T.C. DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI • T.R. EASTERN MEDITERRANEAN DEVELOPMENT AGENCY

DOĞAKA

HATAY POTANSİYEL YATIRIM KONULARI ARAŞTIRMASI

2018

HATAY / KAHRAMANMARAŞ / OSMANİYE

www.dogaka.gov.tr

Kalkınma
Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.

T.C. DOĞU AKDENİZ KALKINMA AJANSI • T.R. EASTERN MEDITERRANEAN DEVELOPMENT AGENCY

DOĞAKA

Kalkınma
Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.

HATAY POTANSİYEL YATIRIM KONULARI ARAŞTIRMASI

Şubat 2018

ANKARA

Hazırlayanlar

Mehmet Ali KAFALI
Kıdemli Uzman

Kutaycan GÜNGÖR
Uzman Yardımcısı

Koordinasyon

Ömür GENÇ
Müdür

Mustafa Şimşek
Daire Başkanı

Teknoloji, Araştırma ve İş Geliştirme Daire Başkanlığı

İÇİNDEKİLER

19 — 1. GİRİŞ

25 — 2. MEVCUT DURUM

148 — 3. İÇ VE DIŞ TİCARET ANALİZİ

186 — 4. YERALTI KAYNAKLARI ve DOĞAL KAYNAK

198 — 5. ALTYAPI OLANAKLARI

218 — 6. BÖLGENİN GELİŞMİŞLİK DURUMU ve EKONOMİK-SOSYAL GÖRÜNÜM

230 — 7. YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI (DESTEK UNSURLARI)

246 — 8. SWOT ANALİZİ ve GELİŞİM BİLEŞENLERİ

252 — 9. HATAY İLİNİN GELİŞİM POTANSİYELİ ve ÖNERİLEN YATIRIM KONULARI

318 — 10. SEÇİLMİŞ BAZI YATIRIM KONULARININ SEKTÖRLERARASI ETKİLEŞİMİ VE ETKİ ANALİZİ

340 — 11. GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 11
YÖNETİCİ ÖZETİ 12
1.GİRİŞ 19
HATAY İLİ EKONOMİK VE SOSYAL DURUM PROFİLİ 21
2.MEVCUT DURUM 25
2.1. COĞRAFI YAPI 26
2.2. DEMOGRAFIK YAPI 29
2.2.1. Nüfus ve Göç 29
2.2.1.1. Nüfus 29
2.2.1.2. Göç Hareketleri 33
2.2.1.2.1. İç Göç 33
2.2.1.2.2. Suriye İç Savaşı ve Sığınmacıların Hatay İline Etkisi 36
2.2.2. Eğitim 41
2.2.3. İstihdam 46
2.2.4. Sağlık 54
2.3. İKTİSADİ YAPI 56
2.3.1. Tarım 56
2.3.1.1. Tarım Hasılasının Gelişimi ve Dağılımı 56
2.3.1.2. Tarım Alanlarının Dağılımı 59
2.3.1.3. Tarımsal İşletmelerin Yapısı 62
2.3.1.4. Bitkisel Üretim 64
2.3.1.5. Örtü Altı ve Organik Üretim 85
2.3.1.5.1. Örtü Altı Üretim 85
2.3.1.5.2. Organik Tarım 87
2.3.1.5.3. İyi Tarım Uygulamaları 89
2.3.1.6. Tarımsal Araç ve Gereç Durumu 90
2.3.1.7. Hayvancılık 91
2.3.1.7.1. Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürünler Üretim Değeri 91
2.3.1.7.2. Canlı Hayvan Varlığı ve Hayvansal Ürünler Üretimi 93
2.3.1.7.3. Su Ürünleri Üretimi 101
2.3.2. Sanayi 104
2.3.2.1. Sanayi Hasılası 104
2.3.2.2. Elektrik Tüketimi ve Kişi Başı Elektrik Tüketimi 106
2.3.2.3. İmalat Sanayinin Yapısı 107
2.3.2.3.1. TR63 Bölgesi İmalat Sanayi Göstergeleri 108
2.3.2.3.2. TR63 Bölgesi Sanayi Yoğunlaşması ve Kümelenmesi 117
2.3.2.3.3. Hatay İmalat Sanayi Profili 120
2.3.3. Hizmetler Sektörü 130
2.3.3.1. Hizmetler Sektörünün Gelişimi 130
2.3.3.2. Turizm 133
2.3.3.2.1. Tarihi ve Kültürel Değerler 133
2.3.3.2.2. Turizm Arz ve Talebi 137
2.3.3.3. Bankacılık 140
2.3.3.3.1. Mevduat Durumu 141
2.3.3.3.2. Kredi Durumu 143
2.3.3.3.3. Kredi/Mevduat Oranı 145

3. İÇ VE DIŞ TİCARET ANALİZİ 147
3.1. İÇ TİCARET 148
3.1.1. Hatay'daki İşletmelerin Net Satışları ve Aktif Büyüklükleri 150
3.1.2. Hatay İli Yurtiçi Alış ve Satışları 151
3.1.3. Hatay İli Yurtiçi Alış ve Satışlarında Ticari Uzaklık Endeksi (TUEN) 153
3.2. DIŞ TİCARET 157
3.2.1. Genel Hatlarıyla Dış Ticaret Göstergeleri 157
3.2.2. Diş Ticarette Yoğunlaşma 163
3.2.2.1. Dış Ticarette Ülke ve Sektör Yoğunlaşması 163
3.2.2.1.1. Dış Ticarette Ülke Yoğunlaşma Oranları 163
3.2.2.1.2. Dış Ticarette Sektörel Yoğunlaşma Oranları 165
3.2.3. İhracatta Uzmanlaşma Katsayısı ve İl İhracatında Öne Çıkan Sektörlerin Belirlenmesi 171
3.2.3.1. İhracat Uzmanlaşma Katsayısı Yüksek Olan Sektörler 171
3.2.3.2. Dış Ticarette Rekabet Gücüne Sahip Sektörler 172
3.2.4. İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Teknoloji Düzeyi 176
3.2.4.1. İmalat Sanayinde Teknoloji Yapısı 176
3.2.4.1.1. Hatay İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Teknoloji Düzeyi 176
3.2.4.1.2. İmalat Sanayinde Teknoloji Düzey Puanı 180

4. YERALTI KAYNAKLARI VE DOĞAL KAYNAK POTANSİYELİ 185
4.1. MADENLER VE JEOTERMAL KAYNAKLAR 186
4.2.HATAY'DA DOĞAL KAYNAKLARA DAYALI ENERJİ ÜRETİM POTANSİYELİ 190
4.2.1.Hatay'da Güneş Potansiyeli 190
4.2.2. Hatay'da Rüzgar Potansiyeli 194
4.2.3. Su Kaynakları ve HES Potansiyeli 195
4.3. ORMAN VARLIĞI 196

5. ALTYAPI OLANAKLARI 197
5.1. ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME 198
5.1.1. Karayolları 198
5.1.2. Demiryolları 200
5.1.3. Havayolları 201
5.1.4. Denizyolu 202
5.1.5. Su, Kanalizasyon ve Elektrik Açısından Altyapı 204
5.1.5.1. Su kullanımı ve Kanalizasyon 204
5.1.5.2. Elektrik 205
5.2. SANAYİ ALTYAPISI VE ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ 205
5.2.1. Küçük Sanayi Siteleri 209
5.2.2. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB)–Teknoparklar 209
5.2.3. AR-GE ve Yenilik Faaliyetleri 210
5.3. KAMU YATIRIM HARCAMALARI 214

6. BÖLGENİN GELİŞMİŞLİK DURUMU VE EKONOMİK-SOSYAL GÖRÜNÜM 218
6.1. GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILA AÇISINDAN HATAY 218
6.2. SOSYO-EKONOMIK GELİŞMİŞLİK DÜZEYİ AÇISINDAN HATAY 220
6.3. İNSANI GELİŞME ENDEKSİ (İGE) AÇISINDAN HATAY 223
6.4. YAŞAM MEMNUNIYETİ 226

7. YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI (DESTEK UNSURLARI) 230
7.1. GENEL DURUM 230
7.2. TEŞVIK SISTEMI VE HATAY 230
7.2.1. Genel Teşvik Uygulamaları 231
7.2.2. Bölgesel Teşvik Uygulamaları 231
7.2.3. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki 235
7.2.4. Kümelenme Yatırımları: 238
7.2.5. Stratejik Yatırımların Teşviki 238
7.3. HATAY İLİNİN YATIRIM TEŞVİKLERİNDEN YARARLANMA DÜZEYİ 239

8. SWOT ANALİZİ VE GELİŞİM BİLEŞENLERİ 246
8.1. GÜÇLÜ YÖNLER 246
8.2. ZAYIF YÖNLER 247
8.3. FIRSATLAR 248
8.4. TEHDİTLER 249
8.5. GELIŞIM BILEŞENLERININ BULUNABILIRLIĞI 250

9. HATAY İLİNİN GELİŞİM POTANSİYELİ VE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARI 252
9.1. İLİN SEKTÖREL GELIŞME EKSENLERI 252
9.2. HATAY İLİ İÇİN ÖNERILEN YATIRIM KONULARININ TESPITI 253
9.2.1. İmalat Sanayi Rekabet ve Performans Analizi 253
9.2.2. İldeki Sektörel Yatırım Eğilimleri 263
9.2.3. Girdi-Çıktı Analizi, 265
9.2.3.1. Sektörlerarası Etkileşim ve "Kısmî Bağlantı Katsayıları" 269
9.2.3.2. Önerilen Yatırım Konularının Belirlenmesinde Girdi-Çıktı Analizi Yaklaşımı 276
9.2.4. Kümelenme Analizi Neticesinde İmalat Sanayinde Öne Çıkan Sektörler 277
9.2.5. Sektörel Bazda Potansiyel Yatırım Konuları 279
9.2.6. Yatırım Önerilerinin Değerlendirme Kriterlerine Göre Sınıflandırılması 292
9.2.7. Kuruluş Yeri Faktörleri Açısından Önerilen Yatırım Konularının Değerlendirilmesi 314

10. SEÇİLMİŞ BAZI YATIRIM KONULARININ SEKTÖRLERARASI ETKİLEŞİMİ VE ETKİ ANALİZİ 318
10.1. SEÇİLMİŞ BAZI YATIRIM KONULARI İÇİN SEKTÖRLERARASI ETKİLEŞİM 318
10.1.1 Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Bağlantı Katsayıları 322
10.1.1.1. Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Doğrudan Geri Bağlantı Katsayıları 322
10.1.1.2. Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Toplam Geri Bağlantı Katsayıları 324
10.1.1.3. Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Toplam İleri Bağlantı Katsayıları 326
10.1.1.4. Önemli Katsayılar Analizi 328
10.2. HATAY İÇIN 2023 İHRACAT TALEP TAHMİNİ ÇERÇEVESINDE ETKİ ANALİZİ 330
10.2.1. Seçilen Senaryo Bazında Hatay İli İçin Etki Analizi 335

11. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 340
EKLER 342
EK 1-A: ISIC REVİZE 3 - ÜÇLÜ DİJİTE GÖRE HATAY'DA İHRACAT VERİSİ BULUNAN SEKTÖRLER TABLOSU 343
EK 2: GİRDİ-ÇIKTI (INPUT-OUTPUT) TABLOLARI 344
EK 3: 90 SEKTÖRLÜ GİRDİ-ÇIKTI TABLOSUNDA YER ALAN SEKTÖRLERİN NACE REV. 1.1. KARŞILIKLARI 347
EK 4: SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ 350
KAYNAKÇA 368

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Hatay İlçe Yüzölçümleri 26
Tablo 2: Hatay İlinin Akarsuları 28
Tablo 3: Türkiye, TR63 Bölgesi ve Hatay Nüfus Göstergeleri 29
Tablo 4: İlçelere Göre Nüfus, Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Yoğunluğu 32
Tablo 5: Hatay, TR63 İlleri ve TR63 Bölgesi'nde Göç Durumu ve Net Göç Hızı 33
Tablo 6: 2008-2016 Dönemi Hatay İli Toplam Göç Hareketliliği 34
Tablo 7: 2016 Yılı Düzey İki Bölgeleri Göç Durum ve Net Göç Hızına Göre Sıralaması 35
Tablo 8: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Hatay, TR63 Ve Türkiye'deki Dağılımı 37
Tablo 9: Hatay İlçeleri Suriyeli Sayısı (2016) 37
Tablo 10: Hatay İli Geçici Barınma Merkezleri 37
Tablo 11: Okur-Yazarlık Durumuna Göre 6 Yaş ve Üzeri Nüfus (Kişi) 41
Tablo 12: 2016 Yılı İtibariyle Eğitim Durumuna Göre 15 Yaş ve Üzeri Nüfusun Dağılımı (%) 42
Tablo 13: Okul Gruplarına ve Cinsiyete Göre Net Okullaşma Oranları (%) 43
Tablo 14: Eğitim Kademelerine Göre Okul Şube ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları 44
Tablo 15: Hatay İli Üniversite Öğretim Elemanları ve Öğrenci Sayısı 45
Tablo 16: 15+ Nüfus ve Yıllara Göre Değişimi (2016) 46
Tablo 17: Kurumsal Olmayan Nüfusun İşsizlik ve İstihdam Oranları (2013) 47
Tablo 18: Hatay ve Türkiye İstihdam Göstergeleri (%) 47
Tablo 19: TR63 Bölgesi ve Türkiye İstihdam Göstergeleri (%) 48
Tablo 20: İstihdamın Sektörel Dağılımı (Bin, %) (2016) 49
Tablo 21: İstihdamın İşyeri Büyüklüğüne Göre Dağılımı (Bin, %) (2016) 49
Tablo 22: Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye Geneli Zorunlu Sigortalı Sayıları (2016-Kişi) 49
Tablo 23: 2016 Yılı Zorunlu Sigortalı İşçi İstihdamının Sektörel Dağılımı (Kişi ve Pay) 50
Tablo 24: Sigortalıların Sektörel Dağılımı (2016, %) 51
Tablo 25: Türkiye İş Kurumu'na Yapılan Başvurular ve İşe Yerleştirilenler (2016) 51
Tablo 26: İş Girişimlerinin Sektörel Dağılımı (2016) 52
Tablo 27: Sektörlere Göre Kayıt Dışı İstihdam Göstergeleri (2016) 53
Tablo 28: Hatay İli Yataksız Tedavi Kurumlarına Ait Veriler (2016) 54
Tablo 29: Hatay İli, TR63 Bölgesi ve Türkiye Sağlık Hizmetleri Verileri (2016) 55
Tablo 30: Tarım Sektörü Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'nın Gelişimi (Milyon TL) 56
Tablo 31: Hatay, TR63 ve Türkiye Tarımsal Üretim Değerinin Gelişimi 58
Tablo 32: Hatay ve Türkiye Genel Arazi Dağılımı (Bin Hektar) (2016) 60
Tablo 33: İl Arazi Varlığının İlçelere Göre Dağılımı Dağılımı (ha) (2016) 60
Tablo 34: Tarım Alanlarının Kullanış Amaçlarına Göre Dağılımı (ha) (2016) 61
Tablo 35: Tarım Alanlarının İlçelere Göre Dağılımı (Dekar) (2016) 62
Tablo 36: Tarımsal İşletme Sayısının Arazi Büyüklüğüne Göre Dağılımı 63
Tablo 37: Hatay Bitkisel Üretim Değerinin Gelişimi 64
Tablo 38: Hatay 2016 Yılı Ürünlere Göre Bitkisel Üretim Değeri (TL) 66
Tablo 39: Tahıllar ile Diğer Bitkisel Ürünlerin Hasat Edilen Alanı ve Üretim (2016) 68
Tablo 40: Tarla Ürünleri Üretimi ve Verim Durumu (2016) 69
Tablo 41: Hatay İli Önemli Tarla Ürünlerinin Gelişimi 70
Tablo 42: Hatay İli Önemli Tarla Ürünlerinin İlçeler İtibariyle Dağılımı 72
Tablo 43: Sebze Ürünleri Üretimi 73
Tablo 44: İlçelere Göre Sebze Ürünleri Üretimi, Ton 76
Tablo 45: Meyve Ürünleri Üretimi ve Ortalama Verim Düzeyi 79
Tablo 46: İlçelere Göre Meyve Ürünleri Üretimi 83
Tablo 47: Hatay, TR63 ve Türkiye'de Örtü Altı Tarımın Gelişimi* 85
Tablo 48: Örtü Altı Tarımın Dağılımı 86
Tablo 49: Organik Tarımın Gelişimi 88
Tablo 50: İyi Tarım Uygulamalarının Gelişimi 90
Tablo 51: Tarımsal Araç ve Gereç Sayısı (2016) 90
Tablo 52: Canlı Hayvan Değeri (Milyon TL) 91
Tablo 53: Hayvansal Ürünler Üretim Değeri 92
Tablo 54: Hatay Hayvan Varlığı Gelişimi 94
Tablo 55: Hatay Hayvan Varlığı İlçelere Dağılımı (2016, Adet) 96
Tablo 56: Kümes Hayvanı Varlığı 97
Tablo 57: Kümes Hayvanı Varlığının İlçelere Göre Dağılımı (Adet, 2016) 98
Tablo 58: Arıcılık Faaliyetleri 99
Tablo 59: Süt Üretimi ve Hayvan Başına Verim (2016) 100
Tablo 60: Süt Üretiminin İlçelere ve Hayvan Türüne Göre Dağılımı (2016) 100
Tablo 61: Sağılan Hayvan Sayılarının İlçelere ve Hayvan Türlerine Göre Dağılımı (2016) 101
Tablo 62: Su Ürünleri Yetiştiricilik Üretimi (Çipura Ve Levrek, Ton) 102
Tablo 63: Avlanan İç Su Ürünleri (Ton) 102
Tablo 64: Sanayi Sektörü Hasılası ve GSYH İçindeki Yeri (Milyar TL) 104
Tablo 65: Hatay ve Türkiye Toplam Elektrik Tüketimi (MWh) 106
Tablo 66: Kişi Başı Elektrik Tüketimi (KWh) 106
Tablo 67: Sanayi Elektrik Tüketimi (MWh) 107
Tablo 68: Kişi Başı Sanayi Elektriği Tüketimi (KWh) 107
Tablo 69: Sanayi Elektriği Tüketiminin Toplam Elektrik Tüketimi İçindeki Payı (%) 107
Tablo 70: TR63 Bölgesi İmalat Sanayi Göstergeleri (2015) 108
Tablo 71: TR63 Bölgesi İmalat Sanayinin Sektörel Dağılımı (2015) 109
Tablo 72: Sektörlerin Pay Dağılımları (2015, % Pay) 110
Tablo 73: TR63 Bölgesi Sektörlerinin Türkiye İçindeki Payları (2015, % Pay) 111
Tablo 74: TR63 Bölgesi İmalat Sanayii Sektörel Yoğunlaşma Oraları 112
Tablo 75: TR63 Bölgesi ve Türkiye Ortalama Ücret Karşılaştırması (2015, Endeks) 113
Tablo 76: TR63 ve Türkiye İmalat Sanayi Karşılaştırması (2015, Endeks) 115
Tablo 77: TR63 Bölgesi İmalat Sanayiinde Öne Çıkan Sektörler 116
Tablo 78: TR63 Bölgesi İmalat Sanayi Sektörlerinin Kümelenme Analizi (2015) 118
Tablo 79: TR63 Bölgesi İmalat Sanayi Sektörlerinin Kümelenmesi 119
Tablo 80: Hatay İli İSO 500 Sıralaması 121
Tablo 81: Kapasite Raporlarındaki İlk 5 Faaliyet ve Ürün (2016) 122
Tablo 82: Hatay İmalat Sanayi İşyerleri Göstergeleri (2016) 123
Tablo 83: Net Satışlara Göre Büyüklük, Başatlık, Uzmanlık Analizi (2016) 124
Tablo 84: Net Satışlara Göre Başatlık ve Teknoloji Düzeyi Analizi (2016) 125
Tablo 85: 2016 Yılı Satışlarına Göre Sektörlerin Uzmanlaşma Gösterdiği İller 126
Tablo 86: Net Satışlara Göre Üç Yıldız/Kümelenme Analizi (2016) 126
Tablo 87: Hatay İlinde İşyeri Sayısına Göre Kümelenme Özelliği Gösteren İmalat Sanayi Sektörleri 128
Tablo 88: Hatay İlinde İstihdama Göre Kümelenme Özelliği Gösteren İmalat Sanayi Sektörleri 129
Tablo 89: Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye Hizmetler Sektörü GSYH 131
Tablo 90: Hatay İlindeki Turizm İşletme ve Yatırım Belgeli Konaklama Tesisleri (2016) 137
Tablo 91: Turizm İşletme Belgeli Tesislerin Konaklama ve Geceleme İstatistikleri (2016) 138
Tablo 92: Belediye Belgeli Tesislerin Konaklama ve Geceleme İstatistikleri (2016) 138
Tablo 93: Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Kalış Sürsi ve Doluluk Oranlara (2016) 139
Tablo 94: Hatay'a Gelen Yabancı Turistlerin Ülkelere Göre Dağılımı (2017 ilk 8 ay) 139
Tablo 95: Hatay ve Türkiye Geneli Bankacılık İstatistikleri 140
Tablo 96: Banka Mevduatının Gelişimi 141
Tablo 97: Mevduatın Türlerine Göre Dağılımı (2016) 142
Tablo 98: Banka Kredilerinin Yıllar İtibariyle Gelişimi 143
Tablo 99: Kredilerin Türlerine Göre Dağılımı 144
Tablo 100: Kredi/Mevduat Oranı (%) 145
Tablo 101: Hatay, İskenderun ve Dörtyol Ticaret ve Sanayi Odasına Kayıtlı Üyelerin Dağılımı 149
Tablo 102: Hatay ve İskenderun Ticaret ve Sanayi Odasına Kayıtlı Üyelerin İşletme Türlerine Göre Dağılımı 149
Tablo 103: Hatay, Bölge ve Türkiye'de Kurulan, Tasfiye Edilen ve Kapanan Şirket Sayıları 150
Tablo 104: Hatay'daki İşyerlerinin Aktif Büyüklüğü ve Net Satışları (2016) 150
Tablo 105: Hatay'ın İllere Göre Satış ve Alış Değerleri (2016, TL) 151
Tablo 106: Hatay İli İlk 30 İle Göre Ticaret Hacmi ve Net Satış Değerleri (2016, TL) 152
Tablo 107: En Yüksek Ticari Uzaklık Endeks (TUEN) Değerine Sahip 30 İl 155
Tablo 108: Dış Ticaret Hacminin Gelişimi (Milyon USD) 157
Tablo 109: Dış Ticaretin Gelişimi (Milyon USD) 158
Tablo 110: Ana Sektörlere Göre İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%) 159
Tablo 111: Ana Sektörlere Göre İhracat ve İthalatın Payı (%) 160
Tablo 112: Firma Sayıları ve Firma Başına İhracat-İthalat 161
Tablo 113: Hatay İli Gümrük Kapılarından Yapılan İhracat ve İthalat (USD) 162
Tablo 114: İhracatın ve İthalatın Ülkelere Göre Dağılımı (2016) 162
Tablo 115: Kişi Başı İhracat ve İthalat (USD) 162
Tablo 116: Hatay Dış Ticaretinde Ülke Yoğunlaşma Oranları (%) 164
Tablo 117: Hatay ve Türkiye Dış Ticareti 2002-2016 Döneminde Ülke Yoğunlaşma Oranları (%) 165
Tablo 118: Hatay ve Türkiye Dış Ticareti 2 Dijitte Yoğunlaşma Oranlarının Gelişimi 166
Tablo 119: Dış Ticarette 2 Dijitte Sektörel Yoğunlaşma Oranları (2016) 167
Tablo 120: Dış Ticarette 4 Dijitte Sektör Yoğunlaşma Oranları (2016) 168
Tablo 121: Hatay ve Türkiye Dış Ticaretinin 4'lü Dijitte Yoğunlaşma Oranlarının Gelişimi 170
Tablo 122: Hatay'da İhracat Yoğunlaşma Katsayıları ve Öne Çıkan Sektörler (2 Digit) 171
Tablo 123: Hatay'da İhracat Yoğunlaşma Katsayıları ve Öne Çıkan Sektörler (4 Digit) 172
Tablo 124: RCA Skorlarına Göre Rekabet Gücü Olan Sektörler (2 Dijit) 173
Tablo 125: RCA Skorlarına Göre Rekabet Gücü Olan Sektörler (4 Dijit) 174
Tablo 126: Hatay ve Türkiye İmalat Sanayi İhracatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi (%) 177
Tablo 127: Hatay ve Türkiye İmalat Sanayi İthalatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi (%) 178

Tablo 128: İmalat Sanayi İhracat ve İthalatının Teknoloji Düzeyi Puanı (TDP) 181
Tablo 129: Hatay İli Maden Varlığının Dağılımı Ve Niteliği 188
Tablo 130: Taşocağı İşletmelerinin İlçeler İtibari İle Dağılımı 189
Tablo 131: Hatay Jeotermal Kaynakların Dağılımı Ve Niteliği 189
Tablo 132: Hatay Doğal Kaynaklara Dayalı Enerji Santralları 190
Tablo 133: Türkiye Ve Hatay Global Radyasyon Değerleri ile Güneşlenme Süreleri 192
Tablo 134: Hatay İli Potansiyel RES Kapasiteleri 195
Tablo 135: İl Su Kaynakları Potansiyeli 195
Tablo 136: Hatay İlinde Bulunan Göletler 195
Tablo 137: Türkiye, TR63 Bölgesi ve Hatay'da Karayolları Durumu (2016) 199
Tablo 138: Hatay ve Türkiye Geneli Taşımacılık Değerleri (2016) (Milyon) 200
Tablo 139: Seçilmiş Bazı Kara Taşıtlarının İl, Bölge ve Türkiye İle Karşılaştırılması (2016) 200
Tablo 140: Demiryolu Yolcu Taşıma İstatistikleri 200
Tablo 141: Hatay İli Demiryolu Yük Taşıma İstatistikleri (Ton) 201
Tablo 142: Hatay Havaalanı Uçak, Yolcu ve Yük Trafiği 201
Tablo 143: Liman Başkanlıkları Bazında Toplam Elleçleme Dağılımı 2015 (Bin Ton) 202
Tablo 144: İskenderun Limanı Teknik Özellikleri 203
Tablo 145: Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye Su Tüketim İstatistikleri (2016) 204
Tablo 146: Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye Kanalizasyon ve Atık Hizmetleri (2016) 205
Tablo 147: Hatay Toplam Elektrik Kurulu Gücü Ve Tüketim 206
Tablo 148: Hatay'da Bulunan Santraller 206
Tablo 149: Hatay İlinde Yürürlükte, Değerlendirmede Olan ve Uygun Bulunan Lisanslar 207
Tablo 150: Hatay İli'nde Bulunan Organize Sanayi Bölgeleri 208
Tablo 151: Hatay İli Sanayi Siteleri 209
Tablo 152: Patent, Faydalı Model, Endüstriyel Tasarım ve Marka Başvuruları 211
Tablo 153: Türkiye ve Hatay İlinin Net Satışları ve Ar-Ge Harcamalarının Gelişimi (Milyon TL) 212
Tablo 154: Kamu Yatırım Harcamalarının Gelişimi (Cari Fiyatlarla, Bin TL) 214
Tablo 155: 2017 Yılı Kamu Yatırım Harcamalarının Sektörel Dağılımı (Cari Fiyatlarla Bin TL) 214
Tablo 156: Hatay İli GSYH'nın Gelişimi, Bölge ve Türkiye İçindeki Yeri 218
Tablo 157: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın Gelişimi 219
Tablo 158: Akdeniz Bölgesi İlleri Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması 220
Tablo 159: Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grupları (2011) 222
Tablo 160: İlçeler İtibariyle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Durumu (2004) 223
Tablo 161: TR63 Bölgesi İlleri İnsani Gelişme Endeksi'nin Gelişimi 224
Tablo 162: TR63 Bölgesi İlleri İnsani Gelişme Endeksi (2004) 224
Tablo 163: Düzey 2 Bölgeleri Bazında İnsani Gelişme Endeksi 225
Tablo 164: Hatay ve TR63 Bölgesi İllerinde Cinsiyetlere Göre Mutluluk Düzeyi (2013) 226
Tablo 165: Cinsiyetlere Göre Umut Düzeyi (2013) 226
Tablo 166: Kamu Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyi 227
Tablo 167: Teşvik Sistemine Göre Bölgeler 232
Tablo 168: Hatay'da Bölgesel Teşviklerden Yararlanabilen Sektörler ve Asgari Yatırım Tutarları 233
Tablo 169: Teşvik Sistemine Göre Büyük Ölçekli Yatırım Konuları 235
Tablo 170: Teşvik Sisteminde Yatırıma Katkı Oranı 236
Tablo 171: Teşvik Sisteminde Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği 237
Tablo 172: Büyük Ölçekli ve Bölgesel Yatırımların Teşviki Özet Tablosu 238
Tablo 173: Stratejik Yatırımlara Sağlanan Destekler 239
Tablo 174: Hatay ve Türkiye Yatırım Teşvik İstatistikleri 240
Tablo 175: Yatırım Teşviklerinin Ana Sektörler İtibariyle Dağılımı 241
Tablo 176: Yatırım Teşviklerinin Alt Sektörler İtibariyle Dağılımı 242
Tablo 177: Performans Analizinde Kullanılan Kriterler 254
Tablo 178: İmalat Sanayi Sektörel KKO'ları, 2011-2016 (%) 254
Tablo 179: İmalat Sanayi Sektörel KKO'larının Sıra Değerleri, 2011-2016 255
Tablo 180: İmalat Sanayi Sektörel KKO'larının Ağırlıklandırılmış Sıra Değerleri ve Kriter Skorları, 2011-2016 256
Tablo 181: 2011-2016 Dönemi Kriterler Bazında Sektörlerin Sıra Değerleri 257
Tablo 182: Üçlü Düzeyde Faaliyetlerin Kriter Skoru Sıraları ve Toplam Skorları 258
Tablo 183: Performans Gruplarına Göre İmalat Sanayi Faaliyetleri 261
Tablo 184: İktisadi Faaliyet Kolları Bazında Sabit Sermaye Yatırımları (% Pay) 264
Tablo 185: İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Teşviklerden Aldığı Pay (%) 264
Tablo 186: Yatırım Teşvikleri Hatay-Türkiye Farklılaşması 265
Tablo 187: 2012 Türkiye Girdi/Çıktı Tablosu Özeti, Cari Fiyatlarla Milyon TL 266
Tablo 188: Sektörlerin Bağlantı Katsayıları 267
Tablo 189: İmalat Sanayi Kısmî Doğrudan Geri Bağlantı Katsayıları 269
Tablo 190: İmalat Sanayi Sektörlerinin Kısmî Toplam Geri Bağlantı Katsayıları 271
Tablo 191: İmalat Sanayi Sektörlerinin Toplam Kısmî İleri Bağlantı Katsayıları 273
Tablo 192: İmalat Sanayi Sektörlerinin Bağlantı Katsayıları 275
Tablo 193: İmalat Sanayi Sektörlerinin Toplam Geri ve İleri Bağlantı Katsayıları ve Grupları 277
Tablo 194: Hatay İli İçin İmalat Sanayi Kapsamında Analize Tabi Tutulan Sektörlerin (3'lü Düzey) Genel Performans Açısından Sıralanması ve Değerlendirmesi 281
Tablo 195: Tarım ve Hayvancılık Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi 294
Tablo 196: Madencilik Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi 297
Tablo 197: İmalat Sanayi Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi 298
Tablo 198: Enerji Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi 311
Tablo 199: Lojistik, Turizm ve Sağlık Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi 312
Tablo 200: Önerilen Yatırım Konularının Özet Değerlendirmesi 315
Tablo 201: Nace Rev. 2. Kapsamında Seçilmiş Sektörler 319
Tablo 202: Hatay İli İçin Girdi-Çıktı Analizi Yardımıyla İncelenecek Sektörler 320
Tablo 203: Seçilmiş Sektörlerin Bağlantı Katsayıları ve Katma Değer Oranları 321
Tablo 204: İlgili Sektörlerin Kısmî Doğrudan Geri Bağlantı Katsayıları ile En Yüksek Katsayıya Sahip İlk 5 Sektör 323
Tablo 205: Seçilen Sektörlerin Kısmî Toplam Geri Bağlantı Katsayıları 325
Tablo 206: Seçilen Sektörlerin Kısmî Toplam İleri Bağlantı Katsayıları 327
Tablo 207: Sebze ve Meyve İşleme Sektörünün Önemli Katsayı Analizi 329
Tablo 208: Hatay İli İçin Hesaplanan Uzmanlaşma Katsayıları (LQi) 331
Tablo 209: Hatay İli 2023 Yılı Sektörlere Göre İhracat Tahmini (USD) 334
Tablo 210: Hatay İli 2023 Senaryosunun Sektörel Etki Analizi Sonuçları (USD) 336

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 1: Hatay İli Nüfus Piramidi (2016) 30
Grafik 2: TR63 Bölgesi Nüfus Piramidi (2016) 31
Grafik 3: Türkiye Nüfus Piramidi (2016) 31
Grafik 4: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı 36
Grafik 5: Yıllar İtibari İle Hatay İli Toplam Konut Satış Adeti 38
Grafik 6: 2016 Yılında Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin İllere Göre Dağılımı 40
Grafik 7: 2008-2013 Dönemi İşsizlik Oranının Gelişimi (%) 48
Grafik 8: Düzey 2 Bölgeleri ve Türkiye Kayıt Dışı İstihdam Oranları (2016, %) 53
Grafik 9: Düzey 2 Bölgeleri Tarımsal GSYH Değerleri-2014 (Milyar TL) 57
Grafik 10: Hatay İli Tarımsal Üretim Değerinin Faaliyetlere Göre Dağılımı (2016, %) 58
Grafik 11: Arazinin Kullanıma Göre Dağılımı (%) 59
Grafik 12: Tarım Arazilerin Dağılımı (%) (2016) 59
Grafik 13: Tarımsal İşletme Sayısının Arazi Büyüklüğüne Göre Dağılımı (Dekar) 64
Grafik 14: Bitkisel Üretim Değeri (%) 65
Grafik 15: Örtüaltı Üretimin İlçelere Göre Dağılımı (%) 87
Grafik 16: Canlı Hayvan Üretim Değerinin Hayvan Türlerine Göre Dağılımı (2016) 92
Grafik 17: Hayvansal Ürünler Üretim Değerinin Dağılımı (2016) 93
Grafik 18: Hatay Hayvan Varlığının Türlerine Göre Dağılımı (2016) 95
Grafik 19: Sanayi Sektörü GSYH Endeksi Gelişimi (2004=100) 105
Grafik 20: Kişi Başına Düşen Sanayi Sektörü Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Değerinin Gelişimi (Cari Fiyatlarla) 105
Grafik 21: Hizmetler Sektörü Hasılası Endeksi Gelişimi (2004=100) 131
Grafik 22: Kişi Başına Düşen Hizmetler Hasılasının Gelişimi (Cari Fiyatlarla) 132
Grafik 23: Hatay,TR63,Akdeniz ve Türkiye Kişi Başına Düşen Hizmetler GSYH (2014, TL) 132
Grafik 24: Banka Mevduatının Gelişimi (USD, % Artış) 142
Grafik 25: Banka Kredilerinin Gelişimi 144
Grafik 26: Kredi Mevduat Oranlarının Gelişimi 145
Grafik 27: Hatay Dış Ticaretinin Gelişimi (Milyon Dolar) 158
Grafik 28: Hatay İli İmalat Sanayi İhracatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi 176
Grafik 29: Hatay İli İmalat Sanayi İthalatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi 177
Grafik 30: 2016 Yılı Hatay ve Türkiye İmalat Sanayi İhracatının Teknoloji Düzeyine Göre Dağılımı (%) 179
Grafik 31: 2016 Yılı Hatay ve Türkiye İmalat Sanayi İthalatının Teknoloji Düzeyine Göre Dağılımı (%) 180
Grafik 32: Hatay İhracat ve İthalatında Teknoloji Düzey Puanının Gelişimi 182
Grafik 33: İmalat Sanayi İhracat ve İthalatının Teknoloji Düzey Puanına Göre Gelişimi 193
Grafik 34: PV Tipi-Alan- Üretilebilecek Enerji (KWh-Yıl) 229
Grafik 35: Toplam Ar-Ge Harcamalarının ve İnsan Gücünün İBBS Düzey 1 Bölgeleri Bazında Dağılımı (2016) 211
Grafik 36: Hatay Net Satışlar ve AR-GE Harcamalarının Türkiye İçindeki Payının Gelişimi (Binde) 213
Grafik 37: Kişi başına GSYH'nın Gelişimi (USD, 2004=100) 220
Grafik 38: Hatay İli Sektörel Gelişme Eksenleri 252

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1 : Hatay İli Türkiye Konumu 28
Harita 2: Hatay İli Deprem Haritası 31
Harita 3: Hatay İli Maden Haritası 221
Harita 4: Türkiye Güneş Enerjisi Potansiyeli 225
Harita 5: Hatay İli Güneş Enerjisi Potansiyeli 227
Harita 6: Hatay İli Rüzgar Enerji Santralı Kurulabilir Alanlar 231
Harita 7: Hatay Karayolları Ulaşım Ağı 236
Harita 8: Yeni Teşvik Sistemi Bölgeler Haritası 276

KISALTMALAR

Ar-Ge	Araştırma Geliştirme
BTC	Bakü-Tiflis-Ceyhan
DOĞAKA	Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
EİE	Elektrik İşleri Etüt İdaresi
FAO	Dünya Gıda ve Tarım Örgütü
GSYH	Gayrisafi Yurtiçi Hâsıla
GW	Gigawatt
GWh	Gigawatt Saat
HES	Hidroelektrik Santral
İBBS	İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İŞKUR	Türkiye İş Kurumu
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSS	Küçük Sanayi Sitesi
km	Kilometre
km²	Kilometrekare
Kwh	Kilowatt Saat
m³	Metreküp
MW	Mega Watt
MTA	Maden Tetkik Arama
MWe	Megawatt Elektrik
NACE	Nomenclature statistique des Activites economiques de la Communaute
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OSB	Organize Sanayi Bölgesi
RES	Rüzgâr Enerjisi Santrali
GES	Güneş Enerjisi Santralı
HES	Hidrroelektrik Santralı
SGK	Sosyal Güvenlik Kurumu
TCDD	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları
THY	Türk Hava Yolları
TEİAŞ	Türkiye Elektrik İletim Anonim Şirketi
TGB	Teknoloji Geliştirme Bölgesi
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TPE	Türk Patent Enstitüsü
TSO	Ticaret ve Sanayi Odası
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu

ÖNSÖZ

Bu rapor T.C. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı ile Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. arasında yapılan protokol gereği, Hatay ilinin potansiyel yatırım konularının araştırılması amacıyla hazırlanmıştır.

Rapor Türkiye Kalkınma Bankası'nın uzman kadrosu tarafından güvenilir olarak kabul edilen kaynaklardan elde edilen verilerle hazırlanmıştır. Raporda yer alan görüşler ve öngörüler rapor kapsamında belirtilen ve kullanılan yöntemlerle üretilen sonuçları yansıtmaktadır.

Raporda belirtilen sonuçlar, görüşler, düşünceler ve öngörüler, Türkiye Kalkınma Bankası tarafından açık ya da gizli olarak bir garanti ve beklenti oluşturmaz. Bir başka ifadeyle; bu raporda yer alan tüm bilgi ve verilerin kullanım ve uygulama sorumluluğu, doğrudan veya dolaylı olarak, bu rapora dayanarak yatırım kararı veren ya da finansman sağlayan kişilere ait olup, bu konuda her ne şekilde olursa olsun Türkiye Kalkınma Bankası ve/veya Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı sorumlu tutulamaz.

© Bu raporun tüm hakları saklıdır. T.C. Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı'nın ve/veya Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.'nin yazılı onayı olmadan raporun içeriği kısmen veya tamamen kopyalanamaz, elektronik, mekanik veya benzeri bir araçla her hangi bir şekilde basılamaz, çoğaltılamaz, fotokopi veya teksir edilemez, dağıtılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.

YÖNETİCİ ÖZETİ

İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırmasına göre TR63 Bölgesi'nde yer alan Hatay ili, binlerce yıllık tarihi geçmişi, günümüze kadar gelmiş olan sayısız tarihi eserleri, doğal kaynakları ve güzellikleri, coğrafi ve iklim özellikleri, verimli toprakları ile ekonomik ve kültürel açıdan oldukça zengin bir ilimizdir. Bölgenin ekonomik aktivitesinde önemli bir rol oynayan il, tarım, sanayi, ticaret ve turizm faaliyetleriyle ülke ekonomisine de büyük katkılarda bulunmuştur. Bu çalışma Hatay'ın kalkınmasının itici gücünü oluşturacak öncü sektörlerin belirlenmesi, kaynaklarını etkin bir şekilde ve uygun alanlara yönlendirmesi açısından oldukça önemli görünmektedir.

Türkiye nüfusunun %1,94'ünü bünyesinde barındıran Hatay ili, nüfus büyüklüğü bakımından 13. büyük ildir. *İldeki nüfus yoğunluğu, Türkiye nüfus yoğunluğunun oldukça üstündedir. (2016 yılında Türkiye'de 104 kişi/km2 iken, Hatay'da 282 kişi/km²). 2008-2016 döneminde Hatay ilinde nüfus artış hızı 2011 yılı hariç pozitif olarak gerçekleşmiştir. İldeki nüfus artış hızı, 2016 yılında Türkiye nüfus artış hızının üstünde, TR63 Bölgesi'nin altındadır. (2016 yılında ‰14,02). Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye geneline göre nispeten daha genç bir nüfusa sahiptir. Hatay ili, hem göç alıp hem göç vermekle birlikte, net göç hızı itibarıyla en çok göç veren iller arasında 30. sırada yer alırken, 2016 yılında en çok göç veren iller arasında 18. sıradadır.*

2016 yılı itibari ile Hatay ilinde okuryazarlık oranı (%97,6) Türkiye ortalamasının (%96,5) üstündedir. *2016 yılında, okuryazar nüfus oranı sıralamasında 12. sırada yer alan ilde, kadınların okuma yazma bilmeme oranı erkeklere göre daha yüksektir. Hatay'da 2016-2017 döneminde, okul kademelerine göre okullaşma oranları, okul öncesi ve ortaokul kademesinde Türkiye ortalamasından yüksek iken ilkokul ve lise kademesinde Türkiye ortalamasının altındadır. 15 yaş üzeri nüfusun eğitim durumuna bakıldığında Hatay ilkokul, ilköğretim ve ortaokul kademelerinde Türkiye ortalamalarının üstünde kalırken, lise, yüksekokul, yüksek lisans ve doktora kademelerinde Türkiye ortalamalarının altında kalmıştır. Hatay ili, okul başına düşen öğrenci, şube başına düşen öğrenci ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları itibarıyla bütün eğitim kademelerinde Türkiye ortalamalarına yakın veya daha olumsuz koşullara sahip bulunmaktadır.*

Hatay sahip olduğu 2 üniversite ile bölgedeki önemli yükseköğretim merkezlerinden biridir. *Son yıllarda artan öğrenci sayısına rağmen bununla paralel artan öğretim elemanı sayesinde öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı olumsuz etkilenmemiştir. Bununla beraber profesör ve doçent başına öğrenci sayısı düşmüştür.*

Hatay ili, Türkiye'ye kıyasla daha düşük işsizlik oranına sahiptir. *Ayrıca istihdam oranında ve işgücüne katılma oranında da Türkiye'nin gerisindedir. Hatay işgücü piyasası ülke genelinde olduğu gibi krizlere karşı oldukça duyarlıdır. İlde, kriz yıllarında işsizlik oranı %19'lara kadar yükselmiştir.*

TR63 (Hatay, K. Maraş, Osmaniye) Bölgesi'nde istihdam genelde hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır. *Bölgede sağlanan istihdamda 2016 yılı itibarıyla hizmetlerin payı %53,1, sanayinin payı %25,3, tarımın payı ise %21,5'tir.*

TR63 Bölgesi istihdamında, Türkiye geneline göre daha yüksek oranda mikro ölçekli işyerleri hâkimdir. *Bölge istihdamının %59,1'i 1-10 işçi çalıştıran işyerlerine aittir. 2016 yılı itibarıyla Hatay'da sigortalı işçi çalıştıran yaklaşık 21.420 işyeri mevcut olup, bu işyerlerinde yaklaşık 160.602 sigortalı işçi çalışmaktadır.*

TR63 Bölgesi %42,1 kayıt dışı istihdam oranıyla 26 düzey 2 bölgesi içinde en yüksek orana sahip 11'inci bölgedir. *Kayıt dışı istihdam sayısı açısından ise 364 bin kişi ile 9. sırada yer almaktadır. TR63 Bölgesi'nde tarım sektöründe kayıt dışılık oranı %84,4, sanayi sektöründe %32,4 ve hizmetler sektöründe %29,6'dır.*

TR63 Bölgesi'nde toplam istihdamın %31.1'i kadın %68.9'u erkeklerden oluşmaktadır. *Kayıt dışı istihdam kadınlarda %60,9 kadın, erkeklerde ise %35'dir. TR63 Bölgesi kayıt dışı istihdam göstergelerinin tümünde Türkiye ortalamasından daha kötü performans çizmektedir.*

Hatay sağlık hizmetleri altyapısı açısından, Türkiye ortalamalarının yakın ve altında bir konumdadır. *2016 yılında Hatay, iller arası sıralamada toplam hastane sayısında 15. sırada, toplam yatak sayısında 19. sırada ve yüz bin kişi başına düşen toplam hastane yatak sayısında da 66. sırada yer almıştır. Hatay hastane ve yatak sayısı açısından, Türkiye ortalamalarının altında bir konumdadır. Yataksız tedavi kurumları açısından da Türkiye ortalamalarına yakın olan Hatay'da aile hekimi başına düşen nüfus 3.722, 112 acil istasyon başına düşen nüfus 38.338, ambulans başına düşen nüfus 23.235 kişidir. Hatay ili, toplam hekim sayısı açısından iller arası sıralamada 16., diş hekimi sayısında 13., eczacı sayısında 9., sağlık memuru sayısında 13., hemşire sayısında 16. ve ebe sayısında 20. sıradadır.*

2014 yılı itibarıyla Türkiye Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'nın %6,6'sı tarım sektörüne ait iken, TR63 Bölgesi'nde bu oran %9,8, Hatay'da %8,2 düzeyindedir. *İl ve Bölge, Türkiye geneline kıyasla daha tarım ağırlıklı bir ekonomik yapıya sahiptir. Hatay ili, 2,09 milyar TL tarımsal hasılası ile Türkiye tarım GSYH'sinden %1,6 pay almaktadır. TR63 Bölgesi, 4,9 milyar TL'lik tarımsal hasıla ile 26 düzey 2 bölgesi içinde tarımsal hasılanın büyüklüğü bakımından 13'üncü sırada bulunmaktadır.*

Hatay'da tarım arazisinin %53'ü tarla arazisi olarak kullanılırken, %21'i zeytinlik, %12 sebze alanı ve %12 de meyve alanı olarak kullanılmaktadır. *İlde 275 bin hektar tarım arazisinin yaklaşık olarak %63'ü (176 bin hektar) sulanmaktadır (Türkiye ortalaması %23,6).*

2016 yılında Hatay'da 3,5 milyar TL'lik tarımsal üretim değeri gerçekleşmiştir. *3,5 milyar TL tarımsal üretim değerinin içinde bitkisel ürünler üretiminin payı %72, canlı hayvanların payı %23 ve hayvansal ürünler üretiminin payı %5'tir.*

Hatay, 2,5 milyar TL'lik bitkisel üretim değeri ile 81 il içinde 13.'üncü sırada yer almaktadır. *Hatay'da 2016 yılında elde edilen 2,5 milyar TL bitkisel üretim değerinin %61,3'ü tarla ürünlerine aittir. Tarla ürünleri üretim değeri içinde en yüksek pay %27,4'le tekstilde kullanılan bitkilerde olup, %23,5'ini meyvesi yenen sebzeler, %23'ünü tahıllar, %10,7'sini soğansı bitkiler'dir. 2016 yılı meyve üretim değeri 992 milyon TL olup, bunun %43,1'ini turunçgiller oluşturmaktadır. Meyve üretim değerinin %37,5'ini zeytin, %4,6'sını üzüm, %4'ünü taş çekirdekliler, %3,1'ini yumuşak çekirdekliler oluşturur. Hatay'da seracılık yaygın olup, 2016 yılı itibariyle 11.110 dekar sera bulunmaktadır.*

Hatay ili, geniş arazisi, ürün çeşitliliği, toprak zenginliği dikkate alındığında organik tarım ürünleri açısından çok önemli bir potansiyele sahiptir. *2016 yılı itibarıyla Hatay'da 139 çiftçi, 1.920 hektar alanda organik tarım faaliyetiyle uğraşmakta olup toplam üretim miktarı 5.149 tondur. Türkiye'de organik tarım yapan çiftçilerin %0,2'si, organik üretimin %0,2'si ve organik tarım alanının %0,4 Hatay'da bulunmaktadır.*

İl, canlı hayvan değerinin büyüklüğü açısından 81 il içerisinde 51. Sırada, kişi başına canlı hayvan değerinin büyüklüğü açısından 76. Sırada yer almaktadır. *2016 yılı itibarıyla Hatay'da canlı hayvan değeri 810 milyon TL düzeyinde olup, 89,8 milyar TL olan Türkiye canlı hayvan değerinin %0,9'unu, TR63 Bölgesi'nin (Hatay, K. Maraş, Osmaniye) %35,7'sini oluşturmaktadır. 2016 yılı itibarıyla Türkiye'de kişi başına düşen canlı hayvan değeri 1.126 TL, TR63 Bölgesi'nde 711 TL iken Hatay'da 521 TL olmuştur.*

Hatay, sahip olduğu zengin bitki örtüsü nedeniyle arıcılık açısından oldukça yüksek bir potansiyel barındırmaktadır. *Hatay ilindeki arı kovanı sayısı, Türkiye'deki toplam arı kovanı sayısının %1,3'ünü oluştururken, toplam bal üretiminin de %1,2'sini karşılamaktadır.*

Hem TR63 Bölgesi hem de Hatay ekonomisi içinde sanayi sektörünün payı yıllar itibari ile artış eğilimindedir. *2014 yılı verilerine göre Hatay'da sanayi sektörü GSYH 6,78 Milyar TL iken, Türkiye'de 576,4 milyar TL olup, İl, Türkiye sanayi gayrisafi yurtiçi hasılasından %1,2 pay almaktadır. Hatay ili, sanayi sektörü gayrisafi yurtiçi hasıla değerinin büyüklüğü bakımından 81 il içinde 28'inci sırada bulunmaktadır. Ayrıca 2014 yılı itibarıyla Türkiye'de kişi başına sanayi gayrisafi yurtiçi hasılası 7,470 TL iken Hatay'da 4.493 TL ve TR63 bölgesinde ise 5.076 TL'dir.*

Türkiye imalat sanayi işletmelerinin %2,9'u, imalat sanayi çalışanlarının %2,8'i, maaş ve ücretlerin %2,5'i, cironun %3,4'ü ve yatırımların da %2,8'i TR63 Bölgesi'nde bulunmaktadır. *İmalat sanayi işletme sayısı bakımından 26 Düzey 2 bölgesi içinde 11'inci sırada yer alan TR63 Bölgesi, çalışan sayısı açısından 12'inci, maaş ve ücret ödemeleri açısından 8'inci, ciro açısından 7'inci ve brüt yatırımlar bakımından ise 10'uncu sırada yer almaktadır.*

TR63 Bölgesi'nde faaliyet gösteren imalat sanayi işletmelerinin önemli bir kısmı; Metal eşya, Ağaç ve ağaç ürünleri, Mobilya imalatı, Gıda ürünleri, Giyim eşyaları sektörlerinde faaliyet göstermektedir. *İmalat sanayi istihdam ile maaş ve ücretlerin büyük bir kısmını Metal eşya, Ana Metal, Tekstil ve Gıda oluşturmaktadır. Ciro ve yatırımlar açısından ise Ana Metal ve Tekstil öne çıkan sektörlerdir.*

TR63 Bölgesi için TUİK verilerinden hareketle yapılan üç yıldız kümelenme analizi neticesinde, *farklı kriterlerde 8 sektör 3 yıldız alarak "olgun küme", 1 sektör iki yıldız alarak "potansiyel küme", 11 sektörün tek yıldız alarak "aday küme" özelliği taşıdığı görülmüştür.*

Hatay'da 2016 yılı SGK verileriyle kapsamlı bir kümelenme çalışması yapılmıştır. *3'lü dijite göre 67 sektörlü imalat sanayi kümelenme analizinde istihdam kriterine göre 5 olgun küme, 9 potansiyel küme ve 8 aday küme özelliği gösteren sektör bulunmaktadır. İşyeri kriterine göre ise 7 olgun küme, 15 potansiyel küme; 7 aday küme mevcuttur.*

Hatay, hizmetler sektörünün büyüklüğü ve Türkiye hizmetler sektörü GSYH'sından aldığı pay itibarıyla 81 il arasında 2014 yılında 13. sırada, kişi başına hizmetler sektörü hasılası açısından da 13. sırada yer almıştır. *Tüm Türkiye genelinde olduğu gibi Hatay ilinde de hizmetler sektörü gayri safi yurtiçi hasıla içinde en çok pay alan sektör konumundadır ve 2014 yılı itibarıyla sektörün Hatay ili GSYH'ndan aldığı pay %53,3'tür.*

İlde önemli bir turizm potansiyeli mevcuttur. *Hatay ili tarihi ve kültürel eserleri, uzun sahil şeridi, termal kaynakları, doğal güzellikleri, yaylaları ve zengin mutfak kültürü, farklı dinlere ait mekanlara ev sahipliği yapması gibi birçok özellikleriyle turizmde bir cazibe merkezi olma şansına sahiptir.*

Hatay ili, toplam banka şubesi sayısı açısından 81 il arasında 19. sırada yer almaktadır. *Akdeniz Bölgesi'ndeki 8 il arasında 4. sırababadır. İldeki şubeler, sanayi, ticaret, turizm ve hizmetler alanında ekonomik aktivitelerin yoğun olduğu ve nüfusun fazla olduğu merkezlerde yoğunlaşmıştır. Hatay ili, 2015 yılı itibarıyla, ATM sayısı açısından 19., POS sayısı açısından iller arası sıralamada 18. sırada, ATM başına düşen ortalama nüfus açısından 57. sırada, şube başına düşen ortalama nüfus açısından 69. sırada yer almaktadır.*

Hatay ilinde ticari hayat sanayi, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine oranla daha fazla gelişmiştir. *Ulaşım olanakları, Akdeniz Bölgesi içindeki konumu, ilin Suriye'ye komşu olması, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin denize açılan kapısı olması gibi nedenlerle Hatay, il dışından gelen ve bölgede pazarlanan ürünlerin bir dağıtım merkezi konumundadır.*

Hatay'da ticaret büyük ölçüde demir-çelik ürünleri ile tarımsal ürünlere dayanmaktadır. *Buğday, pamuk, tütün, portakal, mandalina, zeytin, kuru soğan ve domates gibi ürünler il için ticarete konu olan en önemli tarımsal ürünlerdir. Hatay'da bulunan işyerlerinin yaklaşık 67,3 milyar TL aktif büyüklüğü bulunmakta olup, bu işyerlerinde 74,1 milyar TL'lik net satış yapılmıştır.*

İlde, Antakya, İskenderun, Dörtyol, Reyhanlı, Kırıkhan ve Erzin ilçesinde olmak üzere 6 Ticaret ve Sanayi Odası *ve ticari hayata etki eden 3 adet'te Ticaret Borsası (Antakya, İskenderun, Dörtyol) bulunmaktadır.*

Hatay'ın en çok satış ve alış yaptığı il İstanbul'dur. *Hatay ili satışlarının yaklaşık olarak %19'u, İstanbul'a olurken il alışlarının %44'ü İstanbul'dan yapılmıştır. Hatay ili yurtiçi satışlarının %94'ü otuz ile yapılırken, alışlarının %97'si ilk otuz ilden gerçekleştirilmiştir.*

Hatay'ın net satışlarının pozitif olduğu-ticaret fazlası verdiği il sayısı toplam 59'dur. *Satış/Alış farkının negatif olduğu ticaret açığı verdiği il sayısı ise 21'dir. Hatay ili iç ticarette net fazla veren il konumundadır. 2016 yılında 40,7 milyar TL toplam satış yapılmış iken 39,7 milyar TL alış yapılmış ve net 1 milyar TL civarında iç ticaret fazlası verilmiştir.*

Hatay'ın 81 il ile yaptığı alış ve satışlar üzerinden Ticari Uzaklık Endeksi (TUEN) hesaplanmış *ve diğer iller için hesaplanan Ticari Uzaklık Endeks değerleriyle karşılaştırılarak iç ticaretteki avantaj/dezavantaj durumu irdelenmiştir. Türkiye (81 il) dış alış ortalaması 528 km iken Hatay'ın dış alışların ortalama uzaklığı 813 km'dir. Türkiye (81 il) dış satış ortalaması yine 528 km olup, Hatay'ın dış satış (diğer illere) uzaklığı 716 km'dir. İllerin kendi içinden yaptığı alış ve satışları dikkate alan toplam alışlarda Ticari Uzaklık Endeksi Türkiye ortalaması 249 km olarak gerçekleşirken Hatay'da bu endeks 513 km'dir. Toplam satışlarda hesaplanan Ticari Uzaklık Endeksi Türkiye için 249 km, Hatay ili için 458 km'dir.*

4,3 milyar USD dış ticaret hacmine sahip olan Hatay, *Türkiye toplam dış ticaretinin %1,27'sini karşılamaktadır. İl dış ticaret hacminin 1,74 milyar USD'si ihracat, 2,57 milyar USD'si ithalattan oluşmaktadır. İl ihracatının %70'ini imalat sanayi, %28'ini tarım ve hayvancılık ürünleri oluşturmaktadır. Madencilik ve taş ocakçılığı sektörünün payı ise %1'ler civarındadır. İthalatın ise %44'ünü imalat sanayi, %33'ünü madencilik ve taş ocakçılığı ürünleri oluşturmaktadır. Tarımsal ürün ithalatının payı %4 civarındadır.*

Hatay dış ticaret açığı vererek net ithalatçı konumunda bulunmaktadır. *Nitekim 2016 yılında 826 milyon USD dış ticaret açığı verilmiştir. Aynı yıl Türkiye'de ihracatın ithalatı karşılama oranı %71,8 Hatay'da %67,9'dur.*

Tüm yıllar göreli üstünlüğe sahip sektörler ise şunlardır (dört digite); *Kok fırını ürünleri; Ağaçtan yapılan ambalaj malzemeleri; Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri; Meyveler, sert kabuklular, iç. ve baharat bitkileri.; Motorlu kara taşıtları karasörleri ve römorkları; Demir-çelik ana sanayi; Diğer genel amaçlı makineler; Tahıl ve BYS bitkisel ürünler.*

Hatay'da ihracata konu olan imalat sanayi ürünleri orta düşük ve orta yüksek teknoloji ağırlıklıdır. *Yıllar itibarıyla düşük teknolojili ürünlerin payı azalırken orta düşük ve yüksek teknolojili ürünlerin payı artmış, orta yüksek teknoloji ürünlerin payı ise aşağı yukarı aynı kalmıştır.*

Hatay ili, metalik maden ve endüstriyel hammadde yatak ve rezervleri bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. *İl için en önemli madenler; altın, bakır, alüminyum, kurşun, çinko, demir, krom, civa, asbest, dolomit, fosfat, kireç taşı, manyezit, mermer'dir. Hassa ilçesinde bakır, kurşun ve çinko, Antakya ilçesi Kisecik köy ve Akıllı çayda altın, Dörtyol ilçesinde alüminyum, İskenderun civarında çimento hammaddeleri, dolomit ve mermer, Kırıkhan ilçesinde demir, Dörtyol-Erzin bölgesinde manyezit ve Yayladağı ilçesinde fosfat madenleri bulunmaktadır.*

Hatay'ın global güneş radyasyon dağılımları ve güneşlenme süreleri gibi nedenler ile ilde güneş enerjisi yatırımları için elverişli bir ortam bulunmaktadır. *Hatay rüzgar açısından da iyi bir potansiyele sahiptir. Hatay'da rüzgar santralı kurulabilecek toplam alan 682,80 km2 ve elektrik kurulu güç kapasitesi 3.414 MW'tır.*

Hatay ilinin su kaynakları daha çok tarımsal sulama için kullanırken, elektrik üretimi açısından az kullanılmaktadır. *Nitekim Hatay da su kaynakları üzerinde sadece 2 adet HES (Hidroelektrik Santral) kurulmuştur ve bu santraller toplam 10,25 MW kurulu güce sahiptirler.*

Hatay ili karayolu ağı *toplam Türkiye karayolu ağı içerisinde %1,0 oranında, TR63 Bölgesi karayolu ağı içerisinde ise %33,7'lik paya sahiptir. Hatay'daki toplam 657 km'lik il ve devlet yolunun 622 km'si asfalt ve 35 km'si geçit vermeyen yoldur. Hatay'ın il sınırları içindeki demir yolu ağı 2016 yılı itibari ile 78 km olup, Türkiye toplam demiryolu uzunluğu 12.532 km, TR63 Bölgesi'ndeki demiryolu ağı ise 374 km'dir. Hem il de hem de bölgede hızlı tren ağı bulunmamaktadır.*

Hatay Havalimanı 9 Aralık 2007'de açılmış olup, dış hatlarda Cidde, Riyad ve Kıbrıs'a uçuş bulunan Hatay'da iç hatlarda ise İstanbul, İzmir ve Ankara seferleri yapılmaktadır. 2016 Aralık ayı sonu itibari ile Hatay Havaalanı'na ait toplam uçak trafiği 9.408 iken, ticari uçak trafiği 8.685, yük miktarı ise 12.825 ton olmuştur. Deniz taşımacılığında 2015 deniz ticareti istatistiklerine göre en fazla yük elleçlenen iller içinde Hatay 37.767.712 ton ile 5. sırada yer alırken, en fazla konteyner elleçlenen ilk 10 il arasında ise 228.297 TEU ile 6. Sırada yer almaktadır. Ayrıca 10 liman başkanlığı içinde İskenderun limanı 36.134.784 ton ile 5. Sırada yer almakta ve tüm limanlar içinde toplam elleçleme içindeki payı %8,69'dur. En fazla konteyner elleçlenen 10 liman başkanlığı içinde ise İskenderun limanı 228.297 TEU ile 7. sırada yer alırken tüm limanlar içindeki oranı ise %2,8'dir.

Hatay ilinde, nüfusun tamamına, şebeke ile içme ve kullanma suyu ulaştırılmakta olup, *kişi başı çekilen günlük su miktarı hem Türkiye ortalamasından hem de TR63 Bölgesi ortalamasından düşüktür. Türkiye genelinde toplam yıllık çekilen su miktarı içinde Hatay ilinin payı %1,72'dir. Kırsal alandaki yerleşim birimlerinin su ihtiyacının %95'i şebekeden, %5'i çeşmelerden temin edilmektedir. Hatay'da toplam 362 köyden 351'i yeterli düzeyde suya, 11'i ise yetersiz düzeyde suya sahip olup; susuz köy bulunmamaktadır.*

Hatay'da halen faal olan 3 adet OSB'de 182 parsel bulunmakta ve 8.631 kişi istihdam edilmektedir. *Hatay ilindeki ilk OSB İskenderun da 1984 yılında kurulmuştur. İskenderun OSB 2.080 dekar alan, 57 tane parsel ile 4.251 kişiye istihdam sağlamaktadır. Ayrıca Hatay'da devam eden 7 tane daha OSB projesi bulunmaktadır. Hatay'da 5 adet sanayi sitesi mevcut olup, 3.171 işyeri bulunmakta ve bu işyerlerinde tahmini 11.456 kişiye istihdam sağlanmaktadır. Ayrıca ilde 8 tane daha küçük sanayi sitesi projesi devam etmektedir.*

Hatay teknokent çalışmaları 2013 yılında başlamış ve 2014 yılında teknokent Hatay A.Ş. kurulmuştur. *Büyüklüğü Mustafa Kemal Üniversitesi Tayfur Sökmen Kampüsü içerisinde 100.000 m2 (Mülkiyeti Üniversiteye ait) ve İskenderun Meslek Yüksekokulu yerleşkesi içinde 79.400 m2 (Mülkiyeti Hazineye ait)'dir. Şirketin kuruluş sermayesi 1.213.000 TL iken şirket 23 ortağa sahiptir. Sermayesi en yüksek ortak ise %53,5 ile Mustafa Kemal Üniversitesi Rektörlüğüdür. Şu an için ise inşaat projesinin yapım çalışmaları devam etmektedir.*

Hatay ilinin sektörel açıdan Türkiye toplam kamu yatırımlarından aldığı pay; *madencilik, enerji, ulaştırma, turizm ve konut sektörlerinde %1'in altındadır. Hatay ili Türkiye kamu yatırımlarından oransal olarak en fazla payı %2,4 ile turizm sektöründen ve %2,7 ile imalat sektöründen almaktadır. Kendi içinde ise Hatay en çok %30,3 ile eğitim, %24,8 ile tarım ve %23,6 ile sağlık sektörlerinde en çok kamu yatırımlarından pay almaktadır.*

Hatay "sosyo ekonomik gelişmişlik" sıralamasında Türkiye genelinde 46. Sırada, TR63 Bölgesi'nde 1. sıradadır. *İl "sosyo ekonomik gelişmişlik" açısından altı gelişmişlik kademesi arasında dördüncü derecede gelişmiş iller -Orta gelişmişlik grubu- içinde yer almaktadır.*

Hatay İnsani Gelişmişlik sıralamasında, tüm iller arasında 26., TR63 Bölgesi illeri arasında 1. sırada bulunmaktadır. *Hatay ili, diğer TR63 Bölgesi illeriyle birlikte, orta insani gelişme grubunda yer almaktadır.*

2013 yılı Yaşam Memnuniyeti Araştırmasına göre; Türkiye genelinde mutlu olduğunu ifade edenler %59,0 iken Hatay'da %50,3 olmuştur. *İl, bu oran ile iller arasında (81 il) 77. sırada, TR63 bölgesinde ikinci sırada yer almıştır. Hatay'da mutluluk düzeyi kadınlarda erkeklere göre daha yüksek olup, kadınların %54,8'i, erkeklerin %45,7'si mutlu olduğunu ifade etmiştir.*

Yaşam Memnuniyeti Araştırmasına göre Türkiye genelinde bireylerin %77,01'i umutlu olduğunu ifade ederken, Hatay'da bu oran %74,7'dir. *Umut düzeyi oranları açısından Hatay, Türkiye sıralamasında 59. sırada, TR63 sıralamasında ise son sıradadır. Hatay ilinde kadınlar mutluluk düzeyinde olduğu gibi umut düzeyi açısından da erkeklere göre daha yüksek oranda umutlu olduklarını ifade etmiştir.*

Mevcut teşvik sistemine göre Hatay ili; en çok teşvik edilen 4'üncü derecede (en çok teşvik edilen 3.Grup) gelişmiş illerin yer aldığı 4'üncü bölgede yer almaktadır. *2007 yılından 2017 yılı Ekim sonuna kadarki yaklaşık 11 yıllık dönemde teşvik sistemi kapsamında Hatay'daki yatırımlar için toplam 537 adet yatırım teşvik belgesi düzenlenmiş olup, bu belgeler kapsamındaki projelerin sabit yatırım tutarı 11,4 milyar TL, bu yatırımlarla hedeflenen yeni istihdam da 9.875 kişidir. 2007–2017 döneminde Türkiye genelinde düzenlenmiş olan yatırım teşvik belgelerinden yaklaşık %1,3 oranında pay alan Hatay, sabit yatırım tutarından %1,7 ve istihdamdan da %0,7 pay almıştır.*

Hatay ili gelişim bileşenlerinin bulunabilirliği açısından yeterli bir görünüm arz etmektedir. *Temelde kuruluş yeri faktörlerini içeren ve yatırımların karlılığı ve verimliliği üzerinde etkili olan 22 gelişim bileşeninden 16'sı yeterli, 6'sı kısmen yeterli ve 1 tanesi yetersiz. Bölgede gelişim bileşenleri açısından yetersiz düzeyde olan bir bileşen bulunmamıştır.*

Hatay'ın sektörel gelişme eksenleri tarım, hizmeteler (turizm, lojistik), imalat sanayi ve enerji alanlarındadır. *Hatay için sektörel gelişme eksenleri tespit edilirken; yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanmasına özen gösterilmiş ve bölgede rekabet gücünün artırılması, istihdamın artırılması, sosyal kalkınmanın sağlanması ve bölgesel gelişmenin sağlanması gibi temel gelişme stratejileri dikkate alınmıştır.*

Hatay için önerilen yatırım konularını tespiti için çok sayıda teknik eşanlı olarak kullanılmıştır. *Önerilen yatırım konularının tespitinde öncelikle ilin sahip olduğu kaynaklar ve bu kaynakların kullanılabilme potansiyelleri dikkate alınmıştır. Ayrıca imalat sanayine ilişkin yatırım önerilerinin belirlenmesinde sektörel performans değerlendirmesi, girdi-çıktı analizi, yatırım eğilimi, sektörel yoğunlaşma, kümelenme analizi, dış ticaret performansı, ihracatta uzmanlaşma durumu (LQ) ve rekabet gücü (RCA) gibi farklı teknikler de kullanılmıştır. Güncel verilerden oluşan ve yenilenen sektörel performans analizi, en son verilerden yararlanılarak hesaplanan kümelenme analizi ve dış ticaret performansları imalat sanayi için yatırım konusu belirlemede öncelikle dikkate alınmıştır.*

Tespit edilen yatırım konularının değerlendirilmesinde ise "Kuruluş Yeri Faktörleri" analizi kullanılmıştır. *Hatay ili için yatırım konularının değerlendirilmesinde tarım, imalat sanayi-madencilik-enerji ve turizm-lojistik-sağlık sektörlerine yönelik olmak üzere üç ayrı değerlendirme kriteri uygulanmıştır.*

Değerlendirmede, tarım, sanayi ve turizm-lojistik-diğer hizmetler sektörlerine yönelik olmak üzere üç ayrı değerlendirme kriteri uygulanmıştır. *Her bir yatırım konusu kendi kategorisindeki kuruluş yeri faktörleri açısından değerlendirilerek, il açısından uygun olup olmadığı belirlenmiştir.*

İl için 2 farklı senaryo ile etki analizi yapılmıştır. *İlk kısımda Hatay için detaylı bir analiz yapabilmek amacıyla Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı'ndan fikir alınmış, hazırlanmış rapor, araştırmalar ve yapılan çalışmalardan yararlanılmıştır. Belirlenen 17 sektör için ileri-geri bağlantılar ortaya konulup, bu sektörlerin en fazla ilişkili olduğu sektörler belirlenerek önemli sektörler analizi yapılmıştır. Etki analizi ile, seçilen hedef sektörlerin belirlenmesi durumunda bu sektörlerle etkileşimde olan sektörlerin ne ölçüde gelişmesi gerekeceği, hedef sektörün tetiklediği diğer sektörlerin hangileri olduğu belirlenmiştir.*

2023 yılına yönelik geliştirilen bir senaryo için etki analizi yapılmıştır. *İlin 2023 yılı ihracatı 2.702.718.618 USD olacağı varsayılmış, bu ihracatın karşılanabilmesi için ihtiyaç duyulan toplam üretim tüm sektörlerin ileri-geri bağlantılarının etkisiyle 6.696.401.119 USD olarak hesaplanmıştır.*

2023 yılı hedefli senaryo bazında hedefler belirlenerek, bu hedeflerin gerçekleşmesi durumunda il içerisinde gerçekleşecek üretim tutarı ve il dışından tedarik edilmesi gereken üretim ihtiyacı belirlenmiştir. 5.324.707.302 USD'lik (toplam üretim ihtiyacının %80'i) kısmı Hatay ilindeki sektörler tarafından gerçekleştirilebilecekken, kalan 1.371.693.817 USD'lik (toplam üretim ihtiyacının %20'lik) kısım ise il dışından karşılanmak durumunda kalınacaktır.

Yapılan değerlendirmeler neticesinde 86 yatırım konusu önerilmiştir. Yörenin doğal, sosyal ve ekonomik koşulları ve potansiyel gelişme eksenleri dikkate alınarak NACE Revize 2 faaliyet sınıflaması bazında üçlü digite göre belirlenen 60 sektörden seçilen dörtlü digitteki 86 yatırım konusu kuruluş yeri faktörlerine göre değerlendirilmiştir.

Hatay için kuruluş yerinin uygunluğu açısından önerilen yatırım konularının 20'si A grubunda, 57'si B grubunda, 9'u C grubundadır.

A grubu içerisinde bulunan yatırım konularına bakıldığında;

- *Hem performans değerlemesinden hem de kuruluş yeri faktörlerinden de A notunu alan (AA notuna sahip faaliyet alanları) 4 yatırım konusu,*
- *Performans değerlemesinden B, kuruluş faktörleri açısından A notunu alan (BA notuna sahip faaliyet alanları) 2 yatırım konusu,*
- *Gerek imalat sanayi dışında yer aldığı gerekse de performans değerlemesi yapılamadığı için performans notu bulunmayan, ancak kuruluş faktörleri açısından A notunu alan (A notuna sahip faaliyet alanları) 14 yatırım konusu bulunmaktadır.*

B grubu içerisinde bulunan yatırım konularına bakıldığında;

- *Performans değerlemesinden A, kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (AB notuna sahip faaliyet alanları) 16 yatırım konusu,*
- *Hem performans değerlemesinden hem de kuruluş yeri faktörlerinden de B notunu alan (BB notuna sahip faaliyet alanları) 19 yatırım konusu,*
- *Performans değerlemesinden C, kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (CB notuna sahip faaliyet alanları) 8 yatırım konusu,*
- *Gerek imalat sanayi dışında yer aldığı gerekse de performans değerlemesi yapılamadığı için performans notu bulunmayan, ancak kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (B notuna sahip faaliyet alanları) 14 yatırım konusu bulunmaktadır.*

C grubu içerisinde bulunan yatırım konularına bakıldığında;

- *Performans değerlemesinden A, kuruluş faktörleri açısından C notunu alan (AC notuna sahip faaliyet alanları) 4, performans değerlemesinden B, kuruluş faktörleri açısından C notunu alan (BC notuna sahip faaliyet alanları) 2, Performans değerlemesinden C, kuruluş faktörleri açısından C notunu alan (CC notuna sahip faaliyet alanları) 2 yatırım konusu bulunmaktadır.*
- *Gerek imalat sanayi dışında yer aldığı gerekse de performans değerlemesi yapılamadığı için performans notu bulunmayan, ancak kuruluş faktörleri açısından C notunu alan (C notuna sahip faaliyet alanları) 1 yatırım konusu bulunmaktadır.*

1. GİRİŞ

1. GİRİŞ

Sahip olduğu tarihi, doğal güzellikleri, kültürel değerleri, coğrafi yapısı, iklimi, verimli topraklara sahip olan Hatay ili, günümüzde de ekonomik ve stratejik açıdan cazibesini koruyan önemli bir ilimizdir. Yeraltı ve yerüstü kaynakları bakımından zengin olan, yüzyıllar öncesinden gelen ticaret kültürüne ek olarak belli bir sanayi kültürü de kazanmış bulunan Hatay, gelişme potansiyeline sahip illerimizden birisidir.

Bu çalışmada, Hatay ilinin sosyoekonomik yapısı incelenerek çok yönlü profilinin çıkarılması ve il için uygun yatırım konularının belirlenmesi hedeflenmiştir. Bu amaçla çalışmanın birinci bölümünde, Hatay ilinin ekonomik ve sosyal durum profilini özetleyen belirli göstergeler, Türkiye ile karşılaştırmalı olarak verilerek genel ve özet bir tablo sunulmuştur.

İlin mevcut durumunun, TR63 Bölgesi ve Türkiye içindeki konumu itibarıyla irdelendiği ikinci bölümde, ilin coğrafi yapısı (yeryüzü şekilleri ve iklim özellikleri), demografik yapısı (nüfus, eğitim, istihdam ve sağlık), iktisadi yapının bileşenleri (tarım ve hayvancılık, sanayi ve hizmetler sektörleri bazında) ayrıntılı olarak incelenmiş ve imalat sanayine ilişkin olarak yoğunlaşma ve kümelenme analizi yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, Hatay ili ticaret sektörü iç ve dış ticaret analizi olmak üzere iki alt bölümde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Birinci alt bölümde iç ticaret genel olarak değerlendirildikten sonra ildeki işletmelerin net satış ve aktif büyüklükleri, ilin ticaret yaptığı iller ile ticaret hacmi ortaya konmuş ve illerin ticari uzaklık endeksi hesaplanmıştır. İkinci alt bölümde dış ticaret ülkeler ve sektörler bazında ayrıntılı olarak incelenerek, il ihracatı ve ithalatında öne çıkan ülke ve sektörlerin yoğunlaşma analizleri yapılmıştır. Ayrıca Hatay ve Türkiye için ihracat ve ithalatta teknoloji düzey puanları hesaplanmış, dış ticarete konu mallarda teknoloji açığının boyutu tespit edilmiştir.

Dördüncü bölümde ilin yeraltı kaynakları ile doğal kaynak potansiyeli incelenmiştir. Maden ve jeotermal kayanakları ile yenilenebilir enerji kaynakları, güneş, rüzgar, su potansiyeli tespit edilmiş, orman varlığı incelenmiştir.

Beşinci bölümde ise ilin altyapı olanakları, yeraltı kaynakları, ulaşım ve haberleşme imkânları, sanayi altyapısı, ilin kamu yatırımlarından yararlanma düzeyi incelenmiştir.

Altıncı bölümde, ilin sosyoekonomik gelişmişlik durumu; gelir, İnsani Gelişmişlik Endeksi ve ilde yaşayanların seçilmiş belirli göstergelerle (ilin diğer iller arasındaki sırası da belirtilerek) yaşam memnuniyeti ele alınmıştır.

Yedinci bölümde yatırımlarda devlet yardımlarınının yasal altyapısı olan teşvik sistemi değerlendirilmiş, devlet yardımları kapsamında Hatay'ın teşviklerden yararlanma düzeyi ortaya konmuştur.

Sekizinci bölümde ilin SWOT analizine göre güçlü ve zayıf yönleri, il için fırsatlar ve tehditler irdelenmiş, gelişim bileşenlerinin bulunabilirliği verilerek yatırım ortamı olarak Hatay ili değerlendirilmiştir.

Dokuzuncu bölümde Hatay için önerilen yatırım konularının tespit edilmesi, yatırım eğilimlerinin belirlenmesi ve ilde potansiyel taşıyan/taşıyabilecek faaliyet konuları; yatırım eğilimi, sektörlerarası etkileşim, performans analizi, kümelenme analizi gibi çeşitli analizlere tabi tutularak, çıkan sonuçlara göre yatırım önerilerinin değerlendirme kriterlerine ve kuruluş yeri faktörlerine göre analizi yapılmıştır.

Çalışmanın onuncu bölümünde Hatay için önerilen yatırım konularından öne çıkanların sektörlerarası etkileşim ve sektörerarası bağlantıları hesaplanarak, bu yatırım konularının sektörel karakteristikleri detaylı olarak incelenmiştir. Bu bölümde, ayrıca, Hatay ili için 2023 yılı hedeflenerek gerçekleştirilen bir senaryoya göre, ilde ihracat potansiyeli taşıyan sektörlerin belirlenen ihracat hedeflerini gerçekleştirmeleri durumunda il ekonomisinde yaratacağı etkiler ve ilin dışarıdan tedarik edeceği sektörel üretimler belirlenmiştir.

Çalışma genel değerlendirme ve sonuç bulgularının yer aldığı onbirinci bölümle sona ermektedir..

HATAY İLİ EKONOMİK VE SOSYAL DURUM PROFİLİ

	Türkiye	Hatay
COĞRAFİ VE DEMOGRAFİK GÖSTERGELER		
Yüzölçümü (km²)	783.562	5.524
Nüfus (2016 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemine Göre)(Kişi)	79.814.871	1.555.165
Yıllık Ortalama Nüfus Artış Hızı (2015–2016) (Binde)	13,55	14,02
Nüfus Yoğunluğu (2016) (kişi/ km2)	104	267
Net Göç Hızı (2015–2016) (Binde)	-	-2,2
EĞİTİM GÖSTERGELERİ		
Okur-Yazar Nüfus Oranı (2016) (Yüzde)	96,5	97,61
İlkokulda Okullaşma Oranı (2016-2017) (Yüzde)	91,16	90,89
Erkek (Yüzde)	91,08	90,86
Kız (Yüzde)	91,24	90,92
Ortaokulda Okullaşma Oranı (2016-2017) (Yüzde)	95,68	96,03
Erkek (Yüzde)	95,60	95,92
Kız (Yüzde)	95,76	96,15
Ortaöğretimde Okullaşma Oranı (2016-2017) (Yüzde)	82,54	80,99
Erkek (Yüzde)	82,69	81,31
Kız (Yüzde)	82,38	80,65
İSTİHDAM GÖSTERGELERİ		
İşgücüne Katılma Oranı (2013) (Yüzde)	50,8	45,9
İstihdam Oranı (2013) (Yüzde)	45,9	40,3
İşsizlik Oranı (2013) (Yüzde)	9,7	12,2
Tarımda Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (2016) (Yüzde)*	19,5	1,1
Sanayide Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (2016) (Yüzde)*	26,8	19,9
Hizmetlerde Çalışanların Toplam İstihdama Oranı (2016) (Yüzde)*	53,7	76,4
SAĞLIK GÖSTERGELERİ		
Hastane Sayısı (2015) (Adet)	1.533	24
Yüz Bin Kişiye Düşen Yatak Sayısı (2015) (Adet)	266	204
Aile Hekimliği Başına Hasta Sayısı (2015) (Kişi)	3.722	3.629
Doktor Başına Hasta Sayısı (2015) (Kişi)	557	734

* Hatay verisi bulunmadığı için SGK sigortalı sayısı oranı kullanılmıştır.

	Türkiye	Hatay
SANAYİ SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ		
GSYH İçinde Sanayinin Payı (Cari Fiyatlarla) (2014) (Yüzde)	28,2	26,9
İl Sanayi GSYH Türkiye Sanayi GSYH İçindeki Payı (%)	-	1,2
Kişi Başına Sanayi GSYH Değeri (2014) (TL)	7.469	4.492
İmalat Sanayi İşyeri Toplam İşyeri Sayısı İçindeki Payı (2016) (Yüzde)	14,9	12,2
İmalat Sanayi İstihdamının Toplam İstihdam Sayısı İçindeki Payı (2016) (Yüzde)	25,8	19,7
Sanayi Elektrik Kullanımının Türkiye İçindeki Payı (2015) (Yüzde)	-	4,0
Kişibaşı Sanayi Elektriği Tüketimi (2015-KWh)	1.315	2.696
TARIM SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ		
Tarım Alanlarının Toplam Alan İçindeki Payı (2016) (Yüzde)	30,2	44,4
Tarımsal Üretim Değerinin Türkiye İçindeki Payı (2016) (Yüzde)	-	1,3
Kişi Başına Düşen Tarımsal Üretim Değeri (TL-2016)	3.396	2.292
Kişi Başına Düşen Bitkisel Üretim Değeri (TL-2016)	1.491	1.645
Kişi Başına Düşen Hayvancılık Üretim Değeri (TL-2016)	1.126	521
GSYH İçinde Tarımın Payı (Cari Fiyatlarla) (2014) (Yüzde)	6,59	8,29
Organik Üretim Yapılan Arazi (2016-Hektar)	523.777	1.920
Organik Üretim Miktarının (Ton) Türkiye İçindeki Payı (2016) (Yüzde)	-	0,2
BANKACILIK GÖSTERGELERİ		
Banka Sayısı	47	16
Banka Şube Sayısı (2016) (Adet)	10.701	118
Banka Mevduatı (2016) (Milyon TL)	1.387.900	11.475
Banka Kredileri (2016) (Milyon TL)	1.622.377	18.218
Kişi Başına Düşen Banka Mevduatı (2016) (TL)	17.389	7.379
Kişi Başına Düşen Banka Kredisi (2016) (TL)	20.327	11.715
Kredi/Mevduat Oranı (2016) (Yüzde)	116,5	158,8
TURİZM SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ		
Turizm İşletme Belgeli Konaklama Tesisi Sayısı (2016) (Adet)	3.641	46
Tesis Sayısının Türkiye İçindeki Payı (2016) (Yüzde)	-	1,2
Turizm İşletme Belgeli Tesislerin Yatak Kapasitesi (2016) (Adet)	899.881	4.562
Yatak Sayısının Türkiye İçindeki Payı (2016) (Yüzde)	-	0,5
Turizm İşletme Belgeli Tesislerde Doluluk Oranı (2016) (Yüzde)	38,0	27,83

	Türkiye	Hatay
İÇ TİCARET GÖSTERGELERİ		
İşyerlerinin Aktif Büyüklüğü (2016-Milyon TL)	5.855.390	67.307
Net Satışlar (2016-Milyon TL)	5.137.282	74.128
Net Satışların Türkiye İçindeki Payı (2016-%)	-	1,4
Ticari Uzaklık Endeksi Toplam Alışlar (2016-Km)	249,4	513
Ticari Uzaklık Endeksi Toplam Satışlar (2016-Km)	249,4	458
DIŞ TİCARET GÖSTERGELERİ		
Dış Ticaret Hacmi (2016 (Milyon USD)	341.148	4.316
Dış Ticaret Dengesi (2016) (Milyon USD)	-56.088	-826
İhracat (2016) (Milyon USD)	142.529	1.744
Kişi Başına Düşen İhracat (2016) (USD)	1.786	1.122
İthalat (2016) (Milyon USD)	198.618	2.570
Kişi Başına Düşen İthalat (2016) (USD)	2.488	1.653
İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (2016) (%)	71,76	67,87
İhracatçı Firma Sayısı (2016)	66.951	1.147
İhalatçı Firma Sayısı (2016)	68.755	389
Firma Başına İhracat (Bin USD) (2016)	2.129	1.521
Yüksek ve Orta Yüksek Teknolojinin İhracattaki Payı (2016 (Yüzde)	36,6	23,33
Yüksek ve Orta Yüksek Teknolojinin İthalattaki Payı (2016 (Yüzde)	61,82	24,85
DİĞER GÖSTERGELER		
Yatırım Teşvik Belgesi Sayısı (2001-2017 Ekim) (Adet)	59.980	771
Teşvik Belge Sayısının Türkiye İçindeki Payı (2001-2017 Ekim)(Yüzde)	-	1,28
Yatırım Teşvikleri Sabit Yatırım Tutarı (2001-2017 Ekim) (Milyon TL)	764.223	13.346
Sabit Yatırım Tutarının Türkiye İçindeki Payı (Yüzde)	-	1,74
Yatırım Teşvikleri İstihdamı (2001-2017 Ekim)	2.254.196	22.250
Teşvik İstihdamının Türkiye İçindeki Payı (%)	-	0,98
Kamu Yatırım Harcamaları (2016) (Bin TL)	76.606.214	398.597
Kamu Yatırım Harcamasının Türkiye İçindeki Payı (2016) (%)	-	0,5
Kişi Başına Düşen Kamu Yatırım Harcaması (2016) (TL)	959,7	256,3
Elektrik Tüketimi (2015) (Milyon MWh)	217	6
Kişi Başına Elektrik Tüketimi (2015) (Kwh)	2.760	3.978
Kişi Başına Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (2014, USD)	12.212	7.637

2. MEVCUT DURUM

2.MEVCUT DURUM

2.1. COĞRAFI YAPI

Türkiye'nin güneyinde ve İskenderun körfezinin doğu kıyılarında yer alan Hatay, batıdan Akdeniz, güney ve doğudan Suriye, kuzeybatıdan Adana, kuzeyden Osmaniye ve kuzeydoğudan Gaziantep ile çevrilidir. Hatay Akdeniz bölgesinin bir sınır ilidir. İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırmasına (İBBS) göre Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinden oluşan TR63 Bölgesinde yer alan Hatay, 35° 52´ ve 37° 04´ kuzey enlemleriyle, 35° 40´ ve 36° 60´ doğu boylamları arasında yer almaktadır.

Harita 1: Hatay İli Türkiye Konumu

Kaynak:http://cografyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari3.html

Orta Doğu ülkelerine çıkış kapısı durumundaki Hatay ili, Cilvegözü ve Yayladağı sınır kapıları ile karayolu bağlantılı geçişlerde, İskenderun ve Dörtyol'daki limanları ile de denizyolu bağlantılı geçişlerde ulusal ve uluslararası öneme sahiptir.

Hatay ve çevresi yoğun tektonizmaya maruz kaldığından yeryüzü şekilleri açısından çeşitlilik gösterir. Başlıca yüzey şekilleri; dağ, plato ve ovalardır. İl, kuzeyinde Amanos dağlarının uzantıları ve İslahiye çöküntü oluğu, doğu ve güneyinde fazla yüksek olmayan platolar ile çevrelenmiştir. Aşağı Asi vadisinin başlangıcında kurulu olan il merkezinin denizden yüksekliği 80 metredir. İlin ana yeryüzü şekillerini ise Doğu Toroslar oluşturmaktadır. Doğu Torosların kuzey ve güney yaylaları, ildeki çöküntü alanlarını çevreler ve İskenderun Körfezi ile Doğu Torosların arasında ilin kıyı ovaları yer alır.

Amik ovası ilin en önemli ve en verimli tarım alanını oluşturur. İldeki diğer önemli ovalar ise; İskenderun Körfezinin Doğu ve Kuzeydoğu kesiminde sıralanmış olan İskenderun, Dörtyol, Payas ve Erzin Ovaları ile Asi Nehri'nin denize döküldüğü yerde bulunan Asi Delta Ovası'dır. İlin Güneyinde, Asi nehri ile Suriye sınırı arasında kalan ve yükseltisi 400-900 metreler arasında değişen alan Kuseyr Platosunu oluşturur.

Hatay ilinin en yüksek noktası Dörtyol ilçesinin doğusunda yer alan Mığır tepesi olup deniz seviyesinden yüksekliği 2.240 metredir. İldeki diğer yüksek noktalar ise Amanoslar'ın Hassa kesiminde bulunan Kuşçu Tepe (2.076 metre) ve Yayladağı ilçesinde bulunan Keldağ'dır (1.795 metre).

Tablo 1: Hatay İlçe Yüzölçümleri

İlçe	Yüzölçümü (Km²)
Merkez (Antakya)	703
Altınözü	392
Arsuz	462
Belen	184
Defne	155
Dörtyol	342
Erzin	258
Hassa	520
İskenderun	247
Kırıkhan	715
Kumlu	193
Payas	157
Reyhanlı	367
Samandağ	384
Yayladağı	445

Kaynak: Harita Genel Komutanlığı İnternet Sitesi

İlin yüzölçümü göller hariç 5.524 km² olup, il topraklarının %46'sını dağlar, %34'ünü ovalar ve %20'sini platolar oluşturmaktadır. %97'si kültür tarımına elverişli olan Hatay topraklarının yaklaşık olarak %50'sini ekili-dikili alanlar kaplamaktadır.

İdari olarak Hatay; Antakya, Altınözü, Arsuz, Belen, Defne, Dörtyol, Erzin, Hassa, İskenderun, Kırıkhan, Kumlu, Payas Reyhanlı, Samandağ ve Yayladağı ilçelerinden oluşur Büyükşehir statüsünde olan Hatay'ın toplam 15 tane ilçesi bulunmaktadır.

Hatay ilinin, yüzölçümü en büyük ilçesi 715 km² ile Kırıkhan iken, merkez ilçesi olan Antakya ise 703 km² ile ikinci ilçesi konumundadır. Bununla beraber yüzölçümü bakımından en küçük ilçesi ise 155 km² ile Defne'dir.

İklim ve Bitki Örtüsü

İlde Akdeniz ikliminin tipik özelliği görülmektedir. Yani yazları sıcak ve kurak, kışlar ise ılık ve bol yağışlı geçmektedir. Yıllık sıcaklık ortalamalarının 15 - 20 °C dereceler arasında değiştiği Hatay'da aylık sıcaklık ortalamaları yaz aylarında en fazla kış aylarında ise en düşük değerlere ulaşır. 1940-2016 dönemi yıllık meteorolojik gözlemlere göre ilde aylık ortalama sıcaklıklar şu şekildedir; Ocak (8,2 C°), Şubat (9,9 C°), Mart (13,1 C°), Nisan (17,2 C°), Mayıs (21,2 C°), Haziran (24,8 C°), Temmuz (27,1 C°), Ağustos (27,7 C°), Eylül (25,5 C°), Ekim (20,6 C°), Kasım (14,2 C°) ve Aralık ayında (9,5 C°). Hatay'da genel olarak sağanak yağış yağar ve bu da zaman zaman sel felaketlerine yol açar. Bu zamana kadar ki en fazla yağış ise tam 24 saatte 432,1 kg/m2 yağış yağmış ve sel felaketine yol açmıştır. Bununla beraber yıllık ortalama toplam yağış miktarı 1.084 mm'dir. En fazla yağış kış aylarında, en az yağış yaz aylarında düşer.

İklim özelliklerine bağlı olarak ilin doğal bitki örtüsü ormanlardan oluşsa da günümüzde birçok bölgede ormanlar tahrip edildiğinden yerlerini maki türleri almıştır. Bu yüzden bitki örtüsü daha çok maki ve ormanlardan oluşmaktadır. Maki olarak; mersin, defne, keçiboynuzu, zakkum, delice ve katırtırnağı gibi bitki türleri bulunmaktadır. Makilerin de tahribata uğradığı alanlarda ise odunsu bitkilerden oluşan garig toplulukları ortaya çıkmıştır. Orman alanlarında ise kızılçam, karaçam, göknar, meşe ve ardıç gibi türlerden oluşan ağaçlar yer alır. Ayrıca Amanos Dağları'nın Dörtyol'un doğusuna denk gelen kısmında kayın, fındık ve ıhlamur gibi Karadeniz bitki örtüsüne ait türler de görülür. İlin toplam alanının yaklaşık % 38'i ormanlar ile kaplı olup bu oran ile orman varlığı açısından zengin bir alana sahip olan Hatay'ın ormanlık alanları Türkiye ortalamasının oldukça üzerindedir.

Amanos dağlarında 0-500 m arası bölgede genellikle Keçiboynuzu, Zeytin, Sakız, Sandal, Kermes Mesesi, Sütleğen, Kızıl Çam, Mersin, Halep Çamı, 500–1.000 m arası bölgede genellikle Kızıl Çam, Defne, 1.000–1.500 m arası bölgede Meşe türleri ve Gürgen ormanları, 1.500–2.000 m arası bölgede Karaçam, Sedir, Köknar görülür.

Son olarak Hatay, toprak türleri bakımından da çeşitlilik arz eder. İl sınırları içerisinde en yaygın olanlar; kırmızı-kahverengi Akdeniz toprakları, kırmızı Akdeniz toprakları, kahverengi orman toprakları, kolüvyal topraklar ile alüvyal topraklardır.

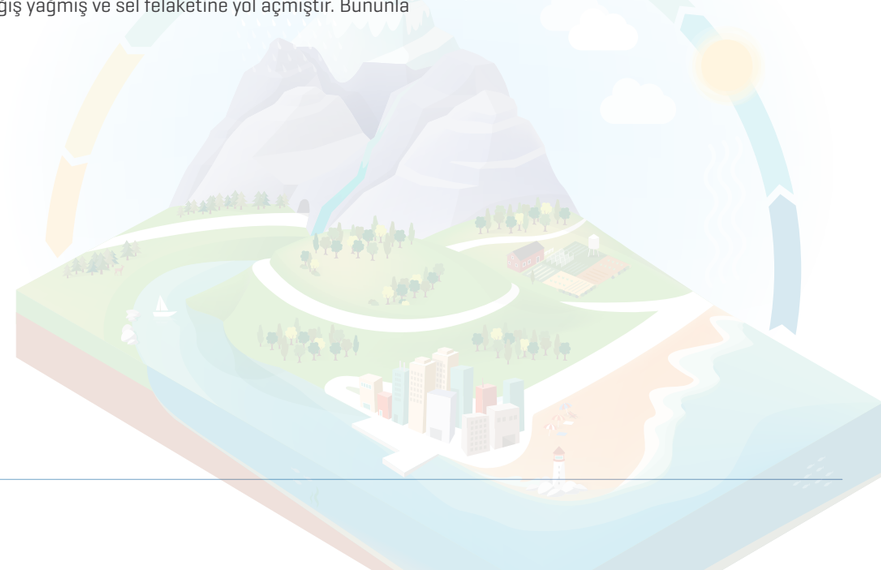

Su Kaynakları

Hatay ilinin en önemli akarsuyu, kaynağını Lübnan'daki Bekaa Vadisi'nden alan Asi Nehri'dir. Nehrin toplam uzunluğu 556 km olup, üç ülkeye yayılmış bulunan (Türkiye, Suriye, Lübnan) su toplama alanı ise 20.847 km²'dir. Diğer önemli akarsular ise; Asi Nehri'nin kolları olan Küçükkaraçay, Büyükkaraçay, Afrin ve Karasu çaylarıdır. Amik Gölü kurutulduktan sonra ilde büyük doğal göl kalmamıştır. Balık (Gölbaşı) Gölü ve Yenişehir Gölü gibi küçük göller günümüzde de varlıklarını sürdürmektedirler. Ayrıca Yarseli ve Yayladağı baraj gölleri ilde bulunmaktadır. Yer altı su kaynağı ise Hassa ve kısmen de Kırıkhan ilçe sınırlarını kapsayan volkanik bölgenin (Leçelik alan) altındadır.

Tablo 2: Hatay İlinin Akarsuları

Akarsu İsmi	Toplam Uzunluğu (km)	İl Sınırları İçindeki Uzunluğu (km)	Debisi (m³/sn)	Kullanım Amacı
Asi Nehri	386	94	80	Sulama
Afrin Çayı	197	197	6,5	Sulama
Karasu	122	122	8	Sulama

Kaynak: DSİ Bölge Müdürlüğü

Ayrıca İlde birçok şifalı su kaynağı yer alır. İçlerinde en çok Erzin içme ve kaplıcası ile Reyhanlı Hamamat kaplıcası dikkat çeker. Bunların dışında debisi düşük olan ve işletme tesisleri bulunmayan çok sayıda şifalı su kaynağı mevcuttur.

Hatay ili, deprem riski olan bir bölgede bulunmaktadır. Hatay'ın tüm bölümü birinci derece deprem riski olan kuşakta yer almaktadır. Hatay'ın ilçelerinden Kırıkhan, Hassa ve Reyhanlı diri fay hatlarının olduğu bölgelerdir.

Aşağıda Hatay İli Deprem Haritasında, Hatay il ve ilçelerinin içinde bulundukları deprem kuşakları, aktif fay hatları, risk bölgeleri gösterilmektedir.

Harita 2: Hatay İli Deprem Haritası

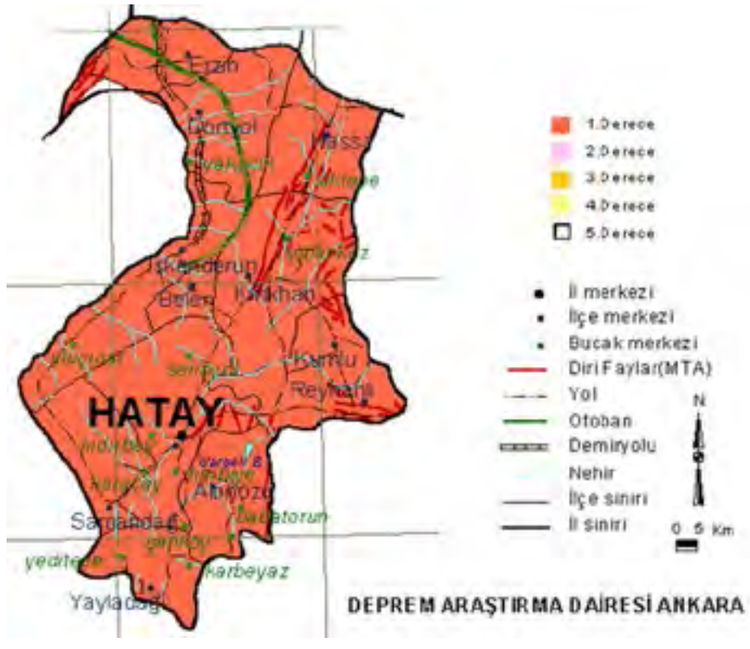

Kaynak: Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü

2.2. DEMOGRAFİK YAPI

2.2.1. Nüfus ve Göç

2.2.1.1. Nüfus

Hatay ili, toplam nüfus varlığı bakımından Türkiye'nin 81 ili arasında on üçüncü sırada bulunmaktadır. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) 2016 yılı verilerine göre 1.555 bin olan il nüfusu, ülke nüfusunun %1,9'unu; Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye illerinden oluşan TR63 Bölgesi nüfusunun ise %48,7'sini oluşturmaktadır.

Tablo 3: Türkiye, TR63 Bölgesi ve Hatay Nüfus Göstergeleri

Yıllar	Bölgeler	Toplam Nüfus	İl ve İlçe Merkezleri Nüfusu	Payı (%)	Belde ve Köyler Nüfusu	Payı (%)	Nüfus Artış Hızı (‰)	Türkiye İçindeki Payı (%)
2008	Türkiye	71.517.100	53.611.723	74,96	17.905.377	25,04	13,1	-
	TR63	2.907.289	1.614.856	55,55	1.292.433	44,45	22,13	4,07
	Hatay	1.413.287	683.991	48,4	729.296	51,6	19,33	1,98
2009	Türkiye	72.561.312	54.807.219	75,53	17.754.093	24,47	14,5	-
	TR63	2.957.713	1.660.743	56,15	1.296.970	43,85	17,2	4,08
	Hatay	1.448.418	715.653	49,41	732.765	50,59	24,55	2,00
2010	Türkiye	73.722.988	56.222.356	76,26	17.500.632	23,74	15,88	-
	TR63	3.004.608	1.726.974	57,48	1.277.634	42,52	15,73	4,08
	Hatay	1.480.571	743.439	50,21	737.132	49,79	21,96	2,01
2011	Türkiye	74.724.269	57.385.706	76,8	17.338.563	23,2	13,49	-
	TR63	3.013.790	1.743.639	57,86	1.270.151	42,14	3,05	4,03
	Hatay	1.474.223	732.802	49,71	741.421	50,29	-4,3	1,97
2012	Türkiye	75.627.384	58.448.431	77,28	17.178.953	22,72	12,01	-
	TR63	3.038.983	1.781.246	58,61	1.257.737	41,39	8,32	4,02
	Hatay	1.483.674	742.590	50,05	741.084	49,95	6,39	1,96
2013	Türkiye	76.667.864	70.034.413	91,35	6.633.451	8,65	13,66	-
	TR63	3.077.753	2.953.639	95,97	124.114	4,03	12,68	4,01
	Hatay	1.503.066	1.503.066	100	-	-	12,99	1,96
2014	Türkiye	77.695.904	71.286.182	91,75	6.409.722	8,25	13,32	-
	TR63	3.115.681	2.988.527	95,92	127.154	4,08	12,25	4,01
	Hatay	1.519.836	1.519.836	100	-	-	11,10	1,96
2015	Türkiye	78.741.053	72.523.134	92,1	6.217.919	7,9	13,36	-
	TR63	3.142.990	3.018.275	96,03	124.715	3,97	8,73	3,99
	Hatay	1.533.507	1.533.507	100	-	-	8,95	1,95
2016	Türkiye	79.814.871	73.671.748	92,3	6.143.123	7,7	13,55	-
	TR63	3.189.974	3.065.743	96,11	124.231	3,89	14,84	4,00
	Hatay	1.555.165	1.555.165	100	-	-	14,02	1,95

Kaynak: TÜİK, ADNK Sistemi.

2008 yılında il nüfusunun %48,4'ü il ve ilçe merkezlerinde yaşarken yıllar itibariyle çok fazla bir artış göstermeyerek bu oran 2012 yılında %50'ye yükselmiştir. 2013 yılında ise belde ve köy tüzel kişiliği kaldırıldığından, ildeki tüm nüfus il ve ilçe merkezleri nüfusuna dahil olmuştur.

2010-2016 döneminde Hatay ilinde nüfus artış hızı 2011 yılı hariç pozitif olarak gerçekleşmiştir. 2011 yılında nüfus artış hızı, Türkiye genelinde ‰ 13,49 iken Hatay'da ‰ -4,3 olmuş ve ülke nüfusu arttığı halde Hatay nüfusu azalmıştır. Aynı dönemde TR63 Bölgesi nüfus artış hızı ise ‰ 3,05 olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında ise Hatay nüfus artış hızı 2011 yılından beri ilk defa Türkiye nüfus artış hızının üzerine çıkmıştır.

5.867 km^2 (göller dahil) yüzölçümüne sahip olan Hatay'da 2010 yılında 252 kişi/km^2 olan nüfus yoğunluğu, 2016 yılı itibarıyla 282 kişi/km^2 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye nüfus yoğunluğunun 104 kişi/km^2 olduğu dikkate alındığında, Hatay nüfusunun görece çok daha yüksek yoğunluklu bir yerleşim yapısına sahip olduğu söylenebilir.

2016 yılı verilerine göre, Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye için nüfus piramitleri incelendiğinde, TR63 bölgesi ve Hatay'ın, Türkiye'ye göre daha genç bir nüfus yapısına sahip olduğu görülmektedir. 65 ve daha yukarı yaş grubunda bulunan yaşlı nüfusun payı Hatay'da %6,3, TR63 bölgesinde %6,8 iken Türkiye de bu oran %8,3'tür. Türkiye'de toplam nüfus içinde 15-64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfusun payı %68, 0-14 yaş grubunda bulunan genç nüfusun payı %23,7 iken Hatay'da toplam nüfus içinde 15-64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfusun payı %65, 0-14 yaş grubunda bulunan genç nüfusun payı %28,6'dır. Hatay ve TR63 Bölgesi nüfusunun 0-14 yaş gurubu oranı Türkiye geneline göre daha yüksek olmasına rağmen 15-64 yaş grubu nüfusunun oranı Türkiye geneline göre daha düşüktür. Buradan hareketle çalışma çağındaki nüfusun Hatay dışına göç ettiğini söyleyebiliriz.

Hatay ili nüfusunun ülke geneline göre özellikle 0-14 yaş grubunda yüksek oranlara sahip olması ilin işgücü potansiyelinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Gerek 15-64 yaş grubu gerekse 0-14 yaş grubu birlikte değerlendirildiğinde olası yeni yatırım girişimlerinin işgücü taleplerinin karşılanmasında sorun yaşanmayacağı söylenebilir. Hatay ili yaşlı nüfus oranının ise nispeten ülke ortalamasına göre daha düşük olması, ekonomik faaliyetlere katkısı olmayan nüfusun azlığını göstermesi açısından olumlu bir şekilde yorumlanmalıdır.

2016 yılı itibarıyla Türkiye genelinde genç bağımlılık oranı %34,8, yaşlı bağımlılık oranı %12,2 ve toplam yaş bağımlılık oranı %47,1 iken, Hatay ili için genç bağımlılık oranı %43,8, yaşlı bağımlılık oranı %10,3 ve toplam yaş bağımlılık oranı %54,2 olarak gerçekleşmiştir. Hatay ili bu oranlar itibarıyla iller arası sıralamada, genç bağımlılık oranında 18. , yaşlı bağımlılık oranında 65. ve toplam yaş bağımlılık oranında 19. sırada yer almıştır.

2016 yılı itibarıyla Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye için nüfus piramitleri aşağıdaki grafiklerde verilmektedir.

Grafik 1: Hatay İli Nüfus Piramidi (2016)

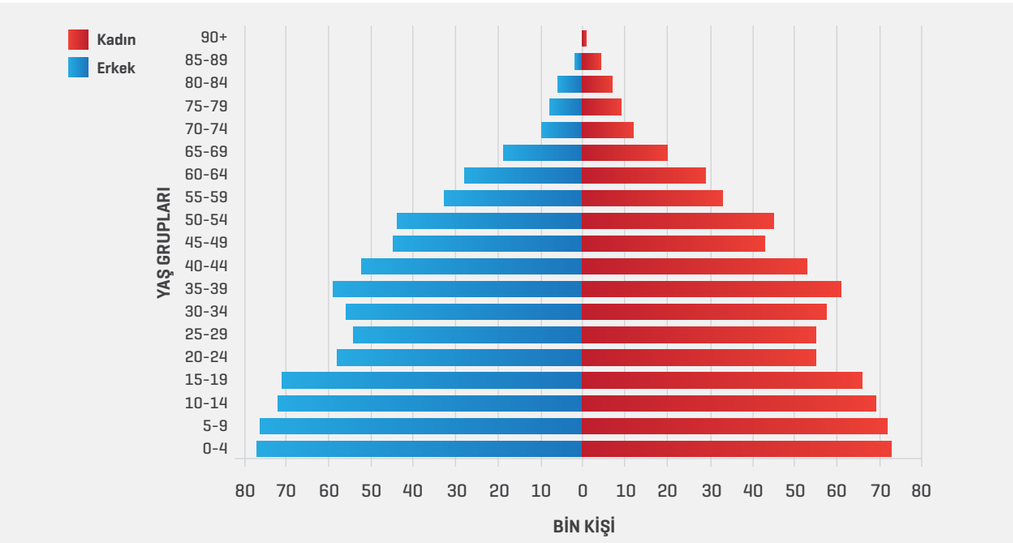

Grafik 2: TR63 Bölgesi Nüfus Piramidi (2016)

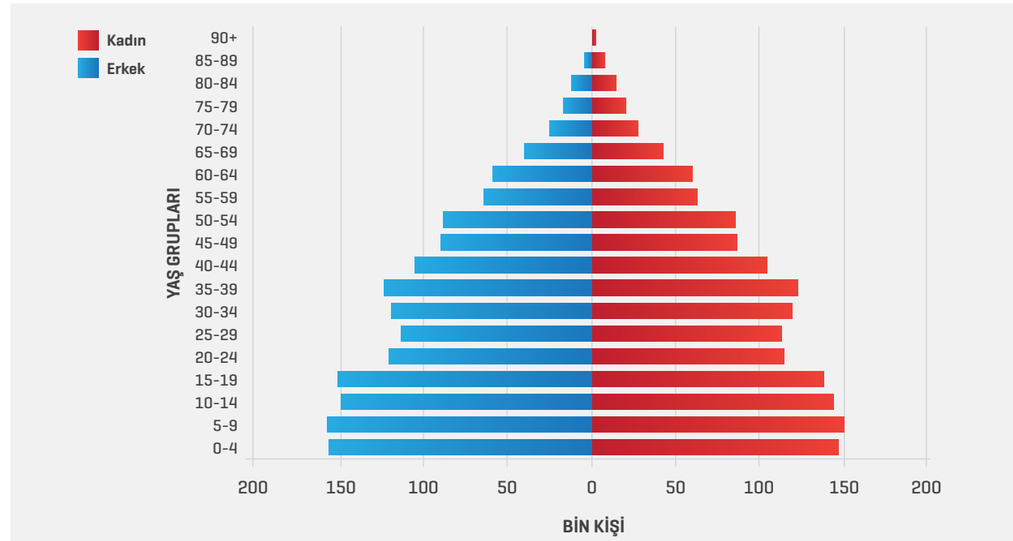

Grafik 3: Türkiye Nüfus Piramidi (2016)

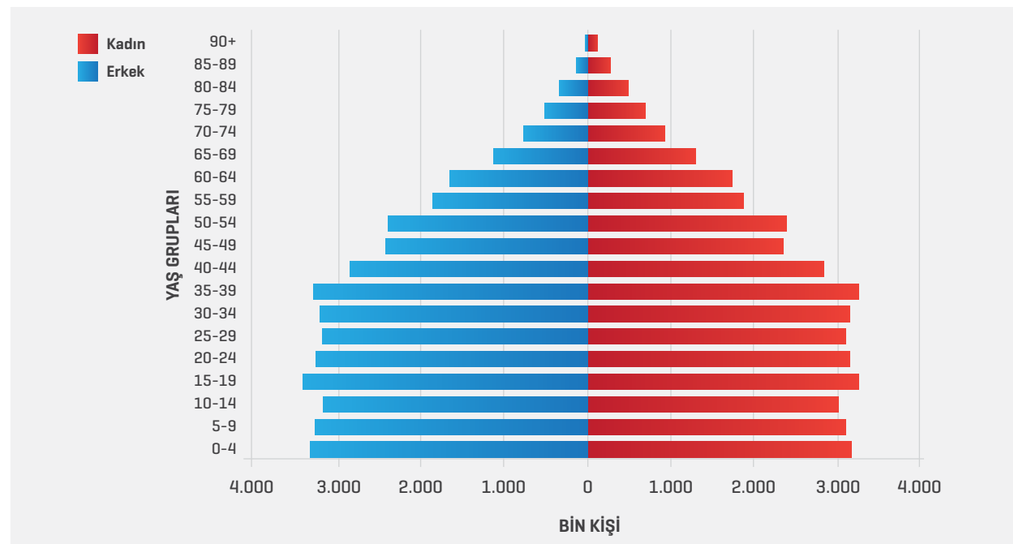

Kaynak: TÜİK

2016 yılı ADNKS sonuçlarına göre, Hatay ili nüfusunun %50,1'ini erkekler, %49,8'ini ise kadınlar oluşturmaktadır.

İlçeler itibarıyla 2016 yılı ADNKS sonuçlarına göre; nüfus büyüklüğü açısından en büyük ilçe Antakya olup, il toplam nüfusunun %23,50'si bu ilçede yaşamaktadır. Antakya'dan sonra sırasıyla %15,86 nüfus payıyla İskenderun, %9,21 payla Defne ilçeleri takip etmektedir. Nüfus büyüklüğü açısından en az nüfusa sahip ilçe ise Kumlu ilçesidir (%0,85). 2016 yılı itibarıyla Altınözü (-‰3,11) dışında tüm ilçelerde nüfus artmış, Antakya'da nüfus artış hızı ‰13,17, Defne'de nüfus artış hızı ise ‰21,98 olarak gerçekleşmiştir. Nüfusun en az arttığı ilçe ise İskenderun (‰1,75) olmuştur.

İlde, nüfus yoğunluğu en yüksek olan ilçeler İskenderun (999 km2/kişi) ve Defne (924 km2/kişi) iken, en düşük olan ilçe ise Yayladağı (64 km2/kişi) ilçesidir. Hatay il nüfus yoğunluğu ise 282'dir. Bir başka ifadeyle Hatay'da kilometrekarede 282 kişi yaşamaktadır.

Tablo 4: İlçelere Göre Nüfus, Nüfus Artış Hızı ve Nüfus Yoğunluğu

Yerleşim Yeri	2016				
	Toplam Nüfus	Pay (%)	Nüfus Artış Hızı (‰)	Yüzölçümü (km^2)	Nüfus Yoğunluğu (Kişi/km^2)
Antakya	365.402	23,50	13,17	703	520
İskenderun	246.639	15,86	1,75	247	999
Defne	143.176	9,21	21,98	155	924
Dörtyol	121.423	7,81	22,41	342	355
Samandağ	119.176	7,66	11,94	384	310
Kırıkhan	111.269	7,15	21,59	715	156
Reyhanlı	91.974	5,91	13,40	367	251
Arsuz	84.889	5,46	28,98	462	184
Altınözü	60.554	3,89	-3,11	392	154
Hassa	54.837	3,53	13,06	520	105
Erzin	41.612	2,68	7,80	258	161
Payas	40.784	2,62	8,66	157	260
Belen	31.571	2,03	23,64	184	172
Yayladağı	28.687	1,84	49,00	445	64
Kumlu	13.172	0,85	8,58	193	68
Hatay	1.555.165	100,00	14,02	5.524	282

2013 yılı ADNKS sonuçları idari bağlılık ve tüzel kişilik değişiklikleri ile birleşme ve katılmalar, belediye ve köy tüzel kişiliğinin kaldırılmasına ve bir beldenin köye dönüştürülmesine dair kararları içerdiğinden, belde ve köyler nüfusu il ve ilçe merkezleri nüfusuna dahil edilmiş olup tüm nüfus il ve ilçe merkezleri (şehir nüfusu) kategorisinde yer almıştır. Dolayısıyla 2013 yılından itibaren Hatay'da il nüfusunun şehir ve köy dağılımına bakmak çok anlamlı görünmemektedir.

TÜİK tarafından yapılan nüfus projeksiyonuna göre; 2023 yılında Türkiye nüfusunun 84.247.088, Hatay il nüfusunun ise 1.590.824 kişi olması beklenmektedir. Bu durumda, Hatay ilinin Türkiye toplam nüfusundan aldığı pay çok küçük oranlarda (%1,95'lerden %1,88'lere) düşmüş olacaktır.

2.2.1.2. Göç Hareketleri

2.2.1.2.1. İç Göç

Bölgenin göç verilerine bakıldığında 2008-2016 döneminde, Hatay'da verilen göç sayısı alınan göç sayısından hep daha fazla olmuştur. Özellikle 15-24 (il dışına göç eden toplam nüfusun %41'i) yaş grubundaki nüfusun il dışına göç ettiği ve bunun da daha çok iş arayışından kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Hatay ili verdiği göç bakımından TR63 bölgesi içinde en çok göç veren il iken aldığı göç bakımından da en çok göç alan il konumundadır. TR63 bölgesi ise diğer bölgeler (26 bölge) içinde verdiği göç açısından 2016 yılında 15. sırada iken, aldığı göç bakımından 14. sırada yer almaktadır. Net göç ve net göç hızı verilerine bakıldığında, Hatay ilinin yıllar itibarıyla göç veren iller arasında bulunduğu ve net göç hızının inişli çıkışlı bir seyir izlediği görülmektedir. Nitekim 2008 yılında ‰ -2,24 olan net göç hızı yıllar itibarıyla iniş ve çıkışlar gösterip 2013 yılında ‰ -6,79 olarak gerçekleşmiş ve 2016 yılında tekrardan ‰-2,2'lere gelmiştir. Hatay ile TR63 Bölgesi içinde yer alan Kahramanmaraş ve Osmaniye illeri açısından göç durumu değerlendirildiğinde, Hatay kadar olmasa da söz konusu iller de göç veren iller konumundadır. Kahramanmaraş ili sadece 2008 yılında net göç alırken, Osmaniye ili 2008 ve 2016 yıllarında net göç alıp, diğer yıllarda ise net göç veren iller konumundadır.

Tablo 5: Hatay, TR63 İlleri ve TR63 Bölgesi'nde Göç Durumu ve Net Göç Hızı

Yıl	Bölge İlleri	Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (‰)
2008	Hatay	1.413.287	29.459	32.624	-3.165	-2,24
	K. Maraş	1.029.298	26.142	25.574	568	0,55
	Osmaniye	464.704	17.464	16.338	1.126	2,43
2009	Hatay	1.448.418	28.547	32.296	-3.749	-2,58
	K. Maraş	1.037.491	18.521	26.934	-8.413	-8,08
	Osmaniye	471.804	15.167	16.319	-1.152	-2,44
2010	Hatay	1.480.571	29.752	33.730	-3.978	-2,68
	K. Maraş	1.044.816	21.182	28.592	-7.410	-7,07
	Osmaniye	479.221	16.868	16.928	-60	-0,13
2011	Hatay	1.474.223	29.509	37.164	-7.655	-5,18
	K. Maraş	1.054.210	21.716	31.005	-9.289	-8,77
	Osmaniye	485.357	15.675	18.420	-2.745	-5,64
2012	Hatay	1.483.674	27.260	35.139	-7.879	-5,3
	K. Maraş	1.063.174	19.908	29.467	-9.559	-8,95
	Osmaniye	492.135	15.343	17.340	-1.997	-4,05
2013	Hatay	1.503.066	29.067	39.315	-10.248	-6,79
	K. Maraş	1.075.706	24.560	29.322	-4.762	-4,42
	Osmaniye	498.981	17.338	17.605	-267	-0,53
2014	Hatay	1.519.836	32.678	39.181	-6.503	-4,27
	K. Maraş	1.089.038	27.619	30.903	-3.284	-3,01
	Osmaniye	506.807	17.880	18.214	-334	-0,66
2015	Hatay	1.533.507	32.868	41.519	-8.651	-5,63
	K. Maraş	1.096.610	26.856	32.272	-5.416	-4,93
	Osmaniye	512.873	18.567	19.303	-736	-1,43
2016	Hatay	1.555.165	34.195	37.627	-3.432	-2,2
	K. Maraş	1.112.634	27.307	28.971	-1.664	-1,49
	Osmaniye	522.175	19.558	17.683	1.875	3,6

Kaynak: TÜİK

2008 yılında net göç hızı itibarıyla en çok göç veren iller arasında 42. sırada yer alan Hatay ili, 2016 yılında 30. sıraya yükselmiştir. Net göç itibarıyla bakıldığında, 2016 yılında Hatay ili net göç miktarı -3.432 kişi olup, tüm iller arasında 18. sırada yer almaktadır.

2008-2016 döneminde Hatay ili nüfusunun göç hareketliliği illere göre değerlendirildiğinde; öne çıkan iller İstanbul, Adana, Mersin, Antalya, Gaziantep, Ankara, Osmaniye, Urfa ve Maraş gibi bazılarının metropol bazılarının da Hatay'a yakın iller olduğu görülmektedir. Bu iller ile karşılıklı bir göç hareketliliği söz konusu olup, Adana ve Urfa hariç net göç negatiftir. Bir başka deyişle bu illere verilen göç alınan göçten daha fazla olmuştur. 2008-2016 dönemi toplam Net Göç'ün negatif olduğu illerin başında İstanbul gelmekte ve onu Antalya, Ankara ve İzmir gibi büyük iller takip etmektedir. Ayrıca 2008-2016 dönemi toplam Net Göç'ün pozitif olduğu 18 il vardır. Bu illerin büyük bir çoğunluğu Güney ve Doğu Anadolu Bölgesi illeri olup, (tersine göç olarak değerlendirilebilir) ilk sırada Mardin ili yer almakta onu sırasıyla Urfa, Diyarbakır, Şırnak, Adıyaman ve Batman illeri takip etmektedir.

Tablo 6: 2008-2016 Dönemi Hatay İli Toplam Göç Hareketliliği

Pozitif Net Göç-İlk 18 İl				Negatif Net Göç-İlk 18 İl			
İl	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	İl	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç
Mardin	5.638	3.960	1.678	İstanbul	33.085	50.170	-17.085
Şanlıurfa	11.716	10.432	1.284	Antalya	14.914	24.280	-9.366
Diyarbakır	6.439	5.532	907	Ankara	13.171	19.750	-6.579
Şırnak	2.838	2.146	692	İzmir	7.476	11.551	-4.075
Adıyaman	3.348	2.778	570	Muğla	3.940	5.877	-1.937
Batman	2.413	1.848	565	Osmaniye	10.863	12.790	-1.927
Van	2.797	2.255	542	Bursa	3.279	5.054	-1.775
Bitlis	1.503	1.132	371	Kocaeli	3.699	5.459	-1.760
Ağrı	1.495	1.232	263	Eskişehir	2.473	3.812	-1.339
Hakkari	1.464	1.203	261	Aydın	1.955	2.959	-1.004
Muş	1.407	1.182	225	Konya	5.154	6.138	-984
Kilis	3.231	3.009	222	Tekirdağ	1.482	2.456	-974
Bingöl	1.108	946	162	Gaziantep	17.549	18.418	-869
Kars	1.158	1.009	149	Kayseri	2.889	3.648	-759
Iğdır	499	438	61	Malatya	3.690	4.330	-640
Erzurum	2.383	2.339	44	Mersin	19.644	20.271	-627
Adana	23.970	23.942	28	Kahramanmaraş	10.024	10.615	-591
Siirt	1.382	1.380	2	Balıkesir	1.738	2.326	-588

Kaynak: TUİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Hatay'ın TR63 Bölgesi içindeki göç hareketliliği değerlendirildiğinde, 2008-2016 dönemi toplam net göç açısından hem Osmaniye hem de Kahramanmaraş'a kaşı negatif olduğu görülmektedir. Yıllara göre bakıldığında Hatay'ın TR63 Bölgesi illeriyle nüfus ilişkisinde, alınan göç ve verilen göç bakımından birbirine yakın olduğu gözlenmektedir. Kahramanmaraş ilinde 2009-2012 yılları arasında pozitif net göç oluşmuş iken 2013 yılından itibaren net göç negatif değer almıştır. Bu bakımdan 2013 yılına kadar Kahramanmaraş'tan Hataya göç yaşanırken 2013 yılı ile bu tersine dönmüştür. Osmaniye ili açısından ise 2008-2016 döneminde tüm yıllarda net göç negatif değer almıştır. Bir başka ifade ile Hatay ilinden Osmaniye'ye her yıl daha çok göç yaşanmıştır.

Tablo 7: 2016 Yılı Düzey İki Bölgeleri Göç Durum ve Net Göç Hızına Göre Sıralaması

Sıra No	Bölge Kodları	Düzey İki Bölge İlleri	Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı (‰)
1	TRA2	Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan	1.123.161	33.502	60.751	-27.249	-23,97
2	TRB2	Van, Muş, Bitlis, Hakkari	2.115.729	48.218	94.350	-46.132	-21,57
3	TRC3	Mardin, Batman, Şirnak, Siirt	2.179.588	52.306	89.735	-37.429	-17,03
4	TRC2	Şanlıurfa, Diyarbakır	3.613.746	74.328	101.882	-27.554	-7,6
5	TR10	İstanbul	14.804.116	369.582	440.889	-71.307	-4,81
6	TRC1	Gaziantep, Adıyaman, Kilis	2.715.553	61.249	70.241	-8.992	-3,31
7	TR72	Kayseri, Sivas, Yozgat	2.401.245	66.380	73.839	-7.459	-3,1
8	TRB1	Malatya, Elazığ Bingöl, Tunceli	1.711.847	53.298	57.773	-4.475	-2,61
9	TR62	Adana, Mersin	3.975.522	95.985	103.079	-7.094	-1,78
10	TR63	Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye	3.189.974	72.739	75.960	-3.221	-1,01
11	TR33	Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak	3.043.846	83.108	82.000	1.108	0,36
12	TR52	Konya, Karaman	2.406.913	60.782	59.288	1.494	0,62
13	TR83	Samsun, Tokat, Çorum, Amasya	2.752.803	99.242	97.496	1.746	0,63
14	TRA1	Erzurum, Erzincan, Bayburt	1.078.207	53.905	53.042	863	0,8
15	TR81	Zonguldak, Karabük, Bartın	1.032.260	41.761	39.568	2.193	2,13
16	TR82	Kastamonu, Çankırı, Sinop	766.303	42.638	40.270	2.368	3,09
17	TR51	Ankara	5.346.518	177.166	159.915	17.251	3,23
18	TR61	Antalya, Isparta, Burdur	3.017.280	96.836	86.815	10.021	3,33
19	TR71	Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir	1.546.995	63.147	56.059	7.088	4,59
20	TR31	İzmir	4.223.545	122.668	98.902	23.766	5,64
21	TR22	Balıkesir, Çanakkale	1.715.969	64.589	54.588	10.001	5,85
22	TR32	Aydin, Denizli, Muğla	2.997.720	94.891	76.715	18.176	6,08
23	TR41	Bursa, Eskişehir, Bilecik	3.964.535	124.192	91.524	32.668	8,27
24	TR42	Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova	3.719.652	150.020	104.697	45.323	12,26
25	TR90	Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane	2.645.584	137.818	98.358	39.460	15,03
26	TR21	Tekirdağ, Edirne, Kırklareli	1.726.260	78.967	51.581	27.386	15,99

Kaynak: TÜİK

Son olarak TR63 Bölgesi net göç veren bölge konumunda olup, 2016 yılında Düzey bölgeleri arasında net göç hızı açısından 26 bölge arasında 10. sırada bulunmaktadır. Aynı zamanda net göç veren bölgeler arasında en az net göç veren bölge konumunda bulunmaktadır.

2.2.1.2.2. Suriye İç Savaşı ve Sığınmacıların Hatay İline Etkisi

Suriye'de ortaya çıkan iç savaş sonrasında yedinci yılına yaklaşan Suriye ve Suriyeliler krizinin hemen her boyutu ile en önemli muhataplarından birisi, Suriye ile 911 km'lik sınırı olan Türkiye'dir. Türkiye'ye Suriye'den ilk toplu nüfus hareketi, 29 Nisan 2011 tarihinde Hatay ili Yayladağı ilçesindeki Cilvegözü sınır kapısından olmuş ve devamında aralıksız olarak devam etmiştir. Türkiye'ye gelen sığınmacılar Gaziantep, Hatay, Kilis, Şanlıurfa, Mardin, Osmaniye ve Adana'da şehir merkezinde ya da buradaki mülteci kamplarında ikamet etmektedirler. Bu iller içinde Suriye krizinden en fazla etkilenen şehirlerin başında da Hatay gelmektedir ve bundan dolayı da Hatay Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı kentlerden biridir. Sığınmacılar Hatay'da sosyal ve mekânsal bir kümeleme meydana getirmiştir. Sosyal kümelenme, gelire, statüye ve dolayısıyla sınıfsal konuma göre ve farklı etnik, dini, kültürel gruplar/kimlikler ve farklı yaşam tarzlarına dayalı olarak ortaya çıkarken; mekânsal kümelenme, bu farklılaşmaların somut ifadesi olarak karsımıza çıkmaktadır (Ünal, 2012: 49). Aslında Hatay Suriyeliler gerçeği ile diğer sınır illeri gibi kriz sonrasında tanışmış değildir. Hatay-Suriye sınırı, Suriye iç savaşı öncesinde de neredeyse önemli bir niteliğe sahipti. Neredeyse her Hataylı ailenin Suriye tarafında akrabası bulunduğundan krizin ekonomik ve toplumsal etkilerinin yanı sıra insani boyutu da Hatay'da yoğun olarak hissedilmektedir.

Nisan 2011'den itibaren ülkeye gelen Suriyelilere Türkiye tarafından uluslararası hukukta hiçbir karşılığı bulunmayan "misafir statüsü" verilmiş, Nisan 2012'de yayımlanan bir genelgeyle bu kişilerin "geçici koruma" altında oldukları kabul edilmiştir. Bu geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin iller itibari ile dağılımına baktığımız zaman 14.09.2017 tarihi itibariyle ilk on ilin sırasıyla İstanbul, Şanlıurfa, Hatay, Gaziantep, Adana, Mersin, Kilis, Bursa, İzmir ve Mardin olduğu görülmektedir. Türkiye'deki geçici koruma altına alınan toplam Suriyeli sayısı 3 milyon 181 bin kişiye ulaşmıştır. İlk on il toplamı Türkiye'nin %78,3'ünü oluşturmaktadır.

Aşağıdaki grafikte geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin ilk 10 ile göre dağılımı gösterilmektedir.

Grafik 4: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin İlk 10 İle Göre Dağılımı

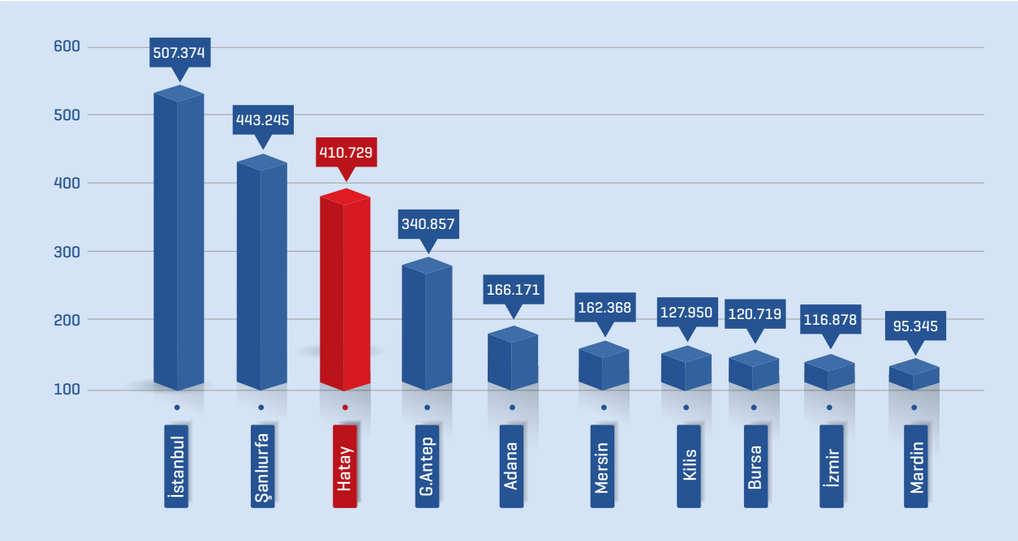

Kaynak: İl Göç İdaresi

Eylül 2017 yılı itibari ile Hatay'da kayıt edilen Suriyeli sayısı 410.729'a ulaşmıştır. Bu bakımdan Hatay'da il toplam nüfusunun %26,4'ü kadar geçici koruma kapsamında Suriyeli bulunmaktadır. Bu oran TR63 bölgesinde %17,3 iken, Türkiye toplam nüfusu içindeki payı ise %3,9'dur. Tüm iller itibari ile Suriyeli'lerin il nüfus içindeki payı açısından baktığımızda ise Hatay ili Kilis'ten (%97,8) sonra ikinci sırada yer almaktadır. Kilis'in nüfusunun 130 bin civarında olduğu düşünülürse aslında Hatay nüfusu içindeki Suriyelilerin payı Türkiye'de ilk sıra da yer almaktadır. Bununla beraber Hatay ilindeki 410.729 Suriyeli, Türkiye'deki Suriyelilerin %13'ünü, TR63 Bölgesi'nin ise %74,3'ünü oluşturmaktadır.

Tablo 8: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Hatay, TR63 Ve Türkiye'deki Dağılımı

	Kayıt Edilen	Nüfus	Nüfus İçindeki Payı (%)
Hatay	410.729	1.555.165	26,4
TR63	552.733	3.189.974	17,3
Türkiye	3.181.537	79.814.871	3,9

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

Bununla beraber Hatay il göç müdürlüğünden alınan bilgilere göre Hatay ilinde aktif geçici koruması olan 379.546 kişi bulunurken, ön kayıt kapsamındaki Suriyeli sayısı ise 10.384 kişidir. Toplam Suriyeli ise 418.164 kişidir.

Hatay ilinin ilçeleri bakımından Suriyeli sayısına baktığımız zaman ise 2016 yılı itibari ile en fazla Suriyelinin 110.746 kişi ile Reyhanlı ilçesinde olduğu görülmektedir. Bunda tabi ki Cilve Gözü sınır kapısının bu ilçede olması etkili olmuştur. En az Suriyeli ise 4.056 kişi ile Payas ilçesindedir. İlçe toplam nüfusu içindeki Suriyeli payına baktığımız zaman ise Reyhanlı'nın kendi nüfusundan daha fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yaptığı görülmektedir. Hatay (Antakya) merkez ise Reyhanlı'dan sonra en çok Suriyelinin olduğu ikinci ilçe konumundadır.

Tablo 9: Hatay İlçeleri Suriyeli Sayısı (2016)

İlçe	Suriyeli Sayısı	İlçe Nüfusu	İlçe Nüfusu İçindeki Payı (%)
MERKEZ (ANTAKYA)	104.595	365.402	28,62
ALTINÖZÜ	16.900	60.554	27,91
BELEN	8.337	31.571	26,41
DÖRTYOL	10.140	121.423	8,35
ERZİN	6.320	41.612	15,19
HASSA	7.691	54.837	14,03
İSKENDERUN	36.704	246.639	14,88
KIRIKHAN	52.715	111.269	47,38
KUMLU	6.578	13.172	49,94
PAYAS	4.056	40.784	9,95
REYHANLI	110.746	91.974	120,41
YAYLADAĞI	10.206	28.687	35,58

Kaynak: Hatay Valiliği

Hatay ilinde 4 tane geçici barınma merkezi bulunmaktadır. Bunlar Altınözü konteyner kenti, Yayladağı konteyner kenti, Apaydın konteyner kenti ve Güveççi çadır kentidir. Bu barınma merkezlerinde Eylül 2017 yılı itibari ile toplam 17.534 Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır. Bu haliyle Hatay'daki toplam geçici koruma altındaki sığınmacıların %4,2'si bu barınma merkezlerinde yaşamaktadır. TR63 bölgesinde ise 51.041 kişi bu barınma merkezlerinde yaşarken, tüm Türkiye de ise 230.695 kişi barınma merkezlerinde yaşamaktadır. TR63'deki toplam geçici koruma altındaki sığınmacıların %9,2'si, Türkiye'deki ise %7,2'si geçici barınma merkezlerinde yaşamaktadır.

Tablo 10: Hatay İli Geçici Barınma Merkezleri

Geçici barınma merkezi	Barınma tipi	Gbm mevcudu
Altınözü Konteynerkenti	2.056 Konteyner	7.829
Yayladağı Konteynerkenti	776 Konteyner	3.797
Apaydın Konteynerkenti	1.181 Konteyner	5.054
Güveççi Çadırkenti	824 Çadır	854
TOPLAM	**4.013 Konteyner /824 Çadır**	**17.534**

Kaynak: AFAD (2017)

Hatay il göç müdürlüğünden alınan bilgilere göre, Suriyelilerin eğitim durumuna göre dağılımı ise şöyledir; anaokulu ve dengi 370, doktora 96, lisans 9.191, lise 2.489, okuma yazma bilen fakat okul bitirmeyen 75.123, okuma yazma bilmeyen 115.707, ortaokul 46.865, yüksek lisans 750, ön lisans 4.565 ve ilkokul ise 79.699 kişidir. Buna göre okuma yazma bilmeyen kişi sayısı toplam eğitim durumu içinde %32 iken, okuma yazma bilen fakat okul bitirmeyen oranı ise %21'dir. Lisans ve üstü ise yaklaşık toplam %3'ünü oluşturmaktadır.

Hatay'da Suriyelilerin yaşam koşulları, ekonomik durumları nedeniyle iyi olmasa da, yerel halk ile uyum sağlama açısından daha iyi bir tablo söz konusudur. Birçok kişi aile ve akrabalık bağları sayesinde daha kolay barınma imkânı elde etmiştir. Şehirde Arapça bilen nüfusun fazla olması ve bu nedenle dil engelinin nispeten az olması olumlu bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Suriyeli sığınmacılar barınma imkânı buldukları yerleşim yerlerinde geçimlerini sağlamak için her türlü ekonomik faaliyetin yürütüldüğü çalışma kollarında yerli işgücüne göre çok daha düşük ücretle çalışmaktadırlar. Suriyeli sığınmacılar Türkiye'de mevcut sermayelerini değerlendirmek için işyeri de açmaktadırlar. Ancak maddi gücü zayıf ya da yetersiz olanlar, buldukları her işte daha az ücret ve daha fazla mesai karşılığı çalışmaktadırlar. Özellikle Hatay'a gelenlerin çoğunun ekonomik durumunun yatırım yapmaya elvermediği, ancak pazarlarda sebze-meyve satışı, berber veya küçük dükkanlar açtıkları görülmektedir.

Suriye sığınmacıların Hatay ilindeki bu yüksek sayısından dolayı Suriye krizinin Hatay şehrine ekonomik etkisi diğer birçok ile göre çok daha hissedilir düzeydedir. Suriye'deki krizin ve Suriyeli sığınmacıların Hatay'a olan ekonomik etkilerini üç ana başlık altında toplamak mümkündür:

Doğrudan ticaret: 2010 yılında 118 milyon dolara yaklaşan Hatay'ın Suriye'ye doğrudan ihracatı 2012 yılında 56 milyon dolara düşmüştür. Ancak ilerleyen yıllarda yeniden ihracat ivme kazanarak 2013 yılında 122 milyon dolara yükselmiş ve 2016 yılı itibari ile Hatay'ın Suriye'ye ihracatı 213 milyona çıkmıştır. Doğrudan ticaret bakımından bu olumsuz etkinin kısa sürede atlatıldığı görülmektedir.

Taşımacılık/transit geçişler: 2011 yılı öncesinde İstanbul'dan sonra Türkiye'nin en büyük lojistik firmalarına sahip Hatay'da Suriye üzerinden yapılan taşımacılık önemli bir geçim kaynağı olarak öne çıkmaktadır. Hataylı birçok ailenin önemli geçim kaynağını tır taşımacılığı oluşturmaktadır. Kriz sonrası yaşanan sıkıntılar 2012'de sınırın fiili olarak kapatılması ile zirveye çıkmış ve taşımacılık sektöründe alternatif güzergahların devreye sokulamaması halinde sıkıntının boyutlarının artacağına kesin gözüyle bakılmaktadır.

Sınır ticareti/kayıt dışı ekonomi: Savaş ekonomisi her yerde olduğu gibi Hatay'da da oluşmuştur. Savaş öncesi 500 bin ile 1 milyon doları bulan sınır kaçakçılığının söylendiği gibi sıfırlanmadığı, sadece gidip gelen malların nitelik ve el değiştirdiği bilinmektedir. Özellikle Suriye'den gelen göç ile birlikte sınırdan kaçak olarak canlı hayvan geçişleri ile birlikte başta kaçak et, çay, zeytinyağı, pirinç, tohum, sigara, şeker vb. çeşitli tarımsal ürünler yanında, tarımsal üretim faaliyetlerinde kullanılabilecek kaçak akaryakıt geçişleri de hız kazanmıştır. Bu durum Hatay ilinde yürütülen tarımsal üretim faaliyetlerinde farklı etkilere neden olmaktadır. Bu bakımdan Suriye krizinin Hatay'a etkisinin diğer illere göre daha hissedilir düzeyde olduğu ve ildeki her sektörün, olumsuz etkilendiği söylenebilir. Hatay bölgesindeki üreticiler Suriye krizi nedeniyle hammadde bulma ve ürünlerini pazarlanma konusunda da sorunlar yaşamaktadır. Örneğin Suriye'den getirilen çiğitin ithalatının engellenmiş olması nedeniyle fabrikalardaki hem yağ hem de küspe üretimi azalmış buna bağlı olarak yerel istihdam olumsuz etkilenmiştir. Bölgedeki çiftçiler; motorin, elektrik ve gübrede indirim, Suriye'ye ve Suriye üzerinden diğer bölge ülkelerine ihraç edilen ürünlere devletten alım garantisi verilmesini talep etmektedirler (IMPR,2012). Bu durum bölgedeki tarım sektörünün önüne ucuz girdi bulma konusunda engel olarak çıkmaktadır. Girdilerin ucuz temin edilememesi çiftçilerin karşısına maliyetleri artıran etken olarak çıkmaktadır.

Bunların dışında Suriyeli sığınmacılar ile birlikte birçok bölgede olduğu gibi Hatay ilinde de kiralarda artış gözlenmektedir ve kiralık ev bulmak giderek zorlaşmıştır. Bununla beraber il de konut satışları büyük ölçüde artmıştır. TÜİK verilerine göre 2011 yılında 5.136 tane toplam konut satılmış iken 2013 yılında bu rakam bir yılda 15.281'e çıkmıştır. Yıllar içerisinde artarak bu rakam 2016 yılında 20.197'ye ulaşmıştır.

Grafik 5: Yıllar İtibari İle Hatay İli Toplam Konut Satış Adeti

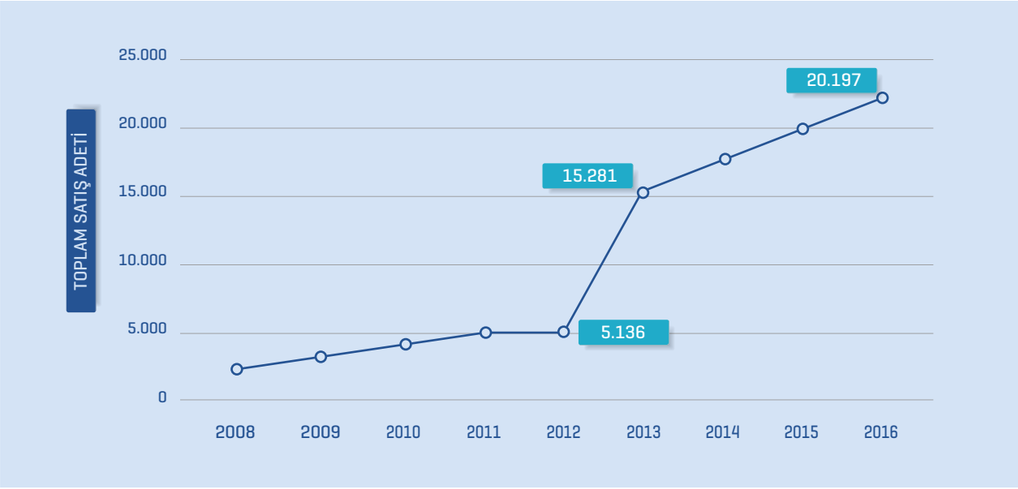

Kaynak: TUİK

Konuya istihdam açısından baktığımız zaman ise, geçici koruma kapsamındaki Suriyelilerin Türkiye'ye ilk girişlerin başladığı 2011 yılı Nisan ayından Ocak 2016'ya kadar yasal olarak çalışması mümkün değildir ve bu döneme kadar çalışanların tümü kayıt dışıdır. Bu bakımdan kayıt dışı çalışma Hatay'da da söz konusudur. Geçici koruma kapsamı dışında, Türkiye'ye pasaportlu ve resmi yollarla giriş yapan Suriyelilerin ikamet ve ardından çalışma izni alması konusunda kolaylıklar sağlanmış ve bu kişilerin, Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun kapsamında çalışmalarına olanak sağlanmıştır. Pasaportsuz ya da yasadışı yollardan Türkiye'ye giriş yapan ve geçici koruma statüsünde bulunan Suriyeliler, 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkındaki Kanun'dan yararlanamamaktadırlar.

Suriyelilere çalışma hakkı tanıyan Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmeliğe göre geçici koruma sağlanan yabancılar, geçici koruma kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için başvuruda bulunabilir ve geçici koruma sağlanan yabancılara her seferinde en fazla 1 (bir) yıl süreli çalışma izni verilebilmektedir. Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak olan ve geçici koruma kapsamında bulunanlar ise çalışma izninden muaftırlar. Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacaklar il valiliğine başvuru ile çalışabilecekler ve mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılara bakanlıkça il ve kota sınırlaması getirilebilecektir.

Bununla beraber Suriyelilerin genelde alt kademelerde çalışma imkanı buldukları ve fırsatları iyi değerlendirdikleri ifade edilmektedir. Genelde bu sığınmacılar yerel halkın çalışmayı tercih etmediği alanlarda istihdam edilmekte ve böylece vasıfsız işgücü gerektiren iş kollarında işgücü açığı kapanmaktadır. Buda ildeki işgücü açığını kapatması bölge yatırım ortamına olumlu katkı sunmaktadır. Bazı iş alanlarında işgücü bulunamaması dolayısıyla yavaşlayan veya duran üretim Suriyeli sığınmacıların işgücüne katılması sayesinde yeniden başlamıştır. Örneğin 1421 bölgedeki bazı illerde yeterli tarım işçisi bulunamaması nedeniyle bir kısım tarım ürünlerinin yetiştiriciliği terkedilmiş olduğu halde, Suriyelilerin işgücüne katılımıyla birlikte bu tür ürünlerin yetiştiriciliğinde bir canlanma yaşanmaya başlamıştır. Hatay ili bu tür ürünlerde yaşanan canlanmaya iyi bir örnektir. Son yıllarda Hatay'da pamuk ekimi nerdeyse tamamen bitmişken, Suriyelilerle birlikte üretim yeniden başlanmıştır (Akçiçek, 2015).

Bunun dışında biraz daha durumu yerinde olan kesim ise küçük işletmeler (fırın, ayakkabı üretimi, vb.) yoluyla üretim ve ticarete katkı sağlamaktadır. Ancak bu işletmelerin tamamına yakınının kaçak olması dolayısıyla vergi vb. yasal yükümlülükleri yerine getirmemeleri haksız rekabete neden olmaktadırlar. T.C. Ekonomi Bakanlığı'nın açıkladığı "Türkiye'de Faaliyette Bulunan Yabancı Sermayeli Firmalar" Listesine göre, Haziran 2015 itibariyle Türkiye'deki Suriyeli firma sayısı 2.827'dir ve Suriyeli firmaların % 60'ından fazlası, yani 1.709'u İstanbul'da faaliyet göstermektedir. İstanbul'u 471 işletme (% 16,6) ile Gaziantep, 250 işletme (% 8,8) ile Hatay takip etmektedir.

Sosyal, ekonomik ve kültürel açıdan Suriyeli sığınmacıların ülkeye daha iyi uyum sağlayabilmeleri için birçok yardımlarda uygulanmaktadır. Buna göre AFAD barınma merkezlerinde 80.742 bin çocuk eğitime kazandırıldı. Ayrıca AFAD barınma merkezlerinde yabancı dil, bilgisayar okuryazarlığı, halı dokuma gibi çeşitli sertifika programlarında 225 bin Suriyeli eğitim kurslarına katıldı. Türkiye'de kayıtlı tüm Suriyelilere sağlık hizmetleri ve ilaçlar Sağlık Bakanlığı işbirliği ile ücretsiz olarak sunuluyor. Türkiye, Küresel İnsani Yardım 2017 Raporu'na göre, 2016 yılında 6 milyar ABD doları tutarında insani yardım yaparak, ABD'nin ardından en çok uluslararası insani yardım yapan ikinci ülke konumuna geldi. Bunun dışında Sosyal Uyum Projesi kapsamında 600 bin Suriyeliye kişi başına aylık 100 lira yardım yapılmaktadır. Bu yardımın kaynağı yurt dışından gelirken, ödeme de Kızılay'ın verdiği kartlarla yapılmaktadır.

Son olarak ise her ne kadar geçici göçmen statüsüne sokabildiğimiz Suriyeli göçmenler olsa da Türkiye'de geçici koruma kapsamı dışında birçok kişi bulunmaktadır. Bu kapsamda bulunan düzensiz göçmenler yasadışı giriş veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi yüzünden transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişilerdir. Bu bakımdan "Geçici Koruma Kimlik Belgesi" bulunmayan Suriyeliler Cilvegözü sınır kapısından sınır dışı edilmektedir. Uluslararası Af Örgütü'nün raporunda da belirtildiği gibi, "geçici koruma kimlik belgesi" bulunmayan sığınmacıların Suriye'ye doğrudan ve/veya dolaylı, zor yoluyla geri gönderildiği ifade edilmiştir. 2016 yılında yakalanan düzensiz göçmenlerin illere göre dağılımına bakıldığında da Hatay'da 1000 ve üzeri kişinin yakalandığı görülmektedir. Bu bakımdan Hatay iline göçmenlerin etkisi bu kayıt altına alınamayan kaçak göçmenler yüzünden daha fazladır.

Grafik 6: 2016 Yılında Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin İllere Göre Dağılımı

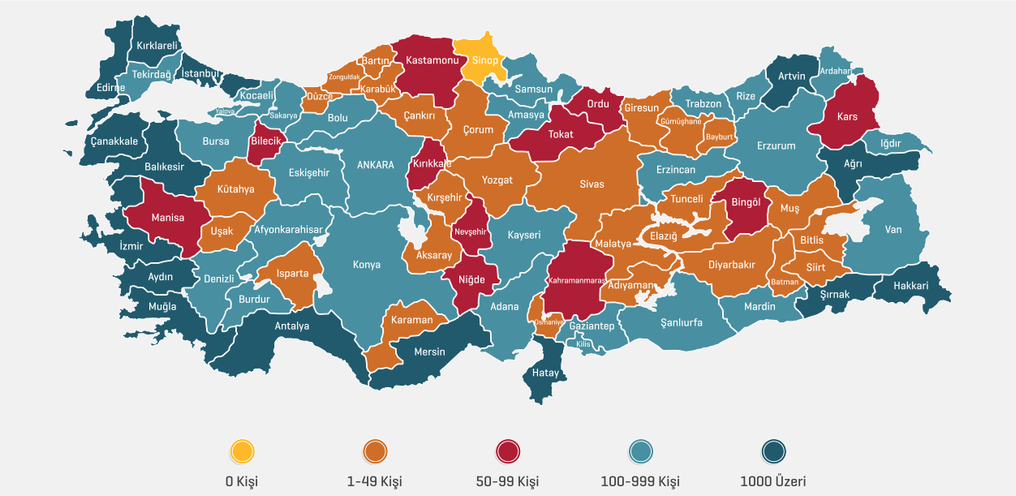

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

Özet olarak;

- Hatay ili, nüfus varlığı açısından 2016 yılında Türkiye'nin 13. büyük ilidir. Hatay'ın, Türkiye nüfusundan aldığı pay, 2016 yılında % 1,94'tür.
- İlde nüfus artış hızı, 2008 yılından 2010 yılına kadar Türkiye nüfus artış hızının üstünde gerçekleşmiş ve 2011 yılında ilk defa negatif olmuştur. 2012-15 yılları arasında ise nüfus artış hızı Türkiye nüfus artış hızının altında kalmış ve 2016 yılında tekrar üstüne çıkmıştır.
- İlde nüfus yoğunluğu, 2007 yılından beri sürekli artmakta olup, Türkiye nüfus yoğunluğunun oldukça üstündedir. (2016 yılında Türkiye'de 104 kişi/km2 iken, Hatay'da 282 kişi/km²).
- Hatay ve TR63 Bölgesi, Türkiye geneline göre nispeten daha genç (0-64) bir nüfusa sahiptir. Toplam nüfus içinde, 15-64 yaş grubunda bulunan çalışma çağındaki nüfusun payı %65 olup Türkiye ortalamasının altındadır. Çalışma çağında nüfus iş arayışı nedeniyle metropol illere göç etmektedir. (0-64 yaş grubu Türkiye ortalamasının üstünde, 15-64 yaş grubu Türkiye ortalamasının altında)
- Hatay'da verilen göç sayısı alınan göç sayısından hep daha fazla olmuştur. 2016 yılında Hatay ili net göç miktarı -3.432 kişi olup, tüm iller arasında 18. sırada yer alırken, net göç hızı itibarıyla en çok göç veren iller arasında 30. sırada yer almaktadır.
- Hatay Suriyelilerin yoğun olarak yaşadığı kentlerden biridir. Eylül 2017 yılı itibari ile Hatay'da kayıt edilen Suriyeli sayısı 410.729'a ulaşmıştır. Bu bakımdan Hatay'da il toplam nüfusunun %26,4'ü kadar geçici koruma kapsamında Suriyeli bulunmaktadır. Tüm iller itibari ile Suriyeli'lerin il nüfus içindeki payı açısından baktığımızda ise Hatay ili Kilis'ten (%97,8) sonra ikinci sırada yer almaktadır. Bununla beraber Hatay ilindeki 410.729 Suriyeli, Türkiye'deki Suriyelilerin %13'ünü, TR63 Bölgesi'nin ise %74,3'ünü oluşturmaktadır.
- Hatay ilinin ilçeleri bakımından Suriyeli sayısına baktığımız zaman ise 2016 yılı itibari ile en fazla Suriyelinin 110.746 kişi ile Reyhanlı ilçesinde olduğu görülmektedir. Bunda tabi ki Cilve Gözü sınır kapısının bu ilçede olması etkili olmuştur. En az Suriyeli ise 4.056 kişi ile Payas ilçesindedir.
- Hatay ilinde 4 tane geçici barınma merkezi bulunmaktadır. Bunlar Altınözü konteyner kenti, Yayladağı konteyner kenti, Apaydın konteyner kenti ve Güveççi çadır kentidir. Bu barınma merkezlerinde Eylül 2017 yılı itibari ile toplam 17.534 Suriyeli sığınmacı yaşamaktadır.
- Hatay il göç müdürlüğünden alınan bilgilere göre, Suriyelilerin eğitim durumuna göre dağılımı ise şöyledir; anaokulu ve dengi 370, doktora 96, lisans 9.191, lise 2.489, okuma yazma bilen fakat okul bitirmeyen 75.123, okuma yazma bilmeyen 115.707, ortaokul 46.865, yüksek lisans 750, ön lisans 4.565 ve ilkokul ise 79.699 kişidir. Buna göre okuma yazma bilmeyen kişi sayısı toplam eğitim durumu içinde %32 iken, okuma yazma bilen fakat okul bitirmeyen oranı ise %21'dir. Lisans ve üstü ise yaklaşık toplam %3'ünü oluşturmaktadır.
- Hatay'da Suriyelilerin yaşam koşulları, ekonomik durumları nedeniyle iyi olmasa da, yerel halk ile uyum sağlama açısından daha iyi bir tablo söz konusudur. Şehirde Arapça bilen nüfusun fazla olması ve bu nedenle dil engelinin nispeten az olması olumlu bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

2.2.2. Eğitim

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) sonuçlarına göre; Hatay ilinde 6 yaş ve üzeri nüfus grubunda, okuryazar nüfus oranı 2010 yılında %93,4 iken 2016 yılında %97,6'ya yükselmiştir. Türkiye genelinde okuryazar nüfus oranı ise %93,9'dan %96,5 seviyesine ulaşmıştır. 2010 yılında, Hatay'daki 6 yaş ve üzeri nüfusun okuryazarlık oranı Türkiye'ye çok yakın ama biraz düşük iken (% 0,56 fark), 2016 yılında Türkiye'nin üstüne çıkmıştır. TR63 Bölgesin de ise her iki dönemde de okuryazar nüfus oranı Hatay'da daha yüksektir. Yine her iki dönemde de, Türkiye, TR63 Bölgesi ve Hatay'da okuryazar erkek nüfus oranı kadın nüfus oranından yüksektir. İl bazında okuma yazma bilmeyenlerin oranı 2010 yılında %6,6 iken, 2016 yılında %2,3'e gerilemiş ve bu haliyle Türkiye ortalaması olan %3,5'ten daha düşük bir değer almıştır. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı erkeklerde %1,03, kadınlarda ise %3,75'dir. 2016 yılı itibarıyla, TR63 Bölgesi, okuryazarlık oranının yüksekliği açısından, 26 Düzey 2 Bölgesi arasında 16. sırada yer alırken (%96,04), Hatay ili iller arası okuryazar nüfus oranı sıralamasında da 16. sırada yer almaktadır.

İl nüfusunun okur-yazarlık durumu, Türkiye ve TR63 Bölgesi ile karşılaştırmalı olarak aşağıda verilmiştir.

Tablo 11: Okur-Yazarlık Durumuna Göre 6 Yaş ve Üzeri Nüfus (Kişi)

2010	Türkiye			TR63 Bölgesi			Hatay		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
6 yaş ve üzeri top. Nüfus	66.133.461	33.154.580	32.978.881	2.636.156	1.336.011	1.300.145	1.301.878	664.852	637.026
Bilinmeyen	2.782.071	1.471.078	1.310.993	100.300	57.046	43.254	52.181	32.051	20.130
Okuma yazma bilen	59.525.746	30.983.102	28.542.644	2.345.656	1.241.622	1.104.034	1.167.259	616.199	551.060
Okuma yazma bilmeyen	3.825.644	700.400	3.125.244	190.200	37.343	152.857	82.438	16.602	65.836
Okuma yazma bilmeyen (%)	6,04	2,21	9,87	7,50	2,92	12,16	6,60	2,62	10,67
Okuma yazma bilen (%)	93,96	97,79	90,13	92,50	97,08	87,84	93,40	97,38	89,33
2016									
6 yaş ve üzeri top.	71.348.896	35.721.318	35.627.578	2.816.757	1.418.720	1.398.037	1.370.747	686.071	684.676
Bilinmeyen	496.317	239.368	256.949	22.427	11.258	11.169	10.825	5.838	4.987
Okuma yazma bilen	68.370.147	35.085.812	33.284.335	2.683.712	1.386.757	1.296.955	1.327.438	673.237	654.201
Okuma yazma bilmeyen	2.482.432	396.138	2.086.294	110.618	20.705	89.913	32.484	6.996	25.488
Okuma yazma bilmeyen (%)	3,50	1,12	5,90	3,96	1,47	6,48	2,39	1,03	3,75
Okuma yazma bilen (%)	96,50	98,88	94,10	96,04	98,53	93,52	97,61	98,97	96,25

Kaynak: TUİK

Eğitim durumuna göre 15 yaş ve üzeri nüfusun dağılımı incelendiğinde; 2016 yılında, Hatay ili ilkokul, ilköğretim ve ortaokul kademelerinde Türkiye ortalamalarının üzerinde yer alırken, lise, yüksekokul veya fakülte, yüksek lisans ve doktora kademelerinde Türkiye ortalamalarının altında kalmıştır. TR63 bölgesi açısından ise Hatay ili bölge ile yakın ortalamalara sahiptir. 2016 yılı itibarıyla yüksekokul veya fakülteden mezun olanların oranı Türkiye genelinde %14,8 iken TR63 Bölgesi'nde %11,9 ve Hatay'da %12,1 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran ile Hatay ili iller arası sıralamada 46. sırada yer almıştır.

Tablo 12: 2016 Yılı İtibariyle Eğitim Durumuna Göre 15 Yaş ve Üzeri Nüfusun Dağılımı (%)

Bitirilen öğretim kurumu	Türkiye			TR63 Bölgesi			Hatay		
	Toplam	Erkek*	Kadın*	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
2010									
İlkokul mezunu	28,74	25,57	31,88	29,68	27,38	32,02	30,82	28,92	32,79
İlköğretim mezunu	17,67	20,16	15,20	19,84	22,22	17,40	19,48	22,07	16,79
Ortaokul veya dengi okul mezunu	5,72	7,14	4,31	5,36	6,79	3,91	5,01	6,03	3,94
Lise veya dengi okul mezunu	20,80	24,04	17,58	18,57	22,00	15,06	18,24	21,09	15,27
Yüksekokul veya fakülte mezunu	8,35	9,87	6,84	6,07	7,66	4,45	6,24	7,62	4,80
Yüksek lisans mezunu	0,67	0,80	0,54	0,32	0,42	0,22	0,32	0,40	0,24
Doktora mezunu	0,21	0,26	0,16	0,11	0,14	0,08	0,11	0,14	0,09
2016									
İlkokul mezunu	23,95	20,37	27,51	24,67	21,75	27,61	26,66	24,63	28,68
İlköğretim mezunu	14,09	16,46	11,74	15,58	17,68	13,47	15,35	17,50	13,23
Ortaokul veya dengi okul mezunu	12,58	14,20	10,98	14,01	15,91	12,11	13,56	15,21	11,92
Lise veya dengi okul mezunu	22,78	25,93	19,66	20,65	23,85	17,43	19,60	22,05	17,18
Yüksekokul veya fakülte mezunu	14,82	16,28	13,37	11,96	13,75	10,16	12,10	13,79	10,43
Yüksek lisans mezunu	1,12	1,29	0,94	0,58	0,76	0,40	0,54	0,67	0,40
Doktora mezunu	0,28	0,34	0,23	0,13	0,16	0,09	0,13	0,16	0,10

Kaynak: TUİK

Not (*): Toplam 15 yaş ve üzeri erkek ya/ya da kadın nüfusu içindeki erkeklerin ya/ya da kadınların eğitim durumunun göstermektedir.

Hatay'da 2016-2017 eğitim-öğretim dönemi itibarıyla okul kademelerine göre okullaşma oranlarının, okul öncesinde Türkiye ortalamasının üstünde olması dikkat çekicidir. Bununla beraber ilkokul ve ortaöğretimde okullaşma oranı Türkiye ortalamalarının altında olup, mesleki ve teknik ortaöğretim oranın düşük olması orta öğretim okullaşma oranının düşük çıkmasında etkili olmaktadır. Okullaşma oranları açısından ortaokulda Türkiye ortalamasının biraz üzerinde bir değere sahip olan Hatay'ın, genel orta öğretim okullaşma oranı ülke geneli ortalamasına yakın bir değerdedir. Cinsiyet açısından eğitim kademelerine göre Hatay ili okullaşma oranları değerlendirildiğinde okul öncesi, ortaöğretim, mesleki ve teknik ortaöğretim oranında erkek nüfusun okullaşma oranının, ilk ve ortaokul ile genel ortaöğretimde kadın nüfusun okullaşma oranının yüksek olduğu görülmektedir. Hatay'da ortaöğretim konusunda kadınların genel orta öğretimde, erkeklerin ise mesleki ve teknik ortaöğretimde oranlarının yüksek olduğu görülmektedir. Son olarak iki dönem itibari ile dikkat çeken husus ise, Hatay ilinde 2012-2013 yılında ilkokul okullaşma oranı 98,6 iken bu oranın 2016-2017 yılında 90,8'e düşmüş olmasıdır. Diğer okul gruplarında böyle bir düşüş yaşanmaz iken ilkokul grubunda yaşanması nüfusun yeni eğitime başlayan kısmında bir azalma olduğunu göstermektedir. Bu olgu yıllar itibari ile devam ederse diğer okul gruplarındaki okullaşma oranlarını da etkileyebilecektir.

Tablo 13: Okul Gruplarına ve Cinsiyete Göre Net Okullaşma Oranları (%)

		2012-2013		2016-2017	
		Türkiye	Hatay	Türkiye	Hatay
	Toplam	39.72	65,23*	58,79	73,30
Okul öncesi (6 yaş)	Erkek	41.03	67,31	60,11	74,16
	Kadın	38.33	63,05	57,40	72,40
İlkokul	Toplam	98.86	98,62	91,16	90,89
	Erkek	98.81	98,60	91,08	90,86
	Kadın	98.92	98,64	91,24	90,92
Ortaokul	Toplam	93.09	93,55	95,68	96,03
	Erkek	93.19	93,48	95,60	95,92
	Kadın	92.98	93,63	95,76	96,15
Ortaöğretim (Lise)	Toplam	70.06	67,67	82,54	80,99
	Erkek	70.77	68,29	82,69	81,31
	Kadın	69.31	67,02	82,38	80,65
Genel Ortaöğretim	Toplam	34,47	33,02	40,16	40,55
	Erkek	32,78	31,54	38,24	38,34
	Kadın	36,26	34,59	42,19	42,87
Mesleki ve Teknik Ortaöğretim	Toplam	35,59	34,65	42,38	40,43
	Erkek	37,99	36,75	44,46	42,97
	Kadın	33,05	32,43	40,20	37,77

Kaynak: MEB, Eğitim İstatistikleri

Not: 18.08.1997 tarihli ve 4306 sayılı Kanun ile 1997/'98 öğretim yılından itibaren 8 yıllık kesintisiz eğitim, 30.03.2012 tarihli ve 6287 sayılı Kanun ile 2012/'13 öğretim yılından itibaren de 12 yıllık kademeli zorunlu eğitime geçilmiştir.

**2012-2013 yılları arasında Hatay ili okul öncesi için brüt okullaşma oranı kullanılmıştır.*

Hatay'da 2016-2017 eğitim-öğretim dönemi itibarıyla 151 okul öncesi eğitim, 567 ilkokul, 440 ortaokul, 209 lise (ortaöğretim) olmak üzere toplam 1.367 eğitim kurumu bulunmaktadır. Bu okullardaki öğrencilerin, 37.270'i okul öncesi, 120.835'i ilkokullarda, 127.025'i ortaokullarda, 121.360'ı liselerde olmak üzere 406.490'ı yaygın eğitim kurumlarında öğrenim görmektedir. İlde görevli öğretmen sayısı ise 21.603 olup bunların, 766'sı okul öncesi, 7.313'ü ilkokul, 7.123'ü ortaokul ve 6.401'i de ortaöğretim kurumlarında görev yapmaktadır.

Hatay ili, şube başına düşen öğrenci ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları itibarıyla bütün eğitim kademelerinde Türkiye ve TR63 bölge ortalamalarına yakın bir konumdadır. Okul başına düşen öğrenci açısından ise, Hatay ili ortaokul dışında Türkiye ortalamasından daha kötü iken, TR63 bölgesine göre ortaokul ve ortaöğretim toplamında daha iyi bir konumdadır. Orta öğretim toplamı içinde yer alan mesleki ve teknik ortaöğretim açısından ise, okul başına düşen öğrenci sayısı hem Türkiye genelinden hem de TR63 bölgesinden daha yüksektir. Bu bakımdan il genelinde meslek ve teknik ortaöğretim binasına daha fazla ihtiyaç olduğunu belirtebiliriz.

2016-2017 eğitim-öğretim döneminde; İlkokulda okul başına düşen öğrenci sayısının Türkiye ortalaması 195 öğrenci iken Hatay'da 213, TR63 Bölgesi'nde 195 öğrencidir. Aynı şekilde ortaokulda okul başına düşen öğrenci sayısı Türkiye'de 300, TR63 Bölgesi'nde 296 ve Hatay'da 283 öğrencidir. Hatay ilinde, 2012-2013 öğretim yılına göre 2016-2017 öğretim yılında ilkokul başına düşen öğrenci sayısı %4,9 azalmış ama ortaokul başına düşen öğrenci sayısı da %9,6 artmıştır. Türkiye ortalamasında ise ilkokulda %1,5 artış, ortaokulda %1,9 azalış gerçekleşmiştir.

Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı açısından değerlendirildiğinde; Hatay'da öğretmen başına ilkokulda 17, ortaokulda 17 öğrenci, TR63 Bölgesi'nde ilkokulda 17, ortaokulda 18, Türkiye›de ise ilkokulda ve ortaokulda 17 öğrenci düşmektedir. Ortaöğretimde, genel ortaöğretim okullarında öğretmen başına düşen öğrenci sayıları Hatay ilinde Türkiye ortalamalarının üzerinde mesleki ve teknik ortaöğretimde ise Türkiye ortalamaları ile aynıdır. Ortaöğretimde okul başına düşen öğrenci sayısı Türkiye ortalaması 388 öğrenci iken, Hatay'da 440 öğrenci, genel ortaöğretimde Türkiye ortalaması 371 öğrenci iken, Hatay'da 382 öğrenci ve Mesleki ve teknik ortaöğretimde ise Türkiye ortalaması 403 öğrenci iken Hatay'da 506 öğrencidir.

Tablo 14: Eğitim Kademelerine Göre Okul Şube ve Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayıları

	2012-2013			2016-2017		
	Türkiye	TR63 Bölgesi	Hatay	Türkiye	TR63 Bölgesi	Hatay
1. İLKOKUL						
-Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı	192	188	224	195	195	213
-Öğret. Başına Düşen Öğrenci Sayısı	20	20	20	17	17	17
-Şube Başına Düşen Öğrenci Sayısı	22	23	24	20	21	21
2. ORTAOKUL						
-Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı	306	270	258	300	296	283
-Öğret. Başına Düşen Öğrenci Sayısı	19	20	22	17	18	17
-Şube Başına Düşen Öğrenci Sayısı	27	27	27	24	24	24
3. ORTAÖĞRETİM TOPLAMI (4+5)						
-Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı	382	463	520	388	442	440
-Öğret. Başına Düşen Öğrenci Sayısı	16	18	19	14	15	14
-Şube Başına Düşen Öğrenci Sayısı	23	24	25	18	17	18
4. GENEL ORTAÖĞRETİM						
-Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı	464	503	539	371	405	382
-Öğret. Başına Düşen Öğrenci Sayısı	16	19	19	13	15	14
-Şube Başına Düşen Öğrenci Sayısı	23	22	23	22	22	22
5. MESLEKİ VE TEKNİK ORTAÖĞRETİM						
-Okul Başına Düşen Öğrenci Sayısı	326	432	504	403	476	506
-Öğret. Başına Düşen Öğrenci Sayısı	15	17	18	15	15	15
-Şube Başına Düşen Öğrenci Sayısı	24	26	28	15	15	15

Kaynak: MEB İstatistikleri

Mesleki ve teknik ortaöğretim kurumları, ekonomik faaliyetlerin hemen hemen tüm sektörlerinin ihtiyaç duyduğu ara eleman yetiştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. İl genelinde mevcut ortaöğretim kurumlarının %46'sı, öğrenci sayısının %45'i ve şube sayısının %61'i mesleki ve teknik ortaöğretim kurumlarından oluşmaktadır.

İlde yükseköğretim alanında hizmet veren iki tane devlet üniversitesi bulunmaktadır. Bunlar Mustafa Kemal Üniversitesi ile İskenderun Teknik Üniversitesidir. Mustafa Kemal Üniversitesi, 1992 yılında Hatay›da kurulmuş olan bir devlet üniversitesidir. Kurulduğunda bir yüksekokul ve iki meslek yüksekokulundan oluşan üniversite 52 birime ulaşmıştır. Üniversitenin 13 tane fakültesi, 4 enstitüsü, 6 yüksekokulu, 17 meslek yüksekokulu, 1 konservatuvarı, 11 araştırma ve uygulama merkezi vardır. 2016 yılı verilerine göre öğrenci sayısı 24.811 kişidir. Bunun 22.878'i ön lisans ve lisans iken 1.933'ü lisansüstüdür. Lisansüstü öğrencilerin ise 216'sı doktora 1.717'si yüksek lisans öğrencisidir. Mustafa Kemal Üniversitesi'nde 108'i profesör, 104'ü doçent ve 236'si yardımcı doçent olmak üzere toplam 952 akademik personel görev yapmaktadır.

İskenderun Teknik Üniversitesi, Hatay'da ikinci bir devlet üniversitesi olarak, TBMM'nin 31.3.2015 tarihinde çıkardığı 6640 sayılı bir yasa ile Hatay'ın İskenderun ilçesinde kurulmuş teknik bir üniversitedir. İskenderun Teknik Üniversitesini oluşturan fakültelerin çoğu Mustafa Kemal Üniversitesi'nden ayrılarak yeni üniversiteye bağlanmıştır. Bünyesinde şu an için; 8 Fakülte, 3 Yüksekokul, 1 Devlet Konservatuvarı (Mustafa Yazıcı Devlet Konservatuvarı), 7 Enstitü, 5 Meslek Yüksekokulu bulunmakta olup, bu birimlerde toplam 13.686 öğrenci eğitim-öğretime devam etmektedir.

TÜİK verilerine göre 2016-2017 yılında, Hatay'da ön lisans ve lisans seviyesinde 35.312 öğrenci mevcut olup Türkiye toplam ön lisans ve lisans öğrenci sayısının %0,53'ünü oluşturmaktadır. Hatay üniversitelerindeki toplam 1.274 akademik personel görev yapmakta olup, Türkiye genelindeki akademik personelden aldığı pay %0,84'tür. TR63 Bölgesi'nde 2'si Hatay'da, 1'i Osmaniye'de ve biri de Kahramanmaraş ilinde olmak üzere toplam 4 üniversite bulunmakta olup, tamamı devlet üniversitesidir. TR63 Bölgesi'ndeki üniversitelerde toplam 2.908 akademisyen görev yapmakta ve 78.200 öğrenci öğrenim görmektedir. Hatay üniversitelerinde öğrenim gören öğrenciler TR63 Bölgesi'ndeki toplam öğrencilerin %45,1'ini oluştururken, Hatay'daki akademisyenlerin TR63 Bölgesi toplam akademisyen sayısı içindeki payı % 43,8'dir.

2011-2012 ve 2016-2017 öğretim döneminde Hatay üniversitelerindeki öğretim elemanları ve öğrenci sayılarının TR63 Bölgesi ve Türkiye karşılaştırması aşağıda verilmektedir.

Tablo 15: Hatay İli Üniversite Öğretim Elemanları ve Öğrenci Sayısı

	2011-2012			2016-2017				
BÖLGE ADI	**TR**	**TR63**	**Hatay TR631**	**TR**	**TR63**	**Hatay TR631**	**TR631/TR**	**TR631/TR63**
Top. Öğretim elemanı	118.839	2.160	987	151.763	2.908	1.274	0,84	43,81
Erkek	69.959	1.531	689	84.958	1.884	796	0,94	42,25
Kadın	48.880	629	298	66.805	1.024	478	0,72	46,68
Profesör (Toplam)	16.783	163	63	22.535	279	129	0,57	46,24
Erkek	12.054	142	52	15.602	216	93	0,60	43,06
Kadın	4.729	21	11	6.933	63	36	0,52	57,14
Doçent (Toplam)	9.257	161	66	14.203	229	123	0,87	53,71
Erkek	6.303	127	48	8.921	173	87	0,98	50,29
Kadın	2.954	34	18	5.282	56	36	0,68	64,29
Yar. Doçent (Toplam)	24.759	522	298	34.652	653	298	0,86	45,64
Erkek	15.777	383	209	20.185	433	186	0,92	42,96
Kadın	8.982	139	89	14.467	220	112	0,77	50,91
Diğer Öğr. Elemanı (Toplam)	68.040	1.314	560	80.373	1.747	724	0,90	41,44
Erkek	35.825	879	380	40.250	1.062	430	1,07	40,49
Kadın	32.215	435	180	40.123	685	294	0,73	42,92
Öğrenci Yeni Kayıt (Toplam)	813.580	17.050	9.199	1.306.708	19.079	7.649	0,59	40,09
Erkek	421.942	10.602	5.815	654.870	11.105	4.653	0,71	41,90
Kadın	391.638	6.448	3.384	651.838	7.974	2.996	0,46	37,57
Öğrenci Sayısı (Toplam)	4.112.687	51.953	28.916	6.627.505	78.200	35.312	0,53	45,16
Erkek	2.238.988	32.493	18.273	3.538.110	48.703	22.609	0,64	46,42
Kadın	1.873.699	19.460	10.643	3.089.395	29.497	12.703	0,41	43,07
Öğr.Elemanı Başına Öğrenci Say.	35	24	29	44	27	28		
Profesör Başına Öğrenci Sayısı	245	319	459	294	280	274		
Doçent Başına Öğrenci Sayısı	444	323	438	467	341	287		

Kaynak : TUİK

Özet olarak;

- Hatay ilinde okuryazarlık oranı Türkiye ortalamasına paralel bir şekilde artmış ve 2016 yılında Türkiye ortalamasının (%96,5) üstünde bulunmaktadır (%97,6). Okuma yazma bilmeyenlerin oranının %2,39 olduğu ilde, kadınların okuma yazma bilmeme oranı (%3,75) erkeklere göre daha yüksektir (%1,03)
- TR63 Bölgesi, okuryazarlık oranı açısından, 26 Düzey2 Bölgesi arasında 9. sırada yer alırken, Hatay ili iller arası okuryazar nüfus oranı sıralamasında 12. sırada yer almaktadır.
- 15 yaş üzeri nüfusun eğitim durumu; Hatay ilkokul, ilköğretim ve ortaokul kademelerinde Türkiye ortalamalarının üstünde, lise, yüksekokul, yüksek lisans ve doktora kademelerinde Türkiye ortalamalarının altında kalmıştır.
- Hatay'da 2016-2017 döneminde, okul kademelerine göre okullaşma oranları, okul öncesi ve ortaokul kademesinde Türkiye ortalamasından yüksek iken ilkokul ve lise kademesinde Türkiye ortalamasının altındadır.

2.2.3. İstihdam

İstihdam, kurumsal olmayan nüfusun çalışma durumu olarak tanımlanabilir. Kurumsal olmayan nüfus (çalışma çağındaki nüfus); okul, yurt, otel, çocuk yuvası, huzurevi, hastane, hapishane, kışla ya da orduevinde ikamet edenler dışında kalan 15 yaş üstü nüfusu ifade etmektedir. İşgücü ise istihdam edilenler ve işsizlerin toplamıdır. 2016 yılında Kahramanmaraş, Osmaniye ve Hatay illerinden oluşan TR63 Bölgesi 15+ nüfusunun neredeyse yarısını Hatay ili teşkil etmektedir. 2016 yılı verilerine göre 15+ yaş nüfus 1.112.683'tür. İlin 15+ yaş nüfusu yıllara göre incelendiğinde, TR63 Bölgesi ve Türkiye'ye kıyasla daha değişken olduğu gözlenmektedir. 2007-2010 döneminde nüfus sürekli artarken 2011 yılında ise düşüş gerçekleşmiştir ardından 2012-2016 döneminde nüfus yeniden artışa geçmiştir. Yukarıda belirtilen üç ilin toplamından oluşan TR63 Bölgesinin nüfusu ise 2007-2016 döneminde hiç azalmamıştır. Hatay ilinin nüfus artış hızı 2007-2016 döneminde, TR63 Bölgesi ve Türkiye ile kıyaslandığında daha düşük kalmıştır. Aynı şekilde TR63 Bölgesi'nin de nüfus artış hızı Türkiye genelinin altında kalmıştır.

Hatay iline ait 15 yaş üstü nüfus ve yıllara göre değişimi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 16: 15+ Nüfus ve Yıllara Göre Değişimi (2016)

	Hatay		TR 63		Türkiye	
Yıllar	15+ Nüfus	Değişim ‰	15+ Nüfus	Değişim ‰	15+ Nüfus	Değişim ‰
2007	968.464	-	1.970.526	-	51.943.865	-
2008	986.263	18,4	2.015.954	23,1	52.728.513	15,1
2009	1.014.663	28,8	2.057.062	20,4	53.701.978	18,5
2010	1.045.392	30,3	2.101.941	21,8	54.844.406	21,3
2011	1.036.882	-8,1	2.108.705	3,2	55.837.694	18,1
2012	1.045.417	8,2	2.133.245	11,6	56.770.205	16,7
2013	1.065.472	19,2	2.172.517	18,4	57.818.050	18,5
2014	1.080.083	13,7	2.208.341	16,5	58.833.474	17,6
2015	1.092.687	11,7	2.235.815	12,4	59.854.833	17,4
2016	1.112.683	18,3	2.280.754	20,1	60.889.089	17,3

Kaynak: TÜİK

İşgücü verileri, istihdam edilenler ve işsizlerin oluşturduğu nüfusu kapsamaktadır. 2013 verilerine göre TR63 Bölgesi'nde 15 yaş üstü kurumsal olmayan nüfustan işgücüne katılan sayısı yaklaşık 1 milyon ve işgücüne katılım oranı ise %45,9'dur. Bölgede işgücüne katılan nüfusun 893 bini istihdam edilmiş olup, 125 bini ise işsiz kesimi oluşturmaktadır. Bölgenin istihdam oranı %40,3 ve işsizlik oranı da %12,3 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye'de işgücüne katılma oranı %50,8 iken, istihdam oranı %45,9 ve işsizlik oranı %9,7 olarak hesaplanmıştır. TR63 Bölgesi işsizlik, işgücüne katılma oranı ve istihdam oranında Türkiye ortalamasından daha kötü bir performans sergilemiştir. İl bazında bakıldığında Hatay'da işgücüne katılma oranı %45,9, istihdam oranı %40,3 ve işsizlik oranı da %12,2'dir. Hatay, bölge illeriyle kıyaslandığında işsizlik oranların bakımından Kahramanmaraş'tan kötü Osmaniye'den iyi durumdadır. Türkiye, TR63 Bölgesi ve Hatay için işgücüne katılma oranı, işsizlik oranı ve istihdam oranına ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 17: Kurumsal Olmayan Nüfusun İşsizlik ve İstihdam Oranları (2013)

	Nüfus (15+, Bin)	İşgücü (Bin)	İşgücüne Katılma Oranı(%)	İstihdam (Bin)	İstihdam Oranı (%)	İşsiz (Bin)	İşsizlik Oranı (%)
Türkiye	55.608	28.271	50,8	25.524	45,9	2.747	9,7
TR 63	2.218	1.018	45,9	893	40,3	125	12,2
Hatay			45,9		40,3		12,2
Kahramanmaraş			47,0		41,5		11,6
Osmaniye			43,9		37,8		14,0

Kaynak: TÜİK

Hatay 2008-2013 döneminde işsizlik oranı bakımından Türkiye ortalamasının bir hayli üstünde kalarak kötü bir performans sergilemiştir. 2008 yılında %17,7 olan işsizlik oranı küresel krizin etkisinin tam anlamıyla hissedildiği 2009 yılında ise %19 gibi çok yüksek bir orana ulaşmıştır. Bu yıldan sonra işsizlikte ciddi bir azalma olmuş ve işsizlik oranı kademe kademe inerek 2012'de %11,4'e kadar düşmüş ardından 2013'te yeniden yükselerek %12,2 seviyesine gelmiştir. Yine 2008-2013 döneminde hiçbir yıl Hatay'daki işsizlik oranı Türkiye ortalamasının altına inememiştir. İşgücüne katılma oranı ve istihdam oranları da Türkiye geneli ile kıyaslandığı olumsuz parametreler olarak karşımıza çıkmaktadır, bu olumsuz görüntünün tek istisnası ise 2010 yılında %50'ye ulaşarak Türkiye ortalamasının üstüne çıkan işgücüne katılım oranı olmuştur. Bu veriler göz önüne alınarak Hatay ilinin iş yaratma kapasitesinin görece düşük olduğu anlaşılmaktadır. 2009 yılında etkileri en derin şekilde hissedilen küresel ekonomik krizin işgücü piyasaları üzerindeki etkilerinin incelenmesi, ilin işgücü piyasasının krize karşı duyarlılığının ölçülmesi açısından önemlidir. Hatay işgücü piyasasının küresel krize karşı duyarlı olduğu, işsizlik oranının bir önceki yıla göre yükselerek %17,7'den en yüksek seviyesi olan %19'a çıktığı ve 2010 yılındaki küresel toparlanma ile beraber hızlı bir biçimde iyileşerek %13,9'a düştüğü görülmektedir.

Tablo 18: Hatay ve Türkiye İstihdam Göstergeleri (%)

	İşgücüne Katılma Oranı (%)		İşsizlik Oranı (%)		İstihdam Oranı (%)	
	Hatay	Türkiye	Hatay	Türkiye	Hatay	Türkiye
2008	44,6	46,9	17,7	11,0	36,7	41,7
2009	46,6	47,9	19	14,0	37,8	41,2
2010	50,0	48,8	13,9	11,9	43,0	43
2011	49,7	49,9	12,7	9,8	43,4	45
2012	48,6	50,0	11,4	9,2	43,1	45,4
2013	45,9	50,8	12,2	9,7	40,3	45,9

Kaynak: TÜİK

2014 yılından itibaren il istihdam verileri TUİK tarafından yayınlanmadığından Düzey2 bölgeleri ve Türkiye'ye ilişkin gelişmeler aşağıda irdelenmiştir.

2014-2016 döneminde Türkiye genelinde istihdamın her yıl düzenli olarak artış gösterip 2016'ya gelindiğinde 27 milyonu aştığı görülmektedir fakat işgücündeki artışın daha yüksek oranlarda gerçekleşmesi sebebiyle işsizlik oranları da 2014'te %9,9 iken 2015'te %10,3'e ardından 2016'da % 10,9'a kadar yükselmiştir. Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerini kapsayan TR63 Bölgesi'nde ise istihdamdaki artış bakımından aynı eğilimin olmadığı ve 2015 yılında istihdamın yaklaşık 11 bin kişi azaldığı ve işsizlik oranının %16,4'e çıktığı görülmektedir. 2016 yılında, bölgede istihdam %12 gibi önemli bir artış göstererek 863 bine ulaşmıştır. Bu ciddi artış, işsizlik oranını da %14,4'e düşürmüş ve TR63 Bölgesi'nin Türkiye genelinden pozitif ayrışmasını sağlamıştır. İstihdam oranı ve işgücüne katılma oranı parametrelerine bakıldığında, TR63 Bölgesi 2008-2013 döneminde olduğu gibi 2014-2016 döneminde de Türkiye genelinin altında bir performans sergilemeye devam etmiştir.

Tablo 19: TR63 Bölgesi ve Türkiye İstihdam Göstergeleri (%)

Türkiye				TR63			
	2014	2015	2016		2014	2015	2016
İstihdam (Bin)	25.933	26.621	27.205	İstihdam (Bin)	779	768	863
İstihdam Oranı (%)	45,5	46	46,3	İstihdam Oranı (%)	36,7	35,8	39,4
İşgücü (Bin)	28.786	29.678	30.535	İşgücü (Bin)	921	919	1.009
İşgücüne Dahil Olmayanlar (Bin)	28.200	28.176	28.185	İşgücüne Dahil Olmayanlar (Bin)	1.204	1.227	1.184
İşgücüne Katılma Oranı (%)	50,5	51,3	52	İşgücüne Katılma Oranı (%)	43,3	42,8	46
İşsiz (Bin)	2.853	3.057	3.330	İşsiz (Bin)	142	151	146
İşsizlik Oranı (%)	9,9	10,3	10,9	İşsizlik Oranı (%)	15,4	16,4	14,4

Kaynak: TÜİK

2008-2013 dönemi Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye için değerlendirildiğinde işsizlik oranlarında paralel bir seyrin olduğu açıkça görülmektedir fakat Hatay ve TR63 Bölgesi'ndeki işsizlik oranı bu periyotta Türkiye genelinin üstünde kalmıştır. Hatay ili bazında değerlendirildiğinde ise aradaki bu farkın daha da açık olduğu görülmektedir.

Grafik 7: 2008-2013 Dönemi İşsizlik Oranının Gelişimi (%)

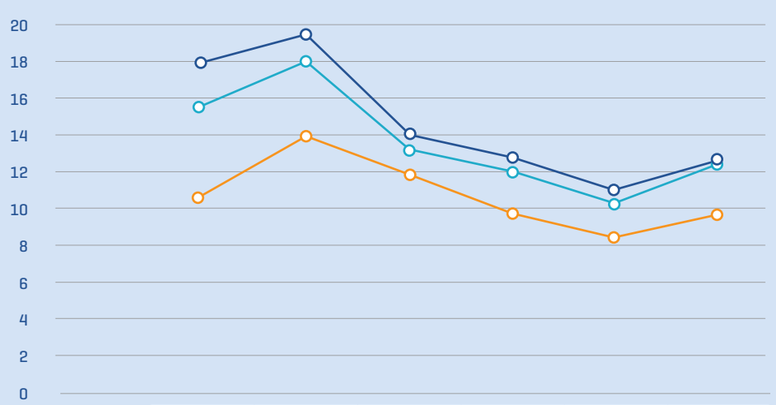

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye (%)	11	14	11,9	9,8	9,2	9,7
TR 63 (%)	15,8	18	13,6	12	10,4	12,2
Hatay (%)	17,7	19	13,9	12,7	11,4	12,2

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi ve Türkiye istihdamının sektörel dağılımı aşağıda verilmektedir. Buna göre Türkiye istihdamının %19,5'i tarım, %26,8'i sanayi ve %53,8'i ise hizmetler sektöründedir. TR63 Bölgesi'nde tarımın payı Türkiye ortalamasından biraz fazla olup %21,5, sanayinin payı Türkiye ortalamasının hafif altında %25,3 ve hizmetlerin payı da %53,1 seviyesindedir. Bölge istihdamının sektörel dağılımı Türkiye geneliyle oldukça paralel özelliklere sahiptir.

Tablo 20: İstihdamın Sektörel Dağılımı (Bin, %) (2016)

	Toplam İstihdam	Tarım	Sanayi	Hizmetler	Tarım	Sanayi	Hizmetler
	(Bin Kişi)	(Bin Kişi)	(Bin Kişi)	(Bin Kişi)	Pay (%)	Pay (%)	Pay (%)
Türkiye	27.205	5.305	7.283	14.617	19,5	26,8	53,7
TR 63	863	186	219	459	21,5	25,3	53,1
TR 63 / Türkiye (%)	3,2	3,5	3	3,1			

Kaynak: TÜİK

TR63 Bölgesi istihdamında, mikro ölçekli işyerlerinin hâkim olduğu görülmektedir. 2016 yılında Bölge istihdamının %59,1'i 1-10 işçi çalıştıran işyerlerine aittir. En fazla istihdam sağlayan ikinci grup %21,3 pay ile 20-49 ve işçi çalıştıran işyerleri grubu iken, onu %16,1 pay ile 50 veya daha fazla kişi çalıştıran işyerleri izlemektedir.

Türkiye ve TR63 Bölgesi istihdamının işyeri büyüklüğüne göre dağılımı aşağıdaki tabloda görülebilir.

Tablo 21: İstihdamın İşyeri Büyüklüğüne Göre Dağılımı (Bin, %) (2016)

İşyeri Büyüklüğü	TR 63 Bölgesi		Türkiye	
	Kişi (Bin)	Pay(%)	Kişi (Bin)	Pay(%)
9 Ve Daha Az Kişi	511	59,1	15.001	55,1
10-19 Kişi	23	2,7	1.530	5,6
20-49 Kişi	184	21,3	3.749	13,8
50 Veya Daha Fazla Kişi	139	16,1	6.858	25,2
Bilmiyor, Fakat 11'Den Az Kişi	5	0,6	36	0,1
Bilmiyor, Fakat 10'Dan Fazla Kişi	2	0,2	33	0,1
Toplam	864	100	27.207	100

Kaynak: TÜİK

Hatay ilinde toplam aktif sigortalı kişi sayısı 2016 verileriyle 262.715'tir. Bu miktarın yaklaşık %60'ı 4-1/a, %21'i 4-1/b ve %19'u ise 4-1/c kapsamındadır.

TR63 Bölgesi'nde ise toplam aktif sigortalı sayısı 554.406'dır. 4-1/a, 4-1/b ve 4-1/c'ye tabi olanların oranları ise Hatay'daki ile benzer olup sırasıyla yaklaşık olarak %62, %19 ve %19 olarak bulunmuştur.

Türkiye geneli toplam aktif sigortalı sayısı 19.445.417'dir. Bunlardan 4-1/a'ya dahil olanlar 13,8 milyon kişi ile toplamın yaklaşık %71'ini oluşturmaktadır. 4-1/b'ye dahil olanlar 2,7 milyon kişi ile %14'lük pay alırken, 4-1/c'ye dahil olanlar ise 3 milyon kişi ile %15'lik kısmı oluşturmaktadır.

Tablo 22: Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye Geneli Zorunlu Sigortalı Sayıları (2016-Kişi)

	4-1/a	4-1/b	4-1/c	Toplam
Hatay	157.459	55.341	49.915	262.715
TR 63	346.465	103.454	104.487	554.406
Türkiye	13.775.188	2.687.681	2.982.548	19.445.417

Kaynak: SGK veri tabanı
Not: SSK: 4/a, Bağ-Kur: 4/b, Emekli Sandığı: 4/c

İşyeri sayısı ve istihdamın sektörlere göre dağılımını gösteren Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) sigortalı işçi (4-1/a) verilerine göre; 2016 yılı itibarıyla Hatay'da 157.459 zorunlu sigortalı işçi çalışmaktadır. İşçilerin çalıştığı işyerlerinin sayısı da 21.815'dir. İlde sigortalı işçi çalıştıran işyeri sayısının Türkiye toplamı içindeki payı %1,2 civarında iken bu işyerlerinde çalışan toplam sigortalı işçi sayısı Türkiye toplamından %1,1 civarında pay almaktadır.

Hatay'da SGK'ya kayıtlı işyerlerinin %85,7'si hizmetler sektöründe faaliyet göstermektedir. İlde hizmetler sektöründen sonra ikinci sırada %12,2 pay ile imalat sanayi sektörü bulunurken, üçüncü sırada %1,2 pay ile tarım sektörü yer almaktadır. Hatay işyeri sayısının sektörlere dağılımı incelendiğinde Türkiye geneli benzerlik gösterdiği ve imalat sanayi sektöründe çalışanların payının Türkiye ortalamasına göre Hatay'da bir miktar az olduğu, bunun karşılığında hizmetler sektöründe çalışan işyerlerinin daha yoğunlukta olduğu anlaşılmaktadır.

Sigortalı işçilerin %76,4'ü hizmetler sektöründe, %19,9'u imalat sanayinde, %1,1'i tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Hatay ili sigortalı sayısının Türkiye ile kıyaslaması yapıldığında ise işyeri sayısıyla paralel olarak Türkiye geneliyle benzeştiği fakat hizmetler sektöründeki yoğunlaşmanın daha yüksek olduğu görülmektedir.

TR63 Bölgesi'ne bakıldığında imalat sanayinde çalışan sigortalı sayısının %28 ile Hatay ve Türkiye'den önemli oranda yüksek olduğu göze çarpmaktadır. Diğer sektörlerin payının ise Hatay ve Türkiye ile benzer olduğu görülmektedir. İşyeri ve sigortalı sayıları kıyaslandığında, Hatay'da işyeri başına düşen sigortalı sayısı 7,2 kişi iken TR63 bölgesinde 8,1 kişi Türkiye genelinde ise 7,9 kişi olduğu görülmektedir.

Tablo 23: 2016 Yılı Zorunlu Sigortalı İşçi İstihdamının Sektörel Dağılımı (Kişi ve Pay)

	Hatay		TR 63		Türkiye	
Kişi	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı
Tarım	263	1.691	612	4.331	20.573	147.670
Madencilik	65	876	189	3.044	6.821	132.490
İmalat Sanayi	2.656	31.263	5.867	96.976	262.684	3.519.638
Elektrik, Gaz, Su	144	3.257	464	9.259	22.178	219.580
Hizmetler	18.687	120.372	35.846	232.855	1.436.984	9.755.810
Toplam	21.815	157.459	42.978	346.465	1.749.240	13.775.188
	Hatay		TR 63		Türkiye	
Pay (%)	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı	İşyeri Sayısı	Sigortalı Sayısı
Tarım	1,2	1,1	1,4	1,3	1,2	1,1
Madencilik	0,3	0,6	0,4	0,9	0,4	1,0
İmalat Sanayi	12,2	19,9	13,7	28,0	15,0	25,6
Elektrik, Gaz, Su	0,7	2,1	1,1	2,7	1,3	1,6
Hizmetler	85,7	76,4	83,4	67,2	82,1	70,8
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kaynak: SGK veri tabanı

İldeki sigortalıların %10,2'si bina inşaatında, %9,3'ü kara ve boru taşımacılığında, %9,6'sı perakende ticarette, %3,8'i toptan ticaret kolunda çalışmaktadır. İldeki işyerlerinin %19,2'si perakende ticaret, %10,5'i bina inşaatı, %9,8'i kara ve boru taşımacılığı, %6,9'ıı toptan ticaret sektöründe faaliyet göstermektedir. İlde hem sigortalılar hem de işyerleri açısından hizmet sektöründe yoğunlaşma olduğu görülmektedir.

Hatay'da Sosyal Güvenlik Kurumuna kayıtlı işyerleri ve sigortalıların faaliyet kollarına göre dağılımı aşağıda verilmektedir.

Tablo 24: Sigortalıların Sektörel Dağılımı (2016, %)

Faaliyet Kolları	İşyeri sayısı (%)	Sigortalı sayısı (%)
Perakende Tic. (Mot.Taşıt.Onar.Har)	19,2	9,6
Bina İnşaatı	10,5	10,2
Kara Taşıma.Ve Boru Hattı Taşıma.	9,8	9,3
Toptan Tic. (Mot.Taşıt.Onar.Hariç)	6,9	3,8
Yiyecek Ve İçecek Hizmeti Faal.	5,2	3,3
Büro Yönetimi,Büro Desteği Faal.	3,9	2,8
Özel İnşaat Faaliyetleri	2,8	2,4
Toptan Ve Per.Tic.Ve Mot.Taşıt.On.	2,7	1,6
Gıda Ürünleri İmalatı	2,7	1,9
Hukuki Ve Muhasebe Faaliyetleri	2,7	1,1
Bina Ve Çevre Düzenleme Faaliyet.	2,7	5,5
Eğitim	1,9	5,5
Gayrimenkul Faaliyetleri	1,9	0,5
Mobilya İmalatı	1,6	0,9
Fabrik.Metal Ürün.(Mak.Tec.Har)	1,6	2,3
İnsan Sağlığı Hizmetleri	1,5	3,1
Taşıma.İçin Depolama Ve Destek. Fa.	1,5	2,6
Diğer Hizmet Faaliyetleri	1,3	0,6
Mimarlık Ve Mühendislik Faaliyeti	1,2	0,9
Ağaç,Ağaç Ürünleri ve Mantar Ür.	1,2	0,7
Diğer	18,2	31,4
Toplam	**100**	**100**

Kaynak: SGK

Not: En yüksek paya sahip 20 sektör verilmiştir.

Hatay'daki işgücü piyasası hakkında somut bilgilere ulaşabilmek için işgücü ile işvereni buluşturan bir kurum olan Türkiye İş Kurumu 2016 kayıtları incelenmiştir. 2016 yılı sonu itibariyle İŞKUR Hatay İl Müdürlüğü'nde 84.756 işgücü ve 54.399 işsiz kayıtlıdır. 2016 yılında 60.854 kişinin kuruma iş başvurusu yaptığı ve 1.962 kişinin işe yerleştirildiği görülmektedir. Hatay'da hem kayıtlı işgücünde hem de işsizlerde erkek nüfusu hakimdir. Türkiye genelinde ise yaklaşık 3,3 milyon kişinin iş başvurusu yaptığı ve 789 bin kişinin işe yerleştirildiği görülmektedir. Türkiye İş Kurumu'na yapılan başvuru ve işe yerleştirmeler dikkate alındığında, işe yerleştirilenlerin yıl içinde yapılan başvuru sayısına oranı Türkiye genelinde yaklaşık %24 iken Hatay'da ise çok daha düşük seviyelerde ve %3 düzeyinde olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 25: Türkiye İş Kurumu'na Yapılan Başvurular ve İşe Yerleştirilenler (2016)

	Hatay	Türkiye	Hatay/ Türkiye (%)
Yıl içinde yapılan başvuru	60.854	3.316.884	1,8
Erkek	35.366	1.926.488	1,8
Kadın	25.488	1.390.396	1,8
Yıl İçinde Alınan Açık İş	6.977	2.105.436	0,3
Yıl içinde işverene yapılan takdim	45.847	6.024.372	0,8
Erkek	26.405	3.956.913	0,7
Kadın	19.442	2.067.459	0,9
Yıl İçinde İşe Yerleştirme	1.962	789.133	0,2
Erkek	1.285	542.184	0,2
Kadın	677	246.949	0,3
Kayıtlı İşgücü	84.756	4.465.327	1,9
Erkek	50.076	2.628.445	1,9
Kadın	34.680	1.836.882	1,9
Kayıtlı İşsizler	54.399	2.372.038	2,3
Erkek	27.985	1.236.571	2,3
Kadın	26.414	1.135.467	2,3

Kaynak: Türkiye İş Kurum

Hatay'da İŞKUR'a kayıtlı 84.756 kayıtlı işgücünün %20'si 15-24 yaş grubunda, %19'u 25-29 yaş grubunda, %16'sı 30-34 yaş grubunda, yine %16'sı 35-39 yaş grubunda ve %12'si de 40-44 yaş grubunda bulunmaktadır. Ayrıca işe yerleştirmelerde birinci sırada 15-24 yaş grubu (%30) bulunurken onu 25-29 yaş grubu (%24) ve 30-34 yaş grubu (%16) izlemektedir. Diğer taraftan yapılan işe yerleştirmelerin, %44'ü ilköğretim mezunlarından, %31'i ortaöğretim mezunlarından, %15'i önlisans mezunlarından ve %10'u da lisans ve üstü mezunlardan gerçekleştirilmiştir.

TÜİK tarafından yayınlanan iş istatistiklerine göre 2016 yılında Hatay'da 63.890 girişim faaliyet göstermektedir. Girişim sayılarına göre sektörel dağılımı incelendiğinde, Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye genelinde hizmetler sektörü alt kalemlerinden olan "toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı" sektöründeki girişimlerin ilk sırayı aldığı görülmektedir. Bu sektöre yapılan iş girişimleri Hatay'da %41,1 paya sahiptir. İmalat sektöründeki girişimler Türkiye genelinde "ulaştırma ve depolama" sektörü iş girişimlerinden sonra üçüncü sırada yer alırken "konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri" dördüncü sırada yer almıştır. Hatay ilinde ulaştırma ve depolama sektörünün payı %17,6 iken TR63 Bölgesi'nde %17,2 ve Türkiye genelinde %14,6'dır. İmalat sektörüne gelindiğinde ise Hatay'daki payın %10,1, TR63 Bölgesi'nde %11 ve Türkiye genelinde %12 olduğu görülmektedir.

Tablo 26: İş Girişimlerinin Sektörel Dağılımı (2016)

Sektörler	Türkiye	Pay (%)	TR63	Pay (%)	Hatay	Pay (%)
Tarım, ormancılık ve balıkçılık	32.676	0,9	839	0,7	411	0,6
Madencilik ve taşocakçılığı	7.345	0,2	161	0,1	58	0,1
İmalat	438.351	12,0	13.228	11,0	6.425	10,1
Eklekrtik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtımı	10.932	0,3	410	0,3	37	0,1
Su temini; kanalizasyon, atık yönetimi ve iyileştirme faaliyetleri	5.362	0,1	123	0,1	52	0,1
İnşaat	280.484	7,7	6.951	5,8	3.574	5,6
Toptan ve perakende ticaret; motorlu kara taşıtlarının ve motosikletlerin onarımı	1.256.580	34,4	48.940	40,6	26.234	41,1
Ulaştırma ve depolama	532.518	14,6	20.715	17,2	11.237	17,6
Konaklama ve yiyecek hizmeti faaliyetleri	323.030	8,8	9.274	7,7	4.849	7,6
Bilgi ve iletişim	44.008	1,2	877	0,7	429	0,7
Finans ve sigorta faaliyetleri	23.779	0,7	531	0,4	300	0,5
Gayrimenkul faaliyetleri	65.882	1,8	1.080	0,9	563	0,9
Mesleki, bilimsel ve teknik faaliyetler	221.469	6,1	4.891	4,1	2.565	4,0
İdari ve destek hizmet faaliyetleri	61.051	1,7	1.244	1,0	800	1,3
Eğitim	32.578	0,9	983	0,8	570	0,9
İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri	47.386	1,3	1.054	0,9	617	1,0
Kültür, sanat, eğlence, dinlence ve spor	35.776	1,0	917	0,8	538	0,8
Diğer hizmet faaliyetleri	233.314	6,4	8.234	6,8	4.631	7,2
Toplam	3.652.521	100,0	120.452	100,0	63.890	100,0

Kaynak: TÜİK (Bölgesel İstatistikler-Sanayi-İş kayıtlarına göre girişim sayıları) İstatistikler- İş kayıtlarına göre

İstihdam konusunda Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri de hiç şüphesiz kayıt dışı istihdamdır. Son yıllarda Türkiye'de kayıt dışı istihdamın azaltılmasında önemli aşamalar kaydedilmiştir. 2000'den 2004 yılına kadar olan beş yıllık dönemde %50'ler seviyesinde bulunan (beş yılın ortalaması %51,5) kayıt dışı istihdam oranı sürekli azalarak 2016 yılında %33,4 seviyesine gerilemiştir. Ancak bu görece iyileşmeye karşın, kayıt dışı istihdam oranı hâlâ yüksek bir seviyede bulunmaktadır.

TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) Bölgesi'nde kayıt dışı istihdam oranı çok yüksektir. 2016 yılında TR63 Bölgesi'nde istihdamın %42,1'i Sosyal Güvenlik Kurumu'na kayıtlı olmadan çalışmaktadır. Türkiye genelinde kayıt dışı çalışan ortalaması ise %33,4'dür. Bölgede 864 bin olan istihdamın 364 bini kayıt dışı çalışmaktadır. 2016 yılı itibariyle toplam kayıt dışı istihdamın %33,4 olduğu Türkiye'de, tarım sektöründe kayıt dışı oranı %82,1 olarak gerçekleşirken, sanayi sektöründe %24,5 ve hizmetler sektöründe ise %20,4 olarak gerçekleşmiştir. TR63 Bölgesi'nde ise tarım sektöründe kayıt dışılık oranı %84,4 iken, sanayi sektöründe %32,4 ve hizmetler sektöründe %29,6 olarak gerçekleşmiştir. TR63 Bölgesi kayıt dışı istihdam oranı bakımından tarım, sanayi ve hizmet sektörlerinin üçünde de Türkiye ortalamasının üzerinde kalmıştır.

Bölge, 364 bin kişi ile en fazla kayıt dışı istihdam rakamına sahip 26 Düzey iki bölgesi arasında 9. sıradadır. Ancak kayıt dışı istihdamın toplam istihdama oranı açısından bakıldığında TR63 Bölgesi en çok kayıt dışı istihdamın olduğu 11. bölge konumundadır.

Tablo 27: Sektörlere Göre Kayıt Dışı İstihdam Göstergeleri (2016)

	TR63 (Bin)			Türkiye (Bin)		
	Kayıtlı	Kayıt Dışı	Toplam	Kayıtlı	Kayıt Dışı	Toplam
Tarım	29	157	186	950	4.355	5.305
Sanayi	148	71	219	5.503	1.781	7.284
Hizmetler	323	136	459	11.642	2.975	14.617
Toplam	500	364	864	18.095	9.111	27.206
	Pay (%)			Pay (%)		
Tarım	15,6	84,4	100,0	17,9	82,1	100,0
Sanayi	67,6	32,4	100,0	75,5	24,5	100,0
Hizmetler	70,4	29,6	100,0	79,6	20,4	100,0
Toplam	57,9	42,1	100,0	66,5	33,5	100,0

Kaynak: TÜİK

2016 yılı itibariyle Türkiye'de düzey 2 bölgeleri içinde kayıt dışı istihdamın en düşük olduğu bölgeler sırasıyla TR51 Ankara(%17,8), TR10 İstanbul (%19,1), TR41 Bursa, Eskişehir, Bilecik (%19,9) ve TR31 İzmir (%25,9) alt bölgeleridir.

2016 yılı itibarıyla Türkiye'de kayıt dışı istihdam oranı erkek nüfusta %28,8, kadınlarda %44,2'dir. Hatay'ın da içinde yer aldığı TR63 Bölgesi'nde erkek nüfusta kayıt dışı istihdam oranı %35, kadınlarda ise %60,9'dur. Hatay, Osmaniye, Kahramanmaraş illerinden oluşan TR63 Bölgesi'nin, hem kadınlarda hem de erkeklerde, kayıt dışı istihdam oranının Türkiye ortalamasından daha yüksek olduğu görülmektedir.

Grafik 8: Düzey 2 Bölgeleri ve Türkiye Kayıt Dışı İstihdam Oranları (2016, %)

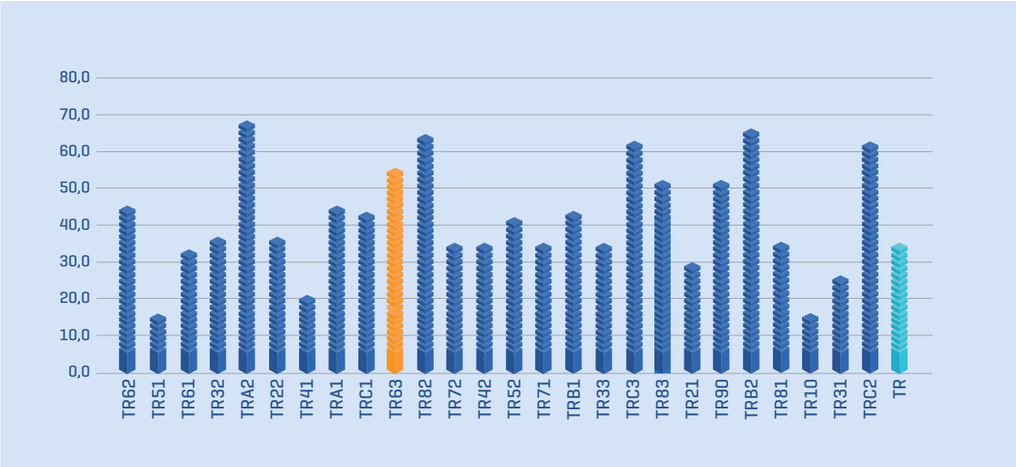

Kaynak:TÜİK

Özet olarak;

- Hatay ili, Türkiye'ye kıyasla daha yüksek işsizlik oranına sahiptir. Ayrıca istihdam oranında ve işgücüne katılma oranında da Türkiye'nin gerisindedir.
- Hatay işgücü piyasası ülke genelinde olduğu gibi krizlere karşı oldukça duyarlıdır. İlde, kriz yıllarında işsizlik oranı %19'lara kadar yükselmiştir.
- TR63 (Hatay, Osmaniye, Kahramanmaraş) Bölgesi'nde istihdam genelde hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır. Bölgede sağlanan istihdamda 2016 yılı itibarıyla hizmetlerin payı %53,1, sanayinin payı %25,3, tarımın payı ise %21,5'tir.
- TR63 Bölgesi istihdamında, Türkiye geneline göre daha yüksek oranda mikro ölçekli işyerleri hâkimdir. Bölge istihdamının %59,1'i 1-10 işçi çalıştıran işyerlerine aittir.
- 2016 yılı itibarıyla Hatay'da sigortalı işçi çalıştıran yaklaşık 21.420 işyeri mevcut olup, bu işyerlerinde yaklaşık 160.602 sigortalı işçi çalışmaktadır.
- TR63 Bölgesi %42,1 kayıt dışı istihdam oranıyla 26 düzey 2 bölgesi içinde en yüksek orana göre 11. sırada, kayıt dışı istihdam sayısı (364 bin kişi) ile de 9. sırada yer almaktadır. TR63 Bölgesi'nde tarım sektöründe kayıt dışılık oranı %84,4, sanayi sektöründe %32,4 ve hizmetler sektöründe %29,6'dır.
- TR63 Bölgesi'nde toplam istihdamın %31.1'i kadın %68.9'u erkeklerden oluşmaktadır. Kayıt dışı istihdam kadınlarda %60,9 kadın, erkeklerde ise %35'dir. TR63 Bölgesi kayıt dışı istihdam göstergelerinin tümünde Türkiye ortalamasından daha kötü performans çizmektedir.

2.2.4. Sağlık

Hatay ilinde 2016 yılında kamu, özel ve üniversite hastaneleri olmak üzere toplam 24 hastane ve bu hastanelere ait 3.795 hastane yatağı bulunmaktadır. İldeki mevcut hastanelerin 12'si özel kurumlara, 12'si Sağlık Bakanlığı ve diğer kamu kurumlarına ait bulunmaktadır. Bu rakamlarla, Hatay ili, Türkiye'deki toplam hastanelerin %1,59'unu, toplam hasta yatağının ise %1,74'ünü bünyesinde barındırmaktadır. TR63 Bölgesi'nde yer alan toplam 53 hastanenin 24'ü, 7.814 hasta yatağının ise 3.795'i Hatay'da bulunmaktadır. İller arası sıralamada Hatay toplam hastane sayısında 15. sırada, toplam yatak sayısında ise 16. sırada yer almaktadır. Yüz bin kişi başına düşen toplam hastane yatak sayısına göre de, iller arası sıralamada Hatay ili 244 yatak ile 48. sırada yer almıştır. Türkiye genelinde yüz bin kişi başına düşen ortalama yatak sayısı 273'tür. Hastane ve yatak sayıları açısından Hatay ili göreli olarak Türkiye seviyesinin bir miktar gerisinde kalmıştır.

2016 yılı yataksız tedavi kurumlarına ilişkin verilere göre; Aile Hekimliği başına düşen nüfus Hatay ilinde 3.464 kişi, Türkiye genelinde ise 3.267 kişidir. 112 Acil İstasyon sayısı başına düşen nüfus ilde 34.559 kişi, Türkiye genelinde 33.256 kişidir. İldeki ambulans sayısı başına düşen nüfus Hatay'da 19.200 kişi, Türkiye genelinde 16.491 kişidir. Aile Hekimliği birimi sayısına göre Türkiye ortalamasına yakın olan il, acil durumlarla ilgili sağlık donanımı açısından Türkiye ortalamalarına göre bir miktar geride görünmektedir.

Tablo 28: Hatay İli Yataksız Tedavi Kurumlarına Ait Veriler (2016)

	Hatay	Türkiye
Aile Hekimliği Birimi	449	24.428
Aile Hekimi Başına Düşen Nüfus	3.464	3.267
112 Acil İstasyon Sayısı	45	2.400
112 Acil İstasyon Başına Düşen Nüfus	34.559	33.256
112 Ambulans Sayısı	81	4.840
112 Ambulans Başına Düşen Nüfus	19.200	16.491

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

2016 yılı itibariyle Hatay'da toplam 1.019'u uzman, 900'ü pratisyen ve 163'ü asistan olmak üzere toplam 2.082 hekim görev yapmaktadır. Toplam hekim sayısı itibariyle Hatay TR63 Bölgesi'nden %49,7 oranında, Türkiye genelinden ise %1,43 oranında pay almaktadır.

Sağlık sektöründe hastane ve personel sayısı açısından Türkiye geneline göre biraz geri durumda olan Hatay, toplam hekim açısından 15. , diş hekimi sayısında 13. , eczacı sayısında 9. , sağlık memuru sayısında 12. , hemşire sayısında 16. ve ebe sayısında 19. sıradadır. Türkiye genelinde 551, TR63 Bölgesi'nde 761 olan hekim başına düşen nüfus, Hatay'da 747 kişidir.

Tablo 29: Hatay İli, TR63 Bölgesi ve Türkiye Sağlık Hizmetleri Verileri (2016)

	Türkiye	TR63	Hatay
Hastane Sayısı	1.510	53	24
Özel	565	26	12
Sağlık Bak., Üni. ve Diğer Kamu Toplamı	945	27	12
Yatak Sayısı	217.771	7.814	3.795
Özel	47.143	2.180	1.050
Sağlık Bak., Üni. ve Diğer Kamu Toplamı	170.628	5.634	2.745
Yüz Bin Kişi Başına Düşen Yatak Sayısı	273	245	244
Sağlık Personeli Sayısı	549.382	19.795	9.232
Uzman Hekim	78.620	2.011	1.019
Pratisyen Hekim	43.058	1.841	900
Asistan Hekim	23.149	336	163
Toplam Hekim	144.827	4.188	2.082
Diş Hekimi	26.674	678	367
Eczacı	27.864	1.022	551
Hemşire	152.952	5.680	2.607
Sağlık Memuru	144.609	6.105	2.769
Ebe	52.456	2.112	856
Hekim Başına Düşen Nüfus	551	761	747

Kaynak: TUİK

Ayrıca Hatay ilinde 4'ü yapım aşamasında, 4'ü proje aşamasında, 29'u planlama aşamasında ve 3'ü ihale aşamasında olmak üzere toplam 40 sağlık yatırımı yapılacaktır. Bu yatırımların türlerine göre dağılımı ise şöyledir: 6 hastane, 3 ADSM, 1 AMATEM, 1 Hatay Devlet Hastanesi Radyoterapi Merkezi, 16 müstakil 112 ASHİ, 8 TSM, ASM ve sağlık evi, 4 göçmen sağlığı merkezi ve tadilat, onarımlar.

Devam eden yatırımlar şunlardır;

1- İskenderun 40 Üniteli ADSM: 17.12.2014 tarihinde başlayan yatırımın fiziki gerçekleşmesi %60 seviyesine ulaşmıştır.

2- Reyhanlı 100 Yataklı Devlet Hastanesi: 30.01.2017 tarihinde başlayan yatırımın 22.09.2018 tarihinde bitirilmesi planlanmaktadır. Güncel fiziki gerçekleşme ise %47 seviyesindedir.

3- Hatice-Murat Narlı Aile Sağlığı Merkezi: 28.02.2017 tarihinde başlayan yatırımın yıl içerisinde bitirilmesi planlanmaktadır. Güncel fiziki gerçekleşme seviyesi %60 civarındadır.

4- Bakım ve onarımlar (15 adet sağlık tesisi)

İhale aşamasındaki yatırımlar şunlardır;

1- Dörtyol 250 Yataklı Devlet Hastanesi: Mevcut devlet hastanesi hizmet binasının karşısında bulunan Numune Evler Mahallesi'ne yapılacaktır, proje çalışmalarının tamamlandığı bilgisi alınmıştır.

2- Kırıkhan 20 Ünitli Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi: Mevcut Kırıkhan Devlet Hastanesi'nin bulunduğu Karataş Mevkii'nde yapılacaktır, proje çalışmaları tamamlanmıştır.

3- Hatay Merkez AMATEM (30 Yataklı)

Proje aşamasındaki yatırımlar şunlardır;

1- Hassa 50 Yataklı Devlet Hastanesi: Mevcut devlet hastanesinin bulunduğu, Girne Mahallesi'ne yapılacaktır, proje çalışmaları Sağlık Bakanlığı kontrolünde devam etmektedir.

2- Samandağ 75 Yataklı Devlet Hastanesi: Kuşalanı Mahallesi'ne yapılacaktır, proje çalışmaları Sağlık Bakanlığı kontrolünde devam etmektedir.

3- Antakya 1 No'lu ASM+112 KKM+TSM: Akevler Mahallesi'ne yapılacaktır. Halk Sağlığı Müdürlüğü tarafından hazırlanan projeler Sağlık Bakanlığına gönderilmiştir.

4- Hatay Devlet Hastanesi Radyoterapi Merkezi Yapım İşi

Özet olarak;

- 2016 yılında Hatay, iller arası sıralamada toplam hastane sayısında 15. sırada, toplam yatak sayısında 16. sırada ve yüz bin kişi başına düşen toplam hastane yatak sayısında da 48. sırada yer almıştır. Hatay hastane ve yatak sayısı açısından, Türkiye ortalamalarının altında bir konumdadır.
- Yataksız tedavi kurumları açısından da Türkiye ortalamalarına yakın olan Hatay'da aile hekimi başına düşen nüfus 3.464, 112 acil istasyon başına düşen nüfus 34.559, ambulans başına düşen nüfus 19.200 kişidir.
- Hatay, toplam hekim sayısı açısından iller arası sıralamada 15. , diş hekimi sayısında 13. , eczacı sayısında 9. , sağlık memuru sayısında 12. , hemşire sayısında 16. ve ebe sayısında 19. sıradadır.

2.3. İKTİSADİ YAPI

2.3.1. Tarım

Hatay ilinin en önemli geçim kaynaklarından biri olan tarımın il için önemi fazladır. Hatay, üretim miktarı, ekim alanı ve çeşitlilik bakımından önemli bir tarım bölgesidir ve yılda birden fazla üretimin gerçekleştirilebilmesi önemli özelliklerinden birisidir. Türkiye ekonomisi için son derece önemli bir yeri olan tarımsal faaliyetlerin milli gelirdeki payı, özellikle son dönemlerde hizmetler sektörünün hızlı gelişimi karşısında giderek düşmüştür. Tarım sektörünün Türkiye Gayrisafi Yurtiçi Hasılasındaki (GSYH) payı 1987 yılında %17,2 iken, 2001 yılında %8,8'e ve 2014'te ise %7,1'e gerilemiştir. Ancak özellikle kırsal nüfusun yoğun olduğu yerlerde tarımsal faaliyetler halen en önemli üretici sektördür. Hatay ili tarımsal hasılasının il gayri safi yurtiçi hasılası içindeki payı 2004 yılında %17,9 olarak gerçekleşmiştir. 2004 yılından sonra ise Hatay ili gayri safi yurtiçi hasılası içindeki tarımın payının düştüğü görülmektedir. 2008 yılında gayrisafi yurtiçi hasıla rakamlarına göre Hatay ili tarımsal hasılasının il gayrisafi yurtiçi hasılası içindeki payı %14,4 iken 2012 yılında %11 ve 2014 yılında ise bu oran %8,2'ye kadar düşmüştür. Hatay, Osmaniye ve Kahramanmaraş illerinden oluşan TR63 Bölgesi'nde tarım sektörünün payı Hatay ili ile benzerlik göstermekte ve 2004 yılında toplam hasılanın %18'i iken 2014 yılında %9,8'e düşmüştür.

2.3.1.1. Tarım Hasılasının Gelişimi ve Dağılımı

Hatay, Osmaniye ve Kahramanmaraş illerini kapsayan TR63 Bölgesi'nde tarım sektörünün ağırlığını ve tarihsel seyrini görmek amacıyla 2004-2014 dönemi için yayınlanan Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH) verileri incelenmiştir.

Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye genelinde yaratılan toplam gayrisafi yurtiçi hasıla ve tarımsal hasıla değerleri ile tarım sektörünün payı karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 30: Tarım Sektörü Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'nın Gelişimi (Milyon TL)

	Hatay			TR63			TÜRKİYE			Hatay (%)		Tarım
Yıllar	Tarım	GSYH	Pay (%)	Tarım	GSYH	Pay (%)	Tarım	GSYH	Pay (%)	TR63	Türkiye	İl Sıra No
2004	1.243	6.911	18,0	2.468	13.654	18,1	54.365	577.023	9,4	50,6	2,3	14
2005	1.478	8.215	18,0	2.980	16.145	18,5	62.350	673.703	9,3	50,9	2,4	11
2006	1.586	9.444	16,8	2.852	17.946	15,9	64.416	789.228	8,2	52,6	2,5	13
2007	1.619	10.563	15,33	3.107	20.410	15,22	66.197	880.461	7,52	51,8	2,4	10
2008	1.727	12.007	14,4	3.570	23.543	15,2	74.451	994.783	7,5	51,0	2,3	12
2009	1.769	11.985	14,76	3.734	24.010	15,55	81.234	999.192	8,13	49,9	2,2	13
2010	2.105	14.846	14,18	4.569	29.804	15,33	104.704	1.160.014	9,03	49,8	2,0	15
2011	2.374	18.119	13,10	4.911	35.517	13,83	114.838	1.394.477	8,24	51,0	2,1	14
2012	2.160	19.539	11,06	4.741	38.686	12,25	121.693	1.569.672	7,75	50,5	1,8	18
2013	2.065	22.339	9,24	4.811	44.442	10,82	121.709	1.809.713	6,73	50,3	1,7	18
2014	2.092	25.244	8,29	4.954	50.292	9,85	134.725	2.044.466	6,59	50,2	1,6	19

Kaynak: TÜİK

Tarımsal hasılanın toplam gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki payı Türkiye ile karşılaştırıldığında, Hatay ve TR63 Bölgesi'nin Türkiye'nin üzerinde paylara sahip olduğu görülmektedir. Türkiye'ye kıyasla Hatay ili ve TR63 Bölgesi, tarım ağırlıklı bir ekonomik yapıya sahip iken yıllar itibari ile bu oran düşmüştür. 2004 yılında Türkiye'de tarımın toplam GSYH içindeki payı %9,4, TR63 Bölgesi'nde %18,1 ve Hatay ilinde %18 düzeyinde iken 2014 yılına gelindiğinde Türkiye'de tarımın toplam GSYH içindeki payı %6,5'e düşerken, TR63 ve Hatay illinde sırası ile %9,8 ve %8,2'ye düşmüştür.

2014 yılı verilerine göre Türkiye tarımsal GSYH'sı 134,7 milyar TL, TR63 Bölgesi'nde 4,9 milyar, Hatay'da ise 2 milyar TL'dir. Hatay ili tarımsal hasılasının TR63 tarımsal hasılası içindeki payı %50,2, Türkiye tarımsal hasılası içindeki payı %1,6 düzeyindedir. Hatay, 81 il arasında tarımsal hasılanın büyüklüğü bakımından 19'uncu sırada bulunmaktadır.

Yıllar itibarıyla incelendiğinde TR63 Bölgesi tarımının Türkiye tarımsal hasılası içindeki payının aynı kaldığı ancak Hatay ilinin payının düşüş gösterdiği dikkat çekicidir. 2004-2014 döneminde TR63 Bölgesi'nin gerek gayrisafi yurtiçi hasıla gerekse tarımsal hasıla açısından Türkiye içindeki payının istikrarlı bir seyir izlediği görülmektedir. 2004-2014 döneminde bölge tarımsal hasılası %100 artarken Türkiye tarımsal hasılası ise %147 artış kaydetmiştir. Aynı dönemde bölge toplam GSYH'sı %268 artarken, Türkiye genelinde GSYH ise %254 artış göstermiştir. Bu bakımdan TR63 Bölgesi 2004-2014 döneminde tarımsal hasıla değer artışı bakımından Türkiye ortalamasının gerisinde performans sergilerken, toplam GSYH değer artışı bakımından Türkiye ortalamasının üstünde bir performans sergilemiştir . 2014 yılında TR63 bölgesi tarımsal hasılası 5 milyar TL olup, 26 Düzey 2 Bölgesi içinde 13. Sırada yer almaktadır.

Grafik 9: Düzey 2 Bölgeleri Tarımsal GSYH Değerleri-2014 (Milyar TL)

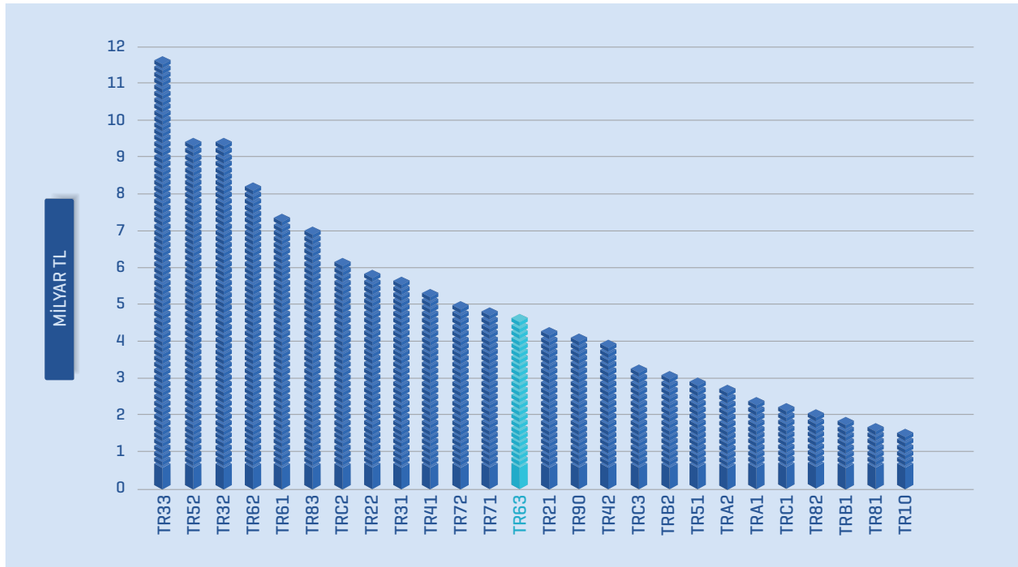

Kaynak: TÜİK

Hatay ili tarımsal üretiminin il ekonomisindeki katkısını görmek açısından tarımsal üretim değerinin yıllar itibariyle gelişimi incelenmiştir. TÜİK verilerine göre 2016 yılı itibarıyla il genelinde 3,5 milyar TL tarımsal üretim değeri[1] elde edilmiştir. 2016 yılında il tarımsal üretim değeri içinde ağırlıklı pay %28 hayvancılık faaliyetlerine aitken bitkisel üretim değerinin payı %72 civarındadır.

1 2011 den itibaren kırmızı et, beyaz et, yumurta ve deri il ve bölge üretim miktarları olmadığı için bu ürünlerin il ve bölge üretim değeri hesaplanamamıştır. Dolayısıyla il ve bölgeye ait hayvansal üretim değeri ve tarımsal üretim değeri bu dört ürüne ait üretim değerini içermemektedir.

Grafik 10: Hatay İli Tarımsal Üretim Değerinin Faaliyetlere Göre Dağılımı (2016, %)

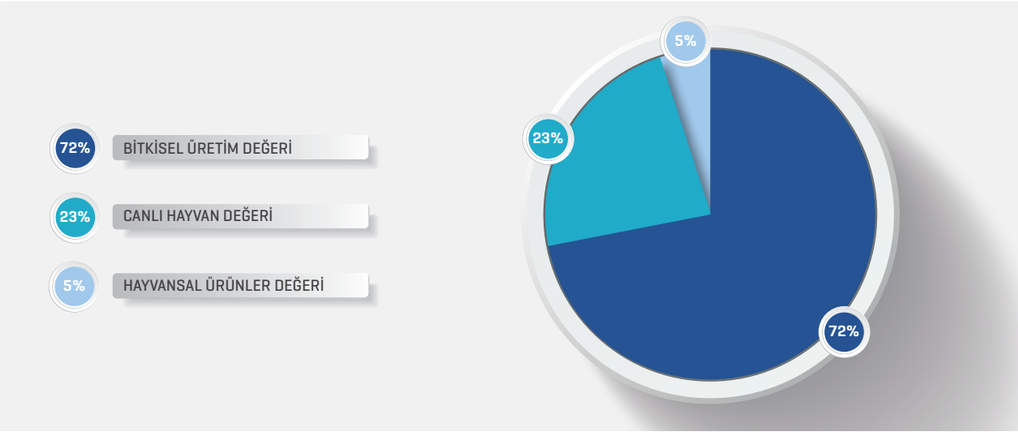

Kaynak: TÜİK

2016 yılında Hatay'da 3,5 milyar TL; Hatay, Osmaniye ve Kahramanmaraş illerinden oluşan TR63 Bölgesi'nde 8,2 milyar TL ve Türkiye genelinde de 271 milyar TL değerinde tarımsal üretim yapılmıştır. Hatay ili TR63 Bölgesi'nde yaratılan tarımsal üretim değerinin %43,2'sini oluştururken Türkiye tarımsal üretim değerinden %1,3 civarında pay almaktadır. 2016 yılında kişi başına düşen tarımsal üretim değeri Hatay'da 2.292 TL, TR63 Bölgesi'nde 2.585 TL ve Türkiye genelinde de 3.396 TL olarak gerçekleşmiştir. 2007-2016 döneminde kişi başına düşen tarımsal üretim değeri Hatay'da %33 artarken aynı dönemde TR63 Bölgesi'nde %62,4, Türkiye'de ise %129,6 oranında artış göstermiştir.

Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye'de gerçekleşen tarımsal üretim değeri ile kişi başına düşen tarımsal üretim değerinin yıllar itibariyle gelişimi Tablo 31'de verilmiştir.

Tablo 31: Hatay, TR63 ve Türkiye Tarımsal Üretim Değerinin Gelişimi

YIL	Toplam Tarımsal Üretim Değeri (1000 TL)			Hatay'ın Payı (%)		Kişi Başına Tarımsal Üretim Değeri (TL)		
	Hatay (1)	TR63(2)	Türkiye(3)	(1/2)	(1/3)	Hatay	TR63	Türkiye
2004	1.746.161	3.446.986	79.649.112	50,7	2,2	-	-	-
2005	1.990.250	3.976.787	88.364.969	50,0	2,3	-	-	-
2006	2.248.932	3.978.571	96.356.615	56,5	2,3	-	-	-
2007	2.388.713	4.522.541	104.375.170	52,8	2,3	1.723	1.591	1.479
2008	2.613.524	5.240.145	115.348.167	49,9	2,3	1.850	1.802	1.613
2009	2.529.257	5.156.578	123.023.786	49,0	2,1	1.746	1.743	1.696
2010	2.999.629	6.298.907	165.039.291	47,6	1,8	2.026	2.097	2.239
2011	3.174.409	6.686.567	191.627.972	47,5	1,7	2.153	2.218	2.565
2012	3.016.390	6.527.274	200.815.472	46,2	1,5	2.033	2.148	2.655
2013	2.713.377	6.321.487	190.567.943	42,9	1,4	1.805	2.054	2.486
2014	2.926.123	6.672.511	204.967.742	43,9	1,4	1.926	2.141	2.639
2015	3.485.594	8.258.047	248.925.103	42,2	1,4	2.273	2.628	3.161
2016	3.565.655	8.246.217	271.001.303	43,2	1,3	2.292	2.585	3.396

Kaynak: TUİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

2.3.1.2. Tarım Alanlarının Dağılımı

Tarımda verimi artıracak tüm olanakların (sulama, gübreleme, kaliteli tohum kullanma ve makineleşme) kullanıldığı yöntem olan entansif tarım Hatay ilinde de uygulanmaktadır. İlde buğday, sanayi bitkileri (pamuk, mısır), sebzeler, zeytinlikler, yağlı tohumlar, narenciye, meyve, tarla sebzeciliği, yem bitkileri yaygın olarak yapılmaktadır. İl tarımsal faaliyetleri içinde, üretim değeri açısından %72'lik bir paya sahip olan bitkisel üretim doğal koşullara göre ve arazinin topografik yapısına göre biçimlenmiştir. Tarım kültürü, toprak yapısı, iklim ve diğer doğal koşulları ürün deseninde çeşitliliğe, hasatta erkenciliğe, ikinci ürün yetiştirilebilmesine imkân vermektedir. Bu şartlarda yılın dört mevsiminde üretim yapmak mümkündür. Hatay ili yüzölçümü yaklaşık olarak 552.400 hektar olup varlığının 275.578 hektarını (%50) tarım alanları oluşturmaktadır. 176.515 hektar alan sulanmakta olup, tarım alanlarının %63'ünde sulu tarım yapılmaktadır (Hatay Tarım İl Müdürlüğü). Hatay ili arazi varlığının 243.512 hektarı (%44) tarım arazileri[2], 13.624 hektarı (%2) mer'a arazisi, 208.067 hektarı (%38) orman ve 87.197 hektarı (%16) ise tarım dışı arazidir.

Grafik 11: Arazinin Kullanıma Göre Dağılımı (%)

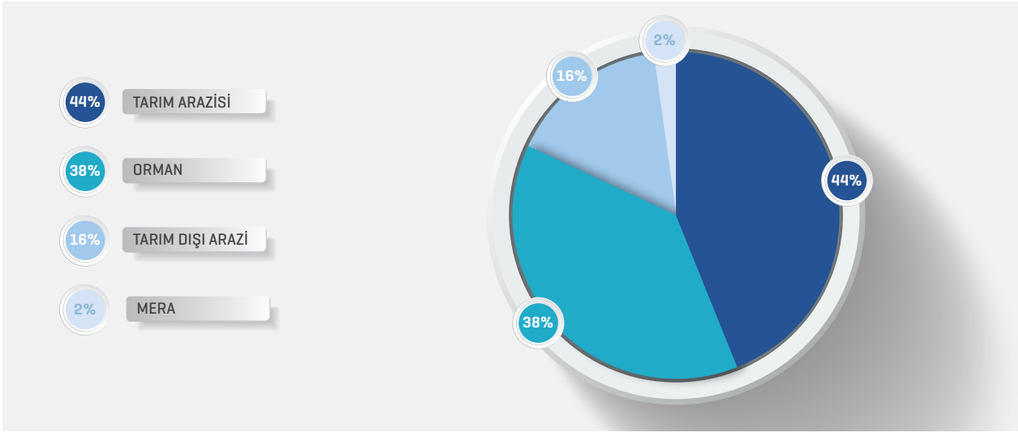

Kaynak: Tarım ve mera arazisi verisi TÜİK, Orman arazisi verisi ise Orman bakanlığından alınmıştır.

Tarım arazilerinin dağılımına bakıldığında 128.589 hektarını (%53) tarla arazisi, 51.841 hektarını (%21) zeytinlik, 29.256 hektarını (%12) meyvecilik, 28.664 hektarını (%12) sebzecilik ve 5.162 hektarını (%2) bağ alanı oluşturmaktadır.

Grafik 12: Tarım Arazilerin Dağılımı (%) (2016)

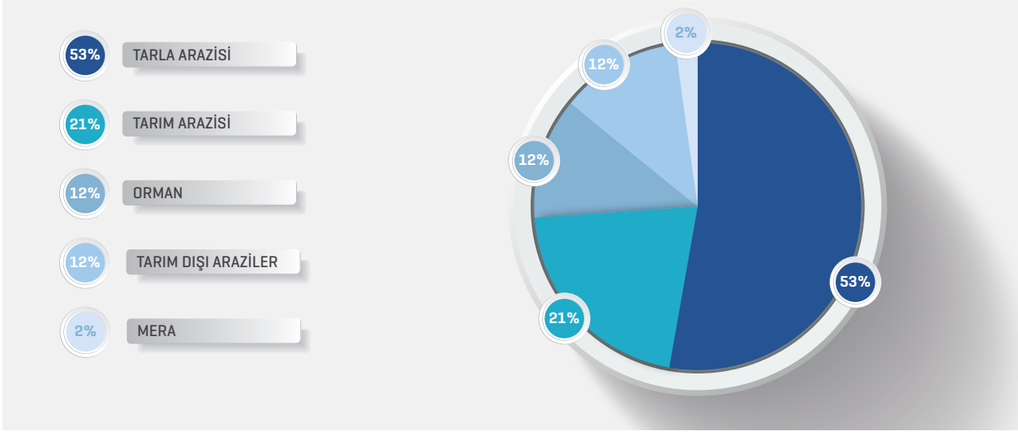

Kaynak: TÜİK

2 Tarım arazileri için iki farklı değerin olmasının sebebi Hatay Tarım İl Müdürlüğünde 275.578 hektar olan tarım arazisinin TÜİK verilerinde 243.512 hektar olmasıdır.

Yaklaşık 78 milyon hektar alana sahip olan Türkiye topraklarının %30,2'lik bölümü tarım alanı olarak kullanılırken, %28,5'i orman, %18,6'sı çayır ve mera; %22,7'si de tarım dışı arazidir. Hatay ili Türkiye'ye kıyasla toplam arazi içinde tarım alanı ve ormanlarda daha yüksek bir değere sahip olup, ilde çayır ve mera ile tarım dışı arazi düşük bir değere sahiptir. Bu bakımdan ilin tarım alanlarının payının yüksek olması ilde tarımın önemini göstermektedir. İl tarım alanları Türkiye'de işlenen toplam tarım alanlarının %1'ini oluşturmaktadır.

Tablo 32: Hatay ve Türkiye Genel Arazi Dağılımı (Bin Hektar) (2016)

	Hatay		Türkiye		Hatay/TR
	Bin (Ha)	%	Bin (Ha)	%	%
Tarım Alanı	243	44,0	23.711	30,2	1,0
Çayır ve Mera	13	2,4	14.617	18,6	0,1
Orman	208	37,7	22.343	28,5	0,9
Tarım Dışı Arazi	88	15,9	17.863	22,7	0,5
Toplam	552	100.00	78.534	100.00	0,7

Kaynak: TUİK

İl arazi varlığının ilçelere göre dağılımı incelendiğinde en fazla tarım arazisinin 43.157 Ha ile Kırıkhan ilçesinde olduğu görülmektedir. Kırıkhan ilçesini Altınözü (34.319 Ha), Antakya (33.075 Ha), Reyhanlı (30.881 Ha) ve Yayladağı (27.375 Ha) ilçeleri takip etmektedir. En küçük tarım alanına sahip ilçe ise 747 Ha ile Payas ilçesidir. İlçelerin toplam alanları içindeki tarım alanlarının payı bakımından ise %87,5 ile Altınözü ilk sırada gelmektedir. Altınözü ilçesini %84,1 ile Reyhanlı, %76,2 ile Kumlu, %61,5 ile Yayladağı ve %60,4 ile Kırıkhan takip etmektedir. Diğer illerin ise toplam alan içindeki tarım alanı payı %50'nin altında bulunmaktadır.

Tablo 33: İl Arazi Varlığının İlçelere Göre Dağılımı Dağılımı (ha) (2016)

İlçe	Toplam Alan		Tarım Alanı		Toplam Alan İçindeki Tarım Alanı Payı
	Ha	%	Ha	%	%
Antakya	70.300	12,7	33.075	12,0	47,0
Altınözü	39.200	7,1	34.319	12,5	87,5
Arsuz	46.200	8,4	20.493	7,4	44,4
Belen	18.400	3,3	4.509	1,6	24,5
Defne	15.500	2,8	6.238	2,3	40,2
Dörtyol	34.200	6,2	11.725	4,3	34,3
Erzin	25.800	4,7	12.848	4,7	49,8
Hassa	52.000	9,4	16.723	6,1	32,2
İskenderun	24.700	4,5	2.003	0,7	8,1
Kırıkhan	71.500	12,9	43.157	15,7	60,4
Kumlu	19.300	3,5	14.700	5,3	76,2
Payas	15.700	2,8	747	0,3	4,8
Reyhanlı	36.700	6,6	30.881	11,2	84,1
Samandağ	38.400	7,0	11.782	4,3	30,7
Yayladağı	44.500	8,1	27.375	9,9	61,5
Toplam	**552.400**	**100**	**275.578**	**100**	**100**

Kaynak: Hatay İl GTHB Müdürlüğü

Hatay ili tarım alanlarının kullanım durumuna göre dağılımı incelendiğinde, tarım alanlarının yarısı tahıllar ve diğer bitkisel ürünler üretim alanı olarak kullanılırken diğer yarısı meyve ve sebze üretiminde kullanılmaktadır. Tarım arazisinin %64,6'sı tarla alanı (tahıllar, sebze ve diğer bitkisel ürünler alanı) olarak kullanılırken, %35,4'ü ise uzun ömürlü bitkiler alanı (meyve) olarak kullanılmaktadır. Hatay ilinin 86.259 ha meyve alanının ise %60'lık kısmı zeytinlik (51.841 ha), %5,9'u ise bağ alanıdır (5.162 ha). Türkiye'de ise bu oranlar tarla alanı (tahıllar, sebze ve diğer bitkisel ürünler alanı) %85,9, uzun ömürlü bitkiler (meyve) %14 dür. Türkiye'de nadasa bırakılan tarım alanlarının oranı %16,9 iken, Hatay'da %0,4'tür.

Tablo 34: Tarım Alanlarının Kullanış Amaçlarına Göre Dağılımı (ha) (2016)

	Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürün. Alanı			Sebze	Meyve	Süs Bitkisi	Top.Tarım Alanı
	Ekilen	Nadas	Toplam				
Türkiye	15.574.372	3.998.296	19.572.667	804.142	3.329.217	4.844	23.710.870
TR63 Bölgesi	462.460	44.557	507.017	41.932	159.253	5	708.207
Hatay	127.511	1.076	128.587	28.664	86.259	3	243.512
Yüzde (%)							
Türkiye	65,7	16,9	82,5	3,4	14,0	0,0	100
TR63 Bölgesi	65,3	6,3	71,6	5,9	22,5	0,0	100
Hatay	52,4	0,4	52,8	11,8	35,4	0,0	100
Hatay'ın Payı							
Hatay/TR	0,8	0,0	0,7	3,6	2,6	0,1	1,0
Hatay/TR63	27,6	2,4	25,4	68,4	54,2	60,0	34,4

Kaynak: TÜİK

Tarım alanlarının kullanış amaçlarına göre dağılımı TR63 Bölgesi (Hatay, Osmaniye, Kahramanmaraş) ile karşılaştırıldığında; bölge tarım alanlarının %25,4'ünün, bölge ekilen alanın %27,6'sının, bölge sebze alanının %68,4'ünün, bölge uzun ömürlü bitki (meyve) alanının %54,2'sinin ve bölge süs bitkileri alanının %60'nın Hatay ilinde bulunduğu görülmektedir. Bu bakımdan Hatay ili meyve, sebze ve süs bitkisi alanı bakımından TR63 bölgesinin önemli kısmını oluşturmaktadır.

Tarım alanlarının ilçeler itibariyle kullanılış amaçlarına göre dağılımı incelendiğinde; tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin ekim alanında Kırıkhan ilçesi (348.114 Da) öne çıkarken, sebze bahçeleri alanında Arsuz (69.685 Da), meyveler içecek ve baharat bitkilerinin ekim alanında Altınözü (171.921 Da) öne çıkmaktadır. Süs bitkileri üretimi ise sadece Defne ve İskenderun da toplam 30 Dekarlık alanda yapılmaktadır. Ağırlıklı olarak tahıl vb. üretimin yapıldığı ilçelerde sebze ekim alanlarının Kırıkhan, Reyhanlı ve Antakya ilçelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Nadasa bırakma oranı açısından ise 3 ilçede nadasa bırakılan alan var iken diğer ilçelerde bulunmamaktadır. İlçelerin tarım alanları içindeki payı bakımından en yüksek nadasa bırakılma oranı %3,7 ile Hassa, %1,1 ile Kırıkhan ve %0,07 ile Reyhanlı'dır. Bu bakımdan il de nadasa bırakılan alan çok küçük bir miktardır.

Tablo 35: Tarım Alanlarının İlçelere Göre Dağılımı (Dekar) (2016)

İlçe	Toplam Alan		Tahıllar ve Diğer Bitkisel Ürünlerin Ekilen Alanı		Nadas Alanı		Sebze Bahçeleri Alanı		Meyveler,İçecek Ve Baharat Bitkilerinin Alanı		Süs Bitkileri Alanı	
	Dekar	%	Dekar	%	Dekar	%	Dekar	%	Dekar	%	Dekar	%
Altınözü	312.038	12,8	123.449	9,7	0	0,0	16.668	5,8	171.921	19,9	0	0,0
Belen	32.026	1,3	11.217	0,9	0	0,0	2.683	0,9	18.126	2,1	0	0,0
Dörtyol	119.334	4,9	7.207	0,6	0	0,0	17.146	6,0	94.981	11,0	0	0,0
Erzin	130.147	5,3	9.987	0,8	0	0,0	1.876	0,7	118.284	13,7	0	0,0
Hassa	139.708	5,7	40.974	3,2	5.270	49,0	4.375	1,5	89.089	10,3	0	0,0
İskenderun	19.828	0,8	8.955	0,7	0	0,0	2.780	1,0	8.083	0,9	10	34,1
Kırıkhan	433.728	17,8	348.114	27,3	5.118	47,6	36.525	12,7	43.971	5,1	0	0,0
Kumlu	119.425	4,9	99.349	7,8	0	0,0	14.045	4,9	6.031	0,7	0	0,0
Reyhanlı	299.134	12,3	238.060	18,7	225	2,1	34.279	12,0	26.570	3,1	0	0,0
Samandağ	117.309	4,8	28.288	2,2	0	0,0	42.866	15,0	46.155	5,4	0	0,0
Yayladağı	141.771	5,8	60.007	4,7	0	0,0	15.577	5,4	66.187	7,7	0	0,0
Antakya	326.172	13,4	227.893	17,9	0	0,0	22.691	7,9	75.588	8,8	0	0,0
Arsuz	192.738	7,9	64.434	5,1	0	0,0	69.685	24,3	58.619	6,8	0	0,0
Defne	44.416	1,8	6.324	0,5	147	1,4	5.125	1,8	32.800	3,8	20	65,9
Payas	7.350	0,3	850	0,1	0	0,0	320	0,1	6.180	0,7	0	0,0
Toplam	**2.435.124**	**100**	**1.275.108**	**100**	**10.760**	**100**	**286.641**	**100**	**862.585**	**100**	**30**	**100**

Kaynak: TÜİK

Sulama

Hatay ilinin sulamaya elverişli 206.553 ha tarım arazisinin 176.515 ha (%85) sulanmaktadır. Reyhanlı, Büyük Karaçay, Arsuz-Gönençay Barajları ve Orta Ceyhan-Menzelet Projesi tamamlandığında Devlet Yatırımlı Sulanan Alan 103.816 hektara, sulama oranı %74'e ulaşacaktır. İlin sulama durumuna baktığımız zaman 176.515 ha sulanan arazi miktarı var iken, 99.063 ha sulanmayan arazi miktarı vardır. Devlet yatırımlı sulamalarda ise sulama birlikleri 25.894 ha, Mülga İl Özel İdare (Sulama Koop. ve Muhtarlık) ise 31.302 ha alan sulamaktadır. Halk sulamalarına baktığımız zaman ise 80.000 ha kuyulardan sulanan arazi var iken, 39.319 ha nehir, dere ve çaylardan sulanmaktadır. İlde 2016 yılı için arazinin 44.610 ha basınçlı sulama yöntemleri ile sulanırken, 131.905 ha yüzey sulama yöntemleri ile sulanmaktadır.

Hatay da başlıca Dörtyol, Erzin, Samandağ, Reyhanlı, Arsuz, Kırıkhan ve Kumlu İlçelerinde yoğun olarak basınçlı sulama sistemleri kullanılarak tarımsal üretim yapılmaktadır. Ülkemizde toplam sulanan alandaki basınçlı sulama oranı ortalama % 10 olup, ilde bu oran % 25'tir. Hatay da basınçlı sulama sistemleri ile narenciye üretiminde 20.400 ha alanda, sebze üretiminde 9.167 ha alanda, pamuk üretiminde 8.245 ha alanda, mısır, zeytin ve yem bitkileri gibi ürünlerde ise 2.024 ha alanda üretim yapılmaktadır (Hatay İl Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü).

2.3.1.3. Tarımsal İşletmelerin Yapısı

Sürdürülebilir tarım, kırsal alanda üretim yapan çiftçilerin faaliyetlerini sürdürebilmelerini ve hak ettikleri refah düzeyine ulaşmalarını, çiftçilere altyapı, eğitim ve sağlık hizmetlerinin götürülmesini, yerel potansiyelin değerlendirilmesini, doğal ve kültürel varlıkların korunmasını ve böylece kırsal kalkınmanın sağlanmasını hedeflemektedir. Tarımda ve kırsal kalkınmada yaşanacak başarılı bir dönüşüm, sadece bulunduğu alanı değil geniş bir çevreyi de etkileyerek, kırsal alandan şehirlere göçü durduracak, altyapı ve sosyal sorunların ortaya çıkmasını da engellemiş olacaktır. Bunun için de öncelikle tarımsal işletmelerin sağlıklı bir yapıya kavuşması, kaliteli ve planlı üretim aşamasına geçmesi gerekmektedir.

2001 Genel Tarım Sayımı geçici sonuçlarına göre ilde ortalama tarımsal işletme büyüklüğü 28,8 dekardır. Hatay ili ortalama tarımsal işletme büyüklüğü Türkiye ortalaması olan 61 dekardan daha küçüktür. 2001 yılı itibariyle ilde toplam tarımsal işletme sayısı 42.395 (arazisi olmayan 1.438 işletme hariç) olup, bu işletmelere ait toplam tarım arazisi 1.409.050 dekardır. Hatay'da arazisi olan 42.395 tarım işletmesinden 6.071'i (%14,3) 5 dekardan az, 7.251'i (17,1%) 5-9 dekar, 8.916'sı (%21) 10-19 dekar, 14.093'ü (%33,2) 20-49 dekar, 3.333'ü (%7,9) 50-99 dekar, 1.797'si (%4,2) 100-199 dekar, 824'ü (%1,9) 200-499 dekar, 96'sı (%0,2) 500-999, 17'si (%0,04) 2500-4999 dekar büyüklükte araziye sahiptir. Hatay'da tarımsal işletmelerin arazi büyüklüğü 20-49 dekar aralığında yoğunlaşmıştır. 1000 dekardan daha büyük araziye sahip işletme sayısı sadece 17'dir. Türkiye'de 50 dekardan küçük işletmeler sayısal olarak toplam işletmelerin %65,4'ünü oluştururken toplam alanın %21,3'üne sahiptir. Hatay'da ise 50 dekardan küçük işletmeler sayısal olarak toplam işletmelerin %86,1'ini oluştururken toplam arazinin %39'una sahiptir.

İlde tarımsal işletmelerin büyük bir kısmı bitkisel üretim hayvancılık faaliyetlerini birlikte yürütmektedir. Yalnızca bitkisel üretim yapan işletme sayısı 20.070, yalnızca hayvancılık yapan işletme sayısı 1.768'dir. Bitkisel üretim ve hayvancılık faaliyetlerini birlikte yürüten tarımsal işletmelerin toplam tarımsal işletmelere oranı %50,1'dir.

Aşağıdaki Tabloda Hatay ve Türkiye tarımsal işletmelerinin büyüklüklerine göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 36:Tarımsal İşletme Sayısının Arazi Büyüklüğüne Göre Dağılımı

(dekar)	Bitki ve hayvancılık		Bitkisel Üretim		Hayvancılık		Toplam	
	İşletme	Arazi	İşletme	Arazi	İşletme	Arazi	İşletme	Arazi
Arazisiz	0	0	0	0	54.523	0	54.523	0
<5	86.229	236.297	89.070	238.847	2.707	6.844	178.006	481.987
5-9	167.908	1.130.126	121.186	814.155	1.367	8.190	290.461	1.952.471
10-19	348.260	4.785.947	186.079	2.524.277	5.477	67.798	539.816	7.378.022
20- 49	681.095	21.279.153	262.528	8.031.117	7.217	221.351	950.840	29.531.622
50- 99	422.906	28.833.941	136.366	9.247.392	777	45.701	560.049	38.127.035
100-199	244.552	32.718.926	82.293	11.093.859	518	71.611	327.363	43.884.397
200-499	109.522	29.603.182	44.120	12.461.797	43	10.519	153.685	42.075.498
500-999	10.777	6.904.276	6.652	4.314.278	0	0	17.429	11.218.554
1000-2499	2.951	3.935.401	1.248	1.541.529	0	0	4.199	5.476.930
2500-4999	204	640.355	19	55.186	0	0	222	695.541
5000+	35	3.370.673	21	155.502	0	0	57	3.526.175
Türkiye	2.074.439	133.438.277	929.582	50.477.939	72.629	432.014	3.076.650	184.348.232
Arazisiz	-	-	-	-	1.438	-	1.438	-
-5	2.106	5.771	3.635	8.076	330	1.319	6.071	15.166
5-9	3.271	22.459	3.980	27.223	-	-	7.250	49.682
10-19	4.923	60.932	3.993	51.922	-	-	8.915	112.855
20-49	9.303	243.995	4.790	128.489	-	-	14.093	372.483
50-99	1.625	106.437	1.708	123.619	-	-	3.333	230.056
100-199	624	90.723	1.173	160.596	-	-	1.797	251.319
200-499	130	39.534	694	199.791	-	-	823	239.325
500-999	-	-	96	81.406	-	-	96	81.406
1000-2499	-	-	-	-	-	-	-	-
2500-4999	16	54.053	1	2.705	-	-	17	56.758
5000+	-	-	-	-	-	-	-	-
Hatay	21.998	623.904	20.070	783.827	1.768	1.319	43.833	1.409.050

Kaynak : TÜİK, 2001 Genel Tarım Sayımı Tarımsal İşletmelerde (Hanehalkı) Anketi Sonuçları

Hatay tarımsal üretiminde küçük ölçekteki işletmeler, Türkiye'ye kıyasla daha çok pay almaktadır. Nitekim 0-49 dekar aralığında araziye sahip olan işletme sayısının oranı, Türkiye genelinde %65,4 iken Hatay'da %86,2'dir. Ancak orta, orta büyük ve büyük ölçekli işletmeler bakımından durum tersine dönmektedir. 50 dekardan büyük araziye sahip şirketlerin oranı bakımından il, Türkiye ortalamasının altında paylar almaktadır.

Hatay ve Türkiye tarımsal işletme sayılarının arazi büyüklüklerine göre dağılımı aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 13: Tarımsal İşletme Sayısının Arazi Büyüklüğüne Göre Dağılımı (Dekar)

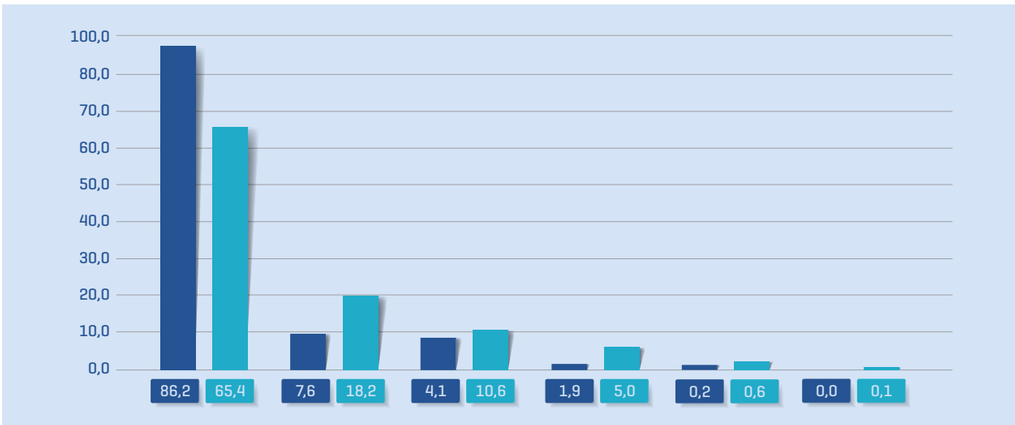

Kaynak : TÜİK

2.3.1.4. Bitkisel Üretim

Tarımsal üretim değeri bitkisel üretim, canlı hayvanlar ve hayvansal ürünlerin üretim değerinden oluşmaktadır. İl tarımsal faaliyetleri içinde bitkisel üretimin payı göreli olarak yüksektir. 2016 yılında üretilen toplam tarımsal değerin %71,7'lik kısmı bitkisel ürünlere aittir. Oysaki aynı yıl Türkiye tarımsal üretim değerinin %43,8'i bitkisel üretim değerinden oluşmaktadır. Tarımsal üretim değerinde TR63 Bölgesi'nde de Türkiye ortalamasına göre daha yüksek %64,2 bitkisel üretim katkısı vardır. Hatay 2.558 milyon TL'lik bitkisel üretim değeri ile Türkiye'den %2,2, TR63 Bölgesi'nden %48,3 pay almaktadır.

Tablo 37: Hatay Bitkisel Üretim Değerinin Gelişimi

YIL	Bitkisel Üretim Değeri (1000 TL)			Payı (%)		Kişi Başına Bitkisel Üretim Değeri (TL)		
	Hatay(1)	TR63 (2)	Türkiye (3)	(1/2)	(1/3)	Hatay	TR63	Türkiye
2007	1.983.799	3.413.848	56.787.424	58,1	3,5	1.431	1.201	805
2008	2.180.537	4.013.000	66.010.114	54,3	3,3	1.543	1.380	923
2009	2.091.296	3.946.000	68.267.486	53,0	3,1	1.444	1.334	941
2010	2.263.009	4.395.345	80.038.126	51,5	2,8	1.528	1.463	1.086
2011	2.592.312	4.839.850	88.979.273	53,6	2,9	1.758	1.606	1.191
2012	2.271.737	4.357.357	87.946.988	52,1	2,6	1.531	1.434	1.163
2013	2.084.216	4.436.670	92.452.530	47,0	2,3	1.387	1.442	1.206
2014	2.259.373	4.488.117	98.123.089	50,3	2,3	1.487	1.440	1.263
2015	2.641.873	5.751.310	120.152.079	45,9	2,2	1.723	1.830	1.526
2016	2.558.927	5.301.360	118.969.019	48,3	2,2	1.645	1.662	1.491

Kaynak: TUİK

Bitkisel ürünler üretiminin gelişimi incelendiğinde; Hatay'da 2007-2016 döneminde bitkisel üretim değeri yaklaşık olarak %28,9 oranında artarken, TR63 Bölgesi'nde %55,2 ve Türkiye'de %109,4 artış olduğu görülmektedir. 2016 yılı itibariyle Hatay'da 2 milyar 558 milyon TL bitkisel üretim yapılmış olup bunun %61,3'ü tarla ürünleri, %38,7'si meyve ürünlerine aittir. Tarla ürünleri üretim değerinin %27,4'ünü tekstilde kullanılan ham bitkiler,%23,5'ini meyvesi yenen sebzeler, %23'ünü tahıllar, %10,7'sini soğansı, yumru ve kök bitkiler, %6,5'ini yaprağı yenen sebzeler ve %4,2'sini yumru bitkiler oluştururken, %4,7'sinide diğer ürünler oluşturmuştur. Meyve Ürünleri toplam üretim değeri 992 milyon TL olup, bunun %43,1'ini turunçgiller, %37,5'ini zeytin, %4,6'sını üzüm, %4'ünü taş çekirdekliler, %3,1'ini yumuşak çekirdekliler oluştururken geriye kalan %7,7'sini diğer ürünler oluşmaktadır.

Grafik 14: Bitkisel Üretim Değeri (%)

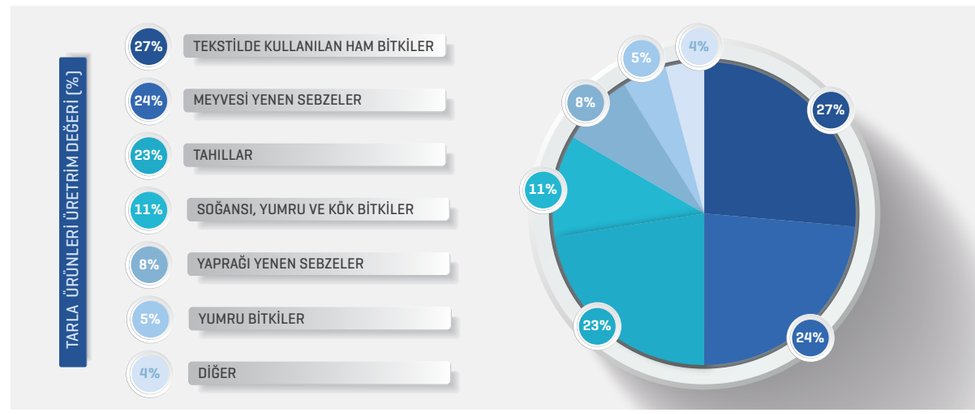

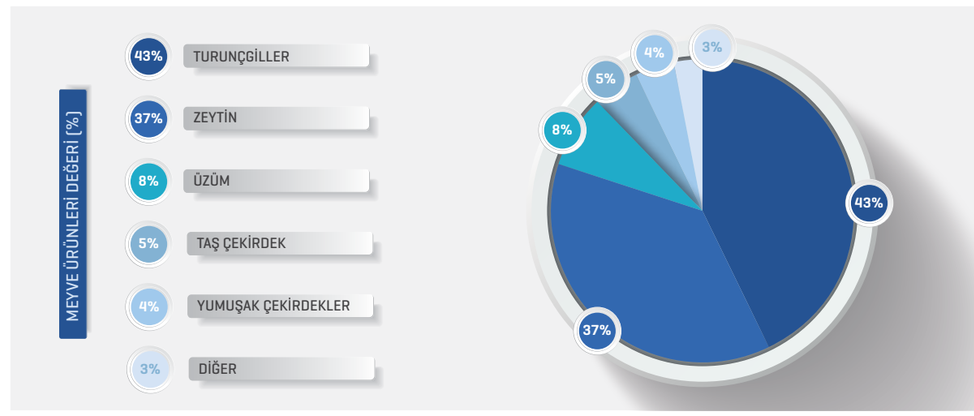

Kaynak : TÜİK

Bitkisel ürünler üretim değerinin ürün bazında dağılımı incelendiğinde ilk sırada 430 milyon TL ile pamuğun yer aldığı, onu 372 milyon TL ile zeytin, 212 milyon TL ile buğday, 173 milyon TL ile mandalina satsuma ve 140 milyon TL ile mısır (dane) üretim değerinin izlediği görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda Hatay ili bitkisel ürünlerin üretim değerleri yer almaktadır.

Tablo 38: Hatay 2016 Yılı Ürünlere Göre Bitkisel Üretim Değeri (TL)

Ürün	Değer (TL)	Ürün	Değer (TL)	Ürün	Değer (TL)	Ürün	Değer (TL)
Tahıllar	**361.013.223**	**Meyvesi yenen sebzeler**	**369.629.951**	**Soğanı, yumru ve kök sebzeler**	**168.554.407**	**Sert kabuklular**	**28.482.348**
Buğday (Diğer)	212.691.149	Balkabağı	715.111	Soğan (Kuru)	109.333.797	Ceviz	18.369.696
Buğday (Durum)	5.661.482	Bamya	2.079.110	Soğan (Taze)	12.125.034	Badem	10.077.652
Arpa (Diğer)	2.246.926	Kavun	56.268.272	Sarımsak (Kuru)	8.873.668	Fındık	35.000
Yulaf (dane)	197.633	Karpuz	3.916.845	Sarımsak (Taze)	2.307.264	**Üzüm**	**45.685.851**
Mısır (Dane)	140.216.033	Kabak (sakız)	7.204.927	Turp (Bayır)	84.901	Şaraplık üzüm	3.383.538
Baklagiller	**2.086.238**	Hıyar	54.033.127	Turp (Kırmızı)	1.033.045	Sofralık çekirdekli	40.679.838
Fasulye (Kuru)	75.250	Patlıcan	39.211.129	Havuç	33.082.240	Sofralık çekirdeksiz	1.622.475
Börülce (Kuru)	15.988	Domates (Salçalık)	8.113.284	Pırasa	1.714.458	**Üzümsü meyveler**	**29.300.713**
Nohut	1.680.000	Domates (Sofralık)	113.141.010	**Turunçgiller**	**428.160.172**	Çilek	1.861.596
Mercimek (yeşil)	315.000	Börülce	2.129.419	Altıntop (greyfurt)	12.116.108	Dut	2.106.169
İşlenmemiş Tütün	**10.871.184**	Biber (Dolmalık)	2.706.325	Limon	43.772.414	Yaş incir	20.184.757
Tütün	10.871.184	Biber (Sivri)	28.268.513	Mandalina clementine	1.549.000	Trabzon hurması	5.148.191
Tekstilde Kullanılan Ham Bitkiler	**430.019.960**	Bakla	1.138.694	Mandalina diğer	61.750.547	**Zeytin**	**372.630.446**
Pamuk (Kütlü)	430.019.960	Biber (Salçalık)	50.704.185	Mandalina king	55.121	Zeytin (sofralık)	60.029.304
Yem Bitkileri	**225.000**	**Baklagil sebzeleri**	**43.911.969**	Mandalina satsuma	173.166.485	Zeytin (yağlık)	312.601.142
Fiğ (Dane)	225.000	Fasulye (Taze)	25.815.616	Portakal diğer	24.613.283	**Baharat Bitkileri**	**17.149.565**
Yağlı tohumlar	**10.732.864**	Bezelye	17.671.798	Portakal Washington	111.137.214	Kekik	1.656.000
Yerfıstığı (kabuklu)	7.937.083	Barbunya Fasulye	424.555			Kırmızı biber	15.493.565
Ayçiçeği	2.795.781	**Yumuşak çekirdekliler**	**31.245.476**				
Yumru bitkiler	**66.434.238**	Armut	3.668.651				
Patates	66.434.238	Ayva	167.641				
Yaprağı yenen sebzeler	**102.994.031**	Elma (diğer-yerli)	2.833.459				
Lahana (Beyaz)	1.524.614	Elma golden	982.960				
Lahana (Kırmızı)	386.317	Elma granysmith	313.628				
Lahana (Yaprak)	128.635	Elma starking	821.640				
Marul Göbekli	41.612.155	Nar	22.457.497				
Marul (kıvırcık)	120.357	**Taş çekirdekliler**	**39.799.377**				
Nane	798.028	Erik	25.520.042				
Karnabahar	3.702.004	Kayısı	7.954.468				
Pazı	2.636.319	Kiraz	2.200.501				
Ispanak	3.875.513	Şeftali	2.686.153				
Tere	288.020	Şeftali (nektarin)	692.571				
Dereotu	4.685.409	Vişne	9.450				
Maydanoz	42.987.801	Yenidünya (Malta eriği)	736.192				
Roka	248.859						

Kaynak: TUİK

Bitkisel ürünler üretiminde kişi başına düşen değerler incelendiğinde, Hatay'da kişi başına düşen bitkisel üretim değerinin Türkiye ortalamasının üstünde olduğu dikkat çekmektedir. 2016 yılı itibarıyla Hatay'da kişi başına düşen bitkisel üretim değeri 1.645 TL iken, TR63 Bölgesi'nde 1.662 TL ve Türkiye genelinde de 1.491 TL'dir.

Tarla Ürünleri Üretimi

Amikovası tarla bitkileri yetiştiriciliğinde il için hayati öneme sahip bir bölgedir. 105.388 ha. toplam alana sahip olan Amikovası'nın Antakya'da 22.593 ha, Kırıkhan'da 33.140 ha, Reyhanlı' da 30.178 ha, Kumlu'da 16.821 ha, Hassa'da 1.535 ha, Belen'de 837 ha, Altınözü'nde 284 ha alanı bulunmaktadır. Hatay'da toplam 243.512 hektar tarım arazisi mevcut olup, bunun %35,2'sinde tahıl tarımı, %36,1'inde tekstilde kullanılan ham bitkiler ekimi yapılmaktadır. Hatay ili tarla ürünleri üretimi içinde hasat edilen alan itibarıyla en fazla alanı %38,8 ile tekstilde kullanılan ham bitkiler oluştururken, bunu %37,9 pay ile tahıllar grubu, %19,9 pay ile yağlı tohumlar, %1,3 ile patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular ve %1,2 ile saman ve ot grubu oluşturmaktadır. Üretim açısından ise tahıllar toplam tarla ürünleri üretimi içinde %39,8 pay ile birinci sırada yer alırken, tekstilde kullanılan ham bitkiler %28,6 pay ile ikinci sırada yer almaktadır. Toplam tekstilde kullanılan ham bitkilerin Türkiye üretimi içindeki payı ise %11,5, yağlı tohumların payı %4,3'tür.

Tablo 39: Tahıllar ile Diğer Bitkisel Ürünlerin Hasat Edilen Alanı ve Üretim (2016)

	Hatay		TR63 (2)		Türkiye (3)		Payı (%)	
Alan	**Ha**	**(%)**	**Ha**	**(%)**	**Ha**	**(%)**	**1/2**	**1/3**
İşlenmemiş tütün	1.671	0,7	1.673	0,3	92.237	0,6	99,9	1,8
Parfümeri, eczacılık vb.bitkiler, şekerpancarı ve yem bitkileri tohumları	90	0,0	1.189	0,2	90.891	0,5	7,6	0,1
Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular	3.041	1,3	14.820	2,5	844.966	5,0	20,5	0,4
Saman ve ot (yem bitkileri)	2.785	1,2	28.282	4,8	1.862.716	11,1	9,8	0,1
Şeker imalatında kullanılan bitkiler (şeker pancarı)	-	0,0	7.922	1,3	321.957	1,9	0,0	0,0
Tahıllar	85.773	37,9	360.311	61,4	11.361.896	67,8	23,8	0,8
Tekstilde kullanılan ham bitkiler	87.919	38,8	95.617	16,3	832.012	5,0	91,9	10,6
Yağlı tohumlar	45.171	19,9	77.413	13,2	1.348.320	8,0	58,4	3,4
Toplam	226.450	100,0	587.227	100,0	16.754.995	100,0	38,6	1,4
Üretim	Ton	(%)	Ton	(%)	Ton	(%)	(%)	(%)
İşlenmemiş tütün	1.373	0,1	1.377	0,0	70.000	0,1	99,7	2,0
Parfümeri, eczacılık vb.bitkiler, şekerpancarı ve yem bitkileri tohumları	135	0,0	1.057	0,0	103.341	0,1	12,8	0,1
Patates, kuru baklagiller, yenilebilir kök ve yumrular	110.586	9,6	143.972	3,9	5.831.576	5,2	76,8	1,9
Saman ve ot (yem bitkileri)	103.129	8,9	629.444	17,2	45.665.908	40,5	16,4	0,2
Şeker imalatında kullanılan bitkiler (şeker pancarı)	-	-	566.000	15,5	19.465.612	17,3	-	-
Tahıllar	459.618	39,8	1.708.014	46,7	35.281.164	31,3	26,9	1,3
Tekstilde kullanılan ham bitkiler	329.605	28,6	352.399	9,6	2.856.008	2,5	93,5	11,5
Yağlı tohumlar	149.335	12,9	253.149	6,9	3.480.629	3,1	59,0	4,3
Toplam	**1.153.781**	**100,0**	**3.655.412**	**100,0**	**112.754.238**	**100,0**	**31,6**	**1,0**

Kaynak: TUİK

Hatay ilinde tarla ürünleri içinde ekilen alan bakımından birinci sırada 87.919 ha alana yayılan pamuk üretimi yer almaktadır. 2016 yılına göre pamuk üretiminde Hatay Türkiye üçüncüsüdür. 2016 yılında ilde 242.357 ton pamuk (kütlü) üretilmiş ve dekar başına 551 kg verim elde edilmiştir. İlde üretilen pamuk (kütlü) ülke toplam pamuk (kütlü) üretiminin %11,5'ini oluşturmaktadır. Pamuk (kütlü) üretimi verimlilik açısından değerlendirildiğinde; il pamuk (kütlü) verimi dekar başına 551 kg olup, Türkiye 505 kg/da verimlilik ortalamalarından daha yüksektir. Yine 2016 yılında pamuk (lif) ilde 87.248 ton üretilmiş olup dekar başına 198 kg verim elde edilmiştir. İlde üretilen pamuk (lif) ülke toplam pamuk (lif) üretiminin %11,5'ini oluşturmaktadır. Pamuk (lif) üretimi verimlilik açısından değerlendirildiğinde; il pamuk (lif) verimi dekar başına 198 kg olup, Türkiye 182kg/da verimlilik ortalamalarından daha yüksektir.

2016 yılı Türkiye İstatistik Kurumu Tarım İstatistikleri'ne göre Hatay ilinde 85.773 hektar alana yayılan tahıl üretimi içinde ekiliş alanı bakımından ilk sırayı 64.170 ha ile buğday üretimi almaktadır. 2016 yılında ilde 250.328 ton buğday üretilmiş ve dekar başına 390 kg verim elde edilmiştir. İlde üretilen buğday ülke toplam buğday üretiminin %1,5'ini oluşturmaktadır. Buğday üretimi verimlilik açısından değerlendirildiğinde; il buğday verimi dekar başına 390 kg olup, Türkiye 266 kg/da verimlilik ortalamalarından daha yüksektir. İl tahıl ürünleri içinde ekilen alan bakımından ikinci sırayı ise mısır almaktadır. 2016 yılında Hatay'da mısır ekimi yapılan tarla alanı 183.421 hektar olup, üretilen mısır miktarı 199.360 tondur. İlde üretilen mısırın Türkiye toplam mısır üretimi içindeki payı %3,1'dir. İlde dekar başına 1.087 kg olan mısır verimi, 942 kg/da olan ülke mısır veriminden daha yüksektir. Türkiye ve Hatay 2016 yılı tarla ürünleri üretimi ve verim durumu aşağıdaki Tablo'da verilmiştir.

Tablo 40: Tarla Ürünleri Üretimi ve Verim Durumu (2016)

Ürün adı	**Türkiye**		**Hatay**		**Hatay/TR (%)**	
	Üretim (ton)	**Verim (kg/da)**	**Üretim (ton)**	**Verim (kg/da)**	**Üretim**	**Verim**
Tütün	70.000	76	1.373	82	2,0	107,9
Fiğ (Diğer) (Dane)	4.403	142	135	150	3,1	105,6
Patates (Diğer)	4.750.000	3.283	109.961	4.147	2,3	126,3
Bakla (Yemeklik)	6.280	228	10	161	0,2	70,6
Bezelye	2.919	268	72	187	2,5	69,8
Nohut	455.000	129	448	179	0,1	138,8
Fasulye (Kuru)	235.000	265	21	263	0,0	99,2
Mercimek (Yeşil)	20.000	120	70	83	0,4	69,2
Börülce	1.860	103	4	160	0,2	155,3
Yonca (Yeşil Ot)	15.714.381	2.424	17.645	3.080	0,1	127,1
Mısır (Hasıl)	230.645	1.937	156	3.467	0,1	179,0
Mısır (Silajlık)	20.139.033	4.868	79.302	4.629	0,4	95,1
Fiğ (Adi) (Yeşil Ot)	2.800.049	1.005	2.726	1.241	0,1	123,5
Fiğ (Diğer) (Yeşil Ot)	713.430	784	3.300	1.200	0,5	153,1
Buğday (Durum)	3.620.000	297	6.658	425	0,2	143,1
Buğday (Diğer)	16.980.000	266	250.328	390	1,5	146,6
Mısır (Dane)	6.400.000	942	199.360	1.087	3,1	115,4
Arpa (Diğer)	6.310.000	245	3.035	193	0,0	78,8
Yulaf (Dane)	225.000	226	237	191	0,1	84,5
Pamuk (Kütlü)	2.100.000	505	242.357	551	11,5	109,1
Pamuk (Lif)	756.000	182	87.248	198	11,5	108,8
Soya	165.000	432	287	298	0,2	69,0
Yerfıstığı	164.186	389	1.772	422	1,1	108,5
Ayçiçeği (Yağlık)	1.500.000	244	1.851	267	0,1	109,4
Ayçiçeği (Çerezlik)	170.716	166	9	265	0,0	159,6
Pamuk Tohumu (Çiğit)	1.260.000	303	145.416	331	11,5	109,2
Toplam	**84.793.902**	**19.829**	**1.153.781**	**23.647**		

Kaynak: TUİK

Hatay'da yıllar itibari ile tarla ürünlerinin gelişimine baktığımız zaman ise önemli ürünlerden pamuk (kütlü) ekim alanı ve üretiminin yıllar itibari ile düştüğü görülmektedir. 2016 yılında 2005 yılına göre ekim alanında %20,9 düşüş yaşanırken, üretimde ise %14,5'lik bir azalma gerçekleşmiştir. Ancak 2014 yılından itibaren pamuk üretimi ve ekilen alan miktarı yeniden artmaya başlamıştır. Bu durumda ise pamuk üretimine verilen desteklerin büyük etkisi olduğu bilinmektedir.Buğday ekim alanında ise 2016 yılında 2005 yılına göre %10,1 düşüş yaşanırken, üretiminde ise yine %7'lik bir azalma gerçekleşmiştir. Bunun dışında ise üretim ve ekim alanı bakımından yükseliş yaşanan tarla ürünleri ise patates, ayçiçeği(yağlık), mısır (silajlık), yer fıstığı ve yonca (yeşil ot) olmuştur. Bununla beraber 2014 yılından itibaren fiğ ekimi ve üretimi başlamıştır.

Aşağıdaki tabloda, Hatay'da en çok üretilen tarla ürünlerinin 2005 yılından bu yana ekim alanları ve üretim miktarlarındaki değişimden hareketle, il tarla ürünleri ürün desenindeki gelişmeler görülebilir.

Tablo 41: Hatay İli Önemli Tarla Ürünlerinin Gelişimi

Ürün Adı	2005	2007	2009	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ekilen alan(da)									
Arpa (Diğer)	14.100	8.800	9.302	12.300	24.356	23.720	18.124	16.026	15.914
Ayçiçeği (Yağlık)	2.300	3.803	2.041	966	11.979	25.158	19.769	4.135	6.929
Buğday (Diğer)	714.100	743.825	976.697	780.922	681.106	745.300	737.492	695.467	641.705
Buğday (Durum)	174.800	36.248	23.696	22.127	13.869	14.460	18.100	15.911	15.677
Fiğ (Adi) (Yeşil Ot)	-	-	-	-	-	-	5.107	3.407	2.197
Fiğ (Diğer) (Yeşil Ot)	-	-	-	-	-	-	3.800	2.855	2.750
Mısır (Dane)	208.950	111.684	130.487	120.066	170.786	199.090	206.036	200.533	183.421
Mısır (Silajlık)	11.570	9.390	14.475	17.740	18.810	25.580	23.045	16.296	17.130
Pamuk (Kütlü)	556.100	538.494	306.751	522.296	417.275	380.381	371.066	393.392	439.594
Pamuk (Lif)	556.100	538.494	306.751	522.296	417.275	380.381	371.066	393.392	439.594
Pamuk Tohumu (Çiğit)	556.100	538.494	306.751	522.296	417.275	380.381	371.066	393.392	439.594
Patates (Diğer)	4.500	5.515	6.665	12.110	13.421	15.370	17.490	16.927	26.513
Tütün	60.350	40.385	6.285	22.656	25.878	31.234	22.969	19.437	16.711
Yerfıstığı	3.200	1.380	1.100	1.000	1.928	3.000	2.500	3.272	4.195
Yonca (Yeşil Ot)	290	470	638	3.688	4.743	5.480	6.393	6.356	5.728
Toplam	**2.862.460**	**2.576.982**	**2.091.639**	**2.560.463**	**2.218.701**	**2.229.535**	**2.194.023**	**2.180.798**	**2.257.652**

Ürün Adı	2005	2007	2009	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Üretim									
Arpa (Diğer)	4.237	3.128	2.660	2.586	6.816	6.348	3.997	3.469	3.035
Ayçiçeği (Yağlık)	430	825	352	167	2.906	5.555	4.733	907	1.851
Buğday (Diğer)	269.410	306.991	400.909	321.584	252.197	307.116	235.209	287.712	250.328
Buğday (Durum)	76.904	13.553	11.366	9.552	4.681	5.571	6.097	6.580	6.658
Fiğ (Adi) (Yeşil Ot)	-	-	-	-	-	-	6.566	4.566	2.726
Fiğ (Diğer) (Yeşil Ot)	-	-	-	-	-	-	3.040	2.570	3.300
Mısır (Dane)	188.468	93.966	112.323	75.265	136.984	213.598	183.898	208.605	199.360
Mısır (Silajlık)	66.749	51.805	67.725	80.568	87.272	118.128	93.276	64.843	79.302
Pamuk (Kütlü)	283.655	279.717	135.594	269.918	210.248	202.791	196.766	209.458	242.357
Pamuk (Lif)	109.308	108.220	50.171	99.866	77.793	79.182	70.835	75.406	87.248
Pamuk Tohumu (Çiğit)	163.568	160.861	80.272	159.789	124.466	116.089	116.484	123.998	145.416
Patates (Diğer)	11.625	19.780	24.220	40.405	32.180	44.362	51.802	70.231	109.961
Tütün	5.070	4.045	296	2.212	2.530	3.617	2.432	1.554	1.373
Yerfıstığı	820	362	285	250	596	1.150	925	1.444	1.772
Yonca (Yeşil Ot)	0	1.320	1.449	11.484	12.425	14.671	16.338	17.934	17.645
Toplam	**1.180.244**	**1.044.573**	**887.622**	**1.073.646**	**951.094**	**1.118.178**	**992.398**	**1.079.277**	**1.152.332**

Kaynak: TUİK

Tarla ürünleri üretiminin ilçelere göre dağılımı incelendiğinde; yağlık ayçiçeğinin büyük kısmının Antakya (toplam üretimin %71,7'si) ilçesinde, buğday (diğer) üretiminin ise sırasıyla en çok Kırıkhan (%27), Reyhanlı (%17), Antakya (%13) ve Altınözü (%11) ilçelerinde üretildiği görülmektedir. Mısır (Dane) üretimi ise birçok ilçede üretilmekle birlikte en çok Antakya (%33,7), Kırıkhan (%33,6) ve Reyhanlı (%20,1) ilçelerinde üretilirken, yıllar itibari ile hem ekim alanında hem de üretimde artışın yaşandığı patatesin üretimi ise en çok Reyhanlı (toplam üretimin %90,1'i) ilçesinde gerçekleşmektedir. İlde önemli yeri olan pamuk (kütlü) üretiminin ise ilçelere göre dağılımına baktığımız zaman %40 pay ile Kırıkhan ilçesinde %21 ile Reyhanlı ve %20 ile Antakya ilçelerinde üretildiği görülmektedir. Pamuk (lif) üretiminin ise aynen pamuk (kütlü) üretiminde olduğu gibi %40 pay ile Kırıkhan ilçesinde %21 ile Reyhanlı ve %20 ile Antakya ilçelerinde olduğu görülmektedir. Bununla beraber fiğ (diğer) (yeşil ot) üretimi ise sadece Altınözü ilçesinde gerçekleşmektedir.

Tarla ürünlerinin ilçeler açısından verim durumuna baktığımız zaman ise buğdayda en yüksek verimin 458 kg/dekar ile Kırıkhan ve Kumlu ilçelerinde gerçekleştiği, mısırın ise 1.140 kg/dekar ile Kumlu ilçesinde üretildiği görülmektedir. Pamuk üretimi açısından ise en verimli ilçe 574 kg/dekar ile Reyhanlı ilçesidir. Son olarak ayçiçeğinin (yağlık) ise en verimli 295 kg/dekar ile Antakya ilçesinde yetiştiği görülmektedir.

Aşağıdaki tabloda önemli tarım ürünlerinin üretim ve verim durumu ilçeler itibariyle verilmiştir.

Tablo 42: Hatay İli Önemli Tarla Ürünlerinin İlçeler İtibariyle Dağılımı

Üretim	Altınözü	Antakya	Arsuz	Belen	Defne	Dörtyol	Erzin	Hassa	İskenderun	Kırıkhan	Kumlu	Payas	Reyhanlı	Samandağ	Yayladağı
Arpa (Diğer)	547			64		88	67	167	45	13			35		
Ayçiçeği (Yağlık)		1.329					204			238	80				
Buğday (Diğer)	28.758	33.174	23.514	2.221	2.009	2.816	2.893	11.636	2.679	67.397	16.475	364	42.685	5.976	7.731
Buğday (Durum)		4.217	146	620						859	215		601		
Fiğ (Adi) (Yeşil Ot)		2.000	38		688										
Fiğ (Diğer) (Yeşil Ot)	3.300														
Mısır (Dane)	79	67.232	3.964	1.844			266	1.377	64	67.020	16.648		40.140	45	681
Mısır (Silajlık)	675	36.000	11.100		287		1.650	6.450		16.750	1.590		4.800		
Pamuk (Kütlü)	6.620	49.431	1.266	1.188				4.465		97.041	30.706		51.640		
Pamuk (Lif)	2.383	17.795	455	428				1.608		34.935	11.054		18.590		
Pamuk Tohumu (Çiğit)	3.972	29.659	760	713				2.679		58.225	18.424		30.984		
Patates (Diğer)		4.934			78				115		4.013		99.168	1.653	
Tütün	715	306						2							350
Yerfıstığı							285				627		860		
Yonca (Yeşil Ot)	75	6.800	270		70			950		1.260	765		440		7.015
Toplam	47.124	252.877	41.513	7.078	3.132	2.904	5.365	29.334	2.903	343.738	100.597	364	289.943	7.674	15.777
Verim Kg/Dekar	**Altınözü**	**Antakya**	**Arsuz**	**Belen**	**Defne**	**Dörtyol**	**Erzin**	**Hassa**	**İskenderun**	**Kırıkhan**	**Kumlu**	**Payas**	**Reyhanlı**	**Samandağ**	**Yayladağı**
Arpa (Diğer)	342			213		270	258	278	300	289			233		
Ayçiçeği (Yağlık)		295					227			199	240				
Buğday (Diğer)	302	428	408	417	331	409	374	411	309	458	458	428	432	225	198
Buğday (Durum)		424	348	391						454	452		451		
Fiğ (Adi) (Yeşil Ot)		1.000	1.520		4.000										
Fiğ (Diğer) (Yeşil Ot)	1.200														
Mısır (Dane)	1.097	1.077	1.062	1.096			682	712	889	1.084	1.140		1.129	682	657
Mısır (Silajlık)	4.500	6.000	4.826		3.376		4.714	4.161		3.722	3.087		2.857		
Pamuk (Kütlü)	529	504	506	540				519		565	569		574		
Pamuk (Lif)	190	182	182	195				187		203	205		207		
Pamuk Tohumu (Çiğit)	317	303	304	324				312		339	341		344		
Patates (Diğer)		2.789			2.294				1.917		3.848		4.327	2.403	
Tütün	82	91						74							77
Yerfıstığı							300				600		391		
Yonca (Yeşil Ot)	1.250	4.000	4.500		2.500			1.900		3.600	4.500		4.000		2.551

Kaynak: TÜİK

Sebze Ürünleri Üretimi

Hatay, iklim bakımından yazların sıcak ve kurak kışların ise ılık ve yağışlı olması ve düz arazi yapısına sahip olması sebebiyle sebze yetiştiriciliği bakımından oldukça önemli avantajlara sahiptir. Gerek örtü altı gerekse diğer şekillerde sebze yetiştiriciliği bölge çiftçisinin önemli geçim kaynaklarından biridir. Sadece yazların kurak ve sıcak geçmesinden dolayı sulama sorunu yaz aylarında önemli bir sıkıntı olsa da sulama sorunu daha fazla çözüldükçe bu durum sebze üretimine ilde olumlu yansıyacaktır.

TUİK verilerine göre 2016 yılında ilde 290.236 dekar alanda sebze ekimi yapılmış ve toplam 735.075 ton sebze ürünleri üretilmiştir. İl sebze ürünleri üretimi içinde meyvesi için yetiştirilen sebzeler ilk sırada yer alırken, kök ve yumru sebzeler ikinci sırada yer almaktadır. İlde sebze üretimi bakımından Türkiye sıralamalarında önde gelen birkaç sebze ürünü üretilmektedir. 2016 yılına göre ilde 3.769 ton pazı üretilmiş ve bu üretim ile Hatay, Türkiye toplam üretiminin %64'ünü karşılayarak üretimde birinci konumdadır. 22.334 ton maydanoz üretimi ile toplam Türkiye üretiminin %38'ini gerçekleştirerek maydanoz üretiminde birinci konumdadır. 1.421 ton dereotu üretimi ile toplam Türkiye üretiminin %31'ini gerçekleştirerek dereotu üretiminde birinci konumdadır. Bundan başka 2016 yılında soğan (taze) üretimi 7.685 ton olarak gerçekleşmiş ve bu üretimle toplam Türkiye üretiminden %6 pay alarak en çok soğan (taze) üreten ikinci ülke konumundadır. Havuç üretiminde ise 59.836 ton üretim ile Türkiye toplam üretiminin %11'ini gerçekleştirerek ülke sıralamasında havuç üretiminde üçüncü olmuştur. Son olarak 20.927 ton marul (göbekli) üretim ile Türkiye toplam üretiminin %9'u ile dördüncü sırada iken, 315 ton nane üretimi ile Türkiye toplam üretiminin %2'si ile beşinci sırada yer almaktadır. Ancak Türkiye üretiminde ilk sıralarda yer alan sebze ürünlerinin verimlilikleri Türkiye ile karşılaştırıldığında pazı dışında diğer ürünlerin hepsinin ton/da verimliliği Türkiye'den düşüktür.

Hatay iline ait sebze ürünleri üretimi ve verim durumu Türkiye ile karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 43: Sebze Ürünleri Üretimi

Ürün Ad	2005		2010		2015		2016	
Hatay	**Üretim (Ton)**	**Verim (Ton/Da)**	**Üretim (Ton)**	**Verim (Ton/Da)**	**Üretim (Ton)**	**Verim (Ton/Da)**	**Üretim (Ton)**	**Verim (Ton/Da)**
Domates (Sofralık)	264.463	3.615	188.275	3.809	100.174	3.893	105.908	4.055
Havuç	29.050	3.822	36.666	2.935	64.413	3.000	59.836	2.973
Hıyar (Sofralık)	70.587	2.901	78.635	3.274	48.931	3.018	47.427	3.109
Biber (Salçalık, Kapya)					40.367	1.987	43.655	1.998
Biber (Sivri)	53.929	2.028	37.503	2.269	18.726	1.598	20.489	1.663
Fasulye (Taze)	27.919	961	21.551	1.023	17.839	994	16.377	986
Domates (Salçalık)	34.500	3.000	32.024	3.440	17.203	3.108	16.048	3.014
Bezelye (Taze)	7.625	849	8.321	823	11.291	935	9.987	971
Kabak (Sakız)	37.459	3.235	33.356	2.671	9.063	1.950	9.015	1.927
Karpuz	9.808	3.701	9.591	4.035	6.102	5.473	7.000	5.645
Ispanak	16.800	1.211	9.768	1.112	4.348	1.117	4.217	1.112
Karnıbahar	5.375	1.680	4.358	1.576	2.089	1.503	2.568	1.504
Biber (Dolmalık)	10.865	2.102	12.435	1.954	2.041	1.556	2.189	1.581
Dereotu	90	600	669	936	1.422	954	1.421	954
Bakla (Taze)	3.525	1.439	2.315	1.146	1.294	1.060	1.121	1.068
Börülce (Taze)	1.293	1.078	1.084	1.089	892	1.046	817	1.047
Balkabağı	567	2.025	660	2.357	790	2.213	778	2.217
Bamya	3.910	1.372	2.630	1.212	842	1.066	626	1.050
Barbunya Fasulye (Taze)			391	1.396	281	953	229	954
Brokoli			30	1.500	30	1.500	30	1.500
Enginar	50	1.000	108	1.200	40	1.000	20	1.000

Ürün Ad	2005		2010		2015		2016	
Hatay	Üretim (Ton)	Verim (Ton/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Ton/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Ton/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Ton/Da)
Biber (Salçalık)	51.210	1.949	55.725	1.928				
Hıyar (Turşuluk)	720	1.200	1.500	2.500				
Türkiye								
Domates (Sofralık)	7.067.000	5.116	7.173.188	5.811	8.170.000	6.508	8.581.247	6.874
Domates (Salçalık)	2.983.000	4.736	2.878.812	5.169	4.445.000	7.233	4.018.753	7.195
Karpuz	3.970.000	3.406	3.683.103	3.850	3.918.558	4.189	3.928.892	4.271
Hıyar (Sofralık)	1.617.000	4.158	1.593.844	5.047	1.687.301	5.482	1.676.897	5.555
Biber (Sivri)	744.000	2.276	816.901	2.564	919.004	2.935	967.466	3.055
Biber (Salçalık, Kapya)					879.775	2.853	957.030	2.939
Fasulye (Taze)	555.000	990	587.967	1.107	640.836	1.279	638.532	1.288
Havuç	388.000	4.087	533.253	4.766	534.988	5.297	554.736	5.488
Biber (Dolmalık)	400.000	2.116	387.626	2.335	393.109	2.737	418.435	2.844
Kabak (Sakız)	294.000	2.711	314.340	3.098	312.923	3.398	351.550	3.676
Ispanak	238.000	1.087	218.291	1.163	208.403	1.257	210.999	1.306
Karnıbahar	117.000	2.097	158.579	2.335	182.266	2.396	195.248	2.439
Hıyar (Turşuluk)	128.000	1.756	145.347	1.845	135.335	1.971	134.784	2.001
Bezelye (Taze)	122.000	1.261	90.191	955	112.638	999	112.643	1.022
Balkabağı	74.000	1.670	89.368	2.238	95.363	2.349	96.268	2.385
Barbunya Fasulye (Taze)	54.000	825	70.614	879	79.704	954	88.362	1.035
Brokoli	8.500	1.489	26.493	1.710	46.353	1.819	55.082	1.898
Enginar	36.000	1.295	29.070	1.229	32.701	1.271	36.368	1.283
Bakla (Taze)	49.000	804	41.929	828	35.359	854	35.081	878
Bamya	36.000	468	36.748	476	30.574	526	29.529	527
Börülce (Taze)	13.500	752	16.591	825	18.043	819	18.108	838
Dereotu	2.000	889	2.978	1.000	4.488	940	4.589	963
Biber (Salçalık)	685.000	2.370	782.173	2.391				
Soğan (Kuru)	86.880	2.549	132.775	2.609	219.004	3.782	229.931	3.781
Kavun	66.881	3.026	37.061	2.204	40.653	2.464	51.696	2.531
Patlıcan	77.929	2.906	87.217	2.995	47.456	2.732	37.537	2.289
Maydonoz	20.870	1.317	20.310	1.123	23.173	1.133	22.334	1.131
Marul (Göbekli)	40.770	1.832	32.800	1.743	22.545	1.858	20.927	1.839
Soğan (Taze)	23.090	1.926	12.550	1.566	9.977	1.517	7.685	1.290
Pazı	4.335	2.408	3.180	1.767	3.456	2.047	3.769	2.066
Sarımsak (Kuru)	5.175	790	7.878	1.156	3.272	956	3.207	947
Pırasa	8.650	3.264	6.900	2.936	2.874	2.860	2.301	2.769
Lahana (Beyaz)	5.450	2.995	2.220	1.881	1.595	1.876	1.888	1.919
Turp (Kırmızı)	3.850	1.458	2.823	1.401	1.667	1.337	1.232	1.378
Sarımsak (Taze)	2.729	1.269	2.132	1.032	1.188	1.125	1.132	1.108

Ürün Ad	2005		2010		2015		2016	
Hatay	Üretim (Ton)	Verim (Ton/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Ton/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Ton/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Ton/Da)
Lahana (Kırmızı)	2.080	2.144	1.966	2.027	741	2.070	530	2.062
Nane	985	788	1.083	774	360	845	315	838
Roka	120	1.000	135	750	169	805	164	800
Mantar (Kültür)					120	0	160	0
Tere	290	829	180	600	152	601	142	584
Lahana (Karayaprak)	4.500	3.750	630	1.400	210	1.400	140	1.400
Marul (Kıvırcık)			300	1.500	120	1.200	119	1.190
Turp (Bayır)	375	1.500	250	1.563	100	2.000	78	1.950
Şalgam	300	2.000	241	2.410	15	1.500	15	1.500
Kırmızı Pancar					9	900	9	900
Semizotu			18	600	6	600	6	600
Toplam	985.004		890.244		727.040		735.075	
Türkiye								
Soğan (Kuru)	2.070.000	2.679	1.900.000	3.030	1.879.189	3.257	2.120.581	3.511
Kavun	1.825.000	1.972	1.611.695	2.025	1.719.620	2.175	1.854.356	2.357
Patlıcan	930.000	3.021	846.998	3.166	805.259	3.438	854.049	3.666
Lahana (Beyaz)	492.000	2.946	491.228	3.279	514.344	3.616	524.976	3.678
Marul (Göbekli)	204.000	1.866	226.144	2.100	225.021	2.221	233.662	2.249
Pırasa	326.000	2.712	244.812	2.748	231.678	2.899	227.172	2.897
Lahana (Kırmızı)	91.000	2.461	118.170	2.886	178.679	3.618	186.826	3.667
Marul (Kıvırcık)	168.000	1.699	131.952	1.654	157.981	1.805	179.712	1.905
Turp (Kırmızı)	152.000	2.555	139.543	2.631	179.660	3.126	179.353	3.149
Soğan (Taze)	200.000	1.495	165.478	1.530	141.691	1.561	134.479	1.529
Sarımsak (Kuru)	82.000	745	76.936	809	94.867	878	109.161	916
Lahana (Karayaprak)	92.000	1.239	81.953	1.334	71.118	1.254	71.018	1.283
Maydonoz	57.000	1.161	56.332	1.157	57.728	1.163	58.190	1.180
Mantar (Kültür)	17.000	0	21.559	0	39.495	0	40.272	0
Sarımsak (Taze)	27.000	1.202	21.234	1.085	24.356	1.168	25.987	1.170
Nane	7.750	890	11.772	1.003	14.945	1.413	15.550	1.424
Turp (Bayır)	18.000	1.593	16.130	1.671	14.944	2.092	14.109	2.017
Roka	2.750	793	4.058	998	9.110	1.298	10.185	1.227
Kırmızı Pancar	6.000	2.335	7.861	3.085	7.028	2.948	7.774	3.082
Tere	1.600	530	2.380	715	9.236	1.388	6.985	1.171
Pazı	6.500	1.444	5.211	1.268	5.594	1.474	5.881	1.512
Semizotu	2.750	1.206	4.936	1.556	5.878	1.685	5.819	1.644
Şalgam	2.300	1.386	1.693	2.013	1.393	2.143	1.651	2.184
Toplam	26.361.650		25.865.481		29.271.535		29.978.347	

Kaynak: TÜİK

Tablo 44: İlçelere Göre Sebze Ürünleri Üretimi, Ton

Ekilen (Dekar)	Altınözü	Antakya	Arsuz	Belen	Defne	Dörtyol	Erzin	Hassa	İskenderun	Kırıkhan	Kumlu	Payas	Reyhanlı	Samandağ	Yayladağı
Bakla (Taze)	90	100	250		30									580	
Balkabağı	60		150	1										85	55
Bamya		200	150		65									181	
Barbunya Fasulye (Taze)	20	20	150											50	
Bezelye (Taze)	225	100	6.300		30	500	130	1.565		1.000			100	330	
Biber (Dolmalık)		81	50	45	25	300		10						554	320
Biber (Salçalık, Kapya)	4.000	9.000	5.000		90		100	30	90		50		1.000	500	1.985
Biber (Sivri)	103	1.511	810	150	1.292	350		25	50		20			8.011	
Börülce (Taze)	30	250	30		105								25	340	
Brokoli			20												
Dereotu			1.300						20					170	
Domates (Salçalık)	1.000	950	3.000	200	55			70	50						
Domates (Sofralık)	365	2.544	8.700	1.000	1.085	300		160	550	504	355		450	7.559	2.545
Enginar			20												
Fasulye (Taze)	767	295	3.115	175	211	8.200	751	1.265	280	250		300		995	
Havuç		709								19.000	420				
Hıyar (Sofralık)	353	1.485	8.600	350	197	906		215	200	261			77	2.083	530
Ispanak	200	150	1.500	45	97	1.100	50			200			100	350	
Kabak (Sakız)	170	595	200	45	383	500		25	70				50	2.250	391
Üretim (Ton)	**Altınözü**	**Antakya**	**Arsuz**	**Belen**	**Defne**	**Dörtyol**	**Erzin**	**Hassa**	**İskenderun**	**Kırıkhan**	**Kumlu**	**Payas**	**Reyhanlı**	**Samandağ**	**Yayladağı**
Bakla (Taze)	27	115	250		33									696	
Balkabağı	120		375	3										170	110
Bamya		230	150		65									181	
Barbunya Fasulye (Taze)	11	18	150											50	

Ekilen (Dekar)	Altınözü	Antakya	Arsuz	Belen	Defne	Dörtyol	Erzin	Hassa	İskenderun	Kırıkhan	Kumlu	Payas	Reyhanlı	Samandağ	Yayladağı
Bezelye (Taze)	68	80	6.930		33	300	65	1.565		500			50	396	
Biber (Dolmalık)		153	100	90	42	299		20						843	642
Biber (Salçalık, Kapya)	8.000	18.000	10.000		153		180	44	180		150		2.200	750	3.998
Biber (Sivri)	208	3.410	2.024	150	2.167	349		38	70		45			12.028	
Börülce (Taze)	23	300	30		105								19	340	
Brokoli			30												
Dereotu			1.300						19					102	
Domates (Salçalık)	2.587	2.949	9.360	600	171			226	155						
Domates (Sofralık)	1.055	12.350	28.426	3.130	3.596	928		820	1.707	1.580	1.399		1.863	39.584	9.470
Enginar			20												
Fasulye (Taze)	958	347	3.106	131	189	7.355	1.048	1.513	279	190		269		992	
Havuç		2.092								56.715	1.029				
Hıyar (Sofralık)	884	8.795	25.800	700	495	2.826		323	600	685			371	4.130	1.818
Ispanak	240	165	1.800	45	107	1.100	60			280			70	350	
Kabak (Sakız)	340	1.475	400	90	774	1.475		50	140				150	3.339	782
Karnıbahar		30	1.300		28									350	
Karpuz	200	20	300				700	20							
Kavun	975	1.200	200					190		15.000	1.200		1.657		
Kırmızı Pancar		10													
Lahana (Beyaz)	48	26	160	10	130	90		45	25				80	370	
Lahana (Karayaprak)								100							
Lahana (Kırmızı)			250	7											
Mantar (Kültür)			0												
Marul (Göbekli)	125	200	7.500		165	1.700		580	40	200			100	770	
Marul (Kıvırcık)														100	
Maydonoz		400	14.500		80			10	110				400	4.250	
Nane		80	100		46			30	20					100	
Patlıcan	775	1.085	2.500	120	906	1.800		35	200	60			100	6.739	2.081
Pazı		50	1.600		2								40	132	

Ekilen (Dekar)	Altınözü	Antakya	Arsuz	Belen	Defne	Dörtyol	Erzin	Hassa	İskenderun	Kırıkhan	Kumlu	Payas	Reyhanlı	Samandağ	Yayladağı
Pırasa		150	500		7									174	
Roka			30		20				35					120	
Sarımsak (Kuru)	2.660	100		55	10								50	300	210
Sarımsak (Taze)	37	40	150	35	10									525	225
Semizotu		10													
Soğan (Kuru)	4.385	1.200	2.000	400	15	1.100					12.000	20	30.000	3.100	6.585
Soğan (Taze)	40	60	1.000	5	30	300	145		950					2.777	650
Üretim (Ton)	**Altınözü**	**Antakya**	**Arsuz**	**Belen**	**Defne**	**Dörtyol**	**Erzin**	**Hassa**	**İskenderun**	**Kırıkhan**	**Kumlu**	**Payas**	**Reyhanlı**	**Samandağ**	**Yayladağı**
Karnıbahar		48	1.950		45			525							
Karpuz	400	60	900				5.600	40			3.600		4.971		
Kavun	2.145	2.700	400					380		37.500					
Kırmızı Pancar		9													
Lahana (Beyaz)	96	52	319	10	259	135		68	50				160	739	
Lahana (Karayaprak)								140							
Lahana (Kırmızı)			525	5											
Mantar (Kültür)			160												
Marul (Göbekli)	249	348	14.910		287	2.958		749	80	278			149	919	
Marul (Kıvrık)														119	
Maydonoz		460	15.950		88			2	121				400	5.313	
Nane		60	100		35			30	20					70	
Patlıcan	775	2.855	7.500	180	2.699	5.850		70	600	150			300	10.359	6.199
Pazı		100	3.520		3								40	106	
Pırasa		448	1.495		11									347	
Roka			30		15				35					84	
Sarımsak (Kuru)	2.394	120		22	11								38	450	172
Sarımsak (Taze)	28	43	207	34	10			516							294
Semizotu		6													
Soğan (Kuru)	10.963	3.000	5.000	1.000	33	1.980					30.000	38	165.000	6.200	6.717
Soğan (Taze)	40	90	996	10	33	239	188		1.893					3.321	875

Sebze üretiminin ilçelere göre dağılımına bakıldığında ise ekilen alan ve üretim bakımından Arsuz ve Reyhanlı ilçelerinin önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Buna göre Arsuz da sebze üretimi için 71.435 dekar alan bulunur iken Reyhanlı'da toplam 175.781 ton sebze üretimi yapılmıştır. Ekilen alan bakımından Arsuz ilçesini sırası ile 43.845 dekar ile Samandağı, 36.475 dekar ile Kırıkhan ve 34.229 dekar alan ile Reyhanlı takip etmektedir. Toplam sebze üretimi açısından ise Reyhanlı ilçesini sırası ile 144.213 ton ile Arsuz, 97.878 ton ile Kırıkhan, 93.019 ton ile Samandağı ve 60.878 ton ile Antakya ilçesi takip etmektedir.

Türkiye üretimi içinde önemli sebze ürünlerinin üretiminin ilçeler itibari ile dağılımına baktığımız zaman ise dereotu için 1.300 ton üretim ile Arsuz, havuç için 56.715 ton üretim ile Kırıkhan, Marul (göbekli) ve maydanoz için sırası ile 14.910 ve 15.950 ton üretim ile Arsuz, nane ve pazı üretimi için sırası ile 100 ve 3.520 ton üretim ile Arsuz ve soğan (taze) üretimi için 3.321 ton üretim ile Samandağı ilçeleri ilk sırada gelmektedir.

Hatay ilinin ilçelerine ait sebze ürünleri üretimi ve ekilen alan durumu yukarıdaki tabloda verilmiştir.

Meyve Ürünleri Üretimi

Hatay'da sebze üretiminde olduğu gibi uygun iklim özellikleri nedeniyle meyve üretimi de önemlidir. Özellikle il için meyve üretiminde narenciye ve zeytin çok önemli bir yere sahiptir. 2016 yılında ilde toplam 862.585 dekar arazide, 25.798 bin meyve ağacı dikili olyup, bunlardan 1.173 bin ton meyve üretilmiştir. İlde üretimi yapılan meyveler içinde 402.601 ton üretimiyle ilk sırada mandalina (satsuma) yer alırken, onu 279.585 tonla portakal (Washington), 129.821 tonla mandalina (diğer) ve 116.770 ton ile zeytin (yağlık) takip etmektedir.

Hatay ilinde toplam narenciye üretimi 906.392 ton olup, Hatay toplam meyve üretiminin %77,2'sini oluşturmaktadır. Toplam narenciye üretimi açısından Türkiye toplam narenciye üretiminin %21'ini oluşturan Hatay ili, narenciye üretimi il sıralamasında üçüncü sırada yer almaktadır. Narenciye üretimi içinde mandalina ilk sırada yer almaktadır. İldeki toplam mandalina üretimi 535.642 ton olup, Türkiye mandalina üretiminin %40'ını oluşturmaktadır. Bu oran ile mandalina üretiminde Hatay ili Türkiye sıralamasında birinci konumda bulunmaktadır. Yine narenciye üretimi içinde Greyfurt 23.254 ton üretim ile toplam Türkiye greyfurt üretiminin %9'unu oluşturup, ülke sıralamasında üçüncü sırada bulunmaktadır.

Hatay ilindeki erik üretimi ise 23.045 ton olup toplam Türkiye erik üretiminin %8'ini oluşturmaktadır ve ülke sıralamasında erik üretiminde Hatay ili ikinci sırada bulunmaktadır. 518 ton üretim ile yeni dünya üretimi ise Türkiye toplam üretiminin %4'ünü oluşturup, il sıralamasında üçüncü sırada bulunmaktadır. Aynı şekilde Trabzon hurması üretimi 3.249 ton olup Türkiye üretiminin %9'unu oluşturmaktadır ve il sıralamasında dördüncü konumdadır. Son olarak ise Hatay'da üretilen zeytin 135.900 ton olup, Türkiye zeytin üretiminin %8'ini oluşturmaktadır. Türkiye'de iller sıralamasında yedinci sıradadır.

Toplam narenciye üretiminin yıllar itibari ile gelişimine bakıldğında 2010 yılında Hatay ilinde narenciye üretimi 569.049 ton ve toplam Türkiye narenciye üretiminden aldığı pay %16 iken 2016 yılında Hatay ili toplam narenciye üretimi 906.392 tona çıkmış ve Türkiye'den aldığı pay da %21'e çıkmıştır. Ancak zeytin üretiminin gelişimine baktığımız zaman ise düşüş yaşanmıştır. Buna göre 2010 yılında Hatay ilinde toplam 134.375 ton zeytin üretilmiş ve toplam Türkiye zeytin üretiminden aldığı pay %12,7 olmuştur. Ancak 2016 yılında 135.900 ton üretim ile Türkiye'den aldığı pay %8'e düşmüştür.

Tablo 45: Meyve Ürünleri Üretimi ve Ortalama Verim Düzeyi

	2005		2010		2015		2016	
Hatay	**Üretim***	**Verim***	**Üretim**	**Verim**	**Üretim**	**Verim**	**Üretim**	**Verim**
Mandalina (Diğer)	17.225	79	28.211	105	119.693	111	129.821	108
Limon	21.368	103	29.039	113	38.856	105	31.317	86
Greyfurt (Altıntop)	24.280	167	27.135	184	24.276	174	23.254	173
Erik	18.155	27	24.819	31	23.646	31	23.045	31
Kırmızı Biber	801	198	26.265	2.449	8.562	2.829	9.984	2.719
İncir	5.403	26	6.404	29	6.244	29	6.585	30
Kayısı	4.517	29	7.186	34	6.707	34	5.962	33

	2005		2010		2015		2016	
Hatay	**Üretim***	**Verim***	**Üretim**	**Verim**	**Üretim**	**Verim**	**Üretim**	**Verim**
Mandalina (Clementin)	3.619	94	3.490	89	3.340	113	3.098	114
Elma (Diğer)	2.605	33	1.934	28	2.541	28	2.152	23
Armut	1.319	28	1.579	33	1.331	31	2.009	34
Ceviz	1.699	40	2.071	37	1.520	32	1.428	29
Badem	774	23	818	19	1.417	23	1.401	23
Dut	840	22	1.033	27	642	28	729	31
Elma (Golden)	487	43	589	43	670	45	641	43
Çilek					509	2.367	588	1.820
Kiraz	545	29	578	30	626	28	580	26
Elma (Starking)	625	50	821	60	559	49	503	44
Elma (Grannysmith)			11	54	191	22	192	22
Kekik	23	121	155	194	223	128	187	114
Ayva	197	21	227	25	178	27	124	19
Avokado					20	83	20	78
Antep Fıstığı	9	5	10	3	9	4	7	3
Fındık	13	10	19	12	7	12	7	12
Kivi					6	30	6	30
Böğürtlen							2	500
Türkiye	**Üretim***	**Verim***	**Üretim**	**Verim**	**Üretim**	**Verim**	**Üretim**	**Verim**
Elma (Starking)	1.300.000	82	1.224.431	73	1.002.500	59	1.140.060	62
Limon	600.000	100	787.063	125	750.550	107	850.600	96
Elma (Golden)	795.000	84	765.550	73	680.500	60	750.650	65
Kayısı	860.000	72	450.000	33	680.000	44	730.000	47
Elma (Diğer)	175.000	32	295.032	37	534.800	31	668.550	36
Kiraz	280.000	30	417.905	28	535.600	26	599.650	28
Armut	360.000	35	380.003	38	463.623	43	472.250	42
Mandalina (Diğer)	210.000	86	249.049	94	340.570	81	440.557	86
Fındık	530.000	2	600.000	2	646.000	2	420.000	1
Çilek	200.000	2.000	299.940	2.568	375.800	2.648	415.150	2.690
İncir	285.000	30	254.838	27	300.600	31	305.450	31
Erik	220.000	29	240.806	31	279.761	31	297.589	33
Greyfurt (Altıntop)	150.000	152	213.768	187	250.025	174	253.120	181
Kırmızı Biber	45.000	577	186.272	1.790	204.131	1.808	228.531	1.867
Ceviz	150.000	33	178.142	33	190.000	25	195.000	24
Antep Fıstığı	60.000	2	128.000	4	144.000	4	170.000	4
Elma (Grannysmith)	40.000	49	74.200	47	121.674	45	134.448	46
Ayva	100.000	32	121.085	39	112.900	34	126.400	37
Mandalina (Clementin)	80.000	65	76.612	93	83.550	102	95.480	106

	2005		2010		2015		2016	
Hatay	**Üretim***	**Verim***	**Üretim**	**Verim**	**Üretim**	**Verim**	**Üretim**	**Verim**
Badem	45.000	13	55.398	15	80.000	14	85.000	13
Dut	55.000	26	75.096	30	69.334	29	71.724	30
Kivi	8.000	27	26.554	39	41.640	39	43.950	34
Kekik	6.400	136	11.190	131	12.992	124	14.724	122
Böğürtlen					2.425	984	2.468	786
Avokado	475	32	1.207	57	1.850	49	1.950	49
Mandalina (Satsuma)	172.524	113	186.915	103	393.778	149	402.601	143
Portakal (Washington)	233.409	147	262.124	161	276.498	164	279.585	164
Zeytin (Yağlık)	96.480	18	106.555	14	151.768	17	116.770	13
Üzüm (Sofralık-Çekirdekli)	39.139	909	47.858	1.096	42.518	961	38.026	858
Portakal (Diğer)	27.118	94	27.877	87	34.164	119	33.222	118
Nar	4.793	21	9.351	26	20.769	27	20.430	24
Zeytin (Sofralık)	17.286	21	27.820	17	25.935	13	19.130	9
Üzüm (Şaraplık)	1.000	200	5.400	900	8.824	1.435	6.600	1.200
Trabzon Hurması	4.786	22	5.881	26	3.245	35	3.249	35
Portakal (Yafa)	4.080	120	4.000	125	3.105	151	3.212	157
Muz	30	3.000			2.230	5.899	2.200	6.011
Şeftali (Diğer)	3.000	462	1.553	32	1.808	31	1.776	29
Üzüm (Sofralık-Çekirdeksiz)	300	556	22	42	814	681	1.407	817
Yenidünya	562	35	530	32	612	34	518	29
Şeftali (Nektarin)			300	33	454	33	464	34
Turunç	61	28	179	50	166	59	160	67
Zerdali	212	38	152	37	144	40	144	40
Mandalina (King)			79	75	103	86	122	102
Vişne	12	21	13	24	8	23	8	21
Genel Toplam	**709.296**	**6.953**	**849.003**	**6.479**	**1.208.716**	**16.320**	**1.173.266**	**16.016**
Türkiye	**Üretim**	**Verim**	**Üretim**	**Verim**	**Üretim**	**Verim**	**Üretim**	**Verim**
Portakal (Washington)	1.100.000	124	1.332.306	137	1.350.600	132	1.358.100	136
Zeytin (Sofralık)	800.000	12	1.040.000	14	1.300.000	13	1.300.000	13
Mandalina (Satsuma)	420.000	77	522.729	88	725.880	108	795.050	110

	2005		2010		2015		2016	
Hatay	Üretim*	Verim*	Üretim	Verim	Üretim	Verim	Üretim	Verim
Üzüm (Sofralık-Çekirdekli)	400.000	1.176	553.803	1.560	586.419	1.724	610.484	1.806
Şeftali (Diğer)	465.000	36	489.845	37	560.800	38	585.210	40
Üzüm (Sofralık-Çekirdeksiz)	450.000	652	461.508	626	423.527	647	472.534	734
Nar	80.000	25	208.502	32	445.750	33	465.200	34
Zerdali	400.000	14	375.000	11	400.000	9	430.000	9
Portakal (Diğer)	270.000	107	303.146	100	395.560	123	420.600	126
Turunç	400.000	551	431.326	627	379.263	620	395.732	689
Muz	150.000	4.167	210.178	4.747	270.500	4.633	305.926	4.915
Üzüm (Şaraplık)	140.000	27	194.989	33	183.500	30	192.500	32
Şeftali (Nektarin)	45.000	41	49.558	43	81.927	48	88.926	46
Portakal (Yafa)	75.000	107	75.048	107	70.638	115	71.300	124
Trabzon Hurması	18.000	31	26.277	36	33.725	39	34.650	40
Yenidünya	34.000	22	26.132	24	16.100	16	19.050	21
Vişne	12.000	48	12.112	46	12.717	47	13.950	50
Mandalina (King)	5.000	82	10.309	122	6.365	113	5.950	116
Zeytin (Yağlık)	5.000	82	10.309	122	6.365	113	5.950	116
Genel Toplam	11.823.875	11.107	13.445.218	14.106	15.154.461	15.195	16.084.413	15.673

Kaynak: TÜİK, Not 1: Verim değerleri Ağaç başına ortalama verimdir.
Not: Üretim ton, verim kg olarak verilmiştir.

İlçelere göre meyve ürünleri incelendiğinde 474.532 ton ile Erzin ilçesi en çok meyve üretiminin yapıldığı ilçedir. Onu sırası ile 274.596 ton ile Dörtyol, 83.567 ton ile Samandağ, 79.414 ton ile Arsuz ve 59.576 ton ile Hassa ilçeleri takip etmektedir. İlçelere göre toplam narenciye üretiminde ise 463.532 ton üretim ile Erzin ilçesi ilk sırada iken, 269.847 ton ile Dörtyol ilçesi ikinci sırada ve 64.573 ton ile Samandağ ilçesi üçüncü sıradadır. Narenciye içinde önemli bir yere sahip olan mandalina 308.036 ton üretim ile Erzin ilçesi ilk sırada iken, 148.315 ton üretim ile Dörtyol ikinci sıradadır.

Zeytin üretiminde ise 36.851 ton üretim ile Altınözü ilçesi birinci iken, Antakya ilçesi 22.831 ton ile İkinci ve 13.446 ton ile Kırıkhan üçüncü sırada bulunmaktadır. Yine Türkiye sıralamasında önemli yeri olan Erik ise en çok 12.610 ton üretim ile Antakya ilçesinde üretilirken, Trabzon Hurması ise 1.300 ton ile Belen ilçesinde üretilmektedir. Son olarak Yeni dünya ise 156 ton ile Belen ilçesinde üretilmektedir.

2016 yılı meyve üretiminin ilçelere göre dağılımı aşağıdaki tabloda görülebilir.

Tablo 46: İlçelere Göre Meyve Ürünleri Üretimi

	Altınözü		Antakya		Arsuz		Belen		Defne		Dörtyol		Erzin	
Ürün	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)
Armut	220	17	329	29	59	24	41	37	34	24			6	24
Ayva	22	11	19	17			8	27	14	20				
Badem	216	22	243	17			180	26	439	34			63	39
Ceviz	117	17	63	17	329	31	141	31	27	17	67	26		
Çilek			128	914	100	4.000							189	27
Dut	8	20	298	35	32	40	42	39	74	35			17	34
Elma (Diğer)	295	17	45	21	201	25	87	33	50	17				
Elma (Golden)					52	29	529	48						
Elma (Grannysmith)			66	20			34	51	92	20				
Elma (Starking)			9	32			481	45	13	29				
Erik	342	20	12.610	30	98	30	193	30	1.598	20			61	25
Greyfurt (Altıntop)			18	29	1.400	125			11	55	5.400	180	16.245	180
İncir	578	21	1.911	31	602	31	380	42	365	21	1.645	47	113	28
Kayısı	42	14	257	24		0	189	30	291	33			231	40
Kırmızı Biber			440	2.200										
Kiraz				0	69	26	355	28	2.453	68	205	68	492	68
Limon			999	76	24.857	92	13	38						
Mandalina (Clementin)			758	100	2.340	120			1.362	77	12.648	102	103.815	117
Mandalina (Diğer)			371	51	1.923	75			15	75				
Mandalina (King)			93	103					4.671	63	135.667	141	204.221	155
Mandalina (Satsuma)					12.380	121								
Muz					2.100	6.000			532	37				
Nar	919	18	3.721	28	2.143	28	552	43	3.315	45	2.316	149	4.267	169
Portakal (Diğer)			1.217	80	6.350	149			1.190	65	113.611	160	134.492	170
Portakal (Washington)			1.218	140	11.814	150								
Portakal (Yafa)			429	143	2.783	159			80	24			7	23
Şeftali (Diğer)	17	19	20	29	169	29	115	34	887	30				
Trabzon Hurması	44	20	79	30	114	40	1.300	40	22	55				
Turunç			12	20				827						
Üzüm (Sofralık-Çekirdekli)	19	162	49	980	126	663	579	26	450	11			1.999	14
Yenidünya			107	27	82	34	156		3.515	14			8.134	17
Zeytin (Sofralık)	3.266	9	2.559	11	891	8	371	9						
Zeytin (Yağlık)	33.585	11	20.272	14	8.400	11	258	14						

İlçelere Göre Meyve Ürünleri Üretimi (Devam)

Ürün	Hassa		İskenderun		Kırıkhan		Kumlu		Payas		Reyhanlı		Samandağ		Yayladağı	
	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)	Üretim (Ton)	Verim (Kg/Da)
Armut	150	33	55	24	113	29							215	57	787	52
Ayva					6	20							8	36	47	23
Badem	52	17			7	44					146	15	35	34	83	20
Ceviz	79	31	264	31	29	18							22	49	227	45
Çilek															360	2.278
Dut	64	24	16	40									6	24		
Elma (Diğer)	95	29	214	25	363	25					185	17	183	38	417	24
Elma (Golden)			60	29												
Erik	386	32	124	30	620	30	170	49			223	20	5.618	40	1.002	39
Greyfurt (Altıntop)													180	100		
İncir	99	26	564	31	263	42							25	31	1.685	32
Kayısı	515	27	222	47	894	19	386	47	39	38			884	47	367	36
Kekik													23	153	62	216
Kırmızı Biber					4.344	2.000					5.200	4.000				
Kiraz	22	17	134	25												
Limon	15	23	400	95	59	54			30	150			1.794	61		
Mandalina (Diğer)	37	13	104	77	34	28			3.740	94		0	5.787	63		
Mandalina (King)													14	140		
Mandalina (Satsuma)			364	121					20.003	194			25.295	97		
Muz	100	6.250														
Nar	3.565	18	96	27	5.144	28	776	37	37	19	1.818	20	495	35	632	18
Portakal (Diğer)	197	25	162	125	513	40							14.885	169		
Portakal (Washington)			360	120					408	200			16.492	170		
Şeftali (Diğer)	170	25	9	30	295	24					57	20	720	38	117	24
Şeftali (Nektarin)							180	34			46	22	188	40		
Trabzon Hurması	21	16	111	40	8	12						0	80	40	605	36
Turunç													126	90		
Üzüm (Sofralık-Çekirdekli)	36.515	872	33	660	496	496						0			209	829
Üzüm (Sofralık-Çekirdeksiz)	1.392	1.194			15	500						0				
Üzüm (Şaraplık)	6.600	1.200														
Vişne	7	22														
Yenidünya	9	17	88	34	1	33										
Zerdali													75	34		
Zeytin (Sofralık)	1.998	7	192	9	548	11	158	9	570	11	188	17	144	40	594	7
Zeytin (Yağlık)	7.488	13	2.260	13	12.898	14	275	15			8.839	20	2.309	9	2.882	10

2.3.1.5. Örtü Altı ve Organik Üretim

2.3.1.5.1. Örtü Altı Üretim

Seracılık Hatay ili için avantajlı bir alan olarak değerlendirilmektedir. Seracılık için ekolojik koşulların çok önemlidir. İlin yüksek kış sıcaklığı ve kışın güneşlenme sürelerinin uzunluğu seracılık için avantajlı bir durum teşkil etmekte olup, il seracılık açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Hatay ilinin ortalama aylık güneşlenme süreleri, birçok ay için Türkiye'nin aylık ortalama güneşlenme sürelerinden daha fazladır. Ayrıca örtü altı tarımındaki en önemli sorun olan ısıtma ve soğutma kış aylarında ihtiyaç duyulacak ısıtma maliyetleri açısından Hatay ili için önemli bir avantajı barındırmaktadır.

İlde 2016 yılında toplam örtü altı tarım alanı 11.110 dekar olup, bunun 1.244 dekarı plastik, 3 dekarı cam sera, 8.963 dekarı alçak tünel ve 900 dekarı yüksek tüneldir. Örtü altı sebze üretim alanı 10.663 dekar iken örtü altı meyve üretim alanı 437 dekardır. Geriye kalan 10 dekar ise süs bitki üretiminde kullanılmaktadır.

Hatay ilinde 2005-2016 döneminde hem alan hem de toplam üretimde istikrarlı bir seyir izlenmiş fazla değişiklik olmamıştır. Nitekim 2005-2016 döneminde Türkiye genelinde örtü altı tarım alanları %36,5, örtü altı üretimi %60,4 artış göstermişken Hatay'da örtü altı tarım alanları %2,2 artmış, örtü altı üretimi ise %2 oranında düşüş göstermiştir. 2016 yılı itibarıyla Hatay'da 11.100 dekar alanda 50.518 ton örtü altı meyve-sebze üretimi gerçekleştirilmiştir. İl, örtü altı tarımda sahip olduğu üretim alanıyla içinde bulunduğu TR63 Bölgesi'nden %97,7, üretim miktarı açısından %96,8 pay almaktadır. Bu bakımdan TR63 bölgesindeki örtü altı tarımın hemen hemen tamamı Hatay ilinde yapılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda örtü altı üretimin yıllar itibariyle gelişimi görülebilir.

*Tablo 47: Hatay, TR63 ve Türkiye'de Örtü Altı Tarımın Gelişimi**

		Hatay		TR63		Türkiye		Hatay/TR63	
		Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)
2005	Genel Toplam	10.852	51.550	11.987	58.765	555.034	4.465.343	90,5	87,7
	Örtü Altı (Alçak Tünel)	8.695	37.882	9.795	44.382	163.588	743.042	88,8	85,4
	Örtü Altı (Cam Sera)	4	57	4	57	93.865	1.181.661	100,0	100,0
	Örtü Altı (Plastik Sera)	410	3.807	445	4.522	227.714	2.128.533	92,1	84,2
	Örtü Altı (Yüksek Tünel)	1.743	9.804	1.743	9.804	69.867	412.107	100,0	100,0
2010	Genel Toplam	11.009	41.230	12.088	49.457	638.243	5.750.466	91,1	83,4
	Örtü Altı (Alçak Tünel)	8.665	27.641	9.671	34.641	171.322	909.725	89,6	79,8
	Örtü Altı (Cam Sera)	4	65	14	165	105.693	1.344.657	28,6	39,4
	Örtü Altı (Plastik Sera)	584	4.916	640	5.981	273.566	2.894.617	91,3	82,2
	Örtü Altı (Yüksek Tünel)	1.756	8.608	1.763	8.670	87.662	601.467	99,6	99,3
2013	Genel Toplam	10.862	45.026	11.070	46.877	682.562	6.273.927	98,1	96,1
	Örtü Altı (Alçak Tünel)	8.828	29.300	8.968	30.340	158.156	911.872	98,4	96,6
	Örtü Altı (Cam Sera)	3	60	13	160	100.821	1.232.180	23,1	37,5
	Örtü Altı (Plastik Sera)	1.167	11.319	1.203	11.799	316.621	3.460.373	97,0	95,9
	Örtü Altı (Yüksek Tünel)	864	4.347	886	4.578	106.964	669.502	97,5	95,0
2014	Genel Toplam	10.813	47.259	10.995	48.949	689.122	6.481.820	98,3	96,5
	Örtü Altı (Alçak Tünel)	8.672	30.863	8.788	31.746	157.180	918.972	98,7	97,2
	Örtü Altı (Cam Sera)	3	54	3	54	101.411	1.258.934	100,0	100,0
	Örtü Altı (Plastik Sera)	1.207	11.617	1.261	12.288	311.716	3.559.970	95,7	94,5
	Örtü Altı (Yüksek Tünel)	931	4.725	943	4.861	118.815	743.944	98,7	97,2

		Hatay		TR63		Türkiye		Hatay/TR63	
		Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)	Alan (da)	Üretim (ton)
2015	Genel Toplam	10.945	48.945	11.070	50.051	720.269	6.715.067	98,9	97,8
	Örtü Altı (Alçak Tünel)	8.899	32.985	8.964	33.460	164.869	963.345	99,3	98,6
	Örtü Altı (Cam Sera)	3	58	3	58	102.266	1.275.935	100,0	100,0
	Örtü Altı (Plastik Sera)	1.180	11.389	1.228	11.874	325.749	3.670.326	96,1	95,9
	Örtü Altı (Yüksek Tünel)	863	4.513	875	4.659	127.385	805.461	98,6	96,9
2016	Genel Toplam	11.100	50.518	11.361	52.164	757.905	7.165.241	97,7	96,8
	Örtü Altı (Alçak Tünel)	8.963	33.980	8.963	33.980	172.759	1.027.562	100,0	100,0
	Örtü Altı (Cam Sera)	3	59	3	59	101.669	1.288.520	100,0	100,0
	Örtü Altı (Plastik Sera)	1.234	11.812	1.487	13.387	355.526	4.011.228	83,0	88,2
	Örtü Altı (Yüksek Tünel)	900	4.667	908	4.738	127.951	837.931	99,1	98,5

Kaynak: TÜİK

**: Örtü altı süs bitkileri üretimi dahil değildir*

Not: Ekilen alan ve üretime birden fazla ekilişler dahildir. Sebze ekiliş alanlarıdır.

İlde örtü altı üretimi yapılan ürünler biber (dolmalık ve sivri), çilek, domates, fasulye (taze), hıyar, kabak (sakız), karpuz, kavun, muz, patlıcan ve 2016 yılında üretimine başlanan eriktir. Örtü altı tarımda 2016 yılı için toplam üretim miktarının %39'unu domates oluştururken, onu %16,5 ile hıyar takip etmektedir. Bu iki ürünün toplam üretimden aldığı pay %55,5'dir. Onları ise %14,8 ile kavun ve %11 ile karpuz takip etmektedir. Yıllar itibari ile üretim miktarlarına baktığımızda ise 2016 yılı itibari ile biber (sivri) ve patlıcan dışında diğer ürünlerin üretim miktarları 2010 yılına göre artış göstermiştir.

Hatay ilinde üretimi yapılan örtüaltı sebze ürünlerinin yıllar itibariyle gelişimi Tablo 48'de verilmiştir.

Tablo 48: Örtü Altı Tarımın Dağılımı

	2010		2013		2014		2015		2016	
Ürün	Ekilen Alan(Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan(Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan(Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan(Da)	Üretim (Ton)	Ekilen Alan(Da)	Üretim (Ton)
Biber (Dolmalık)	32	87	26	54	27	57	27	57	58	134
Biber (Sivri)	1.673	3.441	1.439	2.541	1.333	2.607	1.381	3.042	1.459	3.242
Çilek	12	48	32	108	58	142	56	147	67	159
Domates	3.015	17.320	2.776	18.745	2.702	19.348	2.740	19.276	2.719	19.559
Erik									20	16
Fasulye (Taze)	56	120	61	132	159	244	67	152	68	147
Hıyar	1.013	4.729	1.055	6.724	1.119	7.874	1.065	7.813	1.145	8.364
Kabak (Sakız)	541	1.241	716	1.511	658	1.510	682	1.567	675	1.546
Karpuz	512	3.551	512	3.551	512	3.551	600	4.800	700	5.600
Kavun	3.000	7.500	3.000	7.500	3.000	7.500	3.000	7.500	3.000	7.500
Muz	103	618	336	2.016	340	2.108	362	2.122	350	2.100
Patlıcan	1.052	2.575	909	2.144	905	2.318	965	2.469	839	2.151
Genel Toplam	**11.009**	**41.230**	**10.862**	**45.026**	**10.813**	**47.259**	**10.945**	**48.945**	**11.100**	**50.518**

Kaynak: TÜİK

Hatay'da örtü altı üretim faaliyetlerinin alan olarak %44,4'ü, üretimin ise %44,7'si Antakya ilçesinde gerçekleştirilmektedir. Alan olarak Antakya ilçesini %27,1 ile Kırıkhan ve %14,3 ile Samandağı ilçeleri takip ederken, üretim olarak ise %19,1 Samandağ ve %15 ile Kırıkhan ilçeleri takip etmektedir. Bu ilçelerin dışında daha az miktarda da olsa örtüaltı üretimin yapıldığı diğer ilçeler Erzin, Arsuz, Defne, Altınözü, Dörtyol, Kumlu, Reyhanlı ve Yayladağı ilçeleridir. Aşağıdaki grafikte ilçelerin örtüaltı üretim ve üretim yapılan alan içindeki payları verilmiştir.

Grafik 15: Örtüaltı Üretimin İlçelere Göre Dağılımı (%)

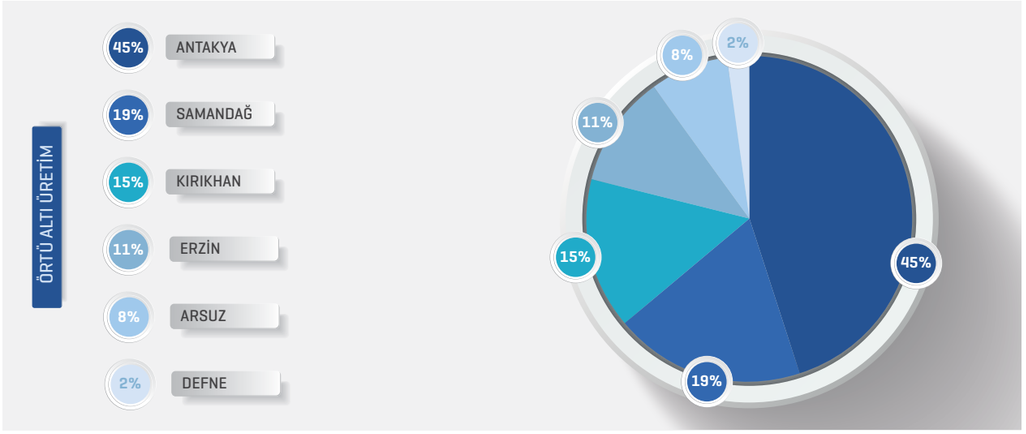

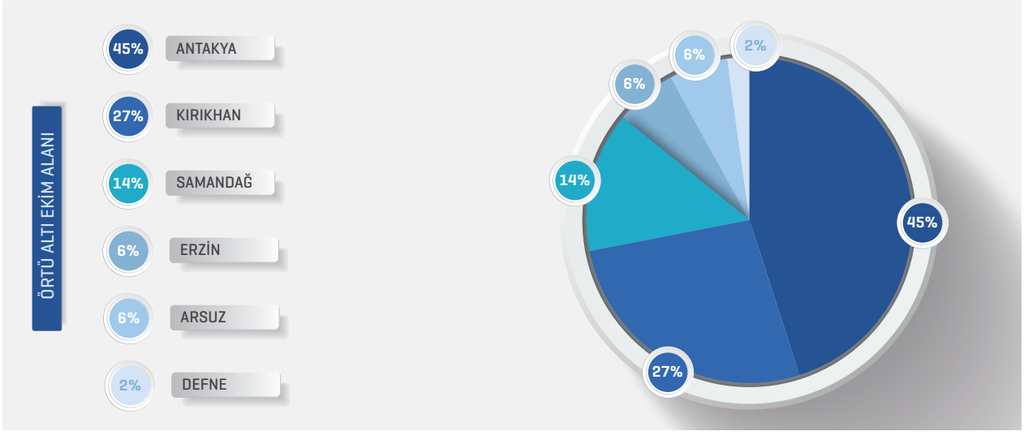

Kaynak : TÜİK

2.3.1.5.2. Organik Tarım

Organik tarım, hayvansal ve bitkisel üretimi bir bütün olarak tasarlayan, toprağın yapısını bozmayan bir anlayışla verimliliği artıran, hayvan refahını esas alan, işletme içerisinden sağlanan girdileri kullanmayı hedefleyen en son bilgi ve teknolojiden yararlanarak, tohumdan toprağa, girdiden işlemeye kadar belirli kurallar dahilinde denetim ve belgelendirmeyi gerektiren bir üretim sistemidir. Organik tarım, sürdürülebilir bir ekosistem, tüm canlılar için hakkaniyet, sosyal adalet ve beşeri ilişkiler anlayışı ile birlikte, aynı zamanda bir yaşam biçimidir. Dünya nüfusunun beslenme ihtiyacının karşılanması zorunluluğu, insanoğlu için tarımı vazgeçilemez bir uğraş haline getirmiştir. Binlerce yıl doğayla uyumlu, çevreye zarar vermeden yapılan tarımsal faaliyetler, buharlı makinelerin keşfiyle başlayan sanayi ve teknolojideki hızlı ilerlemelerin ve birim alandan daha fazla ürün almak için sentetik kimyasal gübrelerin, ilaçların ve suyun bilinçsiz ve aşırı kullanılmasının sonucu, önemli sorunları da beraberinde

getirmiştir. Tarımın çevre üzerindeki olumsuz ve aşırı baskısı, özellikle gelişmiş ülkelerde doğal kaynakların korunması, insan, hayvan ve çevre sağlığı konularının gündeme gelmesine ve toplum bilincinin gelişmesine neden olmuştur. Tarımın ekonomik ve ekolojik olarak kendisinden beklenen faydayı sağlayabilmesi için sürdürülebilir tarımsal uygulamaların ön plana çıkması ile birlikte organik tarımda giderek önem kazanmıştır. Organik tarımın gıda güvenilirliği, sağlıklı beslenme, insan sağlığı ve çevre koruma üzerindeki olumlu etkileri, yurt içinde ve yurt dışında organik ürüne olan talebi artırmıştır. 1900'lerin başlarında Avrupa'da başlayan organik tarım faaliyetleri özellikle 1970'li yıllardan sonra devlet yardımlarıyla desteklenerek yaygınlaşmaya başlamıştır. Avrupa, Kuzey Amerika ve Japonya'da ki gelişmeler, Türkiye'yi de olumlu yönde etkilemiştir. Ancak, ülkemizde organik tarım, Avrupa ülkelerinin tersine üretici ve tüketici talepleri doğrultusunda tabandan değil, Avrupalı organik tarım firmalarının temsilcileri aracılığı ile yukarıdan aşağıya doğru gelişmiştir (Aksoy, 1999). Avrupa Birliği üyesi ülkeler, organik tarım ürünleri üretimi ve ticaretinde en geniş ekiliş alanına, en yüksek iç tüketim değeri ve dış ticaret hacmine sahip ülkeler arasındadır. Türkiye'de organik tarımın gelişme öyküsü incelendiğinde, dış talebe bağlı olarak genel anlamda bir gelişmenin mevcut olduğu görülmekle birlikte, asıl gelişmenin iç piyasada tüketimin artmasına paralel olarak ortaya çıkması beklenmektedir. İç piyasadaki talebe göre ürün çeşitliliği, üretici sayısı, üretim miktarı da doğal olarak artış gösterecektir. 1990'lı yıllarda yetiştiricilerin organik üretime geçmelerinde özellikle prim fiyat ve pazar garantisi gibi ekonomik faktörler en etkili motivasyon unsuru olmuştur. Ancak, günümüzde ekonomik faktörlerin yanında organik tarım yapan üreticiler arasında çevre bilincinin gelişmesi ve insan sağlığına verilen önemin artması da organik tarımın benimsenmesi ve sürdürülmesinde etkili olmuştur.

Tablo 49: Organik Tarımın Gelişimi

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Değ.(%)
Hatay								
Çiftçi Sayısı	177	159	43	80	75	141	139	-21,5
Üretim Alanı (hektar)	4.971	4.846	0	2.717	1.149	890	1.920	-61,4
Üretim (ton)	36.028	36.938	0	3.924	3.031	3.764	5.149	-85,7
TR63								
Çiftçi Sayısı	225	161	86	102	117	212	214	-4,9
Üretim Alanı (hektar)	5.518	4.954	3.075	3.047	1.571	1.481	2.522	-54,3
Üretim (ton)	39.731	37.016	43.214	5.823	3.713	5.483	7.215	-81,8
Türkiye								
Çiftçi Sayısı	42.097	42.460	54.635	60.797	71.472	69.967	67.878	61,2
Üretim Alanı (hektar)	510.033	614.618	702.909	769.014	842.216	515.268	523.777	2,7
Üretim (ton)	1.343.737	1.659.543	1.750.127	1.620.466	1.642.235	1.829.291	2.473.600	84,1
HATAY/TR63 (%)								
Çiftçi Sayısı	78,7	98,8	50,0	78,4	64,1	66,5	65,0	-17,4
Üretim Alanı (hektar)	90,1	97,8	0,0	89,2	73,1	60,1	76,1	-15,5
Üretim (ton)	90,7	99,8	0,0	67,4	81,6	68,6	71,4	-21,3
HATAY/Türkiye (%)								
Çiftçi Sayısı	0,4	0,4	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	-51,3
Üretim Alanı (hektar)	1,0	0,8	0,0	0,4	0,1	0,2	0,4	-62,4
Üretim (ton)	2,7	2,2	0,0	0,2	0,2	0,2	0,2	-92,2

Kaynak: TÜİK

Türkiye iklim, toprak, su kaynakları, ürün çeşitliliği ve işgücü bakımından organik tarım için elverişli koşullara sahiptir. Organik tarımda temel amaç; doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve tüketicilerin güvenilir gıdaya ulaşımını sağlamaktır. Bu amacın gerçekleştirilmesi için tüm paydaşların katılımı ile organik tarımın her aşamasında gelişmenin kalıcı olması hedeflenmektedir. Politikalar ve faaliyetler, bu temel amaca yönelik olarak geliştirilmekte ve uygulanmaktadır. Bunun yanı sıra, üreticinin gelir düzeyinin yükseltilmesi, tüketici talebine olumlu cevap verilebilmesi, çevrenin korunması, eko agro-turizm, hizmet sektörü ve organik tarım sanayinin gelişmesi ve dış pazardan daha fazla pay alınması da giderek önem kazanmıştır. İhracata yönelik talepler doğrultusunda kuru üzüm ve kuru incir gibi geleneksel ürünler ile başlayan organik tarım, yıllar itibariyle önemli gelişmeler göstermiştir. Sekiz ürün ile başlayan organik tarım faaliyeti son yıllarda 200 ürünü geçmiştir.[3]

Hatay ili organik ürün yetiştiriciliği açısından son derece önemli bir potansiyele sahip olsa da organik potansiyelin tam da değerlendirilebildiğini ifade etmek mümkün değildir. 2016 yılı verilerine göre organik tarım faaliyeti yapılan 71 il arasında Hatay, organik tarımla uğraşan çiftçi sayısı açısından 46. sırada yer alırken, organik tarım kapsamındaki alan açısında 36. sırada, organik üretim miktarı açısından 39. sırada yer almaktadır. Hatay'da çiftçi başına 138,1 dekar, Türkiye genelinde 77,1 dekar organik tarım arazisi düşmektedir.

2016 yılı itibarıyla Hatay'da 139 çiftçi, 1.920 hektar alanda organik tarım faaliyetiyle uğraşmakta olup, toplam üretim miktarı 5.149 tondur. Hatay'da organik tarım faaliyetinde bulunan çiftçiler Türkiye'de organik üretim yapan toplam çiftçilerin %0,2'sini toplam organik üretimin ise yine %0,2'sini ve organik üretim yapılan Türkiye toplam alanının %0,4'ünü oluşturmaktadır.

Hatay ili organik tarımın yıllar itibari ile gelişimine baktığımız zaman en dikkat çekici hususun hem çiftçi sayısı hem üretim alanı hem de üretimin yıllar itibariyle düşmesidir. 2010 yılına göre 2016 yılında çifti sayısında %21,5, üretim alanında %61,4 ve üretimde ise %85,7'lik bir düşüş gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde ise 2010 yılına göre 2016 yılında her üç değişkende de artış yaşanmış olmasına rağmen Hatay ilinde organik tarımda düşüş yaşanması Hatay'a özgü bir düşüşün yaşandığını göstermektedir. Bu bakımdan Hatay ilinin organik tarım da Türkiye genelinden aldığı payın, 2010-2016 döneminde çiftçi sayısı, üretim alanı ve üretim açısından gerilediği görülmektedir. 2010 yılında ildeki organik tarım faaliyetinde bulunan çiftçilerin Türkiye genelindeki organik tarım çiftçileri içindeki payı %0,4 iken 2016 yılında %0,2'ye, organik tarım alanları payının %1'den %0,4'e, organik üretim miktarı payının %2,7'den %0,2'ye düştüğü görülmektedir.

Hatay ilinde organik tarım Antakya, Altınözü, Belen, Kırıkhan, Defne, Arsuz, Yayladağı ve Reyhanlı ilçelerinde yapılmaktadır. En çok üretim alanı ise sırasıyla Altınözü, Belen ve Reyhanlı ilçelerindedir. Ağırlıklı üretilen ürün ise zeytindir. Bunun yanı sıra küçük alanlarda badem, nar, çilek, narenciye üretimi de yer almaktadır.

2.3.1.5.3. İyi Tarım Uygulamaları

İyi Tarım Uygulamaları (İTU) FAO tarafından, «tarımsal üretim sisteminin sosyal açıdan yaşanabilir, ekonomik açıdan karlı ve verimli, insan sağlığını koruyan, hayvan sağlık ve refahı ile çevreye önem veren bir hale getirmek için uygulanması gereken işlemler» olarak tanımlanmaktadır.

İyi Tarım Uygulamalarının amacı

- Çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen tarımsal üretimin yapılması,
- Doğal kaynakların korunması,
- Tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik,
- Çalışanların sosyal güvenliğinin ve sağlığının korunması,
- Gıda güvenliğinin sağlanmasıdır.

Bunun için İTU, Zararlılarla Entegre Mücadele (Integrated Pest Management, IPM) ve Entegre Ürün Yetiştiriciliği (Integrated Crop Management - ICM) tekniklerinin, üretimde birlikte uygulanmasını önermektedir.

Üretim sonrası hasat ve depolamada hijyenik koşulların sağlanması ve ürüne herhangi bir bulaşmanın önlenmesi amacıyla Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları (Hazard Analysis Critical Control Point - HACCP) ilkelerinden yararlanılmaktadır.

İyi Tarım Uygulamaları'nda uygulanan standartlar:

- ISO 9001 Kalite Yönetim Sistemi,
- ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi,
- OHSAS 18001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi standartları da kullanılmaktadır.

Böylece iyi tarım uygulamaları şartlarına uygun şekilde elde edilen ürünün, insan sağlığına zararlı kimyasal, mikrobiyolojik ve fiziksel kalıntılar içermediği; çevreyi kirletmeden ve doğal dengeye zarar vermeden üretildiği; üretimi sırasında insan ve diğer canlıların olumsuz etkilenmediği; üretildiği ve tüketildiği ülkelerin tarımsal mevzuatına uygun olarak üretildiği belge ile garanti altına alınmış olmaktadır.

Ülkemizde İyi Tarım Uygulamaları 08.09.2004›te «İyi Tarım Uygulamalarına İlişkin Yönetmelik» ile başlatılmış ise de temelleri çok daha eskilere dayanmaktadır. Cumhuriyet dönemi öncesinde bir kısım üretim parselleri ve ürünlerin (zeytin vb.) kayıt altına alınarak, izlenebilirlik ve kayıt sistemlerinin oluşturulması, İyi Tarım Uygulamaları›nın Türkiye›deki kökleri olarak kabul edilebilir. Buna ek olarak 1957 yılında yürürlüğe giren 6968 sayılı «Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Kanunu» ve bunlara ilişkin çıkarılan mevzuat İTU›nun ülkemizdeki temellerini oluşturmuştur. 08.09.2004 tarihinde 25577 sayılı Resmi Gazete›de yayınlanarak yürürlüğe giren İyi Tarım Uygulamalarına İlişkin Yönetmelik, 05.05.2004 ve 15.05.2006 tarihlerinde iki kez değişikliğe uğrayarak, 15.05.2006 tarihinde son halini almıştır.[4]

3 TC Gıda Tarım Hayvancılık Bakanlığı, Organik Tarım Ulusal Eylem Planı 2013-2016, sayfa 5-7, http://www.tarim.gov.tr/BUGEM/Belgeler
4 www.tarim.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Iyi-Tarim-Uygulamalari
http://www.ecocert.com.tr/; http://belgelendirme.ctr.com.tr/;

Türkiye'de 2016 yılında 64 ilde 55.609 çiftçi 4,7 milyon dekar alanda iyi tarım uygulamaları kapsamında üretim yapmaktadır. Hatay'da iyi tarım uygulamalarına son yıllarda ilgi gösterilmeye başlanmış, 2016 yılında 171 çiftçi 30.283 dekar alanda iyi tarım uygulaması yapmış ve 79.698 ton ürün elde etmiştir. İyi tarım uygulamalarının Hatay da yıllara göre gelişimine baktığımız zaman 2014 yılından itibaren hem üretici hem üretim alanı hem de üretim miktarında artış yaşanmıştır. Hatay'ın Türkiye içindeki payı ise üretici sayısı itibari ile azalırken, üretim alanı ve miktarı açısından ise artmıştır. Hatay, TR63Bölgesi ve Türkiye iyi tarım uygulama bilgileri tablo 50'de verilmiştir.

Tablo 50: İyi Tarım Uygulamalarının Gelişimi

	Üretici Sayısı			Üretim Alanı (Dekar)			Üretim Miktarı (Ton)		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Hatay	89	103	171	8.178	17.014	30.283	26.627	38.198	79.698
TR63	375	889	1.003	38.824	85.991	145.445	40.790	60.472	163.822
Türkiye	21.332	39.740	55.609	2.147.705	3.465.695	4.741.075	4.151.661	3.271.239	5.027.891
Hatay/TR63	23,7	11,6	17,0	21,1	19,8	20,8	65,3	63,2	48,6
Hatay/Türkiye	0,4	0,3	0,3	0,4	0,5	0,6	0,6	1,2	1,6

Kaynak: http://www.tarim.gov.tr/Konular/Bitkisel-Uretim/Iyi-Tarim-Uygulamalari/Istatistikler

2.3.1.6. Tarımsal Araç ve Gereç Durumu

Tarımsal verimliliği etkileyen faktörlerin başında tarımsal teknolojinin yaygın kullanımı gelmektedir. 2016 yılı itibarıyla Türkiye'de toplam 1.273 bin traktör var iken, TR63 Bölgesi'nde 41.147 ve Hatay'da 18.942 traktör bulunmaktadır. Traktör sayısı bakımından Hatay ili TR63 bölgesinin %46'sını oluştururken, Türkiye'nin %1,5'ini oluşturmaktadır. Hatay traktörde hem bölge hem de Türkiye ortalamalarına göre daha iyi bir durumda bulunmaktadır. Bununla beraber sabit süt sağım tesisi ve de biçerdöver bakımından Hatay Türkiye ortalamalarının altında bulunmaktadır. İl tarımsal araç-gereç sayısı bakımından Türkiye toplam pulluk sayısının %1,2'si Hatay'da iken, bu oran ekim makinasında %1,4, gübre dağıtma makinasında %1,2, su pompasında %1,9, sabit süt sağım tesisinde %0,4, seyyar süt sağım makinesinde %1,2 ve biçerdöverde %0,2'dir. Aşağıdaki tabloda Hatay ilinde bulunan tarım araç-gereçleri ile ilin TR63 Bölgesi ve Türkiye içindeki yeri karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 51: Tarımsal Araç ve Gereç Sayısı (2016)

	Miktar (Adet)			Pay (%)	
	Türkiye	TR63 Bölgesi	Hatay	Hatay/TR63	Hatay/Türkiye
Pulluk	1.366.723	41.614	16.808	40,4	1,2
Ekim makinesi	449.996	16.783	6.388	38,1	1,4
Gübre dağıtma makinesi	413.119	15.176	4.945	32,6	1,2
Su pompası	693.276	22.978	13.140	57,2	1,9
Sabit süt sağım tesisi	10.057	110	38	34,5	0,4
Seyyar süt sağım makinesi	301.795	5.622	3.550	63,1	1,2
Biçerdöver	16.246	248	25	10,1	0,2
Traktör	1.273.531	41.147	18.942	46,0	1,5

Kaynak: TÜİK

2.3.1.7. Hayvancılık

Hayvancılık sektörü, yeterli ve dengeli beslenme, milli gelire yaptığı katkı, kırsal nüfusun önemli bir kesimi için geçim kaynağı olması itibariyle ülkemiz açısından çok önemli bir yere sahiptir. Ulusal kalkınma ve beslenme sorunlarının çözümünde yüklendiği ekonomik fonksiyonlar ve aynı zamanda kırsal kalkınmanın öncüsü olma potansiyeline sahip olan hayvancılık sektörü, istikrarlı bir ulusal tarım hayvancılık politikası oluşturulamadığından beklenen işlevleri yerine getirememiştir.

Hatay'da hayvancılık faaliyetleri yıllardan beri bitkisel üretimin yanında ek bir faaliyet kolu olarak yürütülmektedir ve bitkisel üretimin öne çıktığı Hatay'da hayvancılık ikinci planda kalmaktadır. Hayvancılığın ilde geri kalmasında çayır ve meraların tarla haline getirilmesi etkili olmuştur. Koyun, kıl keçisi , sığır daha çok beslenen hayvanlar iken Hatay'da arıcılık faaliyetleri de gelişmiştir. Ancak Hatay her ne kadar 152 km'lik bir sahile sahip olsa da balıkçılık yeterince gelişmemiş ve yakalanan balıklar daha çok il içinde tüketilmektedir.

2016 yılı itibari ile 2.5 milyar TL'lik bitkisel üretime karşılık, 810 milyon TL canlı hayvan değeri ve 196 milyon TL'lik hayvansal ürünler üretim değeri bulunmaktadır.

2.3.1.7.1. Canlı Hayvan ve Hayvansal Ürünler Üretim Değeri

Canlı Hayvan Üretim Değeri

2016 yılı itibarıyla Hatay'da canlı hayvan değeri 810 milyon TL düzeyinde olup, 89,8 milyar TL olan Türkiye canlı hayvan değerinin %0,9'unu, TR63 Bölgesi'nin (Hatay, K. Maraş, Osmaniye) %35,7'sini oluşturmaktadır. İl, canlı hayvan değerinin büyüklüğü açısından 81 il içerisinde 51. sırada yer almaktadır. 2007-2016 döneminde sürekli artış gösteren canlı hayvanlar değeri, 2011 ve 2013 yılında düşüş göstermiş sonra yine artmıştır. 2007-2016 döneminde canlı hayvanlar üretim değeri Hatay'da 3, TR63 Bölgesi'nde 2,7 ve Türkiye genelinde de 2,6 kat yükselmiştir. Canlı hayvanlar değerinde 2016'da önceki yıla göre Türkiye genelinde %22,9, TR63 Bölgesi'nde %22,3 artış yaşanırken Hatay'da %27,7 artış gerçekleşmiştir. 2016 yılı itibarıyla Türkiye'de kişi başına düşen canlı hayvan değeri 1.126 TL, TR63 Bölgesi'nde 711 TL iken Hatay'da 521 TL olmuştur. Hatay, kişi başına canlı hayvan değerinin büyüklüğü açısından 81 il içerisinde 75. sıradadır. 2007-2016 döneminde kişi başına canlı hayvan değerleri Türkiye'de 2,2 kat, TR63 Bölgesi'nde 2,3 kat artarken Hatay'da 3,7 kat artmıştır. Hatay'da 2007-2016 döneminde, canlı hayvanlar değerindeki ve kişi başına canlı hayvanlar değerindeki artış Türkiye genelinin üstünde gerçekleşmiştir.

Tablo 52: Canlı Hayvan Değeri (Milyon TL)

Yıllar	Türkiye (TR)		TR63		HATAY		Hatay/TR Pay (%)	Hatay/ TR63 Pay (%)
	Değer	Kişi Başı Değer(TL)	Değer	Kişi Başı Değer(TL)	Değer	Kişi Başı Değer(TL)		
2007	24.666	349	600	211	201	145	0,8	33,5
2008	25.521	357	651	224	216	153	0,8	33,2
2009	28.146	388	701	237	255	176	0,9	36,4
2010	46.873	636	1.135	378	432	292	0,9	38,1
2011	60.077	804	1.424	472	427	290	0,7	30,0
2012	63.547	840	1.684	554	564	380	0,9	33,5
2013	57.656	752	1.401	455	462	307	0,8	33,0
2014	62.512	805	1.618	519	486	320	0,8	30,0
2015	73.102	928	1.854	590	634	413	0,9	34,2
2016	89.866	1.126	2.268	711	810	521	0,9	35,7

Kaynak: TÜİK

Hatay ilinde 2016 yılında toplam 810 milyon TL değerinde canlı hayvan üretimi yapılmış olup, %75 büyükbaş, %22'si küçükbaş, %3'ü ise at, eşek, katır, manda, yumurta tavuğu vb diğer hayvan türlerine aittir. Canlı hayvan değeri içinde en yüksek paya %37 ile kültür melezi sığır sahipken, kültür ırkı sığırın payı %36 ve yerli sığırın payı %4'tür. Kuzu ve yavru keçilerin dahil olduğu küçükbaş hayvan içinde yerli koyun ağırlıklı bir yer tutmakta ve canlı hayvan değerinin %13'ünü oluşturmaktadır.

Grafik 16: Canlı Hayvan Üretim Değerinin Hayvan Türlerine Göre Dağılımı (2016)

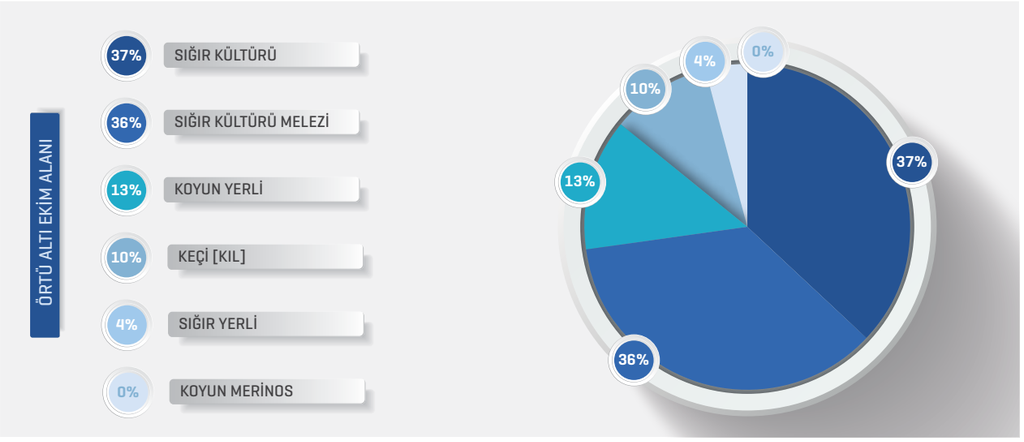

Kaynak : TÜİK

Hayvansal Ürünler Üretim Değeri

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre Hatay'da 2016 yılı itibarıyla 3,5 milyar TL olarak gerçekleşen tarımsal üretim değerinin %5'ini hayvansal ürünler üretim değeri oluşturmaktadır. 2011 yılından itibaren il ve bölge bazında hayvansal ürünlerden kırmızı et, beyaz et, yumurta ve deri üretim miktarları TUİK tarafından yayınlanmadığı için bu ürünlerin il ve bölge üretim değeri hesaplanamamıştır. Bu nedenle 2011 yılı ve sonrası il ve Bölge üretim değerleri, önceki yıllarla karşılaştırılmamalıdır. Bu kısıt altında Hatay'da hayvansal üretimin gelişimi incelendiğinde 2007-2011 döneminde hayvansal ürünler üretiminin %49,5, 2011-2016 döneminde %26,4 oranında arttığı görülmektedir. Türkiye genelinde hayvansal ürünler üretimi değeri 2007-2010 döneminde %66,3, 2011-2016 döneminde %62 oranında artış göstermiştir. 2016 yılı itibarıyla Hatay'da gerçekleşen 196 milyon TL'lik hayvansal ürünler üretim değeri, Türkiye genelinin %0,9'unu oluştururken, hayvansal ürünler üretim değerinin büyüklüğü açısından 81 il içerisinde 57. sırada yer almaktadır.

Tablo 53: Hayvansal Ürünler Üretim Değeri

Yıllar	Türkiye (TR)		TR63 Bölgesi		Hatay		Pay (%)	
	Milyon TL	Kişi Başı TL	Milyon TL	Kişi Başı TL	Milyon TL	Kişi Başı TL	Hatay/TR	Hatay/ TR63
2007	22.922	325	509	179	204	147	0,9	40,1
2008	23.817	333	576	198	217	154	0,9	42,6
2009	26.611	367	509	172	183	126	0,8	36,0
2010	38.128	517	769	256	305	206	1,3	59,9
2011	42.572	570	423	140	155	105	0,7	30,5
2012	49.322	652	486	160	180	122	0,8	35,4
2013	40.459	528	484	157	167	111	0,7	32,8
2014	44.333	571	566	182	181	119	0,8	35,6
2015	55.671	707	653	208	210	137	0,9	41,3
2016	62.167	779	677	212	196	126	0,9	38,5

Kaynak: TÜİK

Not: 2011 yılından sonra kırmızı et, beyaz et, yumurta ve deri üretim miktarları il ve bölge bazında verilmemektedir. Bu nedenle 2011 yılı ve sonrası il ve bölge üretim değerleri, önceki yıllarla karşılaştırılmamalıdır.

Hayvansal ürünler üretiminde kişi başına düşen değerler incelendiğinde, hayvansal ürünlerden kırmızı et, beyaz et, yumurta ve deri üretim değerlerinin il ve bölge bazında gerek hesaplara dahil edildiği 2011 öncesi gerekse dahil edilmediği 2011 sonrası yıllarda Türkiye ortalamasının çok altında olduğu görülmektedir. 2016 yılı değerleri itibarıyla Hatay, kişi başına düşen hayvansal ürünler üretim değeri açısından ise 77. sırada bulunmaktadır.

Hatay ilinde 2016 yılında toplam 196 milyon TL değerinde hayvansal ürünler üretimi yapılmış olup, bunun %77'sini inek sütü oluşturmaktadır. Arıcılık ve bal üretimi açısından ise hayvansal ürünler üretim değerinin %11'ini balın oluşturduğu görülmektedir. İlde üretilen keçi sütünün il hayvansal ürünler üretim değeri içindeki payı ise %6 iken, koyun sütünün payı %5'tir.

Grafik 17: Hayvansal Ürünler Üretim Değerinin Dağılımı (2016)

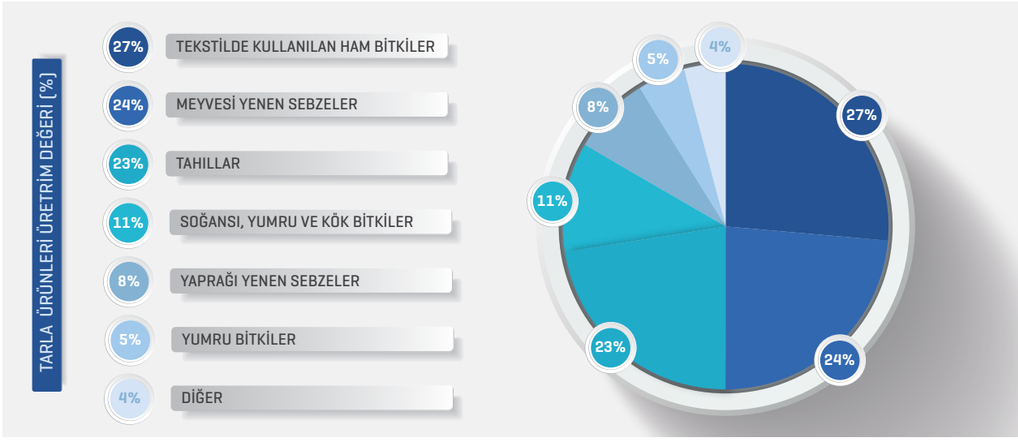

Kaynak : TÜİK

2.3.1.7.2. Canlı Hayvan Varlığı ve Hayvansal Ürünler Üretimi

Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı

2016 yılı itibariyle Hatay ilinde 124.504 büyükbaş ve 332.005 küçükbaş mevcuttur. Hatay hayvan varlığı içerisinde ağırlıklı olarak, büyükbaş hayvanlardan sığır (kültür ve melez), küçükbaş hayvanlardan ise koyun (yerli) ve keçi (kıl) bulunmaktadır. Nitekim 2016 yılı il büyükbaş mevcudunun %52,3'ü sığır (melez) ve %40,6'sı sığır (kültür), küçükbaş mevcudunun %52,9'u koyun (yerli) ve %46,1'i keçi (kıl) oluşmaktadır. İlde büyükbaş hayvan varlığı içinde mandanın payı %0,6 ve yerli sığırın payı %6,3 olup, küçükbaş hayvanlardan merinos koyun %0,9 iken tiftik keçi bulunmamaktadır. Türkiye genelinde ise küçükbaş hayvanlardan ilde olduğu gibi yerli ırk koyun(%69,7) yetiştiriciliği ön plana çıkarken onu kıl keçi (%24,5) izlemekte, büyükbaş hayvanlarda ise kültür (%46,3) ırkı sığır ilk sırada yer alırken onu kültür melezi sığır (%40,4) ve yerli ırk sığır (%12,1) izlemektedir. Türkiye'deki büyükbaş hayvan varlığının %0,9'u, küçükbaş hayvan varlığının %0,8'i Hatay ilinde bulunmakta iken TR63 bölgesindeki büyükbaş hayvan varlığının %33,8'i, küçükbaş hayvan varlığının %28,1'i Hatay'da bulunmaktadır.Hatay ili hayvan varlığının sayısal olarak ve cins itibariyle tarihsel gelişimi incelendiğinde; büyükbaş hayvancılıkta yerli ırktan kültür melezine doğru bir kayış olduğu gözlenmekte, küçükbaşta ise önceden olmayan merinos ırkı koyunun yetiştirilmeye başlandığı gözlenmektedir. 2005-2016 döneminde ilde büyükbaş toplam hayvan varlığı %55,6 artmış, küçükbaş toplam hayvan varlığı ise %136,4 artmıştır. Aynı dönemde TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) bölgesinde büyükbaş hayvan varlığı %42, küçükbaş hayvan varlığı %37,7; Türkiye genelinde büyükbaş hayvan varlığı %33,8, küçükbaş hayvan varlığı %29,9 artmıştır. Hatay hayvan varlığının Türkiye içindeki payı hem büyükbaş hem de küçükbaşta artmıştır. 2005 yılında Türkiye toplam büyükbaş hayvan varlığının %0,8'i Hatay'da iken 2016 yılında %0,9'a, Türkiye küçükbaş hayvan varlığının 2005'te %0,4'ü ilde iken 2016 yılında %0,8' artmıştır. Aynı şekilde TR63 içindeki payı da hem büyükbaş hem de küçükbaşta artmıştır. Buna göre 2005 yılında TR63 toplam büyükbaş hayvan varlığının %30,9'u Hatay'da iken 2016 yılında %33,8'i, TR63 küçükbaş hayvan varlığının 2005'te %16,4'ü ilde iken 2016 yılında %28,1'i Hatay'da bulunmaktadır. İl, TR63 ve Türkiye hayvan varlığınının türler itibariyle 2005-2016 dönemi gelişimi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 54: Hatay Hayvan Varlığı Gelişimi

	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Değ. (%)
HATAY	**Büyükbaş**								
Manda	344	443	748	762	737	794	821	797	131,7
Sığır (Kültür)	15.017	26.623	30.236	31.886	33.530	52.559	49.243	50.631	237,2
Sığır(Melez)	49.243	79.953	80.294	94.752	95.688	69.452	67.712	65.153	32,3
Sığır(Yerli)	15.399	20.222	18.344	12.601	12.518	8.535	9.107	7.923	-48,5
Büyükbaş	**80.003**	**127.241**	**129.622**	**140.001**	**142.473**	**131.340**	**126.883**	**124.504**	**55,6**
TR63									
Manda	479	579	1.007	1.060	1.101	1.196	1.339	1.392	190,6
Sığır (Kültür)	48.804	75.463	92.033	112.596	116.677	151.685	151.774	153.419	214,4
Sığır(Melez)	175.385	180.295	189.900	212.196	228.400	190.703	185.063	190.410	8,6
Sığır(Yerli)	34.605	33.685	31.775	26.916	26.968	25.083	24.698	22.848	-34,0
Büyükbaş	259.273	290.022	314.715	352.768	373.146	368.667	362.874	368.069	42,0
TÜRKİYE									
Manda	104.965	84.726	97.632	107.435	117.591	122.114	133.766	142.073	35,4
Sığır (Kültür)	2.354.957	4.197.890	4.836.547	5.679.484	5.954.333	6.178.757	6.385.343	6.588.527	179,8
Sığır(Melez)	4.537.998	4.707.188	5.120.621	5.776.028	6.112.437	6.060.937	5.733.803	5.758.336	26,9
Sığır(Yerli)	3.633.485	2.464.722	2.429.169	2.459.400	2.348.487	1.983.415	1.874.925	1.733.292	-52,3
Büyükbaş	**10.631.405**	**11.454.526**	**12.483.969**	**14.022.347**	**14.532.848**	**14.345.223**	**14.127.837**	**14.222.228**	**33,8**
HATAY/TR	0,8	1,1	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	12,5
HATAY/TR63	30,9	43,9	41,2	39,7	38,2	35,6	35,0	33,8	9,4
HATAY	**Küçükbaş**								
Keçi(Kıl)	65.628	70.981	113.475	134.167	133.309	142.185	156.919	153.066	133,2
Koyun (Yerli)	74.795	91.066	125.087	178.314	196.091	154.593	179.215	175.898	135,2
Koyun(Merinos)		1.050	1.630	2.490	2.576	3.118	2.925	3.041	189,6
Küçükbaş	**140.423**	**163.097**	**240.192**	**314.971**	**331.976**	**299.896**	**339.059**	**332.005**	**136,4**
TR63									
Keçi(Kıl)	284.806	299.232	378.136	412.244	456.697	540.489	524.051	550.044	93,1
Koyun (Yerli)	573.330	477.501	535.583	615.698	662.623	655.126	586.466	626.307	9,2
Koyun(Merinos)		3.418	4.676	6.041	6.317	7.103	5.488	5.228	53,0
Küçükbaş	**858.136**	**780.151**	**918.395**	**1.033.983**	**1.125.637**	**1.202.718**	**1.116.005**	**1.181.579**	**37,7**
TÜRKİYE									
Keçi(Kıl)	6.284.498	6.140.627	7.126.862	8.199.184	9.059.259	10.167.125	10.210.338	10.137.534	61,3
Koyun (Yerli)	232.966	152.606	151.091	158.102	166.289	177.811	205.828	207.765	-10,8
Koyun(Merinos)	24.551.972	22.003.299	23.811.036	25.892.582	27.485.166	29.033.981	29.302.358	28.832.669	17,4
Küçükbaş[5]	**31.821.789**	**29.382.924**	**32.309.518**	**35.782.519**	**38.509.795**	**41.485.180**	**41.924.100**	**41.329.232**	**29,9**
HATAY/TR	0,4	0,6	0,7	0,9	0,9	0,7	0,8	0,8	100,0
HATAY/TR63	16,4	20,9	26,2	30,5	29,5	24,9	30,4	28,1	71,3

Kaynak: TÜİK

5 Toplam Küçükbaş Hayvan sayısına Keçi (tiftik) de dahildir.

Hatay büyükbaş hayvan varlığı içinde sığır ağırlıklı bir yer tutmakta olup, en çok melez ve kültür ırkı yetiştirilmektedir. 2016 yılı verilerine göre ilde toplam 123.707 baş sığır bulunmaktadır. İl sığır mevcudunun yaklaşık olarak 65 bini melez, 51 bini kültür, 8 bini yerli ırk sığır ve 797 mandadan oluşturmaktadır. 2016 yılında ilde yaklaşık 332 bin küçükbaş hayvan bulunmakta olup, bunun 175 bini yerli ırk koyun, 153 bini kıl keçidir.

Aşağıdaki grafikte Hatay ili büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığının dağılımı görülebilir.

Grafik 18: Hatay Hayvan Varlığının Türlerine Göre Dağılımı (2016)

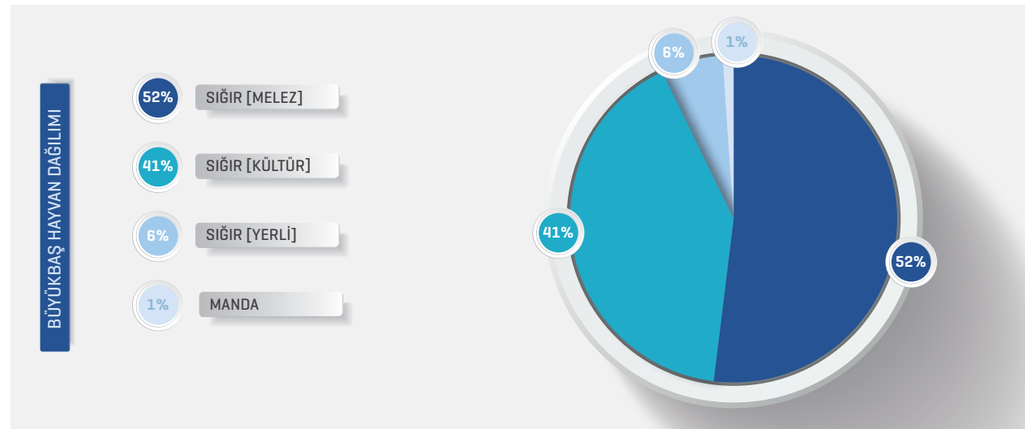

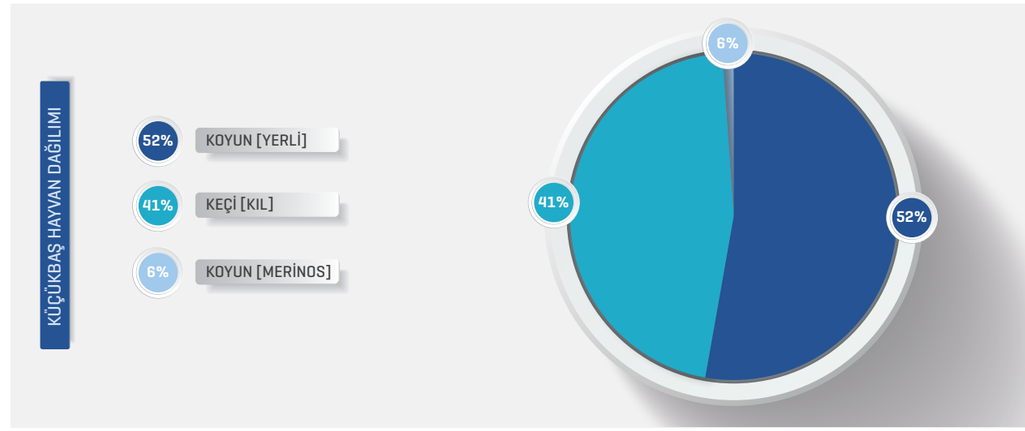

Kaynak:TÜİK

Toplam sığır varlığı bakımından ilk sırada Antakya ilçesi yer almakta olup, 60,335 sığırla il toplam sığır varlığı içinde %23,9 pay almaktadır. Bu ilçeyi il sığır varlığı içindeki payı %11,5 olan Samandağ (14.256 sığır) ilçesi takip etmektedir. İl sığır varlığı içindeki payları bakımından %11,4 paya sahip olan Yayladağı (14.150 sığır), %8,7 paya sahip olan Kırıkhan (10.788 sığır), %8,4 paya sahip olan Arsuz (10.497 sığır) ilçeleri önem arzeden diğer ilçelerdir. Hatay sığır varlığı içinde payı en az olan ilçeler ise Belen 1.341 sığır varlığıyla %1 ve 1.514 sığır varlığıyla %1,2 paya sahip olan Payas ilçeleridir.

İlçelerin büyükbaş hayvan varlığının ırksal dağılımı incelendiğinde; Kültür ırkı sığırda ilk üç sırayı %22,7 payla Samandağ, %15,8 payla Defne ve %15,2 payla Antakya ilçelerinin, en az paya sahip üç ilçenin ise %0.1 payla İskenderun, %1,4 payla Kumlu, %2,4 payla Belen ilçelerinin yer aldığı görülmektedir. İl hayvan varlığının önemli bir kısmını oluşturan kültür melezi sığırda ilk dört sırayı %31,8 payla Antakya, %15,3 payla Yayladağı, %10,5 payla Arsuz ve %7,9 payla Kırıkhan ilçeleri paylaşmaktadır. İl kültür melezi sığır içindeki payları bakımından son sıraları ise Payas (%1,7) ve İskenderun (%2,4) ilçeleridir. Yerli sığır varlığı içinde en büyük pay %25,3'le Yayladağı ilçesine ait olup bu ilçeyi %18,4 payla Kırıkhan, %15,2 payla Antakya ilçesi takip etmektedir.

Hatay'ın tüm ilçelerinde büyükbaş hayvanın yanı sıra küçükbaş hayvan yetiştiriciliği de yapılmaktadır. İldeki küçükbaş hayvanlar koyun (yerli) ve keçiden (kıl) oluşmakta, Türkiye genelinde bulunan merinos koyun çok az ve tiftik keçi yetiştiriciliği ilde yapılmamaktadır. İldeki toplam küçükbaş hayvan varlığının %71,6'sı; Kırıkhan (%24,1), Hassa (%23,4), Yayladağı (%13,9), Reyhanlı (%10,2) ilçelerinde bulunmaktadır. Koyun (yerli) yetiştiriciliğinde %27,2 payla Kırıkhan ilçesi ilk sırada yer alırken, Hassa ilçesi %21,2 payla onu takip etmektedir. Koyun varlığı açısından önemli oranda paylara sahip diğer ilçeler Reyhanlı (%16), Kumlu (%12,2) ilçeleridir. Keçi yetiştiriciliğinde Hassa ilçesi %26,5 payla öne çıkmakta, onu Yayladağı (%24,6), ve Kırıkhan (%21,2) ilçeleri takip etmektedir.

Tablo 55: Hatay Hayvan Varlığı İlçelere Dağılımı(2016, Adet)

İlçe Adı	Keçi (Kıl)	Koyun (Yerli)	Koyun (Merinos)	Küçükbaş Toplam	İlçenin Payı(%)	Manda	Sığır (Kültür)	Sığır (Melez)	Sığır (Yerli)	Büyükbaş Toplam	İlçenin Payı(%)
Altınözü	4.875	3.500	370	8.745	2,6	-	3.100	5.595	100	8.795	7,1
Antakya	5.285	8.110	-	13.395	4,0	10	7.729	20.737	1.205	29.681	23,8
Arsuz	975	1.995	-	2.970	0,9	-	3.065	6.887	545	10.497	8,4
Belen	6.801	4.974	-	11.775	3,5	-	1.251	-	90	1.341	1,1
Defne	150	1.250	-	1.400	0,4	-	8.000	-	-	8.000	6,4
Dörtyol	1.790	5.429	-	7.219	2,2	-	-	3.031	111	3.142	2,5
Erzin	4.122	5.772	-	9.894	3,0	-	-	2.472	-	2.472	2,0
Hassa	40.630	37.348	-	77.978	23,5	32	4.134	1.807	820	6.793	5,5
İskenderun	2.895	1.465	-	4.360	1,3	-	84	1.581	-	1.665	1,3
Kırıkhan	32.335	47.880	-	80.215	24,2	755	4.154	5.170	1.464	11.543	9,3
Kumlu	5.950	21.500	-	27.450	8,3	-	745	2.425	660	3.830	3,1
Payas	1.330	1.481	-	2.811	0,8	-		1.136	378	1.514	1,2
Reyhanlı	5.790	28.240	-	34.030	10,2	-	4.650	2.050	125	6.825	5,5
Samandağ	2.383	1.182	-	3.565	1,1	-	11.553	2.290	413	14.256	11,5
Yayladağı	37.755	5.772	2.671	46.198	13,9	-	2.166	9.972	2.012	14.150	11,4
Toplam	**153.066**	**175.898**	**3.041**	**332.005**		**797**	**50.631**	**65.153**	**7.923**	**124.504**	

Kaynak: TÜİK

Kümes Hayvanları Varlığı

Hatay'da kümes hayvanları yetiştiriciliği önemli sayılabilecek düzeylerdedir. İlde daha çok et tavuğu ve yumurta tavuğu yetiştiriciliği yapılmaktadır. Bununla beraber hindi, kaz ve ördek de bulunmaktadır. Yıllar itibari ile baktığımızda et tavukçuluğu üretimi düşerken onun yerini yumurta tavuğu üretimi almış ve hindi, kaz ve ördek gibi diğer kümes hayvanları sayıları da az miktarlarda olsa da bulunmaktadır.

2016 yılı itibari ile 530.126 adet yumurta tavuğu, 483.916 tane et tavuğu, 3.387 tane ördek, 2.741 tane kaz ve 2.275 tane hindi bulunmaktadır. En çok üretimi yapılan ürünlerden olan Et tavuğu 2016 yılında 2005 yılına göre %56,7 düşüş gösterirken, yumurta tavuğu üretimi %73,5 artmıştır. Bununla beraber hindi üretimi %37,3, kaz üretimi %55,9 ve ördek üretimi ise %38,4 düşmüştür. Toplam kümes hayvan adeti ise 2016 yılında %29 düşüş yaşamıştır. Hatay ili 2005 yılında TR63 bölgesinin içinde toplam kümes hayvan sayısının %57,1'ini oluştururken bu oran 2016 yılında düşerek %37,1 olmuştur. Aynı şekilde Hatay'ın Türkiye içindeki payı ise 2005 yılında %0,4 iken bu oran da düşerek %0,3 olmuştur.

Aşağıdaki tabloda Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye kümes hayvanları varlığının yıllar itibariyle gelişimi görülebilir.

Tablo 56: Kümes Hayvanı Varlığı

Hatay	2005	2010	2011	2012	2013	2014	20115	2016
Et Tavuğu	1.119.600	1.714.261	493.300	911.060	420.979	479.841	518.850	483.916
Hindi	3.630	2.026	1.633	2.480	2.509	1.803	2.252	2.275
Kaz	6.220	3.917	2.404	2.780	2.805	2.196	2.830	2.741
Ördek	5.505	4.313	3.577	5.700	5.824	2.912	3.593	3.387
Yumurta Tavuğu	305.520	376.880	366.600	346.275	333.573	593.162	339.080	530.126
Toplam	1.440.475	2.101.397	867.514	1.268.295	765.690	1.079.914	866.605	1.022.445
TR63								
Et Tavuğu	1.337.050	1.889.211	782.800	1.228.760	577.579	813.181	1.100.385	1.284.211
Hindi	84.705	21.328	24.736	18.698	20.110	18.808	19.553	17.771
Kaz	19.376	11.753	9.633	9.336	9.810	7.814	8.119	7.926
Ördek	24.204	8.373	7.161	11.582	12.055	8.974	11.213	11.753
Yumurta Tavuğu	1.056.180	853.270	854.306	872.487	805.993	1.072.112	1.209.456	1.436.918
Toplam	2.521.515	2.783.935	1.678.636	2.140.863	1.425.547	1.920.889	2.348.726	2.758.579
Türkiye								
Et Tavuğu	257.221.440	163.984.725	158.916.608	169.034.283	177.432.745	199.976.150	213.658.294	220.322.081
Hindi	3.697.103	2.942.170	2.563.330	2.760.859	2.925.473	2.990.305	2.827.731	3.182.751
Kaz	1.066.581	715.555	679.516	676.179	755.286	911.990	850.694	933.353
Ördek	656.409	396.851	382.223	356.730	367.821	399.820	398.387	413.841
Yumurta Tavuğu	60.275.674	70.933.660	78.956.861	84.677.290	88.720.709	93.751.470	98.597.340	108.689.236
Toplam	322.917.207	238.972.961	241.498.538	257.505.341	270.202.034	298.029.735	316.332.446	333.541.262
Hatay/TR63								
Et Tavuğu	83,7	90,7	63,0	74,1	72,9	59,0	47,2	37,7
Hindi	4,3	9,5	6,6	13,3	12,5	9,6	11,5	12,8
Kaz	32,1	33,3	25,0	29,8	28,6	28,1	34,9	34,6
Ördek	22,7	51,5	50,0	49,2	48,3	32,4	32,0	28,8
Yumurta Tavuğu	28,9	44,2	42,9	39,7	41,4	55,3	28,0	36,9
Toplam	57,1	75,5	51,7	59,2	53,7	56,2	36,9	37,1
Hatay/TR								
Et Tavuğu	0,4	1,0	0,3	0,5	0,2	0,2	0,2	0,2
Hindi	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Kaz	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4	0,2	0,3	0,3
Ördek	0,8	1,1	0,9	1,6	1,6	0,7	0,9	0,8
Yumurta Tavuğu	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,6	0,3	0,5
Toplam	**0,4**	**0,9**	**0,4**	**0,5**	**0,3**	**0,4**	**0,3**	**0,3**

Kaynak: TÜİK

Hatay toplam kümes hayvanları varlığının ilçelere göre dağılımı incelendiğinde Antakya ve Defne ilçelerinin öne çıktığı görülmektedir. Antakya da 2016 yılı itibari ile toplam kümes hayvan sayısı 346.960 adet iken, onu 227.730 adet ile Defne ve 148.054 adet Yayladağı ilçesi izlemektedir. Et tavuğu üretimi açısından ise 221.000 ile Defne ilçesi ilk sırada iken onu 121.415 ile Yayladağı takip etmektedir. Yumurta tavuğu üretimi açısından ise Antakya 320.220 adet ile birinci sırada yer almaktadır. Antakya'yı 34.000 ile Yayladağ ve 29.000 ile Belen ilçesi izlemektedir.

Aşağıdaki tabloda 2016 yılı için ilçelere göre kümes hayvanları varlığının dağılımı görülebilir.

Tablo 57: Kümes Hayvanı Varlığının İlçelere Göre Dağılımı (Adet, 2016)

İlçe	Et Tavuğu	Hindi	Kaz	Ördek	Yumurta Tavuğu	Toplam	İlçe Payı (%)
Altınözü		80	30	30	6.100	6.240	0,6
Antakya	25.000	660	590	490	320.220	346.960	33,9
Arsuz		35	290	240	20.000	20.565	2,0
Belen	25.001	26	61	81	29.001	54.170	5,3
Defne	221.000	240	90	400	6.000	227.730	22,3
Dörtyol		60	65	240	34.000	34.365	3,4
Erzin		40	65	80	15.000	15.185	1,5
Hassa		180	200	350	23.000	23.730	2,3
İskenderun		10	140	45	2.350	2.545	0,2
Kumlu		150	500	400	9.000	10.050	1,0
Payas		6	105	105	5.500	5.716	0,6
Reyhanlı		200	170	195	9.800	10.365	1,0
Samandağ	91.500	560	320	390	24.000	116.770	11,4
Yayladağı	121.415	28	115	341	26.155	148.054	14,5
Genel Toplam	**483.916**	**2.275**	**2.741**	**3.387**	**530.126**	**1.022.445**	**100.00**

Kaynak: TÜİK

Arıcılık Faaliyetleri

Türkiye arıcılık sektöründe gelişen illerden biri olan Hatay, arı üreticileri ve bal üretimi bakımından önemli bir yere sahiptir. 2016 yılı itibari ile Hatay'da 781 tane arıcılık faaliyeti yapan işletme, 1.261 ton bal üretimi, 80 ton bal mumu üretimi yapılmış ve 101.663 tane toplam kovan bulunmaktadır. Yıllar itibari ile arıcılık faaliyetlerine baktığımız zaman işletme sayısı, bal ve bal mumu üretimi ve toplam kovan sayısı yıllar itibari ile bir artış göstermiştir. Buna göre 2016 yılında 2005 yılına göre bal üretimi %118,2, bal mumu üretimi %128,6 ve toplam kovan sayısı ise %145,7 artmıştır.

Hatay toplam bal üretiminde TR63 bölgesi içinde %29,8 pay alırken bu oran artarak %43,7 olmuştur. Aynı şekilde toplam bal üretiminde Türkiye içindeki payı ise %0,7'den %1,2'ye çıkmıştır. Hatay ili toplam bal üretiminde 2016 yılında Türkiye'de bal üreten iller arasında 1.261 ton ile 18. Sırada yer almaktadır. Bal mumu üretiminde ise TR63 bölgesi içindeki payı %30,7'den %58,4'e çıkarken, Türkiye içindeki payı %0,8 iken %1,8 olmuştur. Hatay'ın toplam bal mumu üretiminde 2016 yılında Türkiye'de bal mumu üreten iller arasında 80 ton ile 12. sıradadır. Son olarak toplam kovan sayısı bakımından TR63 içindeki payı %31,3'ten %38.4'e çıkarken, toplam Türkiye payı ise %0,9'dan %1,3'e çıkmıştır. Hatay'da kovan başına ortalama 12,9 kg bal elde edilmektedir. Türkiye ortalaması 14,7 kg olduğu düşünülürse, ilde verimliliğin düşük olduğu görülmektedir.

Bal üretimini ilçeler göre dağılımına baktığımız zaman ise Dörtyol ve Antakya'nın en önemli ilçeler olduğu görülmektedir. Buna göre 2016 yılında Dörtyol 570 ton ile toplam bal üretiminin %45,2'sini gerçekleştirerek birinci ilçe olurken, 330 ton ile Antakya toplam bal üretiminin %26,4'ünü gerçekleştirmiştir. Aşağıdaki tabloda arıcılık faaliyetlerinin Hatay, TR63 ve Türkiye için yıllar itibari ile gelişimi belirtilmiştir.

Tablo 58: Arıcılık Faaliyetleri

HATAY	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
İşletme sayısı	174	205	206	187	718	680	748	781
Bal üretimi (ton)	578	1.316	1.239	1.074	1.168	836	1.176	1.261
Balmumu üretimi (ton)	35	71	69	61	65	40	82	80
Toplam kovan	41.376	88.115	88.618	80.093	83.890	96.085	94.888	101.663
TR63								
İşletme sayısı	550	581	597	584	2.235	2.090	2.140	2.259
Bal üretimi (ton)	1.938	2.980	3.132	2.896	3.107	2.471	2.795	2.887
Balmumu üretimi (ton)	114	146	149	138	138	105	148	137
Toplam kovan	132.140	213.538	227.442	236.269	245.198	255.307	260.908	264.428
Türkiye								
İşletme sayısı	22.550	20.845	21.131	21.307	79.934	81.108	83.475	84.047
Bal üretimi (ton)	82.336	81.115	94.245	89.162	94.694	103.525	108.128	105.727
Balmumu üretimi (ton)	4.178	4.148	4.235	4.222	4.241	4.053	4.756	4.440
Toplam kovan	4.590.013	5.602.669	6.011.332	6.348.009	6.641.348	7.082.732	7.748.287	7.900.364
Hatay/TR63								
İşletme sayısı	31,6	35,3	34,5	32,0	32,1	32,5	35,0	34,6
Bal üretimi (ton)	29,8	44,2	39,6	37,1	37,6	33,8	42,1	43,7
Balmumu üretimi (ton)	30,7	48,6	46,3	44,2	47,1	38,1	55,4	58,4
Toplam kovan	31,3	41,3	39,0	33,9	34,2	37,6	36,4	38,4
Hatay/TR								
İşletme sayısı	0,8	1,0	1,0	0,9	0,9	0,8	0,9	0,9
Bal üretimi (ton)	0,7	1,6	1,3	1,2	1,2	0,8	1,1	1,2
Balmumu üretimi (ton)	0,8	1,7	1,6	1,4	1,5	1,0	1,7	1,8
Toplam kovan	**0,9**	**1,6**	**1,5**	**1,3**	**1,3**	**1,4**	**1,2**	**1,3**

Kaynak: TÜİK.

Not: 2013 yılından itibaren köy sayısı işletme sayısı olarak değiştirilmiştir.

Sağılan, Kesilen Hayvan Sayısı ile Et ve Süt Üretimi

Hatay hayvansal ürünler üretimi incelendiğinde; 2016 yılı itibarıyla ilde 134.710 ton süt üretildiği ve süt üretiminin yaklaşık olarak %92'sinin büyükbaş hayvanlardan elde edildiği görülmektedir. İlde üretilen süt miktarı, Türkiye toplam süt üretiminin %0,72'sini, TR63 Bölgesi toplam süt üretiminin %27,2'sini oluşturmaktadır. Hatay'daki süt üretiminin %47,3'ü melez sığır ırkından elde edilirken, %42,8'i kültür sığırından elde edilmektedir. Yerli sığır ırkının payı ise ancak %2,1'dir. Koyundan elde edilen sütün ildeki süt üretiminden aldığı pay %3.7 iken keçi sütünün payı %3,8'dir. Türkiye'de 2008 yılına kadar üretimi düşen, ancak 2008 yılından itibaren üretimini her yıl artıran manda sütü üretiminde 2016 yılı üretim miktarı 63.085 tondur. Hatay'da az da olsa manda yetiştiriciliği yapılmakta olup, bunlardan 2016 yılında 300 ton süt elde edilmiştir.

Süt üretiminde hayvan başına verim düzeyi incelendiğinde, Hatay'da büyükbaş hayvanlarda süt veriminin Türkiye ortalamalarına yakın değerler aldığı görülmektedir. Süt verimi kültür ırkı sığırda Türkiye ortalamasının altında kalırken melez ırk sığırda Türkiye ortalama süt veriminin üzerindedir. Buradan da melezlemenin yöre koşullarına uygun tür üretiminde etkili olduğu anlaşılmaktadır. Küçükbaş hayvanlardan keçi sütünde verim, Türkiye ortalamasının az altında iken koyun sütünde verim Türkiye ortalamasının üstünde kalmaktadır.

Hatay ve Türkiye'de türlerine göre süt üretimi ve hayvan başına verim düzeyleri aşağıda verilmektedir.

Tablo 59: Süt Üretimi ve Hayvan Başına Verim (2016)

Hayvan Türü	Sağılan Hayvan Sayısı			Süt Üretim (Ton)			Verim (kg)		
	Hatay	TR63	Türkiye	Hatay	TR63	Türkiye	Hatay	TR63	Türkiye
Keçi(Kıl)	51.775	190.010	4.466.406	5.178	19.799	476.234	100	104	107
Keçi(Tiftik)	-	-	88.699	-	-	3.167	-	-	36
Koyun (Yerli)	57.900	273.653	14.160.816	5.037	21.320	1.113.469	87	78	79
Koyun(Merinos)	882	1.851	988.598	58	116	46.943	66	63	47
Manda	228	438	63.329	300	511	63.085	1.316	1.167	996
Sığır (Kültür)	16.367	59.288	2.542.163	57.613	222.403	9.825.300	3.520	3.751	3.865
Sığır(Melez)	22.263	81.501	2.235.501	63.762	220.709	6.101.826	2.864	2.708	2.730
Sığır(Yerli)	2.296	7.679	654.051	2.762	9.428	859.137	1.203	1.228	1.314
Toplam	**151.711**	**614.420**	**25.199.563**	**134.710**	**494.286**	**18.489.161**			

Kaynak: TÜİK

Süt üretimi ilçeler açısından incelendiğinde; toplam süt üretimi içindeki payı bakımından ilk sırada Antakya ilçesi yer almakta olup, il toplam süt üretiminden %18,9 pay almaktadır. Bu ilçeyi, payı %14,3 olan Samandağı ilçesi takip etmektedir. İl toplam süt üretimi içindeki payları bakımından %12,6 paya sahip olan Yayladağı, %9,5 paya sahip olan Kırıkhan, %8,1 paya sahip olan Reyhanlı, %7,2 paya sahip olan Hassa ve %6,7 paya sahip olan Defne ilçeleri önem arz eden diğer ilçelerdir. Hatay süt üretimi en az olan ilçeler ise Belen (%1,7), İskenderun (%1,3) ve Payas (%1,2) ilçeleridir.

Hatay ili süt üretiminin hayvan türlerine göre dağılımına bakıldığında; büyükbaş hayvan sütünde ilk dört sırayı Antakya (%20,3), Samandağ (%15,4), Yayladağı (%12,3) ve Kırıkhan (%8,1) ilçelerinin, en az paya sahip dört ilçenin ise %1,2 payla Payas, %1,3 payla İskenderun, %1,5 payla Belen, %2,3 payla Altınözü ilçelerinin yer aldığı görülmektedir. İl hayvan varlığının önemli bir kısmını oluşturan kültür melezi sığırda ilk dört sırayı %28,5 payla Samandağ, %15,7 payla Defne, %12,8 payla Reyhanlı ve %10,7 payla Antakya ilçeleri paylaşmaktadır. İlde üretilen toplam keçi sütü 5.178 ton olup, bunun %72,9'sı Yayladağı, Hassa ve Kırıkhan ilçeleri tarafından üretilmektedir. İl koyun sütünde üretimin %33,9'unu üreten Kırıkhan ilçesi öne çıkarken, Hassa (%19), Reyhanlı (%17,5) ve Kumlu (%10,4) koyun sütü üretiminde söz sahibi olan diğer ilçelerdir. İlçelere göre süt üretiminin dağılımı Tablo 60'da verilmektedir.

Tablo 60: Süt Üretiminin İlçelere ve Hayvan Türüne Göre Dağılımı (2016)

İlçe	Keçi (Kıl)	Koyun (Yerli)	Koyun (Merinos)	Manda	Sığır (Kültür)	Sığır (Melez)	Sığır (Yerli)	Toplam	Payı (%)
Altınözü	197	95	0		2.144	698	0	3.134	2,3
Antakya	129	162		3	6.171	18.438	618	25.520	18,9
Arsuz	23	65			2.833	5.918	13	8.851	6,6
Belen	253	105			1.856		54	2.268	1,7
Defne	5	20			9.034			9.059	6,7
Dörtyol	54	159				4.174	48	4.435	3,3
Erzin	88	91				2.865		3.044	2,3
Hassa	1.285	959		16	4.900	2.243	293	9.696	7,2
İskenderun	118	41			0	1.595		1.753	1,3
Kırıkhan	1.102	1.708		281	3.690	5.295	773	12.849	9,5
Kumlu	206	524			582	3.738	230	5.279	3,9
Payas	63	60				1.370	173	1.666	1,2
Reyhanlı	202	879			7.350	2.492	52	10.975	8,1
Samandağ	65	13			16.421	2.728	37	19.263	14,3
Yayladağı	1.390	157	58		2.634	12.209	471	16.919	12,6
Toplam	**5.178**	**5.037**	**58**	**300**	**57.613**	**63.762**	**2.762**	**134.710**	**100.00**

Kaynak: TÜİK

Hatay'da 110.557 küçükbaş, 41.154 büyükbaş olmak üzere toplam 151.711 baş hayvan sağılmaktadır. Türkiye'deki sağılan hayvanların büyükbaşta %0,7'si, küçükbaşta %0,5'i Hatay ilinde bulunmaktadır Hatay 'da sağılan hayvanların TR63 Bölgesi içindeki payı ise büyükbaşta %27,6, küçükbaşta %23,7'dir.

Toplam sağılan hayvan varlığı bakımından ilk sırada Kırıkhan ilçesi yer almakta olup, il toplam sağılan hayvan varlığı içinde %22,6 pay almaktadır. Bu ilçeyi il sağılan hayvan varlığı içindeki payı %17,3 olan Hassa ilçesi takip etmektedir. İl sağılan hayvan varlığı içindeki payları bakımından %14,4 paya sahip olan Yayladağ, %9,9 paya sahip olan Reyhanlı, %7,8 paya sahip olan Antakya ve %6,4 paya sahip olan Kumlu ilçeleri ağırlığı olan diğer ilçelerdir. Hatay'da sağılan hayvan varlığı içinde payı en az olan ilçeler ise Payas, İskenderun ve Defne ilçeleridir.

Hatay ilinde sağılan hayvan sayılarının türlerine ve ilçelere göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 61: Sağılan Hayvan Sayılarının İlçelere ve Hayvan Türlerine Göre Dağılımı (2016)

İlçe	Keçi (Kıl)	Koyun (Yerli)	Koyun (Merinos)	Manda	Sığır (Kültür)	Sığır (Melez)	Sığır (Yerli)	Toplam
Altınözü	1.974	1.092	0		609	244	0	3.919
Antakya	1.285	1.858		2	1.753	6.438	513	11.849
Arsuz	231	748			805	2.066	10	3.860
Belen	2.528	1.205			527		45	4.305
Defne	46	232			2.567			2.845
Dörtyol	538	1.832				1.457	40	3.867
Erzin	882	1.041				1.001		2.924
Hassa	12.852	11.020		12	1.392	783	244	26.303
İskenderun	1.176	473			0	557		2.206
Kırıkhan	11.021	19.634		213	1.048	1.849	643	34.408
Kumlu	2.058	6.020			165	1.305	191	9.739
Payas	626	688				479	144	1.937
Reyhanlı	2.016	10.105			2.088	870	44	15.123
Samandağ	647	146			4.665	953	30	6.441
Yayladağı	13.895	1.806	882		748	4.263	392	21.986
Toplam	51.775	57.900	882	227	16.367	22.265	2.296	151.712

Kaynak: TÜİK

Hayvansal ürünlerin bir diğer kalemi olan et üretimi ile ilgili il ve bölgesel veriler 2009 yılından sonra yayınlanmamıştır. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Hatay İl tarım Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre 2016 yılında toplam 8.100 ton et üretimi gerçekleştirilmiştir. Aynı yıl Türkiye et üretimi 1.173.042 ton olup, Hatay'ın Türkiye et üretimine katkısı %0,69'dur.

2.3.1.7.3. Su Ürünleri Üretimi

Doğal stokların giderek azalması, dünya çapında hızla artan nüfusun protein ihtiyacının karşılanmasında kültür balıkçılığının önemini artırmıştır. Gıda ve Tarım Örgütü'ne (FAO) göre, su ürünleri yetiştiricilik sektörü son yıllarda dünya çapında en çok gelişen gıda üretim sektörü olmuştur. Nitekim 2000-2011 döneminde dünya nüfusu yıllık ortalama %1.28 oranında artmışken, su ürünleri yetiştiricilik sektörü yıllık ortalama %5.4 oranında büyüme kaydetmiştir. Sektördeki bu gelişmenin sonucu olarak, dünyada yetiştiricilik yoluyla kişi başı balık tüketim miktarı 2011 yılında 9.1 kg'a ulaşmıştır.

Sahil şeridi uzunluğu 186 km olan Hatay ilinde, 4 adet balıkçı barınağı, 450 adet balıkçı gemisi mevcut olup, 12 metreden büyük gemi sayısı 54, 12 metreden küçük gemi sayısı 382 adettir. Su Ürünleri sektöründe geçimini sağlayan kişi sayısı 2.072 olup, il genelinde 5 adet su ürünleri işleme tesisi mevcuttur.

Hatay'da su ürünleri yetiştiricilik (kültür balıkçılığı) üretiminde alabalık, aynalı sazan, çipura, levrek ve de alabalık (gökkuşağı) yapılmaktadır. Bunların içinde ise en çok çipura ve levrek üretimi yapılmaktadır.

Hatay'da 2016 yılında 242 ton su ürünleri üretilmiş olup, bunun tamamına yakını çipuradır. Hatay'da üretilen çipura 2016 yılı Türkiye üretiminin %0,4'ünü oluşturmaktadır. Hatay'da toplam su ürünleri üretimi azalan bir seyir izlemekte olup, 2010 yılında 1.260 ton olan su ürünleri üretimi 2016 yılında 242 tona inmiştir. Bu azalmada özellikle levrek ve çipura üretimindeki azalma ve de 2013 yılından sonra alabalık üretiminin olmaması etkili olmuştur.

Tablo 62: Su Ürünleri Yetiştiricilik Üretimi (Çipura Ve Levrek, Ton)

HATAY	2005	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Çipura	151	502	624	538	459	553	415	216
Levrek	128	601	326	496	488	581	67	0
Türkiye								
Çipura	27.634	28.157	32.187	30.743	35.701	41.873	51.844	58.254
Levrek	37.290	50.796	47.013	65.512	67.913	74.653	75.164	80.847
Hatay/Türkiye								
Çipura	0,5	1,8	1,9	1,7	1,3	1,3	0,8	0,4
Levrek	0,3	1,2	0,7	0,8	0,7	0,8	0,1	0,0

Kaynak: TÜİK

Hatay'da iç sularda az da olsa balık avcılığı yapılmaktadır. Daha çok sazan, siraz, yayın, kefal ve karabalık avlanmaktadır. 2016 yılı avlanan iç su ürünleri toplamı 117 tondur. Yıllar itibari ile incelendiğinde 2005 yılında 302 ton olan iç su ürünü 2016 yılında düşerek 117 ton olmuştur. Hatay'da avlanılan tatlı su ürünleri, Türkiye genelinin %0,7'sini oluştururken bu oranda düşerek %0,3 olmuştur.

Tablo 63: Avlanan İç Su Ürünleri (Ton)

Yıllar	Hatay	Türkiye	Hatay'ın Payı (%)
2005	302	46.115	0,7
2010	242	40.259	0,6
2011	239	37.097	0,6
2012	240	36.120	0,7
2013	183	35.074	0,5
2014	172	36.134	0,5
2015	145	34.176	0,4
2016	117	33.856	0,3

Kaynak: TÜİK

Özet olarak;

- Türkiye topraklarının yaklaşık %30,2'si, Hatay topraklarının ise %44'ü tarım alanlarından oluşmaktadır. Türkiye toplam tarım alanlarının %1,02'si Hatay ilinde bulunmaktadır.
- 2014 yılı itibarıyla Türkiye Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'nin %6.6'sı tarım sektörüne ait iken, TR63 Bölgesi'nde bu oran %9,8'dir. Hatay ili tarımsal hasılasının il gayrisafi yurtiçi hasılası içindeki payı %8,2'dir. İl, Türkiye geneline kıyasla daha fazla tarım ağırlıklı bir ekonomik yapıya sahiptir.
- Hatay ili, 2,09 milyar TL tarımsal hasılası ile Türkiye tarım GSYH'sinden %1,6 pay almaktadır. TR63 Bölgesi, 4,9 milyar TL'lik tarımsal hasıla ile 26 düzey 2 bölgesi içinde tarımsal hasılanın büyüklüğü bakımından 13'üncü sırada bulunmaktadır.
- Hatay'da tarım arazisinin %53'ü tarla arazisi olarak kullanılırken, %21'i zeytinlik, %12 sebze alanı ve %12'si de meyve alanı olarak kullanılmaktadır.
- Hatay'da 275 bin hektar tarım arazisinin yaklaşık olarak %63'ünde (176 bin hektar) sulu tarım yapılmaktadır. (Türkiye ortalaması %23.6)
- 2016 yılında Hatay'da yaklaşık 3,5 milyar TL tarımsal üretim değeri elde edilmiş olup bunun %72'sini bitkisel ürünler üretimi oluşturmaktadır.
- 2016 yılında Hatay'da, 2,5 milyar TL'lik bitkisel üretim, 810 milyon TL canlı hayvanlar, ve 196 milyon TL de hayvansal ürünler üretim değerini elde edilmiştir. Hatay 3,5 milyar TL'lik tarımsal üretim değeri ile Türkiye'den %1,3 oranında pay almaktadır.
- Hatay, 2,5 milyar TL'lik bitkisel üretim değeri ile 81 il içinde 13.'üncü sırada yer almaktadır.
- Hatay'da 2016 yılında elde edilen 2,5 milyar TL bitkisel üretim değerinin %61,3'ü tarla ürünlerine aittir. Tarla ürünleri üretim değeri içinde en yüksek pay %27,4'le tekstilde kullanılan bitkilerde olup, %23,5'ini meyvesi yenen sebzeler, %23'ünü tahıllar, %10,7'sini soğansı bitkiler oluşturmaktadır.
- 2016 yılı meyve üretim değeri 992 milyon TL olup, bunun %43,1'ini turunçgiller oluşturmaktadır. Meyve üretim değerinin %37,5'ini zeytin, %4,6'sını üzüm, %4'ünü taş çekirdekliler, %3,1'ini yumuşak çekirdeklilere aittir.
- Hatay'da seracılık yaygın olup, 2016 yılı itibariyle 11.110 dekar sera bulunmaktadır.
- Hatay ili, geniş arazisi, ürün çeşitliliği, toprak zenginliği dikkate alındığında organik tarım ürünleri açısından çok önemli bir potansiyele sahiptir. 2016 yılı itibarıyla Hatay'da 139 çiftçi, 1.920 hektar alanda organik tarım faaliyetiyle uğraşmakta olup, toplam üretim miktarı 5.149 tondur. Türkiye'de organik tarım yapan çiftçilerin %0,2'si, organik üretimin %0,2'si ve organik tarım alanının %0,4 Hatay'da bulunmaktadır.
- Türkiye'de 2016 yılında 55.609 çiftçi 4,7 milyon dekar alanda iyi tarım uygulamaları kapsamında üretim yapmaktadır. Hatay'da ise 30 bin dekar alanda iyi tarım uygulaması yapan 171 çiftçi 80 bin ton ürün elde etmiştir.
- 2016 yılı itibarıyla Hatay'da canlı hayvan değeri 810 milyon TL düzeyinde olup, 89,8 milyar TL olan Türkiye canlı hayvan değerinin %0,9'unu, TR63 Bölgesi'nin (Hatay, K. Maraş, Osmaniye) %35,7'sini oluşturmaktadır. İl, canlı hayvan değerinin büyüklüğü açısından 81 il içerisinde 51. sırada yer almaktadır. 2016 yılı itibarıyla Türkiye'de kişi başına düşen canlı hayvan değeri 1.126 TL, TR63 Bölgesi'nde 711 TL iken Hatay'da 521 TL olmuştur. Hatay, kişi başına canlı hayvan değerinin büyüklüğü açısından 81 il içerisinde 76. sıradadır.
- Hatay'da 2016 yılı itibarıyla 3,5 milyar TL olarak gerçekleşen tarımsal üretim değerinin %5,6'sını hayvansal ürünler oluşturmaktadır. 2016 yılı itibarıyla Hatay'da gerçekleşen 196 milyon TL'lik hayvansal ürünler üretim değeri, Türkiye genelinin %0,3'ünü oluştururken, il hayvansal ürünler üretim değerinin büyüklüğü açısından 81 il içerisinde 57. sırada yer almaktadır. Hatay, kişi başına düşen 126 TL hayvansal ürünler üretim değeri ile 81 il arasında 77. sırada bulunmaktadır.
- Hatay ilindeki arı kovanı sayısı, Türkiye'deki toplam arı kovanı sayısının %1,3'ünü oluştururken, toplam bal üretiminin de %1,2'sini karşılamaktadır.
- Hatay'da tarımsal üretim faaliyetlerinde alet ve makine kullanımı Türkiye il ortalamalarına göre daha iyi durumdadır.

2.3.2. Sanayi

Bir ilin, bir yörenin ekonomik gelişmişliği sanayi sektöründe yapılan yatırımlar ve üretim kapasitesiyle doğrudan ilişkilidir. Yaratılan istihdam, gelir ve ileri-geri bağlantılar nedeniyle diğer sektörlere yaptığı katkı bakımından sanayi, bir yöre ekonomisinde hayati öneme sahiptir. Yörenin bulunduğu coğrafi konum, sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynaklar ile insan gücü sanayinin gelişmesinde belirleyici olmaktadır.

Sanayinin, yörenin kaynaklarına dayalı hammadde ve emek yoğun bir üretim yapısıyla mı yoksa bilgiye ve teknolojiye dayalı yeni bir üretim yapısıyla mı geliştirileceği önem taşımaktadır. Bu aşamada ilk olarak yörenin kaynaklarının ve potansiyelinin gerçekçi bir yaklaşımla belirlenmesi öncelikli ihtiyaçtır.

Hatay sanayi sektörünün gelişmesi, sosyoekonomik gelişmenin ve kalkınmanın sağlanabilmesi açısından elverişli bir potansiyele sahiptir. Sahip olduğu kaynaklar, sanayi alt yapısı, iş gücü potansiyeli, ulaşım olanaklarının çeşitliliği ve kültürel zenginliği il sanayisinin gelişmesini sağlayacak temel faktörlerdir.

2.3.2.1. Sanayi Hasılası

2001 yılına kadar iller itibarıyla Gayrisafi Yurt İçi Hâsıla değerleri TÜİK tarafından yayınlanmakta iken bu yıldan sonra yayınlamaktan vazgeçilmiştir. 2001 yılından 2016 yılına kadar TUİK tarafından illere göre GSYH rakamları hesaplanmamıştır. 2016 yılı Aralık ayında ise 2004-2014 yıllarına ilişkin illere göre gayrisafi yurtiçi hasıla değerleri TUİK tarafından yayınlanmıştır.

Hatay ili sanayi sektörü gayrisafi yurtiçi hasıla istatistikleri incelendiğinde; Hatay ili GSYH'sının 2014 yılında 25,2 milyar TL olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bunun %26,9'u (6,7 Milyar TL) sanayi sektörüne aittir. Aynı yıl sanayi hasılısanın toplam GSYH içindeki payı TR63 Bölgesinde %31,3, Türkiye genelinde ise %28.2'dir. Sanayi hasılasının GSYH içindeki payı bakımından Hatay ili, TR63 Bölgesi ve Türkiye ortalamalarının altında değere sahiptir.

Gayri safi yurtiçi hasılanın dönemsel gelişimi incelendiğinde; Hatay ilinde 2004 yılında %16,8 olan il gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki sanayinin payı 2014 yılında %26,9'a yükselmiştir. Aynı dönemde Hatay, K. Maraş ve Osmaniye illerinden oluşan TR63 Bölgesi sanayi sektörü gayrisafi yurtiçi hasılasının payı %23,3'ten %31,3'e, Türkiye geneli sanayi hasılasının payı ise %25,1'den %28,2'ye yükselmiştir. Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye sanayi GSYH'sı gelişme hızı açısından değerlendirildiğinde, 2004-2014 yılları arasında Hatay ve TR63 Bölgesinin Türkiye sanayi GSYH'sının üzerinde bir artış kaydettiği dikkat çekmektedir. 2004-2014 döneminde, Türkiye sanayi GSYH'sı %297 oranında artış gösterirken, TR63 Bölgesi sanayi GSYH'sı %394 ve Hatay il sanayi GSYH'sı %484 oranında artış göstermiştir.

2014 yılı itibariyle Türkiye toplam sanayi GSYH'sının %1,2'sini üreten Hatay, TR63 bölgesinin de %43,1'ini üretmektedir. Yıllar itibari ile Hatay'ın hem Türkiye hem de TR63 bölgesi içindeki payı artmıştır. Türkiye sanayi GSYH'sına yaptığı katkı açısından 81 il arasında 2004 yılında 36. sırada olan Hatay 2014 yılında 28'inci sıraya yükselmiştir.

Tablo 64: Sanayi Sektörü Hasılası ve GSYH İçindeki Yeri (Milyar TL)

	Hatay			TR63 Bölgesi			TÜRKİYE			Hatay'ın Payı (%)		İller Arası Sıralama
Yıllar	Sanayi	GSYH	Sanayi (%)	Sanayi	GSYH	Sanayi (%)	Sanayi	GSYH	Sanayi (%)	TR63	Türkiye	
2004	1,16	6,91	16,8	3,18	13,65	23,3	145,0	577,0	25,1	36,5	0,8	36
2005	1,48	8,21	18,0	3,82	16,14	23,7	170,5	673,7	25,3	38,7	0,9	36
2006	1,89	9,44	20,0	4,47	17,95	24,9	206,1	789,2	26,1	42,3	0,9	34
2007	2,20	10,56	20,8	5,26	20,41	25,8	232,9	880,5	26,4	41,8	0,9	32
2008	2,75	12,01	22,9	6,39	23,54	27,1	261,0	994,8	26,2	43,0	1,1	32
2009	2,25	11,98	18,8	5,86	24,01	24,4	240,4	999,2	24,0	38,4	0,9	34
2010	3,32	14,85	22,4	8,14	29,80	27,3	285,4	1.160,0	24,6	40,8	1,2	30
2011	4,80	18,12	26,5	10,74	35,52	30,2	375,6	1.394,5	26,9	44,7	1,3	25
2012	4,81	19,54	24,6	11,22	38,69	29,0	420,3	1.569,7	26,7	42,9	1,1	31
2013	5,98	22,34	26,8	13,67	44,44	30,8	501,2	1.809,7	27,7	43,7	1,2	28
2014	6,78	25,24	26,9	15,72	50,29	31,3	576,4	2.044,5	28,2	43,1	1,2	28

Kaynak: TÜİK

2004-2014 dönemi sanayi gayrisafi yurtiçi hasıla değerindeki gelişmeleri daha net ortaya koyabilmek için 2004 yılı baz yıl olarak kabul edilerek (2004=100) endeks oluşturulmuştur. Oluşturulan bu endekse göre Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye sanayi GSYH'sının gelişimi aşağıdaki grafikte verildiği gibidir.

Grafik 19: Sanayi Sektörü GSYH Endeksi Gelişimi (2004=100)

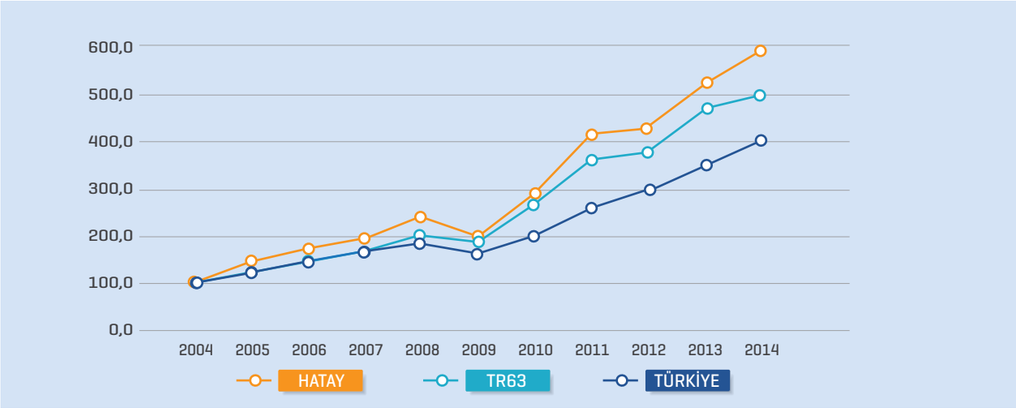

Kaynak : TÜİK

TUİK verilerinden hareketle hesaplanan 2014 yılı cari fiyatlarla kişi başına sanayi gayrisafi yurtiçi hasılası Hatay'da 4.493 TL, TR63 Bölgesi'nde 5.076 TL ve Türkiye genelinde 7.470 TL'dir. Kişi başına sanayi hasılası açısından Türkiye ortalamasının altında olan Hatay ili, gelişmişlik açısından önemli bir gösterge olan sanayileşmeden biraz uzak kalmış bir ilimizdir. Son yıllarda sanayileşme açısından devinim içerisinde olan Hatay, sanayi kişi başına GSYH'sı 2004 yılında 871 TL iken %415,8 oranında artarak 2014 yılında 4.493 TL düzeyine yükselmiştir. Aynı dönemde kişi başına sanayi GSYH'sı TR63 Bölgesi'nde %336,8, Türkiye genelinde %248,6 artış kaydetmiştir. Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye ortalama kişi başına sanayi gayrisafi yurtiçi hasıla değerleri aşağıdaki grafikte verilmektedir.

Grafik 20: Kişi Başına Düşen Sanayi Sektörü Gayrisafi Yurtiçi Hasıla Değerinin Gelişimi (Cari Fiyatlarla)

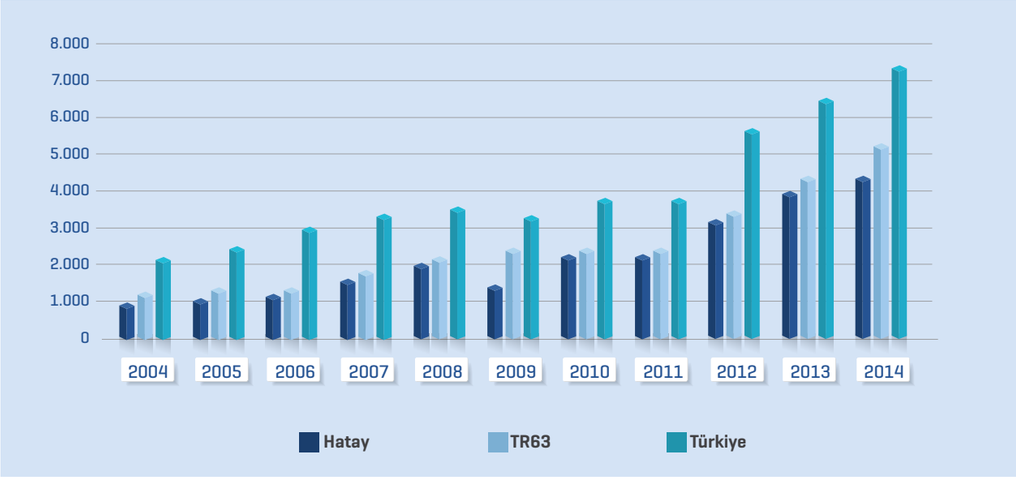

Kaynak: TÜİK
Not: Sanayi Kişi Başına GSYH TUİK verileri kullanılarak tarafımızdan hesaplanmıştır.

2.3.2.2. Elektrik Tüketimi ve Kişi Başı Elektrik Tüketimi

Bu bölümde Bölgenin gelişmişlik durumuyla yakından ilişkili olduğu düşünülen toplam elektrik kullanımı ve kişi başı elektrik tüketimi incelenmiştir. Çünkü teknolojinin hayatımıza girmesiyle elektrikli eşya kullanımı dolayısıyla elektrik tüketimi artmaktadır. Bu bağlamda aşağıdaki tabloda Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye'nin 2007-2015 dönemi boyunca toplam elektrik tüketimi yer almaktadır. Buna göre 2015 yılında Hatay 6 milyon MWh elektrik kullanırken, TR63 Bölgesi 13,5 milyon MWh ve Türkiye ise 217 milyon MWh elektrik kullanmıştır. Türkiye toplam elektrik kullanımı içerisinde Hatay'ın payının %2,8 düzeyinde olduğu ve 9 yıllık dönem içinde küçük bir artış gösterdiği görülmektedir. 2007-2015 döneminde Hatay'da toplam elektrik kullanımı %49,8 oranında artarken, TR63 Bölge'sinde %98,1 ve Türkiye'de ise %40,1 oranında artış kaydetmiştir. Hatay'da toplam elektrik tüketimindeki artış, Türkiye'nin üzerinde TR63 Bölgesi'nin altında gerçekleşmiştir.

Tablo 65: Hatay ve Türkiye Toplam Elektrik Tüketimi (MWh)

Yıllar	Hatay	TR63 Bölgesi	Türkiye	Hatay/TR63	Hatay/Türkiye
2007	4.073.089	6.834.909	155.135.260	59,6	2,6
2008	4.595.424	7.723.268	161.947.528	59,5	2,8
2009	4.921.860	8.632.977	156.894.070	57,0	3,1
2010	5.062.553	9.263.390	172.050.628	54,7	2,9
2011	5.164.831	10.655.831	186.099.551	48,5	2,8
2012	5.616.553	11.458.221	194.923.349	49,0	2,9
2013	5.786.452	11.937.230	198.045.181	48,5	2,9
2014	5.925.877	12.603.714	207.375.078	47,0	2,9
2015	6.099.878	13.541.187	217.312.250	45,0	2,8
Artış (%)	49,8	98,1	40,1		

Kaynak: TÜİK

Aşağıda yer alan tabloda ise kişi başı elektrik tüketimleri yer almaktadır. Buna göre 2015 yılında Hatay'da kişi başı elektrik kullanımı 3.978 KWh iken TR63 Bölgesi'nde 4.308 KWh ve Türkiye'de ise 2.760 KWh düzeyindedir. Hatay'da kişi başına elektrik tüketimi TR63 Bölgesi'nin altında değerlere sahipken Türkiye ortalamasınının üzerindedir.

Tablo 66: Kişi Başı Elektrik Tüketimi (KWh)

Yıllar	Hatay	TR63 Bölgesi	Türkiye
2007	2.938	2.404	2.198
2008	3.252	2.657	2.264
2009	3.398	2.919	2.162
2010	3.419	3.083	2.334
2011	3.503	3.536	2.490
2012	3.786	3.770	2.577
2013	3.850	3.879	2.583
2014	3.899	4.045	2.669
2015	3.978	4.308	2.760

Kaynak: TÜİK

Gelişmişliğin önemli göstergelerinden kabul edilen toplam elektrik tüketiminin yanı sıra bu çalışmanın da odaklandığı konu olan sanayi veya imalat sanayinin toplam elektrik tüketimi de ilde veya bölgede sanayileşmenin düzeyi hakkında önemli ipuçları verecektir. Aşağıdaki tabloda Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye sanayisinin 2007-2015 dönemi boyunca toplam elektrik tüketimi yer almaktadır. Buna göre Türkiye'de sanayi sektörü toplam elektrik kullanımı içerisinde Hatay sanayi sektörünün payının %4 düzeyinde olduğu ve 9 yıllık dönem içinde küçük bir artış kaydettiği görülmektedir. 9 yıllık dönemde Hatay sanayisinin toplam elektrik tüketimi %46,5 oranında artarken, TR63 Bölgesi sanayi elektrik tüketimi %115,2 ve Türkiye sanayi sektörü ise %40,3 oranında artış kaydetmiştir. Hatay'da sanayi sektöründeki elektrik tüketim artışı, Türkiye'nin üzerinde ve TR63 Bölgesi'nin altında gerçekleşmiştir.

Tablo 67: Sanayi Elektrik Tüketimi (MWh)

Yıllar	Hatay	TR63 Bölgesi	Türkiye	Hatay/TR63	Hatay/Türkiye
2007	2.821.984	4.522.166	73.794.540	62,4	3,8
2008	3.248.739	5.291.790	74.850.263	61,4	4,3
2009	3.606.581	6.220.053	70.470.076	58,0	5,1
2010	3.665.942	6.703.861	79.330.651	54,7	4,6
2011	3.651.419	7.866.024	87.980.191	46,4	4,2
2012	4.025.388	8.425.531	92.301.731	47,8	4,4
2013	4.289.090	8.940.421	93.251.788	48,0	4,6
2014	4.037.354	8.952.897	97.777.468	45,1	4,1
2015	4.133.730	9.730.750	103.534.820	42,5	4,0
Artış (%)	46,5	115,2	40,3		

Kaynak: TÜİK

Aşağıda yer alan tabloda ise kişi başı sanayi elektriği tüketimleri yer almaktadır. Buna göre Hatay'ın kişi başı sanayi elektrik tüketimi 2.696 KWh iken TR63 Bölgesi'nin 3.096 KWh ve Türkiye'nin ise 1.315 KWh düzeyindedir. Hatay kişi başı sanayi elektriği tüketiminde Türkiye'nin üstünde bulunurken, TR63 Bölgesi'nin gerisinde yer almaktadır.

Tablo 68: Kişi Başı Sanayi Elektriği Tüketimi (KWh)

Yıllar	Hatay	TR63 Bölgesi	Türkiye
2007	2.036	1.590	1.045
2008	2.299	1.820	1.047
2009	2.490	2.103	971
2010	2.476	2.231	1.076
2011	2.477	2.610	1.177
2012	2.713	2.772	1.220
2013	2.854	2.905	1.216
2014	2.656	2.873	1.258
2015	2.696	3.096	1.315

Kaynak: TÜİK

Son olarak sanayi elektriği tüketiminin toplam elektrik tüketimi içerisindeki payına bakarak ilin sanayileşme düzeyi hakkında fikir edinilebilir. Bu bağlamda aşağıdaki tabloda sanayi elektriği tüketiminin toplam elektrik tüketimi içerisindeki payları verilmektedir. Buna göre Hatay'da toplam elektrik tüketimi içerisinde sanayinin payı %67,8 düzeyindedir. İlde yıllar itibarıyla sanayinin payı önce artmış sonra ise azalmıştır. TR63 Bölgesi toplam elektrik tüketiminden sanayinin aldığı pay %71,9 düzeyinde iken Türkiye'de ise %47.6 düzeyindedir.

Tablo 69: Sanayi Elektriği Tüketiminin Toplam Elektrik Tüketimi İçindeki Payı (%)

Yıllar	Hatay	TR63 Bölgesi	Türkiye
2007	69,3	66,2	47,6
2008	70,7	68,5	46,2
2009	73,3	72,0	44,9
2010	72,4	72,4	46,1
2011	70,7	73,8	47,3
2012	71,7	73,5	47,4
2013	74,1	74,9	47,1
2014	68,1	71,0	47,2
2015	67,8	71,9	47,6

Kaynak: TÜİK

2.3.2.3. İmalat Sanayinin Yapısı

Bu bölümde önce TÜİK tarafından yayınlanan sanayi ve hizmet istatistiklerinden hareketle TR63 Bölgesi imalat sanayi için 2'li dijit pay-oran analizleri ve kümelenme analizi yapılmıştır. Daha sonra Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'ndan alınan Girişimci Bilgi Sistemleri verilerine göre Hatay imalat sanayisinin mevcut durumu ortaya konulmuş, son olarak da Sosyal Güvenlik Kurumu'ndan alınan güncel verilerle 3'lü dijitte imalat sanayi kümelenme analizi yapılmıştır.

2.3.2.3.1. TR63 Bölgesi İmalat Sanayi Göstergeleri

Bu alt bölümde TR63 Bölgesi imalat sanayi için "İşyeri Sayısı", "İstihdam", "Ciro", "Maaş ve Ücret Toplamı" ve "Yatırımlar" kriterlerine göre sektörel dağılımı, yoğunlaşması ve pay oran analizleri yapıldıktan sonra Bölge için kümelenme analizi yapılmıştır. İmalat sanayi verileri TÜİK iş ve hizmet istatistiklerinden elde edilmiştir. TÜİK tarafından en son 2015 yılı için yayınlanan iş ve hizmet istatistikleri verileri düzey 2 bazında olup, il bazında veri yayınlanmamaktadır

TR63 Düzey 2 Bölgesi imalat sanayiinde 2015 yılı itibarıyla 10.817 işletme faaliyet göstermektedir. Bu işletmelerde toplam 101.877 kişi çalışmakta olup, çalışanlara maaş ve ücret olarak 2 milyar 312 milyon TL ödeme yapılmıştır. Bölge imalat sanayiinin 2015 yılı cirosu 38,7 milyar TL olup, imalat sanayiinde yapılan brüt yatırımların toplam tutarı ise 1 milyar 839 bin TL'dir. TR63 Bölgesi imalat sanayi işletmeleri bölgede faaliyet gösteren toplam işletme sayısının %11,3'ünü oluşturmakta olup, imalat sanayi sektöründe çalışanların bölge toplam çalışanlarına oranı ise %29,8'dir. Bölgede 2015 yılında yapılan brüt yatırımların %37,4'ü, maaş ve ödemelerin %43,4'ü ve cironun da %38,7'si imalat sanayiinde gerçekleşmiştir.

TR63 Bölgesi, Türkiye ile karşılaştırıldığında, Türkiye imalat sanayi işletmelerinin %2,9'unun, imalat sanayi çalışanlarının %2,8'inin, maaş ve ücretlerin %2,5'inin, cironun %3,4'ünün ve yatırımların da %2,8'inin bölgede olduğu görülmektedir. İmalat sanayi işletme sayısı bakımından 26 Düzey 2 bölgesi içinde 11'inci sırada yer alan TR63 Bölgesi, çalışan sayısı açısından 12'inci, maaş ve ücret ödemeleri açısından 8'inci, ciro açısından 7'inci ve brüt yatırımlar bakımından ise 10'uncu sırada yer almaktadır.

Tablo 70: TR63 Bölgesi İmalat Sanayi Göstergeleri (2015)

	İş Yeri Sayısı	İstihdam	Maaş ve ücret*	Ciro*	Yatırımlar*
Toplam					
Türkiye	2.948.558	13.952.313	284.130.176	3.913.911.720	239.397.085
TR63 Bölgesi	95.606	341.455	5.327.955	100.120.195	4.920.250
TR63/TR pay	3,2	2,4	1,9	2,6	2,1
Düzey 2 sırası	9	10	11	8	12
İmalat sanayi					
Türkiye	369.572	3.665.789	92.543.922	1.123.474.540	66.387.169
TR63 Bölgesi	10.817	101.877	2.312.186	38.700.090	1.839.674
TR63/TR pay	2,9	2,8	2,5	3,4	2,8
Düzey 2 sırası	11	12	8	7	10
TR İmalat/TR Toplam	12,5	26,3	32,6	28,7	27,7
TR63 İmalat/TR63 Toplam	11,3	29,8	43,4	38,7	37,4

Kaynak: TÜİK

Not (*): 1000 TL

TR63 Bölgesi'nde faaliyet gösteren imalat sanayi işletmelerinin alt sektörlere göre dağılımı incelendiğinde öne çıkan sektörler; ***işyeri sayısı açısından*** 10-Gıda ürünleri, 25-Metal Eşya, 16-Ağaç/ağaç ürünleri, 14-Giyim eşyaları sektörleri, 31 Mobilya; ***istihdam açısından*** 13-Tekstil, 24-Ana Metal, 25-Metal Eşya, 10-Gıda ürünleri, 14 Giyim eşyası; ***ciro açısından*** 24-Ana Metal, 13-Tekstil, 10-Gıda ürünleri, 23-Mineral ürünler,25- Metal eşya; ***maaş ve ücret ödemeleri açısından*** 24-Ana Metal, 13-Tekstil, 10-Gıda ürünleri, 25-Metal Eşya, 23- Mineral ürünler; ***brüt yatırımlar açısından*** ise 24-Ana Metal, 13-Tekstil, 23-Mineral ürünler, 10-Gıda ürünleri ve 17- Kağıt ve kağıt ürünleri olarak sıralanmaktadır.

Tablo 71: TR63 Bölgesi İmalat Sanayinin Sektörel Dağılımı (2015)

Kriter/Sektör	İşyeri sayısı	İstihdam	Maaş + Ücret*	Ciro*	Yatırım*
10-Gıda	1.957	8.749	133.015	1.990.130	96.817
11-İçecek	22	265	5.377	138.544	c
13-Tekstil	414	35.563	699.645	8.224.941	497.164
14-Giyim Eşyası	1.111	5.101	59.592	315.278	3.646
15-Deri ve Ürünleri	208	665	7.473	75.930	7.954
16-Ağaç, Ağaç ürünleri	1.156	2.574	23.879	186.586	4.736
17-Kağıt ve Kağıt Ürünleri	28	1.354	33.930	717.639	66.806
18-Basım Yayın	191	942	10.972	61.268	824
19- Petrol Ürünleri	7	144	c	c	c
20-Kimyasal Ürünler	88	1.382	27.495	604.277	25.083
21-Temel Eczacılık	7	109	1.816	18.188	643
22-Kauçuk&Plastik	727	3.758	45.984	539.294	36.342
23-Mineral Ürünler	787	5.762	107.126	1.733.894	126.494
24-Ana Metal	112	16.984	897.661	21.176.627	648.869
25-Metal Eşya	1.946	8.968	120.436	1.218.763	64.769
26- Elektronik Ve Optik Ürünler	4	24	441	4.792	c
27-Elektrikli Teçhizat	143	599	6.796	c	c
28-Makine ve Ekipman	244	3.896	68.822	704.282	61.231
29-Motorlu kara taşıtı vb	106	791	10.909	161.862	6.138
30-Diğer Ulaşım Araçları	3	5	c	c	c
31-Mobilya	1.040	2.761	29.019	368.795	21.769
32-Diğer İmalatlar	286	912	10.391	33.987	2.250
33-Kurulum, Onarım	230	569	5.943	35.431	5.881
İmalat Sanayi	**10.817**	**101.877**	**2.312.186**	**38.700.090**	**1.839.674**
Toplam	**95.606**	**341.455**	**5.327.955**	**100.120.195**	**4.920.250**

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Not (*):1000 TL ve (c): Gizli Veri

TR63 Bölgesi imalat sanayinde tüm göstergelerde öne çıkan sektörler; 10-Gıda, 24-Ana metal (Yatırım göstergesi dışında) ve 25- Metal eşya (işyeri saysısı göstergesi dışında) sektörleridir. Bu sektörler Bölge imalat sanayinde işyeri sayısı, istihdam, maaş ve ücret ödemesi, ciro ve yatırımlar kriterlerinde önemli oranda pay alarak, Bölgenin öncü sektörleri olmuşlardır. Sektörlerin her bir kriter bazında aldıkları paylar aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 72: Sektörlerin Pay Dağılımları (2015, % Pay)

NACE Rev. 2 Sektörler	İşyeri sayısı	İstihdam	Maaş + Ücret	Ciro	Yatırım
10-Gıda	18,1	8,6	5,8	5,2	5,8
11-İçecek	0,2	0,3	0,2	0,4	0,0
13-Tekstil	3,8	34,9	30,3	21,5	29,6
14-Giyim Eşyası	10,3	5,0	2,6	0,8	0,2
15-Deri ve Ürünleri	1,9	0,7	0,3	0,2	0,5
16-Ağaç, Ağaç ürünleri	10,7	2,5	1,0	0,5	0,3
17-Kağıt ve Kağıt Ürünleri	0,3	1,3	1,5	1,9	4,0
18-Basım Yayın	1,8	0,9	0,5	0,2	0,0
19- Petrol Ürünleri	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0
20-Kimyasal Ürünler	0,8	1,4	1,2	1,6	1,5
21-Temel Eczacılık	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
22-Kauçuk&Plastik	6,7	3,7	2,0	1,4	2,2
23-Mineral Ürünler	7,3	5,7	4,6	4,5	7,5
24-Ana Metal	1,0	16,7	38,9	55,3	38,7
25-Metal Eşya	18,0	8,8	5,2	3,2	3,9
26- Elektronik Ve Optik Ürünler	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
27-Elektrikli Teçhizat	1,3	0,6	0,3	0,0	0,0
28-Makine ve Ekipman	2,3	3,8	3,0	1,8	3,7
29-Motorlu kara taşıtı vb	1,0	0,8	0,5	0,4	0,4
30-Diğer Ulaşım Araçları	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
31-Mobilya	9,6	2,7	1,3	1,0	1,3
32-Diğer İmalatlar	2,6	0,9	0,5	0,1	0,1
33-Kurulum, Onarım	2,1	0,6	0,3	0,1	0,4
İmalat Sanayi Toplamı	**100.00**	**100.00**	**100.00**	**100.00**	**100.00**

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Alt sektörler itibarıyla Ağaç ve Ağaç ürünleri sektörü işyeri sayısı bakımından Türkiye'den %5,1 pay alırken, Mineral ürünler %4,7, Kauçuk, Plastik %4 ve Gıda sektörü %3,9 pay almaktadır. Ciro bakımından Ana metal Türkiye'den %17,6 pay alırken, Tekstil %8,8 pay almaktadır. Yatırımlardan ise yine Ana metal %11,4, Tekstil %7,6 pay almıştır.

Tablo 73: TR63 Bölgesi Sektörlerinin Türkiye İçindeki Payları (2015, % Pay)

NACE Rev. 2 Sektörler	İşyeri sayısı	İstihdam	Maaş + Ücret	Ciro	Yatırım
10-Gıda	3,9	1,9	1,3	1,2	1,5
11-İçecek	3,1	1,6	0,8	1,5	0,0
13-Tekstil	1,8	8,3	7,7	8,8	7,6
14-Giyim Eşyası	2,0	1,0	0,7	0,5	0,1
15-Deri ve Ürünleri	2,7	1,1	0,8	0,8	1,8
16-Ağaç, Ağaç ürünleri	5,1	3,6	2,2	1,3	0,7
17-Kağıt ve Kağıt Ürünleri	0,9	2,1	1,7	2,7	2,8
18-Basım Yayın	1,7	1,9	1,1	0,6	0,2
19- Petrol Ürünleri	2,6	1,8	0,0	0,0	0,0
20-Kimyasal Ürünler	2,0	1,9	0,8	1,0	0,8
21-Temel Eczacılık	1,3	0,3	0,1	0,1	0,1
22-Kauçuk&Plastik	4,0	1,8	0,9	0,9	0,8
23-Mineral Ürünler	4,7	2,3	1,7	2,6	1,6
24-Ana Metal	3,1	12,7	16,0	17,6	11,4
25-Metal Eşya	3,2	2,7	1,7	1,9	1,5
26- Elektronik Ve Optik Ürünler	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0
27-Elektrikli Teçhizat	1,7	0,4	0,1	0,0	0,0
28-Makine ve Ekipman	1,7	1,8	1,2	1,3	1,4
29-Motorlu kara taşıtı vb	2,2	0,4	0,1	0,2	0,1
30-Diğer Ulaşım Araçları	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0
31-Mobilya	2,9	1,4	0,9	1,7	1,8
32-Diğer İmalatlar	2,8	1,4	0,9	0,3	0,4
33-Kurulum, Onarım	1,7	0,8	0,4	0,3	1,0
Toplam	**2,9**	**2,8**	**2,5**	**3,4**	**2,8**

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

TR63 Bölgesi imalat sanayinin işyeri sayısı, istihdam, maaş ve ücretler toplamı, ciro ve yatırımlar bakımından alt sektörler itibarıyla yoğunlaşma oranları (Concentration Ratio –CR) hesaplanarak aşağıdaki tabloda verilmiştir. Buna göre gıda, ana metal sanayii ve tekstil ürünleri ilk sıralarda yer alan ortak sektörlerdir. Özellikle ana metal ve tekstil ürünleri sektörünün çoğu kriter bazında baskınlığı dikkat çekmektedir. İlk 4 sektörün payını gösteren Cr_4 ve ilk 8 sektörün payını gösteren Cr8 yoğunlaşma oranlarına bakıldığında maaş ve ücret, ciro ve yatırımlar bakımından yüksek yoğunlaşma oranlarının gerçekleştiği görülmektedir. İlk 4 sektörün payı yatırımlarda %81,6 iken, ciroda %86,5 maaş ve ücretlerde %80,2, istihdamda %69 ve işyeri sayısında %57 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 74: TR63 Bölgesi İmalat Sanayii Sektörel Yoğunlaşma Oranları

Sıra	İşyeri Sayısı	Pay	CR	İstihdam	Pay	CR	Maaş ve Ücret	Pay	CR	Yatırımlar	Pay	CR	Ciro	Pay	CR
Cr_1	10-Gıda	18,1	18,1	13-Tekstil	34,9	34,9	24-Ana metal	38,9	38,7	24-Ana metal	38,7	38,7	24-Ana metal	55,3	55,3
Cr_2	25-Metal Eşya	18,0	36,1	24-Ana metal	16,7	51,6	13-Tekstil	30,3	68,3	13-Tekstil	29,6	68,3	13-Tekstil	21,5	76,7
Cr_3	16-Ağaç. Ağaç ürünler	10,7	46,8	25- Metal Eşya	8,8	60,4	10-Gıda	5,8	75,9	23- Mineral Ürünler	7,5	75,9	10-Gıda	5,2	81,9
Cr_4	***14-Giyim Eşyası***	***10,3***	***57,0***	***10-Gıda***	***8,6***	***69,0***	***25- Metal Eşya***	***5,2***	***81,6***	***10-Gıda***	***5,8***	***81,6***	***23- Mineral Ürünler***	***4,5***	***86,5***
Cr_5	31-Mobilya	9,6	66,7	23- Mineral Ürünler	5,7	74,6	23- Mineral Ürünler	4,6	85,6	17-Kağıt ve Kağıt Ür.	4,0	85,6	25- Metal Eşya	3,2	89,6
Cr_6	23- Mineral Ürünler	7,3	73,9	14-Giyim	5,0	79,6	28-Mak. ve Ekipman	3,0	89,5	25- Metal Ürünleri	3,9	89,5	17-Kağıt ve Kağıt Ür.	1,9	91,5
Cr_7	22-Kauçuk ve Plastik	6,7	80,7	28-Mak. ve Ekipman	3,8	83,5	14-Giyim	2,6	93,1	28-Mak. ve Ekipman	3,7	93,1	28-Mak. ve Ekipman	1,8	93,4
Cr_8	***13-Tekstil***	***3,8***	***84,5***	***22-Kauçuk ve Plastik***	***3,7***	***87,1***	***22-Kauçuk ve Plastik***	***2,0***	***95,3***	***22-Kauçuk ve Plastik***	***2,2***	***95,3***	***20- Kimyasal Ürünler***	***1,6***	***94,9***
Cr_9	32-Diğer İmalatlar	2,6	87,1	31-Mobilya	2,7	89,9	17-Kağıt ve Kağıt Ür.	1,5	96,8	20- Kimyasal Ürünler	1,5	96,8	22-Kauçuk ve plastik	1,4	96,3
Cr_{10}	28-Mak. ve Ekipman	2,3	89,4	16-Ağaç. Ağaç Ür.	2,5	92,4	31-Mobilya	1,3	98,1	31-Mobilya	1,3	98,1	31-Mobilya	1,0	97,3
Cr_{11}	33-Kurulum, Onarım*	2,1	91,5	20- Kimyasal ürünler	1,4	93,7	20- Kimyasal ürünler	1,2	98,6	15-Deri ve Ürünleri	0,5	98,6	14-Giyim	0,8	98,1
Cr_{12}	***15-Deri ve Ürünleri***	***1,9***	***93,4***	***17-Kağıt ve Kağıt Ür.***	***1,3***	***95,1***	***16-Ağaç. Ağaç Ür.***	***1,0***	***98,6***	***29- Mot. Kara Taşıtı vb***	***0,4***	***98,9***	***16-Ağaç. Ağaç Ür.***	***0,5***	***98,6***
Cr_{13}	18-Basım Yayın	1,8	95,2	18- Basım Yayın	0,9	96,0	18- Basım Yayın	0,5	97,5	33- Kurulum, Onarım*	0,4	99,3	29-Mot. kara taşıtı vb	0,4	99,0
Cr_{14}	27-Elektrikli Teçhizat	1,3	96,5	32-Diğer İmalatlar	0,9	96,9	29-Mot. kara taşıtı vb	0,5	98,0	16-Ağaç. Ağaç Ür.	0,3	99,6	11-İçecek	0,4	99,4
Cr_{15}	24-Ana metal	1,0	97,6	29-Mot. kara taşıtı vb	0,8	97,7	32-Diğer İmalatlar	0,5	98,8	14-Giyim	0,2	99,8	15-Deri ve Ürünleri	0,2	99,6
Cr_{16}	***29-Mot. Kara Taşıtı vb***	***1,0***	***98,5***	***15- Deri ve Ürünleri***	***0,7***	***98,3***	***15- Deri ve Ürünleri***	***0,3***	***99,1***	***32-Diğer imalatlar***	***0,1***	***99,9***	***18- Basım Yayın***	***0,2***	***99,8***
Cr_{17}	20- Kimyasal ürünler	0,8	99,3	27-Elektrikli Teçhizat	0,6	98,9	27-Elektrikli Teçhizat	0,3	99,4	18- Basım Yayın	0,0	100,0	33-Kurulum, Onarım	0,1	99,9
Cr_{18}	17-Kağıt ve Kağıt Ür.	0,3	99,6	33- Kurulum, Onarım	0,6	99,5	33- Kurulum, Onarım	0,3	99,7	21- Temel Eczacılık	0,0	100,0	32-Diğer imalatlar	0,1	99,7
Cr_{19}	11-İçecek	0,2	99,8	11-İçecek	0,3	99,7	11-İçecek	0,2	99,9	11-İçecek	0,0	100,0	21- Temel Eczacılık	0,0	99,9
Cr_{20}	***19- Petrol Ürünleri***	***0,1***	***99,9***	***19- Petrol Ürünleri***	***0,1***	***99,9***	***21- Temel Eczacılık***	***0,1***	***100,0***	***19- Petrol Ürünleri***	***0,0***	***100,0***	***26-Elektronik ve Opt. Ür.***	***0,0***	***100,0***

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Tablo 75'de TR63 Bölgesi ve Türkiye imalat sanayinin ortalama ücretleri endeksler yoluyla karşılaştırılmıştır. Türkiye'de en yüksek ortalama ücret temel eczacılık ürünleri, petrol ve diğer ulaşım araçları sektörlerinde bulunurken, TR63 Bölgesi'nde ana metal, kağıt ve kağıt ürünleri, içecek, kimyasal ürünler ve tekstil sektörlerindedir. Tablonun ilk sütununda Türkiye'deki ilgili sektör değeri 100 kabul edildiğinde o sektörün TR63 Bölgesi'nde kaç endeks değerine tekabül ettiği gösterilmekte, ikinci ve üçüncü sütunda hem Türkiye hem de TR63 Bölgesi imalat sanayileri ortalamaları 100 kabul edildiğinde sektörlerin değerleri verilmektedir. Buna göre Bölge ve Türkiye ortalama ücret karşılaştırmasında, Bölgede Türkiye'den daha yüksek ücret veren tek sektör ana metal sanayii sektörüdür. Tekstil sektöründe ortalama ücret ise, Türkiye ortalamasına yakın değerlerdedir. Diğer sektörler Türkiye ortalamasının altında ücret/maaş sağlamaktadır. TR63 Bölgesi'nde imalat sanayi ortalaması 100 kabul edildiğinde en yüksek ortalama ücretler ana metal ve kağıt ve kağıt ürünleri sektörlerinde bulunmaktadır. Türkiye imalat sanayi ortalama ücreti 25.171 TL iken TR63 Bölgesi imalat sanayi ortalama ücreti 22.642 TL olup, Türkiye değeri 100 kabul edildiğinde Bölge imalat sanayi ortalama ücreti 89,96'dır.

Tablo 75: TR63 Bölgesi ve Türkiye Ortalama Ücret Karşılaştırması (2015, Endeks)

	TR=100 için	İmalat Sanayi=100 için		Ortalama Ücret (TL)	
NACE Rev. 2 Sektörler	Ortalama Ücret TR63	Ortalama Ücret TR	Ortalama Ücret TR63	TR	TR63
10-Gıda	65,78	91,82	67,15	23.112	15.204
11-İçecek	47,98	168,01	89,62	42.290	20.292
13-Tekstil	93,47	83,62	86,89	21.047	19.673
14-Giyim Eşyası	70,99	65,38	51,60	16.456	11.682
15-Deri ve Ürünleri	68,10	65,56	49,63	16.502	11.238
16-Ağaç, Ağaç ürünleri	60,71	60,71	40,97	15.280	9.277
17-Kağıt ve Kağıt Ürünleri	83,52	119,20	110,67	30.004	25.059
18-Basım Yayın	61,26	75,54	51,44	19.013	11.648
19- Petrol Ürünleri	0,00	356,47	0,00	89.726	0
20-Kimyasal Ürünler	43,89	180,08	87,87	45.327	19.895
21-Temel Eczacılık	25,07	264,05	73,59	66.464	16.663
22-Kauçuk&Plastik	48,55	100,13	54,04	25.203	12.237
23-Mineral Ürünler	72,07	102,50	82,11	25.799	18.592
24-Ana Metal	126,48	166,02	233,43	41.789	52.853
25-Metal Eşya	63,28	84,32	59,31	21.223	13.430
26- Elektronik Ve Optik Ürünler	42,83	170,62	81,24	42.946	18.394
27-Elektrikli Teçhizat	33,08	136,27	50,11	34.301	11.346
28-Makine ve Ekipman	63,79	110,02	78,02	27.693	17.665
29-Motorlu kara taşıtı vb	34,85	157,24	60,91	39.577	13.792
30-Diğer Ulaşım Araçları	0,00	211,70	0,00	53.285	0
31-Mobilya	66,48	62,81	46,42	15.811	10.510
32-Diğer İmalatlar	62,13	72,86	50,32	18.339	11.394
33- Kurulum, Onarım	44,94	92,35	46,13	23.245	10.445
İmalat Sanayi Toplamı	89,96	100.00	100.00	25.171	22.642

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

TR63 Bölgesi sektörlerinin ayrı ayrı analizini kolaylaştırmak için, geliştirilecek bir yöntemle sektörlerin Türkiye geneline göre yoğunlaşma özelliklerini; belirlenecek kriterler bazında oluşturulacak bir endeksleme ile değerlendirmek mümkündür. Bu amaçla hazırlanan aşağıdaki tabloda ilk kısma ait sütunlarda alt sektörlerin Türkiye imalat sanayi içindeki payları 100 kabul edilerek TR63 Bölgesi payları hesaplanmıştır. İkinci kısma ait sütunlarda ise Türkiye imalat sanayi alt sektörlerinin hesaplanan dört oran 100 kabul edilerek, Bölge için imalat sanayi alt sektörlerinin endeks değerleri bulunmuştur. Burada hesaplanan oranlarla ilgili kısaca bilgi vermek gerekirse;

İstihdamı/İşyeri Oranı: Türkiye için alt sektörler bazında sektör istihdamı/sektördeki işyeri sayısı oranı 100 kabul edilerek, TR63 Bölgesi için alt sektörler bazında sektör istihdamı/işyeri sayısı endeks değeridir. Bu oran Türkiye'yi 100 kabul ederek alt sektör bazında işyeri başına düşen istihdamı, bu anlamda da alt sektördeki işyerinin istihdam kriterine göre Türkiye geneline göreli büyüklüğünü ifade etmektedir. Oranın 100'den büyük çıkması, bu sektör için birim istihdam açısından Türkiye ortalamasının üzerinde bir işletme büyüklüğü olduğunu gösterecektir.

Ciro/İşyeri Oranı: Türkiye için alt sektörler bazında sektör cirosu/sektördeki işyeri sayısı oranı 100 kabul edilerek, TR63 Bölgesi için alt sektörler bazında sektör cirosu/işyeri sayısı endeks değeridir. Bu oran Türkiye'yi 100 kabul ederek alt sektör bazında işyeri başına düşen ciroyu, bu anlamda da alt sektördeki işyerinin ciro kriterine göre Türkiye geneline göreli büyüklüğünü ifade etmektedir. Oranın 100'den büyük çıkması, bu sektör için birim işletmede üretilen ciro açısından Türkiye ortalamasının üzerinde bir satış potansiyeli olduğunu gösterecektir.

Ciro/İstihdam Oranı: Türkiye için alt sektörler bazında sektör cirosu/sektördeki istihdam oranı 100 kabul edilerek, TR63 Bölgesi için alt sektörler bazında sektör cirosu/istihdam endeks değeridir. Bu oran Türkiye'yi 100 kabul ederek alt sektör bazında çalışan başına düşen ciroyu, bu anlamda da alt sektörün verimlilik oranının Türkiye geneline göreli düzeyini ifade etmektedir. Oranın 100'den büyük çıkması, bu sektör için birim çalışan başına elde edilen ciro açısından Türkiye ortalamasının üzerinde bir verimlilik düzeyi olduğunu gösterecektir.

Ücret/İstihdam Oranı: Türkiye için alt sektörler bazında sektör ortalama ücreti/sektördeki istihdam oranı 100 kabul edilerek, TR63 Bölgesi için alt sektörler bazında sektör ücret/istihdam endeks değeridir. Bu oran Türkiye'yi 100 kabul ederek alt sektör bazında çalışan başına düşen ücreti ifade etmektedir. Oranın 100'den büyük çıkması, bu sektör için birim çalışan başına elde edilen ücret açısından Türkiye ortalamasının üzerinde bir kazanç düzeyi olduğunu gösterecektir.

Tablo 76: TR63 ve Türkiye İmalat Sanayi Karşılaştırması (2015, Endeks)

NACE Rev. 2 Sektörler	Türkiye Payı=100 için TR63 Endeksleri					Türkiye Oranları=100 için TR63 Endeksleri			
	İşyeri Sayısı	İstihdam	Maaş+Ücret	Ciro	Yatırımlar	İstihdam/ İşyeri	Ciro/İşyeri	Ciro/ İstihdam	Ücret/ İstihdam
10-Gıda	134	68	50	34	57	49	30	61	66
11-İçecek	107	57	31	43	0	51	47	92	48
13-Tekstil	60	297	308	255	299	467	495	106	93
14-Giyim Eşyası	67	36	28	14	5	50	24	48	71
15-Deri ve Ürünleri	93	40	30	24	71	41	31	75	68
16-Ağaç, Ağaç ürünleri	175	129	87	39	28	70	26	37	61
17-Kağıt ve Kağıt Ürünleri	32	74	69	78	109	221	287	130	84
18-Basım Yayın	56	67	46	18	7	113	38	33	61
19- Petrol Ürünleri	89	65	0	0	0	69	0	0	0
20-Kimyasal Ürünler	70	67	33	31	32	91	51	56	44
21-Temel Eczacılık	45	12	3	4	3	26	10	40	25
22-Kauçuk&Plastik	136	63	34	26	31	44	22	50	49
23-Mineral Ürünler	162	84	67	74	62	49	54	110	72
24-Ana Metal	107	456	641	514	449	405	563	139	126
25-Metal Eşya	109	97	68	56	60	84	60	71	63
26- Elektronik Ve Optik Ürünler	14	3	1	1	0	17	8	46	43
27-Elektrikli Teçhizat	59	14	5	0	0	23	0	0	33
28-Makine ve Ekipman	58	66	47	37	56	109	76	70	64
29-Motorlu kara taşıtı vb	74	15	6	5	4	19	7	38	35
30-Diğer Ulaşım Araçları	10	1	0	0	0	6	0	0	0
31-Mobilya	98	50	37	48	71	49	58	118	66
32-Diğer İmalatlar	97	52	36	8	17	51	10	19	62
33- Kurulum, Onarım	58	30	15	10	41	49	20	41	45
Toplam	**100**	**100**	**100**	**100**	**100**	**95**	**117**	**123**	**90**

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Not: Renkli hücrelerdeki değerler, TR63 Bölgesi'nin göreli büyüklüğünü/üstünlüğünü göstermektedir.

Yukarıdaki tabloda yer alan İmalat Sanayi genel sonuçları TR63 Bölgesi bazında değerlendirildiğinde, işyeri sayısı, istihdam, ciro, maaş ve ücret toplamı ile yatırımlar açısından her bir sektörün Türkiye içindeki payı 100 kabul edildiğinde, bölgedeki payını vermektedir. Buna göre ***işyeri sayısına göre*** gıda, içecek, ağaç ve ağaç ürünleri, kauçuk ve plastik, mineral ürünler, ana metal, metal eşya; ***istihdam sayısına göre***; tekstil, ağaç ve ağaç ürünleri, ana metal; ***ciroya göre*** tekstil, ana metal sektörleri olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'ye oranla daha fazla yatırım yapılan sektörler; tekstil, kağıt ve kağıt ürünleri, ana metal sektörleridir.

TR63 Bölgesi imalat sanayi profilinin *işletme büyüklüğüne* istihdam açısından bakıldığında (işyeri başına istihdam) 5 sektörde Türkiye ortalamasının üzerinde değer aldığı, ciro kriteri için bakıldığında ise 3 sektörde Türkiye ortalamasının üstünde kaldığı görülmektedir. Türkiye geneli imalat sanayi 100 kabul edildiğinde *istihdam başına ciro (verimlilik)* kriterinde tekstil, kağıt ve kağıt ürünleri, mineral ürünler, ana metal ve mobilya sektörleri 100'ün üzerinde değer alarak verimlilikte öne çıkan sektörlerdir.

Sektörler bazında Tablo 76 bulgularını özetlemek için Tablo 77 hazırlanmıştır. Tablo 77'de TR63 Bölgesi alt sektörler itibarıyla Türkiye geneli ile kıyaslanarak, gerek göreli öneme göre (tablonun ilk beş sütunundaki değerler), gerekse de göreli büyüklüğe ve üstünlüğe göre kriterler bazında öne çıkan sektörler özetlenmiştir.

Tablo 77: TR63 Bölgesi İmalat Sanayiinde Öne Çıkan Sektörler

NACE Rev. 2 Sektörler	Türkiye Payı=100 için TR63 Endeksleri					Türkiye Oranları=100 için TR63Endeksleri			
	İşyeri Sayısı	İstihdam	Maaş+ Ücret	Ciro	Yatırımlar	İstihdam/ İşyeri	Ciro/ İşyeri	Ciro/ İstihdam	Ücret/ İstihdam
10-Gıda	X								
11-İçecek	X					X			
13- Tekstil		X	X	X	X	X	X	X	
16-Ağaç, Ağaç Ürünleri	X	X							
17- Kağıt ve Kağıt Ürünleri					X	X	X	X	
18-Basım-Yayın						X			
21-Temel Eczacılık									
22-Kauçuk&Plastik	X								
23-Mineral Ürünler	X							X	
24- Ana Metal	X	X	X	X	X	X	X	X	X
25-Metal Eşya	X								
28-Makine ve Ekipman						X			
31-Mobilya								X	

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Tablo 77 verileri kullanılarak Bölgede farklı kriterler ve oranlar bazında öne çıkan sektörlerin analiz edilmesi mümkün olacaktır. Bu noktada, yapılan analizin mutlak üstünlük analizi değil, göreli üstünlük analizi olduğu ve tüm kriterler için Türkiye ortalaması değerlerinin üzerinde kalan sektörlerin oransal değerlendirmesi yapıldığı unutulmamalıdır. Ayrıca Tablo 77 kriterler bazında (yatay olarak) yorumlanabileceği gibi, sektörlerin öne çıktığı kriterler bazında birbirlerine göre üstünlüklerine göre (dikey olarak) de yorumlanabilir. Buna göre imalat sanayi alt sektörleri TR63 Bölgesi için incelenirse;

Ana metal sanayii sektörü; Bölgede işyeri sayısı, istihdam, ciro, maaş ve ücret, yatırımlar, istihdam/işyeri, ciro/işyeri, ciro/istihdam, ücret/istihdam kriterlerinin tamamında Türkiye'ye oranla öne çıkmış sektördür.

Tekstil sektörü; Toplam 9 kriterden 7'sinde öne çıkmaktadır.

Kağıt ve kağıt ürünleri sektörü; Bölgede toplam 9 kriterden 4'ünde öne çıkmaktadır.

Ağaç ve ağaç ürünleri, mineral ürünler; Bölgede toplam 9 kriterden 2'sinde öne çıkmaktadır.

Gıda, içecek, basım ve yayın, kauçuk ve plastik, metal eşya, makine ve ekipman ile mobilya sektörleri; 1 kriterde Türkiye'ye oranla öne çıkmış sektörlerdir.

2.3.2.3.2. TR63 Bölgesi Sanayi Yoğunlaşması ve Kümelenmesi

TR63 Bölgesi imalat sanayi sektörleri için "Üç Yıldız Tekniği"[6] kullanılarak kümelenme analizi yapılmıştır. Üç yıldız tekniğinde hemen tüm uygulamalarda sektörel istihdamlar (kısıtlı sayıdaki bazı çalışmalarda işyeri sayısı) temel olarak alınmaktadır. TR63 Bölgesi için yapılan bu analizde ise istihdamın yanı sıra işyeri sayısı ve ciro verileri de kullanılmış olup, bu verilerin her birisine göre ayrı ayrı üç yıldız tekniği uygulanmıştır. Üç yıldız analizinde aşağıda verilen üç temel kriter seçilmekte ve her sektör (bölge) için bu kriterlerin değerleri hesaplanmaktadır.

Büyüklük (Size) (e_i/E_i): Bölgedeki sektör verisinin, sektörün toplam (Türkiye) verisine oranı,

Baskınlık (Dominance) (e_i/e_n): Bölgedeki sektör verisinin, bölge toplam verisine oranı,

Uzmanlaşma (Specialization) [(e_i/e_n) / (E_i/E_n)][7]: Sektörün bölgedeki payının, sektörün ülkedeki payına oranını göstermektedir. Burada;

e_i: TR63 Bölgesi'ndeki i sektörü değerini,

E_i: i sektörünün Türkiye toplam değerini,

e_n: TR63 Bölgesi'nin toplam değerini,

E_n: Türkiye toplam değerini,

ifade etmektedir. Üç yıldız analizinde, her bir kriter (büyüklük, baskınlık ve uzmanlaşma) için bir eşik değer belirlenmekte ve kriterin hesaplanan değeri bu eşik değerini aşarsa, ilgili sektör bu kriterden bir yıldız almaktadır. Bölgeler bazında analiz edilen sektörler eşik değeri aştığı her kriter bazında bir yıldız aldığından, herhangi bir kriterin eşik değerini aşan sektör bir yıldız, herhangi iki kriterin eşik değerini aşan sektör iki yıldız, üç kriterde de eşik değerini aşan sektör üç yıldız almaktadır. Üç yıldız alan sektörün o bölgede "kümelenme" gösterdiği kabul edilmektedir.

Üç yıldız analizinde temel sorun, eşik değerin belirlenmesidir. Eşik değerin uygulanmasında; genelde ilk iki kriter için (büyüklük ve baskınlık) farklı eşik değerler baz alınırken, uzmanlaşma katsayısı genellikle 1 olarak alınmaktadır. Burada bilhassa, ilk iki kriter için seçilecek değerin teorik ya da tematik bir değeri bulunmadığından, farklı çalışmalarda farklı eşik değerler kullanıldığı görülmektedir. TR63 Bölgesi için yapılacak bu değerlendirmede ise, imalat sanayinin mekânsal dağılımında ve eşik değerin belirlenmesinde daha objektif ve daha rasyonel bir değer tespit edilmesi için şu yöntem izlenmiştir:

- Analiz imalat sanayi için yapılacağından işyeri sayısı, istihdam ve ciro rakamları için imalat sanayi toplamı dikkate alınmıştır. TUİK verileri[8] Düzey 2 bölgeleri (26 bölge) bazında ve NACE Revize 2 ikili digit düzeyinde açıklandığından, ikili sektör kodlamaları kullanılmıştır.
- TR63 Bölgesi'nde imalat sanayiinin verisi bulunan 23 alt sektör bulunmaktadır.
- Sonuç olarak, eşik değerin belirlenmesinde;
  - Büyüklük kriteri için bölgedeki ilgili sektörün sektör Türkiye toplamı içindeki payı **(e_i/E_i)** kriteri için toplam 26 Düzey 2 bölgesi olduğundan ve her bir bölgede bu sektörün ülke geneli içindeki payının beklenen değeri (1/26=0.03846154) olacağından, bu değer büyüklük kriteri için eşik değer olarak alınmıştır.
  - Baskınlık kriteri için **(e_i/e_n),** değerlendirmeye alınan imalat sanayi 23 alt sektörü bulunduğundan ve her bir alt sektörün bölgedeki imalat sanayi içindeki payının beklenen değeri de (1/23= 0,043478260) olacağından, bu değer eşik değer olarak kabul edilmiştir.
  - Uzmanlık katsayısı için de **[(e_i/e_n) / (E_i/E_n)]** beklenen değer 1 olacağından (sektörün bölgedeki payının sektörün ülkedeki payına oranının eşit olması bekleneceğinden), eşik değer olarak 1 alınmıştır.

Dolayısıyla üç yıldız analizinde sektörlerin yıldızlarının belirlenmesinde;

Büyüklük (Size) (e_{ij}/E_i) >0.03846154 ise sektör bir yıldız (daha)[9],

Baskınlık (Dominance) (e_{ij}/e_{nj}) > 0,043478260 ise sektör bir yıldız (daha)

Uzmanlaşma (Specialization) [(e_{ij}/e_{nj}) / (E_i/E_n)] > 1 ise sektör bir yıldız (daha) almaktadır.

Çalışmamızda kullanılan ve imalat sanayinin mekânsal dağılımını da içerecek şekilde verecek olan üç yıldız analizinde, yalnızca eşik değerlerini aşan sektörlerin dikkate alındığı bir kez daha vurgulanmalıdır. Sektörlerin aldıkları yıldızlara göre kümelenme karakteristiklerinin isimlendirilmesinde; üç yıldız alan sektörler için "olgun kümeler", iki yıldız alan sektörler için "potansiyel kümeler" ve tek yıldız alan sektörler için de "aday kümeler" ifadeleri kullanılmıştır.

TR63 Bölgesi için işyeri sayısı, istihdam ve ciro kriterlerine göre yapılan kümelenme analizi sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

6 www.clusterobservatory.eu
7 Buradaki katsayı, Location Quotient (LQ) katsayısı olarak farklı alanlarda (coğrafi uzmanlaşma, ihracat uzmanlaşması vb.) da kullanılmaktadır.
8 Hesaplamalar TUİK, İş İstatistikleri, Yıllık Sanayi ve Hizmet İstatistikleri, 2013 verileri kullanılarak yapılmıştır.
9 Buradaki "daha" ifadesi sektörlerin yıldız almasında bunları hangi kriterden aldığının önemli olmadığını göstermek için kullanılmaktadır. Örneğin bir sektör büyüklük ve uzmanlaşma kriterinden, büyüklük ve baskınlık kriterinden ya da baskınlık ve uzmanlaşma kriterinden iki yıldız alabilmektedir.

Tablo 78: TR63 Bölgesi İmalat Sanayi Sektörlerinin Kümelenme Analizi (2015)

Ölçüm Birimi	İşyeri Sayısı			İstihdam			Ciro		
Sektörler/Kriterler	e_i/E_i	e_i/e_n	$[e_i/e_n]/[E_i/E_n]$	e_i/E_i	e_i/e_n	$[e_i/e_n]/[E_i/E_n]$	e_i/E_i	e_i/e_n	$[e_i/e_n]/[E_i/E_n]$
10-Gıda	0,039	0,181	1,335		0,086			0,052	
11-İçecek			1,066						
13-Tekstil				0,083	0,349	2,967	0,088	0,215	2,552
14-Giyim Eşyası		0,103			0,050				
15-Deri ve Ürünleri									
16-Ağaç, Ağaç ürünleri	0,051	0,107	1,748			1,290			
17-Kağıt ve Kağıt Ürünleri									
18-Basım Yayın									
19- Petrol Ürünleri									
20-Kimyasal Ürünler									
21-Temel Eczacılık									
22-Kauçuk&Plastik	0,040	0,067	1,357		0,057			0,045	
23-Mineral Ürünler	0,047	0,073	1,620		0,167	4,559	0,176	0,553	5,143
24-Ana Metal			1,070	0,127	0,088				
25-Metal Eşya		0,180	1,091						
26- Elektronik Ve Optik Ürünler									
27-Elektrikli Teçhizat									
28-Makine ve Ekipman									
29-Motorlu kara taşıtı vb									
30-Diğer Ulaşım Araçları									
31-Mobilya		0,096							
32-Diğer İmalatlar									
33- Kurulum, Onarım									

Kaynak: TÜİK verileri kullanılarak yapılmıştır.
Not: Eşik değerden yüksek olanlar tabloda belirtilmiştir. Katsayısı gösterilmeyenler eşik değerin altında kalmıştır.

Tablo 78 verilerinden hareketle özet bir değerlendirme yapabilmek amacıyla, TR63 Bölgesi'nde herhangi bir şekilde (aday, potansiyel ya da olgun) kümelenme özelliği gösteren sektörler, kümelenme özelliği gösterdiği katsayılara göre (büyüklük, baskınlık, uzmanlaşma) aşağıda verilmiştir.

Tablo 79: TR63 Bölgesi İmalat Sanayi Sektörlerinin Kümelenmesi

	Hangi Katsayılara Göre	Hangi Kritere Göre	Sektörler
Olgun Küme	Büyüklük, Baskınlık, Uzmanlık	İşyeri Sayısı	Gıda, Ağaç ve Ağaç Ürünleri, Kauçuk ve Plastik, Mineral Ürünler
		İstihdam	Tekstil, Ana Metal
		Ciro	Tekstil, Ana Metal
Potansiyel Küme	Büyüklük ve Baskınlık	İşyeri Sayısı	
		İstihdam	
		Ciro	
	Büyüklük ve Uzmanlık	İşyeri Sayısı	
		İstihdam	
		Ciro	
	Baskınlık ve Uzmanlık	İşyeri Sayısı	Metal Eşya
		İstihdam	
		Ciro	
Aday Küme	Büyüklük	İşyeri Sayısı	
		İstihdam	
		Ciro	
	Baskınlık	İşyeri Sayısı	Giyim Eşyası, Mobilya
		İstihdam	Gıda, Giyim Eşyası, Mineral Ürünler, Metal Eşya
		Ciro	Gıda, Mineral Ürünler
	Uzmanlık	İşyeri Sayısı	İçecek, Ana Metal
		İstihdam	Ağaç ve Ağaç ürünleri
		Ciro	

Kaynak: Tablo 78 verileri

Tablo 79'ün yorumlanmasının kolaylığı ve tablonun sistematiğinin açıklanması açısından şu noktanın belirtilmesi faydalı olacaktır: Tablo 79'da herhangi bir kriterde (işyeri sayısı, istihdam ya da ciro) örneğin üç yıldız alarak o kriter bazında olgun küme özelliği gösteren bir sektör, aynı kriter bazında potansiyel küme ya da aday küme kategorisinde yer almamalıdır. Aynı açıklama potansiyel ya da aday kümelerde yer alan sektörler için de geçerlidir. Bunun yanında, herhangi bir sektör üç yıldız almadığı bir kriter için iki ya da tek yıldız alarak potansiyel ya da aday küme özelliği gösterebilir.

Genel olarak, herhangi bir sektör aynı anda ancak ve ancak bir kriterin yer aldığı satırda yer alabilir, buna karşın farklı kriterlerde farklı katsayılar bazında olgun küme, potansiyel küme ya da aday küme içinde yer alabilir.

Tablo 79'dan TR63 Bölgesi'nde tüm kriterler açısından (işyeri sayısı, istihdam, ciro) hiçbir sektörün üç yıldız alamadığı ve bölgede aynı anda 3 kriter açısından ***"olgun küme"*** özelliği taşıyan sektör olmadığı görülmektedir.

TR63 Bölgesi'nde 3 yıldız alarak ***"olgun küme"*** niteliği taşıyan sektörler şöyle sıralanabilir: Gıda, Ağaç ve Ağaç Ürünleri, Kauçuk ve Plastik, Mineral Ürünler iş yeri sayısına göre; Tekstil ve Ana Metal sektörleri ise hem istihdama göre hem de ciro kriterine göre olgun küme özelliği göstermektedir.

TR63 Bölgesi'nde iki yıldız alarak ***"baskınlık ve uzmanlık"*** kriterine göre ***"potansiyel küme"*** niteliği taşıyan sektör ise işyeri sayısına göre Metal Eşyadır.

"Aday küme" özeliği gösteren (tek yıldız alan) sektörlere bakıldığında, ***Baskınlık*** kriterine göre tek yıldız alarak aday küme olan sektörler; Mobilya, Giyim Eşyası sektörleri *işyeri sayısına göre;* Gıda, Giyim Eşyası, Mineral Ürünler, Metal Eşya *istihdama* göre; Gıda, Mineral Ürünler ise ciroya göre tek yıldız alarak aday küme olmuşlardır. ***Uzmanlık*** kriterine göre tek yıldız alan sektörler; İçecek, Ana metal sektörleri işyeri sayısına göre; Ağaç, Ağaç Ürünleri *istihdam kriterine göre* aday küme olmuşlardır.

2.3.2.3.3. Hatay İmalat Sanayi Profili

Sanayi Sicil Belgeli İşletmeler Açısından Hatay[10]

T.C. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Genel Müdürlüğü tarafından tutulan kayıtlara göre 2015 yılı itibarıyla bölgelere göre bir değerlendirme yapıldığında; sanayi işletmelerinin %42,14'ü Marmara Bölgesi'nde, %20 ,12'si İç Anadolu Bölgesi'nde, %13.38'i Ege Bölgesi'nde, %9,05'i Akdeniz Bölgesi'nde, %8,22'si Karadeniz Bölgesi'nde, %4,43'ü Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, %2,66'sı Doğu Anadolu Bölgesi'ndedir.

Akdeniz Bölgesi'ndeki illerin sanayi bakımından değerlendirmesi yapıldığında, %16,7'lik bir oran ile Hatay, Adana'dan sonra ikinci sırada bulunmaktadır. Akdeniz bölgesinde sanayi işletmelerinin %26,1'inin yer aldığı Adana 1'inci sırada, Hatay 2'inci sırada (%16,7), Antalya 3'üncü sırada (%15,3), Mersin 4'üncü sırada (%12,1), Kahraman Maraş 5'inci sırada (%11,3), altıncı sırada Isparta (%8,3) yer almaktadır. 8 ilin bulunduğu Akdeniz Bölgesi'nde son sırada ise sanayi işletmelerinin %2,2'sine sahip olan Osmaniye ili bulunmaktadır.

1970 yılına kadar tarıma dayalı sanayisi gelişen Hatay ilinde 1975 yılından itibaren İskenderun Demir Çelik fabrikasının kurulması ile beraber demir çelik sanayi ön önem kazanmaya başlamış ve imalat sanayinin itici gücü olmuştur. İmalat sanayi, özellikle makine, filtre, tarım araç-gereçleri, ayakkabı-deri işlemeciliği ve mobilya üretiminde gelişmiştir. Özel sektöre ait çelikhane ve haddehanelerin de devreye girmesi ile günümüzde Hatay ili, demir-çelik sektörünün önemli bir merkezi haline gelmiştir. Ayrıca İskenderun, Payas ve Antakya Organize Sanayi Bölgesi'nde gerçekleştirilmekte olan boru, filtre, tel-çivi ve metal alaşım tesisleri de sektörün entegrasyonu ve üretimin çeşitlendirilmesi açısından önemli yatırımlardır. Mevcut sanayi tesislerinin büyük bir çoğunluğu Antakya, İskenderun ve Payas ve Dörtyol ilçelerinde yer almaktadır.

İlde sanayi siciline kayıtlı sanayi işletmelerinin sektörel dağılımına bakıldığında, ilk sırada % 23 oran ile gıda ürünleri, ikinci sırada % 15 oran ile mobilya ve üçüncü sırada ise % 10 oran ile ağaç, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri (mobilya hariç) yer almaktadır. Daha sonra sırasıyla; %6 Kauçuk ve Plastik ürünler, %5 ile Mineral ürünler sektörleri gelmektedir.

Hatay ilinde kayıtlı işletmelerde çalışan personel sayısı sanayi sektöründe ilk 15 sektör itibari ile 35.660'tır. Ar-Ge birimi olan firma sayısı 53, çalışan sayısı 172'dir. Kalite kontrol birimi olan firma sayısı 153, çalışan sayısı 826'dır.

Hatay ilinde bulunan sanayi işletmelerinin çalışan sayısına göre % 74' ü Mikro, % 20' i Küçük , % 4'i Orta, % 1'i Büyük Ölçekli işletmelerdir.

Demir ve Çelik Üretimi

Demir-çelik sektörü, bölgenin lokomotif sektörlerinden biridir. İskenderun Körfezi, ülkemizin 50,1 milyon tonluk üretim kapasitesinin % 33,7'sine sahiptir. Yurtiçi pazarlarının yanı sıra Amerika, Avrupa, Ortadoğu ve Uzakdoğu pazarlarına da büyük ölçüde ihraç edilmektedir. İlde kurulu 7 adet çelikhanenin çelik üretim kapasitesi, yaklaşık 12 milyon ton civarındadır. 2015 yılında 8.997.423 ton ham çelik, 4.893.793 ton yassı çelik üretimi gerçekleşmiştir. Ham çelik üretiminde Hatay Türkiye üretiminin %28,6'sını oluştururken, yassı çelik üretiminin %59,1'ini oluşturmaktadır. Bu bakımdan Hatay hem yassı çelik hem de ham çelik üretiminde Türkiye'de 1. sırada bulunmaktadır.

Filtre Sanayi

Ülkemizde üretilen otomotiv ve yan sanayi filtrelerinin % 65'i Hatay ilinde üretilmektedir. Üretilen filtrenin yarısından fazlası ihraç edilmektedir. Hatay ilinde filtre sanayinde toplam 14 firma bulunurken bu 14 firma 2.133 kişilik bir istihdam yaratmaktadır. Toplam kapasite 69.325.374 adet iken 2015 yılı üretim miktarı 52.072.429 adettir.

Zeytincilik ve Zeytinyağı Üretimi

Hatay ilinde 516 da alanda toplam yaklaşık 15 milyon adet ağaç ile Türkiye'de 3. Sırada bulunan zeytincilik önemli sektörlerden birisidir. Toplam üretim miktarı 177.703 ton olup Türkiye üretiminin %6'sını oluşturmaktadır. Bu bakımdan Hatay'da zeytinyağı üretimi de önemli önemli alt sektörlerden biridir. İl de toplam 75 adet zeytinyağı prese fabrikası bulunmakta iken, bu fabrikalardan yaklaşık olarak 45 bin ton zeytinyağı üretimi sağlanmaktadır.

Pamuk, Çırçır ve Prese Tesisleri

Hatay'da 393.392 da alanda 209.458 ton pamuk yetiştirilmektedir. Türkiye üretiminin %10'nu oluşturan Hatay Türkiye üretiminde 3. sırada yer almaktadır. İl de 58 tane çırçır ve prese tesisi bulunmaktadır.

10 Bu alt bölüm Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayınlanan 81 İl Sanayi Durum Raporu'ndan yararlanılarak yazılmıştır.

Mobilya Sektörü

Mobilyacılık ilde ön plana çıkan sektörlerden biridir. Ağaç işleri ve mobilya imalatçı sayısı 1.370 olup sektörde 6.000 kişi istihdam edilmektedir.

Ayakkabı Sektörü

Ayakkabıcılık ildeki güçlü sektörlerden biridir. Hatay da ayakkabı imalatçı sayısı 300 olup ayakkabı sektöründe toplam istihdam edilen kişi sayısı 5.000'dir. Ayrıca toplam Türkiye erkek ayakkabı üretiminin %35'i Hatay da yapılmaktadır.

Hatay ili İSO 500 sıralamasında yer alan sanayi tesisleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 80: Hatay İli İSO 500 Sıralaması

Sıra No	Firma Adı	Firmanın Merkezi	2015	2014	2013	İldeki Üretim Oranı
1	İskenderun Demir Ve Çelik A.Ş.	İskenderun	9	7	9	100
2	Tosçelik Profil ve Saç Endüstrisi A.Ş.	İskenderun	21	20	17	100
3	Yücel Boru ve Profil Endüstrisi A.Ş.	İstanbul	55	59	60	16
4	MMK Metalurji San. Tic. ve Liman İşletmeciliği A.Ş.	Dörtyol	59	63	59	100
5	Yazıcı Demir Çelik Sanayi ve Turizm Tic. A.Ş.	İstanbul	68	65	64	100
6	Atlas Enerji Üretim A.Ş.	İstanbul	75	-	-	100
7	Nursan Metalurji Endüstrisi A.Ş.	Dörtyol	Liste Dışı	85	76	100
8	Noksel Çelik Boru Sanayi A.Ş.	Ankara	94	143	122	26
9	Ekinciler Demir ve Çelik Sanayi A.Ş.	İstanbul	Liste Dışı	-	73	100
10	İlhan Demir Çelik ve Boru Profil End.A.Ş.	Dörtyol	202	280	258	100
11	Tosyalı Demir Çelik Sanayi A.Ş.	İskenderun	210	186	152	100
12	Koç Haddecilik Tekstil İnşaat San. ve Tic. A.Ş.	Dörtyol	223	281	219	100
13	Egemer Elektrik Üretim A.Ş.	Erzin	225	-	-	100
14	Adana Çimento Sanayii Türk A.Ş.	Adana	251	228	231	33,4
15	Yolbulan Metal San. ve Tic. A.Ş.	Dörtyol	273	213	218	100
16	Koruma Klor Alkali San. ve Tic. A.Ş.	Kocaeli	350	399	404	17,9
17	Assan Panel San. ve Tic. A.Ş.	İstanbul	410	430	401	24,3

Kaynak: Hatay Valiliği Bilim, Sanayi Ve Teknoloji İl Müdürlüğü Brifingi 2016

Listede merkezi Hatay ilinde olan 9 firma, üretiminin % 100'ü Hatay'da olan 12 firma bulunmakta, ayrıca 5 firma merkezi başka ilde ve üretimi kısmen Hatay'da yürütmektedir. İlk 500 sanayi kuruluşu içinde yer alan 11 Hatay şirketi firma vardır. İlk 100 sanayi kuruluşu içinde ise yer alan 4 firma bulunmaktadır.

Kapasite Raporları Açısından Hatay

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB) tarafından tüm Türkiye'de sanayi sektörlerindeki işletmelerin kapasite bilgileri toplanmakta ve istatistiki olarak yayınlanmaktadır. Buna göre 2016 yılı itibarıyla TOBB bilgi sisteminde Türkiye'de 72.369 kapasite raporu ve rapor bildiren işletmelerde 2.994.120 çalışan mevcuttur. Hatay'da ise 711 kapasite raporu ve 30.028 çalışan bulunmaktadır. Türkiye'de en fazla kapasite raporu sırasıyla İstanbul, Bursa, Ankara, İzmir, Konya, Gaziantep ve Kocaeli'nde bulunmaktadır. Hatay Türkiye'de en çok kapasite raporuna sahip 21'inci, Akdeniz Bölgesi'nde ise 5'inci il konumundadır.

Tablo 81: Kapasite Raporlarındaki İlk 5 Faaliyet ve Ürün (2016)

Sıra	Kodu	İlk 5 Faaliyet	Rapor Sayısı
1	10.41	Sıvı ve katı yağ imalatı	76
2	10.39	Başka yerde sınıflandırılmamış meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması	48
3	13.10	Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi	37
4	24.10	Ana demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatı	32
5	25.11	Metal yapı ve yapı parçaları imalatı	27
Sıra	Kodu	İlk 5 ürün	Rapor Sayısı
1	10.41.41.90.02	Pamuk tohumu yağı üretiminden arta kalan küspe ve katı atıklar	39
2	13.10.25.00.00	Pamuk (kardelenmiş veya taranmış)	34
3	10.39.91.00.01	Meyvelerin Mumlama ve Sarartma İşlemleri	26
4	10.41.41.90.01	Zeytin yağı üretiminden arta kalan küspe ve katı artıklar (prina dahil)	25
5	56.29.19.00.01	Sözleşme esasına dayalı diğer yiyecek hizmetleri	25

Kaynak: TOBB

Girişimci Bilgi Sistemi Verileri Açısından Hatay

T.C. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmekte olan Girişimci Bilgi Sistemi projesi kapsamında farklı kamu kurum ve kuruluşların idari kayıtlarında bulunan işletmelere ait ekonomik faaliyetlere ilişkin veriler, ortak standartlar çerçevesinde bir veri tabanında toplanmaktadır. Bu kayıtlar sanayi sicil belgesi almış işletmelerin tutulduğu sanayi sicil kayıtlarına göre çok daha fazla işletmeyi kapsaması ve bu işletmelerin net satışlarını ve aktif büyüklüklerini de vermesi bakımından daha işlevsel ve güvenilir niteliktedir. Buna göre Girişimci Bilgi Sistemi kayıtlarına göre Türkiye'de 2016 yılı itibari ile imalat sanayide yaklaşık 224.952 işletme bulunmaktadır.

Hatay imalat sanayiinde ise 2016 yılı itibarıyla Girişimci bilgi sistemi veri tabanına imalat sanayiinde 2.122 işletme kayıtlı olup, bu işletmelerde çalışan sayısı toplam 29.519 kişidir. Hatay imalat sanayi net satışlar tutarı 19,9 milyar TL olup, ildeki aktif büyüklüğü ise 20,9 milyar TL'dir.

İşyeri İçin Hesaplanan Net Satışlara Göre Büyüklük, Başatlık, Uzmanlık ve Kümelenme Analizi

Hatay'da faaliyette bulunan işletmelerin 2016 yılı itibarıyla aşağıdaki tabloda Girişimci Bilgi Sistemi verilerine göre bulunan imalat sanayi işletmelerinin işyeri sayısı, istihdamı, net satışları ve aktif büyüklükleri verilmektedir. Buna göre ilde yapılan net satışlar bakımından ilk sırada ana metal sanayi gelmektedir. Ana metal sanayi sektörünü sırasıyla, Fabrikasyon metal ürünleri, gıda ürünlerin imalatı, Makine ve Ekipmanların kurulumu ve onarımı izlemektedir.

Tablo 82: Hatay İmalat Sanayi İşyerleri Göstergeleri (2016)

SEKTÖR	İşyeri Sayısı	Çalışan Sayısı	Net Satışlar (Milyon TL)	Aktif Toplam (Milyon TL)	Net Satış Payı
24 - Ana Metal Sanayii	86	12.099	13.785	13.431	69,2
25 - Fabrikasyon Metal Ürünleri	253	3.224	1.673	2.200	8,4
10 - Gıda Ürünlerinin İmalatı	431	2.423	1.129	1.007	5,7
33 - Makine Ve Ekipmanların Kurulumu Ve Onarımı	192	1.267	456	416	2,3
20 - Kimyasalların Ve Kimyasal Ürünlerin İmalatı	65	470	455	397	2,3
23 - Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	178	1.610	434	676	2,2
22 - Kauçuk Ve Plastik Ürünlerin İmalatı	113	1.164	358	356	1,8
31 - Mobilya İmalatı	216	1.042	261	356	1,3
29 - Motorlu Kara Taşıtı, Treyler Ve Yarı Treyler İmalatı	43	1.263	252	367	1,3
28 - Makine Ve Ekipman İmalatı	75	1.566	243	319	1,2
16 - Ağaç, Ağaç Ürünleri Ve Mantar Ürünleri İmalatı	183	842	240	270	1,2
13 - Tekstil Ürünlerinin İmalatı	33	917	222	417	1,1
19 - Kok Kömürü Ve Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	7	197	130	179	0,7
15 - Deri Ve İlgili Ürünlerin İmalatı	71	280	99	74	0,5
14 - Giyim Eşyalarının İmalatı	33	387	49	32	0,2
32 - Diğer İmalatlar	35	92	31	25	0,2
18 - Kayıtlı Medyanın Basılması Ve Çoğaltılması	45	192	26	29	0,1
17 - Kağıt Ve Kağıt Ürünlerinin İmalatı	11	96	26	24	0,1
27 - Elektrikli Teçhizat İmalatı	30	154	20	20	0,1
30 - Diğer Ulaşım Araçlarının İmalatı	5	120	18	366	0,1
11 - İçeceklerin İmalatı	8	83	12	15	0,1
26 - Bilgisayarların, Elektronik Ve Optik Ürünlerin İmalatı	9	31	6	14	0,0
Genel Toplam	**2.122**	**29.519**	**19.925**	**20.990**	**100**

Kaynak: Girişimci Bilgi Sistemleri

"Büyüklük" bir sektörün ne kadarının ilde olduğunu (Hatay'ın o sektörde Türkiye'den aldığı payını), ***"Başatlık"*** ise herhangi bir sektörün Hatay toplam net satışları içerisindeki payını göstermektedir. İlk oran bir sektörün illere göre dağılımını göstermesi, ikinci oran ise Hatay'daki imalat sanayiinin faaliyet kollarına dağılımını göstermesi açısından anlamlıdır. Bir sektörün bir il/bölgenin değerinden aldığı pay kadar bu payın ülke genelindeki görüntüden farklılaşma oranı da önemli bir bilgi sağlamaktadır. Sektörün bir ildeki payının, aynı sektörün ülke genelindeki payına oranı bir ***"uzmanlaşma"*** göstergesi olarak kullanılmaktadır. Aşağıda tabloda net satışlara göre büyüklük, başatlık ve uzmanlık değerleri verilmiştir.

Tablo 83: Net Satışlara Göre Büyüklük, Başatlık, Uzmanlık Analizi (2016)

SEKTÖRLER	Büyüklük (X>0,012)	Başatlık (x>0,434)	Uzmanlık (x>1)	Teknoloji Düzeyi
10 - Gıda ürünlerinin imalatı	0,006	0,057	0,40	Düşük
11 - İçeceklerin imalatı	0,001	0,001	0,08	Düşük
13 - Tekstil ürünlerinin imalatı	0,002	0,011	0,13	Düşük
14 - Giyim eşyalarının imalatı	0,001	0,002	0,04	Düşük
15 - Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	0,007	0,005	0,46	Düşük
16 - Ağaç, ağaç ürünleri imalatı	0,013	0,012	0,85	Düşük
17 - Kâğıt ve kâğıt ürünlerinin imalatı	0,001	0,001	0,06	Düşük
18 - Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	0,002	0,001	0,10	Düşük
19 - Kok kömürü ve rafine ed. petrol ürünleri	0,003	0,007	0,22	Orta Düşük
20 - Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	0,008	0,023	0,48	Orta Yüksek
21 - Eczacılık ürünleri imalatı	0	0	0,00	Yüksek
22 - Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	0,005	0,018	0,32	Orta Düşük
23 - Mineral ürünlerin imalatı	0,006	0,022	0,41	Orta Düşük
24 - Ana metal sanayii	0,121	0,692	7,70	Orta Düşük
25 - Fabrikasyon metal ürünleri imalatı	0,015	0,084	0,96	Orta Düşük
26 - Bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünleri	0	0	0,02	Yüksek
27 - Elektrikli teçhizat imalatı	0	0,001	0,02	Orta Yüksek
28 - Makine/ekipman imalatı	0,005	0,012	0,32	Orta Yüksek
29 - Motorlu kara taşıtı, treyler ve yarı treyler	0,002	0,013	0,14	Orta Yüksek
30 - Diğer ulaşım araçlarının imalatı	0,002	0,001	0,10	Orta Yüksek
31 - Mobilya imalatı	0,01	0,013	0,64	Düşük
32 - Diğer imalatlar	0,002	0,002	0,10	Düşük
33 - Makine ve ekipman kurulumu ve onarımı	0,009	0,023	0,55	Orta Düşük

Kaynak: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Girişimci Bilgi Sistemleri İstatistikleri

Büyüklük açısından Hatay'da Ağaç ve Ağaç ürünleri imalatı, Ana Metal sanayi ve Fabrikasyon Metal ürünleri imalatı sektörleri eşik değeri geçerek 81 il ortalamasının üstüne çıkabilmişlerdir.

İldeki ilgili sektörün il imalat sanayi toplam net satışları içindeki payını gösteren Başatlık kriteri açısından öne çıkan sektörler ise Ana Metal, Fabrikasyon Metal, Gıda sektörleridir. Hatay'daki imalat sanayii toplam net satışlarının %69,2'sini Ana Metal sektöründe, %8,4'ü Fabrikasyon Metal ürünlerin imalatı sektöründe, %5,7'si Gıda ürünleri gerçekleştiği görülmektedir. Diğer sektörlerin payları ise önemsiz düzeylerdedir. Uzmanlık kriteri açısından ise eşik değer olan 1'den büyük olan tek sektör Ana Metal sanayi sektörüdür. Aşağıdaki tabloda net satışlara göre başatlık analizi görülebilir.

Tablo 84: Net Satışlara Göre Başatlık ve Teknoloji Düzeyi Analizi (2016)

HATAY				
Sıra	Sektör	Pay	Cri	Teknoloji Düzeyi
1	24 - Ana Metal Sanayii	69,2	69,2	Orta Düşük
2	25 - Fabrikasyon Metal Ürünleri İmalatı	8,4	77,6	Orta Düşük
3	10 - Gıda Ürünlerinin İmalatı	5,7	83,3	Düşük
4	20 - Kimyasalların Ve Kimyasal Ürünlerin İmalatı	2,3	85,6	Orta Yüksek
5	33 - Makine Ve Ekipmanların Kurulumu Ve Onarımı	2,3	87,9	Orta Düşük
6	23 - Diğer Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	2,2	90,1	Orta Düşük
7	22 - Kauçuk Ve Plastik Ürünlerin İmalatı	1,8	91,9	Orta Düşük
8	31 - Mobilya İmalatı	1,3	93,2	Düşük
9	29 - Motorlu Kara Taşıtı vb İmalatı	1,3	94,5	Orta Yüksek
10	28 - Makine Ve Ekipman İmalatı	1,2	95,7	Orta Yüksek
	Toplam	**95,7**		
	Diğer 14 Sektör	**4,3**		
	İmalat Sanayi Toplamı	**100.0**		
TEKNOLOJİ DÜZEYİ DAĞILIMI[11]				
	Düşük Teknoloji Payı (%)- (81 İl İçinde Sırası)			10,5 - (78)
	Orta Düşük Teknoloji Payı (%)- (81 İl İçinde Sırası)			84,5 - (4)
	Orta Yüksek Teknoloji Payı (%) - (81 İl İçinde Sırası)			5,0 - (43)
	Yüksek Teknoloji Payı (%)- (81 İl İçinde Sırası)			0,0 - (53)
	Teknoloji Düzey Puanı[12] - (81 İl İçinde Sırası)			1,9 - (12)

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi Hatay imalat sanayii toplam net satışlarının %95,7'si 10 sektörde gerçekleşmektedir. Hatay imalat sanayi net satışlarının yapıldığı sektörler teknoloji düzeyine göre incelendiğinde %10,5'inin düşük teknoloji grubunda, %84,5'inin orta düşük teknoloji grubunda, %5'inin Orta yüksek teknoloji grubunda yer aldığı ve yüksek teknoloji grubunda hiçbir sektörün yer almadığı görülmektedir. İl imalat sanayii net satışlarından hareketle hesaplanan Teknoloji Düzey Puanı 1,9'dur. Net satışları imalat sanayi cirosu olarak kabul edersek bir başka deyişle Hatay ili imalat sanayiinde üretilmiş ürünlerin net satışı olduğu varsayılırsa, il imalat sanayiinde Teknoloji Düzey Puanı 1,9 olup, Orta Düşük Teknolojili ürünlerin üretildiği görülmektedir. Hatay ili imalat sanayi 81 il arasında teknoloji düzeyi açısından ise 12. sıradadır.

Hatay'ın ciro bakımından Türkiye'ye göre uzmanlaştığı tek sektör 24-Ana Metal Sanayii (7,7) sektörüdür ve il uzmanlaşma kriterine göre ilde öne çıkan sektörlerin Türkiye il sıralamasında Ana Metal Sanayii sektöründe 3. Sırada yer almaktadır.

11 Teknoloji düzeyi belirlenirken OECD'nin baz aldığı teknoloji düzeyi sınıflaması dikkate alınarak sektör bazında teknoloji düzeyine göre gruplandırılmıştır.
12 Her bir sektörün il toplam net satışları içindeki payı ait olduğu teknoloji grubunun puanıyla çarpılmış (yüksek teknoloji grubundaysa 4, orta yüksek teknoloji grubundaysa 3, orta düşük teknoloji grubundaysa 2 ve düşük teknoloji grubundaysa 1'le çarpılarak) teknoloji ağırlıklı ortalama payları hesaplanmıştır. Bunların toplamı ise il imalat sanayi teknoloji düzey puanı olarak adlandırılmıştır. Teknoloji Düzey Puanı 1'e yaklaştıkça imalat sanayi ürünlerinin düşük teknoloji ile üretildikleri, 4'e yaklaştıkça yüksek teknoloji ile üretildikleri varsayılmıştır.

Tablo 85: 2016 Yılı Satışlarına Göre Sektörlerin Uzmanlaşma Gösterdiği İller

24 - Ana Metal Sanayii		
Sıra	**İller**	**Katsayı**
1	KARABÜK	9,55
2	ZONGULDAK	7,95
3	HATAY	7,70
4	OSMANİYE	6,82
5	ÇANAKKALE	5,99
6	HAKKARİ	4,43
7	BARTIN	3,18
8	SİVAS	1,95
9	DÜZCE	1,86
10	ELAZIĞ	1,74
11	KOCAELİ	1,70
12	SAMSUN	1,50
13	DENİZLİ	1,48
14	BİLECİK	1,31
15	NEVŞEHİR	1,22
16	İZMİR	0,92
17	KONYA	0,77
18	TEKİRDAĞ	0,76
19	KAYSERİ	0,71
20	KIRKLARELİ	0,68

Kaynak: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Girişimci Bilgi Sistemleri İstatistiklerinden hareketle hesaplamamız.

Hatay'da faaliyette bulunan işyerlerinin net satışlarına göre (ciro) 3 yıldız analizi yapılmıştır. Böylece ilde net satışlara göre olgun küme, potansiyel küme ve aday küme olan sektörler belirlenmiştir. Analiz sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir. Buna göre Hatay'da net satışlara göre 2 adet aday küme *(10 – Gıda, 16 - Ağaç ve Ürünleri)*, 1 tane potansiyel küme (25 – Fabrikasyon Metal) ve 1 tane olgun küme (Ana Metal Sanayii) bulunmaktadır.

Tablo 86: Net Satışlara Göre Üç Yıldız/Kümelenme Analizi (2016)

	Kriterler			Yıldız Aldığı Kriter				
SEKTÖRLER	Büyüklük (ei/Ei) (%)	Başatlık (ei/en)	Uzmanlık ((ei/en)/ Ei/En))	Büyüklük	Başatlık	Uzmanlık	Yıldız Sayısı	Küme Durumu
10 - Gıda		0,057			*		1	Aday
16 – Ağaç Ürünleri	0,013			*			1	Aday
24 - Ana Metal Sanayii	0,121	0,692	7,7	*	*	*	3	Olgun
25 - Fabrikasyon Metal	0,015	0,084		*	*		2	Potansiyel

Kaynak: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Girişimci Bilgi Sistemleri İstatistiklerinden hareketle hesaplamamız.

2.3.2.3.4. Hatay İmalat Sanayinin Üçlü Dijite Göre Kümelenme Analizi

Bu bölümde Hatay için, il bazında olması ve güncel olması nedeniyle SGK işyeri sayısı ve istihdam verileri ile imalat sanayi sektörlerini kapsayan kümelenme analizi yapılmıştır.

Üç yıldız tekniği hemen tüm uygulamalarda sektörel istihdamlar (kısıtlı sayıdaki bazı çalışmalarda işyeri sayısı) temel olarak alınmaktadır. Hatay için yapılacak analizde ise hem istihdam hem de işyeri sayısı verileri kullanılmış olup, üç yıldız tekniği uygulanmıştır. Üç yıldız analizinde üç temel kriter seçilmekte ve her sektör (bölge) için bu kriterlerin değerleri hesaplanmaktadır. Bu kriterleri ifade etmek gerekirse;

Büyüklük (Size) (e_i/E_i): İldeki sektör verisinin, sektörün toplam (Türkiye) verisine oranı,

Baskınlık (Dominance) (e_i/e_n): İldeki sektör verisinin, il toplam verisine oranı,

Uzmanlaşma (Specialization) [(e_i/e_n) / (E_i/E_n)]: Sektörün ildeki payının, sektörün ülkedeki payına oranını göstermektedir. Burada;

e_i: İldeki i sektörü değerini,

E_i: i sektörünün Türkiye toplam değerini,

e_n: İlin toplam değerini,

E_n: Türkiye toplam değerini, ifade etmektedir.

Üç yıldız analizinde, her bir kriter (büyüklük, baskınlık ve uzmanlaşma) için bir eşik değer belirlenmekte ve kriterin hesaplanan değeri bu eşik değerini aşarsa, ilgili sektör bu kriterden bir yıldız almaktadır. İller bazında analiz edilen sektörler eşik değeri aştığı her kriter bazında bir yıldız aldığından, herhangi bir kriterin eşik değerini aşan sektör bir yıldız, herhangi iki kriterin eşik değerini aşan sektör iki yıldız, üç kriterde de eşik değerini aşan sektör üç yıldız almaktadır. Üç yıldız alan sektörün o bölgede "kümelenme" gösterdiği kabul edilmektedir.

Hatay ili için yapılacak bu değerlendirmede eşik değerleri şu yöntemle belirlenmiştir:

Analiz imalat sanayi sektörlerini kapsayacağından imalat sanayi işyeri ve istihdam rakamları dikkate alınmıştır. İl bazında SGK (Sosyal Güvenlik Kurumu) verileri[13] kullanılarak NACE Rev. 2 dörtlü dijitte temin edilen veriler üçlü dijite göre yeniden düzenlenerek hesaplamalar yapılmıştır.

Türkiye'de tüm sektörler dahil toplam 272 sektör verisi olup, Hatay'da üçlü dijite göre verisi bulunan sektör sayısı 234'tür. Türkiye verileri il verileri ile eşleştirilmiş ve 234 alt sektör verisi ve bunların toplamı üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Bu 234 sektörün 67'si imalat sanayi alt sektörüdür.

Hatay ili için eşik değerin belirlenmesinde;

*Büyüklük kriteri için, illerdeki ilgili sektörün Türkiye toplamı içindeki payı **(e_i/E_i)** kriteri için toplam 81 Düzey 3 bölgesi (il) olduğundan ve her bir ildeki ilgili sektörün ülke geneli içindeki payının beklenen değeri (1/81=0,012346) olacağından, bu değer büyüklük kriteri için eşik değer olarak alınmıştır.*

*Baskınlık kriteri için **(e_i/e_n),** değerlendirmeye alınan 67 imalat sanayi alt sektörü bulunduğundan ve her bir alt sektörün ildeki payının beklenen değeri de (1/67= 0,01492537)*

*Uzmanlık katsayısı için de **[(e_i/e_n) / (E_i/E_n)]** beklenen değer 1 olacağından (sektörün ildeki payının sektörün ülkedeki payına oranının eşit olması bekleneceğinden), eşik değer olarak 1 alınmıştır.*

Çalışmada kullanılan üç yıldız analizinde, yalnızca eşik değerlerini aşan sektörlerin dikkate alındığı bir kez daha vurgulanmalıdır. Sektörlerin aldıkları yıldızlara göre kümelenme karakteristiklerinin isimlendirilmesinde; üç yıldız alan sektörler için "olgun kümeler", iki yıldız alan sektörler için "potansiyel kümeler" ve tek yıldız alan sektörler için de "aday kümeler" ifadeleri kullanılmıştır.

13 Hesaplamalar Türkiye Cumhuriyeti Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı'ndan temin edilen 2016 verileri kullanılarak yapılmıştır. Bu kapsamda, "istihdam" terimi ilgili işyerlerine kayıtlı ve herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı tüm kişileri ifade etmektedir.

Hatay için işyeri sayısı kriterlerine göre yapılan kümelenme analizi sonuçlarına göre kümelenme özelliği gösteren alt sektörlerin hangi kriterden kümelenme özelliği gösterdikleri aşağıdaki verilmiştir.

Tablo 87: Hatay İlinde İşyeri Sayısına Göre Kümelenme Özelliği Gösteren İmalat Sanayi Sektörleri

Olgun küme
152- Ayakkabı, bot, terlik vb. imalatı
161- Ağaçların biçilmesi ve planyalanması
162- Ağaç, mantar, kamış ve örgü malzeme ürünü imalatı
236- Beton, çimento ve alçıdan yapılmış eşyaların imalatı
241- Ana demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatı
259- Diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı
310- Mobilya imalatı
Potansiyel küme
191- Kok fırını ürünlerinin imalatı
203- Boya, vernik ve benzeri kaplayıcı maddeler ile matbaa mürekkebi ve macun imalatı
204- Sabun ve deterjan, temizlik ve parlatıcı maddeleri; parfüm; kozmetik ve tuvalet malzemeleri imalatı
222- Plastik ürünlerin imalatı
233- Kilden inşaat malzemeleri imalatı
237- Taş ve mermerin kesilmesi, şekil verilmesi ve bitirilmesi
242- Çelikten tüpler, borular, içi boş profiller ve benzeri bağlantı parçalarının imalatı
251- Metal yapı malzemeleri imalatı
256- Metallerin işlenmesi ve kaplanması; makinede işleme
266- Işınlama, elektro medikal ve elektro terapi ile ilgili cihazların imalatı
282- Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı
292- Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı
302- Demir yolu lokomotifleri ve vagonlarının imalatı
309- Başka yerde sınıflandırılmamış ulaşım araçlarının imalatı
331- Fabrikasyon metal ürünlerin, makinelerin ve ekipmanların onarımı
Aday küme
110- İçeceklerin imalatı
141- Kürk hariç, giyim eşyası imalatı
181- Basım ve basım ile ilgili hizmet faaliyetleri
205- Diğer kimyasal ürünlerin imalatı
263- İletişim ekipmanlarının imalatı
264- Tüketici elektroniği ürünlerinin imalatı
332- Sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu

Kaynak : SGK verileri baz alınarak hesaplanmıştır

Hatay için istihdam kriterine göre yapılan kümelenme analizi sonuçlarına göre kümelenme özelliği gösteren alt sektörlerin hangi kriterden kümelenme özelliği gösterdikleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 88: Hatay İlinde İstihdama Göre Kümelenme Özelliği Gösteren İmalat Sanayi Sektörleri

Olgun küme
162- Ağaç, mantar, kamış ve örgü malzeme ürünü imalatı
236- Beton, çimento ve alçıdan yapılmış eşyaların imalatı
241- Ana demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatı
242- Çelikten tüpler, borular, içi boş profiller ve benzeri bağlantı parçalarının imalatı
282- Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı
Potansiyel küme
161- Ağaçların biçilmesi ve planyalanması
191- Kok fırını ürünlerinin imalatı
243- Çeliğin ilk işlenmesinde elde edilen diğer ürünlerin imalatı
256- Metallerin işlenmesi ve kaplanması; makinede işleme
259- Diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı
266- Işınlama, elektro medikal ve elektro terapi ile ilgili cihazların imalatı
292- Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı
302- Demir yolu lokomotifleri ve vagonlarının imalatı
331- Fabrikasyon metal ürünlerin, makinelerin ve ekipmanların onarımı
Aday küme
132- Dokuma
141- Kürk hariç, giyim eşyası imalatı
192- Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı
222- Plastik ürünlerin imalatı
233- Kilden inşaat malzemeleri imalatı
251- Metal yapı malzemeleri imalatı
293- Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı
310- Mobilya imalatı

Kaynak : SGK verileri baz alınarak hesaplanmıştır

Hatay'da 3'lü dijite göre 67 sektörlü imalat sanayi kümelenme analizinde istihdam kriterine; 5 **olgun küme**; 9 **potansiyel küme** ve 8 **aday küme** özelliği gösteren sektör bulunmaktadır. İşyeri kriterine göre ise 7 **olgun küme**; 15 **potansiyel küme**; 7 **aday küme** mevcuttur.

Özet olarak;

- Hem TR63 Bölgesi hem de Hatay ekonomisi içinde sanayi sektörünün payı yıllar itibari ile artış eğilimindedir.
- 2014 yılı verilerine göre Hatay'da sanayi sektörü GSYH 6,78 Milyar TL iken, Türkiye'de 576,4 milyar TL olup, İl, Türkiye sanayi gayrisafi yurtiçi hasılasından %1,2 pay almaktadır. Hatay ili, sanayi sektörü gayrisafi yurtiçi hasıla değerinin büyüklüğü bakımından 81 il içinde 28'inci sırada bulunmaktadır.
- 2014 yılı itibarıyla Türkiye'de kişi başına sanayi gayrisafi yurtiçi hasılası 7,470 TL iken Hatay'da 4.493 TL ve TR63 bölgesinde ise 5.076 TL'dir.
- Türkiye imalat sanayi işletmelerinin %2,9'u, imalat sanayi çalışanlarının %2,8'i, maaş ve ücretlerin %2,5'i, cironun %3,4'ü ve yatırımların da %2,8'i TR63 Bölgesi'nde bulunmaktadır. İmalat sanayi işletme sayısı bakımından 26 Düzey 2 bölgesi içinde 11'inci sırada yer alan TR63 Bölgesi, çalışan sayısı açısından 12'inci, maaş ve ücret ödemeleri açısından 8'inci, ciro açısından 7'inci ve brüt yatırımlar bakımından ise 10'uncu sırada yer almaktadır.
- TR63 Bölgesi'nde faaliyet gösteren imalat sanayi işletmelerinin önemli bir kısmı; Metal eşya, Ağaç ve ağaç ürünleri, Mobilya imalatı, Gıda ürünleri, Giyim eşyaları sektörlerinde faaliyet göstermektedir. İmalat sanayi istihdam ile maaş ve ücretlerin büyük bir kısmını Metal eşya, Ana Metal, Tekstil ve Gıda oluşturmaktadır. Ciro ve yatırımlar açısından ise Ana Metal ve Tekstil öne çıkan sektörlerdir.
- TR63 Bölgesi için TUİK verilerinden hareketle yapılan üç yıldız kümelenme analizi neticesinde, farklı kriterlerde 8 sektör 3 yıldız alarak "olgun küme", 1 sektör iki yıldız alarak "potansiyel küme", 11 sektörün tek yıldız alarak "aday küme" özelliği taşıdığı görülmüştür.
- Hatay'da 2016 yılı SGK verileriyle kapsamlı bir kümelenme çalışması yapılmıştır. 3'lü dijite göre 67 sektörlü imalat sanayi kümelenme analizinde istihdam kriterine göre 5 olgun küme, 9 potansiyel küme ve 8 aday küme özelliği gösteren sektör bulunmaktadır. İşyeri kriterine göre ise 7 olgun küme, 15 potansiyel küme; 7 aday küme mevcuttur.

2.3.3. Hizmetler Sektörü

2.3.3.1. Hizmetler Sektörünün Gelişimi

Hizmetler sektörü hasılası 2014 yılında Hatay'da 13,5 milyar TL, TR63 Bölgesi'nde 23,8 milyar TL, Türkiye'de ise 1,1 trilyon TL civarında gerçekleşmiştir. 2004-2014 döneminde hizmetler sektörü hasılasının gelişimi incelendiğinde, Türkiye'nin hizmetler sektörü GSYH'sinin %260, TR63 Bölgesi'nin %279 ve Hatay hizmetler sektörü GSYH'sinin ise %270 oranında arttığı görülmektedir. 2004-2014 döneminde, Hatay ve TR63 Bölgesi hizmetler sektöründe Türkiye genelinin biraz üstünde bir gelişim göstermiştir.

2004-2014 döneminde il, TR63 Bölgesi ve Türkiye geneline ait hizmetler sektörü hasılasının toplam GSYH içindeki payı az da olsa artmıştır. Hizmet sektörünün hasılası içindeki payı 2004 yılında Hatay'da %52,6, TR63 Bölgesi'nde %46,0, Türkiye genelinde %52,8 iken 2014 yılında bu oran Hatay'da %53,3'e, TR63 Bölgesi'nde %47,3'e, Türkiye genelinde de %53,7'ye yükselmiştir. 2014 yılında Hatay hizmetler sektörünün TR63 Bölgesi hizmetler sektörü içindeki payı %56,5, Türkiye hizmetler sektörü içindeki payı %1,2 olarak gerçekleşmiştir. 2014 yılında Hatay ili hizmetler hasılasının büyüklüğü bakımından 81 il arasında 13'üncü sırada yer almaktadır.

Tablo 89: Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye Hizmetler Sektörü GSYH

	Hatay			TR63			Türkiye			Hatay Pay (%)		
Yıllar	Hizmet	GSYH	Pay (%)	Hizmet	GSYH	Pay (%)	Hizmet	GSYH	Pay (%)	TR63	Türkiye	İl Sırası
2004	3,6	6,9	52,6	6,3	13,7	46,0	304,9	577,0	52,8	57,8	1,2	15
2005	4,2	8,2	51,3	7,3	16,1	45,2	355,5	673,7	52,8	57,7	1,2	14
2006	4,8	9,4	50,7	8,4	17,9	46,7	419,8	789,2	53,2	57,2	1,1	15
2007	5,5	10,6	52,4	9,7	20,4	47,6	481,1	880,5	54,6	57,0	1,2	15
2008	6,2	12,0	51,7	11,0	23,5	46,7	550,2	994,8	55,3	56,4	1,1	15
2009	6,7	12,0	55,7	11,8	24,0	49,2	569,5	999,2	57,0	56,5	1,2	15
2010	7,6	14,8	51,4	13,5	29,8	45,3	629,8	1.160,0	54,3	56,5	1,2	13
2011	8,8	18,1	48,4	15,6	35,5	43,9	736,2	1.394,5	52,8	56,2	1,2	15
2012	10,3	19,5	52,6	18,2	38,7	47,0	843,5	1.569,7	53,7	56,5	1,2	13
2013	11,5	22,3	51,6	20,5	44,4	46,0	962,4	1.809,7	53,2	56,3	1,2	14
2014	13,5	25,2	53,3	23,8	50,3	47,3	1.097,0	2.044,5	53,7	56,5	1,2	13

Kaynak: TÜİK
Not: Cari Fiyatlarla, Milyar TL

Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye'de Hizmetler sektörü hasılasının gelişimini daha net görmek için 2004=100 bazlı olmak üzere endeks oluşturulmuş ve aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 21: Hizmetler Sektörü Hasılası Endeksi Gelişimi (2004=100)

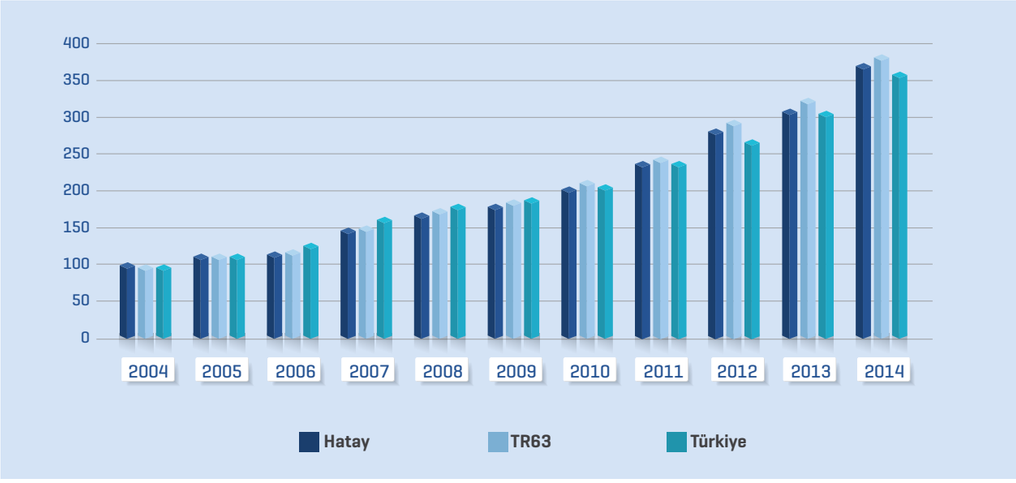

Kaynak: TUİK verilerinden hareketle oluşturulmuştur.

Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye, kişi başına düşen hizmetler hasılası açısından incelendiğinde, 2004 yılı itibariyle Hatay'da 2.727 TL, TR63 Bölgesinde 2.299 TL ve Türkiye'de 4.510 TL olan olan bölge kişi başına hizmetler hasılasının 2014 yılında sırasıyla 8.903 TL, 7.688 TL ve 14.213 TL'ye yükseldiği görülmektedir. 2004-2014 döneminde hizmetler sektörü kişi başına hasılası Hatay'da %226,4, TR63 Bölgesinde %244,1 ve Türkiye genelinde %215,1 oranında artmıştır.

Grafik 22: Kişi Başına Düşen Hizmetler Hasılasının Gelişimi (Cari Fiyatlarla)

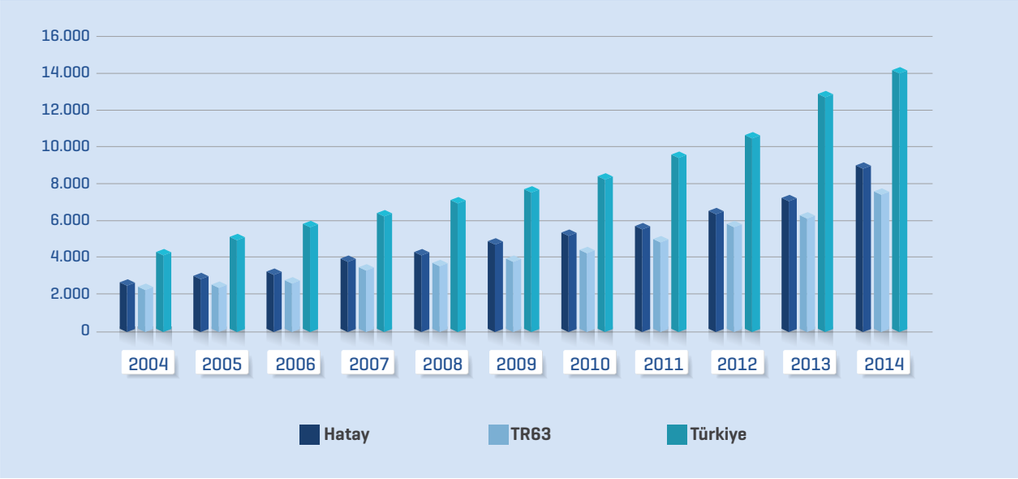

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle oluşturulmuştur.

Kişi başına düşen hizmetler hasılası incelendiğinde TR63 Bölgesi'nin 7.688 TL ile en düşük değere sahip olduğu görülmektedir, Hatay ise TR63 Bölgesinden bir miktar daha iyi olsa da Akdeniz Bölgesi ortalamasının oldukça altında bir seviyede bulunmaktadır. Akdeniz bölgesi 11.649 TL kişi başına hizmet hasılası ile Türkiye geneline kıyasla kişi başına yaklaşık 2.500 TL geride kalmıştır.

Grafik 23: Hatay,TR63,Akdeniz ve Türkiye Kişi Başına Düşen Hizmetler GSYH (2014, TL)

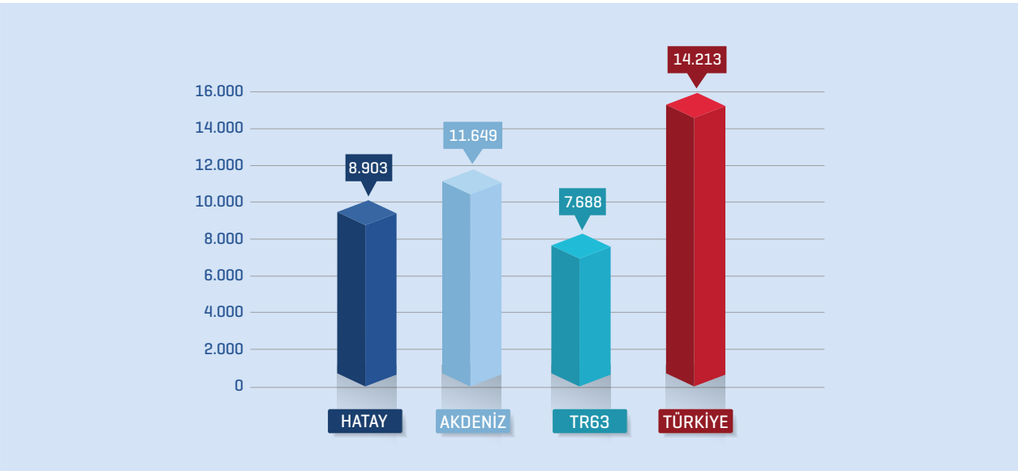

Kaynak : TÜİK

Özet olarak;

- 2004-2014 döneminde, Hatay ilinde hizmetler sektörü, gayrisafi yurtiçi hasıla içinde en çok pay alan sektör konumundadır ve 2014 yılı itibarıyla sektörün Hatay GSYH'sinden aldığı pay %53,3'dür.
- Hatay ili, 2014 yılı kişi başına hizmetler sektörü GSYH'sinin büyüklüğü açısından 81 il içinde 13'üncü sırada yer almıştır.

2.3.3.2. Turizm

Ülke ekonomilerinde giderek büyüyen boyutlarıyla önemli bir yere sahip olan turizm sektörü, gerek döviz ve istihdam yaratan ekonomik özellikleriyle gerekse insanların fiziksel ve ruhsal dinlenme ihtiyacını karşılayarak ve ayrıca yarattığı kaynak kullanımı yönleriyle dünyanın en hızlı gelişen hizmet sektörlerinden biri haline gelmiştir.

Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de doğa, kültür ve insan elemanları arasındaki hassas denge korunarak çevre, biyolojik çeşitlilik ve eko-sistemlerin sürekliliği gözetilerek dünya turizm pazarından daha fazla pay alabilmek, bölgesel ve ülkesel sosyo-ekonomik gelişmeyi sağlayacaktır.

Hatay ili; tarihi ve kültürel eserleri, uzun sahil şeridi, termal kaynakları, doğal güzellikleri, yaylaları ve zengin mutfak kültürü, farklı dinlere ait mekânlara ev sahipliği yapması gibi birçok özellikleriyle turizmde önemli bir potansiyel barındırmaktadır.

Tarihin en eski dönemlerinden beri yerleşim yeri vasfını korumuş ve birçok medeniyetin etkisi altında kalmış olan Hatay ili;

- Tarihi ve kültürel eserleri,
- Uzun sahil şeridi,
- Termal kaynakları,
- Doğal güzellikleri,
- Yaylaları ve zengin mutfak kültürü,
- Farklı dinlere ait mekânlara ev sahipliği yapması vb. gibi birçok özellikleriyle turizmde bir cazibe merkezi olma şansına sahiptir.

Bu amaçla Hatay'da 3 farklı turizm bölge ve merkezleri kurulmuştur.

1- Samandağ Turizm Bölgesi: Samandağ Meydan Köyü'nden başlayıp, Arsuz İlçesi Konacık köyü sınırlarında sona eren kısım 1993 tarihinde turizm bölgesi olarak ilan edilmiştir. Yaklaşık 239.000 dönümlük bir alanı kapsamaktadır.

2- Arsuz Kıyı Bandı Turizm Merkezi: Akçalı Beldesinde bulunan Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsisli hazine taşınmazları (515 ve 516 no'lu parseller) 1998 tarihinde turizm merkezi olarak ilan edilmiştir. Yaklaşık 877 dönümlük bir alanı kapsamaktadır.

3- Belen Güzelyayla Turzim Merkezi: Belen İlçesi Güzelyayla Köyü 2006 tarihinde turizm merkezi olarak ilan edilmiştir. Yaklaşık 3500 dönümlük bir alanı kapsamaktadır. İmar planı bakanlıkça onaylanmıştır.

2.3.3.2.1. Tarihi ve Kültürel Değerler[14]

Hatay elverişli iklimi ve verimli topraklarıyla Anadolu yarımadasını Suriye çıkışından Arap yarımadasına bağlayan, jeo-ekonomik ve jeo-politik geçiş koridorlarını kontrol eden stratejik bir konuma sahiptir. Hatay'ın tarihi paleolitik döneme kadar uzanmaktadır. Hatay ismi Yeni Hitit anlamına gelen Hattena Krallığı dönemine dayanmaktadır. Şehir antik çağlarda Asurlular, Urartular ve ardından Perslerin hâkimiyeti altına girmiştir. Helenistik dönemde önemli ticaret merkezleri arasında yer almış, MÖ 300 yılında Antakya kenti kurulmuş ve hızla gelişmiştir. Hatay, Roma egemenliği altında merkezi hüviyetini pekiştirerek Suriye eyaletinin başkenti olarak idare edilmiştir. Şehir Hz. Ömer döneminde 638 yılında İslam orduları tarafından fethedilmiş ve akabinde Emevi ve Abbasi egemenliğine geçmiştir. 872 yılında Tolunoğulları'nın hâkimiyetine girmesiyle birlikte Hatay çeşitli Türk devletlerince yönetilmeye başlanmıştır. 1516'da Yavuz Sultan Selim Hatay topraklarını ele geçirmiş ve Hatay önce Halep'e bağlı bir sancak ve daha sonra kaza olarak yönetilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Hatay'daki hâkimiyeti 1918 yılına kadar devam etmiştir. Birinci Dünya Savaşının ardından Fransız işgaline uğrayan Antakya, İskenderun ve havalisinde İskenderun Sancağı adıyla bir yönetim kurulmuştur. Bundan sonra 29 Haziran 1939'da son toplantısını yapan Hatay Millet Meclisi oybirliği ile ana vatana katılmaya karar vermiştir. İl, 7 Temmuz 1939'da TBMM'de çıkarılan bir yasa ile "Hatay" adıyla bir vilâyet olarak Türkiye Cumhuriyeti'ne katılmıştır.

Sahip olduğu tarihi ve kültürel değerleriyle Anadolu'daki en eski yerleşim yerlerinden biri olan Hatay'da eski uygarlıklara ait çok sayıda kalıntı günümüze ulaşmayı başarmıştır.

14 Hatay İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü

İnanç Turizmi

Hatay, Antik kentleri, inanç merkezleri ve sayısız tarihi eserleri ile inanç turizminde yüksek potansiyele sahiptir. Hristiyanlık tarihinde önemli bir yere sahip olan Antakya, Kudüs ve Vatikan'dan sonra bu inancın en önemli merkezlerden biridir ve bu özelliğiyle, Haçlı Seferleri sırasında Haçlı ordularının önemli hedeflerinden biri olmuştur. Hristiyanlık tarihinde önemli bir yere sahip olan Hatay, aynı zamanda dört büyük patriklik merkezinden biridir. Hatay, Hristiyanların olduğu kadar, Müslümanların da önemli inanç merkezlerinden biridir. Kuran-ı Kerim'in Yasin ve Kehf surelerinde, Hatay ili sınırları içinde yaşanan ve bugünkü Habib-i Neccar Camii'nin yapılmasına vesile olan olaydan ve Hz. Hızır ve Hz. Musa'nın buluştuğu yerden (bugünkü Hızır Makamı) bahsedilmektedir.

İslami Eserler

Habib-i Neccar Camii: Habib-i Neccar Camii ilk defa 13. yüzyılda Baybars zamanında eski bir kilisenin yerine inşa edilmiş olup 17. yüzyılda yeniden yaptırıldığı tahmin edilmektedir. Altında, Hz. İsa'nın elçilerinden Yahya, Yunus ve Şem'un-i Safa'ya atfedilen 3 gömüt vardır. Kitabesinde yapım tarihi olarak hicri 1275 yazılıdır.

Antakya Ulu Cami: Antakya camilerinin en eskisi ve en büyüğü Ulu Cami'dir. Bu caminin Memlûk dönemi eseri olduğu ve Osmanlı döneminde bir kaç defa onarım gördüğü sanılmakladır. Kitabesinde hicri 1117 tarihi bulunmaktadır. Mimarı ve yapılış yılı bilinmemektedir. Tonozlu ve düz çatılıdır. Asi kenarındaki bu caminin içi, diğer Türk camilerinde olduğu gibi çok sadedir. İçi kıymetli halılar ile kaplı caminin duvarlarında altın harflerle yazılmış ayetler vardır. Doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlıdır. Avlusu geniş, taş döşeli, şadırvanlıdır. Caminin Osmanlı tarzında yapılmış silindirik geniş gövdeli ve yüksek minaresi şerefeli, sivri külahlıdır ve birkaç defa tamir görmüştür. Üzerindeki 1704 tarihli kitabe bir kaç onarımdan birine ait olmalıdır. Gravürlerde, minarenin 200 yıl önce de aynı stilde olduğu görülmektedir.

Habib-i Neccar Camii ve Ulu Cami dışında, Hatay'daki diğer camiler ise şunlardır:

- Ağalar Cami
- Ahmediye Cami
- Halil Ağa Cami
- Sarımiye Camii
- Şeyh Ahmet Kuseyri Camii
- Şeyh Ali Cami
- Yeni Cami

Ayrıca Bayezid-i Bestami Türbesi, Hızır Makamı ve Musa ağacı da diğer İslami turistik yerlerdendir.

Hristiyanlık Eserleri

St. Pierre Kilisesi: Antakya-Reyhanlı yolu üzerinde, il merkezinden 2 km uzaklıkta Habib-i Neccar Dağı eteklerindedir. 13 m derinliğinde, 9,5 m genişliğinde ve 7 m yüksekliğinde doğal bir mağara iken eklemelerle kiliseye dönüştürülen St. Pierre'in, dünyanın ilk mağara kilisesi olduğuna inanılmaktadır.

St. Simon Manastırı: MS 6. yüzyılda yapılmış olan Manastır Antakyalı St. Simon'un bir sütun üzerinde 40 yıl boyunca yaşadığı yer olarak ün yapmıştır. Antakya-Samandağ arasındaki Aknehir Beldesi sınırları içinde 479 m yüksekliğindeki bir tepe üzerinde bulunur.

Barlaam Manastırı: Yayladağı ilçesinde bulunan Keldağ üzerindedir. Keldağ Hititlerden başlayarak, Seleukosların ve Romalıların da kullandığı kutsal yerlerdendir. Milattan önce 3. Yüzyıldan itibaren burada bir Dorik tapınak olduğu bilinmektedir. MS 4. yüzyılda ise St. Barlaam buraya gelerek Zeus Heykelini yıkmış ve burada bir Hristiyan keşişler topluluğu oluşturmuştur. 6. yüzyıl başlarında manastırın güneydoğu köşesinde bir kilise yapılmış, 526 depreminde bu kilise yıkılmıştır. 960-1050 arasında yeniden yapılan manastır 1268 yılına kadar faaliyetlerini sürdürmüş daha sonra terk edilmiştir.

Aziz Piyer ve Aziz Paul Kilisesi Ortodoks Kilisesi (Antakya): Antakya'da Hürriyet Caddesi'nde bulunan Ortodoks Kilisesi 1833 yılında Mısır Bilad Al Şam hükümdarlığı zamanında Mohammed Ali oğlu İbrahim Paşa'nın izni ile ahşap, basit bir kilise olarak yapılmıştır. 1860'lı yıllarda beyaz taştan yüksek bir alanda geniş bir avlu ortasında yapımına başlanmış, çevresine de müştemilat binaları eklenmiştir. Ancak kilise binası 1872 depreminde büyük hasar görerek yıkıldığı için Rus mühendislerinin yardımları ile yeniden yapılmış ve ibadete 1900 yılında açılabilmiştir. Doğu kiliselerinin en güzellerinden biri olarak kabul edilen kilise günümüzde ibadete açıktır.

Antakya Katolik Kilisesi: 1960'larda inşaatına başlanan Katolik Kilisesi arazisinin istimlak edilmesi üzerine mevcut Katolik rahip Antakya'nın eski Musevi mahallesinde bir 150 yıllık eve taşınmış ve kiliseyi burada sürdürmeye karar vermiştir. Bu eski ev ile sonradan satın alınan komşu ev restore edilmiş ve tipik şark stilinde bir manastıra dönüştürülmüştür. Günümüzde halen kullanılmakta olan kilise, Kurtuluş Caddesi, Kurtuluş sokakta yer almaktadır.

Antakya Protestan Kilisesi: Saray ve Fezvi Çakmak caddelerinin kesiştiği yerde, 1860 yılında Fransızlar tarafından kesme taşlardan inşa edilmiş olan bina, Fransız hakimiyeti döneminde Konsolosluk ve Fransız Bankası olarak kullanılmıştır. 2000 yılında Güney Kore Kwong Lim Metodist Kilisesi tarafından Protestan Kilisesi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Vakıflıköy Surp Asvavasin Ermeni Kilisesi: Ermenistan sınırları dışında, sadece Ermenilerin yaşadığı tek köy durumundaki Vakıflıköy, Samandağ ilçe sınırları içindedir. Köyün kilisesi halen ibadete açıktır.

İskenderun Aziz Nikola Ortodoks Kilisesi: 1870 yılında kurulmuş olan kilise Şehit Pamir Caddesindedir. Halen ibadete açık olan kilisede paha biçilmez tablolar ve işlemeler vardır.

İskenderun İtalyan Latin Katolik Kilisesi: 1600'lü yılların başında Kapuçin Rahipleri tarafından kurulan kilise Mithat Paşa Caddesi üzerindedir. 1888 yılında büyük bir restorasyon geçiren yapı, toplam 14 sütun üzerine oturmuştur.

Arsuz Maryo Hanna Kilisesi: Hristiyanlığın ilk yıllarında birçok rahip ve keşiş Hz. İsa'nın öğretisini yaymak için Arsuz ve çevresine yerleşmişlerdir. Aziz Hanna adına yapılan ve Arsuz'un merkezinde bulunan Maryo Hanna Kilisesi 1514 yılında yeniden inşa edilmiştir. Halen kullanılan kilisede çok sayıda ikona ve 1600'lü yıllardan kalma bez üzerine yapılmış çok değerli iki baskı resim vardır.

İskenderun Marcircos Ortodoks Kilisesi: 1585 yılında kurulan kilise Denizciler Caddesi üzerinde bulunmaktadır. Halen yöre halkı tarafından gerek ibadet, gerekse adakta bulunmak için kullanılmaktadır.

Güzelyayla Meryem Ana Katolik Kilise ve Manastırı: 1920 yılında yaptırılan Meryem Ana Kilisesi ve Manastırında sadece yaz aylarında ibadet yapılmaktadır. İskenderun Latin Katolik Kilisesine bağlı olarak faaliyet gösteren bu kilise 15 Ağustos'ta Meryem Ana'nın göğe yükselmesine adanmıştır.

Zeytinli St. İlyas Kilisesi: Giriş kapısı üzerinde yer alan kitabesine göre 1874 yılında yapılmış olan kilise Samandağ ilçesi Zeytinli Köyü sınırları içindedir.

Meryem Ana Havuzu (Gözcüler-İskenderun): Hacı Ahmetli Köyünü 8 km geçtikten sonra ulaşılan havuzda Meryem Ana'nın banyo yaptığına inanılmaktadır. Hristiyanlar tarafından kutsal bir yer olarak bilinir. Özellikle Ortodokslar Meryem Ana'ya adadıkları perhizin son günü olan 14 Ağustos'u burada büyük şenliklerle kutlamaktadır.

Marcircos Türk-Hristiyan Ortodoks Kilisesi (Altınözü): 18. yüzyıl başlarında yapılan kilise 1872 yılında meydana gelen depremde büyük hasar görmüştür. 1897 yılında çok iyi bir şekilde restore edilen kilise yöredeki Hristiyanların uğrak yeri olup halen ibadete açıktır.

Maria Ana Rum Ortodoks Kilisesi (Altınözü): Altınözü'ne 6-7km uzaklıkta Tokaçlı köyünde bulunmaktadır. Halen ibadete açık olan kilisenin yapım tarihi tam olarak bilinmemektedir.

Diğer Kültürel Varlıklar

Hatay Arkeoloji Müzesi: Paleolitik dönemlerden zamanımıza kadar her devrin kültüründen izler taşıyan Hatay'da bilimsel kazılara ilk kez 1932 yılında başlanmıştır. Çalışmaların henüz ilk yıllarında çeşitli ve kıymeti büyük olan tarihi eserlere rastlanması üzerine, Fransız idaresinde bulunan Hatay'da görevli, Antikiteler Müfettişi M. Prost'un isteği üzerine, sancak dâhilinde bulunan bütün tarihi eserlerin Antakya'da toplanarak bir müze kurulmasına karar verilmiştir. Günün modern müzecilik anlayışına uygun olarak Mişel Booşek tarafından hazırlanan plan, 1934 yılında uygulamaya konmuştur. 1939 senesinde, Hatay ana vatana katıldığında, müze binası tamamlanmış, kazılarla ve çeşitli şekilde elde edilen eserler de depo edilmiş bulunuyordu. Bu tarihten itibaren eserlerin düzenlenmesi dokuz senede tamamlanmış ve Hatay Arkeoloji Müzesi 23 Temmuz 1948 yılında Hatay'ın kurtuluş bayramında ziyarete açılmıştır. Bünyesinde bulundurduğu çeşitli eserlerin yanında, bilhassa zengin mozaik koleksiyonu ile haklı bir şöhrete ulaşmış olup, dünyanın önemli mozaik müzelerinden biri olarak tanınmaktadır.

Antakya Kalesi ve Surları: MÖ 300 yıllarında Büyük İskender'in generallerinden Seleukos I.Nikator tarafından kurulan Antakya'nın kalesi dünyanın önemli yapıları arasında yer alır. Sırasıyla Seleukoslar Romalılar, Bizanslılar, Abbasiler, Haçlılar, Memlükler, Selçuklular ve Osmanlılar tarafından kullanılarak zamanımıza kadar gelebilmiştir. 12 km uzunluğunda olan surların 360 burçtan oluştuğu düşünülmektedir. Kalenin, kuzeyde Halep Kapısı (St. Paul), doğuda Demir Kapı, güneyde Şam Kapısı, batıda Köprü Kapısı ve kuzeybatıda Defne Kapısı olmak üzere 5 kapısı vardır. Günümüzde gelindiğinde, sayısız depremler ve savaşlar sonucunda yapının büyük kısmı harap olmuştur.

Bakras Kalesi: Kızıldağ eteğinde inşa edilmiş olan ve Belen geçidinden Arabistan'a inen eski yolu kontrol etmesi bakımından önem taşıyan Bakras Kalesi'nin tarihi Helenistik devre kadar uzanmaktadır. Büyük İskender'in MÖ 304'te buradan geçtiği sırada kalenin mevcut olduğu düşünülmektedir. Kale sonraları Romalılar, Bizanslılar ve Haçlılar tarafından kullanılmış, zaman zaman Haçlılarla Eyyubiler arasında el değiştirmiştir. Son olarak Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi sırasında 1516 yılında Osmanlıların ellerine geçerek yakın zamanlara kadar kullanılmıştır. Bugün kalenin surları tahribata uğramış olmakla beraber ayakta durmaktadır.

Koz (Kürşat) Kalesi: Altınözü ilçesinde, Kuseyr Çayı'nın doğduğu bir dere başlangıcında, etrafı duvar biçiminde oyulmuş bir tepecik üzerine inşa edilmiştir. Güney tarafta 100 m ara ile iki yarım daire planlı burç bulunmaktadır. Kalenin kapısı kuzey taraftadır. Fakat yıkıldığı için esas durumu hakkında bir bilgi yoktur.

Aççana Höyüğü: Antakya-Reyhanlı kara yolunun 22. kilometresinde bulunan höyük 750x300m genişliğinde bir alana yayılmaktadır. Milattan önce 3500 yıllarından itibaren iskân bulunduğu tespit edilen höyükte Mısırlılar, Mitaniler, Mezopotamya devletleri ve Geç Hititler gibi kavimlerin kullandığı 17 farklı yerleşim katı ortaya çıkarılmıştır. 4. ve 7. tabakalarında büyük saraylar mevcuttur. 7. tabakadaki sarayın Hitit Prensi Yarım-Lim tarafından inşa ettirildiği düşünülmektedir.

Titus Tüneli: Roma su mühendisliğinin en önemli tesislerinden biri Hatay'ın Samandağ ilçesinin Çevlik mevkiinde yer almaktadır. MS 1. yüzyılda; sel sularını yönlendirmek, limanın dolmasını ve yerleşim yerlerine su baskınını önlemek için Roma İmparatoru Vespasianus (MS 69) döneminde inşaatına başlanmış ve oğlu Titus (MS 81) döneminde tamamlanmıştır.

İssos Harabeleri: Erzin'e 7 km mesafede bulunan İstasyon mevkiindeki İssos Antik Kenti, Helenistik dönemde Epifanya adı ile kurulmuş, MÖ 333'te Makedon Kralı Büyük İskender'in Pers Kralı III. Darius ile savaşına sahne olmuş ve Roma döneminde de varlığını sürdürmüştür. Antik Kentte su kemerleri, hamam, kilise, sarnıç, agora ve tiyatro kalıntıları halen görülebilmektedir.

Kanuni Sultan Süleyman Kervansarayı: Belen'de Kanuni Sultan Süleyman tarafından 1553 yılında İstanbul-Şam-Bağdat yolu üzerinde inşa ettirilmiştir. Mimar Sinan yapımı olması muhtemeldir. Cami, han, hamam, medrese ve kalesi ile birlikte külliye özelliği taşımaktadır. Günümüzde, kültür merkezi olarak kullanılmaktadır.

Kurşunlu Han: Antakya Uzun Çarşı içinde yer alan Kurşunlu Han 17. yüzyılda Köprülü Mehmet Paşa tarafından inşa ettirilmiştir. Tamamı kemerli olan bütün kapı ve pencereler taş kaplı avluya açılmaktadır. Antakya'nın en eski hanıdır.

Payas Kalesi: Payas Kalesi, Dörtyol ilçesinin Payas beldesinde eski çarşı yanında Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi ile birlikte ayakta durmaktadır. Kalenin etrafı taştan örülmüş bir hendekle çevrilmiştir. Külliyeye bakan doğu tarafında iki tarafı yuvarlak kaleli demir bir kapısı ve köprüsü vardır. Dört köşesinde ve kenarında 8 adet kulesi sağlam olarak ayaktadır.

Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi: Dörtyol ilçesinin Payas beldesinde 1574 yılında Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa tarafından Mimar Sinan'a yaptırılan külliyede kervansaray, 45 dükkânı bulunan bir bedesten, hamam, cami ve medrese bulunmaktadır. Külliyede en önemli yapı olan kervansarayın geniş avlusu, kervanların ve yolcuların geceyi geçirdikleri kubbeli odalarla çevrilidir. Avlu ve odalar emniyeti sağlayan, 5-6 metre yüksekliğinde bir gözetleme kulesi olan kalın duvarlarla çevrilmiştir.

Yayla Turizmi

Harbiye (Daphneia): Hatay'ın çağlayanlar bölgesi olan Harbiye, 8 kilometrelik bir yolla Antakya'ya bağlanır. Platonun güneyinden fışkıran kaynaklar, şelaleler meydana getirdikten sonra Asi nehrine karışmaktadır. Şelaleleri ve temiz havası ile ünlü, yerli ve yabancı turistlerin ziyaret ettiği bir mesire yeridir.

Teknepınar (Batıayaz) Alanı: Antakya'dan 20 km, Samandağ ilçesinden 17 km stabilize yolla ulaşım mümkündür. Tarih ve doğanın iç içe olduğu bir yayla köyüdür. Günübirlik yeme içme üniteleri ve kamp yerleri bulunmaktadır. Ayrıca, köyde 20. yüzyıl başlarında inşa edilmiş ve artık kullanımda olmayan bir Ermeni kilisesi de mevcuttur.

Nergizlik Mesire Alanı: Belen Güzelyayla'ya 4 km uzaklıkta olup, asfalt yolla İskenderun'a bağlıdır. Elektrik, telefon ve içme suyu şebekesi vardır.

Belen-Güzelyayla (Soğukoluk) Mesire Alanı: Belen-Sarımazı yol ayrımından başlayarak, 8 kilometrelik asfalt bir yol ile yeşilliğin ve ormanın hâkim olduğu virajlı bir güzergâhtan çıkılır. Belen ve İskenderun'dan minibüslerle ulaşım mümkündür. İskenderun Körfezi'nin seyir terası durumunda çam ağaçları ve kır çiçekleri içerisine kurulmuş, eski ve yeni tip yapıları ile gezilmeye ve görülmeye değer bir yayladır.

Erzin - Kocadüz - Üçkoz - Bağrıaçık - Karıncalı Mesire Alanı: Erzin ve Osmaniyelilerin yaz aylarında yoğun olarak kullandığı, çam ve köknar ağaçları arasında, doğal dokuya uygun, tümüyle ahşap yayla evlerinin bulunduğu yaylalar topluluğudur. Birbirlerine yakın olan yaylalar, doğa yürüyüşü yapmaya elverişlidir.

Atik Yaylası Mesire Alanı: İskenderun, Belen ve Kırıkhan halkının rağbet ettiği ünlü Atik Suyu'nun kaynağının bulunduğu Atik Yaylası, Belen ilçesinin bir mahallesi durumundadır. Çam, çınar ve meyve bahçeleri içerisinde bulunan yaylada kır kahveleri ve bakkallar hizmet vermektedir.

Kırıkhan Delibekirli Köyü ve Çataloluk Yaylası Mesire Alanı: Delibekirli köyü, her türlü meyve ve sebzenin yetiştiği bahçeler ve bağlar arasında kurulmuş şirin bir yayla köyüdür. Çataloluk Yaylası köye 7 km uzaklıktadır. Yüzyıllık çınar ağaçlarının çevrelediği yayladan Kırıkhan ilçesinin içme suyu (Üngüzlü mevkiinden) sağlanmaktadır.

Alan Yaylası (Kırıkhan) Mesire Alanı: Kırıkhan merkezinden 18 km uzaklıktadır. Havası, suyu ve doğasıyla çok ünlüdür.

Dörtyol (Çökek) Yaylası Mesire Alanı: Tümüyle çam, ardıç ve maki türü ağaçlar ve kır çiçekleri kaplı, orman ile iç içe olan yayla 16 km stabilize yolla ulaşılmaktadır.

Termal Turizm

Reyhanlı Hamamat Kaplıcaları: Reyhanlı-Antakya karayolu üzerinde Kumlu ilçesinde bulunmaktadır. Yörenin en büyük kaplıcası olup birçok hastalığa iyi geldiği söylenmektedir. Ülkemizde kükürt oranı en yüksek olan kaplıcadır.

Erzin Başlamış Kaplıcaları ve Şifalı Suları: Kaplıca ve şifalı maden suyunun çeşitli hastalıklara iyi geldiği söylenmektedir. Erzin İlçesi'ne bağlı Başlamış Köyü'ndeki kayaların çeşitli yerlerinden çıkmaktadır. Erzin içmelerinin suyu hafif tuzlu ve acımsı, karbonatlı, toprak kalevili ve karbondioksitlidir.

Kisecik Köyü Şifalı Suyu: Antakya'ya bağlı Kisecik Köyü'ndedir. İçildiği zaman mide mitolitesini arttırır, boşalmasını kolaylaştırır. Çok içildiği zaman idrarı arttırarak idrar yollarının ince kumlarının atılmasını ve iltihapların temizlenmesini kolaylaştırır. Hararet derecesi sıcak sular grubuna girecek derecede olup, nevrit, nevralji ve kronik romatizmal hastalıklara iyi gelmektedir.

Alaattin Köyü Termal Suyu: Antakya'ya bağlı Alaattin Köyü'ndedir. Antakya Ottoman Palace Otelindeki şifalı termal su, otelin temel kazısında bulunmuştur. Termal su 45°C sıcaklıkta ve 1 litre suda 29,317 mg mineral ve 1,5 mg iyodür mineraline sahip Türkiye'deki tek termal sudur. Şifalı suyun solunum yolları rahatsızlıkları, kulak, burun, boğaz, guatr hastalığı, periferik damar hastalığı ve esansiyel hipertansiyon gibi rahatsızlıklara iyi geldiği bilinmektedir.

Deniz Turizmi

Arsuz: İskenderun'un 33 km güneyinde, Arsuz Çayı ağzında, sahil şeridi üzerinde, asfalt bir yolla ilçe merkezine bağlı turistik bir beldedir. Seleukos I. Nikator döneminde burada Rhosopolis kentinin bulunduğu bilinmektedir; dolayısıyla Arsuz civarında hâlâ antik kent kalıntılarına rastlamak mümkündür. Deniz ve kumu ile bölgenin en önemli turistik özellik taşıyan yeridir.

Burnaz Plajı: Bölgenin en uzun kumsal sahillerinden biri olan Burnaz Plajı'nda Erzin Belediyesi tarafından hizmet sunulmaktadır.

Çevlik: Samandağ ilçe merkezine 9 km uzaklıkta, Caretta Caretta kaplumbağalarının yumurtlama alanı olmasıyla ünlü, 14 kilometrelik bir kumsaldır. Çevlik mevkiinde, Seleucia antik kentinin kalıntıları, Titus Tüneli ve Beşikli Mağara da bulunmaktadır.

Payas Plajı: Dörtyol ilçesi Payas beldesi sınırları içinde bulunan plajda, Payas Belediyesi tarafından restoran, kafeterya vb. hizmetler sunulmaktadır.

Yayladağ Sahilleri: Denize dik inen dağlarla şekillenmiş Yayladağ sahilleri büyük ölçüde kayalıklardan oluşmaktadır. Hem Doğu Akdeniz'deki konumu, hem de kıyılarının bu özelliği nedeni ile, Kızıldeniz'e has bazı balık türlerinin dahi gözlemlenebildiği bir sualtı cenneti durumundadır.

2.3.3.2.2. Turizm Arz ve Talebi

Hatay ilinde, 2016 yılı itibariyle toplam 46 turizm işletme belgeli otel bulunmaktadır. Bu işletmelerin toplam oda sayıları 2.251 iken toplam yatak kapasitesi ise 4.562'dir.

Ayrıca turizm yatırım belgeli 14 tesis toplam 2.004 oda sayısı ve 4.224 yatak kapasitesiyle Hatay'da hizmet vermektedir.

Tablo 90: Hatay İlindeki Turizm İşletme ve Yatırım Belgeli Konaklama Tesisleri (2016)

Turizm Yatırım Belgeli Tesisler			Turizm İşletme Belgeli Tesisler			Turizm İşletme ve Yatırım Belgeli Tesisler		
Tesis	Oda	Yatak	Tesis	Oda	Yatak	Tesis	Oda	Yatak
14	2.004	4.224	46	2.251	4.562	60	4.255	8.786

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

2016 yılı itibariyle Türkiye genelinde toplam tesise geliş sayısı 36.945.642 olup, bunun %0,77'si (285.653) Hatay'a aittir. Hatay, tesise giriş sayılarına bakıldığında TR63 Bölgesi içindeki diğer iller olan Kahramanmaraş ve Osmaniye'ye kıyasla oldukça öndedir. Türkiye genelinde 2016 yılı itibariyle, turizm işletme belgeli tesislerde geceleme sayısı toplam 112.545.487 olup, bunun %0,43'ü (479.161) Hatay'a aittir.

Tablo 91: Turizm İşletme Belgeli Tesislerin Konaklama ve Geceleme İstatistikleri (2016)

	Hatay	Kahramanmaraş	Osmaniye	Türkiye	Hatay'ın Payı (%)
Tesise Giriş Sayısı(Kişi)					
Yabancı	29.149	3.064	1.728	14.269.381	0,2
Yerli	256.504	144.734	28.372	22.676.261	1,13
Toplam	285.653	147.798	30.100	36.945.642	0,77
Geceleme					
Yabancı	62.168	9.697	9.652	65.793.316	0,09
Yerli	416.993	238.012	46.109	46.752.171	0,89
Toplam	**479.161**	**247.709**	**55.761**	**112.545.487**	**0,43**
Ortalama Kalış Süresi(Gün)					
Yabancı	2,1	3,2	5,6	4,6	
Yerli	1,6	1,6	1,6	2,1	
Toplam	**1,7**	**1,7**	**1,9**	**3**	
Doluluk Oranı(%)					
Yabancı	3,88	1,09	6,29	24,26	
Yerli	26,05	26,74	30,07	17,24	
Toplam	**29,93**	**27,83**	**36,36**	**41,51**	

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Geceleme açısından Hatay'ın Türkiye genelinden aldığı pay, yerli turistlerde yaklaşık %0,89 iken yabancı turistlerde bu pay %0,09'a düşmektedir. Turizm işletme belgeli tesislerde ortalama kalış süresi Türkiye genelinde 3 gün iken, Hatay'da 1,7 gündür yani Türkiye ortalamasının neredeyse yarısı kadardır. Yabancı turistlerin konaklama süresine bakıldığında ise turizm işletme belgeli konaklama tesislerinde ortalama kalış süresi Türkiye ortalaması 4,6 gün iken Hatay'da 2,1 gündür. Yerli turistleri incelediğimizde Türkiye geneli konaklama süresi 2,1 gün iken Hatay'da 1,6 gündür. Turizm işletme belgeli tesislerin doluluk oranı 2016 yılında Türkiye genelinde %41,51 iken, Hatay'da %29,93'dür.

Tablo 92: Belediye Belgeli Tesislerin Konaklama ve Geceleme İstatistikleri (2016)

	Tesise Geliş Sayısı			Geceleme Sayısı		
	Yabancı	Yerli	Toplam	Yabancı	Yerli	Toplam
Hatay	21.579	121.049	142.628	60.078	202.039	262.117
Kahramanmaraş	181	173.936	174.117	471	311.517	311.988
Osmaniye	153	20.753	20.906	391	26.741	27.132
Türkiye	3.778.493	18.659.732	22.438.225	11.667.057	30.099.393	41.766.450
Hatay'ın Payı (%)	0.57	0.65	0.64	0.51	0.67	0.63

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Türkiye genelinde belediye belgeli tesislerde 2016 yılı itibariyle, toplam tesise geliş sayısı 22.438.225 olup, bunun %0,64'ü (142.628) Hatay'a aittir. Hatay, TR63 bölgesi tesise giriş sayılarından ise %42 pay almaktadır.

Tablo 93: Belediye Belgeli Tesislerde Ortalama Kalış Sürsi ve Doluluk Oranlara (2016)

	OrtalamaKalış(Gün)			Doluluk (%)
	Yabancı	Yerli	Toplam	
Hatay	2,8	1,7	1,8	19,17
Kahramanmaraş	2,6	1,8	1,8	17,59
Osmaniye	2,6	1,3	1,3	29,65
Türkiye	3,1	1,6	1,9	29,91

Kaynak: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Türkiye genelinde belediye belgeli tesislerde 2016 yılı itibariyle, geceleme sayısı toplam 41.766.450 olup, bunun %0,63'ü (262.117) Hatay'a aittir. Toplam geceleme sayısında Hatay, TR63 bölgesinden %43,6 pay almaktadır.

Belediye belgeli tesislerde ortalama kalış süresi TR63 bölgesi illerinden Osmaniye'de 1,3 gün iken Kahramanmaraş'ta 1,8 gün ve Hatay'da da 1,8 gündür. Türkiye genelinde ise ortalama kalış süresi 1,9 gündür. Türkiye'de yabancı turistlerin ortalama kalış süresi 3,1 gün iken Hatay'da 2,8 gün olduğu ve yerli turistlerin Türkiye'de ortalama kalış süresi 1,6 gün iken Hatay'da 1,7 gün olduğu görülmektedir. Belediye belgeli tesislerin doluluk oranı 2016 yılı itibariyle Türkiye genelinde %30 civarında iken, Hatay'da ise bu oran %19'dur.

Tablo 94: Hatay'a Gelen Yabancı Turistlerin Ülkelere Göre Dağılımı (2017 ilk 8 ay)

Sıra	Ülke	Turist Sayısı	Pay (%)
1	Suriye	8.148	33,5
2	Suudi Arabistan	1.759	7,2
3	Fas	1.472	6,1
4	Almanya	1.375	5,7
5	KKTC	872	3,6
6	Irak	826	3,4
7	Ürdün	816	3,4
8	Kuveyt	608	2,5
9	ABD	597	2,5
10	Lübnan	550	2,3
	Diğer	7.306	30,0
	Toplam	**24.329**	**100**

Dağılım incelendiğinde Suriye 8.148 turist sayısı ve %33,5 payla başı çekmektedir. Ardından Suudi Arabistan 1.759 turist ve %7,2 payla ikinci Fas 1.472 turist ve %6,1 payla üçüncüdür. İlk 5'e giren tek Avrupa Ülkesi ise 1.375 turist ve %5,7 pay ile Almanya olmuştur. İlk 10 sıradaki ülkelerden gelen turistler, toplam yabancı turist sayısının %70'ini oluşturmaktadır. Yukarıdaki verilere göre Hatay'a gelen turistlerin Ortadoğu Ülkeleri ağırlıklı olduğu ve önemli sayıda turist yollayan tek Avrupa Ülkesi'nin Almanya olduğu göze çarpmaktadır.

Özet olarak;

- Hatay ili tarihi ve kültürel eserleri, uzun sahil şeridi, termal kaynakları, doğal güzellikleri, yaylaları ve zengin mutfak kültürü, farklı dinlere ait mekanlara ev sahipliği yapması gibi birçok özellikleriyle turizmde bir cazibe merkezi olma şansına sahiptir.
- İl turizm potansiyelleri değerlendirildiğinde, il genelinde turizm alanında gelir artışının sağlanabileceği, ekonomik üretim ve çalışma alanlarının çeşitlendirilip zenginleştirebileceği, il içindeki gelişmişlik farklarının azaltılabileceği görülmektedir.
- İle gelen turistlerin geceleme süreleri oldukça düşüktür. Turistlerin ildeki geceleme sürelerini artıracak turizm çeşitliliğinin sağlanması büyük önem taşımaktadır.
- Hatay'ın en büyük potansiyele sahip turizm alanlarından olan inanç turizmi, tek başına turist çekebilmekle beraber sınırlı bir kitleye hitap etmektedir bu sebeple inanç turizmi, diğer turizm türleri ile desteklenmeli ve zenginleştirilmelidir. Bahsedilen bu entegrasyonun sağlanması turistlerin ortalama geceleme sürelerinin artması ve buna bağlı olarak da turizm gelirlerinin sıçramasına katkı sağlayacaktır.
- Gastronomi turizmi Hatay'ın bilinirliğinin en yüksek olduğu alandır fakat hem yerli hem de yabancı turistler için tek başına önemli bir pazara sahip değildir. Bu nedenle gastronomi diğer turizm türlerini destekleyici unsur olarak kullanılmalıdır.
- Antakya ve İskenderun arasındaki ulaşımın mevcut durumu turizmin gelişmesinin önündeki önemli bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır, bu sorunun aşılması amacıyla Antakya ve İskenderun arasındaki Belen Bölgesi'ne yapılacak bir tünel hem mesafeyi kısaltacak hem de engebenin yarattığı olumsuzlukları çözeceğinden turizme önemli katkıları olacağı düşünülmektedir.
- İl turizm potansiyelinin kullanılabilmesindeki en önemli ihtiyaçlar; il genelinde turizm sektörüne yönelik farkındalığın artırılması, turizm çeşitliliğinin sağlanması, Bölgede doğal güzellikler ve tarihi değerler üzerinden cazip turistik destinasyonların çizilmesi ve tanıtım faaliyetlerinin yeterince ve etkin bir şekilde yapılabilmesi olarak sıralanabilir.

2.3.3.3. Bankacılık

2016 yılı sonu itibarıyla Hatay'da 16 ayrı banka, 118 şube ile bankacılık faaliyetinde bulunmaktadır. İlde 2011 yılında 107 olan şube sayısı, 2016 yılı sonu itibarıyla, 2011 yılına göre %10,3 artarak 118'e yükselmiştir.

Tablo 95: Hatay ve Türkiye Geneli Bankacılık İstatistikleri

	Hatay			Türkiye		
	2011	2016	Değişim (%)	2011	2016	Değişim (%)
Banka Sayısı	17	16	-5,9	45	47	4,4
Şube Sayısı	107	118	10,3	9.760	10.701	9,6
Şube Başına Düşen Kişi Sayısı	13.778	13.179	-4,3	7.656	7.459	-2,6
Kişi Başına Mevduat (TL)	4.402	7.379	67,6	8.714	17.389	99,5
Kişi Başına Kredi (TL)	5.600	11.715	109,2	8.108	20.327	150,7
Mevduat (Milyon TL)*	6.489	11.475	76,8	651.185	1.387.900	113,1
Kredi (Milyon TL)*	8.256	18.218	120,7	605.890	1.622.377	167,8
Kredi/Mevduat Oranı**	70,2	158,8	126,1	78,2	116,5	49,0
Şube Başına Düşen Mevduat (Bin TL)*	60.642	97.251	60,4	66.855	129.698	94,0
Şube Başına Düşen Kredi (Bin TL)*	77.155	154.392	100,1	62.000	151.000	143,5

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

2016 yılı itibarıyla, Türkiye genelinde banka şubesi sayısı 10.701 olup, Hatay'daki banka şubeleri Türkiye genelindeki şube sayısının %1,1'ini oluşturmaktadır. Hatay ili şube sayısı açısından 81 il arasında 19. sırada yer almaktadır.

Banka şubelerinin 36'sı İskenderun, 35'i Antakya, 10'u Dörtyol, 8'i Kırıkhan, 7'si Samandağ, 7'si Reyhanlı'da bulunmaktadır. Geri kalan şubeler diğer ilçelere 1'er, 2'şer dağılmıştır. Bankacılığın, sanayi, ticaret, turizm ve hizmetler alanında ekonomik aktivitelerin yoğun olduğu ve nüfusun fazla olduğu merkezlerde yoğunlaştığı görülmektedir.

Hatay'da şube başına düşen kişi sayısı 13.179 iken Türkiye ortalaması 7.459 kişidir. İlde banka şubeleri Türkiye ortalamasına göre daha yüksek sayıda kişiye hizmet vermektedir. Hatay ili, 2016 yılı itibarıyla, illere göre şube başına ortalama mevduat sıralamasında 97,3 milyon TL ile 5. sırada yer almaktadır. Türkiye genelinde, şube başına düşen ortalama mevduat 129,7 milyon TL'dir. Hatay illere göre şube başına ortalama kredi sıralamasında ise 154,4 milyon TL ile 6. sırada yer almaktadır. Türkiye genelinde, şube başına düşen ortalama kredi 151 milyon TL'dir.

2.3.3.3.1. Mevduat Durumu

Hatay'da 2016 yılı itibarıyla toplam mevduat 11,5 Milyar TL (3.261 milyon USD) olarak gerçekleşmiştir. Türkiye toplam mevduatının (yurtdışı şubeleri hariç) %0.78'i Hatay iline ait iken, Akdeniz Bölgesi mevduat toplamının %12.29'u Hatay'da toplanmıştır. Hatay ili, toplam mevduat büyüklüğü itibarıyla, Akdeniz Bölgesi içinde Antalya, Adana, Mersin'den sonra dördüncü sırada yer alırken, Türkiye genelinde 81 il arasında ise on beşinci sırada yer almaktadır.

Aşağıdaki tabloda, Türkiye, Akdeniz Bölgesi ve Hatay ili için yıllar itibarıyla mevduatın gelişimi verilmektedir:

Tablo 96: Banka Mevduatının Gelişimi

Yıllar	Hatay		Akdeniz		Türkiye		Pay (%)	
	Milyon TL	Milyon USD	Milyon TL	Milyon USD	Milyon TL	Milyon USD	Hatay/ Akdeniz	Hatay/ TR
2002	1.253,2	764,2	9.426,8	5.749,0	142.388,0	86.835,4	13,29	0,88
2003	1.456,6	1.045,5	10.633,8	7.632,2	160.812,3	115.420,1	13,70	0,91
2004	2.168,6	1.622,8	13.962,9	10.448,9	197.393,9	147.716,7	15,53	1,10
2005	2.272,5	1.693,6	16.698,4	12.444,7	253.578,9	188.984,1	13,61	0,90
2006	2.773,9	1.973,5	20.729,8	14.748,0	311.548,7	221.648,2	13,38	0,89
2007	2.934,4	2.531,2	24.386,9	21.035,9	356.712,6	307.696,5	12,03	0,82
2008	3.869,3	2.542,6	30.119,4	19.792,0	453.117,7	297.751,1	12,85	0,85
2009	4.080,9	2.743,9	34.143,3	22.956,5	507.100,0	340.953,4	11,95	0,80
2010	4.807,0	3.126,3	39.899,0	25.948,8	614.486,2	399.639,8	12,05	0,78
2011	6.488,7	3.435,2	46.999,6	24.882,0	698.656,5	369.874,8	13,81	0,93
2012	6.496,0	3.654,4	51.495,2	28.969,0	770.016,3	433.177,5	12,61	0,84
2013	7.505,4	3.523,0	62.461,0	29.318,9	943.312,8	442.786,7	12,02	0,80
2014	8.571,8	3.683,8	70.524,3	30.308,2	1.057.637,5	454.526,4	12,15	0,81
2015	9.738,8	3.337,4	82.529,3	28.281,9	1.250.697,5	428.600,0	11,80	0,78
2016	11.475,7	3.260,9	93.342,0	26.523,7	1.462.843,6	415.675,1	12,29	0,78

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Mevduatın yıllar itibariyle değişim oranlarına bakıldığında Hatay ilinde toplanan mevduatın istikrarsız bir seyir izlediği görülmektedir. 2002-2016 döneminde USD bazında Hatay ilinde toplam mevduat %326,7 artış göstermiştir. Aynı dönmede Akdeniz Bölgesi mevduatındaki artış oranı %361,4; Türkiye toplam mevduat artış oranı ise %631,3 olarak gerçekleşmiştir.

Grafik 24: Banka Mevduatının Gelişimi (USD, % Artış)

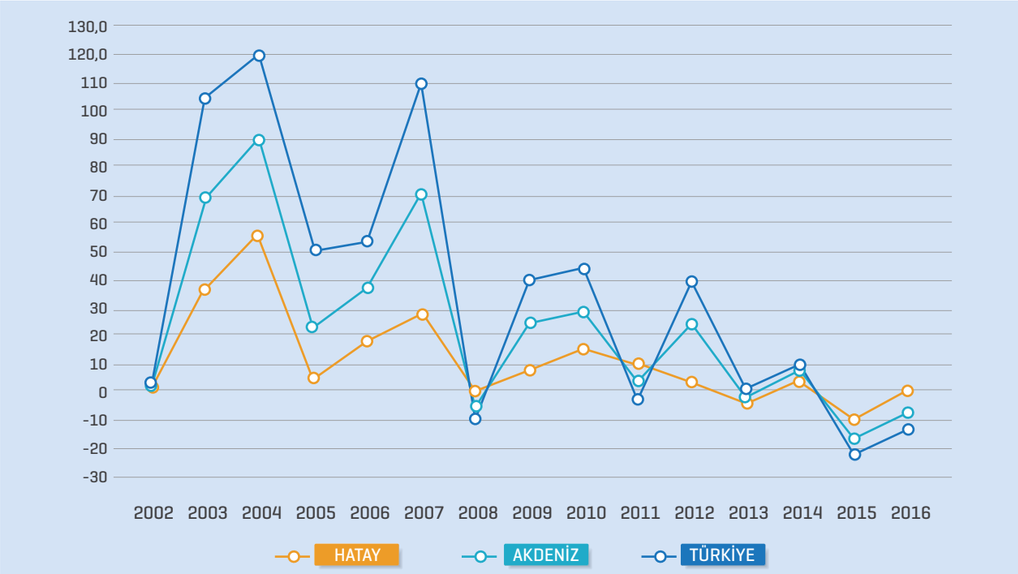

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Hatay banka mevduatının türlerine göre payları incelendiğinde ağırlığın %47,2 ile tasarruf mevduatında olduğu ve bunu %40,2 ile döviz tevdiatının izlediği, ticari kuruluşlar mevduatının %7,2'lik pay ile üçüncü sırada yer aldığı görülmektedir. 2016 yılı itibarıyla mevduatın türlerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 97: Mevduatın Türlerine Göre Dağılımı (2016)

Mevduatın Türü	Hatay		Akdeniz		Türkiye (3)		Pay (%)	
	Milyon TL	%	Milyon TL	%	Milyon TL	%	(1)/(2)	(1)/(3)
Tasarruf Mevduatı	5.420	47,23	49.459	52,99	479.967	32,81	10,96	1,13
Mevduat Sertifikası	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0,00	0,00
Resmi Kuruluşlar M.	342	2,98	2.162	2,32	56.501	3,86	15,80	0,60
Ticari Kuruluşlar M.	825	7,19	8.379	8,98	218.274	14,92	9,85	0,38
Bankalar Arası M.	0	0,00	0	0,00	85.192	5,82	1,02	0,00
Döviz Tevdiat H.	4.617	40,23	30.430	32,60	562.278	38,44	15,17	0,82
Diğer Kuruluşlar M.	164	1,43	1.794	1,92	46.381	3,17	9,15	0,35
Altın Depo H.	108	0,94	1.117	1,20	14.251	0,97	9,66	0,76
Toplam	**11.476**	**100,00**	**93.342**	**100,00**	**1.462.844**	**100,00**	**12,29**	**0,78**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Hatay ili, 2016 yılı itibarıyla, Akdeniz Bölgesi tasarruf mevduatı toplamından %10,96 oranında pay alırken, Türkiye toplam tasarruf mevduatından ise %1,13 oranında pay almıştır. Akdeniz Bölgesi toplam döviz tevdiatı hesabının %15,17'si Hatay iline aitken, Türkiye toplam döviz tevdiatı hesabının ise %0.82'si Hatay'da toplanmıştır.

İlde kişi başına düşen banka mevduatı 2011'de 7379 TL iken, 5 yıllık dönem içerisinde yaklaşık %67,7 artmıştır. İdeki kişi başına düşen mevduat tutarı, Türkiye genelindeki 2016 yılı kişi başına düşen mevduat tutarının (17.389 TL) epeyce altındadır.

2.3.3.3.2. Kredi Durumu

2016 yılı itibarıyla Türkiye'de 1.704,8 Milyar TL (484,4 milyar USD) banka kredisi kullandırılmış olup, bu miktarın %8,8'i Akdeniz Bölgesine, %1,7'si Hatay iline aittir. Hatay ilindeki bankaların 2016 yılı itibarıyla kullandırdığı kredi tutarı 18,2 Milyar TL (5,17 milyar USD) olup, bu tutar ile Akdeniz aldığı pay ise %12,1'dir. Hatay ili kredi kullanımında iller sıralamasında 81 il arasında on birinci sırada yer alırken, Akdeniz Bölgesi illeri arasında ise üçüncü sırada yer almıştır.

Türkiye, Akdeniz Bölgesi ve Hatay'da kullaılan banka kredilerinin yıllar itibarıyla dağılımı aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 98: Banka Kredilerinin Yıllar İtibariyle Gelişimi

Yıllar	Hatay		Akdeniz		Türkiye		Pay (%)	
	TL	USD	TL	USD	TL	USD	Hatay/ Akdeniz	Hatay/TR
2002	204	124	2.375	1.449	52.631	32.097	8,58	0,39
2003	360	258	4.021	2.886	69.002	49.525	8,95	0,52
2004	816	611	6.739	5.043	102.482	76.691	12,11	0,80
2005	1.074	801	10.673	7.954	152.295	113.500	10,07	0,71
2006	1.606	1.143	15.394	10.952	217.309	154.602	10,44	0,74
2007	2.061	1.778	19.838	17.112	278.998	240.660	10,39	0,74
2008	2.610	1.715	26.833	17.632	363.861	239.099	9,73	0,72
2009	3.614	2.430	29.924	20.120	379.405	255.096	12,08	0,95
2010	5.656	3.679	43.304	28.163	506.994	329.731	13,06	1,12
2011	8.256	4.371	60.620	32.093	660.884	349.878	13,62	1,25
2012	9.402	5.289	72.002	40.505	764.197	429.904	13,06	1,23
2013	12.336	5.791	92.447	43.394	1.009.763	473.978	13,34	1,22
2014	13.790	5.926	111.026	47.714	1.201.696	516.437	12,42	1,15
2015	15.785	5.409	131.636	45.110	1.448.467	496.373	11,99	1,09
2016	18.218	5.177	150.483	42.761	1.704.762	484.418	12,11	1,07

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği
Not: Değerler Miyon TL, Milyon USD'dir.

Kredilerin yıllar itibariyle değişim oranlarına bakıldığında Hatay ilinde kullandırılan kredilerin TL bazında artan bir seyir izlediği görülmektedir. USD bazında krediler 2015 yılına kadar artmışken 2015 ve 2016 yıllarında düşüş kaydetmiştir.

Grafik 25: Banka Kredilerinin Gelişimi

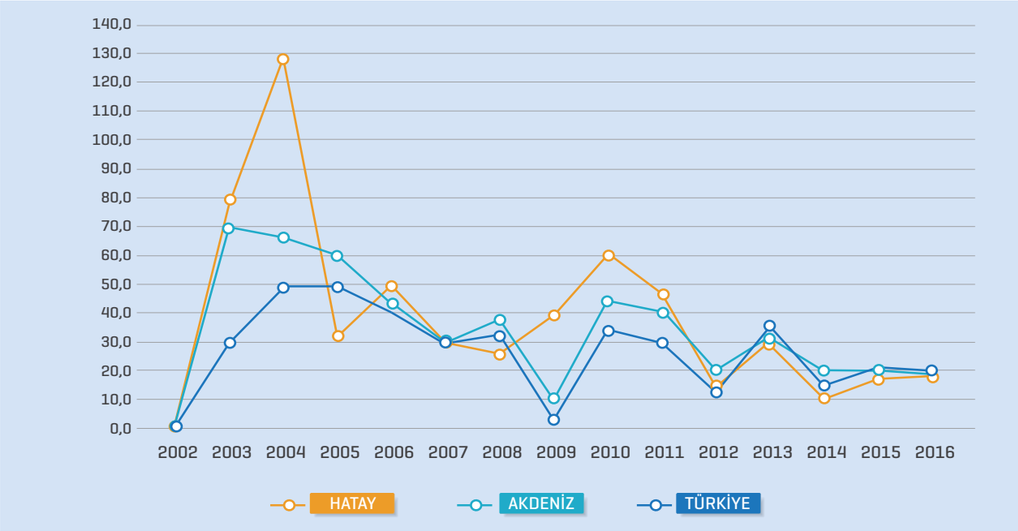

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Banka kredilerinin türlerine göre dağılımı incelendiğinde ise kredilerin ağırlıklı olarak ihtisas dışı kredilerden oluştuğu görülmektedir. Hatay'da kullanılan banka kredilerinin %89,5'i ihtisas dışı kredilerden %10,5'i ihtisas kredierinden oluşmaktadır. İhtisas kredileri içinde en yüksek pay tarım kredilerinde olup, toplam ihtisas kredilerinin %60'ı tarım sektörü tarafından kullanılmıştır. 2016 yılı itibarıyla kredilerin türlerine göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 99: Kredilerin Türlerine Göre Dağılımı

	Hatay (1)		Akdeniz (2)		Türkiye (3)		Pay (%)	
	Milyon TL	%	Milyon TL	%	Milyon TL	%	(1)/(2)	(1)/(3)
İhtisas Kredileri	1.919,40	10,54	15.897,41	10,56	111.955,95	6,57	12,07	1,71
Tarım	1.159,86	60,43	10.431,33	65,62	56.897,70	50,82	11,12	2,04
G.menkul	162,07	8,44	625,18	3,93	4.184,51	3,74	25,92	3,87
Mesleki	4,84	0,25	78,33	0,49	331,81	0,30	6,18	1,46
Denizcilik	0,06	0,00	3,05	0,02	23,88	0,02	1,97	0,25
Turizm	7,18	0,37	981,33	6,17	2.456,50	2,19	0,73	0,29
Diğer	585,39	30,50	3.778,20	23,77	48.061,55	42,93	15,49	1,22
İhtisas Dışı Krediler	16.298,88	89,46	134.585,61	89,44	1.592.806,26	93,43	12,11	1,02
Toplam	**18.218,28**	**100,00**	**150.483,02**	**100,00**	**1.704.762,21**	**100,00**	**12,11**	**1,07**

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği
(*): İller Bankası il bazında dağıtılmadığından Türkiye verilerinde ayrı olarak alınmıştır.

Türkiye genelinde 2016 yılı itibarıyla, ihtisas kredilerinin toplam krediler içindeki payı %6,6 iken, Hatay'da %10,5'dir. Türkiye genelinde ihtisas dışı kredilerin toplam krediler içindeki payı %93,4, Hatay'da ise %89,5 olmuştur. Akdeniz Bölgesi'nde, ihtisas kredilerinin kullanım oranı %10,6 civarında olup, Hatay ve Türkiye ortalamasından daha yüksektir. Hatay ili, Akdeniz Bölgesi toplam ihtisas kredileri kullanımından %12,1 oranında, Türkiye geneli ihtisas kredileri kullanımından ise %1,7 oranında pay almaktadır. Akdeniz Bölgesi ihtisas kredilerinin Türkiye ihtisas kredilerine oranı ise %14,2 civarındadır.

Türkiye'de 2016 yılı itibarıyla kullandırılan ihtisas kredileri içinde en yüksek pay %50,8 ile tarım sektörüne aittir. İhtisas kredileri içinde tarım sektörünün payı Akdeniz Bölgesi'nde %65,6, Hatay'da ise %60,4'tür. Hatay'daki toplam ihtisas kredileri içinde gayrimenkul kredilerinin payı %8,4 ve diğer kredilerin payı ise %30,5 civarındadır.

Hatay'da 2016 yılı itibarıyla nüfus başına düşen ortalama kredi miktarı 11.715 TL olup, 20.327 TL olan Türkiye ortalamasının altındadır. Hatay'da şube başına düşen ortalama kredi tutarı ise 154,4 Milyon TL olup, bu değer ile iller arasında altıncı sırada yer alırken bölge illeri arasında ise ilk sırada yer almaktadır. Türkiye genelinde, şube başına ortalama kredi tutarı ise 151 Milyon TL civarındadır.

2.3.3.3.3. Kredi/Mevduat Oranı

Bankacılık sektöründe Türkiye genelinde kredi/mevduat oranının 2002 yılında %37,0 düzeyinde iken 2008 yılında %80,3'e çıktığı, 2016 yılında da %116,5 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Hatay ilinde ise 2002 yılında %16,3 gibi oldukça düşük bir düzeyde olan kredi/mevduat oranı, 2008 yılında %67,5'e ve 2016 yılında %158,8'e çıkmıştır. 2009 yılına kadar Hatay ili kredi/mevduat oranı Türkiye ortalamasının genellikle altında kalmıştır. Başka bir deyişle 2009 yılına kadar ilde kullanılan krediler, il mevduat düzeyinin altında kalmıştır. 2009 yılından itibaren ise Türkiye kredi mevduat oranı ortalamasının üzerine çıkmış, 2010 yılından itibaren de 100'ün üzerinde gerçekleşmiştir. Son yıllarda da ilde toplanan mevduatın 1,5 katı kredi kullanılmaktadır.

Aşağıdaki tabloda Hatay, Akdeniz Bölgesi ve Türkiye kredi mevduat oranlarının yıllar itibariyle gelişimi görülebilir.

Tablo 100: Kredi/Mevduat Oranı (%)

Yıllar	Hatay	Akdeniz	Türkiye
2002	16,25	25,20	36,96
2003	24,71	37,81	42,91
2004	37,63	48,27	51,92
2005	47,28	63,91	60,06
2006	57,91	74,26	69,75
2007	70,23	81,35	78,21
2008	67,45	89,09	80,30
2009	88,56	87,64	74,82
2010	117,67	108,53	82,51
2011	127,23	128,98	94,59
2012	144,73	139,82	99,24
2013	164,36	148,01	107,04
2014	160,87	157,43	113,62
2015	162,09	159,50	115,81
2016	158,76	161,22	116,54

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

İlde kredi kullanımı çok hızlı yükselirken mevduat artışları daha düşük düzeyde kalmıştır. Dolayısıyla Hatay'da tasarrufların üzerinde kredi kullanılmakta borçluluk artmaktadır.

Kredi mevduat ilişkisinin yıllar itibariyle gelişimi aşağıdaki grafikte görülebilir.

Grafik 26: Kredi Mevduat Oranlarının Gelişimi

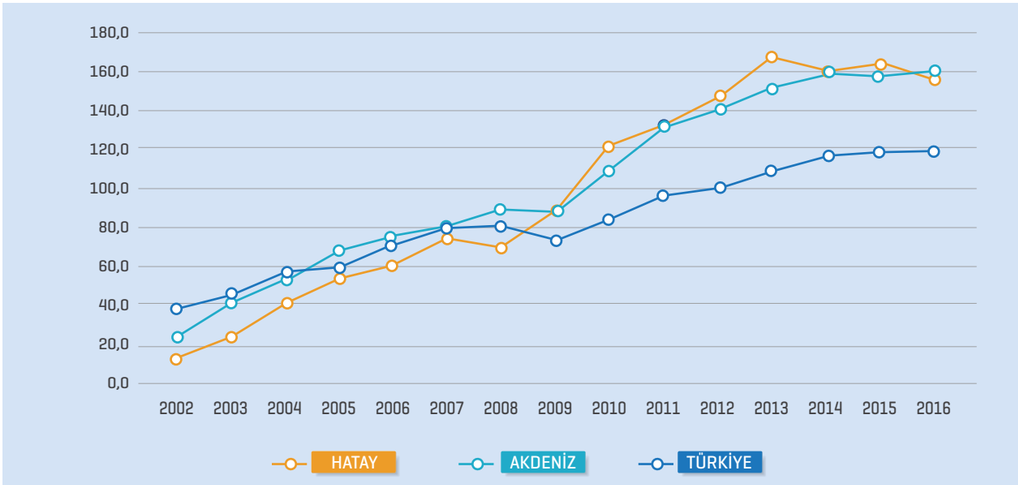

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği

Özet olarak;

- Hatay ili, toplam banka şubesi sayısı açısından 81 il arasında 19. sırada yer almaktadır. Akdeniz Bölgesi'ndeki 8 il arasında 4. sıradadır. İldeki şubeler, sanayi, ticaret, turizm ve hizmetler alanında ekonomik aktivitelerin yoğun olduğu ve nüfusun fazla olduğu merkezlerde yoğunlaşmıştır.

- Hatay ili, 2016 yılı itibarıyla, ATM sayısı açısından 19., POS sayısı açısından iller arası sıralamada 18. sırada, ATM başına düşen ortalama nüfus açısından 57. sırada, şube başına düşen nüfus açısından 69. sırada yer almaktadır. Bu rakamlara bakılarak, nüfus büyüklüğü de dikkate alındığında, Hatay'da bankacılık altyapısının ve teknoloji kullanımının Türkiye ortalamasının altında olduğu söylenebilir.

- Hatay ili, toplam mevduat büyüklüğü itibarıyla, tüm iller arasında 15. sırada, kişi başına ortalama mevduat açısından da 33. sırada yer almaktadır. İldeki kişi başına düşen mevduat tutarı, Türkiye genelindeki kişi başına düşen mevduat tutarının %42,4'üne karşılık gelmektedir. Mevduatta ağırlığın tasarruf mevduatında olduğu, döviz tevdiat hesabının izlediği görülmektedir. Şube başına düşen ortalama mevduat açısından da Hatay, tüm iller sıralamasında 5. sırada yer almaktadır.

- Hatay ili kredi kullanımında iller sıralamasında 11. sırada yer almaktadır. Kredilerin ağırlıklı olarak ihtisas dışı kredilerden oluştuğu görülmektedir. 2016 yılında, ildeki kişi başına kredi tutarı Türkiye ortalamasının yaklaşık %58'i düzeyindedir. Bu tutar ile Hatay ili, tüm iller sıralamasında 21. sırada yer almaktadır. İlde, şube başına düşen ortalama kredi tutarı ise 154,4 Milyon TL olup bu değer ile Hatay ili, iller arası sıralamada 6. sırada yer almaktadır.

3. İÇ VE DIŞ TİCARET ANALİZİ

3. İÇ ve DIŞ TİCARET ANALİZİ

Ticaret sektörü, üretim sektörleri ile hizmet sektörleri tarafından üretilen mal ve hizmetlerin, tüketicilere arz edildiği bir sektör olup, oluşturduğu katma değer ve sermaye birikimi yoluyla yeni yatırımlar için kaynak oluşturan bir sektördür. Bu nedenle canlı bir ticari hayat ve bu yolla oluşturulan katma değer, ilin sanayileşmesinin ivme kazanmasında önemli bir göstergedir. Ayrıca ticaret sektörü, gerek sanayileşme ve kentleşme olgularıyla iki yönlü bağlantısı, gerekse yarattığı gelir ve istihdam bakımından il ekonomisinde önemli olan sektörlerden biridir.

3.1. İÇ TİCARET

Bir sınır ili olan Hatay'da ticaret, il ekonomisi içinde en önemli iktisadi faaliyet kolu durumundadır. 2001 yılı itibariyle İl Gayri Safi Yurtiçi Hasılası içinde ticaret, %26,2 gibi yüksek bir payı ile, sektörler arasında ilk sırada yer almaktadır. İl ticaret hasılasının % 91'ini toptan ve perakende ticaret, % 9'unu otel, lokanta hizmetleri oluşturmaktadır. Ticaret hasılasının GayriSafi Yurtiçi Hasıla içindeki payı Akdeniz Bölgesi için %23,2, Türkiye geneli için ise %21 düzeyindedir.

Avrupa ülkeleri ve Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle bağlantısını sağlayan E-5 karayolunun ilden geçmesinin yanı sıra ülkenin en önemli limanlarından İskenderun Limanı'nın da etkisiyle taşımacılık sektörü çok gelişmiş olup, il ticari hayatında önemli bir rol oynamaktadır. 2001 yılı itibariyle İl Gayri Safi Yurtiçi Hasılası içinde Ulaştırma ve Haberleşme sektörü, %18,4 gibi yüksek bir pay ile, sektörler arasında üçüncü sırada yer almaktadır.

Hatay'da ticaret hayatına etki eden başlıca kuruluşlar; Antakya, İskenderun ve Reyhanlı ilçelerinde faaliyet göstermekte olan Ticaret Borsaları, Antakya, Dörtyol, Erzin, İskenderun, Kırıkhan ve Reyhanlı'da bulunan Ticaret ve Sanayi Odaları, Hatay Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği bünyesinde faaliyet gösteren muhtelif sayıda meslek odası ve çeşitli alanlarda faaliyet gösteren kooperatiflerden oluşmaktadır.

Hatay'da ticaret büyük ölçüde demir-çelik ürünleri ile tarımsal ürünlere dayanmaktadır. Buğday, pamuk, tütün, portakal, mandalina, zeytin, kuru soğan ve domates gibi ürünler il için ticarete konu olan en önemli tarımsal ürünlerdir.

İlde, Antakya, İskenderun, Dörtyol, Reyhanlı, Kırıkhan ve Erzin ilçesindeolmak üzere 6 Ticaret ve Sanayi Odası bulunmaktadır. Antakya Ticaret ve Sanayi Odası'nda 6.081, İskenderun Ticaret ve Sanayi Odası'nda 3.720 ve Dörtyol Ticaret ve Sanayi Odası'nda 1.488 kayıtlı üye bulunmaktadır. Diğer odalardan bilgi temin edilememiştir. Antakya Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı üyelerin 2.711'i, İskenderun Ticaret ve Sanayi Odasında kayıtlı üyelerin 1490'ı, Dörtyol Ticaret veSanayi Odasında kayıtlı üyelerin 206'sı Toptan Perakende Ticaret sektöründe faaliyet göstermektedir. Ticaret ve Sanayi Odalarına kayıtlı üyelerin sayıca en çok faaliyet gösterdikleri ikinci sektör İnşaat olup Antakya'da 854, İskenderun'da 692 ve Dörtyol'da 206 üye bu sektördedir.

Tablo 101: Hatay, İskenderun ve Dörtyol Ticaret ve Sanayi Odasına Kayıtlı Üyelerin Dağılımı

NACE KOD	NACE FAALİYET ADI	Antakya	İskenderun	Dörtyol	Toplam
A	Tarım Ormancılık ve Balıkcılık	82	26	17	125
B	Madencilik ve Taşocakcılığı	12	28	10	50
C	İmalat	702	328	172	1.202
D	Elektrik, Gaz, Buhar ve İklimlendirme	3	18	24	45
E	Su Temini, Kanalizasyon ve Atık Yönetimi	4	13	8	25
F	İnşaat	854	692	206	1.752
G	Toptan Perakende Ticaret	2.711	1.490	701	4.902
H	Ulaştırma ve Depolama	577	290	155	1.022
I	Konaklama ve Yiyecek Hizmeti	242	149	19	410
J	Bilgi ve İletişim	48	28	7	83
K	Finans ve Sigorta Faaliyetleri	180	149	50	379
L	Gayrimenkul Faaliyetleri	63	44	8	115
M	Mesleki, Bilimsel ve Teknik Faaliyetler	196	186	52	434
N	İdari ve Destek Hizmetleri	158	106	16	280
O	Kamu Yönetimi ve Savunma; Zorunlu Sosyal Güvenlik	9	8	1	18
P	Eğitim	117	74	23	214
Q	İnsan Sağlığı ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri	57	42	11	110
R	Kültür, Sanat, Eğlence, Dinlence ve Spor	28	20	3	51
S	Diğer Hizmet Faaliyetleri	38	29	5	72
Genel Toplam		**6.081**	**3.720**	**1.488**	**11.289**

Kaynak: Antakya, Dörtyol ve İskenderun Ticaret ve Sanayi Odaları

Hatay'da bilgisi temin edilebilen üç Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı üyelerin önemli bir kısmı Limited Şirket'lerden oluşmaktadır. Gerçek Kişi Ticari İşletmesinin sayısı da azımsanmayacak düzeydedir. Aşağıdaki Tablo'da Antakya, İskenderun ve Dörtyol Ticaret ve Sanayi Odalarına kayıtlı üyelerin işletme türlerine göre sayısı ve dağılımı verilmektedir.

Tablo 102: Hatay ve İskenderun Ticaret ve Sanayi Odasına Kayıtlı Üyelerin İşletme Türlerine Göre Dağılımı

İşletme Nevi	Antakya	İskenderun	Toplam
Anonim Şirket	526	557	1.083
Gerçek Kişi Ticari İşletmesi	1.544	1.118	2.662
Kollektif Şirket	6	3	9
Kooperatıf	140	128	268
Limited Şirket	3.859	1.914	5.773
Diğer	6	0	6
Genel Toplam	**6.081**	**3.720**	**9.801**

Kaynak: Antakya ve İskenderun Ticaret ve Sanayi Odaları

Hatay'da 2016 yılında 806 adet şirket kurulmuş, 114 şirket tasfiye edilmiş ve 93 şirket kapanmıştır. 2016 yılında kurulan şirket sayısı 2015 yılına göre Hatay'da %1,1 artmış, Akdeniz Bölgesinde %8,3 ve Türkiye genelinde %4,5 oranında azalmıştır. Tasfiye edilen şirket sayısı Hatay'da %21,3, Akdeniz Bölgesi'nde %0,7 artarken, Türkiye'de %0,1 azalmıştır. Kapanan şirket sayısı Hatay'da %1,1 artarken, Akdeniz Bölgesi'nde %19,5, Türkiye'de %8,9 azalmıştır.

Türkiye, Akdeniz Bölgesi ve Hatay ili için 2014, 2015 ve 2016 yıllarında kurulan, tasfiye edilen ve kapanan şirket sayıları da aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 103: Hatay, Bölge ve Türkiye'de Kurulan, Tasfiye Edilen ve Kapanan Şirket Sayıları

	Hatay				Akdeniz Bölgesi				Türkiye			
	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016	2013	2014	2015	2016
Kurulan												
Şirket	536	636	797	806	5.141	6.341	7.771	7.126	49.028	57.710	66.701	63.709
Kooperatif	14	17	9	7	121	191	139	94	915	1.005	921	771
Gerçek Kişi	978	840	578	492	5.850	7.522	4.769	4.166	58.987	67.920	47.069	41.972
Tasfiye												
Şirket	193	100	94	114	1.799	1.016	970	977	18.139	13.561	12.513	12.502
Kooperatif	34	7	8	14	242	188	174	182	2.279	1.917	1.578	1.463
Kapanan												
Şirket	134	122	92	93	1.508	1.211	997	803	15.538	14.002	12.114	11.038
Kooperatif	15	22	13	7	186	209	140	130	1.862	1.820	1.587	1.290
Gerçek Kişi	203	181	152	195	2.236	2.670	2.087	2.139	19.873	23.229	19.061	19.610
Değişim (%)	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
Kurulan												
Şirket		18,7	25,3	1,1		23,3	22,6	-8,3	-	17,7	15,6	-4,5
Kooperatif		21,4	-47,1	-22,2		57,9	-27,2	-32,4	-	9,8	-8,4	-16,3
Gerçek Kişi		-14,1	-31,2	-14,9		28,6	-36,6	-12,6	-	15,1	-30,7	-10,8
Tasfiye												
Şirket		-48,2	-6,0	21,3		-43,5	-4,5	0,7	-	-25,2	-7,7	-0,1
Kooperatif		-79,4	14,3	75,0		-22,3	-7,4	4,6	-	-15,9	-17,7	-7,3
Kapanan												
Şirket		-9,0	-24,6	1,1		-19,7	-17,7	-19,5	-	-9,9	-13,5	-8,9
Kooperatif		46,7	-40,9	-46,2		12,4	-33,0	-7,1	-	-2,3	-12,8	-18,7
Gerçek Kişi		-10,8	-16,0	28,3		19,4	-21,8	2,5	-	16,9	-17,9	2,9

Kaynak: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği

3.1.1. Hatay'daki İşletmelerin Net Satışları ve Aktif Büyüklükleri

Türkiye'de bulunan işletmelerin bilançolarındaki net satışlar ve bilançonun aktif büyüklüğü Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından işlenerek, Girişimci Bilgi Sistemleri İstatistikleri olarak yayınlanmaktadır. Söz konusu istatistikler işyerine göre ve girişim merkezine göre yayınlanmakta olup, daha sağlıklı ve gerçekçi olması nedeniyle işyerine göre verilen veriler baz alınmıştır. Bu istatistiklere göre Hatay'da bulunan işyerlerinin yaklaşık 67,3 milyar TL aktif büyüklüğü bulunmakta olup, bu işyerlerinde 74,1 milyar TL'lik net satış yapılmıştır. Bu değerlerle Hatay ili Türkiye içerisinde aktif büyüklük bakımından %1,1 net satışlarda da %1,4 pay almaktadır. Hatay'ın aktif büyüklüğü açısından TR63 içindeki payı %49,5, Akdeniz Bölgesi içindeki payı %12,6; net satışlar açısından TR63 içindeki payı %57,8, Akdeniz Bölgesi'ndeki payı ise %16,0'dır.

Tablo 104: Hatay'daki İşyerlerinin Aktif Büyüklüğü ve Net Satışları (2016)

İli	Aktif Büyüklüğü (TL)	Hatay'ın Payı (%)	Net Satışlar (TL)	Hatay'ın Payı (%)
Hatay	67.307.269.386	-	74.128.792.259	-
TR63	136.099.408.178	49,5	128.310.641.002	57,8
Akdeniz Bölgesi	534.984.863.672	12,6	463.168.666.646	16,0
Türkiye	5.855.390.669.198	1,1	5.137.282.810.436	1,4

Kaynak: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Girişimci Bilgi Sistemi İstatistikleri

3.1.2. Hatay İli Yurtiçi Alış ve Satışları

Girişimci Bilgi sistemi İstatistiklerine göre 2016 yılında Hatay ili tacaret durumu değerlendirilmiş, en çok mal satılan, en çok mal alınan 30 il ile ticaret hacmi en yüksek 30 il alış satış değerleri üzerinden incelenmiştir. Ayrıca Hatay'ın ticari ilişkide bulunduğu en çok ticaret açığı ve en çok ticaret fazlası verilen 30 ilde bu kapsamda değerlendirilmiştir.

Hatay'ın en çok satış ve alış yaptığı il İstanbul'dur. Hatay il satışlarının yaklaşık olarak %19,01'i il alışlarının %44,12'si İstanbul'dan yapılmıştır. Türkiye'de bulunan Hatay hariç toplam 80 ilin 30'una yapılan alış ve satışlar Hatay alış ve satış değerinin sırasıyla %94,20 ve %97,38'ini oluşturmaktadır. Hatay'da 2016 yılında yapılan toplam satış tutarı 40,7 milyar TL olup, bunun %36'sı Hatay içine yapılırken %64'ü'si diğer illere (80 il) yapılmıştır. Yine Hatay'da 2016 yılında gerçekleşen 39,7 milyar TL tutarındaki alışların %37'si Hatay içi alışlardan, %67'si Hatay'ın dışındaki toplam 80 ilden gerçekleştirilmiştir.

Tablo 105: Hatay'ın İllere Göre Satış ve Alış Değerleri (2016, TL)

Sıra		Satışlar			Alışlar	
	Alan İl	TL	%	Satan İl	TL	%
1	İSTANBUL	4.957.405.992	19,01	İSTANBUL	11.026.270.842	44,12
2	ZONGULDAK	4.590.131.660	17,60	ANKARA	2.711.225.344	10,85
3	ANKARA	2.826.387.903	10,84	OSMANİYE	1.756.342.620	7,03
4	GAZİANTEP	1.674.988.321	6,42	ADANA	1.564.556.091	6,26
5	ADANA	1.245.946.146	4,78	ZONGULDAK	1.229.073.607	4,92
6	MERSİN	1.187.618.506	4,55	GAZİANTEP	923.290.818	3,69
7	İZMİR	838.812.152	3,22	İZMİR	880.132.262	3,52
8	KAHRAMANMARAŞ	750.146.196	2,88	MERSİN	778.810.076	3,12
9	KONYA	716.435.315	2,75	YOZGAT	481.728.576	1,93
10	OSMANİYE	705.188.816	2,70	KOCAELİ	426.870.363	1,71
11	KAYSERİ	565.035.341	2,17	KONYA	283.582.200	1,13
12	ELAZIĞ	458.147.581	1,76	BURSA	233.807.741	0,94
13	ŞANLIURFA	436.795.880	1,68	ŞANLIURFA	224.933.073	0,90
14	ANTALYA	427.855.644	1,64	KAYSERİ	204.721.163	0,82
15	DİYARBAKIR	411.092.886	1,58	ANTALYA	189.081.147	0,76
16	MARDİN	370.322.213	1,42	SAMSUN	170.794.972	0,68
17	KOCAELİ	339.318.154	1,30	MARDİN	165.231.670	0,66
18	VAN	319.426.830	1,22	KAHRAMANMARAŞ	136.316.444	0,55
19	BURSA	256.101.425	0,98	VAN	134.968.424	0,54
20	YOZGAT	208.518.977	0,80	ELAZIĞ	128.285.378	0,51
21	KARABÜK	179.755.476	0,69	DİYARBAKIR	101.340.220	0,41
22	SAMSUN	154.617.034	0,59	ESKİŞEHİR	82.867.751	0,33
23	SİİRT	152.884.768	0,59	DENİZLİ	80.807.636	0,32
24	MALATYA	148.786.518	0,57	TEKİRDAĞ	80.151.727	0,32
25	DENİZLİ	121.964.692	0,47	MANİSA	74.456.595	0,30

Sıra		Satışlar			Alışlar	
	Alan İl	TL	%	Satan İl	TL	%
26	BATMAN	120.614.907	0,46	MUĞLA	70.315.110	0,28
27	ADIYAMAN	115.449.592	0,44	AYDIN	65.150.378	0,26
28	AKSARAY	102.093.946	0,39	SAKARYA	49.047.816	0,20
29	NİĞDE	92.661.243	0,36	MALATYA	43.941.688	0,18
30	MUŞ	90.808.871	0,35	TRABZON	40.520.651	0,16
	Toplam	**24.565.312.985**	**94,20**	**Toplam**	**24.338.622.383**	**97,38**
	Diğer	**1.511.268.754**	**5,80**	**Diğer**	**653.866.283**	**2,62**
	Dış Satış Toplam	**26.076.581.739**	**64,00**	**Dış Alım Toplam**	**24.992.488.666**	**63,01**
	İç Satış	**14.670.736.379**	**36,00**	**İç Alım**	**14.670.736.379**	**36,99**
	Toplam Satış	**40.747.318.118**	**100,00**	**Toplam Alışlar**	**39.663.225.045**	**100,00**

Kaynak: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Girişimci Bilgi Sistemi İstatistikleri

Hatay satışlarının yaklaşık yarısını (%47) İstanbul, Zonguldak ve Ankara oluştururken, alışların %62'sini İstanbul, Ankara ve Osmaniye ili karşılamaktadır. Hatay ili alış ve satışlarında ilk üç il dışarda tutulursa, Türkiye'nin tüm illeriyle yaygın bir ticaret yapıldığı görülmektedir. Hatay ili iç ticarette net fazla veren il konumundadır. 2016 yılında 40,7 milyar TL toplam satış yapılmış iken 39,7 milyar TL alış yapılmış ve net 1 milyar TL civarında iç ticaret fazlası verilmiştir.

Bu durum aşağıdaki tabloda verilen net satışlarda (ticaret fazlası-ticaret açığı veren iller) net bir biçimde görülmektedir.

Tablo 106: Hatay İli İlk 30 İle Göre Ticaret Hacmi ve Net Satış Değerleri (2016, TL)

	Ticaret Hacmi		Ticaret Fazlası		Ticaret Açığı	
1	İSTANBUL	15.983.676.834	ZONGULDAK	3.361.058.053	İSTANBUL	-6.068.864.850
2	ZONGULDAK	5.819.205.267	GAZİANTEP	751.697.503	OSMANİYE	-1.051.153.804
3	ANKARA	5.537.613.247	KAHRAMANMARAŞ	613.829.752	ADANA	-318.609.945
4	ADANA	2.810.502.237	KONYA	432.853.115	YOZGAT	-273.209.599
5	GAZİANTEP	2.598.279.139	MERSİN	408.808.430	KOCAELİ	-87.552.209
6	OSMANİYE	2.461.531.436	KAYSERİ	360.314.178	TEKİRDAĞ	-45.980.266
7	MERSİN	1.966.428.582	ELAZIĞ	329.862.203	İZMİR	-41.320.110
8	İZMİR	1.718.944.414	DİYARBAKIR	309.752.666	MUĞLA	-31.597.369
9	KONYA	1.000.017.515	ANTALYA	238.774.497	ESKİŞEHİR	-27.689.466
10	KAHRAMANMARAŞ	886.462.640	ŞANLIURFA	211.862.807	RİZE	-17.071.263
11	KAYSERİ	769.756.504	MARDİN	205.090.543	SAMSUN	-16.177.938
12	KOCAELİ	766.188.517	VAN	184.458.406	ORDU	-9.884.189
13	YOZGAT	690.247.553	KARABÜK	160.450.463	ISPARTA	-8.747.286
14	ŞANLIURFA	661.728.953	SİİRT	131.014.553	DÜZCE	-8.659.379
15	ANTALYA	616.936.791	ANKARA	115.162.559	BİLECİK	-8.014.108
16	ELAZIĞ	586.432.959	MALATYA	104.844.830	BOLU	-4.929.046
17	MARDİN	535.553.883	BATMAN	96.092.232	MANİSA	-4.280.375
18	DİYARBAKIR	512.433.106	MUŞ	88.761.256	TRABZON	-2153721
19	BURSA	489.909.166	ADIYAMAN	87.320.588	UŞAK	-805140
20	VAN	454.395.254	AKSARAY	81.533.662	ÇANKIRI	-602338
21	SAMSUN	325.412.006	NİĞDE	76.895.108	KÜTAHYA	-594429
22	DENİZLİ	202.772.328	BİTLİS	59.452.112		
23	KARABÜK	199.060.489	BİNGÖL	53.797.596		
24	MALATYA	192.728.206	AĞRI	52.725.375		
25	SİİRT	174.754.983	SİVAS	50.625.282		
26	BATMAN	145.137.582	NEVŞEHİR	48.811.762		
27	MANİSA	144.632.815	ŞIRNAK	46.983.100		
28	ADIYAMAN	143.578.596	DENİZLİ	41.157.056		
29	ESKİŞEHİR	138.046.036	ERZİNCAN	40.914.242		
30	AYDIN	135.622.708	ERZURUM	40.314.293		

Kaynak: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Girişimci Bilgi Sistemi İstatistikleri'nden hareketle hesaplanmıştır.

Hatay'ın alış ve satışlarının toplamından oluşan ticaret hacmi açısından ilk üç sırada İstanbul, Zonguldak ve Ankara illeri bulunmaktadır. Hatay'ın toplam ticaret hacminin yaklaşı üçte biri bu illerden gerçekleşmiştir. Hatay ilinin ticari ilişkide bulunduğu illerden en yüksek ticaret fazlasını 3,4 milyar TL ile Zonguldak iline karşı vermiştir. Hatay'ın net ticaret fazlası verdiği iller sıralamasında Zonguldak'ı Gaziantep, Kahramanmaraş, Konya, Mersin, Kayseri, Elazığ, Diyarbakır, Antalya ve Şanlıurfa illeri takip etmektedir. Hatay'ın net satışlarının pozitif olduğu ticaret fazlası verdiği il sayısı ise 59'dur. Satış/Alış farkının negatif olduğu il sayısı ise 21'dir.

3.1.3. Hatay İli Yurtiçi Alış ve Satışlarında Ticari Uzaklık Endeksi (TUEN)

Hatay'ın 81 il ile yaptığı alış ve satışlar üzerinden Ticari Uzaklık Endeksi (TUEN) hesaplanmış ve diğer iller için hesaplanan Ticari Uzaklık Endeks değerleriyle karşılaştırılarak iç ticaretteki avantaj/dezavantaj durumu irdelenmiştir. Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından oluşturulan Girişimci Bilgi Sistemi verilerinden hareketle Ticari Uzaklık Endeksi (TUEN) aşağıda anlatılan yöntemle hesaplanmıştır.

İl TUEN Alış Değerinin Hesaplanması

$TUEN^{ALIŞ}=\sum_{i=1}^{81}\frac{X_i \cdot Y_i}{U}$ X: Alışlar(TL). Y:Toplam alışlar(İlin kendi sınırları içinden yapmış olduğu alışlar da dahil). U:$TUEN^{ALIŞ}$ değeri hesaplanacak olan il ile alışlarda bulunduğu il arasındaki uzaklık(km).

Hatay için $TUEN^{ALIŞ}$ değerini hesaplarken Hatay'ın i=1 ilinden yapmış olduğu alışlar ile Hatay'ın i=1 iline uzaklığı çarpılır ve Hatay'ın 81 ilden(kendi içinden yaptığı alışlar da dahil) yapmış olduğu alışların toplamına bölünür ve bu işlem seksen bir il için ayrı ayrı yapılarak bulunan değerlerin toplamı Hatay'ın $TUEN^{ALIŞ}$ değerini verir.

İl TUEN Satış Değerinin Hesaplanması

Yukarıdaki yöntem kullanılarak herhangi bir il için $TUEN^{SATIŞ}$ değeri aşağıdaki denklem aracılığıyla hesaplanır.

$TUEN^{SATIŞ} = \sum_{i=1}^{81} \frac{\beta_i y_i}{\delta}$ β: Satışlar δ: Toplam Satışlar(İlin kendi içine yapmış olduğu satışlar dahil).

İl TUEN Dış Alış Değerinin Hesaplanması

$TUEN^{DIŞALIŞ} = \sum_{i=1}^{81} \frac{\beta_i y_i}{y^{DIŞ}}$ $Y^{DIŞ}$: Toplam dış alışlar(İlin sadece diğer illerden yapmış olduğu alışların toplamıdır.Yani, ilin kendi sınırları içinden yapmış olduğu alışlar dikkate alınmaz.)

İl TUEN Dış Satışlar Değerinin Hesaplanması

$TUEN^{DIŞSATIŞ} = \sum_{i=1}^{81} \frac{\beta_i y_i}{\delta^{DIŞ}}$

$\delta^{DIŞ}$:Toplam dış satışlar(İlin sadece diğer illere yapmış olduğu satışlardır.Yani, ilin kendi sınırları içine yapmış olduğu satışlar dikkate alınmaz.)

TUEN Türkiye Alış Ve Satış Değerinin Hesaplanması

$TUEN^{ALIŞTÜRKİYE}$ değerinin hesaplanması için öncelikle j=1 ilinin 81 ilden(kendi içinden yaptığı alışlar da dahil) yapmış olduğu toplam alışlar j=1 ilinin $TUEN^{ALIŞ}$ değeri ile çarpılmış ve bulunan değer Türkiye'nin toplam alışlarına bölünmüştür. Bu şekilde j=1 ilinin $TUEN^{ALIŞTÜRKİYE}$ 'ye katkısı bulunmuştur. Bu şekilde hesaplanan 81 ilin katkılarının toplamı ise $TUEN^{ALIŞTÜRKİYE}$ değerini verir.

$TUEN^{ALIŞTÜRKİYE} = \sum_{i=1}^{81} \sum_{j=1}^{81} \left(\frac{y_j}{y} \cdot TUEN_i^{ALIŞ} \right)$.

y: Türkiye'nin toplam alışlarını yani her bir ilin toplam alışlarının toplamını ifade etmektedir.

$y: Y_{ERZURUM} + Y_{ADANA} + ---- + Y_{İSTANBUL}$ (81 ili kapsayacak şekilde)

Türkiye toplam alış ve satış değerleri birbirine eşit olacağından $TUEN^{SATIŞTÜRKİYE}$ değeri de $TUEN^{ALIŞTÜRKİYE}$ değerine eşit olacaktır. Dolayısıyla ayrıca $TUEN^{SATIŞTÜRKİYE}$ hesaplanmamıştır.

TUEN Türkiye Dış Alış Ve Dış Satış Değerinin Hesaplanması

Benzer şekilde $TUEN^{DIŞALIŞTÜRKİYE}$ değeri ise

$TUEN^{DIŞALIŞTÜRKİYE} = \sum_{i=1}^{81} \sum_{j=1}^{81} \left(\frac{y_j^{dış}}{y^{dış}} \cdot TUEN_i^{DIŞALIŞ} \right)$ formülü ile hesaplanır.

$y^{dış}$: Türkiye'nin toplam dış alışlarını yani her bir ilin toplam dış alışlarının toplamını ifade etmektedir.

$y^{dış}: Y^{DIŞ\ ERZURUM} + Y^{DIŞ\ ADANA} + Y^{DIŞ\ İSTANBUL}$ (81 ili kapsayacak şekilde)

Türkiye dış alış ve dış satış değerleri birbirine eşit olacağından $TUEN^{DIŞSATIŞTÜRKİYE}$ değeri de $TUEN^{DIŞALIŞTÜRKİYE}$ değerine eşit olacaktır. Dolayısıyla ayrıca $TUEN^{DIŞSATIŞTÜRKİYE}$ hesaplanmamıştır.

Yukarıda bahsedilen yöntemle İl TUEN Alış, Satış, Dış Alış ve Dış Satış değerleri ile Türkiye TUEN Alış, Satış, Dış Alış ve Dış Satış değerleri hesaplanarak aşağıda verilmiştir

Ticari Uzaklık Endeksi (TUEN Hatay Alış)= 513

Ticari Uzaklık Endeksi (TUEN Hatay Satış)= 458

Ticari Uzaklık Endeksi (TUEN Türkiye Alış)= 249,4

Ticari Uzaklık Endeksi (TUEN Türkiye Satış= 249,4

İllerin kendi içine yaptığı alış ve satışlar hariç tutularak, her bir ilin diğer illerden alış ve satışları üzerinden hesaplanan TUEN dış alış ve TUEN dış satış değerleri aşağıda verilmiştir.

Ticari Uzaklık Endeksi (TUEN Hatay Dış Alış)= 813

Ticari Uzaklık Endeksi (TUEN Hatay Dış Satış)= 716

Ticari Uzaklık Endeksi (TUEN Türkiye Dış Alış)= 527,8

Ticari Uzaklık Endeksi (TUEN Türkiye Dış Satış= 527,8

Türkiye için hesaplan değerler aynı zamanda yurtiçi alış ve satışlarda Türkiye ortalama mesafeyi vermektedir.

Buna göre Türkiye (81 il) dış alış ortalaması 527,8 km iken Hatay'da dış alışların ortalama uzaklığı 813 km'dir. İç ticarette her bir ilin diğer illere yaptığı dış satışların Türkiye ortalama uzaklığı yine 520 km olup, Hatay'ın dış satış (diğer illere) uzaklığı 716 km'dir. İllerin kendi içinden yaptığı alış ve satışları dikkate alan toplam alışlarda Ticari Uzaklık Endeksi Türkiye ortalaması 249,4 km olarak gerçekleşirken Hatay'da bu endeks 513 km'dir. Toplam satışlarda hesaplanan Ticari Uzaklık Endeksi Türkiye için 249,4 km, Hatay ili için 458 km'dir.

Hatay ili 81 il arasında TUEN Satış değeriyle en yüksek değere sahip 24., TUEN Alış değeriyle 28., TUEN Dış Satış ve TUEN Dış alış değeriyle 26. sırada yer almaktadır.

Tablo 102'de TUEN Satış, TUEN Alış, TUEN Dış Satış ve TUEN Dış Alış en yüksek değere sahip ilk otuz il ve Türkiye ortalama TUEN değerleri verilmektedir.

Tablo 107: En Yüksek Ticari Uzaklık Endeks (TUEN) Değerine Sahip 30 İl

	TUEN Satış (km)		TUEN Alış (km)		TUEN Dış Satış (km)		TUEN Dış Alış (km)	
1	BİTLİS	738	VAN	961	HAKKARİ	1.287	VAN	1.302
2	VAN	723	AĞRI	915	IĞDIR	1.190	AĞRI	1.162
3	ARDAHAN	719	KARS	908	VAN	1.164	IĞDIR	1.158
4	RİZE	711	ARDAHAN	904	BİTLİS	1.097	HAKKARİ	1.144
5	IĞDIR	696	IĞDIR	884	MUŞ	1.054	BATMAN	1.124
6	HAKKARİ	682	SİİRT	881	AĞRI	1.041	ŞIRNAK	1.121
7	KARS	677	ŞIRNAK	856	ARDAHAN	1.040	SİİRT	1.099
8	ŞIRNAK	669	HAKKARİ	854	ŞIRNAK	1.021	MUŞ	1.096
9	AĞRI	669	MUŞ	828	KARS	1.014	KARS	1.088
10	MUŞ	660	BİTLİS	823	BATMAN	939	BİTLİS	1.036
11	SİİRT	638	TUNCELİ	776	BİNGÖL	929	ERZURUM	1.003
12	ARTVİN	633	ARTVİN	763	RİZE	916	ARDAHAN	1.000
13	TUNCELİ	571	ERZURUM	754	SİİRT	892	DİYARBAKIR	995
14	SİNOP	546	BAYBURT	745	ARTVİN	849	MARDİN	928
15	BATMAN	538	BATMAN	725	ERZURUM	812	ARTVİN	926
16	ERZURUM	511	RİZE	709	MALATYA	808	ELAZIĞ	920
17	MALATYA	509	DİYARBAKIR	666	DİYARBAKIR	797	RİZE	914
18	KİLİS	507	ERZİNCAN	661	MARDİN	796	TUNCELİ	880
19	BAYBURT	501	ELAZIĞ	642	TRABZON	795	BİNGÖL	877
20	DİYARBAKIR	483	BİNGÖL	640	GAZİANTEP	784	TRABZON	836
21	KARAMAN	473	MARDİN	630	KAHRAMANMARAŞ	774	BAYBURT	833
22	GÜMÜŞHANE	467	TRABZON	609	ELAZIĞ	770	ERZİNCAN	829
23	MARDİN	463	MALATYA	604	TUNCELİ	738	GAZİANTEP	821
24	HATAY	458	ADIYAMAN	583	ADIYAMAN	726	ŞANLIURFA	821
25	KAHRAMANMARAŞ	454	GÜMÜŞHANE	558	BAYBURT	723	MALATYA	814
26	BİNGÖL	441	ŞANLIURFA	532	HATAY	716	HATAY	813
27	TRABZON	439	SİNOP	519	ERZİNCAN	672	ADIYAMAN	798
28	ERZİNCAN	432	HATAY	513	ŞANLIURFA	659	SİVAS	687
29	ADIYAMAN	431	SİVAS	494	KİLİS	652	KAHRAMANMARAŞ	683
30	ADANA	417	ZONGULDAK	483	GÜMÜŞHANE	647	ADANA	677
	Ülke Ortalama	249,4	Ülke Ortalama	249,4	Ülke Ortalama	527,8	Ülke Ortalama	527,8

Kaynak: Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Girişimci Bilgi Sistemi 2014 verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Gerek alışlarda gerekse satışlarda TUEN değerlerinin Türkiye ortalamalarının bir hayli üzerinde çıkması ulaşım maliyetleri açısından Hatay için bir dezavantaj oluşturmaktadır. Özellikle üretimde girdi olarak kullanılan hammadde, yarı mamul ve diğer malzemenin ulaştırma maliyetleri nedeniyle üretim maliyetlerini arttıracağı ve Hatay imalat sanayi ürünlerinin rekabet gücünü olumsuz etkileyeceği aşikardır.

Özet olarak;

- Hatay ilinde ticari hayat sanayi, tarım ve hayvancılık faaliyetlerine oranla daha fazla gelişmiştir. Ulaşım olanakları, Akdeniz Bölgesi içindeki konumu, ilin Suriye'ye komşu olması, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin denize açılan kapısı olması gibi nedenlerle Hatay, il dışından gelen ve bölgede pazarlanan ürünlerin bir dağıtım merkezi konumundadır.
- Hatay'da ticaret büyük ölçüde demir-çelik ürünleri ile tarımsal ürünlere dayanmaktadır. Buğday, pamuk, tütün, portakal, mandalina, zeytin, kuru soğan ve domates gibi ürünler il için ticarete konu olan en önemli tarımsal ürünlerdir.
- İlde, Antakya, İskenderun, Dörtyol, Reyhanlı, Kırıkhan ve Erzin ilçesinde olmak üzere 6 Ticaret ve Sanayi Odası bulunmaktadır. İlde ticari hayata etki eden 3 adet'te Ticaret Borsası (Antakya, İskenderun, Dörtyol) bulunmaktadır. Antakya Ticaret ve Sanayi Odası'nda 6.081, İskenderun Ticaret ve Sanayi Odası'nda 3.720 ve Dörtyol Ticaret ve Sanayi Odası'nda 1.488 kayıtlı üye bulunmaktadır.
- Antakya, İskenderun ve Dörtyol Ticaret ve Sanayi Odalarına kayıtlı toplam 11,289 üyenin %43'ü Toptan, Perakaende Ticaret, %15,5'i İnşaat sektörlerinde faaliyet göstermektedir. İmakat Sanayi sektöründe faaliyet gösteren kayıtlı üyelerin payı ise %9,4'tür.
- Hatay'da bulunan işyerlerinin yaklaşık 67,3 milyar TL aktif büyüklüğü bulunmakta olup, bu işyerlerinde 74,1 milyar TL'lik net satış yapılmıştır.
- Hatay'ın en çok satış ve alış yaptığı il İstanbul'dur. Hatay ili satışlarının yaklaşık olarak %19'u, İstanbul'a olurken il alışlarının %44'ü İstanbul'dan yapılmıştır. Hatayi ili yurtiçi satışlarının %94'ü otuz ile yapılırken, alışlarının %97'si ilk otuz ilden gerçekleştirilmiştir.
- Hatay'ın alış ve satışlarının toplamından oluşan ticaret hacmi açısından ilk üç sırada İstanbul, Zonguldak ve Ankara illeri bulunmaktadır. Hatay'ın toplam ticaret hacminin yaklaşı üçte biri bu illerden gerçekleşmiştir.
- Hatay'ın net satışlarının pozitif olduğu-ticaret fazlası verdiği il sayısı toplam 59'dur. Satış/Alış farkının negatif olduğu ticaret açığı verdiği il il sayısı ise 21'dir. Hatay ili iç ticarette net fazla veren il konumundadır. 2016 yılında 40,7 milyar TL toplam satış yapılmış iken 39,7 milyar TL alış yapılmış ve net 1 milyar TL civarında iç ticaret fazlası verilmiştir.
- Hatay'ın 81 il ile yaptığı alış ve satışlar üzerinden Ticari Uzaklık Endeksi (TUEN) hesaplanmış ve diğer iller için hesaplanan Ticari Uzaklık Endeks değerleriyle karşılaştırılarak iç ticaretteki avantaj/dezavantaj durumu irdelenmiştir. Türkiye (81 il) dış alış ortalaması 528 km iken Hatay'ın dış alışların ortalama uzaklığı 813 km'dir. Türkiye (81 il) dış satış ortalaması yine 528 km olup, Hatay'ın dış satış (diğer illere) uzaklığı 716 km'dir. İllerin kendi içinden yaptığı alış ve satışları dikkate alan toplam alışlarda Ticari Uzaklık Endeksi Türkiye ortalaması 249 km olarak gerçekleşirken Hatay'da bu endeks 513 km'dir. Toplam satışlarda hesaplanan Ticari Uzaklık Endeksi Türkiye için 249 km, Hatay ili için 458 km'dir.
- Hatay'ın yurt içi ticarette yakın mesafedeki illerle tam entegre olamadığı özellikle alışlarda daha çok batı ve metropol illere bağımlı olduğu bu nedenle Ticari Uzaklık Endeksi'nin (TUEN) yüksek çıktığı dikkat çekmektedir. Gerek alışlarda gerekse satışlarda TUEN değerlerinin Türkiye ortalamalarının bir hayli üzerinde çıkması ulaşım maliyetleri açısından Hatay için bir dezavantaj oluşturmaktadır.
- Tarımsal ve ticari faaliyetleri ile organizasyonları, ulaşım olanakları, altyapı durumu, ayrıca planlanmış ve devam etmekte olan sosyal ve ekonomik projeleri doğrultusunda Hatay ili TR63 Bölgesi ve Güneydoğu-Doğu Anadolu Bölge illeri açısından önemli bir Lojistik Merkez olma potansiyeline sahiptir.

3.2. DIŞ TİCARET

Hatay dış ticaretinde dönemsel bazda inceleme yapılarak, geçmişten bugüne dış ticaretteki niceliksel ve niteliksel değişimler, geçmiş yıllar ile karşılaştırmalar ve dış ticaret yapısındaki eğilimler değerlendirilmiştir. Analizimizde 2002-2016 dönemi dikkate alınmıştır. Bu kapsamda yapılan değerlendirmeler ve analizler aşağıda detaylı olarak verilmiştir.

3.2.1. Genel Hatlarıyla Dış Ticaret Göstergeleri

Dış Ticaret Hacmi

Hatay ilinde faaliyet gösteren firmaların 2016 yılında gerçekleştirdikleri ihracat ve ithalatın toplamı (dış ticaret hacmi) yaklaşık olarak 4,3 milyar ABD dolarıdır. Hatay'da dış ticaret hacmi 2002 yılında 784,1 milyon dolar civarında iken 14 yılda yaklaşık olarak 4,5 kat artmıştır. Dış ticaret hacmi, aynı dönemde Hatay ilinin içinde yer aldığı TR 63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye) bölgesinde 1,1 milyar ABD doları iken 5,5 kat artarak 7,2 milyar USD'ye, Akdeniz Bölgesi'nde 3,2 milyar ABD doları iken 4,2 kat artarak 2016 yılında 15,9 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Türkiye toplam dış ticaret hacmi ise 87.6 milyar dolardan 341,1 milyar dolara yükselmiştir.

Tablo 108'de Hatay, TR 63 ve Akdeniz Bölgesi ile Türkiye dış ticaret hacminde 2002-2016 dönemindeki gelişmeler verilmiştir.

Tablo 108: Dış Ticaret Hacminin Gelişimi (Milyon USD)

Yıllar	Hatay (1)	TR 63 (2)	Akdeniz (3)	Türkiye (4)	(1/2)	(1/3)	(1/4)
2002	784	1.098	3.052	87.613	71,44	25,69	0,89
2003	948	1.354	4.159	116.593	70,01	22,80	0,81
2004	1.311	1.855	5.662	160.707	70,68	23,16	0,82
2005	1.837	2.430	6.565	190.251	75,59	27,98	0,97
2006	2.648	3.382	8.061	225.111	78,31	32,85	1,18
2007	3.685	4.861	10.979	277.334	75,80	33,56	1,33
2008	5.107	6.072	13.267	333.991	84,10	38,49	1,53
2009	4.136	5.151	11.125	243.071	80,31	37,18	1,70
2010	4.830	6.570	14.512	299.428	73,52	33,28	1,61
2011	6.645	9.514	18.924	375.749	69,85	35,12	1,77
2012	6.460	9.209	18.631	389.007	70,15	34,67	1,66
2013	6.002	8.868	18.213	403.464	67,68	32,96	1,49
2014	5.473	8.609	18.343	399.787	63,57	29,84	1,37
2015	5.059	7.784	16.460	351.073	64,99	30,73	1,44
2016	4.316	7.227	15.905	341.148	59,72	27,14	1,27

Kaynak: TUİK

Hatay dış ticaret açısından önemli illerimizden birisidir ve yüksek bir performansa sahiptir. Hatay'ın Akdeniz Bölgesi dış ticaret hacmi içindeki payı 2002 yılında %25,7 iken 2016 yılında %27,1'e yükselmiş, aynı dönemde Türkiye dış ticaret hacmi içindeki payı da artmış ve 2002 yılındaki %0,89 olan Türkiye dış ticaret hacmine katkısı 2016 yılında %1,27'ye yükselmiştir. Hatay, Kahramanmaraş ve Osmaniye illerinden oluşan TR 63 Düzey iki bölgesi içinde Hatay'ın payı ise düşüş eğiliminde olup, 2002 yılında %71,4 olan Hatay'ın bölge içindeki payı 2016 yılında %59,7'ye gerilemiştir.

Dış Ticaret Dengesi

2016 yılı sonu itibarıyla Hatay'da 1,74 milyar dolar değerinde ihracat, 2,57 milyar dolar değerinde ithalat yapılmıştır. İl dış ticareti 2016 yılında 826 milyon dolar açık vermiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise %67,9 seviyesinde kalmıştır. Yüksek miktarlarda ihracat ve ithalat profiline sahip olmakla birlikte, Hatay ili dış ticareti iç ve dış dinamiklerden etkilenmektedir. Nitekim küresel krizin etkilerinin en yüksek seviyede yaşandığı 2009 yılına kadar ihracat ve ithalatı sürekli artan Hatay'da 2009 yılında ihracat ve ithalat %20'lere varan oranda düşmüştür. Ortadoğuda yaşanan siyasi istikrarsızlık ve özellikle Suriye'de yaşanan iç savaşın Hatay dış ticaretini olumsuz etkilediği görülmektedir. 2012 yılına kadar (2009 hariç) artan il dış ticaret hacmi, bu yıldan sonra sürekli azalmıştır. İhracatta ise 2014 yılından itibaren önemli oranlarda düşüş yaşanmış ve düşüş eğilimi devam etmektedir.

Grafik 27: *Hatay Dış Ticaretinin Gelişimi (Milyon Dolar)*

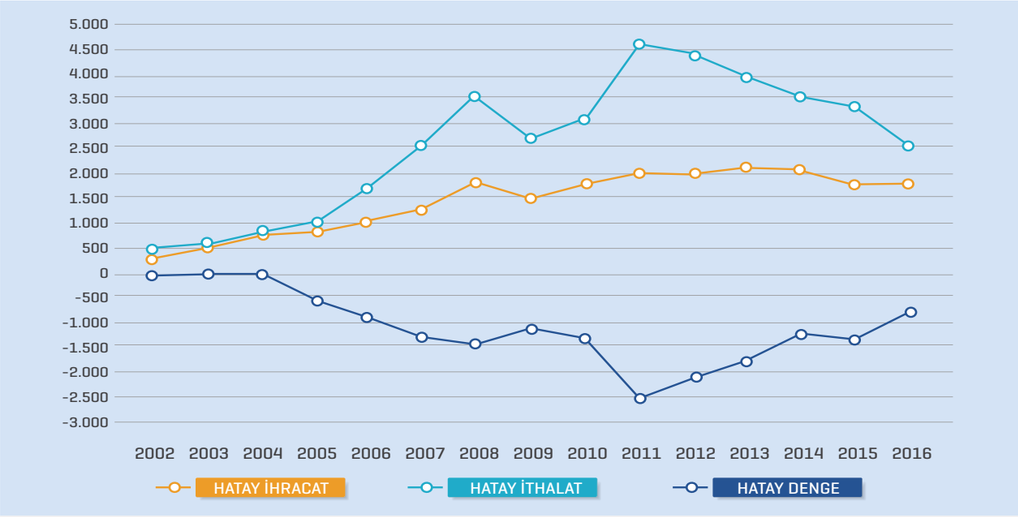

Kaynak: TÜİK

Hatay, 1,74 milyar dolarlık ihracatla Türkiye toplam ihracatından %1,22 pay alırken, 2,57 milyar dolarlık ithalatı ile de toplam ithalattan %1,29 pay almaktadır. Hatay, Türkiye ihracatına katkısı bakımından düşük bir paya sahiptir. 2002-2016 döneminde Hatay'da ihracat %399 artarken, ithalat %492 artmıştır. Aynı dönemde Türkiye genelinde ise ihracat %295 ithalat da %285 artış kaydetmiştir. Dönem içerisinde Hatay'daki ihracat ve ithalat artış oranları Türkiye'nin gerisinde Türkiye ortalamalarının üzerinde gerçekleşmiştir. Aşağıdaki tabloda Hatay ve Türkiye'nin ihracat, ithalat ve dış ticaret dengesi görülebilir.

Tablo 109: *Dış Ticaretin Gelişimi (Milyon USD)*

Yıl	Hatay				Türkiye				Hatay/TR	
	İhracat	İthalat	Denge	Karşılama Oranı (%)	İhracat	İthalat	Denge	Karşılama Oranı (%)	İhracat	İthalat
2002	349,5	434,5	-85,0	80,44	36.059,1	51.553,8	-15.494,7	69,94	0,97	0,84
2003	462,3	485,9	-23,7	95,13	47.252,8	69.339,7	-22.086,9	68,15	0,98	0,70
2004	654,9	656,4	-1,5	99,77	63.167,2	97.539,8	-34.372,6	64,76	1,04	0,67
2005	745,4	1.091,6	-346,2	68,28	73.476,4	116.774,2	-43.297,7	62,92	1,01	0,93
2006	933,9	1.714,4	-780,5	54,48	85.534,7	139.576,2	-54.041,5	61,28	1,09	1,23
2007	1.199,7	2.485,3	-1.285,6	48,27	107.271,7	170.062,7	-62.791,0	63,08	1,12	1,46
2008	1.762,2	3.344,5	-1.582,3	52,69	132.027,2	201.963,6	-69.936,4	65,37	1,33	1,66
2009	1.417,8	2.718,5	-1.300,7	52,15	102.142,6	140.928,4	-38.785,8	72,48	1,39	1,93
2010	1.698,4	3.131,7	-1.433,3	54,23	113.883,2	185.544,3	-71.661,1	61,38	1,49	1,69
2011	2.050,6	4.594,6	-2.544,0	44,63	134.906,9	240.841,7	-105.934,8	56,01	1,52	1,91
2012	2.039,6	4.420,2	-2.380,6	46,14	152.461,7	236.545,1	-84.083,4	64,45	1,34	1,87
2013	2.097,8	3.904,3	-1.806,5	53,73	151.802,6	251.661,3	-99.858,6	60,32	1,38	1,55
2014	2.115,4	3.357,8	-1.242,3	63,00	157.610,2	242.177,1	-84.567,0	65,08	1,34	1,39
2015	1.826,6	3.232,4	-1.405,8	56,51	143.838,9	207.234,4	-63.395,5	69,41	1,27	1,56
2016	1.744,9	2.570,9	-826,0	67,87	142.529,6	198.618,2	-56.088,7	71,76	1,22	1,29

Kaynak: TÜİK

İlin dış ticaretinde ihracatın ithalatı karşılama oranı ana sektörler itibarıyla incelendiğinde; 2016 yılında dış ticaretin toplamı açısından net ithalatçı konumunda olan Hatay, Tarım ve Ormancılık ile Sanayi sektörlerinde net ihracatçı konumunda olup, Madencilik ve Taşocakcılığı sektöründe net ithalatçı durumdadur. İlin ihracatın ithalatı karşılama oranında en dikkat çeken sektör ise Madencilik ve Taşocakçılığı sektörüdür. İhracatın ithalatı karşılama oranı %2'ler düzeyindedir. Bunda ilde kurulu bulunan demir-çelik tesislerinin hammadde ihtiyacının ağırlıklı olarak yurtdışından karşılanmasının etkili olduğu tahmin edilmektedir. İl için hayati öneme sahip olan imalat sanayinde ihracatın ithalatı karşılama oranı 2016 yılında %107.9'dur.

Ana sektörler itibarıyla Hatay ili ihracatının ithalatı karşılama oranı aşağıda verilmektedir.

Tablo 110: *Ana Sektörlere Göre İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)*

Yıl	Tarım ve ormancılık	Madencilik ve taş ocakçılığı	İmalat sanayi	İl Toplam İhracatın İthalatı Karşılama Oranı
2002	768,37	0,11	108,51	80,44
2003	910,57	0,31	89,70	95,13
2004	890,15	0,34	114,62	99,77
2005	791,63	0,67	65,87	68,28
2006	958,44	1,61	63,44	54,48
2007	993,06	2,58	53,50	48,27
2008	1130,03	2,59	73,89	52,69
2009	1104,36	1,25	80,88	52,15
2010	991,28	1,33	105,96	54,23
2011	1214,61	1,06	98,85	44,63
2012	878,71	1,03	119,48	46,14
2013	595,82	3,20	105,26	53,73
2014	742,61	4,78	165,14	63,00
2015	502,87	3,80	82,93	56,51
2016	516,14	2,69	107,91	67,87

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle tarafımızdan hesaplanmıştır.

Hatay'da 2016 yılında toplam ihracatın %70'i imalat sanayi, %27,5'i tarım ve ormancılık, %1,3'ü madencilik ve taşocakçılığı sektörü tarafından gerçekleştirilmiştir. İl ithalatının ise %44'ü imalat sanayi, %32.8'i madencilik ve taşocakçılığı sektörüne aittir.

Tablo 111: *Ana Sektörlere Göre İhracat ve İthalatın Payı (%)*

		2002		2012		2016	
		USD	Payı (%)	USD	Payı (%)	USD	Payı (%)
Tarım ve ormancılık	İhracat	185.484.110	53,06	482.926.939	23,68	480.459.695	27,53
	İthalat	24.140.089	5,56	54.958.482	1,24	93.087.518	3,62
Madencilik ve taşocakçılığı	İhracat	289.009	0,08	17.044.135	0,84	22.704.424	1,30
	İthalat	261.279.149	60,13	1.650.301.380	37,34	842.728.352	32,78
İmalat sanayi	İhracat	160.887.264	46,03	1.521.101.551	74,58	1.220.915.274	69,97
	İthalat	148.263.671	34,12	1.273.119.790	28,80	1.131.467.064	44,01
Diğer	İhracat	2.887.978	0,83	18.493.869	0,91	20.838.069	1,19
	İthalat	861.992	0,20	1.441.812.295	32,62	503.616.027	19,59
Toplam	**İhracat**	**349.548.361**	**100,00**	**2.039.566.494**	**100,00**	**1.744.917.462**	**100,00**
	İthalat	**434.544.901**	**100,00**	**4.420.191.947**	**100,00**	**2.570.898.961**	**100,00**

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle tarafımızdan hesaplanmıştır.

Hatay'da 2016 yılı itibarıyla ihracat yapan firma sayısı 1.147'dir. 2002 yılında 489 olan ihracatçı firma sayısı 14 yıllık dönemde 658 yeni firmanın eklenmesiyle 2016 yılında 1.147'ye yükselmiştir. TR63 Bölgesi'nde (Hatay, Osmaniye Kahramanmaraş) ihracat yapan firma sayısı 1.507, Akdeniz Bölgesi'nde ihracat yapan firma sayısı 5.417 olup, Türkiye genelinde ise 66.951 firma ihracat yapmaktadır. Hatay'da ihracat yapan firmalar TR63 Bölgesi'nin %76,1'ini oluştururken, Akdeniz Bölgesi içindeki payı %21,17, Türkiye içindeki payı ise %1,71'dir. Türkiye'de en fazla ihracatçı firmaya sahip iller İstanbul (33.640), İzmir (4.627) ve Bursa'dır(4.294). Hatay firma sayısı açısından 81 il arasında 11'inci sıradadır. Firma başına ihracat değerlerine bakıldığında ise Türkiye'de 2,13 milyon USD olan firma başına ihracat değeri, Akdeniz Bölgesi'nde 1,33 milyon, TR63 Bölgesi'nde 1,83 milyon USD düzeyinde, Hatay'da ise 1,52 milyon USD düzeyindedir.

Hatay'da 2016 yılı itibarıyla ithalatçı firma sayısı 389'dur. TR63 Bölgesi'nde 745 firma ithalat yaparken Türkiye genelinde ithalatçı firma sayısı 68.755'dir. Firma başına ithalat değerlerine bakıldığında ise Türkiye'de 2.89 milyon USD olan firma başına ithalat değeri, Akdeniz Bölgesi'nde 2,09 milyon USD, TR63 Bölgesi'nde 5,99 milyon USD ve Hatay'da 6,61 milyon USD'dir. Firma başına ithalatta hem Hatay hem de TR63 Bölgesi Türkiye ortalamasının üzerindedir. Hatay ithalatçı firma sayısı açısından Türkiye'ye genelinde 81 il arasında 15'inci sırada yer almaktadır.

Hatay, firma başına ihracat ve firma başına ithalat değerleri göz önüne alındığında, ildeki firmaların ihracatta daha küçük, ithalat açısından ise Türkiye ortalamasına göre daha büyük ölçekte dış ticaret işlemi gerçekleştirdiği anlaşılmaktadır.

Tablo 112: Firma Sayıları ve Firma Başına İhracat-İthalat

İhracat	Firma Sayısı			İhracat (1000 USD)			Firma Başına İhracat (1000 USD)		
	2002	2010	2016	2002	2010	2016	2002	2010	2016
Hatay	489	675	1.147	349.548	1.698.405	1.744.917	715	2.516	1.521
TR63	618	917	1.507	460.551	2.305.213	2.760.836	745	2.514	1.832
Akdeniz	2.081	3.558	5.417	1.480.705	6.028.300	7.188.992	712	1.694	1.327
Türkiye	31.731	50.379	66.951	36.059.089	113.883.219	142.529.584	1.136	2.261	2.129
İthalat	**Firma Sayısı**			**İthalat (1000 USD)**			**Firma Başına İthalat (1000 USD)**		
	2002	2010	2016	2002	2010	2016	2002	2010	2016
Hatay	236	288	389	434.545	3.131.655	2.570.899	1.841	10.874	6.609
TR63	382	539	745	637.044	4.264.833	4.466.192	1.668	7.912	5.995
Akdeniz	1.846	3.181	4.166	1.571.276	8.483.387	8.715.856	851	2.667	2.092
Türkiye	39.110	59.262	68.755	51.553.797	185.544.332	198.618.235	1.318	3.131	2.889
Hatay'ın Payı (%)	**Firma Sayısı**			**İhracat**			**Firma Başına İhracat**		
	2002	2010	2016	2002	2010	2016	2002	2010	2016
TR631/TR63	79,13	73,61	76,11	75,90	73,68	63,20	95,92	100,09	83,04
TR631/Akdeniz	23,50	18,97	21,17	23,61	28,17	24,27	100,46	148,51	114,63
TR631/TR	1,54	1,34	1,71	0,97	1,49	1,22	62,90	111,31	71,46
Hatay'ın Payı (%)	**Firma Sayısı**			**İthalat**			**Firma Başına İthalat**		
	2002	2010	2016	2002	2010	2016	2002	2010	2016
TR631/TR63	61,78	53,43	52,21	68,21	73,43	57,56	110,41	137,43	110,24
TR631/Akdeniz	12,78	9,05	9,34	27,66	36,92	29,50	216,32	407,73	315,90
TR631/TR	0,60	0,49	0,57	0,84	1,69	1,29	139,69	347,30	228,78

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Hatay'da Doğu Akdeniz Gümrük Müdürlüğü'ne bağlı olarak faaliyet gösteren 5 tane gümrük müdürlüğü (gümrük kapısı) bulunmaktadır. Yayladağı sınır kapısı savaş nedeniyle kapalı olduğundan diğer dört gümrük kapısından yapılan ihracat ve ithalat istatistiklerine ulaşılabilmiştir.

İskenderun, Cilvegözü, İsdemir ve Antakya gümrük kapılarından 2016 itibarıyla toplam 3,6 milyar USD ihracat, 8,7 milyar USD ithalat yapılmıştır. İskenderun limanı bölgenin Akdenize açılan önemli kapılarından biridir. Dolayısıyla Hatay'da kayıtlı firmaların neredeyse iki katı ihracat ve ithalat Hatay'da bulunan gümrük kapılarından gerçekleşmiştir.

Tablo 113: Hatay İli Gümrük Kapılarından Yapılan İhracat ve İthalat (USD)

Yıl	Gümrük adı	İhracat Dolar	İthalat Dolar
2002	İskenderun	102.407.302	1.077.908.363
	Cilvegözü		14.626.754
	İsdemir	287.460.305	754.194.901
	Antakya	148.141.616	1.944.468
	Yıl toplamı:	538.009.223	1.848.674.486
2010	Iskenderun	271.400.225	1.400.266.567
	Cilvegözü	283.786	894.533
	Isdemir	1.450.829.471	4.521.634.491
	Antakya	401.789.950	4.739.423
	Yıl toplamı:	2.124.303.432	5.927.535.014
2016	İskenderun.	1.977.521.258	4.728.763.685
	Cilvegözü	116.040.758	4.937.919
	İsdemir	1.169.861.171	3.947.900.317
	Antakya	367.062.987	1.785.835
	Yıl toplamı:	3.630.486.174	8.683.387.756

Kaynak: TÜİK

Hatay'ın yaklaşık 160 ülkeyle dış ticaret ilişkisi bulunmakta olup, Hatay'dan 151 ülkeye ihracat yapılmaktadır. 2016 yılı ihracat tutarlarına göre en çok ihracat yapılan ilk 10 ülke sırasıyla; Suriye, Suudi Arabistan, Irak, Romanya, Mısır, Rusya, Lübnan, İngiltere, İtalya, Belçika'dır. İlden yapılan ihracatta ilk 15 ülkenin payı %70,78'dir. En çok ithalat yapılan ülkeler Rusya Federasyonu, Brezilya, ABD, Kanada, Hollanda, Almanya, Çin, Ukrayna, Avustralya, İngiltere ve Afrika Cumhuriyeti'dir. İlk 15 ülkenin toplam ithalattan aldığı pay %81,88'dir.

Tablo 114: İhracatın ve İthalatın Ülkelere Göre Dağılımı (2016)

Ülke Adı	İhracat		İthalat		
	USD	Pay (%)		USD	Pay (%)
Suriye	213.927.819	12,26	Rusya Federasyonu	679.687.718	26,44
Suudi Arabistan	202.931.147	11,63	Brezilya	209.337.691	8,14
Irak	165.246.551	9,47	ABD	154.318.252	6
Romanya	104.880.858	6,01	Kanada	145.791.245	5,67
Mısır	97.282.959	5,58	Hollanda	143.073.023	5,57
Rusya Federasyonu	71.877.365	4,12	Almanya	112.725.131	4,38
Lübnan	54.349.288	3,11	Çin	104.422.338	4,06
İngiltere	49.204.469	2,82	Ukrayna	101.200.514	3,94
İtalya	43.165.916	2,47	Avustralya	89.089.301	3,47
Belçika	41.771.478	2,39	İngiltere	71.413.871	2,78
Belarus	40.425.399	2,32	Güney Afrika Cumhuriyeti	69.460.660	2,7
Fas	38.227.254	2,19	İran	65.484.109	2,55
Almanya	38.138.412	2,19	Belçika	58.393.751	2,27
İsrail	37.868.309	2,17	İspanya	54.145.327	2,11
Yemen	35.777.897	2,05	İtalya	46.388.821	1,8
İlk 15 Ülke Toplam	1.235.075.121	70,78	İlk 15 Ülke Toplam	2.104.931.752	81,88
Toplam İhracat	1.744.917.462	100	Toplam İthalat	2.570.898.961	100

Kaynak: TÜİK

Hatay ihracatının önemli bir kısmı Ortadoğu ülkeleri ile Türkiye'ye komşu olan ülkelere yapılmaktadır. Bölgede yaşanan siyasi istikrarsızlıklar ve özellikle komşu ülkelerle dönem dönem ortaya çıkan anlaşmazlıklar dış ticarette olumsuz etki yapmaktadır. Kafkas ve Ortadoğu ülkelerinde yaşanan siyasi ve askeri belirsizlik ortamı Türkiye ihracatını olduğu gibi Hatay il ihracatını da olumsuz etkilemektedir. Özellikle son dönemlerde şiddet ve belirsizliğin artması il ihracatında problemler oluşturabilir. İlin en büyük ihracat pazarı olan Suriye, Irak, Suudi Arabistan, Lübnan, Mısır ve Rusya Federasyonu'nun il ihracatındaki payı %46,2 civarındadır. Son dönemde Rusya Federasyonu'nun Türkiye'den gelen ürünlere bir takım yaptırımlar uygulaması da önümüzdeki dönemde ihracatı bekleyen riskler arasındadır.

Sosyo-ekonomik gelişmişlik açısından önemli bir kriter olan kişi başı ihracat rakamları bölgeler/iller arasındaki büyüklük farklarından kaynaklanan toplam ihracat tutarlarını daha anlamlı ve kıyaslanabilir hale getirmektedir. 2016 yılında Türkiye'de kişi başı 1.786 USD ihracat yapılırken, Hatay'da 1.122 USD kişi başı ihracat yapılmaktadır. 2007-2016 döneminde ilde kişi başına ihracat değeri %29,7 oranında artarken Türkiye genelindeki artış %17,5 olmuştur. Hatay'da kişi başı 1.122 USD'lik ihracata karşılık 1.653 USD kişi başı ithalat yapılırken, Türkiye'nin kişi başına ithalat ortalaması 2.488 USD'dir. 2007-2015 döneminde ilde kişi başına ithalat değeri %7,8 azalırken Türkiye genelindeki artış %3,3'tür. Hatay'da gerek kişi başı ihracat rakamı gerekse kişi başı ithalat değerleri Türkiye ortalamalarına göre düşüktür.

Tablo 115: Kişi Başı İhracat ve İthalat (USD)

	Kişi Başına İhracat			Kişi başına ithalat		
YIL	Türkiye	TR63	Hatay	Türkiye	TR63	Hatay
2007	1.520	537	865	2.409	1.172	1.793
2008	1.846	739	1.247	2.824	1.350	2.366
2009	1.408	628	979	1.942	1.113	1.877
2010	1.545	767	1.147	2.517	1.419	2.115
2011	1.805	960	1.391	2.764	2.197	3.117
2012	2.016	958	1.375	3.128	2.072	2.979
2013	1.980	1.005	1.396	3.282	1.876	2.598
2014	2.029	1.000	1.392	3.117	1.763	2.209
2015	1.827	877	1.191	2.632	1.600	2.108
2016*	1.786	865	1.122	2.488	1.400	1.653

Kaynak: TÜİK
Not: (*): Tarafımızdan hesaplanmıştır.

3.2.2. Diş Ticarette Yoğunlaşma

Dış ticarette yoğunlaşma, dış ticaretin belirli sayıdaki firma tarafından kontrol edilmesi olarak tanımlanmaktadır. Ancak; dış ticaretin belli ülkelerde, belli fasıllarda ya da maddelerde yoğunlaşması da hesaplanabilmektedir. Yoğunlaşma için yaygın olarak iki ölçüt kullanılmaktadır; Yoğunlaşma oranı (CR_m) ve Herfindahl indeksi (H-I).

Yoğunlaşma oranı (CR_m), kolayca hesaplanabilmesi nedeniyle, yaygın olarak kullanılan bir yoğunlaşma ölçüsüdür. Yoğunlaşma oranı, belli sayıdaki firma, ürün, fasıl (sektör) veya ülkenin toplam paylarını ifade eden bir kavramdır. Burada CR_1 en büyük birimin payı, CR_m ise m inci birimin kümülatif payıdır. m değerinin seçilme işlemi tamamen keyfidir. Genellikle yapılan çalışmalarda, CR_4, CR_8 değerleri hesaplanmaktadır. Birim sayısının az oluşu yoğunlaşmanın arttığı ve dış ticaretin az sayıdaki birim tarafından kontrol edildiği anlamına gelir.

CR_m 0 ile 100 arasında bir değer almakta ve aşağıda belirtilen formül yardımıyla hesaplanmaktadır.

$$CRm = \sum_{i=1}^{m} Pi * 100$$

Formülde, CR_m: Yoğunlaşma oranını, P_i ise firma, madde, fasıl veya ülkenin payını göstermektedir.

3.2.2.1. Dış Ticarette Ülke ve Sektör Yoğunlaşması

Bu bölümde Hatay ihracatında ve ithalatında ülkelere göre ve sektörlere göre yoğunlaşma düzeyi incelenmiştir. Yoğunlaşma değerleri, ihracatta ve/veya ithalatta sektör ve ülke düzeyinde çeşitlenme olup olmadığını göstermesi açısından, dış ticaret analizlerinde son derece önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır. Dışa açık, ihracata dayalı büyüme modeli çerçevesinde dünya ekonomisine entegre olan bir ekonomide, ihracat gelirleri az sayıda sektöre ve/veya ülkeye dayanıyorsa, bu malların fiyatlarında ortaya çıkabilecek dalgalanmalar veya dış talepte meydana gelebilecek olası daralmalar ihracat gelirlerinde düşüşe ve istikrarsızlığa neden olabilmektedir. Ancak, ihracat çok çeşitli ürün kompozisyonuna dayanıyor veya çok sayıda ülkeye yönelik yapılıyorsa, düşen fiyatlara ve belli ülkelerde meydana gelecek talep daralmasına rağmen ihracat gelirleri fazla düşmeyecektir. Bu nedenle Hatay iline ilişkin sektör ve ülke yoğunlaşmalarının hesaplanması, belirtilen hususların ortaya konması açısından önemlidir.

3.2.2.1.1. Dış Ticarette Ülke Yoğunlaşma Oranları

Bu alt bölümde ihracat ve ithalatta ülke yoğunlaşma oranları hesaplanmıştır. Yoğunlaşma oranlarını incelemeden önce, Hatay ilinin ülkeler bazında ihracat ve ithalat yapısına kısaca değinmek yararlı olacaktır. Aşağıda yer alan tabloda, Hatay ihracatında ve ithalatında öne çıkan ülkeler ve payları yer almaktadır.

Hatay ihracat değerlerinin ülkeler bazında dağılımı incelendiğinde; ihracatın önemli bir kısmının Ortadoğu ülkeleri, Afrika ülkeleri ve Rusya Federasyonu'na yapıldığı dikkat çekmektedir. Özellikle Suriye, Irak, Mısır, Suudi Arabistan, Lübnan ve Rusya Federasyonu öne çıkmaktadır. Avrupa Birliği ülkeleri ve ABD gibi gelişmiş ülkelerde önemli ihracat partnerleridir. 2016 yılında İhracatta ilk 4 ülkenin payını ifade eden CR_4 %39,37, ilk 8 ülkenin payını gösteren CR_8 ise %55 olarak gerçekleşmiştir. Hatay'dan 151 ülkeye ihracat yapıldığı göz ününe alındığında il ihracatında ülke yoğunlaşmasının yüksek düzeyde olduğu söylenebilir. Bu belli ülkelere ihracat yapılmasında uzmanlaşma olduğunu gösterirken, aynı zamanda ihracatın sınırlı sayıda ülkeye bağımlı olduğunu da ortaya koymaktadır. İhracatın yoğun olarak gerçekleştirildiği az sayıdaki ülke, olası riskleri de barındırmaktadır. Bu ülkelerde meydana gelecek problemler üreticiler için büyük sıkıntılar doğurabilir demektir.

İlden yapılan ithalatta ülke yoğunlaşması ihracata göre nispeten düşük olsa da yine de yüksek oranlardadır. 2016 yılında ilk dört ülkenin toplam ithalat içindeki payı %46,25'dir. İl ithalatında öne çıkan ülkelerin dağılımına bakıldığında ise ilk dört ülkenin Rusya Federasyonu, Brezilya, ABD ve Kanada olduğu görülmektedir. İthalat yapılan ülkelerin ihracat yapılan ülkelere göre daha gelişmiş ülkeler olduğu dikkat çekmektedir.

Tablo 116: Hatay Dış Ticaretinde Ülke Yoğunlaşma Oranları (%)

İHR.	2002		2007		2012		2016	
CR_m	Ülke Adı	CR_i	Ülke Adı	CR_i	Ülke Adı	CR_i	Ülke Adı	CR_i
CR_1	Suudi Arabistan	24,05	Rusya Fed.	14,25	Irak	13,58	Suriye	12,26
CR_2	Romanya	33,26	Romanya	24,66	Suudi Arabistan	26,05	Suudi Arabistan	23,89
CR_3	İngiltere	41,40	Suudi Arabistan	34,68	Rusya Fed.	35,89	Irak	33,36
CR_4	**Rusya Fed.**	**49,08**	**İsrail**	**41,78**	**Mısır**	**43,87**	**Romanya**	**39,37**
CR_5	Kesinleşmemiş	55,52	Suriye	46,32	Lübnan	50,05	Mısır	44,95
CR_6	Ürdün	59,57	K. K. Türk Cum.	50,80	Romanya	53,57	Rusya Fed.	49,07
CR_7	Almanya	62,76	Ürdün	53,58	ABD	56,89	Lübnan	52,18
CR_8	**İtalya**	**65,89**	**Ukrayna**	**56,33**	**İsrail**	**59,92**	**İngiltere**	**55,00**
CR_9	Sudan	68,65	Almanya	59,08	Suriye	62,71	İtalya	57,47
CR_{10}	Mısır	71,20	İtalya	61,79	İtalya	65,45	Belçika	59,87
CR_{11}	Lübnan	73,75	İspanya	64,35	İngiltere	67,90	Belarus	62,18
CR_{12}	**Suriye**	**76,28**	**Lübnan**	**66,80**	**Ukrayna**	**70,00**	**Fas**	**64,37**
İTH.	**2002**		**2007**		**2012**		**2016**	
CR_m	Ülke Adı	CR_i	Ülke Adı	CR_i	Ülke Adı	CR_i	Ülke Adı	CR_i
CR_1	Kanada	26,58	Ukrayna	17,18	ABD	23,54	Rusya Fed.	26,44
CR_2	Avustralya	41,12	Rusya Fed.	30,34	Rusya Fed.	39,75	Brezilya	34,58
CR_3	ABD	52,50	Çin	38,35	Brezilya	49,34	ABD	40,58
CR_4	**Ukrayna**	**61,76**	**ABD**	**45,28**	**Ukrayna**	**58,06**	**Kanada**	**46,25**
CR_5	Çin	69,18	Kanada	51,58	Avustralya	64,05	Hollanda	51,82
CR_6	Rusya Fed.	74,00	Brezilya	57,44	Kanada	69,03	Almanya	56,20
CR_7	Polonya	77,82	Almanya	62,74	G. Afrika Cum.	72,48	Çin	60,27
CR_8	**Romanya**	**80,08**	**Avustralya**	**67,50**	**İtalya**	**75,05**	**Ukrayna**	**64,20**
CR_9	Suriye	82,17	İngiltere	71,99	İngiltere	77,51	Avustralya	67,67
CR_{10}	Brezilya	83,67	Romanya	76,27	Hollanda	79,93	İngiltere	70,44
CR_{11}	İtalya	85,11	G. Afrika Cum.	79,59	Almanya	81,95	G. Afrika Cum.	73,15
CR_{12}	**İspanya**	**86,51**	**İsveç**	**81,73**	**İspanya**	**83,92**	**İran**	**75,69**

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Hatay'da gerek ihracat gerekse ithalatta yoğunlaşma oranlarının ne kadar yüksek olduğu Türkiye verileri ile karşılaştırıldığında net olarak ortaya çıkmaktadır. 2016 yılı itibariyle Türkiye'de ilk 4 ülkenin toplam payını gösteren CR_4 %28,70 iken Hatay'da bu oran %39,37'dir. İthalatta da benzere bir durum söz konusu olup CR4 Türkiye'de %36.,73 iken Hatay'da %46,25'dir. Aşağıdaki tabloda yoğunlaşma oranlarının yıllar itibariyle gelişimi verilmiştir.

Tablo 117: Hatay ve Türkiye Dış Ticareti 2002-2016 Döneminde Ülke Yoğunlaşma Oranları (%)

	İhracat				İthalat			
	Cr4		Cr8		Cr4		Cr8	
	Türkiye	Hatay	Türkiye	Hatay	Türkiye	Hatay	Türkiye	Hatay
2002	40,56	49,08	55,78	65,89	35,17	61,76	55,73	80,08
2003	38,30	47,36	54,20	63,86	35,39	48,72	54,16	67,41
2004	37,67	36,60	53,96	57,98	35,48	51,01	53,00	68,22
2005	35,25	40,92	51,63	59,05	35,10	54,55	52,82	70,49
2006	33,10	39,34	49,65	60,72	36,46	46,58	54,06	68,92
2007	31,76	41,78	47,73	56,33	37,65	45,28	54,18	67,50
2008	27,95	41,72	44,20	57,56	38,47	54,84	56,01	72,87
2009	27,25	41,55	42,41	64,10	38,88	47,88	55,38	71,74
2010	27,46	34,48	43,24	58,54	37,00	49,25	54,59	70,35
2011	28,36	41,86	44,15	58,92	35,15	56,04	53,38	73,74
2012	27,92	43,87	45,91	59,92	35,28	58,06	54,91	75,05
2013	27,27	38,33	42,89	55,27	34,69	63,26	52,77	75,64
2014	27,33	37,84	42,24	55,82	35,59	58,55	53,24	74,17
2015	27,40	42,07	43,15	60,03	37,53	52,96	54,44	71,62
2016	28,70	39,37	44,86	55,00	36,73	46,25	52,17	64,20

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

Türkiye ve Hatay ihracatında ülke yoğunlaşmalarında geçmiş yıllarda yıllar itibariyle düşüş söz konusu olmakla birlikte özellikle Hatay'da bağımlılığın azaldığı ihracatta ülke çeşitliliğinin arttığını söylemek zordur.

3.2.2.1.2. Dış Ticarette Sektörel Yoğunlaşma Oranları

Hatay ili ihracatında/ithalatında sektörel düzeyde yoğunlaşmanın ortaya konması; ilin ihracatta/ithalatta hangi sektörlerde uzmanlaştığı, hangi sektörlerde zorlandığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Sektörel yoğunlaşma oranlarını incelemeden önce, il ihracatında önemli ağırlığa sahip sektörlerin belirlenmesi sektörel yoğunlaşmanın daha iyi anlaşılması açısından gerekli görülmektedir. Bu nedenle ihracatın sektörlere göre dağılımı öncelikle değerlendirilmiştir.

Hatay ihracatında ilk 4 sektörün toplam payını gösteren CR4 oranı %76,14, ilk 8 sektörün toplam payını gösteren CR8 oranı ise %88,75 olarak tespit edilmiştir. Hatay ihracatında sektörel yoğunlaşmanın çok yüksek olduğu görülmektedir.

Hatay ithalatında ilk 4 sektörün toplam payını gösteren CR4 oranı %81,1, ilk 8 sektörün toplam payını gösteren CR8 oranı ise %96,9 olarak tespit edilmiştir. İlk 4 sektör toplamından oluşan CR4 sektörel yoğunlaşma Hatay ithalatında ihracata göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Hatay ihracatında ve ithalatında oldukça yüksek olan yoğunlaşma oranları tek yıla mahsus olmayıp, geçmiş yıllarda da söz konusu oranlar yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir. İl ihracatında CR4 yoğunlaşma oranının 2'li digitte az da olsa düşüş kaydettiği, ithalatta ise arttığı dikkati çekmektedir. Hatay'ın *ihracatta ve ithalatta daha az sayıda sektöre dayalı bir dış ticaret profiline sahip olduğu görülmektedir. Bu durumda ihracatta uzmanlaşma artmakta ancak az sayıda sektöre bağımlılık oluşmaktadır. Bu noktada Hatay'da sektörel çeşitliliğin artırılması gerekmektedir.*

Tablo 118: Hatay ve Türkiye Dış Ticaret 2 Dijitte Yoğunlaşma Oranlarının Gelişimi

	İhracatta Sektörel Yoğunlaşma Oranları											
	Hatay					Türkiye						
	CR4	CR8	CR12	CR16	CR20	CR4	CR8	CR12	CR16	CR20
2002	82,74	94,90	98,16	99,63	99,89	52,66	72,86	87,24	95,77	98,39
2003	85,35	95,08	98,03	99,54	99,93	51,46	72,24	86,41	95,99	98,53
2004	84,63	94,86	98,70	99,52	99,90	52,19	72,30	86,55	96,14	98,48
2005	83,38	94,67	98,17	99,54	99,87	48,70	69,93	84,50	95,89	98,28
2006	81,49	93,91	97,90	99,62	99,89	48,46	68,68	83,71	95,54	98,09
2007	81,01	91,63	96,62	99,53	99,84	48,44	69,30	84,03	95,23	98,07
2008	84,64	92,89	96,93	99,55	99,88	49,05	71,09	85,51	95,40	98,23
2009	83,30	92,85	97,21	99,42	99,95	46,14	68,47	84,33	94,88	97,89
2010	86,28	93,64	97,48	99,48	99,96	44,64	67,85	84,38	93,94	97,83
2011	86,26	92,88	96,67	99,20	99,89	43,48	67,94	85,25	94,27	97,86
2012	84,90	92,52	96,94	99,15	99,88	46,29	69,81	85,58	94,31	97,91
2013	81,40	90,00	95,57	98,66	99,77	41,69	66,79	83,87	93,29	97,69
2014	78,53	89,09	95,22	98,25	99,50	41,27	66,81	84,16	93,48	97,48
2015	76,34	88,86	94,48	98,07	99,46	43,35	68,61	85,38	93,82	97,59
2016	76,14	88,75	94,22	98,39	99,47	45,56	70,22	86,36	93,83	97,59

	İthalatta Sektörel Yoğunlaşma Oranları									
	Hatay					Türkiye				
2002	78,46	93,52	97,76	99,18	99,78	51,18	70,48	81,74	90,10	96,17
2003	69,08	89,99	97,16	99,14	99,83	50,68	72,85	84,52	92,31	96,83
2004	70,06	89,54	97,35	99,27	99,83	49,60	72,60	83,95	91,65	97,03
2005	73,60	89,48	96,36	99,14	99,88	50,27	72,99	83,70	91,17	96,53
2006	71,69	92,16	97,20	99,41	99,88	51,28	73,36	83,47	90,72	96,46
2007	73,15	93,59	97,56	99,27	99,84	51,41	73,16	84,27	91,15	96,33
2008	81,39	95,01	98,49	99,44	99,81	51,33	74,25	84,37	91,21	96,34
2009	75,55	95,44	98,87	99,54	99,87	46,48	69,55	81,40	89,47	95,81
2010	68,47	92,67	97,97	99,24	99,79	45,80	70,18	82,61	90,19	96,21
2011	74,53	95,35	98,46	99,30	99,70	47,75	71,86	83,59	91,05	96,38
2012	78,84	95,57	98,89	99,54	99,89	50,05	73,13	83,53	91,09	96,33
2013	78,42	96,25	98,90	99,58	99,86	50,76	72,76	83,44	91,02	96,43
2014	78,00	94,77	98,62	99,55	99,90	48,68	71,13	82,63	90,61	96,29
2015	84,48	96,61	99,11	99,67	99,92	46,24	69,10	80,15	89,38	95,33
2016	81,11	96,90	98,80	99,60	99,92	46,78	68,67	80,29	89,93	95,68

Kaynak: TUİK verilerinden hareketle tarafımızdan hesaplanmıştır.

Hatay İhracatının ISIC Rev. 3 bazında sektörel dağılımını gösteren aşağıda yer alan tablo incelendiğinde, 2016 yılı itibarıyla öne çıkan sektörler şunlardır; Ana metal sanayi [35,9], Tarım ve hayvancılık [27,5], Motorlu kara taşıtı ve römorklar [6,5], Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat [6,1].

2016 yılı itibarıyla Hatay **İthalatında** öne çıkan sektörler; Ana metal sanayi [28,9], Maden kömürü, linyit ve turb [21,2], Atık ve hurdalar [19,6], Metal cevherleri [11,4].

Tablo 119: Dış Ticarette 2 Dijitte Sektörel Yoğunlaşma Oranları (2016)

Crm	İhracat				İthalat			
	ISIC Sektör Adı	USD	Pay (%)	Cri	ISIC Sektör Adı	USD	Pay (%)	Cri
Cr_1	Ana metal sanayi	627.254.121	35,95	35,95	Ana metal sanayi	742.984.713	28,90	28,90
Cr_2	Tarım ve hayvancılık	480.391.468	27,53	63,48	Maden kömürü , linyit ve turb	545.525.468	21,22	50,12
Cr_3	Motorlu kara taşıtı ve römorklar	113.744.387	6,52	70,00	Atık ve hurdalar	503.613.245	19,59	69,71
Cr_4	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	107.191.921	6,14	76,14	Metal cevherleri	293.181.783	11,40	81,11
Cr_5	Gıda ürünleri ve içecek	94.980.586	5,44	81,58	Kimyasal madde ve ürünler	180.277.449	7,01	88,12
Cr_6	Tekstil ürünleri	48.789.577	2,80	84,38	Tarım ve hayvancılık	92.793.016	3,61	91,73
Cr_7	Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	41.583.993	2,38	86,76	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve teçhizat	80.265.764	3,12	94,86
Cr_8	Kimyasal madde ve ürünler	34.652.061	1,99	88,75	Kok kömürü, rafine edilmiş pet. Ür. ve nükleer yakıtlar	52.601.527	2,05	96,90
Cr_9	Metalik olmayan diğer mineral ürünler	25.600.080	1,47	90,22	Metalik olmayan diğer mineral ürünler	15.511.136	0,60	97,50
Cr_{10}	BYS elektrikli mekina ve cihazlar	24.796.309	1,42	91,64	BBYS elektrikli makina ve cihazlar	12.064.403	0,47	97,97
Cr_{11}	Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	24.228.010	1,39	93,03	Tekstil ürünleri	11.509.296	0,45	98,42
Cr_{12}	Plastik ve kauçuk ürünleri	20.913.456	1,20	94,22	Kağıt ve kağıt ürünleri	9.774.262	0,38	98,80
Cr_{13}	Kok kömürü, rafine edilmiş pet. Ür. ve nükleer yakıtlar	19.278.574	1,10	95,33	Gıda ürünleri ve içecek	6.399.935	0,25	99,05
Cr_{14}	Metal cevherleri	18.178.558	1,04	96,37	Metal eşya sanayi (makine ve teçhizatı hariç)	5.232.142	0,20	99,25
Cr_{15}	Balıkçılık	18.068.111	1,04	97,41	Tıbbi aletler; hassas optik aletler ve saat	4.874.110	0,19	99,44
Cr_{16}	Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler	17.096.586	0,98	98,39	Taşocakçılığı ve diğer madencilik	4.021.101	0,16	99,60
Cr_{17}	Giyim eşyası	9.267.668	0,53	98,92	Plastik ve kauçuk ürünleri	3.662.801	0,14	99,74
Cr_{18}	Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	4.410.094	0,25	99,17	Diğer ulaşım araçları	2.173.189	0,08	99,83
Cr_{19}	Atık ve hurdalar	2.759.778	0,16	99,33	Mobilya ve başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	1.387.609	0,05	99,88
Cr_{20}	Maden kömürü , linyit ve turb	2.528.137	0,14	99,47	Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	1.011.261	0,04	99,92

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

Hatay ihracatında ve ithalatında 2 dijitte sektörel yoğunlaşmanın çok yüksek olduğu görülmektedir. İhracatta yoğunlaşma oranlarının düşük olması sektörel çeşitliliğin artması anlamına geleceğinden krizlere karşı daha dirençli bir ihracat kompozisyonu demektir. *Bu bağlamda ilin hem ihracatçı sektörlerinin sayısını arttırarak çeşitliliği sağlaması hem de sektörel payları düşürmesi büyük önem taşımaktadır. Benzer şekilde yüksek ithalat yoğunlaşması da mal tedarikinin az sayıda sektöre bağımlı olduğunu göstermektedir. Bu kapsamda ithal ikameci bir politika güdülerek, ithalata bağımlılığın azaltılması gerekmektedir.* İthal ikameci bir üretim politikası ile, Hatay'ın dışa bağımlı olduğu ürünlerin ilde yerli işletmelerce üretilmesinin teşvik edilmesi, teşvik ve hibe politikasının buna göre belirlenmesi gerekmektedir.

2'li bazda sektör yoğunlaşmaları il ihracatında ve ithalatında önemli ipuçları vermektedir. Ancak 4'lü digitte yapılacak analiz ile, alt sektörler ve ürünler net olarak görülecektir. Bu nedenle Hatay ihracatının ve ithalatının 4'lü digitte yoğunlaşma analizi yapılmıştır. İl ihracatında sektörel yoğunlaşma oranları 4'lü sektör ayrımında incelendiğinde, 2016 yılı itibarıyla öne çıkan sektörler şöyle sıralanmaktadır:

- Demir-çelik ana sanayi
- Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri
- Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri
- Motorlu kara taşıtları ve motorları
- Diğer genel amaçlı makineler
- Motorlu kara taşıtlarının karasörleri ve römorkları
- Mobilya
- İşlenmiş sebze ve meyveler

2016 yılı itibarıyla il ithalatında sektörel yoğunlaşma oranları 4'lü sektör ayrımında incelendiğinde öne çıkan sektörler ise şöyle sıralanmaktadır:

- Demir-çelik ana sanayi
- Maden kömürü
- Atık ve hurdalar
- Demir cevheri
- Kimyasal gübre ve azotlu bileşikler
- Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler
- Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler
- Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi

Hatay ili ihracatında 4'lü dijitte ilk 4 sektörün toplam payını gösteren CR_4 ve ilk 8 sektörün toplam payını gösteren CR_8 oranları sırasıyla %65,4 ve %75,3 olarak gerçekleşmiştir. Dörtlü digitte Hatay ilinin ithal ettiği ürünlerde ise CR_4 %79,0, CR_8 %90,5 olarak gerçekleşmiştir. İlde yoğunlaşma oranları gerek ihracatta gerekse ithalatta hem CR4 hem de CR8 olarak yüksek düzeylerdedir.

Tablo 120: Dış Ticarette 4 Dijitte Sektör Yoğunlaşma Oranları (2016)

CR_m	ISIC	İhracat (USD)	Payı (%)	Cr_i	ISIC	İthalat (USD)	Payı (%)	Cr_i
Cr_1	Demir-çelik ana sanayi	625.334.328	35,84	35,84	Demir-çelik ana sanayi	690.058.741	26,84	26,84
Cr_2	Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri	358.346.143	20,54	56,37	Maden kömürü	545.520.444	21,22	48,06
Cr_3	Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri	95.978.790	5,50	61,87	Atık ve hurdalar	503.613.245	19,59	67,65
Cr_4	**Motorlu kara taşıtları ve motorları**	**61.161.344**	**3,51**	**65,38**	**Demir cevheri**	**291.881.963**	**11,35**	**79,00**
Cr_5	Diğer genel amaçlı makineler	55.061.685	3,16	68,54	Kimyasal gübre ve azotlu bileşikler	107.939.919	4,20	83,20
Cr_6	Motorlu kara taşıtlarının karasörleri ve römorkları	39.785.105	2,28	70,82	Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler	75.809.565	2,95	86,15
Cr_7	Mobilya	39.359.300	2,26	73,07	Sentetik kauçuk ve plastik hammaddeler	58.168.172	2,26	88,41
Cr_8	**İşlenmiş sebze ve meyveler**	**39.204.696**	**2,25**	**75,32**	**Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi**	**52.925.972**	**2,06**	**90,47**
Cr_9	Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri	33.572.861	1,92	77,24	Rafine edilmiş petrol ürünleri	43.046.487	1,67	92,15
Cr_{10}	Tahıl ve başka yerde sınıflandırılmamış bitkisel ürünler	25.588.830	1,47	78,71	Metalurji makineleri	31.229.503	1,21	93,36
Cr_{11}	Maden, taşocağı ve inşaat makineleri	18.292.672	1,05	79,76	Diğer özel amaçlı makineler	16.939.507	0,66	94,02
Cr_{12}	**Balıkçılık**	**18.068.111**	**1,04**	**80,79**	**Meyveler, sert kabuklular, içecek ve baharat bitkileri**	**15.125.740**	**0,59**	**94,61**
Cr_{13}	Demir dışı metal cevherleri	18.003.232	1,03	81,82	Ateşe dayanıklı seramik ürünleri	12.434.117	0,48	95,09
Cr_{14}	Elektrik mororu, jeneratör, trasformatörler	15.921.359	0,91	82,74	Diğer genel amaçlı makineler	10.094.107	0,39	95,48
Cr_{15}	Kok fırını ürünleri	15.162.547	0,87	83,61	Kok fırını ürünleri	9.472.665	0,37	95,85
Cr_{16}	**Plastik ürünleri**	**14.652.156**	**0,84**	**84,44**	**Tekstil elyafınından iplik ve dokunmuş tekstil**	**8.791.932**	**0,34**	**96,19**
Cr_{17}	Öğütülmüş tahıl ürünleri	13.622.801	0,78	85,23	Kağıt hamuru, kağıt ve mukavva	8.465.010	0,33	96,52
Cr_{18}	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	12.797.938	0,73	85,96	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli teçhizat	6.591.133	0,26	96,78
Cr_{19}	Kimyasal gübre ve azotlu bileşikler	12.459.812	0,71	86,67	Mil yatağı, dişli, dişli takımı ve tahrik tertibatı	5.482.961	0,21	96,99
Cr_{20}	**Çimento, kireç ve alçı**	**12.173.690**	**0,70**	**87,37**	**Ana kim. mad. (kim. Güb. ve azotlu bileşikler hariç)**	**5.389.087**	**0,21**	**97,20**

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

Hatay'da ihracat-ithalat sektörel (dört digit) yoğunlaşma oranlarının Türkiye ortalamalarının üzerinde olduğu dikkat çekmektedir. 2016 yılı itibariyle Türkiye'de ilk 4 sektörün toplam payını gösteren CR_4 %31,9 iken Hatay'da bu oran %65,4'dür. İthalatta Türkiye'de CR_4 %26,2, Hatay'da CR_4 %79,0'dır. Türkiye ihracatında sektör yoğunlaşma (dört digit) oranlarında yıllar itibariyle az da olsa düşüş olmuş, Hatay'da ise sabit kalmıştır.Dolayısıyla gerek Türkiye gerek Hatay için bağımlılığın azaldığı ihracatta sektörel çeşitliliğin arttığını söylemek zordur. 2002 yılında Cr_4 Türkiye ihracatında %37.5 iken 2016 yılında %31,9'a gerilemiş, Hatay'da bu oran 2002 yılında %65,9 iken 2016 yılında %65,4'e düşmüştür. İthalatta ise sektörel yoğunlaşma (CR_4) hem Türkiye genelinde hem de Hatay'da 2002-2016 döneminde artış göstermiştir.

Tablo 121: Hatay ve Türkiye Dış Ticaretinin 4'lü Dijitte Yoğunlaşma Oranlarının Gelişimi

İhracatta Sektörel Yoğunlaşma Oranları										
	Hatay					Türkiye				
	CR4	CR8	CR12	CR16	CR20	CR4	CR8	CR12	CR16	CR20
2002	65,9	81,0	88,1	92,0	93,9	37,5	53,0	62,3	68,5	73,5
2003	66,9	84,3	89,3	92,4	94,3	36,8	51,8	61,1	67,5	72,0
2004	70,6	83,6	89,8	93,3	95,0	39,3	53,1	62,6	68,7	73,0
2005	70,3	81,9	87,9	91,7	93,7	36,0	49,8	60,4	67,3	71,9
2006	68,4	81,7	87,6	90,8	93,0	35,5	49,0	58,8	66,2	71,1
2007	69,9	79,6	85,6	89,4	92,3	36,3	49,1	58,2	65,3	70,2
2008	76,4	83,6	88,4	91,4	93,9	38,1	51,1	59,3	65,9	70,8
2009	71,2	80,3	85,8	90,1	92,9	33,7	46,3	56,0	62,7	67,6
2010	76,6	84,7	89,2	92,3	94,5	31,4	44,5	54,7	61,3	66,3
2011	77,8	84,5	88,7	91,4	93,6	31,4	44,1	54,1	60,8	66,0
2012	76,8	83,3	87,6	90,5	92,6	34,0	47,4	56,6	63,0	68,1
2013	69,7	77,5	82,6	86,0	88,7	28,0	41,7	51,8	58,7	64,2
2014	68,2	76,7	82,4	85,9	88,9	27,3	40,9	51,8	58,9	64,3
2015	66,8	76,3	80,8	84,5	87,8	29,8	42,4	53,3	60,4	65,5
2016	65,4	75,3	80,8	84,4	87,4	31,9	44,4	54,3	61,3	66,0
İthalatta Sektörel Yoğunlaşma Oranları										
	Hatay					Türkiye				
2002	74,9	89,1	93,3	95,7	97,1	26,3	41,3	52,9	61,1	67,6
2003	66,9	83,2	89,6	93,7	95,6	28,9	44,3	57,0	65,6	71,7
2004	69,9	84,1	89,7	92,9	95,1	30,3	45,4	57,3	65,0	70,7
2005	68,1	81,9	88,6	92,7	94,7	31,8	47,6	58,0	64,7	70,5
2006	67,6	84,8	90,5	93,4	95,8	33,0	49,2	58,9	65,2	70,5
2007	67,6	85,9	90,8	93,4	95,1	33,0	49,6	59,5	65,8	70,9
2008	80,8	91,7	94,1	95,6	96,7	36,3	52,7	62,4	67,7	72,3
2009	72,9	89,7	93,9	95,8	97,1	30,6	45,2	55,7	62,5	68,2
2010	67,9	85,2	91,2	94,0	95,4	31,0	47,6	58,0	64,7	70,1
2011	73,5	90,8	94,0	95,6	96,7	33,5	50,3	59,6	65,4	70,4
2012	77,5	91,4	94,3	95,9	97,1	36,1	52,6	60,6	66,3	70,9
2013	77,0	92,9	96,1	97,3	98,0	36,2	51,9	60,5	66,3	71,0
2014	76,5	90,7	94,7	96,1	97,0	33,4	49,6	59,4	65,3	70,4
2015	83,0	90,7	95,3	96,7	97,6	28,9	44,7	55,0	61,8	67,4
2016	79,0	90,5	94,6	96,2	97,2	26,2	41,3	51,7	59,4	65,5

Kaynak: TUİK verilerinden hareketle tarafımızdan hesaplanmıştır.

3.2.3. İhracatta Uzmanlaşma Katsayısı ve İl İhracatında Öne Çıkan Sektörlerin Belirlenmesi

3.2.3.1. İhracat Uzmanlaşma Katsayısı Yüksek Olan Sektörler

Balassa tarafından geliştirilen ve literatürde yaygın olarak kullanılan Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler (RCA) endeksi; ülkelerin mevcut ticaret verilerinden yararlanılarak karşılaştırmalı üstünlüğünü gösteren bir endeks olarak, ülkeler arasındaki karşılaştırmalı üstünlüğün nedenine inmeden, görünen bir avantaj farkı olup olmadığını açıklamayı amaçlamaktadır. Balassa'nın endeksi bir ülkenin sadece ihracat verilerini dikkate aldığı için Karşılaştırmalı İhracat Performans Endeksi (Comparative Export Performance Index-relative export advantage) olarak da adlandırılmaktadır *(Seymen, Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı ve Rekabet Gücü,2009)*. İldeki herhangi bir sektör ihracatının il toplam ihracatındaki payının, o sektörün ülke toplam ihracatındaki payına oranını ifade eden ihracat yoğunlaşma veya uzmanlaşma katsayısı, sektörün ülke ihracatındaki göreli üstünlüğünü ifade etmektedir ve şu formülle hesaplanmaktadır;

Uzmanlaşma Katsayısı (LQ) = $(X_{ij} / X_i)/(X_j/X)$

X_{ij}: i ilinde/bölgesinde j sektörünün ihracatı,

X_i: i ilinin/bölgesinin toplam ihracatı,

X_j: Türkiye'deki j sektörünün toplam ihracatı,

X: Türkiye'nin toplam ihracatı.

Yoğunlaşma katsayılarının tamamı için, 1'in üzerindeki değerler sektörün Hatay'daki göreli üstünlüğü/avantajını ifade etmektedir. Buna göre, 2002-2016 döneminde sırasıyla Tarım ve hayvancılık, Balıkçılık, Ana metal sanayi, Ağaç ve mantar ürünleri (mobilya hariç); hasır vb. örülerek yapılan maddeler, sektörlerinin il ihracatında uzmanlaşmış ve öne çıkan sektörler olduğu görülmektedir. Bu sektörlerin dışında 2002-2016 ortalaması 1'in üzerinde olan Maden kömürü , linyit ve turb, Diğer iş faaliyetleri, Metal cevherleri, Gıda ürünleri ve içecek sektörlerinin de eklenmesiyle toplam sekiz sektörün Hatay'da ihracatta uzmanlaşmış olduğu ifade edilebilir. 2002-2016 döneminde ihracatta uzmanlaşmış ve öne çıkan sektörler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 122: Hatay'da İhracat Yoğunlaşma Katsayıları ve Öne Çıkan Sektörler (2 Digit)

Sektör Adı	2002	2012	2013	2014	2015	2016	Ortalama
Maden kömürü , linyit ve turb		1,16	7,40	47,64	40,75	38,33	11,22
Tarım ve hayvancılık	10,96	6,99	6,79	6,00	6,14	7,30	8,46
Balıkçılık	3,16	5,67	4,91	3,86	3,60	3,57	3,72
Ana metal sanayi	1,50	2,72	3,77	4,13	3,27	2,87	3,00
Ağaç ve mantar ür. (mob. hariç); hasır vb. ör. yapılan mad.	8,90	1,40	1,36	1,39	1,95	2,05	2,54
Diğer iş faaliyetleri	19,80						1,55
Metal cevherleri			1,59	2,34	1,87	1,63	1,17
Gıda ürünleri ve içecek	1,90		1,07	1,01			1,13

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

Yukarıda ISIC Revize 3'e göre 2 dijitte incelenen Hatay ihracatında "yoğunlaşma katsayıları ve öne çıkan sektörler" 4 dijitte değerlendirildiğinde, alt sektörler itibarıyla öne çıkan sektörleri görmek mümkün olacaktır.

2016 yılı itibarıyla il ihracatında Türkiye'ye oranla uzmanlaşmış ve öne çıkan sektörler sırasıyla Kok fırını ürünleri; Ağaçtan yapılan ambalaj malzemeleri; Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri; Meyveler, sert kabuklular, iç. ve baharat bitkileri.; Motorlu kara taşıtları karasörleri ve römorkları; Demir-çelik ana sanayi; Diğer genel amaçlı makineler; Tahıl ve BYS bitkisel ürünler, Buna göre 4 dijite göre yoğunlaşma katsayıları tüm yıllar için 1'in üzerinde çıkan sektör sayısı 8 olup, 2002-2016 döneminde ortalaması yüksek olan 21 sektörün de eklenmesiyle 29'a ulaşmaktadır.

Aşağıdaki Tablo'da 2002-2016 ortalamasına göre Hatay ili ihracatında yoğunlaşma katsayıları 1'in üzerinde olan sektörler verilmiştir.

Tablo 123: Hatay'da İhracat Yoğunlaşma Katsayıları ve Öne Çıkan Sektörler (4 Digit)

Sektör Adı	2002	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Ort.
Kok fırını ürünleri	7,18	64,62	55,73	38,60	29,34	65,00	54,25	47,48
Ağaçtan yapılan ambalaj malzemeleri	40,26	19,86	22,45	23,37	22,78	26,21	25,64	29,91
Maden kömürü			1,38	16,22	55,40	43,43	44,32	12,69
Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri	21,50	7,53	7,49	7,56	7,86	9,03	14,00	12,48
Mey., sert kabuklular, iç. ve baharat bit.	13,14	10,22	9,67	9,46	7,97	7,52	9,09	10,64
Mot. kara taşıt. karasörleri ve römorkları	1,88	3,91	4,37	3,92	4,55	4,61	7,28	5,83
Linyit			1,81	1,08			29,07	5,36
Metalurji makineleri	10,19	1,87	2,19	4,47	3,40	5,56	8,63	4,99
Fotoğrafçılıkla ilgili faaliyetler	57,48							4,99
Demir-çelik ana sanayi	1,71	5,02	6,02	5,67	6,34	7,32	7,04	4,59
Balıkçılık	3,16	5,40	5,67	4,91	3,86	3,60	3,57	3,72
Diğer genel amaçlı makineler	5,09	2,44	2,75	2,69	2,71	2,90	3,09	3,50
Tahıl ve BYS bitkisel ürünler	5,30	2,09	1,42	1,74	1,09	1,33	1,66	3,05
Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağlar	4,41	1,06	1,56	2,07	3,17	1,33		2,93
Kereste ve parke	20,95				1,06	1,22	1,50	2,28
Makarna, şehriye, kuskus vb. unlu mamüller	10,03							2,01
Halat, ip, sicim ve ağ		1,84	1,32	1,46	4,85	8,03	6,25	1,98
Öğütülmüş tahıl ürünleri	5,51	1,69	1,08					1,72
Demir cevheri				8,74	4,69	6,25		1,71
Nişasta ve nişastalı ürünler		1,13	2,17	1,80	1,75	1,49	1,42	1,36
BYS hayvanlar ve hayvansal ürünler	4,26							1,32
Şeker			5,77	10,90	1,31			1,30
İşlenmiş sebze ve meyveler	2,17			1,31	1,11	1,02	1,15	1,27
Mobilya	1,59	1,19	1,38	1,29	1,38	1,70	1,50	1,25
Kimyasal gübre ve azotlu bileşikler				1,75	2,32	2,44	5,69	1,25
Alkolsüz içecekler, maden ve memba suları				2,64	2,75	2,75	2,69	1,21
Demir dışı metal cevherleri				1,24	2,19	1,80	1,65	1,13
Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri	1,31		1,30	1,18	1,14	1,15	1,28	1,03
Çimento, kireç ve alçı					2,05	2,29	1,83	1,01

Kaynak: TUİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

3.2.3.2. Dış Ticarette Rekabet Gücüne Sahip Sektörler

Hatay ili ihracatında öne çıkan sektörleri dış ticaretteki rekabet durumuna göre analiz etmek için "Açıklanmış Karşılaştırmalı Üstünlükler" olarak adlandırılan RCA hesaplaması benimsenmiştir[15]. Literatürde dış ticarette rekabet gücü iki endeks yoluyla hesaplanmaktadır. Bunlardan birincisi Balassa Endeksi'dir ki, bir önceki bölümde yapılan uzmanlaşma analizi bu yöntemle yapılmıştır. İkinci analiz ise ihracatla birlikte ithalatı da analize dahil eden ve Volrath tarafından geliştirilen endekstir. Volrath'a göre ithalatı da barındıran rekabet gücü formülü şu şekildedir:

$$RCA_{Bölge} = [\ln [(X_{ij} / X_{it}) / (X_{nj} / X_{nt})] - \ln [(M_{ij} / M_{it}) / (M_{nj} / M_{nt})]]$$

15 Türkiye İmalat Sanayiinin Analizi (2005-2010 Dönemi, 22 Ana Sektör İtibariyle), Türkiye Kalkınma Bankası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, 2012, Ankara

Burada;

X_{ij} : i ülkesinin j mal grubundaki ihracatını,

X_{it} : i ülkesinin toplam ihracatını,

X_{nj} : j mal grubunun dünya ihracatını,

X_{nt} : dünya toplam ihracatını,

M_{ij} : i ülkesinin j mal grubundaki ithalatını,

M_{it} : i ülkesinin toplam ithalatını,

M_{nj} : j mal grubunun dünya ithalatını,

M_{nt} : dünya toplam ithalatını İfade etmektedir.

Balassa Endeksi daha çok ihracatta uzmanlaşma/yerelleşme katsayısını ifade ederken, Volrath Endeksi ihracatı ve ithalatı birlikte değerlendiren bir rekabet gücü analizidir. Sektörlerin dış ticaretteki rekabet gücünü tespit etmek amacıyla, Hatay ve Türkiye için dış ticaret verilerinden hesaplanan RCA skorlarına göre, skor değeri 50'den büyük olan (RCA>50) sektörler rekabet gücü yüksek olan sektörler, skor değeri -50'den büyük 50'den küçük olan sektörler (50>RCA>-50) rekabet gücü marjinal sınırda, skor değeri -50'den küçük olan sektörler (RCA<-50) rekabet gücü olmayan sektörler olarak belirlenmiştir. RCA sıralaması 2002-2016 RCA ortalamalarına göre yapılmıştır.

Hatay dış ticaretinde ikili dijite göre hesaplanan rekabet gücü yüksek olan sektörler aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 124: RCA Skorlarına Göre Rekabet Gücü Olan Sektörler (2 Dijit)

Sektör Adı	2002	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2002-2016 Ort
20-Ağaç ve mantar ür. (mob.hariç); Hasır vb. ör. yapılan mad.	109,02	148,42	237,60	553,34	389,54	491,44	565,57	387,63
36-Mobilya ve BYS diğer ürünler	456,41	386,74	374,13	346,42	269,82	256,78	252,60	314,42
18-Giyim eşyası	212,05	476,78	225,12	180,30	558,59	404,92	439,62	291,59
5-Balıkçılık	68,04	262,99	251,60	252,16	198,58	320,59	733,48	275,42
34-Motorlu kara taş. ve römorklar	46,31	235,43	387,56	324,03	369,41	472,73	503,38	239,91
1-Tarım ve hayvancılık	184,41	332,30	290,05	219,82	237,95	202,81	195,38	239,54
74-Diğer iş faliyetleri	298,58	-344,64	160,06	265,49	227,90	570,82	308,65	229,77
19-Dabaklanmış deri, bavul, el çantası, saraciye ve ayakkabı	144,22	205,66	189,55	125,63	170,51	151,15	164,02	196,75
15-Gıda ürünleri ve içecek	32,08	237,01	294,81	268,25	235,01	282,52	203,88	163,81
28-Metal eşya san. (mak. ve teç. hariç)	247,72	8,85	9,95	204,31	172,13	164,77	130,20	111,06
17-Tekstil ürünleri	174,84	118,95	116,85	94,93	81,90	87,56	46,49	95,59
25-Plastik ve kauçuk ürünleri	32,81	94,48	111,38	131,71	76,71	129,27	154,98	85,33
92-Eğlence, kültür ve sporla ilgili faal.	159,40	99,02	328,68	-109,43	-192,74	0,00	-222,71	80,10
22-Basım ve yayım; plak, kaset vb.	271,13	-154,55	-62,53	373,57	303,88	132,80	352,15	70,87

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle hesaplamamız.

Hatay ili RCA değerleri 4 dijite göre de hesaplanmıştır. 2002-2016 ortalamasına göre Hatay ili ihracatında Türkiye'ye oranla uzmanlaşmış ve öne çıkan 29 sektörden 13'ü aynı zamanda RCA skoruna göre rekabet gücüne de sahiptir.

Tablo 125: RCA Skorlarına Göre Rekabet Gücü Olan Sektörler (4 Dijit)

Sektör Adı	2002	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Ort.
2023-Ağaçtan yapılan ambalaj malz.	440,32	329,49	537,41	341,34	516,12	351,86	980,12	517,61
3610-Mobilya	684,10	478,98	381,18	347,85	371,99	389,87	362,88	403,34
1920-Ayakkabı	-68,00	348,85	390,73	433,57	279,58	881,89	-45,80	376,98
3430-Mot. kara taş. Mot. ilgili parça ve aks.	502,78	236,31	273,26	267,09	267,92	339,40	277,23	355,00
1514-Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağ.	134,95	314,48	501,15	463,83	226,22	321,11	192,39	349,98
2422-Boya, ver. vb.kap. mad. ile mat. Mür. ve macun	549,13	148,50	216,02	339,31	368,19	457,82	460,21	327,58
2930-BYS ev aletleri	570,46	249,52	195,19	455,19	170,43	295,71	231,19	321,33
3410-Motorlu kara taşıtları ve motorları	5,60	277,21	542,70	169,48	249,44	658,49	832,09	292,73
2010-Kereste ve parke	36,42	68,21	115,89	462,96	285,79	466,35	564,38	266,37
1810-Giyim eşyası (kürk hariç)	156,73	415,93	150,91	128,52	478,92	381,08	403,83	258,50
3330-Saat	618,90	362,42	384,41	201,88	466,28	338,86	175,05	234,32
2022-İnşaat kerestesi	30,67	417,36	-26,75	152,42	556,16	121,15	920,97	232,75
3140-Akümülatör, pil ve batarya	-486,63	610,14	339,41	68,57	843,95	68,49	735,29	230,69
2925-Gıda, iç. ve tütün işleyen makineler	1,32	185,59	33,98	132,97	165,63	159,79	97,83	226,46
3420-Mot. kara taş. karasörleri ve römork.	37,94	141,04	253,15	295,63	457,38	293,20	466,74	211,99
3150-Elektrik ampulü ve lambaları ile ayd. Teç.	402,80	-145,47	-84,87	170,74	-44,01	171,08	146,11	209,62
2102-Oluklu karton ve muk. ile kağıt ve muk. Am.	80,16	98,18	286,16	390,36	147,94	266,79	134,23	203,18
1723-Halat, ip, sicim ve ağ	114,08	225,93	210,01	730,17	181,68	405,14	360,89	199,30
2919-Diğer genel amaçlı makineler	378,50	216,96	167,33	268,26	177,36	249,03	231,51	196,86
1721-Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri	80,86	3,88	159,95	511,03	416,99	784,39	306,01	189,48
3699.Başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	316,11	163,64	209,22	241,13	146,37	223,79	78,85	187,11
2921-Tarım ve orman makineleri	44,38	88,22	64,40	114,49	17,46	370,66	209,28	184,94
2029-Diğ. ağaç ür.; hasır vb. örülerek yapılan m.	575,83	-0,64	16,40	187,73	177,78	190,42	198,27	182,45
2021-Tahta plaka; kontrplak, yonga levha, sunta, diğer pano ve tahtalar	369,14	-179,39	-198,41	638,41	32,05	117,46	216,09	178,17
3694-Oyun ve oyuncak	-181,60	340,87	328,02	368,97	-27,27	48,04	464,16	175,71
2221-Basım	91,85	172,78	-199,72	293,54	115,49	185,71	428,03	172,71
2924-Maden, taşocağı ve inşaat makineleri	179,67	265,88	252,28	347,69	204,75	257,36	460,12	170,98
2411-Ana kim. Mad. (kim. Güb. ve az. bil. hariç)	124,72	192,14	209,98	195,71	156,80	168,29	122,06	170,30
2211-Kitap, broşür, müz. kitapları ve diğ. yayınlar	511,87	-240,74	167,26	228,44	343,88	310,53	90,38	168,66
2812-Tank, sarnıç ve metal muhafazalar	-164,37	293,63	94,51	34,88	-136,43	457,39	583,05	167,78
2423-Tıpta ve ecz. kullanılan kim. ve bit. Kay. Ür.	-891,14	440,00	565,14	344,15	428,99	430,04	628,11	164,18
1543-Kakao, çikolata ve şekerleme	-128,90	-231,41	-135,09	-101,06	479,72	681,44	528,42	151,84
1554-Alkolsüz içecekler, maden ve memba suları	-59,03	618,37	-22,31	123,22	124,93	348,36	128,25	142,00
3220-Rad. ve televizyon ver. ile telefon, telg. Teç.	47,82	-61,21	394,92	147,20	418,51	621,78	344,51	137,39
2424-Sab. det., tem., cila.mad.; par.; koz. ve tuv. malz.	169,02	72,92	225,55	198,88	113,17	158,76	133,33	132,76
1532-Nişasta ve nişastalı ürünler	0,00	42,87	100,71	84,86	79,97	355,84	359,30	128,69
2310-Kok fırını ürünleri	-185,63	275,09	103,83	147,16	13,06	290,42	165,48	128,00
1513-İşlenmiş sebze ve meyveler	259,17	15,39	12,98	-18,08	88,00	134,97	122,87	122,22
2811-Metal yapı malzemeleri	-72,54	6,47	135,00	431,31	85,20	200,25	116,00	110,94
2899-Başka yerde sınıflandırılmamış metal eşya	265,77	-80,75	-58,11	196,43	128,52	145,86	131,31	106,02
1533-Hazır hayvan yemleri	0,00	-112,32	302,26	-402,17	475,35	0,00	370,14	99,39
3210-Elektronik valf, elektron tüp. ile diğ. el. parçalar	768,09	-406,10	-285,15	-238,67	88,08	390,14	490,43	97,31
2520-Plastik ürünleri	51,42	23,71	36,30	79,78	11,73	102,27	133,75	95,92
2912-Pompa, kompresör, musluk ve vana	466,92	71,57	118,41	227,34	72,43	118,48	146,47	84,52
3520-Demiryolu ve tramvay lokomotifleri ile vagonları	0,00	90,50	802,58	88,72	-13,17	456,28	25,05	83,37
1722-Halı ve kilim	69,22	-96,03	-89,59	735,52	-0,48	-122,88	-132,96	82,05
2696-Taş	-12,78	38,19	46,01	86,75	134,72	234,29	218,39	80,84
3320-Optik alet ve fotografçılık teçhizatı	-539,52	69,69	189,31	101,91	39,15	267,80	251,09	80,67
3693-Spor malzemeleri	-97,81	-171,56	439,43	-6,76	289,87	188,28	-164,70	79,22
2519-Diğer kauçuk ürünleri	321,62	113,20	54,91	112,79	93,76	167,77	167,49	76,47
2694-Çimento, kireç ve alçı	-289,44	200,58	-101,33	-34,31	-5,64	125,09	206,56	70,22
2610-Cam ve cam ürünleri	33,52	-10,57	29,90	97,31	27,35	19,69	-10,64	69,22
2691-Yapı malz. Dış., ateşe day. olmayan seramik eşya	578,49	-11,20	-39,40	100,46	108,26	-55,33	195,88	58,92
2915-Kaldırma ve taşıma teçhizatı	273,14	35,12	-55,65	156,43	-39,98	30,63	53,32	56,69
1520-Süt ürünleri	-68,68	168,06	366,06	-22,25	-135,17	-125,06	334,26	56,36
3313-Otomatik kont. ve ayar alet ve cih. aksam-parçası	0,00	13,57	-176,02	-164,84	-6,46	-83,38	26,33	53,17
3592-Bisiklet ve sakat taşıyıcıları	56,17	-274,37	468,72	133,26	306,40	-279,78	-330,46	52,25

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

3.2.4. İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Teknoloji Düzeyi

3.2.4.1. İmalat Sanayinde Teknoloji Yapısı

Dış ticaretin yapısı teknoloji açısından incelenirken, yıllar itibariyle dış ticarete konu olan sektörlerin teknoloji düzeyindeki değişiminin de ayrıca ele alınması, dış ticaret profili açısından yararlı görülmektedir. Bu bölümde Hatay ili ve Türkiye geneli dış ticareti ihracat ve ithalatı ayrı ayrı teknoloji düzeyi bakımından değerlendirilmiş, Hatay'ın Türkiye ile karşılaştırılması yapılmıştır. Teknoloji düzeyi belirlenirken OECD'nin baz aldığı teknoloji düzeyi sınıflaması dikkate alınarak ISIC Rev 3 dört dijitte imalat sanayi ihracat ve ithalatı sektör bazında teknoloji düzeyine göre gruplandırılmıştır. Buna göre imalat sanayinde bulunan 120 sektörden, 50 sektör düşük teknoloji grubunda, 23 sektör orta-düşük teknolojili, 36 sektör orta-yüksek teknolojili ve 11 sektör de yüksek teknolojili sektör kapsamındadır[16].

3.2.4.1.1. Hatay İli İmalat Sanayi Dış Ticaretinde Teknoloji Düzeyi

Hatay imalat sanayi ihracatı 2002-2016 dönemi incelendiğinde, düşük teknolojili ürünlerden orta düşük teknolojili ürünlere doğru bir dönüşümün yaşandığı görülmektedir. Nitekim 2002 yılında düşük teknolojili ürünlerin il ihracatındaki payı %46,6 iken yıllar itibariyle azalarak 2016 yılında %17,9'a gerilemiştir. Aynı dönemde, orta düşük teknolojili ürünlerin payı %34,6'dan %58,7'ye, yükselmiştir. Orta Yüksek ve Yüksek teknolojiye sahip ürünlerin il ihracatındaki paylarında ise önemli bir değişiklik olmamıştır.

Grafik 28: Hatay İli İmalat Sanayi İhracatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi

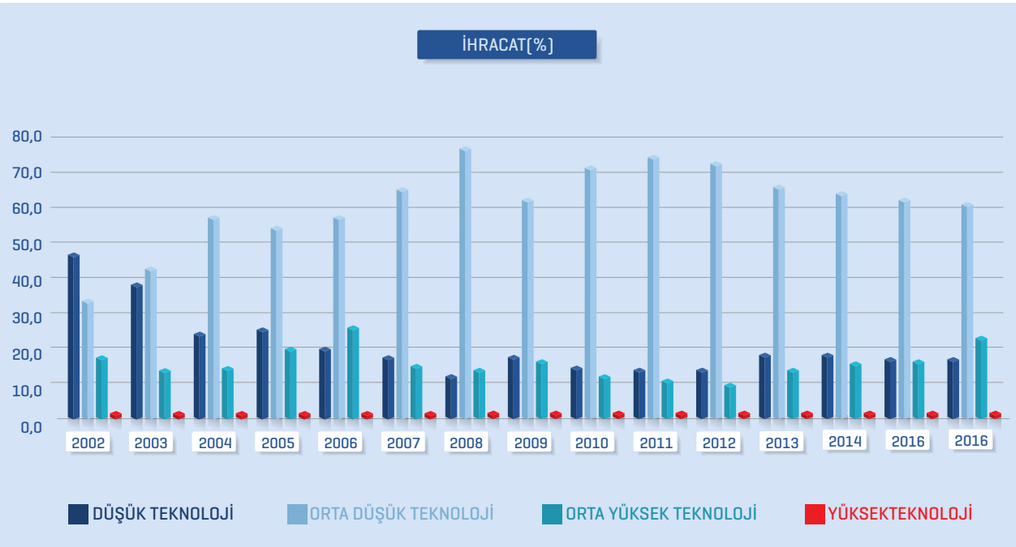

Kaynak: TÜİK

Hatay imalat sanayi ithalatında düşük teknolojili ürünlerin payında önemli oranda düşüş yaşanırken, orta düşük teknoloji ve orta yüksek teknoloji ürünlerinin payı artmıştır. 2002 yılında %19,3 paya sahip olan düşük teknoloji ürünlerinin 2016 yılına gelindiğinde payı %2,7'ye dümüştür. Hatay ili ithalatının teknoloji düzeyi düşük ürünlerden teknoloji düzeyi yüksek ürünlere dönüştüğü görülmektedir. Bu durum il dış ticaretinde ilde/ülkede yaratılan katma değer payının düştüğüne işaret etmektedir.

16 Directorate For Science, Technology And Industry, STAN Indicators (2005 edition) 1980-2003, S. 25, OECD

Grafik 29: Hatay İli İmalat Sanayi İthalatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi

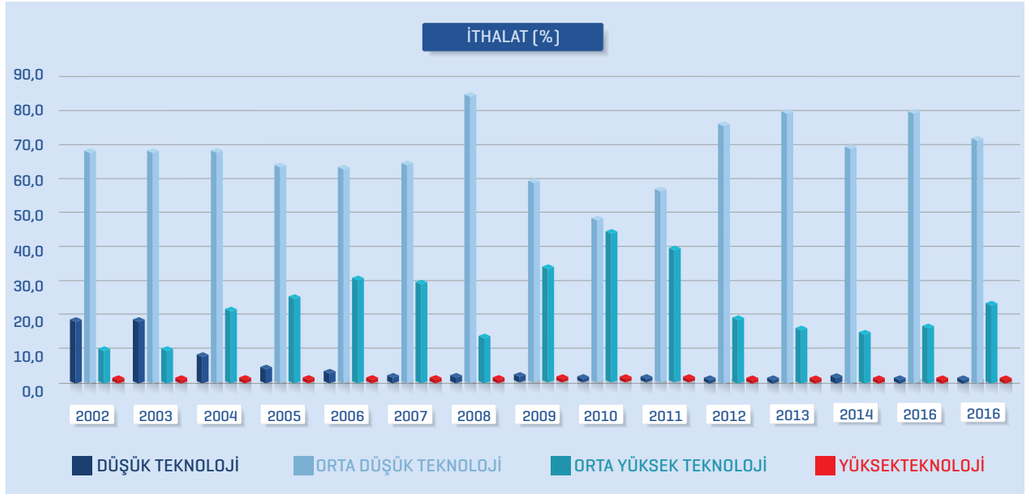

Kaynak: TÜİK

Hatay dış ticareti orta düşük ve orta yüksek teknolojili ürünler ağırlıklıdır. 2016 yılı İl ihracatında orta düşük + orta yüksek teknolojili ürünlerin payı %81,67, ithalatta ise bu oran %96,82'dir. Bilindiği gibi genelde yüksek teknolojili ürünler yükte hafif pahada ağır olarak tabir edilen, yüksek fiyatlı ürünlerdir. İleri teknolojiye sahip ürün üretimi için bilgi ve teknolojiye yatırım yapılması gerekmektedir. Hatay ihracatının ürün kalitesi artırılırken ithalatı azaltacak ithal ikameci politikalarla yerli üretim teşvik edilmelidir.

Tablo 126: Hatay ve Türkiye İmalat Sanayi İhracatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi (%)

	Düşük Teknoloji		Orta Düşük Teknoloji		Orta Yüksek Teknoloji		Yüksek Teknoloji	
Yıl	Hatay	Türkiye	Hatay	Türkiye	Hatay	Türkiye	Hatay	Türkiye
2002	46,60	46,76	34,63	22,80	18,73	24,28	0,04	6,16
2003	39,56	44,88	45,20	22,64	15,19	26,00	0,06	6,48
2004	26,43	39,62	57,92	25,75	15,62	27,90	0,03	6,73
2005	23,87	38,63	56,03	26,91	20,01	28,47	0,09	5,99
2006	19,81	34,64	57,08	29,03	23,01	30,77	0,09	5,55
2007	18,35	32,69	63,99	30,34	17,56	32,52	0,10	4,45
2008	11,95	28,29	74,24	37,66	13,70	30,92	0,11	3,13
2009	18,31	31,73	62,73	34,42	18,87	30,36	0,08	3,50
2010	16,54	32,61	72,22	31,80	11,19	32,17	0,05	3,41
2011	14,46	32,35	75,30	32,52	10,20	32,01	0,04	3,12
2012	14,27	30,35	75,59	37,85	10,12	28,44	0,02	3,35
2013	18,86	34,45	67,50	30,65	13,57	31,51	0,08	3,39
2014	18,39	35,77	66,21	29,19	15,18	31,62	0,22	3,41
2015	18,31	35,03	63,06	29,54	18,15	31,79	0,48	3,65
2016	17,92	35,06	58,75	28,34	22,92	33,10	0,41	3,50

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle OECD sınıflandırmasına göre hesaplanmıştır

Türkiye imalat sanayi ihracatı incelendiğinde ise, düşük teknolojiden orta düşük ve orta yüksek teknolojili bir yapıya doğru gelişme kat edildiği dikkat çekmektedir. 2002-2016 dönemi içinde Düşük Teknolojili ve Yüksek Teknolojili ürünlerin payı azalırken Orta Düşük ve Orta Yüksek Teknolojili ürünlerin payı artmıştır. Nitekim 2002 yılında Düşük Teknolojili ürünlerin ülke ihracatındaki payı %46.8 iken yıllar itibarıyla azalarak 2016 yılında %35,6'ya, Yüksek Teknolojili ürünlerin payı ise %6,2'den %3,5'e gerilemiştir. Aynı dönemde, Orta Düşük Teknolojili ürünlerin payı %22,8'den %28,3'e, Orta Yüksek Teknolojili ürünlerin payı %24,3'den %33,1'e yükselmiştir.

Türkiye imalat sanayi ithalatı incelendiğinde ise, 2016 yılında ithalatın %44,9'u orta yüksek teknoloji, %25,6'sı orta düşük teknoloji, %17,0'ı yüksek teknoloji, %12,6'sı da düşük teknolojili ürünlerden oluşmaktadır. 2002-2016 döneminde paylar arasında önemli bir geçişkenlik gözlenmemekle beraber orta düşük ve orta yüksek teknolojili ürünlerin payı çok az da olsa artmış, düşük ve yüksek teknolojili ürünlerin payı azalmıştır. Sonuç olarak Türkiye ithalatı orta yüksek ve orta düşük teknolojiye dayalı olarak gelişmektedir.

Tablo 127: Hatay ve Türkiye İmalat Sanayi İthalatının Teknoloji Düzeyine Göre Gelişimi (%)

	Düşük Teknoloji		Orta Düşük Teknoloji		Orta Yüksek Teknoloji		Yüksek Teknoloji	
Yıl	Hatay	Türkiye	Hatay	Türkiye	Hatay	Türkiye	Hatay	Türkiye
2002	19,38	16,24	69,57	24,06	10,33	43,33	0,71	16,38
2003	10,67	15,16	62,84	24,00	26,06	45,81	0,42	15,03
2004	8,34	13,21	69,66	24,22	21,51	46,58	0,49	15,99
2005	5,38	12,83	65,72	26,99	28,10	45,87	0,79	14,31
2006	2,97	12,70	65,95	28,49	30,86	44,52	0,23	14,29
2007	3,54	12,96	66,13	30,41	30,01	43,60	0,32	13,03
2008	2,17	12,91	84,45	33,04	12,83	41,53	0,55	12,52
2009	1,87	14,22	59,64	28,26	38,00	42,80	0,49	14,72
2010	3,00	14,05	49,17	28,62	46,50	42,81	1,33	14,53
2011	2,80	13,53	56,30	30,41	40,14	43,20	0,75	12,87
2012	2,17	13,22	77,10	32,12	20,20	41,86	0,54	12,81
2013	2,07	12,73	80,48	33,79	17,05	41,16	0,40	12,32
2014	3,39	13,50	69,77	30,31	26,05	42,14	0,79	14,04
2015	1,70	13,46	80,66	26,50	17,26	44,30	0,38	15,73
2016	2,67	12,56	72,47	25,62	24,35	44,86	0,50	16,96

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle OECD sınıflandırmasına göre hesaplanmıştır.

Hatay ile Türkiye imalat sanayi ihracatı karşılaştırıldığında, Hatay'ın daha düşük teknolojili bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. 2016 yılında düşük teknolojili ürünlerin payı Türkiye'de %35.0 iken Hatay'da %18 düzeyindedir. Ancak orta düşük teknoloji ürünlerin payı Türkiye genelinde %28 iken Hatay'da %59'dur. Düşük ve orta düşük teknoloji paylarının toplamı bakımından ise Hatay %77 ile Türkiye'nin %63 olan toplam değerinden daha yüksek bir orana sahiptir. Orta yüksek ve yüksek teknolojili ürünlerin toplam payı Türkiye'de %37 iken Hatay'da %23 düzeyindedir. Sonuç olarak Hatay ili ihracatının Türkiye geneline göre daha düşük teknolojili ürünlerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Grafik 30: 2016 Yılı Hatay ve Türkiye İmalat Sanayi İhracatının Teknoloji Düzeyine Göre Dağılımı (%)

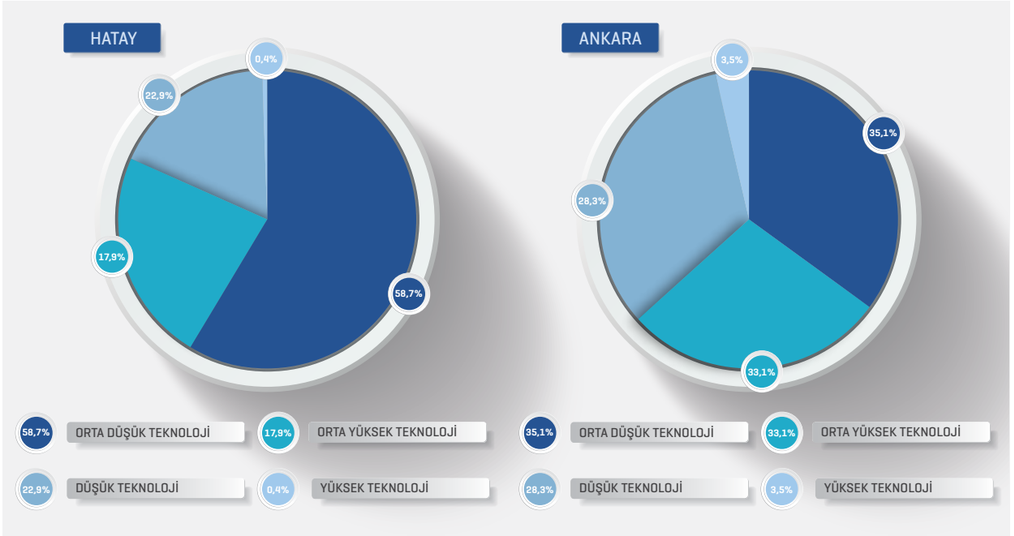

Kaynak: TÜİK

Hatay ile Türkiye imalat sanayi ithalatı karşılaştırıldığında, ilde orta düşük teknoloji baskın iken Türkiye'de orta yüksek teknoloji ürünlerinin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Türkiye'de yüksek teknolojinin payı %17 iken Hatay'da %0,5 gibi düşük seviyededir. Hatay'da düşük ve orta düşük teknolojili ürün itahalatının toplamı %35 iken Türkiye'de bu oran %38'dir. Orta yüksek ve yüksek teknoloji ürünleri ithalatının toplamı Hatay'da %35, Türkiye'de ise %67'dir. Sonuç olarak Hatay il ithalatının Türkiye geneline göre daha düşük teknolojili ürünlerden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Grafik 31: 2016 Yılı Hatay ve Türkiye İmalat Sanayi İthalatının Teknoloji Düzeyine Göre Dağılımı (%)

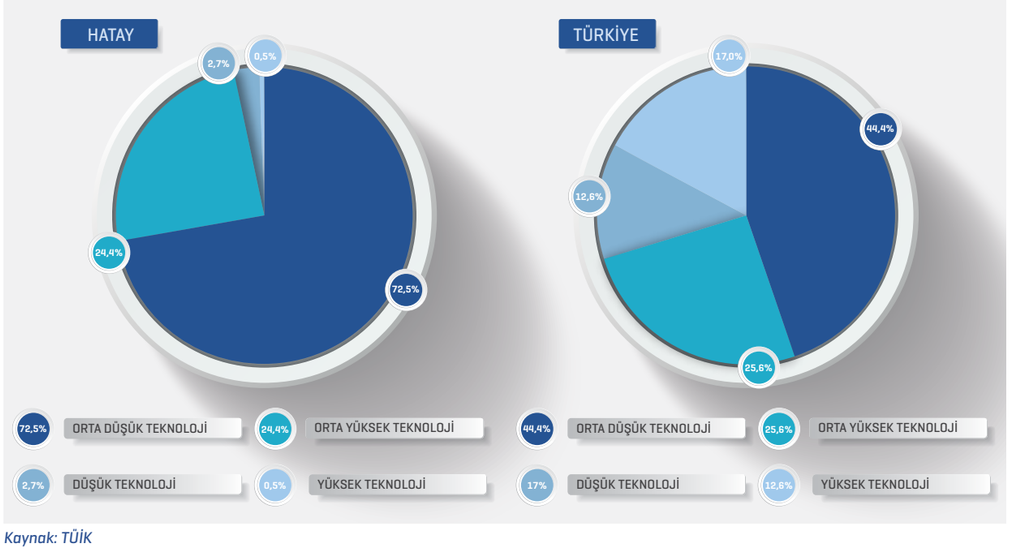

Kaynak: TÜİK

3.2.4.1.2. İmalat Sanayinde Teknoloji Düzey Puanı

Tüm sektörleri kapsayacak biçimde teknoloji düzeyini yıllar itibariyle gösterecek bir katsayının elde edilmesi, Hatay ili imalat sanayi ürünleri ihracatı ve ithalatının teknoloji düzeyi bakımından karşılaştırılabilir olması bakımından çok önemlidir. Bunun için aşağıda anlatılan yöntemle bir katsayı hesaplanmış ve Teknoloji Düzey Puanı olarak adlandırılmıştır. Hatay ili ihracatı ve ithalatı teknoloji düzeyine göre 4 dijitli bazda ve ihracat/ithalat paylarına göre incelenerek teknoloji puanı oluşturulmuştur. İhracat/ithalat dört dijitte düşük, orta düşük, orta yüksek ve yüksek teknoloji olmak üzere sınıflandırılmış, her bir sektörün toplam ihracat/ithalat içindeki payı hesaplandıktan sonra teknoloji grubuna göre puanlandırılmıştır. Hesaplanan teknoloji puanları toplanarak her bir yıl için teknoloji düzey puanı hesaplanmıştır. Teknoloji puanı, OECD'nin baz aldığı teknoloji düzeyi sınıflamasından hareketle her bir teknoloji düzeyine aşağıda gösterildiği gibi tarafımızdan puan verilmek suretiyle oluşturulmuştur.

Düşük: 1 Puan	Orta Düşük: 2 Puan
Orta Yüksek: 3 Puan	Yüksek: 4 Puan

Her bir sektörün il toplam ihracatı/ithalatı içindeki payı ait olduğu teknoloji grubunun puanıyla çarpılmış (yüksek teknoloji grubundaysa 4, orta yüksek teknoloji grubundaysa 3, orta düşük teknoloji grubundaysa 2 ve düşük teknoloji grubundaysa 1'le çarpılarak) teknoloji ağırlıklı ortalama payları hesaplanmıştır. Her yıl için her bir sektörün bu yolla hesaplanan teknoloji ağırlıklı ortalama puanları toplanarak her yıl için ayrı ayrı teknoloji düzey puanları bulunmuştur.

Buna göre hesaplanan teknoloji düzey puanı 1 ile 4 arasında bir değer alacaktır. Teknoloji Düzey Puanı 1'e yaklaştıkça ihracata/ithalata konu imalat sanayi ürünlerinin düşük teknoloji ile üretildikleri, 4'e yaklaştıkça yüksek teknoloji ile üretildikleri varsayılmıştır. Teknoloji düzey puanı aşağıdaki formülle hesaplanmıştır.

$$TDP = \sum_{i=1}^{n} w_i S_i \qquad S \in \{1,2,3,4\}$$

TDP= Teknoloji Düzey Puanı

i= Sektör

S_i= i. sektörün teknoloji puanı

n= sektör sayısı

w_i= i. sektör ihracatının imalat sanayi ihracatı içindeki payı $\left[w_i = \frac{X_i}{\Sigma X} \right]$

X_i= i. sektörün ihracatı

ΣX = İmalat sanayi ihracatı

Yukarıdaki formül ithalatta teknoloji düzey puanı hesaplanırken de aynen kullanılmıştır.

Hatay ili imalat sanayi ihracatı için yukarıdaki formülle hesaplanan Teknoloji Düzey Puanı 2016 yılında 2.06'dır. Bu durumda Hatay ili imalat sanayii ihracatı Orta Yüksek Teknoloji puanına sahiptir. Ancak Hatay ili ihracatı Orta Yüksek Teknoloji Puanına sahip olmakla birlikte Orta Düşük Teknoloji grubuna daha yakındır. 2002 yılında Teknoloji Düzey Puanı ihracatta 1,72 iken 2016 yılında 2,06'ya yükselmiş, dönem içerisinde Orta Düşük Teknoloji grubundan Orta Yüksek Teknoloji grubuna geçmiştir. Hatay ili, ithalatı için hesaplanan Teknoloji Düzey Puanı 2,23 olup, ihracatta olduğu gibi ithalatta da Orta Yüksek Teknoloji puanına sahiptir. 2002-2016 döneminde Hatay ili teknoloji düzey puanının ihracatında olduğu gibi ithalatında da yükseldiği dikkati çekmektedir. 2002 yılında 1,92 olan Teknoloji Düzey Puanı 2016 yılında 2.23'e yükselmiştir. Hatay ili imalat sanayi ithalat ve ihracatı teknoloji durumuna göre karşılaştırıldığında ithalatın ihracata göre daha yüksek yoğun teknoloji ürünleri kapsadığı dikkat çekmektedir.

Aşağıdaki Grafikte imalat sanayi ihracat ve ithalat teknoloji düzey puanı yıllar itibariyle verilmiştir.

Grafik 32: Hatay İhracat ve İthalatında Teknoloji Düzey Puanının Gelişimi

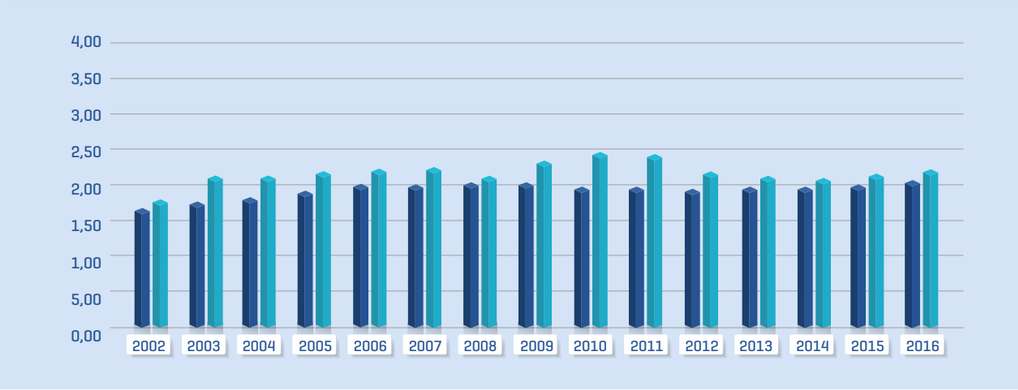

Kaynak: TÜİK verilerinden hareketle tarafımızdan hesaplanmıştır.

Türkiye imalat sanayi ihracatı Teknoloji Düzey Puanı 2016 yılında 2,05 olarak hesaplanmıştır. Bu durumda Türkiye imalat sanayinde ihracatı yapılan ürünlerin ortalama teknoloji düzeyi Orta Yüksek Teknoloji grubuna girmektedir. 2002 yılı için hesaplanan teknoloji düzey puanı ise 1,90'dır.

Türkiye imalat sanayi ihracatı için yapılan hesaplama ithalat için de yapılarak, Teknoloji Düzey Puanı bulunmuş ve ihracat ile ithalata konu olan imalat sanayi ürünleri teknoloji bağlamında incelenmeye çalışılmıştır. Yapılan hesaplamalara göre 2016 yılı itibariyle Türkiye imalat sanayi ithalatı Teknoloji Düzey Puanı 2,66'dır. Bu puanla Türkiye imalat sanayi ithalatı Orta Yüksek Teknoloji grubu içinde yer almaktadır. İthalatın dönem içindeki teknoloji bazındaki gelişmeleri değerlendirildiğinde; 2002 yılında 2,60 olan teknoloji düzey puanının çok fazla değişmediği ve 2016 yılında küçük bir artışla 2,66 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Türkiye imalat sanayi ithalat ve ihracatı teknoloji durumuna göre karşılaştırıldığında ithalatın ihracata göre daha yüksek yoğun teknoloji ürünleri kapsadığı dikkat çekmektedir.

Aşağıdaki Tablo 128'de Türkiye ve Hatay ili imalat sanayi ihracat ve ithalat teknoloji düzey puanı yıllar itibariyle verilmiştir.

Tablo 128: İmalat Sanayi İhracat ve İthalatının Teknoloji Düzeyi Puanı (TDP)

	Hatay			Türkiye		
	İhracat	İthalat	Teknoloji Açığı	İhracat	İthalat	Teknoloji Açığı
2002	1,72	1,92	-0,20	1,90	2,60	-0,70
2003	1,76	2,16	-0,40	1,94	2,61	-0,67
2004	1,89	2,14	-0,25	2,02	2,65	-0,64
2005	1,96	2,24	-0,28	2,02	2,62	-0,60
2006	2,03	2,28	-0,25	2,07	2,60	-0,53
2007	1,99	2,27	-0,28	2,09	2,57	-0,48
2008	2,02	2,12	-0,10	2,09	2,54	-0,45
2009	2,01	2,37	-0,36	2,06	2,58	-0,52
2010	1,95	2,46	-0,51	2,06	2,58	-0,51
2011	1,96	2,39	-0,43	2,06	2,55	-0,50
2012	1,96	2,19	-0,23	2,05	2,54	-0,49
2013	1,95	2,16	-0,21	2,04	2,53	-0,49
2014	1,97	2,24	-0,27	2,03	2,57	-0,54
2015	2,01	2,16	-0,16	2,04	2,62	-0,58
2016	2,06	2,23	-0,17	2,05	2,66	-0,61

Kaynak: TÜİK verilerinden (ISIC REV 3) hareketle OECD sınıflandırmasına göre hesaplanmıştır.

İhracat Teknoloji Düzey Puanı ile ithalat Teknoloji Dizey Puanının farkı alınarak dış ticarete konu olan ürünlerde teknoloji açığı hesaplanmıştır. Tablodan da görüleceği gibi gerek Türkiye gerekse Hatay daha düşük teknoloji içeren ürünler ihraç ederken daha yüksek teknoloji içeren ürünleri ithal etmektedir. Bu durum dış ticaret açığını arttıran bir sonuca yol açmaktadır.

Türkiye imalat sanayi ihracatı Teknoloji Düzey Puanı 2016 yılında 2,05 iken ithalatı ise 2,66 puana sahiptir. Böylece Türkiye imalat sanayi dış ticareti 0,61 puan Teknoloji Açığı vermektedir. Hatay'da ise imalat sanayi ihracat Teknoloji Düzey Puanı 2016 yılında 2,06, ithalat Teknoloji Düzey Puanı 2,23'dür. Hatay'ın imalat sanayi dış ticareti 0,17 puan Teknoloji Açığı vermektedir. 2002-2016 döneminde Türkiye genelinde de Hatay'da da teknoloji açığı düşüş eğilimindedir.

Türkiye ve Hatay dış ticareti Teknoloji Düzey Puanı açısından karşılaştırıldığında, Hatay imalat sanayi ihracatının Türkiye ortalamasına çok yakın olduğu, ithalatının ise Türkiye'nin altında bir puana sahip olduğu görülmektedir. Teknoloji açığı bakımından Hatay Türkiye geneline göre daha iyi durumdadır. Hatay'ın teknoloji açığının Türkiye genelinden daha küçük çıkması, il ithalatında ülke geneline göre daha düşük teknolojiye sahip ürünlerin ağırlıklı olmasından kaynaklanmaktadır. Hem Hatay hem Türkiye daha yüksek teknoloji içeren ürün ithal ederken, göreli olarak daha az teknoloji içeren ürünleri ihraç etmektedir.

Aşağıdaki grafikte de görülebileceği gibi ithalat ve ihracat teknoloji düzey puanları arasında gerek Türkiye'de gerekse Hatay'da tüm yıllarda ithalat lehine bir durum söz konusudur. İhracat ve ithalat birlikte değerlendirildiğinde, imalat sanayi için teknoloji yoğun mallarda daha az rekabetçi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda imalat sanayi için teknoloji açığı veya yüksek teknoloji kullanan sektörlerde üretim açığı olduğunu ifade edebiliriz. Dolayısıyla bu noktada Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesi önem arz etmektedir.

Grafik 33: İmalat Sanayi İhracat ve İthalatının Teknoloji Düzey Puanına Göre Gelişimi

Kaynak: TÜİK

Hatay'da da Türkiye ortalamasında olduğu gibi daha düşük teknolojili ürün ihraç edilirken daha yüksek teknolojiye sahip ürünler ithal edilmektedir. Bu durumun tersine çevrilmesi ilin üretim yapısının değişimini de zorunlu kılmaktadır. İlde tarım ve tarıma dayalı sanayiden yüksek bilgi ve teknolojiye sahip ürünlerin üretimi aşamasına geçilmesi, milli kaynakların katma değer zinciri içerisinde kalmasını sağlayacaktır. İldeki yüksek tarımsal potansiyeli katma değeri yüksek ürün haline dönüştürerek pazarlamak il ihracatının teknoloji düzey puanının artmasını sağlayacaktır. Bilindiği üzere hammaddeden mamül ve uç ürüne gittikçe teknoloji yoğun bir üretim yapılmış olacaktır. Hammadde olarak satılan ürünler yerine işlenmiş ve tüketime hazır mamul mal haline getirilip satılan ürünlere doğru bir imalat dönüşümü, katma değerin de Hatay'da kalmasını sağlayacaktır.

Özet olarak;

- Hatay sahip olduğu kaynaklar ve coğrafi konumu dikkate alındığında, üretim ve ticaret potansiyelini tam olarak kullanamayan bir ildir. Bunda sınır ili olmasının yarattığı avantajların yanısıra dezavantajlarının da etkisi olmaktadır. Bölgede yaşanan siyasi istikrarsızlık ve kriz her ne kadar ili olumsuz etkilese de yakın bir gelecekte kriz fırsata dönüşebilir
- 4,3 milyar USD dış ticaret hacmine sahip olan Hatay, Türkiye toplam dış ticaretinin %1,27'sini karşılamaktadır. İl dış ticaret hacminin 1,74 milyar USD'si ihracat, 2,57 milyar USD'si ithalattan oluşmaktadır.
- Hatay il ihracatının %70'ini imalat sanayi, %28'ini tarım ve hayvancılık ürünleri oluşturmaktadır. Madencilik ve taş ocakçılığı sektörünün payı ise %1'ler civarındadır. İthalatın ise %44'ünü imalat sanayi, %33'ünü madencilik ve taş ocakçılığı ürünleri oluşturmaktadır. Tarımsal ürün ithalatının payı %4 civarındadır.
- Hatay dış ticaret açığı vererek net ithalatçı konumunda bulunmaktadır. Nitekim 2016 yılında 826 milyon USD dış ticaret açığı verilmiştir. Aynı yıl Türkiye'de ihracatın ithalatı karşılama oranı %71,8 Hatay'da %67,9'dur.
- 2016 yılı itibariyle Hatay'da kişi başına düşen ihracat 1,122 USD olup, 1,786 USD olan Türkiye kişi başına düşen ihracat tutarının altındadır. Kişi başına ithalatta da benzer bir durum söz konusu olup, il kişi başına düşen ithalat 1,653 USD, Türkiye kişi başına ithalat 2,488 USD'dir.
- Ülkelere göre yoğunlaşma analizi sonuçlarına göre Hatay'da hem ihracatta hem de ithalatta ülkelere göre yoğunlaşma oranı yüksek düzeydedir. Hatay ihraç pazarlarında ülke çeşitliliği az olup, il ihracatı kırılganlıklara karşı duyarlı, riskli bir yapıya sahiptir. İthalatta da benzer bir durum söz konusu olup, ülke çeşitliliğinin az, krizlere açık bir yapının olduğu görülmektedir.
- Sektörel yoğunlaşma analizine göre Hatay'da yoğunlaşma oranı yüksek, hem ihracat hem de ithalatta daha az sayıda sektöre dayalı bir dış ticaret profili bulunmaktadır.
- Sektörün ülke ihracatındaki göreli üstünlüğünü gösteren "İhracat yoğunlaşma veya uzmanlaşma katsayısı" 2002-2016 döneminde ortalaması yüksek olan 29 sektör bulunmaktadır.
- Tüm yıllar göreli üstünlüğe sahip sektörler ise şunlardır (dört digite); Kok fırını ürünleri; Ağaçtan yapılan ambalaj malzemeleri; Sebze, bahçe ve kültür bitkileri ürünleri; Meyveler, sert kabuklular, iç. ve baharat bitkileri.; Motorlu kara taşıtları karasörleri ve römorkları; Demir-çelik ana sanayi; Diğer genel amaçlı makineler; Tahıl ve BYS bitkisel ürünler
- Hatay'da RCA Analizi ile dış ticarette yüksek rekabet gücüne sahip sektörler belirlenmiştir. 2'li dijitte 14 sektör, 4'lü dijitte ise 57 sektör dış ticarette rekabet gücüne sahiptir.
- Hatay'da ihracata konu olan imalat sanayi ürünleri orta düşük ve orta yüksek teknoloji ağırlıklıdır. Yıllar itibarıyla düşük teknolojili ürünlerin payı azalırken orta düşük ve yüksek teknolojili ürünlerin payı artmış, orta yüksek teknoloji ürünlerin payı ise aşağı yukarı aynı kalmıştır.
- Hatay imalat sanayi ithalatında düşük teknolojili ürünlerin payı dönem içerisinde azalırken orta düşük teknoloji ve orta yüksek teknolojili ürünlerin payı artmıştır. 2002 yılında %19,3 paya sahip olan düşük teknoloji ürünler 2016 yılına gelindiğinde payı %2,7'ye düşmüştür. Hatay ilinde ithalatın teknoloji düzeyi düşük ürünlerden teknoloji düzeyi yüksek ürünlere dönüştüğü görülmektedir. Bu durum il dış ticaretinde ilde/ülkede yaratılan katma değer payının düştüğüne işaret etmektedir.

4. YERALTI KAYNAKLARI ve DOĞAL KAYNAK POTANSİYELİ

4. YERALTI KAYNAKLARI ve DOĞAL KAYNAK POTANSİYELİ

4.1. MADENLER VE JEOTERMAL KAYNAKLAR

Hatay, maden kaynakları bakımından zengin bir ildir. İldeki en önemli metalik madenler; altın, bakır, alüminyum, kurşun, çinko, demir, krom ve cıvadır. Altın madeni açısından, Akıllıçay altın sahası; %5 gr/m3 tenörlü olup 50.000 m3 mümkün rezerve sahiptir. Yine Kisecikköy altın sahasında 4 gr/ton Au tenörlü 450.000 ton mümkün altın rezervi mevcuttur.

Dörtyol yöresindeki alüminyum sahalarında %15-25 Al_2O_3 ve %30-40 Fe_2O_3 tenörlü 70.000.000 ton muhtemel rezerv bulunmaktadır. Yöredeki demirli boksit yatakları rezervleri yüksek olmakla birlikte, teknolojik sorunlar nedeniyle işletilememektedir. Söğüt-Hassa sahasında % 4 Cu tenörlü zuhur bulunmakta olup, küçük boyutlu olduğundan rezerve yönelik çalışma mevcut değildir. Kırıkhan-Kostal demir yatağında, tenörü % 33.76 Fe, % 19.30 SiO_2 ve %11.76 Al_2O_3 olan 1.742.437 ton görünür+muhtemel, tenörü % 15-20 Fe, % 25-40 SiO_2 ve % 9-12 Al_2O_3 olan 1.293.650 ton görünür+muhtemel ve tenörü % 25-35 Fe olan 2.970.800 ton mümkün rezervler tespit edilmiştir. Yatağın % 15-35 Fe tenörlerinde toplam görünür+muhtemel rezervi ise 3.036.087 tondur. Eti Maden İşletmeleri Genel Müdürlüğüne ait Kızıldağ'da bulunan 5 adet krom sahasında % 35-44 Cr_2O_3 tenörlü 209.000 ton görünür+muhtemel+mümkün rezerv tespit edilmiştir. Süveydiye-Düden-Karasuyu köyü'nde saf civa kalıntıları bulunmaktadır. Bunların Romalılar devrinden kalma civa stokları olduğu düşünülmektedir.

Hatay ilindeki endüstriyel madenler açısından ise; asbest, dolomit, fosfat, kireç taşı, manyezit, mermer ve çimento hammaddeleri bulunmaktadır. Çimento hammaddeleri açısından İskenderun civarında 4.000.000 ton kireçtaşı, 1.200.000.000 ton marn ve 480.000.000 ton kil rezervi bulunmaktadır. İskenderun civarında % 32-33 CaO, %18-19 MgO tenörlü 60.000.000 ton muhtemel dolomit rezervi mevcuttur. İsdemir kalker ocağında ise %96,30 $CaCO_3$, %1.98 SiO_2, %0,4 MgO tenörleri tespit edilmiş olup, yatak geçmiş yıllarda işletilmiştir. Dörtyol-Erzin, Çınarlı Dere sahasında 33 ton görünür, 720 ton muhtemel rezervi küçük bir manyezit oluşuğu bulunmaktadır. İskenderun siyahı olarak bilinen mermer sahasında blok veriminin düşüklüğü nedeniyle terkedilmiş bir mermer ocağı bulunmaktadır.

Harita 3: Hatay İli Maden Haritası

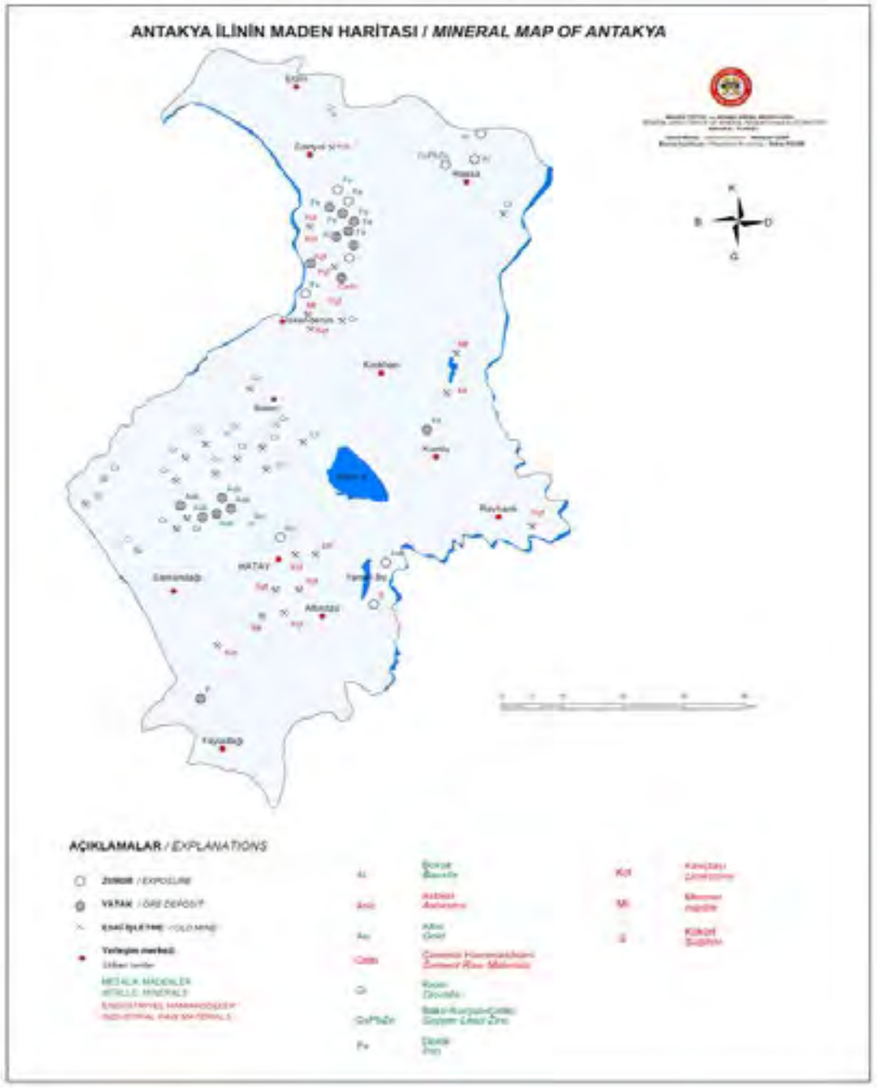

Kaynak: http://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/il-maden-potansiyelleri

Hatay'da bulunan önemli madenler, rezerv durumlarına[17] ilişkin bilgiler Tablo 129'da verilmiştir.

Tablo 129: Hatay İli Maden Varlığının Dağılımı Ve Niteliği

Maden Cinsi	Bulunduğu Yer	Tenör Ve Kalite	Rezerv
Bakır-Kurşun-Çinko (Cu-Pb-Zn)	Söğüt-Hassa Zuhuru	% 4 Cu	Zuhur olduğundan rezerve yönelik çalışma yoktur.
Civa (Hg)	Süveydiye-Düden-Karasuyu Köyü Zuhuru	Saf civa kalıntıları	Romalılar devrinden kalma civa stok alanı olduğu düşünülmektedir.
Altın (Au)	Akıllıçay Au Sahası ve KisecikKöy Au Sahası	<% 0.5 gr/m3; % 4 gr/ton Au	50.000 m3 mümkün rezerv; 450.000 ton mümkün rezerv.
Aluminyum (Al)	Dörtyol yöresindeki Sahalar	% 15.00-25.00 Al2O3, % 30.00-40.00 Fe	70.000.000 ton görünür+muhtemel rezerv.
Asbest (Asb)	Gökyar, Kurudere, Fellahın Mezarı, Fehminin Yolu, Kamışlıpınar, Sümberi Karlığı, Kişe Çayı, Incirlipınar, Olukpınar Sahaları	% 4-15 asbest, lif uzunlukları 1-5 mm	1.637.700 ton görünür, 2.566.075 ton muhtemel, 3.543.500 ton mümkün rezerv.
Çimento hammaddeleri	İskenderun civarı		4.000.000.000 ton kireçtaşı, 1.200.000.000 ton marn, 480.000.000 ton kil.
Demir (Fe)	Kırıkhan-Kastal Demir Yatağı	% 15-35 Fe	2.970.800 ton mümkün rezervler; 6.072.174 ton görünür+muhtemel rezerv
Dolomit(Dol)	İskenderun Çevresi	% 32-33 CaO, % 18-19 MgO	60.000.000 ton muhtemel rezerv.
Fosfat (P)	Yayladağı-Bezge Glokonili Fosfat Sahası	% 7.87-13 P2O5	2.356.000 ton görünür+muhtemel, 606.000 ton mümkün rezerv
Krom (Cr)	Etibank' a ait 5 krom sahası: Kızıldağ krom sahaları	% 35-44 Cr2O3	209.000 ton görünür+muhtemel+mümkün rezerv.
Manyezit (Mag)	Dörtyol-Erzin, Çınarlı Dere Sahası		33 ton görünür, 720 ton muhtemel rezerv.
Mermer (Mr)	İskenderun Siyahı	Siyah, parlak renkli	Blok verimi düşük , zaman zaman işletilmekte.

Kaynak: http://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/il-maden-potansiyelleri

İl çevre ve şehircilik müdürlüğünden alınan bilgilere göre Hatay'da toplam 123 tane taş ocağı bulunmakta, bunların 10 tanesi için ÇED olumlu kararı, 113 tanesi için ÇED önemsiz- gerekli değildir kararı verilmiştir. Tablo 130'da taşocağı işletmelerinin dağılımı ve üretim miktarları verilmiştir.

17 Görünür Rezerv: Üç boyutu ile belirlenmiş olan ve bu boyutlar içerisinde devamlılığı konusunda en az risk taşıyan cevher kütlesini gösterir.
Muhtemel Rezerv: İki boyutuyla belirlenmiş olan ve devamlılığı konusunda daha büyük risk taşıyan cevher kütlesini belirtir.
Mümkün Rezerv: Boyutları hiçbir şekilde belirlenmemiş olan ve varlığı ancak ümit edilen cevher kütlesini belirtir.
Kaynak: Rezerv+Potansiyel+Bilinmeyen kaynaklar (jeolojik rezerv). Gerek ekonomik rezervleştirilebilirlik açısından, gerek varlığının belirliliği açısından hiçbir şekilde sınırlandırılmamış cevher kütlesini belirtir.

Tablo 130: Taşocağı İşletmelerinin İlçeler İtibari İle Dağılımı

İlçeler	RuhsatSayısı	İşletme Sayısı	Toplam Kapasite (ton/yıl)	Üretim Miktarı (ton/yıl)
İskenderun	18	9	2.467.300	2.367.241
Antakya	22	8	1.738.600	2.844.216
Dörtyol	16	6	1.525.000	551.962
Kırıkhan	13	3	1.459.850	1.729.622
Belen	3	1	300.000	0
Samandağ	3	2	150.000	151.981
Reyhanlı	1	1	150.000	0
Hassa	1	1	150.000	461.551
Erzin	4	1	200.000	18.310
Yayladağı	3	0		
TOPLAM	84	32	7.918.450	7.596.154

Kaynak: Hatay Valiliği Çevre Ve Şehircilik İl Müdürlüğü

Ayrıca ilde jeotermal alanlar ise, Reyhanlı (Hamamat), Tahta Köprü- Suluca, Başlamış, Kırıkhan'dadır. Reyhanlı jeotermal alanında sıcaklık 28-37,5 °C ve debi 29 lt/sn'dir. Tahta Köprü suluca da ise sıcaklık 27-35 °C ve debi 3,3 lt/sn'dir. Başlamışta da ise sıcaklık 32-33 °C ve debi 2,7 lt/sn'dir. Kırıkhan da ise sıcaklık 33 °C'dir

Tablo 131: Hatay Jeotermal Kaynakların Dağılımı Ve Niteliği

Jeotermal Alan adı	Sıcak Su Doğal Çıkış adı	Sıcaklık (°C)	Debi (lt/sn.)	Kullanım Alanı	Kurulu Tesis
Reyhanlı	Reyhanlı	28-37	29	Kaplıcada	Kaplıca
Tahta Köprü-Suluca		27-35	3,3		
Başlamış		32-33	2,71		
Kırıkhan	Koyuncuhöyük	33	-		

Kaynak: http://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/il-maden-potansiyelleri

Jeotermal açısından il de sıcaklığı 25-49 °C olan kaynaklar bulunmasına rağmen jeotermal ısıtma yapılan merkez bulunmamaktadır. Mevcut teknolojik ve ekonomik koşullar altında, ildeki jeotermal kaynaklardan başta ısıtma olmak üzere (sera, bina, zirai kullanımlar), endüstride (yiyecek kurutulması, kerestecilik, kâğıt ve dokuma sanayisinde, dericilikte, soğutma tesislerinde), kimyasal madde üretiminde (borik asit, amonyum bikarbonat, ağır su,

akışkanda ki CO2 den kuru buz eldesinde) kullanılabilir potansiyeli bulunmaktadır[18]. Ancak şu an için bu kaynaklar sadece ve genellikle sağlık turizmi ve tedavi amacıyla kullanılmaktadır.

Erzin Başlamış Kaplıcaları ve Şifalı Suları :

İl sınırları içinde Erzin ilçesinde içme ve kaplıca bulunmaktadır. İçmelerde su saniyede 0.2 lt çıkmakta olup sıcaklığı 24 °C>dir. Hem içme hem de banyo uygulamalarında kullanılan su, karaciğer, safra kesesi, mide, bağırsak, pankreas, metabolizma hastalıkları ve diabet hastalıklarında olumlu etkiler yapmaktadır. Yine Erzin ilçesi Başlamış köyünde, debisi 0,2 lt/sn olan suların sıcaklığı 22 °C' dir. Bu su, hem içme hem de banyo amacıyla kullanılmakta olup, birçok hastalığa iyi geldiği belirtilmektedir.

Reyhanlı Hamamat Kaplıcaları :

Reyhanlı-Kırıkhan karayolu üzerinde bulunan Hamamat kaplıcaları Özel İdare Müdürlüğü tarafından yeniden yapılarak modern bir yapıya kavuşmuş bulunmaktadır. Yörenin en büyük kaplıcası olup, birçok hastalığa iyi geldiği söylenmektedir.

18 Ankara Üniversitesi Çevrebilimleri Dergisi: Yenilenebilir Enerji Kaynakları Arasında Jeotermal Enerjinin Yeri ve Türkiye Açısından Önemi, Ankara Üniversitesi, 2009

4.2.Hatay'da Doğal Kaynaklara Dayalı Enerji Üretim Potansiyeli

Dünya elektrik üretiminin yaklaşık %67'si fosil yakıtlardan elde edilirken, Türkiye'deki elektrik üretiminin %73'ü fosil kaynaklara dayalı termik santrallerden, %3.1'i yenilenebilir kaynaklardan (dünyada bu oran %3.7), geri kalan kısmı ise hidroelektrik santrallerinden elde edilmektedir.

Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi'ne göre, 2023'e kadar elektrik üretiminde doğalgazın payının %30'a çıkarılması, hidrolik dahil yenilenebilir enerji kaynaklarının payının %30'un üzerine ve rüzgâr enerjisi kurulu gücünün 20 bin MW'ye çıkarılması hedeflenmektedir. Nükleer enerji santrallerinin elektrik enerjisi üretimindeki payının 2020 yılına kadar en az %5 seviyesine ulaşması, güneş enerjisi kullanımının yaygınlaştırılması ve ülke potansiyelinin azami ölçüde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Hatay ilinin yenilenebilir enerji anlamında zengin bir potansiyele sahip olduğu söylenebilir. Yenilenebilir enerji açısından rüzgar, güneş ve hidroelektrik santralleri yanı sıra ayrıca biyokütle/biyogaz santralleri de ilde mevcuttur. Aşağıdaki tablo da ilde bulunan yenilenebilir enerji santralleri gösterilmektedir.

Tablo 132: Hatay Doğal Kaynaklara Dayalı Enerji Santralları

Santral Adı	Tesis Türü	Kurulu Güç
Ziyaret (Türbe) Rüzgar Santrali	Rüzgar	76 MW
Sebenoba Rüzgar Santrali	Rüzgar	60 MW
Çerçikaya Res	Rüzgar	57 MW
Belen Rüzgar Santrali	Rüzgar	48 MW
Şenbük Rüzgar Santrali	Rüzgar	38 MW
Şenköy Rüzgar Santrali	Rüzgar	35 MW
Zaf Grup Şenbük Res	Rüzgar	27 MW
Atik Rüzgar Santrali	Rüzgar	18 MW
Yeşilvadi Hes	Hidroelektrik	9,98 MW
İskenderun Çöp Gazı	Biyokütle	4,24 MW
Hatay Gökçegöz Çöp Santrali	Biyogaz	4,24 MW
Yetişen Res	Rüzgar	0,75 MW
Kuzuculu Hes	Hidroelektrik	0,27 MW
Hatay Önesa Avm Güneş Enerjisi	Güneş	0,26 MW
Kemal Altunay Ges	Güneş	0,010 MW
Bereket Çiftliği Rüzgar Santrali	Rüzgar	0,25 MW
Antakya Ottoman Otel Güneş Enerjisi	Güneş	0,25 MW

Kaynak: http://www.enerjiatlasi.com/sehir/hatay/

4.2.1.Hatay'da Güneş Potansiyeli

Güneş enerjisi, güneşin çekirdeğinde yer alan füzyon süreci ile (hidrojen gazının helyuma dönüşmesi) açığa çıkan ışıma enerjisidir. Dünya atmosferinin dışında güneş enerjisinin şiddeti, yaklaşık olarak 1370 W/m² değerindedir, ancak yeryüzüne ulaşan miktarı atmosferden dolayı 0-1100 W/m2 arasında değişim gösterir. Bu enerjinin dünyaya gelen küçük bir bölümü dahi, insanlığın mevcut enerji tüketiminden kat kat fazladır. Güneş enerjisinden yararlanma konusundaki çalışmalar özellikle 1970'lerden sonra hız kazanmış, güneş enerjisi sistemleri teknolojik olarak ilerleme ve maliyet bakımından düşme göstermiş, çevresel olarak temiz bir enerji kaynağı olarak kendini kabul ettirmiştir.

Türkiye doğalgaz, petrol gibi fosil yakıt kaynak potansiyeli açısından oldukça sınırlı bir kapasiteye sahiptir. Petrol ve doğalgazın ithalat oranı %90'ların üzerinde olup, Türkiye elektrik üretiminin yarısından fazlasını ithal kaynaklardan sağlamaktadır. Enerji ve enerji hammaddesindeki bu yüksek oranda dışa bağımlılık hem ekonomik hem ulusal güvenlik açısından büyük bir zafiyet oluşturmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları bakımından zengin olan ülkemizde, bu kaynaklara dayalı elektrik üretimi yatırımlarının cazip hale getirilmesi son derece önemlidir.

T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı tarafından hazırlanan, Türkiye'nin Güneş Enerjisi Potansiyeli Atlasına (GEPA) göre, yıllık toplam güneşlenme süresi 2.737 saat (günlük toplam 7,5 saat), yıllık toplam gelen güneş enerjisi 1.527 kWh/m².yıl (günlük toplam 4,2 kWh/m²) olduğu tespit edilmiştir.

Harita 4: Türkiye Güneş Enerjisi Potansiyeli

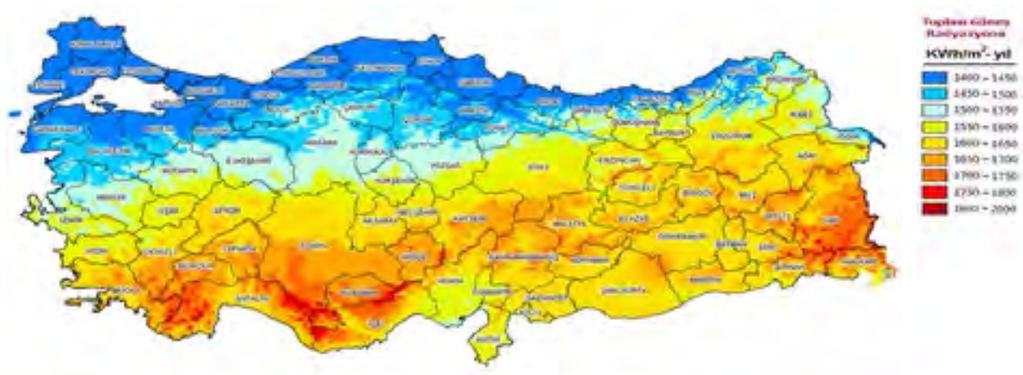

Kaynak: T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı

Türkiye'de güneş enerjisinden elektrik üretim tesisi (güneş tarlası) yatırımlarının cazip hale getirilmesi için yasal düzenlemelerin yapılması, yerel ölçekte gerçekleştirilecek bazı girişimler, yatırımlar için gerekli altyapının hazırlanması ve dolayısıyla bu yatırımların daha cazip hale getirilmesi bakımından son derece önemlidir.

Güneş enerjisi, sınırsız bir enerji kaynağıdır. Güneş enerjisinden elektrik ve ısı elde edilmesi, dünya genelinde önemi giderek artan bir konu haline gelmiştir. Türkiye de güneş enerjisini tanıma ve bu kaynaktan yararlanma bakımından dünyanın önde gelen ülkelerinden birisidir. Türkiye güneşten termal enerji kurulu gücü olarak Çin'den sonra ikinci sırada yer almaktadır. Ayrıca Türkiye, güneş kuşağında olması ve halkın güneş enerjisi kullanma eğilimi gibi coğrafi, ekonomik ve kültürel nedenlerden dolayı yenilenebilir enerji kaynaklarından biri olan güneş bakımından birçok ülkeye kıyasla oldukça avantajlı durumdadır.

Kurulum sahası olarak seçilecek bölgede gündüz gökyüzü ne kadar açıksa, atmosfer ne kadar az yoğun ise sahaya o kadar daha fazla direkt güneş ışını ulaşabilmektedir. Sahaya gelen en değerli güneş ışınları ise direkt gelen yüksek frekanslı (yüksek enerjili) ışınlardır. Dolayısıyla gökyüzü açıklığı yüksek olan bölgelerde, atmosfer kalınlığının yüksek irtifalarda azaldığı dikkate alınarak, seçilecek sahanın yüksek rakımlı bir bölgede olması tercih edilmelidir. Genellikle bulutlu, nemli, kirli veya tozlu, kısaca ışınların sahaya gelişini engelleyen ve/veya saçılımına yol açan atmosfer özellikleri olan bölgeler tercih edilmemelidir. Güneş enerjisi tesislerinin verimliliğini etkileyen diğer bir özellik yüzeye yakın mesafedeki hava sıcaklığıdır. Özellikle fotovoltaik panellere gelen radyasyonun büyük bir kısmı, panel yüzeyinde ısı enerjisine dönüşmektedir. Panel yüzeyleri ısındıkça, panelden elde edilen elektrik enerjisi oranı azalmaktadır. Bu sebeple hava sıcaklığının, panel sıcaklığını arttırıcı veya soğutucu etkisi olacağı düşünülürse, yerden birkaç metre yükseklikte yüzey sıcaklığının düşük olduğu sahalar tercih edilmelidir. Sonuç olarak sahanın bulunduğu bölgede açık gökyüzü, düşük hava sıcaklığı, makul şiddette rüzgâr, temiz zemin ve ortam özellikleri tercih edilir.7

Güneş enerjisi yatırımcıları açısından bölge seçimine etki eden diğer bir önemli faktör, devletin seçim yapılacak bölgeye ilişkin olarak sağladığı avantajlardır. Bu avantajlar, altyapı, üst yapı desteği, vergi ve harç benzeri muafiyetler, kredi imkânları, bedelsiz arsa tahsisleri ve enerji desteği gibi farklı konuları kapsayabilmektedir.

Güneş enerjisi santrallerinin geniş yatırım arazilerine ihtiyaç duyması ile birlikte, gerektiğinde bu yatırımların genişleyebilmesi için, bu arazilerin bulundukları bölgeler, yerleşim yerlerinden uzak olmalıdır.

Hatay ili güneş radyasyonu potansiyeli ile 2. kuşakta bulunmaktadır. Aylara göre en yüksek güneşlenme saati 11,14 saat ile Haziran ayı olurken, en düşük güneşlenme saati 4,99 saat ile aralık ayı olmuştur. Aynı zamanda güneş radyasyonu bakımından en yüksek olan ay 6,63 KWh/m² ile haziran ayı olurken, en düşük güneş radyasyonu 1,79 KWh/m² ile aralık ayı olmaktadır. Hatay ili hem global radyasyon değeri açısından hem de güneşlenme süreleri açısından Türkiye ortalamasının üstündedir. Aynı şekilde Hatay ilinin tüm ilçeleri de her iki değer açısından Türkiye ortalamalarının üstündedir. İlin özellikle Dörtyol, Hassa, Kırıkhan ve Belen ilçelerinin global radyasyon değerleri [KWh/m²] yıl boyu Hatay il ortalaması üzerinde yer alırken güneşlenme süreleri açısından altında yer almaktadır. Hatay ili güneş potansiyeli haritası aşağıda görülebilir.

Haritadan görüleceği gibi şehrin daha çok Kuzey Batısına doğru toplam güneş radyasyonu daha fazladır. Bununla beraber güneş potansiyeli açısından her ne kadar yüksek potansiyel var ise de il de boş arazi varlığının olmaması güneş enerji panellerinin kurulmasını güçleştirebilecektir. Çünkü il arazi varlığının önemli bir kısmı tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Bunun için bir öneri olarak Erzin Bölgesindeki leçelik alan tarım arazisi olarak kullanılamadığı için bu kullanışsız bölgede güneş enerjisi yatırımları yapılabileceği düşünülmektedir.

Harita 5: Hatay İli Güneş Enerjisi Potansiyeli

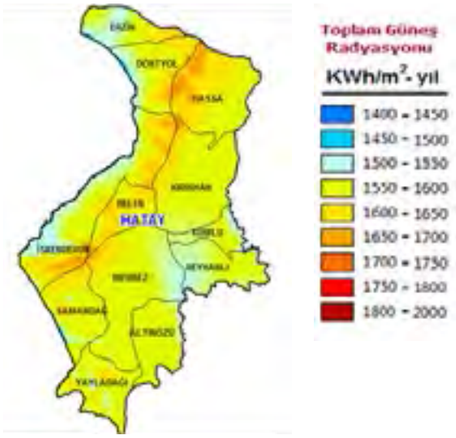

Kaynak: T.C. Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı

Aşağıdaki Tabloda Türkiye, Hatay ve bazı yüksek potansiyele sahip ilçeler itibari ile hem yıllık hem de günlük olarak global radyasyon değerleri ve de güneşlenme süreleri gösterilmiştir.

Tablo 133: Türkiye Ve Hatay Global Radyasyon Değerleri ile Güneşlenme Süreleri

Global Radyasyon Değerleri KWh/m2/Gün														KWH/m2 Yıl
	Ort.	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	
Türkiye	4,18	1,79	2,50	3,87	4,93	6,14	6,57	6,50	5,81	4,81	3,46	2,14	1,59	1.524,2
Hatay	4,21	1,99	2,42	4,01	4,87	5,96	6,63	6,31	5,82	4,75	3,63	2,35	1,79	1.536,7
Dörtyol	4,26	2,02	2,47	4,05	4,93	6,01	6,69	6,37	5,86	4,81	3,70	2,35	1,82	1.554,9
Erzin	4,20	1,99	2,34	4,01	4,89	5,89	6,60	6,21	5,82	4,75	3,79	2,31	1,80	1.533,0
Hassa	4,29	2,06	2,55	4,07	4,95	6,05	6,70	6,40	5,86	4,86	3,70	2,40	1,82	1.565,9
Kırıkhan	4,23	2,02	2,41	4,02	4,92	5,94	6,63	6,29	5,83	4,76	3,70	2,40	1,81	1.544,0
Samandağı	4,20	1,97	2,49	4,00	4,86	5,96	6,62	6,33	5,83	4,74	3,55	2,31	1,79	1.533,0
İskenderun	4,19	1,96	2,28	3,99	4,88	5,92	6,64	6,27	5,81	4,72	3,70	2,32	1,79	1.529,4
Belen	4,27	2,04	2,50	4,05	4,95	6,03	6,72	6,42	5,86	4,82	3,70	2,37	1,82	1.558,6
Güneşlenme Süreleri (Saat/Gün)														Saat/Yıl
	Ort.	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	
Türkiye	7.50	4.11	5.22	6.27	7.46	9.10	10.81	11.31	10.70	9.23	6.87	5.15	3.75	2,736.9
Hatay	8,21	5,09	6,22	7,17	8,28	10,23	11,14	10,89	10,47	9,80	7,86	6,37	4,99	2.996,3
Dörtyol	8,10	4,80	5,84	6,84	7,99	10,03	11,18	11,29	10,79	9,96	7,79	6,15	4,54	2.956,5
Erzin	8,17	4,85	5,88	6,93	7,99	10,00	11,29	11,50	10,98	10,10	7,89	6,13	4,51	2.982,4
Hassa	8,11	4,81	5,90	6,80	8,02	10,08	11,21	11,27	10,74	9,91	7,78	6,22	4,63	2.961,7
Kırıkhan	8,13	4,97	6,06	6,98	8,14	10,17	11,10	10,93	10,49	9,77	7,78	6,33	4,86	2.968,1
Samandağı	8,17	5,11	6,38	7,35	8,32	10,32	10,88	10,45	10,18	9,61	7,88	6,36	5,20	2.982,1
İskenderun	8,05	5,03	6,04	7,08	8,14	9,96	10,97	10,62	10,26	9,73	7,76	6,15	4,81	2.936,7
Belen	8,01	5,13	6,10	7,07	8,17	9,79	10,96	10,37	10,05	9,63	7,75	6,23	4,90	2.924,6

Kaynak: http://www.eie.gov.tr/

Hatay ve ilçelerinde PV tipi panellerle alan başına üretilecek elektrik aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 34: PV Tipi-Alan- Üretilebilecek Enerji (KWh-Yıl)

4.2.2. Hatay'da Rüzgar Potansiyeli

Türkiye, rüzgâr enerjisi santrallerinin en hızlı büyüdüğü ülkeler sıralamasında dünya birincisidir. Buna rağmen potansiyelin şimdiye kadar yalnızca %15'i kullanılmıştır. Toplam teknik rüzgâr potansiyeli yaklaşık olarak 131,756 MW değerindedir.

Hızla büyüyen ülke ekonomisine paralel olarak, Türkiye'nin enerji talebi de yılda ortalama %9 oranında artış göstermektedir. Bu talep artışını düşük maliyetle karşılayabilmek ve enerji arz–talep oranını dengede tutmak için yerli enerji kaynaklarına yatırım yapılması kaçınılmaz hale gelmiştir. 2005 yılında "Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanımına İlişkin Kanun"un çıkarılmasıyla rüzgâr enerjisi yatırımları hız kazanmış ve 1 yıl içinde kurulu güç değeri %400 artış göstermiştir.

Türkiye'de elektrik enerjisi ihtiyacının %26.4'ü yenilenebilir enerji kaynaklarından karşılanırken, bu oranın büyük bir kısmını hidroelektrik santraller oluşturmaktadır. Yeni düzenlemelerle sağlanan teşvikler, özellikle rüzgâr ve güneş enerjisine olan ilginin giderek artmasını sağlamıştır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın desteğiyle, TÜBİTAK öncülüğünde, üniversite–sanayi işbirliği çerçevesinde sürdürülen MİLRES (Milli Rüzgâr Enerji Sistemleri Geliştirilmesi ve Prototip Türbin Üretimi) projesi ile on yıl içinde 500 kW ve 2.5 MW güçlerinde yerli prototip rüzgâr türbini üretimi hedeflenmiştir. Bu projeyle 10 yıllık dönemde Elektrik İşleri Etüt İdaresi tarafından planlanan 20 GW ve 20 yıllık dönemde de toplam 40 GW rüzgar enerjisi kapasitesi kurulumu için (1 MW kapasite 1 milyon USD) yurt dışına çıkacak toplam 40 milyar USD kaynağın %25'ini yerli türbin teknolojisi ile üretip 20 yıllık dönemde 15 milyar USD ulusal kaynağın yurt dışına çıkmasının önlenmesi amaçlanmıştır.

Türkiye'deki rüzgâr enerjisinden elektrik enerjisi üreticileri, elde ettikleri elektrik enerjisini bir güç havuzuna satabildikleri gibi, ikili anlaşmalar ile de kanunda belirlenen teşvikten daha yüksek fiyatlarla elektrik enerjisi satma hakkına sahiptirler.

Hatay ilinde rüzgar enerjisinden elektrik üretimi sağlanabilmesi için gerekli ve yeterli koşulları gösteren, rüzgar enerjisi kurulabilecek alanlar aşağıdaki haritada verilmektedir. Haritada sarı ve kırmızı lekelemeler ekonomik Rüzgâr Enerji Santrali (RES) yatırımı için uygun olan alanları göstermektedir. (Ekonomik RES yatırımı için 7 m/s veya üzerinde rüzgâr hızı gerekmektedir.)

Harita 6: Hatay İli Rüzgar Enerji Santralı Kurulabilir Alanlar

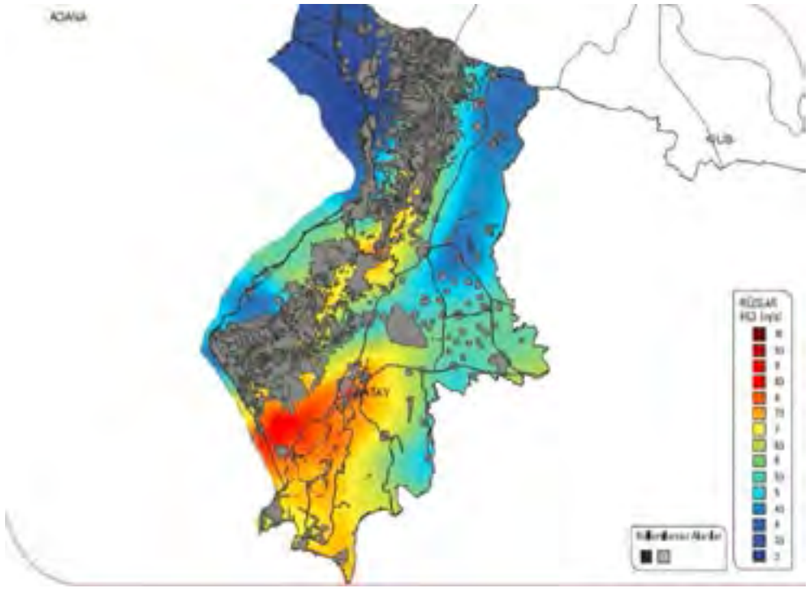

Kaynak: Yenienebilir Enerji Kaynakları Genel Müdürlüğü

Not: Gri alanlar kullanılamaz alanları göstermektedir.

Yukarıda ki haritadan görülebileceği gibi Hatay ili için özellikle rüzgar gücü ve de kurulabilir alan bakımından ilin güney kısmı daha müsaittir. Bu bakımdan Hatay rüzgar açısından potansiyeli görece yüksek olan bir ildir. Hatay'da rüzgar santralı kurulabilecek toplam alan 682,80 km² ve elektrik kurulu güç kapasitesi 3.414 MW'tır. Aşağıdaki tabloda rüzgar hızı, alan ve kurulu güce ilişkin bilgiler verilmiştir.

Tablo 134: Hatay İli Potansiyel RES Kapasiteleri

50 m'de Rüzgâr Gücü (W/m²)	50 m'de Rüzgâr Hızı (m/s)	Toplam Alan (km²)	Toplam Kurulu Güç (MW)
300-400	6.8-7.5	265,95	1.329,76
400-500	7.5-8.1	261,33	1.306,64
500-600	8.1-8.6	99,63	498,16
600-800	8.6-9.5	48,62	243,12
>800	>9.5	7,26	36,32
Toplam		682,80	3.414

Kaynak: Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü

Not: Ekonomik RES yatırımı için %35 veya üzerinde kapasite faktörü gerekmektedir.

4.2.3. Su Kaynakları ve HES Potansiyeli

Hatay ilinde Asi nehri, Afrin çayı ve Karasu olmak üzere 3 tane önemli akarsu bulunmaktadır. Asi nehri Lübnan Dağlarından çıkarak Suriye'ye girer. Türkiye-Suriye sınırında 30 km aktıktan sonra Amik Ovasının güneyinden batıya kıvrılarak dirsek yapan Samandağı yakınında denize dökülür. 386 km toplam uzunluğa sahip olan Asi nehri'nin Hatay ilinde 94 km'lik kısmı bulunmaktadır. Toplam debisi 80 m³/sn ve yıllık su potansiyeli 1200 hm³/yıl olan akarsuyu sulama amacı ile kullanılmaktadır. Sulama amaçlı kullanıldığından yaz aylarında tamamen kurumaktadır. Amanos Dağları ile Keldağ arasında açtığı vâdide Büyük Akarçay, Küçük Akarçay, Hüseyinli Dereleri ve Hupnik Çayı bulunur.

Afrin çayı Gaziantep'in Sof Dağları eteklerinden çıkar, Kilis yakınında Suriye'ye girer, Reyhanlı kuzeyinden yeniden topraklarımıza girer ve Amik Ovasını sular ve Asi Irmağına karışır. İl sınırları içerisinde Asi nehrinin bir kolu olan Afrin çayının uzunluğu 160 km; ortalama yıllık debisi: 1,13 m³ /s'dir. İl toprakları içindeki uzunluğu 24 km'dir ve yine sulama amacıyla kullanılmaktadır. Karasu ise Kahramanmaraş'ın Akçadağ ve Kartal Dağı eteklerinden çıkar, Çatalyurt yakınında Hatay topraklarına girer, Amik Ovasını sulayıp Asi Nehrine karışır. Yine Asi nehrinin bir kolu olan Karasu ise uzunluğu 130 km; ortalama yıllık debisi: 10,2 m³/s dir. İl toprakları içindeki uzunluğu 77 km dir.

Tablo 135: İl Su Kaynakları Potansiyeli

Yerüstü suyu (Havzaya Göre)	2.800 hm3/yıl	Akarsu yüzeyleri	844
Asi Nehri (İl Bazında)	1.200 hm3/yıl	Asi Nehri Ve Kolları	844
Diğer dereler	548 hm3/yıl	Toplam su yüzeyi	1.654
Yeraltı suyu	310 hm3/yıl	Baraj rezervuarı yüzeyleri	430
Toplam su potansiyeli	2.046 hm3/yıl	Tahtaköprü Barajı	--
Doğal göl yüzeyleri	370 ha	Yarseli Barajı	430
Balık Gölü	350 ha	Seddelemeli Rezervuarı Yüzeyleri	--
Cüdeyde Gölü	20 ha	Gölet rezervuarı yüzeyleri	10

Kaynak: Hatay İli 2016 Yılı Çevre Durum Raporu

Hatayda 90 kilometrekarelik Amik Gölünün kurutulmasından sonra tabiî büyük göl kalmamıştır. Kurutulma işine 1954'te başlanmış, 1973'te tamamlanmıştır. Hatay ilinin sahip olduğu baraj ve göller ise; Karasu çayı üzerine inşa edilen Tahtaköprü ve Yayladağı barajı, Beyaz çay üzerine inşa edilen Yarseli barajı bulunmaktadır. Bu barajlardan sulama ve içme suyu amacı ile yararlanılmaktadır. Diğer önemli göller ise Karamanlı ve Hassa Demrek göletidir. Ayrıca Yayladağı yolu üzerinde Kızılgöl vardır. Bunun dışında bölgede 2 tane önemli HES varken (Yeşil vadi ve Kuzuculu) 5 tane daha HES yapılması planlanmaktadır (Arzu, Ayşenur, Hacı Ahmetli, Tahtaköprü ve Yakacık HES.)

Tablo 136: Hatay İlinde Bulunan Göletler

Göletin Adı	Tipi	Göl hacmi (hm3)	Sulama Alanı (net ha)	Kullanım Amacı
Karamanlı Göleti	Toprak Dolgu	3,6	222	Sulama
Tahtaköprü Barajı	Toprak Dolgu	2,15	11.575	Sulama
Yarseli Barajı	Toprak Dolgu	2,56	7.300	Sulama
Yayladağı Barajı	Toprak Dolgu	5,38	647	Sulama
Hassa Demrek Göleti	Toprak Dolgu	1,99	276	Sulama

Kaynak: DSİ 6. Bölge Müdürlüğü, 2016

Hatay İlinde yeraltı suyu potansiyeli 298 hm³/ yıl olarak tahmin edilmektedir. Aşağıda kaynak isimleri ve su rezervleri verilmektedir. (DSİ,2016)

Kaynağın İsmi	hm³/yıl
Dörtyol Erzin Ovası	100
Arsuz Ovası	19
Asi Havzası	149,5
İskenderun	19,7
Payas	3,5
Yayladağ	2
Samandağ	4,5
Reyhanlı (Tigem)	8,3
Kumlu (Tigem)	3,3
Toplam	309,8

4.3. ORMAN VARLIĞI

Hatay ilinde, 2015 yılı itibarıyla 145.699 hektarı normal, 62.368 hektarı boşluklu kapalı ormanlık alan olmak üzere, toplam 208.067 hektar genel ormanlık alan bulunmaktadır. Türkiye genelindeki 22.342.935 hektarlık toplam ormanlık alan içerisinde, Hatay ilinin payı %0,9'dur. İlde, 2015 yılı itibarıyla orman serveti açısından 13.976.476 m³'ü normal kapalı, 520.371 m³'ü boşluklu kapalı olmak üzere toplam 14.496.850 m³ orman serveti bulunmaktadır. Türkiye genelindeki 1.611.774.193 m³'lük toplam orman serveti içerisinde, Hatay'ın payı %0.89'dur. Hatay'da, 2015 yılı itibarıyla 509.165 m³'ü normal alan, 14.513 m³'ü boşluklu kapalı alan olmak üzere toplam 523.678 m³ orman artırımı söz konusudur. Türkiye genelinde ise 43.834.440 m³ normal alan, 2.069.646 m³ boşluklu kapalı alan olmak üzere toplam 45.904.083 m³ orman artırımı yapılmıştır. Türkiye orman artırımı içinde Hatay ilinin payı %1,1'dir.

Özet olarak;

- Hatay ili, metalik maden ve endüstriyel hammadde yatak ve rezervleri bakımından önemli bir potansiyele sahiptir. İl için en önemli madenler; altın, bakır, alüminyum, kurşun, çinko, demir, krom, civa, asbest, dolomit, fosfat, kireç taşı, manyezit, mermer'dir.
- Hassa ilçesinde bakır, kurşun ve çinko, Antakya ilçesi Kisecik köy ve Akıllı çayda altın, Dörtyol ilçesinde alüminyum, İskenderun'da çimento hammaddeleri, dolomit ve mermer, Kırıkhan'da demir, Dörtyol-Erzin bölgesinde manyezit, Yayladağı ilçesinde fosfat madenleri bulunmaktadır.
- Hatay ilinin jeotermal alanları ise Reyhanlı (Hamamat), Tahta Köprü- Suluca, Başlamış, Kırıkhan'dadır.
- Hatay'ın global güneş radyasyon dağılımları ve güneşlenme süreleri gibi nedenler ile ilde güneş enerjisi yatırımları için elverişli bir ortam bulunmaktadır. Dörtyol, Hassa, Kırıkhan ve Belen gibi ilçelerinin global radyasyon değerleri (KWh/m2) yıl boyu Hatay il ortalaması üzerinde yer almakta olup il de sadece çoğu arazinin tarım arazisi olmasından dolayı boş arazi varlığı sıkıntı oluşturmaktadır.
- Hatay rüzgar açısından da iyi bir potansiyele sahiptir. Hatay'da rüzgar santralı kurulabilecek toplam alan 682,80 km2 ve elektrik kurulu güç kapasitesi 3.414 MW'tır.
- Hatay ilinin su kaynakları daha çok tarımsal sulama için kullanırken, elektrik üretimi açısından az kullanılmaktadır. Nitekim Hatay da su kaynakları üzerinde sadece 2 adet HES (Hidroelektrik Santral) kurulmuştur ve bu santraller toplam 10,25 MW kurulu güce sahiptirler. İl, Tahtaköprü, Yârseli, Yayladağ gibi barajlara sahip olsa da söz konusu barajlarda elektrik üretimi yapılmamakta, bu barajlar sulama, taşkın, içme suyu gibi başka amaçlar ile bölgeye hizmet etmektedir.
- Hatay ilinde, 2015 yılı itibarıyla 145.699 hektarı normal, 62.368 hektarı boşluklu kapalı ormanlık alan olmak üzere, toplam 208.067 hektar genel ormanlık alan bulunmaktadır. Türkiye genelindeki 22.342.935 hektarlık toplam ormanlık alan içerisinde, Hatay ilinin payı %0,9'dur.

5. ALTYAPI OLANAKLARI

5. ALTYAPI OLANAKLARI

5.1. ULAŞTIRMA VE HABERLEŞME

Ulaşım ağları, bir bölgenin diğer bölgeler ile fiziksel, sosyokültürel ve ekonomik bağlantılarının sağlanması bakımından büyük önem taşımaktadır. Hatay'ı çevre illere, ülkenin diğer bölgelerine ve yurtdışına bağlayan ulaşım ağlarının geliştirilmesi, bölgesel ekonominin canlandırılması bakımından temel bir öncelik olarak ortaya çıkmaktadır.

2015 yılı değerlerine göre Türkiye'de yolcu taşımacılığının %89.2'si karayolu ile yapılırken, %1.1'i demiryolu, %9.1'i de havayolu ile yapılmaktadır. Ülkemizde yük taşımacılığında ise yine karayolunun payı oldukça yüksektir. Yük taşımacılığında karayolunun payı %89.8 iken, bunu %6.3 ile denizyolu, %3.9 ile demiryolu, ve %0.2 pay ile de havayolu izlemektedir.

Bir ilin veya yörenin ekonomik gelişiminde ulaşım önemli bir yer tutmaktadır. Hatay'a ulaşım karayolu, demiryolu, deniz ve havayolu ile sağlanmakta olup, Hatay ili ulaşım olanakları açısından iyi bir konumda bulunmaktadır. Cilvegözü ve Yayladağı Kara Hudut Kapılarına, İskenderun Limanı Deniz Hudut Kapısına, Hatay Havalimanı Hava Hudut Kapısına sahiptir. İskenderun'dan ulusal demiryolu ağına bağlanılmaktadır ve Ceyhan uluslararası enerji nakil hatlarına komşudur. Batı pazarlarına ulaşım kolaylığı vardır ve Hatay'da uluslararası yük taşımacılığı yapan kayıtlı 8.890 adet araç bulunmaktadır. Suriye ve Ortadoğu ülkelerindeki olumsuzluklar nedeniyle ihracatta aksayan karayolu ulaşımı sorunu, İskenderun Limanından Ortadoğu ülkelerine başlatılan deniz yolu ro-ro seferleriyle çözülmüştür. İskenderun Limanı-Duba Limanı (Suudi Arabistan) seferleri devam etmektedir.

5.1.1. Karayolları

Karayolu taşımacılığı, kendi bünyesi içinde başlı başına ekonomik bir faaliyet olması yanında, diğer bütün sektörlerle de çok yakın ilişkisi olan ve bu sektörleri doğrudan etkileyen bir hizmet türüdür. Otomotiv, petrol, lojistik, taşımacılık, inşaat sektörleri başta olmak üzere tüm sektörler karayolları altyapısı hizmet seviyesi durumuna bağlı olarak faaliyetlerini yürütmektedirler.

Hatay ili Akdeniz Bölgesi'nin coğrafi bir merkezidir. Hatay, Adana'ya 191 km, Kahraman Maraş'a 174 km, Kilis'e 145 km, Osmaniye'ye 129 km ve Mersin'e 260 km mesafededir. İle Adana ve Mersinden gelen otoyol Dötyol ilçesinden geçip İskederun ilçesinde son bulmaktadır ve iç kesimlere ve dağın öteki tarafına normal karayolu ile taşımacılık yapılabilmektedir. Bu bakımdan ilin merkezi olan Antakya ilçesine ulaşım daha zordur. Aşağıdaki haritada Hatay ilinin karayolları ulaşım ağları görülmektedir.

Harita 7: Hatay Karayolları Ulaşım Ağı

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü

Hatay ili karayolu ağı toplam Türkiye karayolu ağı içerisinde %1,0 oranında, TR63 Bölgesi karayolu ağı içerisinde ise %33,7'lik paya sahiptir. Hatay'daki toplam 657 km'lik il ve devlet yolunun 622 km'si asfalt ve 35 km'si geçit vermeyen yoldur. Hatay ilinde bulunan il ve devlet yolu uzunluğu ve niteliğine ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda görülebilir.

Tablo 137: Türkiye, TR63 Bölgesi ve Hatay'da Karayolları Durumu (2016)

	Hatay		TR63		Türkiye		Hatay'ın Payı (%)	
İl ve Devlet Yolları	Km	Pay (%)	km	Pay (%)	Km	Pay (%)	TR63	Türkiye
Asfalt Yollar	622	94,7	1.844	98,1	60.777	94,1	33,7	1,0
Asfalt Betonu	232	35,3	449	23,9	18.646	28,9	51,7	1,2
Sathi Kaplama	390	59,4	1.395	74,2	42.131	65,2	28,0	0,9
Parke	0	0,0	0	0,0	297	0,5	-	-
Stabilize	0	0,0	0	0,0	593	0,9	-	-
Toprak	0	0,0	0	0,0	503	0,8	-	-
Geçit Vermez	35	5,3	35	1,9	2449	3,8	100,0	1,4
Toplam Uzunluk	657	100,0	1.879	100,0	64.619	100,0	35,0	1,0
Bölünmüş Yol	369		696		21.288		53,0	1,7

Kaynak: http://www.kgm.gov.tr/Sayfalar/KGM/SiteTr/Istatistikler/DevletvelIYolEnvanteri.aspx

Türkiye'de karayolu trafiğinin yük ve yolcu taşıma payı Avrupa Birliği ülkeleri ortalamasına göre yüksektir. Avrupa Birliği ülkelerinde karayollarının yük taşıma payı %45, yolcu taşıma payı %79 olmasına karşılık, ülkemizde yük taşıma payı %92, yolcu taşıma payı ise %96 civarındadır.

Tablo 138: Hatay ve Türkiye Geneli Taşımacılık Değerleri (2016) (Milyon)

	Taşıt-Km	Yolcu-Km	Ton-Km
Hatay	2.124	5.122	3.974
K. Maraş	1.390	3.268	3.124
Osmaniye	1.000	2.729	2.932
TR63 Bölgesi	4.514	11.119	10.030
Türkiye	119.671	300.852	253.139
Hatay/TR63 Bölgesi (%)	47,1	46,1	39,6
Hatay/Türkiye(%)	1,8	1,7	1,6

Kaynak: Karayolları Genel Müdürlüğü
Not: Karayolları Genel Müdürlüğü sorumluluğu altındaki yol ağı dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Hatay, Türkiye toplam taşıt trafiğinin %1,8'ini, toplam yolcu trafiğinin %1,7'sini ve yük trafiğinin %1,6'sını, TR63 Bölgesi taşıt trafiğinin %47,1'ini, yolcu trafiğinin %46,1'ini ve yük trafiğinin de %39,6'sını oluşturmaktadır. 2016 yılında, Hatay'ın taşıt, yolcu ve yük trafiği TR63 Bölgesi'nin diğer illeri K. Maraş ve Osmaniye'ye göre yüksektir. Yük ve yolcu taşımacılığında karayolları ağırlıklı olunca bunun doğal sonucu olarak motorlu kara taşıtı sayısı da buna göre şekillenmektedir. Nitekim Hatay ilinde, 2010 yılında 305.055 olan toplam taşıt sayısı 2016 yılında 430.071'e yükselirken (%40,9 artış), Türkiye genelinde 13.655.239 olan toplam taşıt sayısı 19.273.842'ye yükselmiştir (%41,1 artış).

Seçilmiş bazı motorlu kara taşıtlarının sayısal durumu Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye'deki durumu Tablo 139'da verilmiştir.

Tablo 139: Seçilmiş Bazı Kara Taşıtlarının İl, Bölge ve Türkiye İle Karşılaştırılması (2016)

	Otomobil	Minibüs	Otobüs	Kamyonet	Kamyon	Motosiklet	Bin kişi başına otomobil sayısı
Türkiye	11.317.998	463.933	220.361	3.442.483	825.334	3.003.733	142
TR63 Bölgesi	376.763	22.799	6.813	116.008	30.760	198.727	118
Hatay	189.332	12.071	3.681	58.377	20.124	146.486	122

Kaynak: TÜİK

2016 yılı itibarıyla, bin kişi başına düşen otomobil sayısı Türkiye genelinde 142 iken, Hatay'da 122 ve TR63 Bölgesi'nde 118'dir. İldeki otomobil varlığının, Türkiye genelindeki otomobil varlığından aldığı pay %1,7, TR63 Bölgesi otomobil varlığından aldığı pay ise %50,3'tür.

5.1.2. Demiryolları

Hatay'ın il sınırları içindeki demir yolu ağı 2016 yılı itibari ile 78 km olup, Türkiye toplam demiryolu uzunluğu 12.532 km, TR63 Bölgesi'ndeki demiryolu ağı ise 374 km'dir. Hem il de hem de bölgede hızlı tren ağı bulunmamaktadır. Mersin-İskenderun hattında 1 adet yolcu treni, İskenderun-Adana arası karşılıklı çalışan 3 adet ve İskenderun-Fevzi Paşa arasında çalışan 13 adet yük treni mevcuttur.

Türkiye taşımacılık sisteminin gelişimi incelendiğinde demiryolu ulaşımı payının toplam ulaşım içindeki payı gerek yük gerekse yolcu taşımacılığında giderek azalmıştır. 1950 yılında demiryolu ulaşımının payı yük taşımacılığında %68,2 iken 2000 yılında %5,3 ve 2016 yılında %4,3'e inmiş, yolcu taşımacılığında 1950 yılında %42 iken 2000 yılında %2,2 ve 2016 yılında %1'e düşmüştür. Son yıllarda TCDD tarafından yapılan yatırımlarla hızlandırılmış tren hatları açılmış ve 2013 yılından itibaren Türkiye demiryolu ile yolcu taşımacılığında artış sağlanmıştır. TCDD'nin Hatay ilinde gerçekleştirdiği yolcu taşımacılığına ait istatistiki veriler TR63 Bölgesi ve Türkiye geneli ile karşılaştırmalı olarak aşağıda verilmektedir.

Tablo 140: Demiryolu Yolcu Taşıma İstatistikleri

	2014		2015		2016	
	Giden	Gelen	Giden	Gelen	Giden	Gelen
Hatay	38.520	40.853	40.044	42.315	36.032	37.597
TR63	140.210	145.686	148.467	156.870	138.007	142.464
Türkiye	22.847.622	22.847.622	23.145.467	23.145.467	20.790.887	20.790.887
Hatay/TR63 (%)	27,5	28,0	27,0	27,0	26,1	26,4
Hatay/Türkiye (%)	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

Kaynak: T.C. Devlet Demiryolları İstatistik Yıllığı, 2012 – 2016.

Türkiye genelinde demiryolları ile taşınan yolcu sayısı 2014 yılından 2016 yılına %9 düşerken, Hatay'da taşınan yolcu sayısı %2,3 oranında düşmüştür. Buna paralel olarak Hatay ilinin Türkiye toplam demiryolu ağında taşınan yolcu sayısı içindeki payı 2014 ve 2016 yılında %0,2 oranında kalmıştır.

Tablo 141: Hatay İli Demiryolu Yük Taşıma İstatistikleri (Ton)

	2014			2015			2016		
	Giden	Gelen	Toplam	Giden	Gelen	Toplam	Giden	Gelen	Toplam
Hatay	1.814.620	5.485.708	7.300.328	1.560.665	4.614.107	6.174.772	1.401.477	4.233.396	5.634.873
TR63	1.975.866	5.623.097	7.598.963	1.854.986	4.899.105	6.754.091	1.824.285	4.584.152	6.408.437
Türkiye	27.765.784	28.044.396	55.810.180	24.725.589	25.064.772	49.790.362	24.845.921	25.097.922	49.943.843
Hatay/ TR63	91,8	97,6	96,1	84,1	94,2	91,4	76,8	92,3	87,9
Hatay/ Türkiye	6,5	19,6	13,1	6,3	18,4	12,4	5,6	16,9	11,3

Kaynak: T.C. Devlet Demiryolları İstatistik Yıllığı, 2012 – 2016.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demiryolları istatistikleri incelendiğinde; Türkiye genelinde demiryolu ile taşınan yük miktarı 2014 yılından 2016 yılına %10,5 oranında düşerken, TR63 Bölgesi'nde %15,6 ve Hatay ilinde demiryolu ile yük taşıma miktarının %22,8 oranında azaldığı görülmektedir. Bu rakamlar doğrultusunda, Hatay ilinin Türkiye genelindeki demiryolu yük taşımacılığından aldığı pay %13,1'den %11,3' düşmüştür.

5.1.3. Havayolları

Hatay Havalimanı 9 Aralık 2007'de açılmıştır. Havalimanı İskenderun ilçesine 30 km, Antakya ilçesine 27 km uzaklıkta bulunmaktadır. Havalimanı 3000*45 metrelik beton kaplama bir piste sahiptir. 8 Mart 2011 Tarihinde Yeni Terminal Binasının yapımı tamamlanmış ve hizmete açılmış ve terminal binası toplam büyüklüğü 43.688 m²'dir. İlin, artık havayollarıyla da ulaşılan önemli bir il haline gelmesi, ekonomik ve sosyal anlamda Hatay iline büyük katkı sağlamıştır. Dış hatlarda ilk etapta 4 Eylül 2008`de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti`ne karşılıklı olarak uçuşlar başlamıştır. Bu havalimanından yurtiçi İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya, Kıbrıs/Lefkoşa'ya, uluslararası ise Suudi Arabistan'a (Cidde ve Riyad) düzenli seferler yapılmaktadır.

2016 Aralık ayı sonu itibari ile Hatay Havaalanı'na ait toplam uçak trafiği 9.408 iken, ticari uçak trafiği 8.685, yük miktarı ise 12.825 ton olmuştur. Hatay'ın Türkiye içindeki payı bir önceki yıla göre aşağı yukarı aynı kalırken, bir önceki yıla göre dış hatlarda bir düşüş iç hatlar da ise bir artış görülmektedir. Aşağıdaki tablo da Hatay Havaalanın Uçak, Yolcu ve Yük Trafiği bir önceki yıl itibari ile gösterilmektedir.

Tablo 142: Hatay Havaalanı Uçak, Yolcu ve Yük Trafiği

Havalimanı	2015 YILI ARALIK SONU			2016 YILI ARALIK SONU			2016 /2015 (%)		
	İç Hat	Dış Hat	Toplam	İç Hat	Dış Hat	Toplam	İç Hat	Dış Hat	Toplam
TİCARİ UÇAK TRAFİĞİ									
Hatay	6.381	2.399	8.780	6.516	2.169	8.685	2	-10	-1
Türkiye	668.817	585.798	1.254.615	699.166	535.469	1.234.635	4,5	-8,6	-1,6
Hatay'ın Payı (%)	1,0	0,4	0,7	0,9	0,4	0,7			
TÜM UÇAK TRAFİĞİ									
Hatay	7.107	2.499	9.606	7.142	2.266	9.408	0,5	-9	-2
Türkiye	832.958	623.715	1.456.673	886.228	566.767	1.452.995	6,4	-9,1	-0,3
Hatay'ın Payı (%)	0,9	0,4	0,7	0,8	0,4	0,6			
YOLCU TRAFİĞİ (Gelen-Giden)									
Hatay	889.808	281.943	1.171.751	935.969	267.461	1.203.430	5	-5	3
Türkiye	97.041.210	84.033.321	181.074.531	102.499.358	71.244.179	173.743.537	5,6	-15,2	-4,0
Hatay'ın Payı (%)	0,9	0,3	0,6	0,9	0,4	0,7			
YÜK TRAFİĞİ (Bagaj+Kargo+Posta) (TON)									
Hatay	8.404	4.749	13.154	8.491	4.334	12.825	1	-9	-2
Türkiye	871.327	2.201.503	3.072.830	857.335	2.219.579	3.076.914	-1,6	0,8	0,1
Hatay'ın Payı (%)	1,0	0,2	0,4	1,0	0,2	0,4			

Kaynak: Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Devlet Hava Meydanları İşletmesi Genel Müdürlüğü

5.1.4. Denizyolu

Hatay'ın deniz taşımacılığında, bölgenin en gelişmiş sanayi ilçesi olan İskenderun önemli bir liman merkezidir. İskenderun limanı, İskenderun Körfezi'nde Hatay ilinin İskenderun ilçesi sınırları içinde kurulmuş büyük ve modern bir limandır. Ortadoğu'nun bir transit kapısı olan liman aynı zaman da Türkiye ihracat ve ithalatında önemli bir üs konumundadır. Liman geniş bir yurtiçi ve yurtdışı hinterlanda sahip olup, limanın esas işlevi yük taşımacılığı olsa da sınırlı ölçüde yolcu taşımacılığı da yapılmaktadır. Liman iç ve dış liman olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Buna göre iç liman batı ülkelerinden Ortadoğu ülkelerine taşınacak ticaret mallarının getirilip depolandığı ve karayolu ile bu ülkelere taşındığı kısımdır. Ayrıca ülkemizin yaptığı kömür ithalatı da bu limana indirilir. Dış liman ise 1975 yılına kadar İskenderun Demir Çelik Fabrikası'nın limanı olarak kullanılmış iken, bu tarihten sonra fabrikaya ait liman kurulmuş ve demir çelik fabrikası kendi özel limanını kullanmaya başlamıştır.

İskenderun limanı, gemilerin her türlü açık deniz tesirlerinden etkilenmeyecek şekilde 1400 metre batı ve 430 metre iç liman mendirekleriyle çevrilerek güney ve kuzey rüzgarına karşı koruma altına alınmıştır. İskenderun Liman Başkanlığının yetki sahasında; 2 liman, 5 iskele ve 2 şamandıra bulunmaktadır. Bu tesislere, 2017 yılı 1'inci altı ayı sonu itibariyle toplam 2.163 gemi uğramış ve toplam 25 milyon ton yük işlemi gerçekleşmiştir. İskenderun Körfezindeki liman ve iskeleler, sanayi ve ticarete bağlı olarak gelişme göstermiştir. Kara ve demir yolları ile yurt içi ve uluslararası bağlantıya sahiptir. Körfezin kapasitesi, donanımı, etki bölgesi ve taşınan yük miktarı göz önüne alındığında, hinterlandı sadece Hatay ve Türkiye ile sınırlı olmayıp, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'ya da hitap etmektedir.

Ulaştırma bakanlığının 2015 deniz ticareti istatistiklerine göre en fazla yük elleçlenen iller içinde Hatay 37.767.712 ton ile 5. sırada yer alırken, en fazla konteyner elleçlenen ilk 10 il arasında ise 228.297 TEU ile 6. Sırada yer almaktadır. Ayrıca 10 liman başkanlığı içinde İskenderun limanı 36.134.784 ton ile 5. Sırada yer almakta ve tüm limanlar içinde toplam elleçleme içindeki payı %8,69'dur. En fazla konteyner elleçlenen 10 liman başkanlığı içinde ise İskenderun limanı 228.297 TEU ile 7. sırada yer alırken tüm limanlar içindeki oranı ise %2,8'dir. Aşağıdaki tabloda İskenderun liman başkanlığının toplam elleçleme dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 143: Liman Başkanlıkları Bazında Toplam Elleçleme Dağılımı 2015 (Bin Ton)

	Yükleme				Boşaltma				Toplam			
	İhracat	Kabotaj Yükleme	Transit Yükleme	Toplam Yükleme	İthalat	Kabotaj Boşaltma	Transit Boşaltma	Toplam Boşaltma	İthalat-ihracat	Kabotaj	Transit	Elleçleme
İskenderun	5.673	2.779	37	8.490	26.849	703	90	27.643	32.523	3.483	128	36.134
Türkiye	92.152	25.894	58.597	176.644	208.326	26.578	4.487	239.392	300.478	52.472	63.085	416.036
Payı (%)	6,2	10,7	0,1	4,8	12,9	2,6	2,0	11,5	10,8	6,6	0,2	8,7

Kaynak: Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı - Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü

İskenderun körfezinde, İskenderun limanından başka kamu ve özel sektöre ait iskele ve limanlarda bulunmaktadır. Ayrıca limanda balıkçı teknelerin barınabileceği balıkçı barınakları da bulunmaktadır. İskenderun körfezinde yer alan limanlar şunlardır[19];

LİMAK İskenderun Limanı

İskenderun limanı 2011 tarihi itibari ile 36 yıl süreyle işletilmek üzere Limak şirketine devredilmiştir. Liman girişinde derinlik 12 metre olup demiryolu ve karayolu şebekesi ile bağlantılı genel amaçlı bir limandır. Limak İskenderun limanından Ankara, Adana, Karaman, Konya, Kayseri, Gaziantep, Kahramanmaraş başta olmak üzere organize sanayi bölgelerine ve transit ticarette önemli bir pazar olan Kuzey Irak bölgesine demiryolu ile ulaşım sağlanmaktadır. Limanda verilen hizmetler ise şunlardır; konteyner hizmetleri, dökme, genel kargo, proje kargo elleçlenmesi hizmetleri, ro-ro ropax hizmetleri, terminal hizmetleri, depolama ve atık alım hizmetleridir. Aşağıdaki tabloda ise İskenderun limanının teknik özellikleri görülmektedir.

19 Bu kısım http://www.hataydayatirim.com adresinden alınmıştır.

Tablo 144: İskenderun Limanı Teknik Özellikleri

Liman Sahası	1.000.000 m2
Rıhtım Sayısı	8 Adet
Konteyner Rıhtım Derinliği	15,5 metre
Genel Kargo Rıhtım Uzunluğu	732 metre
Konteyner Rıhtım Uzunluğu	920 metre
Reefer Plug	600 Adet
Konteyner Kapasitesi	1.000.000 TEU / Yıl
Dökme Yük Kapasitesi	2.500.000 Ton / Yıl
Genel Kargo Kapasitesi	600.000 Ton / Yıl
Ro-Ro Kapasitesi	120.000 Araç / Yıl
Ro-Pax Kapasitesi	30.000 Tır / Yıl
Liman Sahası	1.000.000 m2

Kaynak: http://www.limakports.com.tr/tr/liman-ozellikleri/liman-teknik-ozellikleri

İskenderun Demir Çelik Limanı

İskenderun Demir Çelik Limanı, Akdeniz Bölgesi'nin en büyük dökme katı ve genel kargo limanıdır. İskenderun Körfezi'nde, İskenderun ilçesine 22 km, otoyol ve E91 kara yoluna 4 km uzaklıkta kurulmuştur ve limanın ulusal demir yolu sistemine direkt olarak bağlantısı bulunmaktadır. Liman 1974 yılında faaliyete geçmiştir. İsdemir Limanı, ağırlıklı olarak İskenderun Demir Çelik Fabrikasına hizmet etmekte, boş kapasitesini de Bölgedeki talebi karşılamak için kullanmaktadır.

Assan Limanı

Assan Limanı, Kibar Holding tarafından kurulmuştur. 2010 yılı sonunda faaliyete başlamış olup, liman ile ilgili olarak inşaat ve yatırım faaliyetleri sürmektedir. Liman, İskenderun Organize Sanayi Bölgesinde faaliyet göstermektedir.

Denbirport Limanı

1955 yılında gübre fabrikası olarak faaliyete geçen tesis, 1974 yılında yapılan bir iskele ile ithal ve ihraç ürünlerinin elleçlenmesi amacıyla liman özelliğine kavuşmuştur. 1987 yılında ikinci etap inşaatı yapılmış ve bugünkü halini almıştır. 2004 yılında özelleştirme çalışması ile İskenderun ilçesinde faaliyet gösteren Denizciler Birliği grubuna 2007 yılında 25 yıllık bir süre için devredilmiştir.

Yazıcı Limanı

Yazıcı Limanı, İskenderun Organize Sanayi Bölgesinde bulunmaktadır. İki adet genişletilmiş iskeleden oluşmaktadır. 1994 yılında inşa edilmiştir.

Ekinciler Limanı

1987 Yılında hizmete giren Orhan Ekinci İskelesi, İskenderun ilçesinde yer alan Azganlık Köyünde bulunmaktadır. Liman, İskenderun ilçe merkezine 10 km mesafede yer almaktadır

MMK & Atakaş Limanı

MMK & Atakaş Limanı, Rusya'nın önemli demir çelik işletmesi olan Magnitogrosk Iron and Steel Works MMK ile Türkiye'nin önde gelen madencilik şirketlerinden Atakaş'ın birlikte kurdukları bir iskeledir. MMK'nın aynı bölgede yapacağı demir çelik tesisine hizmet vermek amacıyla kurulmuştur.

Botaş Limanı

Aynı anda 10.000 ile 350.000 DW tonaja kadar 4 geminin rıhtıma yanaşabileceği büyüklükte olup, saatte maksimum 60.000 ton yükleme kapasitesine sahiptir. Ayrıca saatte 40.000 tonluk boşaltma kapasitesi bulunmaktadır.

Toros Gübre Fabrikaları İskeleleri

Toros Gübre Fabrikasına ait 2 adet iskele mevcuttur. Bunlardan eski iskeleye 3 kuru yük gemisi, 2 sıvı yük gemisi ve yeni iskeleye 1 Ro–Ro gemisi, 2 kimyevi yük gemisi ile 2 sıvı yük gemisi ve 5 kuru yük gemisi yanaşabilmektedir.

5.1.5. Su, Kanalizasyon ve Elektrik Açısından Altyapı

5.1.5.1. Su kullanımı ve Kanalizasyon

Hatay'da içme ve kullanma suyu tüketimine yönelik istatistikler TR63 Bölgesi ve Türkiye karşılaştırmalı olarak aşağıda verilmektedir.

Tablo 145: Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye Su Tüketim İstatistikleri (2016)

	Hatay	TR63	Türkiye
İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı (%)	97	97	98
Belediyelerde kişi başı çekilen günlük su miktarı (litre/kişi-gün)	183	228	217
Toplam çekilen su miktarı (1000 m3/yıl)	100.696	250.217	5.838.561
İçme ve kullanma suyu arıtma tesisi ile hizmet verilen nüfusun belediye nüfusu içindeki oranı (%)	1	1	59
Toplam arıtılan içme ve kullanma suyu miktarı (1000 m3/yıl)	1.135	2.014	3.350.389
Belediyelerde içme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen yüzey suyu miktarı (1000 m3/yıl)	915	36.712	3.275.202
Belediyelerde içme ve kullanma suyu şebekesi için çekilen yeraltı suyu miktarı (1000 m3/yıl)	99.781	213.505	2.563.359
Su temini işleri ve hizmetleri çevresel yatırım harcamaları (TL)	49.349.860	89.401.755	4.345.985.607

Kaynak: TÜİK

Hatay ilinde, nüfusun tamamına, şebeke ile içme ve kullanma suyu ulaştırılmakta olup, kişi başı çekilen günlük su miktarı hem Türkiye ortalamasından hem de TR63 Bölgesi ortalamasından düşüktür. Türkiye genelinde toplam yıllık çekilen su miktarı içinde Hatay ilinin payı %1,72'dir. Hem Hatay'da hem de TR63 bölgesinde arıtma tesisi ile içme ve kullanım suyu hizmeti verilen nüfusun belediye nüfusuna oranı %1 olup, Türkiye (%58) ortalamasından çok düşüktür.

Hatay'da 15 Belediye içme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet vermektedir. İçme ve kullanma suyu şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusu 1.533.507'tür. (Kaynak: TUİK-2016)

Antakya merkez ve Samandağ ilçesi ile Antakya Samandağ arasındaki beldelerin içme suyunu temin etmek üzere Sulama- İçme suyu-Enerji-Taşkın Koruma amaçlı Büyükkaraçay Projesi geliştirilmiştir. Büyükkaraçay Barajı ve Hatay İçme Suyu Arıtma Tesisi inşaatı devam etmektedir.

Ayrıca 12.09.2006 tarihli ek protokol ile İskenderun Belediyesine içme suyu temin etmek amacıyla Cevdetiye Regülatörü-İskenderun İçme suyu Arıtma Tesisi arası isale hattı tamamlanmıştır. İskenderun İçme suyu Arıtma Tesisi tamamlanmış olup, HATSU' ya devir işlemleri yapılmaktadır. İçme suyu-Sulama amaçlı Yayladağ Projesi'nin baraj ve sulama şebekesi inşaatı tamamlanmış ve işletmeye açılmıştır. Bununla beraber ilin yeraltı su kaynaklarından temin edilen su miktarı 309.88 hm³/yıl'dır.

İlde içme suyu arıtma tesisiyle ilgili olarak 2003 yılından bugüne kadar 2 adet içme suyu tesisi tamamlanmış ve toplamda 650 bin kişiye yılda 47 milyon metreküp içme suyu temin edilmiştir. 2019 yılı sonuna kadar 4 adet içme suyu tesisi daha hizmete alınarak, toplamda 1 milyon 200 bin kişi için 82,32 milyon metreküp arıtılmış içme ve kullanma suyu sağlanması planlanmaktadır.

Ayrıca, Hatay İçme suyu ve Arıtma Tesisi ile Hatay merkez ve Samandağ ilçelerine bağlı 16 mahalleye yılda 35,32 milyon metreküp arıtılmış içme ve kullanma suyu temin edilmesi planlanmaktadır. Söz konusu proje ile ilgili olarak 94 kilometre uzunluğunda inşa edilecek Hatay İçme suyu İsale Hattı'nın 25 kilometresini tamamlanmıştır. Fiziki gerçekleşme oranı yüzde 22'ye ulaşan proje kapsamında toplam 70 bin metre boru, 12 adet depo ve 7 adet terfi merkezi yapılması planlanmaktadır. Böylece Hatay İçme suyu İsale Hattı ile yüzde 58'i tamamlanan Hatay İçme suyu Arıtma Tesisi tamamlandığında Hatay Merkez ve Samandağ ilçelerine bağlı 16 mahalleye (Çekmece, Aknehir, Gümüşgöze, Koyunoğlu, Kuşalanı, Mızraklı, Subaşı, Sutaşı, Tavlaköy, Tomruksuyu, Toygarlı, Turunçlu, Uzunbağ, Yaylıca, Değirmenbaşı ve Harbiye) yılda 35,32 milyon metreküp menba kalitesinde içmesuyu sağlanacaktır (Kaynak:http://www.dsi.gov.tr).

Kırsal alandaki yerleşim birimlerinin su ihtiyacının %95'i şebekeden, %5'i çeşmelerden temin edilmektedir. Hatay'da toplam 362 köyden 351'i yeterli düzeyde suya, 11'i ise yetersiz düzeyde suya sahip olup; susuz köy bulunmamaktadır. Kırsal alanda, köye bağlı ünitelerde ise toplam 318 üniteden 278'ine yeterli düzeyde su ulaşmakta, 28 üniteye yetersiz seviyede su temin edilebilmekte ve 12 ünite ise susuz bulunmaktadır. Susuz ünitelerin 7'si Belen, 3'ü İskenderun, 1'i Kırıkhan ve 1'i de Reyhanlı'dadır.

Kentsel kanalizasyon sistemi Hatay ili tüm ilçelerinde belli bölgelerde bulunmakla birlikte evsel atık suların fosseptikte biriktirildiği kanalizasyon bağlantısı olmayan bölgeler de mevcuttur. Atık su arıtma tesisi sayısı ilçe bazında 6 adettir. Ancak Hatay ilinde; ek arıtmalarla birlikte Hatay Büyükşehir Belediyesi yönetiminde atık su arıtma tesisleri mevcuttur. Belediye atık su artıma tesisleri Antakya, Belen, İskenderun, Payas, Dörtyol ve Samandağı ilçelerinde bulunmaktadır. Evsel atıkların düzenli depolanması ile ilgili olarak Hatay'da halihazırda İskenderun'da 1 adet Antakya'da 1 adet olmak üzere 2 adet düzenli depolama tesisinde evsel katı atıklar depolanmakta olup, ayrıca Büyükşehir Belediyesi yeni bir saha için de çalışmalarını sürdürmekte olup, ÇED süreci devam etmektedir. İskenderun da bulunan katı atık düzenli depolama sahası 1-İskenderun 2-Belen 3-Arsuz 4-Payas 5-Dörtyol 6- Erzin ilçelerinden oluşan Körfez Katı Atık Birliği tarafından Envitec firmasına yap işlet devret modeliyle işlettirilmektedir. Antakya'da bulunan saha ise Büyükşehir Belediyesi tarafından işletilmekte olup, diğer 9 ilçenin(Antakya, Defne, Samandağ, Kırıkhan, Kumlu, Hassa, Yayladağı, Reyhanlı, Altınözü) evsel katı atıklarını almaktadır.

İl belediye nüfusunun yüzde 75'ine yakınına kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilmektedir. 2014 yılı itibariyle kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplama belediye nüfusuna oranı Türkiye genelinde %90, TR63 Bölgesi'nde %72 iken Hatay'da %75'dir.

Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye genelinde kanalizasyon ve atık hizmetlerinin durumu Tablo 146'da verilmektedir.

Tablo 146: Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye Kanalizasyon ve Atık Hizmetleri (2016)

Kanalizasyon ve Atık Hizmetleri	Türkiye	TR63	Hatay
Kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplam belediye nüfusuna oranı (%)	90	72	75
Belediyelerde kişi başı günlük atıksu miktarı (litre/kişi-gün)	183	191	193
Belediyelerde kanalizasyon şebekesinden deşarj edilen atıksu miktarı (1000 metreküp/yıl)	4.484.075	154.849	82.221
Belediyeler tarafından arıtılan atıksu miktarı (1000 metreküp/yıl)	3.842.350	56.364	34.421
Kişi başı ortalama belediye atık miktarı (kg/kişi-gün)	1,17	0,85	0,91
Atık hizmeti verilen nüfusun toplam nüfus içinde oranı (%)	93	95	99
Atık hizmeti verilen nüfusun belediye nüfusu içinde oranı (%)	99	98	99
Toplanan atık miktarı (1000 ton)	31.584	944	509
Çöp depolama sahalarında bertaraf edilen belediye atık miktarı (1000 ton)	31.386	944	509

Kaynak: TÜİK

5.1.5.2. Elektrik

Dünya elektrik üretiminin yaklaşık %67'si fosil yakıtlardan elde edilirken, Türkiye'deki elektrik üretiminin 2016 yıl sonu itibari ile %66,8'i fosil kaynaklara dayalı termik santrallerden, %8,5'i yenilenebilir kaynaklardan, geri kalan kısmı ise hidroelektrik santrallerden elde edilmektedir.

Elektrik Enerjisi Piyasası ve Arz Güvenliği Strateji Belgesi'ne göre, 2023'e kadar elektrik üretiminde doğalgazın payının %30'a düşürülmesi, hidrolik dahil yenilenebilir enerji kaynaklarının payının %30'un üzerine ve rüzgâr enerjisi kurulu gücünün 20 bin MW'ye çıkarılması hedeflenmektedir. Nükleer enerji santrallerinin elektrik enerjisi üretimindeki payının 2020 yılına kadar en az %5 seviyesine ulaşması, güneş enerjisi kullanımının yaygınlaştırılması ve ülke potansiyelinin azami ölçüde değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Yenilenebilir enerji müdürlüğü verilerine göre, Hatay ilinde bulunan devlet ve özel sektöre ait 15 santral 2015 yılı itibarıyla toplam 2.686 MW kurulu güce sahiptir. Bu santrallerin 10,241 MW'lık kısmı hidrolik, 2.342 MW'ı ise termik santraldir. 2015 yılı Türkiye toplam kurulu gücün %3,70'ini Hatay'daki santrallar oluşturmaktadır.

Tablo 147: Hatay Toplam Elektrik Kurulu Gücü Ve Tüketim

	Kurulu Güç ve Tüketim
Nüfus:	1.533.507
Tüketim:	5.925.877 MWh
Türkiye tüketim payı:	2,85%
Kurulu güç:	2.686 MW
Türkiye kurulu güç payı:	3,70%
Rüzgar kurulu güç:	333,94 MW
Hidrolik kurulu güç:	10,241 MW
Jeotermal kurulu güç:	0 MW
Termik kurulu güç:	2.342,23 MW
Güneş kurulu güç:	0 MW

Kaynak: http://www.eie.gov.tr/il_enerji_ayr.aspx?hatay
Not (*): Tüketim değerleri 2014 TEDAŞ, Kurulu Güç değerleri ise 2015 TEİAŞ verileridir.

Yenilenebilir enerji müdürlüğüne göre ilde bulunan 15 santral ise aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 148: Hatay'da Bulunan Santraller

Santral Adı	Kurulu Güç (MW)	Yakıt Cinsi	Enerji Türü
Atik Res	18,00	Rüzgar	Rüzgar
Atlas Termik Sant.	1.200,00	İthal kömür	Termik
Belen Res	36,00	Rüzgar	Rüzgar
Çerçikaya Res	53,00	Rüzgar	Rüzgar
Erzin Dgkçs	904,00	Doğalgaz	Termik
İsdemir	220,40	Katı+sıvı	Termik
İskenderun Çöp-gaz elektrik üretim tesisi	2,83	Biyokütle (çöpgazı)	Termik
Kuzuculu Hes	0,26	Akarsu	Hidrolik
Atakaş dg	15,00	Doğalgaz	Termik
Sebenoba Res	60,00	Rüzgar	Rüzgar
Şenbük Res	28,94	Rüzgar	Rüzgar
Şenbük Res	27,00	Rüzgar	Rüzgar
Şenköy Res	35,00	Rüzgar	Rüzgar
Yeşilvadi Hes	9,98	Akarsu	Hidrolik
Ziyaret Res	76,00	Rüzgar	Rüzgar

Kaynak: http://www.yegm.gov.tr/document/hatay.pdf

EPDK verilerine göre ise 2016 yılı için Hatay lisansız elektrik kurulu gücün kaynaklara göre dağılımı incelendiğinde 0,812 MWe güneş ve 1 MWe rüzgar kurulu güce sahiptir. Lisansız elektrik üretiminin kaynaklara göre dağılımı ise 21,54 MWh güneş iken 60,97 MWh rüzgardır.

Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu tarafından Hatay ili için yapılan değerlendirmede, 2016 yılı itibarıyla uygun bulunan ve yürürlükte olan üretim lisanslı firma sayısı 23 olup, bu tesislerin 2'si biyokütle, 5'i hidroelektrik ve termik santral ve 11'i rüzgar santrali üzerine iken hiçbir lisanslı güneş enerjisi santrali bulunmamaktadır. İşletmedeki elektrik üretim kapasitesine bakıldığında, toplam kapasitenin %87'si' termik santrale, %12,4'ü rüzgar ve %0,4'ü biyokütle ve hidroelektrik santrallerine ait olduğu görülmektedir.

Tablo 149: Hatay İlinde Yürürlükte, Değerlendirmede Olan ve Uygun Bulunan Lisanslar

Tesis Türü	Tesis Sayısı	Kurulu Güç Mwe	İnşaat Halindeki Kapasite Mwe	İşletmedeki Kapasite Mwe
Rüzgar	11	445,384	110,5	334,884
Hidroelektrik	5	30,109	19,857	10,252
Biyokütle	2	8,478	5,652	2,826
Termik	5	2.349,447	10,047	2.339,4
Genel Toplam	23	2.833,42	146,06	2.687,36

Kaynak: http://www.epdk.org.tr/TR/Dokumanlar/Elektrik/Lisanslar/YururlukteOlanIptalEdilenLisansla

Özet olarak;

- Hatay ili karayolu ağı toplam Türkiye karayolu ağı içerisinde %1,0 oranında, TR63 Bölgesi karayolu ağı içerisinde ise %33,7'lik paya sahiptir. Hatay'daki toplam 657 km'lik il ve devlet yolunun 622 km'si asfalt ve 35 km'si geçit vermeyen yoldur.
- Hatay, Türkiye toplam taşıt trafiğinin %1,8'ini, toplam yolcu trafiğinin %1,7'sini ve yük trafiğinin %1,6'sını, TR63 Bölgesi taşıt trafiğinin %47,1'ini, yolcu trafiğinin %46,1'ini ve yük trafiğinin de %39,6'sını oluşturmaktadır.
- Hatay'ın il sınırları içindeki demir yolu ağı 2016 yılı itibari ile 78 km olup, Türkiye toplam demiryolu uzunluğu 12.532 km, TR63 Bölgesi'ndeki demiryolu ağı ise 374 km'dir. Hem il de hem de bölgede hızlı tren ağı bulunmamaktadır.
- Hatay ilinin 2016 yılı Türkiye toplam demiryolu ağında taşınan yolcu sayısı içindeki payı %0,2, yük taşımacılığı içindeki payı %11,3'tür.
- Hatay Havalimanı 9 Aralık 2007'de açılmış olup, dış hatlarda Cidde, Riyat ve Kıbrıs'a uçuş bulunan Hatay'da iç hatlarda ise İstanbul, İzmir ve Ankara seferleri yapılmaktadır. 2016 Aralık ayı sonu itibari ile Hatay Havaalanı'na ait toplam uçak trafiği 9.408 iken, ticari uçak trafiği 8.685, yük miktarı ise 12.825 ton olmuştur.
- Deniz taşımacılığında 2015 deniz ticareti istatistiklerine göre en fazla yük elleçlenen iller içinde Hatay 37.767.712 ton ile 5. sırada yer alırken, en fazla konteyner elleçlenen ilk 10 il arasında ise 228.297 TEU ile 6. Sırada yer almaktadır. Ayrıca 10 liman başkanlığı içinde İskenderun limanı 36.134.784 ton ile 5. Sırada yer almakta ve tüm limanlar içinde toplam elleçleme içindeki payı %8,69'dur. En fazla konteyner elleçlenen 10 liman başkanlığı içinde ise İskenderun limanı 228.297 TEU ile 7. sırada yer alırken tüm limanlar içindeki oranı ise %2,8'dir.
- Hatay ilinde, nüfusun tamamına, şebeke ile içme ve kullanma suyu ulaştırılmakta olup, kişi başı çekilen günlük su miktarı hem Türkiye ortalamasından hem de TR63 Bölgesi ortalamasından düşüktür. Türkiye genelinde toplam yıllık çekilen su miktarı içinde Hatay ilinin payı %1,72'dir.
- Kırsal alandaki yerleşim birimlerinin su ihtiyacının %95'i şebekeden, %5'i çeşmelerden temin edilmektedir. Hatay'da toplam 362 köyden 351'i yeterli düzeyde suya, 11'i ise yetersiz düzeyde suya sahip olup; susuz köy bulunmamaktadır. Kırsal alanda, köye bağlı ünitelerde ise toplam 318 üniteden 278'ine yeterli düzeyde su ulaşmakta, 28 üniteye yetersiz seviyede su temin edilebilmekte ve 12 ünite ise susuz bulunmaktadır. Susuz ünitelerin 7'si Belen, 3'ü İskenderun, 1'i Kırıkhan ve 1'i de Reyhanlı'dadır.
- İl belediye nüfusunun yüzde 75'ine yakınına kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilmektedir. 2014 yılı itibariyle kanalizasyon şebekesi ile hizmet verilen belediye nüfusunun toplama belediye nüfusuna oranı Türkiye genelinde %90, TR63 Bölgesi'nde %72 iken Hatay'da %75'dir.
- Hatay ilinde bulunan devlet ve özel sektöre ait 15 santral 2015 yılı itibarıyla toplam 2.686 MW kurulu güce sahiptir. Bu santrallerin 10,241 MW'lık kısmı hidrolik, 2.342 MW'ı ise termik santraldir. 2015 yılı Türkiye toplam kurulu gücün %3,70'ini Hatay'daki santrallar oluşturmaktadır.

5.2. SANAYİ ALTYAPISI VE ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ

Bir ilde ya da yörede sanayinin gelişmesinde doğal kaynaklar ve hammadde potansiyelinin yanısıra altyapı da önemlidir. İmalat sanayinin çevreye zarar vermeden gelişmesi ve dışsal faydanın değerlendirilebilmesi bakımından sanayi altyapısının oluşturulması gerekmektedir. Bu konuda sanayinin altyapısını oluşturan Küçük Sanayi Siteleri (KSS) ve Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) yatırımları büyük önem taşımaktadır.

Organize Sanayi Bölgesi (OSB); birbiriyle işbirliği halinde üretim yapan orta ve küçük ölçekli işletmelere, planlı bir alanda ve ortak altyapı hizmetlerinden yararlanarak daha kolay ve ucuz üretim yapma olanağı veren bir sistemdir. Bu nedenle, bu bölgeler sınai yatırımların teşvik edilmesinde, planlı sanayi yerleşiminin sağlanmasında, düzenli şehirleşme ve istihdamın geliştirilmesinde etkili bir kalkınma aracı olarak kullanılmaktadır. Başlı başına bir teşvik unsuru olan Organize Sanayi Bölgelerinde yapılan (ve/veya yapılacak) yatırımlara bazı ek teşvikler de sağlanmaktadır.

Altyapı tesislerinin genellikle yüksek yatırım harcamaları gerektirmesi nedeniyle, bu yatırımların bizzat teşebbüs tarafından gerçekleştirilmesi mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla belirli bir bölgede (örneğin Organize Sanayi Bölgesi'nde) altyapı tesislerinin yeterli derecede mevcut olması önemli bir kuruluş yeri avantajıdır.

Hatay'da halen faal olan 3 adet OSB'de 182 parsel bulunmakta ve 8.397 kişi istihdam edilmektedir. Ayrıca, İskenderun II. OSB'nin arsa tahsisleri Ana Metal Sanayi ve Enerji Üretim Sektörüne uygun olarak yapılmış olup, inşaatlar devam etmektedir. Hatay ilindeki ilk OSB İskenderun da 1984 yılında kurulmuştur. 2016 yılı sonu ile ilde bulunan organize sanayi bölgeleri ile ilgili bilgiler aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 150: Hatay İli'nde Bulunan Organize Sanayi Bölgeleri

OSB'nin Adı	Yeri	Alanı (Dekar)	Parsel Sayısı	İstihdam Sayısı
Antakya OSB	Belen	1.530	87	1.720
İskenderun OSB	İskenderun	2.080	57	4.251
Payas OSB	Payas	530	32	2.426
İskenderun II. OSB (İnşaat Halinde)	İskenderun	786	6	-
Erzin OSB	Erzin	1.750	0	-
Genel Toplam		6.676	182	8.397

Kaynak: Hatay Bilim, Sanayi Ve Teknoloji Müdürlüğü

Antakya OSB'nin ağırlıklı sektör grubu; gıda ürünleri imalatı, kauçuk ve plastik ürünler imalatı ile kimyasalların ve kimyasal ürünler imalatı sanayidir. İskenderun OSB'nin Ağırlıklı sektör grubu; ana metal sanayi, motorlu kara taşıtı, treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı, kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı sanayi iken, Payas OSB'nin ise fabrikasyon metal ürünleri imalatı, kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, makine ve ekipman kurulumu ve onarımı imalatı sanayidir.

Hatay da devam eden OSB projeleri ise şunlardır:

1) Antakya İlave Organize Sanayi Bölgesi; İlave Organize Sanayi Bölgesinin kurulabilmesi için yapılması gereken faaliyetler Antakya OSB yönetimi tarafından takip edilmektedir. 500.000 m^2 arazi hazineden satın alınmıştır. İmar Planı onaylanarak uygulama planları son aşamaya gelmiştir. Altyapı hizmetlerinin projelendirilerek yapımının gerçekleştirilmesi için çalışmalar devam etmektedir.

2) Erzin Organize Sanayi Bölgesi; Erzin OSB'den Ocak 2017 tarihi itibari ile 220 firma yaklaşık 1.000 hektar yatırıma yönelik arsa tahsis talebinde bulunmuştur. İmar planı Bakanlık tarafından onaylanmıştır. 1. etap 51,2 Ha alanda alt yapı projeleri yapım çalışması devam etmektedir, ayrıca 441 ha ilave alan çalışması başlatılmıştır.

3) Kırıkhan Organize Sanayi Bölgesi; 87,6 ha alan olan OSB, müteşebbis heyetin oluşması için kuruluş protokolü 31.03.2017 tarihi itibari ile onay için Bakanlığa gönderilmiştir.

4) Altınözü Zeytin Ve Zeytin Ürünleri İhtisas Osb; 139 ha alana sahip olacak ihtisas OSB'si yer seçiminin kesinleşebilmesi için, Bakanlığın talebi doğrultusunda ÇED Raporu ve Ekosistem Değerlendirme Raporu hazırlanma süreci başlatılmış olup, süreç devam etmektedir.

5) Hassa Organize Sanayi Bölgesi; 1.377 ha alana sahip olacak OSB'nin yer seçimini kesinleşmiş olup, tüzel kişilik kazanması için kuruluş protokolü işlemleri devam etmektedir. Hassa OSB için resmi başvuru yaparak yer talep eden 345 tane yatırımcı olup toplam yatırım miktarı 3,4 milyar dolardır. Talep edilen arsa miktarı 22.611 dekar olup, sağlanacak istihdam ise 43.642 kişidir.

6) Reyhanlı İlçesine Osb Kurulması; Kırıkhan-Reyhanlı-Cilvegözü-Suriye hudutları konumunda bulunan ve toplam 172,62 Ha. alanda OSB kurulumuna yönelik hazırlık çalışmaları başlatılmıştır

7) Altınözü Tarıma Dayalı İhtisas Osb (Hayvancılık); 344,44 ha olan miktarı olan OSB projesi onaylanmak üzere Kalkınma Bakanlığına gönderilmiştir.

5.2.1. Küçük Sanayi Siteleri

Benzer iş kollarında çalışan ve birbirini tamamlayıcı üretim yapan işletmelerin aynı site içinde toplanmasıyla, verimliliğin ve kâr artışının sağlanması, ihtiyaçların daha ekonomik karşılanmasını ve küçük sanayicilerin, ortak hareket etme, çevresel faktörlerin maliyetini paylaşma gibi katılımcı yönetim biçiminin geliştirilmesini amaçlayan küçük sanayi siteleri bölge ekonomisinin gelişimi açısından önemli bir uygulama aracıdır.

Ağırlıklı olarak yapı kooperatifleri vasıtasıyla uygulamaya konulan sanayi siteleri, daha çok tamirat ve imalatla uğraşan küçük işletmelerin yer aldığı, altyapı hizmetleri ile idare binası, çırak okulu, satış dükkanı gibi sosyal kurumlarla donatılmış işyeri topluluklarıdır.

Sanayi sitelerinin yapım amacı:

- Plansız ve denetimsiz bir şekilde yapılaşmış, çevre kirliliği ve plansız kentleşmeye neden olan dağınık şekildeki işyerlerini bir araya toplamak suretiyle, çevre sağlığına ve şehrin planlı gelişmesine katkıda bulunulması,
- Benzer iş kollarında çalışan ve birbirini tamamlayıcı üretim yapan işletmelerin aynı site içinde toplanmasıyla, verimliliğin ve kar artışının sağlanması, ihtiyaçların daha ekonomik karşılanması,
- Sanayinin az gelişmiş bölgelerde yaygınlaştırılması suretiyle, geri kalmış bölgelerin kalkınmalarının teşvik edilmesi,
- Tarım alanlarının sanayide kullanılmasının önlenmesi,
- Küçük sanayicilerde, ortak hareket etme, çevresel faktörlerin maliyetini paylaşma gibi katılımcı yönetim biçiminin geliştirilmesidir.

Türkiye'de sanayi sitesi uygulamaları 1965 yılında başlatılmış ve 2015 yılı sonunda toplam 466 adet sanayi sitesine ulaşılmıştır. Bu sanayi sitelerinde 94.262 işyeri mevcut olup, yaklaşık 471.000 kişi istihdam edilmektedir.

Tablo 151: Hatay İli Sanayi Siteleri

Sanayi Sitesi Adı	Alanı (Dekar)	İş Yeri Sayısı	İstihdam Sayısı Tahmini
Antakya S.S.	80,5	1.534	6.136
İskenderun S.S.	30	1.140	3.420
Dörtyol S.S.	7,5	146	730
Payas S.S.	7,8	151	600
Kırıkhan S.S.	27	200	570
TOPLAM	152,8	3.171	11.456

Kaynak: Hatay Bilim, Sanayi Ve Teknoloji Müdürlüğü

Hatay'da 5 adet sanayi sitesi mevcut olup, 3.171 işyeri bulunmakta ve bu işyerlerinde tahmini 11.456 kişiye istihdam sağlanmaktadır. İlde bulunan sanayi siteleri yukarıdaki tabloda verilmiştir.

Hatay da devam eden sanayi sitesi projeleri ise şunlardır:

- **Antakya Mobilyacıları İhtisas Sanayi Sitesi;** Arazi büyüklüğü 465 dekar olup 100 adet işyeri ver ortak sayısı olacaktır.
- **Reyhanlı Sanayi Sitesi;** Arazi büyüklüğü 257 dekar olup 231 adet işyeri ver ortak sayısı olacaktır.
- **Antakya Ayakkabıcılar Sanayi Sitesi;** Arazi büyüklüğü 210 dekar olup 183 adet işyeri ver ortak sayısı olacaktır.
- **Erzin Sanayi Sitesi;** 28.976 m2 olup 71 üye sayısına sahip olacaktır. Kooperatif mali imkansızlık yüzünden henüz proje yapım işine başlayamamıştır. Kooperatif yönetimince projelerin yapımı ile ilgili TOKİ' ye başvuruda bulunmuştur. Süreç devam etmektedir.
- **Hatay Sanayi Sitesi;** Alanı 200.000 m2 kooperatife ait, 348.000 m2 Hazine arazisine ait olan sanayi sitesidir.
- **Şenköy Sanayi Sitesi;** Alanı 322.832 m2 olan sanayi sitesi 21.09.2016 tarihinde Bakanlık personelince yerinde inceleme yapılmış ve yer uygun görülmüştür.
- **Yayladağı Sanayi Sitesi;** Alanı 114.375 m2 olan sanayi sitesinin yer seçimi başvurusu Bakanlığa yapılmış, yer seçimi için 04.04.2017 tarihinde Bakanlık personelince yerinde inceleme yapılmıştır.
- **İskenderun Sanayi Sitesi;** Alanı 750.000 m2 olan sanayi sitesinin imar çalışması devam etmektedir. Ayrıca hazineye ait arazilerin Kooperatif Yönetimi tarafından 27,690 m2'si satın alınmıştır

5.2.2. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri (TGB) – Teknoparklar

2001 yılında 4691 sayılı yasayla kurulan Teknoloji Geliştirme Bölgeleri'nde; üniversiteler, araştırma kurum ve kuruluşları ile üretim sektörlerinin işbirliği sağlanarak, ülke sanayinin uluslararası rekabet edebilir ve ihracata yönelik bir yapıya kavuşturulması maksadıyla teknolojik bilgi üretmek, üründe ve üretim yöntemlerinde yenilik geliştirmek, ürün kalitesini veya standardını yükseltmek, verimliliği artırmak, üretim maliyetlerini düşürmek, teknolojik bilgiyi ticarileştirmek, teknoloji yoğun üretim ve girişimciliği desteklemek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yeni ve ileri teknolojilere uyumunu sağlamak, Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulunun kararları da dikkate alınarak teknoloji yoğun alanlarda yatırım olanakları yaratmak, araştırmacı ve vasıflı kişilere iş imkânı yaratmak, teknoloji transferine yardımcı olmak ve yüksek/ileri teknoloji sağlayacak yabancı sermayenin ülkeye girişini hızlandıracak teknolojik alt yapıyı sağlamak amaçlanmaktadır. Teknoloji Geliştirme Bölgeleri, AR-GE çalışmaları için tasarlanmış alanlar olup yüksek teknoloji alanındaki yatırımları cazip hale getirmektedir.

TGB'lerin Sağladığı Avantajlar

- Bürolar kiralamaya hazır olarak sunulmaktadır ve tesislerin altyapısı hazırdır.
- Yazılım ve AR-GE faaliyetlerinden elde edilen kârlar 31 Aralık 2023 tarihine kadar gelir ve kurumlar vergisinden muaftır.
- TGB içinde üretilen uygulama yazılımlarının satışı 31 Aralık 2023 tarihine kadar KDV'den muaftır. Bunlara sistem yönetimi, veri yönetimi, iş uygulamaları, farklı iş sektörleri, internet, mobil telefonlar ve askeri kumanda kontrol sistemlerinde kullanılan yazılımlar dahildir.
- TGB'lerde istihdam edilen araştırmacılarla yazılım ve AR-GE personeline ödenecek maaşlar 31 Aralık 2023 tarihine kadar tüm vergilerden muaftır.
- Bilgi teknolojileri ağırlıklı sektörler için gelir vergisi ile kurumlar vergisinden muaf olunan dönem boyunca KDV muafiyeti de getirilmiştir.
- Gümrük ve resimlerin yanı sıra kaynak olarak kullanılan fonlar için de muafiyet getirilmiştir.
- Akademik personel bölge içinde şirket kurma, bölgede faaliyet gösteren tanınmış firmalarda yer alma ya da bu firmaların yönetim kurullarına katılarak araştırma yapmaya teşvik edilmektedir.

2001 yılından itibaren uygulamaya konulan; sanayicileri, araştırmacı ve üniversiteler ile buluşturarak teknolojik üretime yönelik yeni ürün ve üretim yöntemleri geliştirilmesini amaçlayan 4691 sayılı kanun kapsamında, Ağustos 2016 tarihi itibarıyla 64 adet Teknoloji Geliştirme Bölgesi kurulmuştur. TGB'lerin 51'i faaliyette olup, 13 tanesinin ise alt yapı çalışmaları devam etmektedir. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde, Ağustos 2016 tarihi itibarıyla toplam firma sayısı 4,176'ya, istihdam edilen personel sayısı 41,089'a yükselmiştir. Teknoloji Geliştirme Bölgelerindeki firmaların 182'si yabancı firma, 956'sı ise Akademisyen firmadır. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde çalışan personelin; 33,297'si Ar-Ge personeli, 2,141'i Destek personeli ve 5,651'i Kapsam Dışı personeldir. Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde ağırlıklı olarak sırasıyla; Yazılım, Bilgisayar ve İletişim Teknolojileri, Elektronik, Makine ve Teçhizat İmalatı, Enerji, Medikal, Sağlık, Savunma Sanayi ve Kimya konularında çalışan yenilikçi firmalar yer almakta olup, Ağustos 2016 itibarıyla, bölgelerde Ar-Ge proje sayısı (tamamlanan ve devam eden toplam proje sayısı) 28,856 adet olmuştur. 2016 yılı Ağustos ayı itibariyle Bölgelerde gerçekleştirilen toplam satışlar 35 milyar TL, ihracat 2.4 milyar USD'ye yükselmiştir.

Hatay teknokent çalışmaları 2013 yılında başlamış ve 2014 yılında teknokent Hatay A.Ş. kurulmuştur. Büyüklüğü Mustafa Kemal Üniversitesi Tayfur Sökmen Kampüsü içerisinde 100.000 m^2 (Mülkiyeti Üniversiteye ait) ve İskenderun Meslek Yüksekokulu yerleşkesi içinde 79.400 m^2 (Mülkiyeti Hazineye ait)'dir. Şirketin kuruluş sermayesi 1.213.000 TL iken şirket 23 ortağa sahiptir. Sermayesi en yüksek ortak ise %53,5 ile Mustafa Kemal Üniversitesi Rektörlüğüdür. Şu an için ise inşaat projesinin yapım çalışmaları devam etmektedir.

5.2.3. AR-GE ve Yenilik Faaliyetleri

Sürdürülebilir gelişmenin yanı sıra, özellikle ürün çeşitliliği ve beraberinde rekabet üstünlüğü sağlayan Ar-Ge ve inovasyon faaliyetleri teknolojik ilerlemenin en önemli bileşenleridir. İnovasyon, günümüzde sadece ulusal düzeyde değil, bölgesel düzeyde de gelişmeyi, kalkınmayı ve rekabetçiliği sağlayan önemli unsurların başında gelmektedir. Bunun farkında olan ülkeler, son yıllarda bölgesel inovasyon stratejileri tasarlamakta ve uygulamaktadırlar.

Türkiye'de Ar-Ge harcamalarında son yıllarda önemli gelişmeler yaşanmakla birlikte Ar-Ge harcamalarının GSYH içindeki payı hâlâ düşük seviyededir. Ar-Ge harcamalarının Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYH) içindeki payı 2009 yılında %0,81 iken, bu pay 2016 yılında %0,94 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye genelinde, 2016 yılında, 24,6 Milyar TL Ar-Ge harcaması yapılmıştır. Ar-Ge harcamalarında mali ve mali olmayan şirketler %54,2 ile en büyük paya sahipken, bunu %36,3 ile yükseköğretim takip etti. Kar amacı olmayan kuruluşlar tarafından yapılan Ar-Ge harcamaları da genel devlet Ar-Ge harcamalarına dahil edildiğinde, toplamda söz konusu iki sektörün Ar-Ge harcamaları içindeki payı %9,5 olmuştur. Ticari kesim Ar-Ge harcamalarının %51.84'ü imalat sanayine aitken, %26.43'ünü bilgi ve iletişim, %15.6'sını mesleki ve teknik faaliyetler sektörü oluşturmaktadır. İmalat sanayi içerisinde motorlu kara taşıtları en fazla Ar-Ge harcaması yapılan sektör iken, bunu elektrikli teçhizat, diğer ulaşım araçları ile kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri, kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı izlemektedir.

Ar-Ge harcamalarının Düzey 1 Bölgeleri bazında dağılımı incelendiğinde, en fazla harcamanın Batı Anadolu Bölgesi'nde olduğu ve bunu sırasıyla İstanbul, Doğu Marmara ve Ege Bölgesi'nin izlediği görülmektedir. Ar-Ge İnsan Gücü'nün Düzey 1 Bölgeleri bazında dağılımında, ilk sırada İstanbul yer alırken onu sırası ile Batı Anadolu, Doğu Marmara ve Ege Bölgeleri izlemektedir. Hatay'ın içinde yer aldığı Akdeniz Bölgesi Toplam Ar-Ge harcamalarından aldığı %4,3 pay ile 12 Düzey 1 Bölgesi arasında 5. Sırada, Toplam Ar-Ge insan gücünden aldığı %6,2 payla yine 5. sırada yer almaktadır.

Grafik 35: Toplam Ar-Ge Harcamalarının ve İnsan Gücünün İBBS Düzey 1 Bölgeleri Bazında Dağılımı (2016)

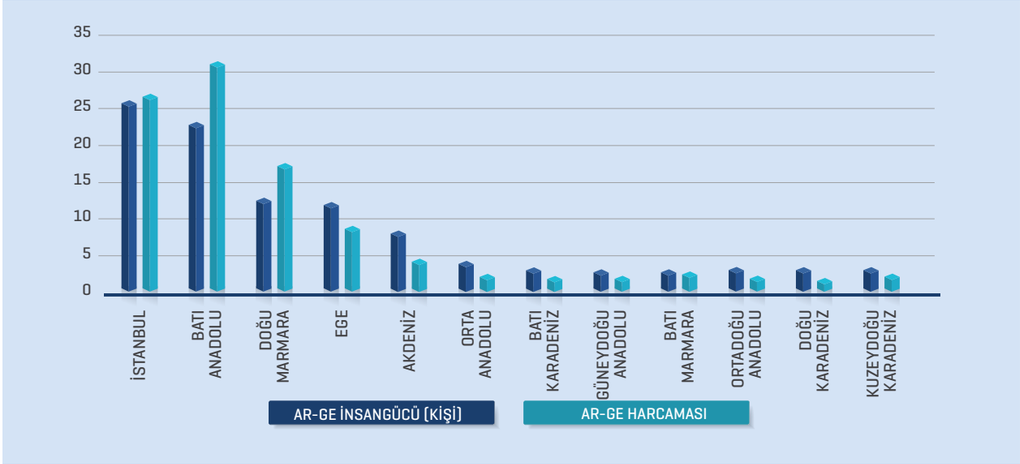

Kaynak: TÜİK

Bir ülke veya bölge genelinde, Ar-Ge ve yenilik çalışmalarına destek sağlayan unsurların, üniversiteler, teknoloji geliştirme bölgeleri, araştırma merkezleri, laboratuvarlar, enstitüler ve meslek yüksekokulları olduğu bilinmektedir.

Hatay'da Türkiye Kamu üniversite Sanayi İşbirliği Strateji ve Eylem Planı çerçevesinde kamu-üniversite-sanayi işbirliği (KÜSİ) Planlama ve Geliştirme Kurulu oluşturulmuştur. KÜSİ Planlama ve Geliştirme Kurulunda alınan kararlar çerçevesinde, Ticaret İl Müdürlüğü, KOSGEB İl Müdürlüğü, DOĞAKA, TSE ve KÜSİ İl Temsilcisi, Üniversite Temsilcileri ve Teknopark A.Ş. temsilcileri ile birlikte sanayi tesisleri ziyaretlerinin gerçekleştirilmekte, ziyaretlerde devlet teşvikleri, KOSGEB, DOĞAKA destekleri, verimlilik, Ar-Ge faaliyetleri, Üniversite laboratuvarlarda yapılan işler ve benzeri konular ile üniversite ile ortak proje gerçekleştirilmesine dönük faaliyetler anlatılmaktadır. Bu çerçevede 2016 yılı içerisinde 17 firma ziyaret edilmiştir.

TPE (Türk Patent Enstitüsü)'nün verilerine göre; Hatay ilinden yapılan, 1995-2016 yıllarındaki marka, patent, faydalı model ve endüstriyel tasarım başvurularının gelişimi Türkiye toplam başvurularıyla karşılaştırmalı olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 152: Patent, Faydalı Model, Endüstriyel Tasarım ve Marka Başvuruları

Hatay	Patent		Faydalı Model		Marka		Endüstriyel Tasarım	
	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil
1995-2011	66	5	65	39	3.721	1.713	3.259	2.972
2012	6	2	10	5	798	380	658	559
2013	19	2	21	4	763	514	505	652
2014	20	1	11	9	848	566	397	398
2015	12	1	14	12	900	576	102	116
2016	25	5	10	8	887	748	212	138
Toplam	**148**	**16**	**131**	**77**	**7.917**	**4.497**	**5.133**	**4.835**

Türkiye	Patent		Faydalı Model		Marka		Endüstriyel Tasarım	
	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil	Başvuru	Tescil
1995-2011	19.640	3.299	24.947	15.291	676.025	356.198	331.174	291.143
2012	4.543	1.025	3.725	2.245	97.311	52.386	39.890	35.954
2013	4.528	1.244	3.454	1.997	93.305	68.391	43.654	40.707
2014	4.861	1.251	3.474	2.471	97.142	72.326	41.179	41.233
2015	5.512	1.730	3.451	2.681	95.962	70.111	38.665	40.859
2016	6.445	1.794	3.457	2.347	94.575	83.665	39.294	41.391
Toplam	**45.529**	**10.343**	**42.508**	**27.032**	**1.154.320**	**703.077**	**533.856**	**491.287**

Tescil Oranı (%)	Patent	Faydalı Model	Marka	Endüstriyel Tasarım
Hatay	10,8	58,8	56,8	94,2
Türkiye	22,7	63,6	60,9	92,0

Kaynak: Türk Patent Enstitüsü-www.tpe.gov.tr

2016 yılı başvurularına göre Hatay ili 81 il arasında; marka başvurularında 15'inci, patent başvurularında 23'üncü, faydalı model başvurularında 29'uncu ve endüstriyel tasarım başvurularında 14'üncü sıradadır. 2016 yılı tescil sayılarına göre ise Hatay ili 81 il arasında patent tescilinde 23'üncü, faydalı model tescilinde 21'inci, marka tescilinde 15'inci, endüstriyel tasarım tescilinde ise 23'üncü sırada bulunmaktadır. Hatay ve Türkiye geneli tescil oranları karşılaştırıldığında 1995-2016 toplam patentte Hatay'da 148 başvuru, %10,8 tescil oranı, Türkiye'de 45.529 başvuru %22,7 tescil oranı; toplam faydalı modelde Hatay'da 131 başvuru, %58,8 tescil oranı, Türkiye'de 42,508 başvuru %63,6 tescil oranı; toplam markada Hatay'da 7.917 başvuru %56,8 tescil oranı, Türkiye'de 1.154.320 başvuru %60,9 tescil oranı; endüstriyel tasarımda Hatay'da 5.133 başvuru %94,2 tescil oran, Türkiye'de 533.856 başvuru ve %92,0 tescil oranı olduğu görülmektedir. Hatay İlinin ve Türkiye'nin Ar-Ge harcamalarını değerlendirebilmek ve Hatay'ın Ar-Ge konusundaki gelişimini görebilmek için, Türkiye ve Hatay İlinin Net Satışları ile Ar-Ge harcamaları arasındaki ilişki aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 153: Türkiye ve Hatay İlinin Net Satışları ve Ar-Ge Harcamalarının Gelişimi (Milyon TL)

	Net Satışlar		AR-GE Harcamaları		AR-GE/Satışlar (%)		Hatay /TR (%)	
	Hatay	Türkiye	Hatay	Türkiye	Hatay	Türkiye	Net Satışlar	AR-GE Harcamaları
2006	13.283	1.440.759	2,21	1.952	0,02	0,14	0,92	0,11
2007	16.849	1.668.823	2,84	2.256	0,02	0,14	1,01	0,13
2008	23.780	1.894.559	4,41	2.466	0,02	0,13	1,26	0,18
2009	21.599	1.867.366	4,62	2.500	0,02	0,13	1,16	0,18
2010	27.720	2.230.823	6,11	2.759	0,02	0,12	1,24	0,22
2011	38.461	2.814.980	3,11	3.673	0,01	0,13	1,37	0,08
2012	44.826	3.205.447	4,37	4.032	0,01	0,13	1,40	0,11
2013	49.400	3.656.263	4,62	4.476	0,01	0,12	1,35	0,10
2014	58.218	4.216.946	4,87	5.310	0,01	0,13	1,38	0,09
2015	58.119	4.768.080	4,27	6.040	0,01	0,13	1,22	0,07
2016	64.931	5.168.053	7,95	6.551	0,01	0,13	1,26	0,12

Kaynak: Sanayi Bakanlığı, Girişim Bilgi Sistemleri Birimi

Hatay ilinin 2006 yılından 2016 yılına Net Satışları %388 oranında, Türkiye'nin Net Satışları %258 oranında artmıştır. 2006—2016 döneminde Hatay'ın Ar-Ge harcamaları %259 artarken, Türkiye genelindeki Ar-Ge Harcamalarında %235 artış gerçekleşmiştir. 2006 yılında, Hatay'ın Net Satışları içerisinde Ar-Ge Harcamalarının payı %0,02 iken, 2016 yılında bu oran %0,01'e düşmüştür. Türkiye'nin toplam Net Satışları içerisinde Ar-Ge Harcamalarının payı ise 2006 %0,14 iken 2016 yıllında %0,13'e düşmüştür.

Hatay ili Net Satışlarının Türkiye Net Satışları içerisindeki payı 2006 yılında %0,92 oranında iken 2016 yılında %1,26'ya yükselmiştir. Hatay ili Ar-Ge Harcamalarının Türkiye Ar-Ge harcamaları içindeki payı 2006 yılında %0,11 iken, 2016 yılında %0.12'ye çıkmıştır.

Grafik 36: Hatay Net Satışlar ve AR-GE Harcamalarının Türkiye İçindeki Payının Gelişimi (Binde)

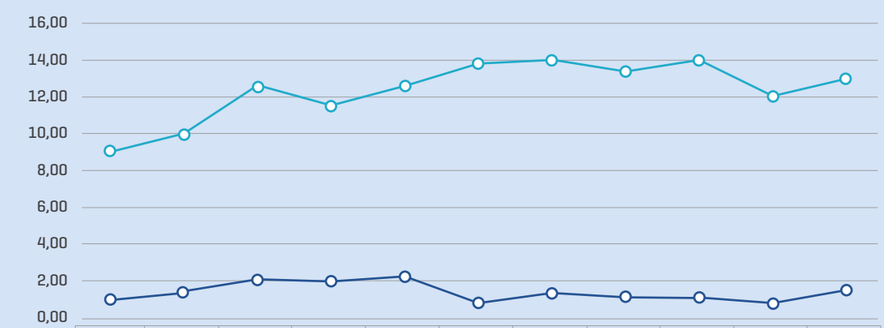

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
NET SATIŞLAR	9,22	10,10	12,55	11,57	12,43	13,66	13,98	13,51	13,81	12,19	12,56
AR-GE HARCAMALAR	1,13	1,26	1,79	1,85	2,21	0,85	1,08	1,03	0,92	0,71	1,21

Kaynak: Sanayi Bakanlığı, Girişim Bilgi Sistemleri Birimi

Hatay ilinin net satışlarının Türkiye içindeki payında bir artış gözlenirken her ne kadar Ar-Ge harcamaları artmış olsa da 2006 yılından beri Hatay'ın Türkiye içinden aldığı pay düz bir çizgi halinde oluşmuştur.

Özet olarak;

- Hatay'da halen faal olan 3 adet OSB'de 182 parsel bulunmakta ve 8.631 kişi istihdam edilmektedir. Ayrıca Hatay'da devam eden 7 tane daha OSB projesi bulunmaktadır.
- Hatay ilindeki ilk OSB İskenderun da 1984 yılında kurulmuştur. İskenderun OSB 2.080 dekar alan, 57 tane parsel ile 4.251 kişiye istihdam sağlamaktadır.
- Hatay'da 5 adet sanayi sitesi mevcut olup, 3.171 işyeri bulunmakta ve bu işyerlerinde tahmini 11.456 kişiye istihdam sağlanmaktadır. Ayrıca ilde 8 tane daha küçük sanayi sitesi projesi devam etmektedir.
- Hatay teknokent çalışmaları 2013 yılında başlamış ve 2014 yılında teknokent Hatay A.Ş. kurulmuştur. Büyüklüğü Mustafa Kemal Üniversitesi Tayfur Sökmen Kampüsü içerisinde 100.000 m2 (Mülkiyeti Üniversiteye ait) ve İskenderun Meslek Yüksekokulu yerleşkesi içinde 79.400 m2 (Mülkiyeti Hazineye ait)'dir. Şirketin kuruluş sermayesi 1.213.000 TL iken şirket 23 ortağa sahiptir. Sermayesi en yüksek ortak ise %53,5 ile Mustafa Kemal Üniversitesi Rektörlüğüdür. Şu an için ise inşaat projesinin yapım çalışmaları devam etmektedir.
- 2016 yılı başvurularına göre Hatay ili 81 il arasında; marka başvurularında 15'inci, patent başvurularında 23'üncü, faydalı model başvurularında 29'uncu ve endüstriyel tasarım başvurularında 14'üncü sıradadır. 2016 yılı tescil sayılarına göre ise Hatay ili 81 il arasında patent tescilinde 23'üncü, faydalı model tescilinde 21'inci, marka tescilinde 15'inci, endüstriyel tasarım tescilinde ise 23'üncü sırada bulunmaktadır.
- 2006 yılında, Hatay'ın Net Satışları içerisinde Ar-Ge Harcamalarının payı %0,02 iken, 2016 yılında bu oran %0,01'e düşmüştür. Ayrıca Hatay ili Ar-Ge Harcamalarının Türkiye Ar-Ge harcamaları içindeki payı 2006 yılında %0,11 iken, 2016 yılında %0.12'ye çıkmıştır.

5.3. KAMU YATIRIM HARCAMALARI

Kamu yatırımları, bir yörenin altyapı eksiklerinin giderilmesinde en önemli faktörlerden birisidir. Kamu yatırımlarının Türkiye, TR63 Bölgesi ve Hatay ilinde 2007-2017 yılları arasındaki gelişimi aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 154: Kamu Yatırım Harcamalarının Gelişimi (Cari Fiyatlarla, Bin TL)

Yıllar	Türkiye	TR63 Bölgesi	Hatay	Hatay/TR63 (%)	Hatay/Türkiye (%)
2007	21.513.108	483.735	158.389	32,7	0,7
2008	21.915.452	441.942	155.946	35,3	0,7
2009	27.458.727	461.859	198.629	43,0	0,7
2010	33.832.966	515.382	239.923	46,6	0,7
2011	36.400.287	458.665	213.351	46,5	0,6
2012	44.434.287	833.366	314.474	37,7	0,7
2013	52.881.620	1.228.618	633.627	51,6	1,2
2014	56.279.641	924.663	334.791	36,2	0,6
2015	62.240.302	939.650	330.501	35,2	0,5
2016	76.606.214	989.090	398.597	40,3	0,5
2017	94.518.347	1.389.470	614.250	44,2	0,6
2007-2017 Artış (%)	339,4	187,2	287,8		

Kaynak: T.C. Kalkınma Bakanlığı

Türkiye genelinde kamu yatırımları 2007 yılına göre cari fiyatlarla %339,4 oranında artarak, 2017 yılında 94,5 milyar TL'ye ulaşırken, TR63 Bölgesi'nde bu oran %187,2, Hatay ilinde ise %287,8 olmuştur. Hatay ili, 2007 yılında TR63 Bölgesi kamu yatırımlarından yaklaşık %32,7, Türkiye toplam kamu yatırımlarından %0,7 oranında paylar alırken, 2017 yılında bu oranlar %44,2 ve %0,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlarla, Hatay ili, Türkiye toplam kamu yatırımlarından aldığı pay itibarıyla 2007 yılına göre düşüş yaşarken iken, TR63 bölgesinden aldığı pay artmıştır.

Türkiye, TR63 Bölgesi ve Hatay ili için 2017 yılı itibarıyla kamu harcamalarının sektörlere göre dağılımı da aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 155: 2017 Yılı Kamu Yatırım Harcamalarının Sektörel Dağılımı (Cari Fiyatlarla Bin TL)

	TÜRKİYE		TR63 Bölgesi		Hatay		Hatay'ın Payı (%)	
	1000 TL	%	1000 TL	%	1000 TL	%	Türkiye	TR63
Tarım	10.334.848	10,9	249.916	18,0	121.955	24,8	1,2	48,8
Madencilik	1.836.706	1,9	55.213	4,0	0	0,0	0,0	0,0
İmalat	1.137.176	1,2	31.000	2,2	31.000	6,3	2,7	100,0
Enerji	4.965.864	5,3	16.710	1,2	7.804	1,6	0,2	46,7
Ulaştırma-Haberleşme	31.321.758	33,1	154.328	11,1	22.831	4,6	0,1	14,8
Turizm	493.557	0,5	542	0,0	542	0,1	0,1	100,0
Konut	604.777	0,6	300	0,0	290	0,1	0,0	96,7
Eğitim	14.745.882	15,6	356.584	25,7	149.402	30,3	1,0	41,9
Sağlık	7.502.916	7,9	193.286	13,9	116.086	23,6	1,5	60,1
Diğer	21.574.863	22,8	331.591	23,9	164.340	33,4	0,8	49,6
Toplam	94.518.347	100	1.389.470	100	492.295	100	0,5	35,4

Kaynak: TC Kalkınma Bakanlığı

Kamunun yaptığı yatırımlar sektörel olarak incelendiğinde; ağırlıklı olarak ulaştırma-haberleşme(%33,1), diğer kamu hizmetleri (%22,8), eğitim (%15,6), tarım (%10.7) ve sağlık (%7,9) yatırım yapıldığı, buna karşılık imalat, madencilik, konut ve turizm sektörlerinin kamu yatırımlarından çok az oranda pay aldığı görülmektedir.

Hatay ilinin sektörel açıdan Türkiye toplam kamu yatırımlarından aldığı pay; madencilik, enerji, ulaştırma, turizm ve konut sektörlerinde %1'in altındadır. Hatay ili Türkiye kamu yatırımlarından oransal olarak en fazla payı %2.4 ile turizm sektöründen ve %2,7 ile imalat sektöründen almaktadır. Kendi içinde ise Hatay en çok %30,3 ile eğitim, %24,8 ile tarım ve %23,6 ile sağlık sektörlerinde en çok kamu yatırımlarından pay almaktadır.

Hatay ilinin önemli kamu yatırımı projeleri aşağıda verilmiştir. (Hatay Valiliği İl Planlama Ve Koordinasyon Müdürlüğü)

- Büyük Karaçay Projesi (Samandağ)
- Tahtaköprü Barajı Yükseltilmesi Ve Sulaması Projesi (Reyhanlı)
- Reyhanlı Barajı Ve Sulaması Projesi
- Gönençay Barajı (Arsuz)
- Dörtyol-Hassa Yolu Proje Yapım İşi
- Antakya-Yayladağı-Suriye Hudud Yolu
- Kırıkhan-Reyhanlı-Cilvegözü Yolu
- Islahiye-Hassa-Kırıkhan Yolu
- Organize Sanayi Bölgeleri (7 adet)
- Küçük Sanayi Siteleri
- Eğitim Yatırımları (14 adet proje)
- Reyhanlı 100 Yataklı Devlet Hastanesi
- İskenderun Ağız ve Diş Sağlığı Merkezi (40 ünite)
- Proje Aşamasında Olan Sağlık Yatırımları (6 adet)
- Planlama Aşamasındaki Sağlık Yatırımları
- 25.000 Kişilik Stadyum (Antakya)
- Antakya 1.000 Kişilik Öğrenci Yurdu
- İskenderun 750 Kişilik Öğrenci Yurdu

Tahtaköprü barajı yükseltilmesi ve sulaması (Reyhanlı) projesinin tamamlanması ile 130 GWh yıllık enerji üretimi olacak, 46.732 ha sahada sulama yapılacaktır. Büyük Karaçay projesi tamamlandığında ise 17,45 GWh yıllık enerji üretimi, 3.554 ha sahada yüksek basınçlı sulama yapılacak, 35 hm^3/yıl kapasitesinde olacaktır. Ayrıca Antakya ve Samandağ ilçe merkezi ile 15 mahallenin 2037 yılına kadar içme ve kullanma suyu ihtiyacı karşılanacaktır. Reyhanlı barajı ile birlikte Amik Ovası'nda 60.000 ha arazi sulanacak, 20.000 ha arazi taşkından korunmuş olacaktır. Gönenç barajı da korumaya alınan Arsuz Ovasında 44.680 da arazi sulanmasını sağlayacak ve depolama hacmi 33,85 hm^3 olacaktır.

Dörtyol-Hassa yolu proje işinin yapımı tamamlanmış olup, toplam 31,3 km uzunluğundaki proje, Dörtyol tarafından başlayıp, Amanos dağlarını geçerek Hassa-Kırıkhan Devlet Yoluna bağlanmaktadır. Projenin uygulanması ile Kilis, Gaziantep ve Kahramanmaraş İllerinin, İskenderun Limanına ulaşım mesafesi kısalacak, hız ve yol standardı yükselecektir. Böylece Hassa'da bulunan 106.756 dekarlık yatırım alanına ulaşım imkanı sağlanacaktır.

Özet olarak;

- Türkiye genelinde kamu yatırımları 2007 yılına göre cari fiyatlarla %339,4 oranında artarak, 2017 yılında 94,5 milyar TL'ye ulaşırken, TR63 Bölgesi'nde bu oran %187,2, Hatay ilinde ise %287,8 olmuştur. Hatay ili, 2007 yılında TR63 Bölgesi kamu yatırımlarından yaklaşık %32,7, Türkiye toplam kamu yatırımlarından %0,7 oranında paylar alırken, 2017 yılında bu oranlar %44,2 ve %0,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu rakamlarla, Hatay ili, Türkiye toplam kamu yatırımlarından aldığı pay itibarıyla 2007 yılına göre düşüş yaşarken iken, TR63 bölgesinden aldığı pay artmıştır.
- Hatay ili Türkiye kamu yatırımlarından oransal olarak en fazla payı %2.4 ile turizm sektöründen ve %2,7 ile imalat sektöründen almaktadır.
- Kamunun Hatay'da yaptığı yatırımlar ağırlıklı olarak %30,3 ile eğitim, %24,8 ile tarım ve %23,6 ile sağlık sektörleridir. Turizm, konut ve madencilik ise en az kamu yatırımı yapılan sektörlerdir.

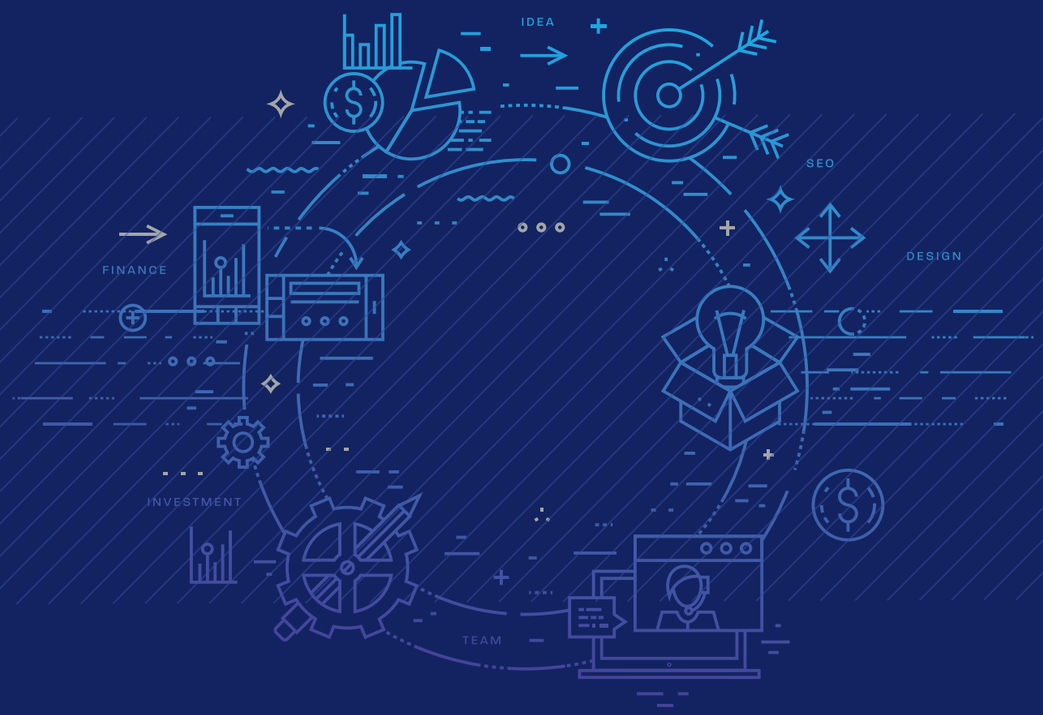

6. BÖLGENİN GELİŞMİŞLİK DURUMU ve EKONOMİK-SOSYAL GÖRÜNÜM

6. BÖLGENİN GELİŞMİŞLİK DURUMU ve EKONOMİK-SOSYAL GÖRÜNÜM

6.1. GAYRİSAFİ YURTİÇİ HASILA AÇISINDAN HATAY

Hatay ilinin gelir düzeyinin gelişimini ve Türkiye içindeki durumunu ortaya koymak için, 2004-2014 dönemini kapsayan cari fiyatlarla Gayrisafi Yurtiçi Hasıla rakamları incelenmiştir. Hatay ili gayrisafi yurtiçi hasılası (GSYH), 2004 yılında 6,9 milyar TL iken 2004-2014 döneminde yaklaşık olarak %265 artarak, 2014 yılında 25,2 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir. İlde 2014 yılında yaratılan cari fiyatlarla 25,2 milyar TL GSYH değeri ile Hatay, Türkiye gayrisafi yurtiçi hasılasına katkısı bakımından 81 il arasında 15. sırada bulunmaktadır. GSYH'nın oluşumuna katkı bakımından TR63 (Hatay, K.Maraş, Osmaniye) Bölgesi illeri arasında ise Hatay ili en çok katkı yapan ildir.

2014 yılında TR63 Bölgesi GSYH'sının %50,6'sının, Türkiye GSYH'sının %1,2'sinin Hatay ilinde yaratıldığı görülmektedir. 2004-2014 döneminde il GSYH'sının TR63 Bölgesi ve Türkiye içindeki payının sabit kaldığı dikkat çekmektedir. Aşağıdaki Tablo'da Hatay, TR63 Bölgesi ve Türkiye GSYH'sının 2004-2014 gelişimi verilmektedir.

Tablo 156: Hatay İli GSYH'nın Gelişimi, Bölge ve Türkiye İçindeki Yeri

	Hatay		TR63		Türkiye		Hatay'ın Payı (%)		
Yıl	GSYH	Gelişme Hızı (%)	GSYH	Gelişme Hızı (%)	GSYH	Gelişme Hızı (%)	TR63	Türkiye	Sıra No
2004	6,91		13,65		577		50,6	1,2	17
2005	8,21	18,8	16,14	18,2	673,7	16,8	50,9	1,2	17
2006	9,44	15,0	17,95	11,2	789,2	17,1	52,6	1,2	18
2007	10,56	11,9	20,41	13,7	880,5	11,6	51,7	1,2	16
2008	12,01	13,7	23,54	15,3	994,8	13,0	51,0	1,2	16
2009	11,98	-0,2	24,01	2,0	999,2	0,4	49,9	1,2	16
2010	14,85	24,0	29,8	24,1	1.160,00	16,1	49,8	1,3	15
2011	18,12	22,0	35,52	19,2	1.394,50	20,2	51,0	1,3	15
2012	19,54	7,8	38,69	8,9	1.569,70	12,6	50,5	1,2	15
2013	22,34	14,3	44,44	14,9	1.809,70	15,3	50,3	1,2	15
2014	25,24	13,0	50,29	13,2	2.044,50	13,0	50,6	1,2	15

Kaynak: TÜİK

Not : Cari Fiyatlarla (Milyar TL)

Hatay ili gayrisafi yurtiçi hasılasının cari fiyatlarla gelişme hızı incelendiğinde, GSYH'nın 2005, 2007, 2008, 2010 ve 2011 yılları hariç Türkiye gayrisafi yurtiçi hasıla gelişme hızının altında oranlarda büyüdüğü görülmektedir. 2008-2010 dönemi Türkiye ekonomisinin küresel krizden etkilendiği yıllar olup, Hatay ilinin de 2009 yılında gelişim hızı eksi olmuştur. Hatay ili cari fiyatlarla gayrisafi yurtiçi hasılası, 2004-2014 döneminde %265 artmış, yıllık ortalama büyüme hızı yaklaşık olarak %13,8 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde (2004-2014) Türkiye gayrisafi yurtiçi hasılası %254, TR63 Bölgesi GSYH'sı %246 artmış, yıllık ortalama büyüme ise Türkiye için %13,4, TR63 Bölgesi için %13,9 olmuştur. Söz konusu dönemde Hatay ili büyüme oranlarının hem Türkiye hem de TR63 Bölgesi ortalama büyüme oranlarına yakın gerçekleşmiştir.

Kişi başına GSYH düzeyi açısından Hatay ili incelendiğinde, ilde kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasılanın, Bölgenin (Hatay, K. Maraş ve Osmaniye) üstünde olduğu ancak Türkiye ortalamalarının altında bir değere sahip olduğu görülmektedir. 2014 yılı itibariyle kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla sıralamasında Hatay, Türkiye genelinde 55. sırada, TR63 Bölgesi'nde ise ilk sıradadır.

Tablo 157: Kişi Başına Düşen Gayrisafi Yurtiçi Hasılanın Gelişimi

	Hatay			TR63			Türkiye		
Yıl	TL	USD	Gelişme Hızı (%)	TL	USD	Gelişme Hızı (%)	TL	USD	Gelişme Hızı (%)
2004	5.187	3.622		4.994	3.487		8.536	5.961	
2005	6.096	4.523	17,5	5.839	4.333	16,9	9.844	7.304	15,3
2006	6.929	4.810	13,7	6.417	4.455	9,9	11.389	7.906	15,7
2007	7.662	5.896	10,6	7.217	5.553	12,5	12.550	9.656	10,2
2008	8.578	6.697	11,9	8.188	6.392	13,4	14.001	10.931	11,6
2009	8.376	5.423	-2,4	8.188	5.301	0,0	13.870	8.980	-0,9
2010	10.137	6.750	21,0	9.997	6.656	22,1	15.860	10.560	14,3
2011	12.264	7.315	21,0	11.803	7.039	18,1	18.788	11.205	18,5
2012	13.211	7.332	7,7	12.783	7.094	8,3	20.880	11.588	11,1
2013	14.959	7.855	13,2	14.531	7.631	13,7	23.766	12.480	13,8
2014	16.702	7.637	11,7	16.240	7.426	11,8	26.489	12.112	11,5

Kaynak: TÜİK

Hatay ili kişi başına gayrisafi yurtiçi hasılası 2004 yılında 3,622 USD seviyesinde iken 2004-2014 döneminde yaklaşık olarak %110 oranında artarak 2014 yılında 7,637 USD düzeyine ulaştığı görülmektedir. Aynı dönemde kişi başına gayrisafi yurtiçi hasıla artış oranı Türkiye genelinde %103, TR63 Bölgesinde %112 düzeyinde gerçekleşmiştir. Bu bakımdan artış oranı Türkiye'nin artış hızından yüksek iken TR63 bölgesinden düşüktür.

Grafik 37: Kişi başına GSYH'nın Gelişimi (USD, 2004=100)

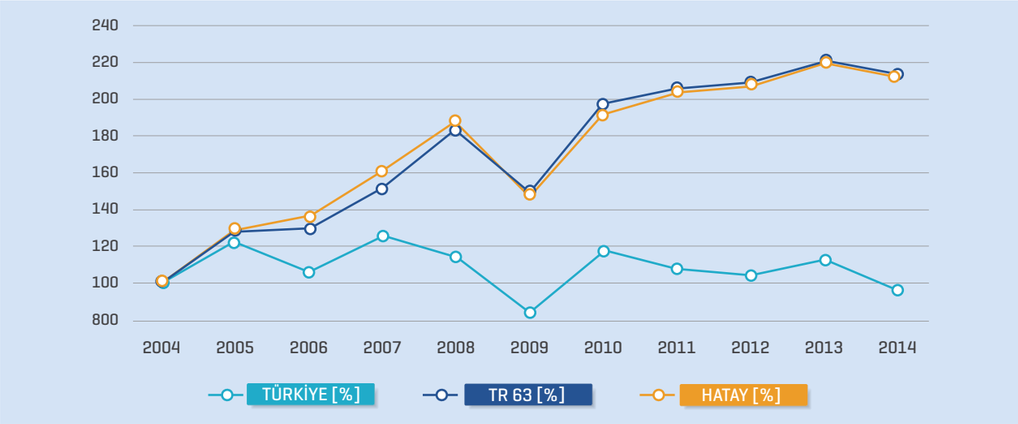

Kaynak: TÜİK

6.2. SOSYO-EKONOMIK GELİŞMİŞLİK DÜZEYİ AÇISINDAN HATAY

1970'li yıllara kadar gelişmenin temel göstergesi olarak görülen kişi başına gelir; toplumsal gelişmişliği yeterince açıklayamayan, yalnızca talep genişlemesini açıklayabilen dar kapsamlı bir göstergedir. Gerçekte gelişme kavramı; fiziki kapasite büyüklüğü ve gelir artışı gibi iktisadi gelişmeler yanında, bunların gelir grupları ve bölgeler arası dağılımı ile sosyal ve kültürel birikimlerin yansıtılabildiği toplumsal gelişme düzeyini ifade etmektedir. Bu anlayışla gelişme; ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapılarındaki ilerlemeyi kapsamakta ve bir bütün oluşturmaktadır. Bu bakımdan, illerin ve bölgelerin gelişmişlik sıralamasında; kişi başına düşen milli gelirin artırılması şeklinde özetlenebilecek iktisadi büyüme kavramıyla beraber, yapısal ve insani gelişmeyi içine alan ve ölçülebilen bütün sosyal değişkenleri de içeren bir "sosyo-ekonomik gelişme" ölçütü daha anlamlı olabilmektedir.

Bu amaçla bu bölümde Hatay ilinin sosyo-ekonomik yapısı, kişi başına gelir düzeyinin yanı sıra, diğer göstergeler (ekonomik, sosyal, kültürel) açısından da ele alınıp değerlendirilmiştir. Hatay ilinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi incelenirken; Kalkınma Bakanlığı tarafından 2003 ve 2011 yılında yapılmış olan ***"İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmalarından"*** yararlanılmıştır. 2003 yılında yapılan araştırmada il ölçeğinde 58 gösterge kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan göstergeler; demografi, istihdam, eğitim, sağlık, altyapı ve onbin kişiye düşen özel otomobil ve motorlu kara taşıtı sayısı, fert başına düşen telefon kontör değeri ve elektrik miktarı ve yeşil karta sahip nüfus oranını içeren diğer refah göstergelerinden oluşan sosyal göstergelerle, imalat sanayi, inşaat, tarım ve mali göstergelerden oluşan ekonomik göstergelerdir. İllerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması, ekonomik ve sosyal yapıları temsil eden 58 değişkenin ortak bileşkesi olarak ve temel bileşen değerleri esas alınarak oluşturulmuştur.

SEGE-2011 çalışmasında sekiz başlık altında 61 göstergeden yararlanılmıştır. Bu çalışma, SEGE-2003 çalışmasında kullanılan veri setine yakın bir veri seti kullanılmıştır. Ancak Türkiye'nin son 10 yılda geçirdiği ekonomik değişim ve dönüşüm süreci, teknolojik gelişmenin sosyo-ekonomik gelişmede ağırlığını iyice hissettirmesi, erişilebilirlik ve çevreye duyarlılığın öneminin artması 2011 yılında yapılan çalışmada veri seti güncellenmiştir. SEGE-2011 çalışması 2012 yılında uygulamaya konulan yeni teşvik sisteminin mekânsal boyutuna temel oluşturmuştur. Yeni teşvik sisteminde yer alan bölgesel teşvik uygulamaları, SEGE-2011 çalışması kapsamında üretilen il sıralamalarını esas almaktadır. Bu şekilde, yatırımcıların yer seçimi kararları, illerin teknoloji seviyeleri, bölgeler arası işgücü hareketleri gibi ulusal gelişmeyi de doğrudan etkileyen pek çok alanda büyümenin bölgesel kaynaklarını tetikleyecek olan bölgesel teşviklerin analitik bir zemine oturması sağlanmaktadır.[20]

2003 yılında yapılan çalışmaya[21] göre; Hatay ilinin de içinde yer aldığı, 8 ilden oluşan Akdeniz Bölgesi, sosyo-ekonomik gelişmişliği yansıtan endeks değerleriyle tüm göstergeler itibariyle ülke ortalamalarına yakın değerler almıştır. Yedi coğrafi bölge içerisinde dördüncü sırada yer alan Akdeniz, bu konumuyla ortalama bölge niteliğindedir. 1,3 milyona erişen nüfusu ile Hatay bölgenin 4. büyük ilidir. Akdeniz Bölgesi'nde sanayi, geleneksel kutup niteliğindeki Adana ile Hatay'da yoğunlaşmıştır.

2011 çalışmasında düzey 2 bazında bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasına göre, 11 düzey 2 bölgesi ortalamanın üzerinde değere sahiptir. Tek ilden oluşan İstanbul, Ankara ve İzmir gibi Düzey 2 bölgeleri en gelişmiş bölgeler olurken, TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik) ve TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) Düzey 2 bölgeleri dördüncü ve beşinci sırada yer almışlardır. Akdeniz bölgesi illerinden oluşan; TR61 (Antalya, Isparta, Burdur) 5. sırada, TR62 (Adana, Mersin) 9. Sırada ve Hatay'ında içinde yer aldığı TR63 bölgesi ise 21. sırada bulunmaktadır.

Bir önceki çalışmada 15. sırada bulunan TR63 (Hatay, K. Maraş, Osmaniye) Düzey 2 bölgesi bu çalışmada -0.2729 endeks değeriyle 21. sırada yer almıştır. Düzey 2 Bölgeleri içinde negatif endeks değerine sahip 11 alt bölgeden biri de TR63 Bölgesi'dir.

İllerin gelişmişlik sıralaması incelendiğinde; 2003 yılı araştırmasında 0,19613 endeks değeri ile 29. sırada (81 il) ve bölge illeri içerisinde 5. sırada (8 il) yer alan Hatay, 2011 araştırmasında –0,1302 endeks değeri ile ülke genelinde (81 il) 46. sıraya düşmüş ve bölge illeri sıralamasında 6. sırada yer almıştır.

Tablo 158: Akdeniz Bölgesi İlleri Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması

İller	Sıra 2003	Endeks 2003	İller	Sıra 2011	Endeks 2011	Sıra Değişikliği (2003-2011)
Adana	8	0,94901	Antalya	5	1,5026	5
Antalya	10	0,91480	Adana	16	0,5666	-8
Mersin	17	0,51934	Isparta	21	0,5272	7
Isparta	28	0,21187	Mersin	24	0,4636	-6
Hatay	29	0,19613	Burdur	26	0,3684	5
Burdur	31	0,14395	Hatay	46	-0,1302	-17
Osmaniye	47	-0,33321	Osmaniye	53	-0,2892	-6
K.Maraş	48	-0,34968	K.Maraş	60	-0,4677	-12

Kaynak: İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011).

Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmasının diğer amaçlarından birisi de, eşdeğer gelişmişlik seviyesine sahip illerin belirlenmesi ve ülke genelinde homojen alanların saptanmasıdır. 2011 çalışmasında yapılan çözümlemeler ve değerlendirmeler sonucunda iller; temelde yüksek, orta ve düşük olmak üzere üç gelişmişlik kademesinde incelenmiştir. Yüksek gelişmişlik grubunda bir, orta gelişmişlik grubunda dört ve düşük gelişmişlik grubunda 1 olmak üzere iller altı kademeye ayrılmıştır. Buna göre, birinci kademe gelişmiş 8 il, ikinci kademe gelişmiş 13 il, üçüncü kademe gelişmiş 12 il, dördüncü kademe gelişmiş 17 il, beşinci kademe gelişmiş 16 il ve altıncı kademe gelişmiş 15 il bulunmaktadır.

Hatay ili, sosyo ekonomik gelişmişlik endeks değeriyle dördüncü kademe gelişmişlik grubunda yer almaktadır. TR63 bölgesinde bulunan Osmaniye ve K. Maraş illeri ise beşinci kademe gelişmişlik grubunda grubunda yer almaktadır. Bu çerçevede TR63 Bölgesi illerinden Hatay ortalamaya yakın düşük grubunda yer alırken, Osmaniye ve K. Maraş ise düşüğe yakın grubunda yer almaktadır. Aşağıdaki Tablo'da illerin gelişmişlik kademelerine göre dağılımı görülebilir.

Akdeniz bölgesinde bulunan Antalya birinci kademe de bulunurken, Adana ve Isparta ikinci kademede, Mersin ve Burdur ise üçüncü kademede bulunmaktadır. Bu bakımdan Akdeniz bölgesinin sosyo- ekonomik gelişmişlik açısından en gelişmiş ili Antalya iken en az gelişmiş illeri Osmaniye ve K. Maraş'tır. Hatay ise Akdeniz bölgesi içinde sondan üçüncü sırada yer alırken, TR63 bölgesi içinde ilk sırada yer almaktadır.

20 T.C. Kalkınma Bakanlığı, İllerin Ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011), Bölgesel Gelişme Ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara 2013

21 T.C. Başbakanlık Devlet Planlama teşkilatı, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003), Mayıs 2003.

Tablo 159: Gelişmişlik Endeksine Göre Kademeli İl Grupları (2011)

1. Kademe			2. Kademe			3. Kademe			4. Kademe			5. Kademe			6. Kademe		
İller	SEGE 2011 Sırası	Endeks Değeri	İller	SEGE 2011 Sırası	Endeks Değeri	İller	SEGE 2011 Sırası	Endeks Değeri	İller	SEGE 2011 Sırası	Endeks Değeri	İller	SEGE 2011 Sırası	Endeks Değeri	İller	SEGE 2011 Sırası	Endeks Değeri
İstanbul	1	4.5154	Tekirdağ	9	0.9154	Balıkesir	22	0.4764	Rize	34	0.1550	Sinop	51	-0.2479	Diyarbakır	67	-1.0014
Ankara	2	2.8384	Denizli	10	0.9122	Manisa	23	0.4711	Düzce	35	0.1056	Giresun	52	-0.2564	Kars	68	-1.0923
İzmir	3	1.9715	Bolu	11	0.6394	Mersin	24	0.4636	Nevşehir	36	0.1029	Osmaniye	53	-0.2892	Iğdır	69	-1.1184
Kocaeli	4	1.6592	Edirne	12	0.6383	Uşak	25	0.3737	Amasya	37	0.0510	Çankırı	54	-0.3312	Batman	70	-1.1203
Antalya	5	1.5026	Yalova	13	0.6263	Burdur	26	0.3684	Kütahya	38	0.0198	Aksaray	55	-0.3671	Ardahan	71	-1.1384
Bursa	6	1.3740	Çanakkale	14	0.5999	Bilecik	27	0.3634	Elazığ	39	-0.0103	Niğde	56	-0.3761	Bingöl	72	-1.1920
Eskişehir	7	1.1671	Kırklareli	15	0.5923	Karabük	28	0.2916	Kırşehir	40	-0.0211	Tokat	57	-0.3821	Şanlıurfa	73	-1.2801
Muğla	8	1.0493	Adana	16	0.5666	Zonguldak	29	0.2758	Kırıkkale	41	-0.0687	Tunceli	58	-0.3892	Mardin	74	-1.3591
			Kayseri	17	0.5650	Gaziantep	30	0.2678	Malatya	42	-0.0785	Erzurum	59	-0.4327	Van	75	-1.3783
			Sakarya	18	0.5641	Trabzon	31	0.2218	Afyon	43	-0.0797	Kahramanmaraş	60	-0.4677	Bitlis	76	-1.4003
			Aydın	19	0.5597	Karaman	32	0.1864	Artvin	44	-0.1046	Ordu	61	-0.4810	Siirt	77	-1.4166
			Konya	20	0.5308	Samsun	33	0.1579	Erzincan	45	-0.1056	Gümüşhane	62	-0.4814	Şırnak	78	-1.4605
			Isparta	21	0.5272				Hatay	46	-0.1302	Kilis	63	-0.5733	Ağrı	79	-1.6366
									Kastamonu	47	-0.1471	Bayburt	64	-0.5946	Hakkari	80	-1.6961
									Bartın	48	-0.1976	Yozgat	65	-0.6079	Muş	81	-1.7329
									Sivas	49	-0.2208	Adıyaman	66	-0.9602			
									Çorum	50	-0.2405						

Kaynak: İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara, 2013.

Hatay ilinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ilçeler itibariyle değerlendirildiğinde ise Merkez ilçenin, Türkiye genelinde incelenen 872 ilçe içerisinde 120. sırada, il içerisinde ise ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. İskenderun ilçesi il içerisinde ilk sırada yer alırken, Türkiye genelinde 21. Sırada yer almaktadır. Altınözü ilçesi ise il içerisinde son sırada yer alırken, Türkiye genelinde 787. sırada bulunmaktadır.

Hatay ilinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi ilçeler itibarıyla değerlendirildiğinde; 2004 yılı itibarıyla üç ilçesi ikinci derecede gelişmiş ilçeler grubunda bulunurken, beş ilçesi üçüncü derecede gelişmiş ilçeler grubunda, iki ilçesi dördüncü derecede gelişmiş ilçeler grubunda bir ilçesi beşinci derecede gelişmiş ilçeler grubunda ve bir ilçesi de altıncı derecede gelişmiş ilçeler grubunda yer almıştır. 2004 yılı itibarıyla toplam 12 ilçesi bulunan Hatay'ın 5 ilçesi negatif sosyo-ekonomik gelişmişlik endeks değerine sahiptir.

Hatay iline bağlı ilçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, il ve ülke sıralamasındaki yerleri Tablo 160'da verilmiştir.

Tablo 160: İlçeler İtibariyle Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Durumu (2004)

İlçe Adı**	Endeks	Gelişmişlik Grubu	872 İlçe İçinde Gelişmişlik Sıralaması	İl İçinde Gelişmişlik Sıralaması
İskenderun	2,56211	2	21	1
Merkez	0,98304	2	120	2
Belen	0,80827	2	138	3
Dörtyol	0,51668	3	182	4
Erzin	0,45779	3	195	5
Reyhanlı	0,05528	3	309	6
Kırıkhan	0,03957	3	317	7
Samandağ	-0,06135	3	349	8
Yayladağı	-0,55389	4	625	9
Kumlu	-0,55694	4	630	10
Hassa	-0,64875	5	680	11
Altınözü	-0,91636	6	787	12

Kaynak: DPT, "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması", 2004.

6.3. İNSANI GELİŞME ENDEKSİ (İGE) AÇISINDAN HATAY

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yapılan İnsani Gelişme Endeksi (İGE), üç göstergeye dayanan birleşik bir endekstir: Doğumda yaşam beklentisi ile ölçülen yaşam beklentisi, erişkin okur-yazarlık oranı (ağırlığı üçte iki) ve birleşik ilk, orta ve yüksekokul kayıt oranları (ağırlığı üçte bir) kombinasyonu ile ölçülen eğitim düzeyi ve kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla ile ölçülen yaşam standartları.

Birleşmiş Milletler'in uluslararası sıralamalarda kullandığı İGE göstergesi, iller açısından 1975, 1997 ve 2004 yıllarında hesaplanmıştır. Hatay ilinin gelişmişlik düzeyinin belirlenmesi ve Türkiye içindeki yerinin görülebilmesi açısından bu çalışmada 1997 ve 2004 yılları çalışmaların sonuçlarından yararlanılmıştır.

UNDP tarafından yapılan çalışmalarda, zaman içerisinde Türkiye'ye ait İGE değerinde olumlu gelişmeler sağlandığı görülmektedir. 1975 yılında hiçbir il yüksek insani gelişme kategorisi içinde bulunmazken, 1997'de 80 ilden beşi, 2004'te 81 ilden 9'u (Kocaeli, Yalova, İstanbul, Bursa, İzmir, Muğla, Sakarya, Bolu, Tekirdağ) yüksek insani gelişme grubu içerisinde yer almıştır. 1975 yılında 67 ilden 29'u düşük insani gelişme grubunda yer alırken, 1997'de 1 il (Şırnak) düşük insani gelişme grubunda yer almış 2004 yılında Şırnak'ta bu kategoriden çıkmıştır.

1997-2004 döneminde TR63 Bölgesi'nde yer alan illerden Hatay ve K. Maraş'ın İGE değerinde azalış olmuştur. Ancak Osmaniye ili 24 Ekim 1996 yılında il olduğundan 1997 raporunda Osmaniye bulunmamaktadır. 1997 yılında araştırma kapsamındaki Hatay ve K. Maraş illeri orta insani gelişme kategorisindeyken 2004 yılında Osmaniye ile birlikte yine orta insani gelişme kategorisinde yer almıştır. Hatay ili İnsani Gelişmişlik Endeksi (İGE); 1997 ve 2004 raporlarında sırasıyla 0.752 ve 0.747 değerlerini almıştır. Hatay, 1997 ve 2004 yılı raporlarına göre orta insani gelişmişlik grubunda yer almıştır.

Bölge illerinin İGE endeks değerleri, sıralamadaki yerlerindeki değişme Tablo 161'de verilmiştir.

Tablo 161: TR63 Bölgesi İlleri İnsani Gelişme Endeksi'nin Gelişimi

	1997			2004			Değişim Puan
İller	İGE Değeri	Türkiye Sıra	Bölge Sıra	İGE Değeri	Türkiye Sıra	Bölge Sıra	1997-2004
Hatay	0,752	28	1	0,747	26	1	-0,005
K. Maraş	0,683	44	2	0,674	60	3	-0,009
Osmaniye	-	-	-	0,699	52	2	-

Kaynak: İnsani Gelişme Raporu, UNDP, 1997, 2004

Daha önce de açıklandığı üzere, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından yapılan İnsani Gelişme Endeksi, üç göstergeye (yaşam beklentisi, eğitim ve yaşam standartları) dayanan birleşik bir endekstir. Hatay ilinin insani gelişme endeksi, endeksi oluşturan bu üç gösterge açısından incelendiğinde, yaşam beklentisi endeksi 0,716 değeri ile bölge içinde en yüksek değere sahiptir. Yine, GSYH endeksinde (yaşam standartları endeksi) Hatay 0,665 endeks değeriyle, bölge illeri arasında en yüksek değere sahip il konumundadır. Eğitim endeksi açısından ise Hatay ili 0,861 endeks değeriyle yine bölge illeri arasında birinci sırada bulunmaktadır. Cinsiyete göre ise 0,728 endeks değeri ile bölge illeri arasında birinci sırada bulunmaktadır. Hatay ili cinsiyete göre il sıralamasında 29. iken İGE endeksinde 26. sırada bulunmaktadır.

Tablo 162: TR63 Bölgesi İlleri İnsani Gelişme Endeksi (2004)

TR63 Bölgesi İlleri	Yaşam Beklentisi Endeksi	Eğitim Endeksi	Gelir Endeksi	Cinsiyete Göre Endeks	İGE Endeksi	İGE İl Sırası	Cinsiyete Göre İl Sırası
Hatay	0,716	0,861	0,665	0,728	0,747	26	29
Osmaniye	0,655	0,853	0,589	0,689	0,699	52	50
K. Maraş	0,590	0,806	0,625	0,670	0,674	60	58

Kaynak: İnsani Gelişme Raporu, 2004, UNDP

UNDP tarafından 2004 yılında yapılan İnsani Gelişme Raporu'nda gerek Türkiye geneli gerekse bölgeler bazında İGE değerleri verilmeyip, raporda yayınlanan İnsani Gelişme Endeks Tabloları, Türkiye'nin 81 iline yönelik insani gelişmenin göreli düzeyini karşılaştırmaktadır. Ancak, bu çalışma kapsamında, iller bazında verilen İGE değerinden hareketle, illerin bölge nüfusu içindeki ağırlıkları dikkate alınarak, Düzey 2 bölgeleri bazında da İGE değerleri hesaplanmış ve bölgesel düzeyde karşılaştırmalar yapılmıştır. Dolayısıyla bölgesel düzeyde de İGE değerleri hesaplanarak, bölgelerin sıralamadaki göreli üstünlükleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

İllere ait İGE değerinden hareketle, hesaplanan bölgesel İGE değerleri incelendiğinde, en yüksek İGE değerine İstanbul bölgesinin sahip olduğu ve bunu, Kocaeli ve İzmir alt bölgelerinin izlediği görülmektedir. TR63 Düzey 2 Bölgesi (Hatay, Osmaniye, K. Maraş) 0,712 İGE değeriyle Düzey 2 Bölgeleri arasında 17. sırada yer almaktadır.

Tablo 163: Düzey 2 Bölgeleri Bazında İnsani Gelişme Endeksi

Düzey 2 Alt Bölgeler	Yaşam Beklentisi Endeksi	Eğitim Endeksi	GSYH Endeksi	İnsani Gelişme Endeksi İGE Değeri	Kişi Başına Reel GSYH Sıralaması - İGE Değeri
TR10- İstanbul	0.791	0.956	0.763	0.837	1
TR42- Kocaeli	0.798	0.927	0.770	0.832	-1
TR31- İzmir	0.787	0.940	0.759	0.829	0
TR41- Bursa	0.798	0.930	0.723	0.817	2
TR32- Aydın	0.787	0.885	0.710	0.794	3
TR51- Ankara	0.698	0.926	0.752	0.792	-2
TR22- Balıkesir	0.768	0.901	0.698	0.789	2
TR21- Tekirdağ	0.686	0.934	0.733	0.784	-3
TR61- Antalya	0.743	0.888	0.681	0.770	2
TR62- Adana, Mersin	0.674	0.874	0.714	0.754	-3
TR81- Zonguldak	0.689	0.885	0.687	0.754	-1
TR33- Manisa	0.737	0.847	0.663	0.749	0
TR52- Konya	0.714	0.838	0.654	0.735	1
TR83- Samsun	0.690	0.837	0.640	0.722	1
TRC1- Gaziantep	0.715	0.816	0.613	0.715	4
TR72- Kayseri	0.687	0.838	0.613	0.713	5
TR63- Hatay	0.659	0.839	0.637	0.712	-1
TR71- Kırıkkale	0.628	0.838	0.656	0.707	-5
TR90- Trabzon	0.684	0.808	0.614	0.702	1
TR82- Kastamonu	0.651	0.807	0.630	0.696	-3
TRB1- Malatya	0.647	0.799	0.617	0.687	-3
TRA1- Erzurum	0.617	0.788	0.578	0.661	1
TRC2- Şanlıurfa	0.683	0.665	0.580	0.643	-1
TRC3- Mardin	0.639	0.685	0.546	0.623	0
TRA2- Ağrı	0.589	0.731	0.511	0.611	0
TRB2- Van	0.619	0.665	0.509	0.598	0

Kaynak: İnsani Gelişme Raporu, 2004, UNDP

Not: Bölgesel bazda İGE değeri hesaplamalarında, UNDP, Türkiye 2004, İnsani Gelişme Raporu verilerinden yararlanılmış ve illerin bölge nüfusu içindeki ağırlıkları dikkate alınmıştır.

Sonuç olarak; Gelişmişlik düzeyinin ölçülmesinde bir gösterge olan sosyo ekonomik gelişmişlik sıralamasında, Hatay, bu gösterge bakımından 46. sırada bulunurken, TR63 bölgesi içinde birinci sıradadır. İlin gelişmişlik açısından bu konumu, bir diğer gösterge olan İnsani Gelişme Endeksi açısından ise, Hatay, Türkiye genelinde 26, bölge illeri arasında ise birinci sırada bulunmaktadır. Nitekim, sosyo ekonomik gelişmişlik açısından altı gelişmişlik kademesi arasında Hatay, dördüncü derecede gelişmiş iller grubu içerisinde yer alırken, İGE açısından ise üç gelişme grubu (yüksek, orta ve düşük insani gelişme grubu) içinde orta insani gelişme grubu illeri arasında yer almaktadır. Gelişmişlik düzeyinin belirlenmesi açısından bir diğer gösterge olan GSYH göstergesi açısından Hatay, 2014 yılı itibariyle, ilde ülke GSYH'sının %1,2'sini yaratılmış olup Türkiye genelinde 15, bölge illeri arasında ise birinci sıradadır. Ancak, 7.637 $ olan kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla düzeyiyle, Türkiye genelinde 55, TR63 Bölgesi içinde ise yine birinci sırada yer almaktadır.

6.4. YAŞAM MEMNUNIYETİ

2004 yılından itibaren düzenli olarak TÜİK tarafından gerçekleştirilmekte olan Yaşam Memnuniyeti Araştırması, 2013 yılında ilk defa il düzeyinde yapılmaya başlanmıştır. Araştırma kapsamında, Türkiye genelinde 125,720 haneye gidilmiş ve 18 ve daha yukarı yaştaki 196,203 birey ile yüz yüze görüşme yapılmıştır. TÜİK bu araştırmanın *"bireyin genel mutluluk algısını, toplumsal değerlerini, temel yaşam alanlarındaki genel memnuniyetini ve bu alanlardaki kamu hizmetlerinden memnuniyetini ölçmek ve bu memnuniyet düzeyinin zaman içindeki değişimini takip etmek"* amacıyla yapıldığını ifade etmektedir.

Mutluluk Düzeyi

TÜİK'in tanımına göre, mutluluk; *"Acı, keder ve ıstırabın yokluğu ve bunların yerine sevinç, neşe ve tatmin duygularının varlığı ile karakterize edilen durum; hayattan genel olarak menün olma halidir"*. Yaşam Memnuniyeti Araştırmasında mutluluk; mutlu, orta, mutsuz şeklinde düzeylere ayrılmaktadır. 2013 yılı Yaşam Memnuniyet Araştırmasına göre Türkiye, Hatay ve TR63 Bölgesi illeri cinsiyetlere göre mutluluk yüzdeleri aşağıda tabloda verilmektedir.

Tablo 164: Hatay ve TR63 Bölgesi İllerinde Cinsiyetlere Göre Mutluluk Düzeyi (2013)

	Mutlu (%)			Orta (%)			Mutsuz (%)		
İL	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Hatay	50,3	45,7	54,8	38,0	41,1	35,0	11,7	13,3	10,3
Osmaniye	45,8	42,6	48,9	37,3	36,0	38,6	16,9	21,4	12,6
K. Maraş	68,2	67,1	69,3	23,3	23,9	22,6	8,6	9,0	8,1
Türkiye	59.0	56.1	61.9	30.2	32.0	28.5	10.8	11.9	9.6

Kaynak: TÜİK

Türkiye sonuçlarına göre mutlu olduğunu ifade edenler %59,0 iken, TR63 illerinden Hatay'da %50,3, Osmaniye'de %45,8 ve K. Maraş'ta %68,2 olmuştur. Hatay ilinde yaşayanlardan mutlu olduğunu ifade edenler açısından, Türkiye'de (81 il) 77. sırada, TR63 Bölgesi'nde K. Maraş'tan sonra ikinci sırada yer almıştır. Hatay'da mutluluk düzeyi kadınlarda erkeklere göre daha yüksek olup, kadınların %54,8'i, erkeklerin %45,7'si mutlu olduğunu ifade etmiştir.

Umut Düzeyi

TÜİK, Yaşam Memnuniyet Araştırmalarında anket kapsamında görüşülen bireylerin, "çok umutlu", "umutlu", "umutlu değil" ve "hiç umutlu değil" kategorileri itibarıyla, umut düzeylerini tespit etmeyi amaçlamaktadır. Aşağıdaki tabloda umut düzeyleri "umutlu" ve "umutlu değil" kategorilerine ve cinsiyetlere verilmektedir.

Tablo 165: Cinsiyetlere Göre Umut Düzeyi (2013)

	Umutlu (%)			Umutlu Değil (%)		
İL	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Hatay	74,7	70,7	78,5	25,3	29,3	21,5
Osmaniye	78,1	73,3	82,8	21,9	26,7	17,2
K. Maraş	77,6	81,0	74,2	22,4	19,0	25,8
Türkiye	77.0	76.5	77.5	23.0	23.5	22.5

Kaynak: TÜİK

2013 yılı anketinin Türkiye sonuçları bireylerin %77,01'inin umutlu olduğunu gösterirken, TR63 Bölgesi illerinden Hatay'da bu oran %74,7, Osmaniye'de %78,1 ve Maraş'ta %77,6'dır. Hatay'da yaşayanlardan umutlu olduğunu söyleyenlerin oranı açısından, Türkiye il sıralamasında (81 il) 59. sırada, TR63 il sıralamasında ise son sıradadır. Hatay ilinde kadınlar mutluluk düzeyinde olduğu gibi umut düzeyi açısından da erkeklere göre daha yüksek oranda umutlu olduklarını ifade etmiştir.

Kamu Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyi

Ankette kamu hizmetleri başlığı altında yer alan hizmetlerden bu çalışmada eğitim ve sağlık hizmetlerine yer verilmiştir. Aşağıdaki tabloda bireylerin, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık, adli, asayiş ve ulaştırma hizmetlerinden memnun, orta derecede memnun ve memnun değil kategorilerine göre memnuniyet yüzdeleri verilmektedir.

Tablo 166: Kamu Hizmetlerinden Memnuniyet Düzeyi

	Sosyal Güvenlik Kurumu Hiz. (%)			Sağlık Hiz. (%)			Eğitim Hiz. (%)		
İLLER	Memnun	Orta	Memnun Değil	Memnun	Orta	Memnun Değil	Memnun	Orta	Memnun Değil
Hatay	61,8	8,3	10,2	70,9	12,6	16,5	64,9	15,8	19,4
Osmaniye	66,3	6,1	7,8	78,4	9,2	12,5	73,4	15,8	10,8
K. Maraş	79,8	11,2	4,2	85,8	6,1	8,1	82,5	11,1	6,4
Türkiye	69.6	8.3	9.6	74.7	10.6	14.7	69.7	13.5	16.9
	Adli hizmetler (%)			Asayiş hizmetleri (%)			Ulaştırma hizmetleri (%)		
İLLER	Memnun	Orta	Memnun Değil	Memnun	Orta	Memnun Değil	Memnun	Orta	Memnun Değil
Hatay	42,9	5,2	7,5	79,3	9,7	11,0	75,0	6,9	12,8
Osmaniye	50,1	4,8	11,2	85,3	8,0	6,8	79,2	6,5	8,2
K. Maraş	84,5	5,9	4,0	89,0	6,8	4,2	84,2	7,7	7,9
Türkiye	52.8	6.5	9.5	79.4	9.5	11.1	76.4	8.0	12.6

Kaynak: TÜİK

Not (*): Fikir beyan edenlerin memnuniyet düzeyi tabloda verilmiş olup, fikri yok tabloda verilmemiştir.

Hatay'da sunulan kamu hizmetlerinde memnuniyet düzeyi en yüksek asayiş hizmetleri (%79,3), en düşük adli hizmetlerde (%42,9) çıkmıştır. Hatay'da, tüm kamu hizmetlerden "memnun olma" yüzdesinin Türkiye ortalamalarının altında olduğu dikkati çekmektedir. Hatay ili memnuniyet oranının büyüklüğü açısından il sıralamasında, asayiş hizmetlerinde 64'üncü, sosyal güvenlik hizmetlerinde 64'üncü, adli hizmetlerde 68'inci, sağlık hizmetlerinde 67'inci, eğitim hizmetlerinde 71'inci ve ulaştırma hizmetlerinde 58'inci sırada yer almıştır.

Özet olarak;

- Hatay ili, gelişmişlik düzeyinin ölçülmesinde bir gösterge olan "sosyo ekonomik gelişmişlik" sıralamasında Türkiye genelinde 46. Sırada, TR63 Bölgesi'nde 1. sıradadır.
- Hatay, "sosyo ekonomik gelişmişlik" açısından altı gelişmişlik kademesi arasında dördüncü derecede gelişmiş iller içinde yer almaktadır.
- 2004 İnsani Gelişme Raporu'na göre, Hatay tüm iller arasında 26'ıncı, TR63 bölgesi illeri arasında 1. sırada bulunmaktadır. Hatay ili, diğer TR63 Bölgesi illeriyle birlikte, orta insani gelişme grubunda yer almaktadır.
- 2013 yılı Yaşam Memnuniyeti Araştırmasına göre; Türkiye genelinde mutlu olduğunu ifade edenler %59,0 iken Hatay'da %50,3 olmuştur. İl, bu oran ile iller arasında (81 il) 77. sırada, TR63 bölgesinde ikinci sırada yer almıştır. Hatay'da mutluluk düzeyi kadınlarda erkeklere göre daha yüksek olup, kadınların %54,8'i, erkeklerin %45,7'si mutlu olduğunu ifade etmiştir.
- Yaşam Memnuniyeti Araştırmasına göre Türkiye genelinde bireylerin %77,01'i umutlu olduğunu ifade ederken, Hatay'da bu oran %74,7'dir. Umut düzeyi oranları açısından Hatay, Türkiye sıralamasında 59. sırada, TR63 sıralamasında ise son sıradadır. Hatay ilinde kadınlar mutluluk düzeyinde olduğu gibi umut düzeyi açısından da erkeklere göre daha yüksek oranda umutlu olduklarını ifade etmiştir.
- 2013 yılı anketi sonuçlarına göre Hatay'da sunulan kamu hizmetlerinde memnuniyet düzeyi en yüksek asayiş hizmetleri (%79,3), en düşük adli hizmetlerde (%42,9) çıkmıştır. Hatay ili memnuniyet oranının büyüklüğü açısından il sıralamasında, asayiş hizmetlerinde 64'üncü, sosyal güvenlik hizmetlerinde 64'üncü, adli hizmetlerde 68'inci, sağlık hizmetlerinde 67'inci, eğitim hizmetlerinde 71'inci ve ulaştırma hizmetlerinde 58'inci sırada yer almıştır.
- Hatay'da, tüm kamu hizmetlerden "memnun olma" yüzdesinin Türkiye ortalamalarının altında olduğu dikkati çekmektedir.

7. YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI (DESTEK UNSURLARI)

7. YATIRIMLARDA DEVLET YARDIMLARI (Destek Unsurları)

7.1. GENEL DURUM

Bir ülkede yatırımların özendirilmesinde uygulanan teşvik unsurlarından biri de yatırım teşvik tedbirleridir. Devlet, bölgeler ve/veya iller arasındaki gelişmişlik farkını gidermek amacıyla illere farklı yatırım teşvikleri (Devlet Yardımları) sağlamaktadır. Yine, devlet belirli sektörlerin ülke içinde gelişmesini sağlamak amacıyla, gelişmesini istediği sektörlere (özel önem taşıyan sektörlere) farklı teşvik tedbirlerini (destek unsurlarını) uygulamaktadır.

15.06.2012 tarih ve 2012/3305 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 19.06.2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren teşvik sisteminin, açıklanan hedefleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Ülkenin ekonomik büyüklüğünü artırmak,
- Ülkenin mal ihracatını artırmak,
- Kişi başına milli geliri artırmak,
- Üretim sektörlerinin ithalat bağımlılığını azaltmak,
- Yatırım döneminde vergi indirimi sağlamak,
- Yeni bir bölgesel haritanın çizilmesi,
- 2011 sonu itibarıyla azalan destek oran ve sürelerini artırmak,
- Desteklenen yatırım konularının gözden geçirilmesi,
- Stratejik ve teknolojik dönüşümü sağlayacak yatırımların desteklenmesi,
- En az gelişmiş bölgelerde, yatırımlara sağlanan destek miktarının artırılması.

Yukarıda belirtilen hedeflere ulaşmak için yürürlükteki teşvik sisteminin araçları şunlardır:

- KDV istisnası,
- Gümrük vergisi muafiyeti,
- Vergi İndirimi
- SSK primi işveren hissesi desteği,
- Yatırım yeri tahsisi,
- Faiz desteği,
- KDV iadesi.

7.2. TEŞVIK SISTEMI VE HATAY

Türkiye'de yatırımlara sağlanan kamu desteklerinin çerçevesini belirleyen, Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, Bakanlar Kurulu'nca 15.06.2012 tarihinde onaylanarak, 19.06.2012 tarih ve 28328 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Buna göre; Teşvik Sistemi: Genel Teşvik Uygulamaları, Bölgesel Teşvik Uygulamaları, Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki ve Stratejik Yatırımların Teşviki şeklinde dört mekanizmadan oluşmaktadır.

* Bölge için Gelir Vergisi Stopajı Desteği ve Sigorta Primi Desteği

7.2.1. Genel Teşvik Uygulamaları

Bölgesel, büyük ölçekli ve stratejik yatırımlar ile teşvik edilmeyecek yatırım konuları ve teşviki için öngörülen şartları sağlayamayan yatırım konuları hariç olmak üzere, asgari yatırım tutarı şartını sağlayan yatırımlar bölge ayrımı yapılmaksızın aşağıdaki destek unsurlarından yararlandırılmaktadır.

a) Gümrük vergisi muafiyeti.

b) Katma Değer Vergisi (KDV) istisnası.

c) Gelir vergisi stopajı desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için).

ç) Sigorta primi işveren hissesi desteği (tersanelerin gemi inşa yatırımları için).

7.2.2. Bölgesel Teşvik Uygulamaları

Bölgesel teşvik uygulamalarında, bölgesel harita-il bazlı bölgesel teşvik sistemine geçilmiş olup, Türkiye sosyoekonomik gelişmişlik durumuna göre 6 bölgeye ayrılmıştır.

Harita 8: Yeni Teşvik Sistemi Bölgeler Haritası

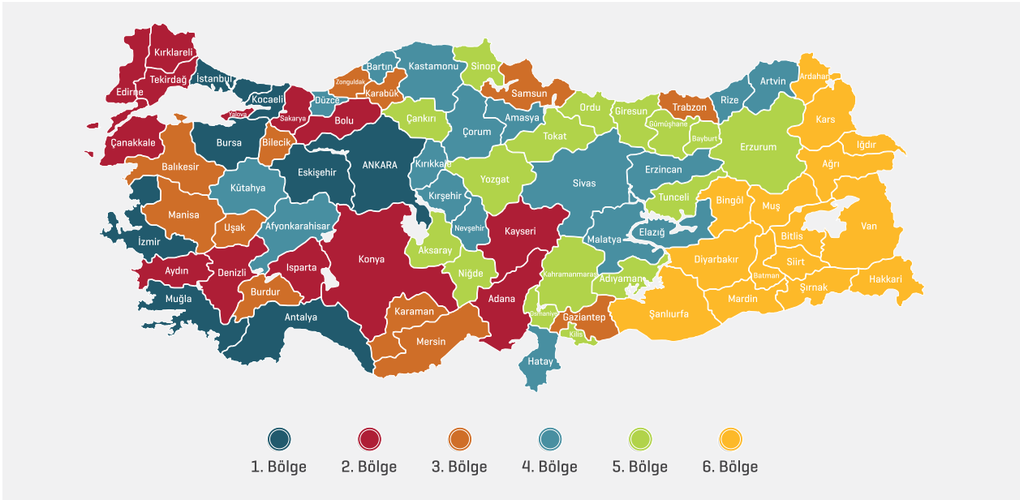

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı

Hatay, teşvik sistemine göre 4'üncü derecede gelişmiş illerin yer aldığı 4'üncü bölgede bulunmaktadır. Teşvik sistemi açısından TR63 Bölgesi illerinden K. Maraş ve Osmaniye illeri 5'inci bölgededir. Yatırımların destek unsurlarından yararlanabilmesi için asgari sabit yatırım tutarının; 1'inci ve 2'inci bölgelerde bir milyon Türk Lirası, 3'üncü, 4'üncü, 5'inci ve 6'ıncı bölgelerde ise beş yüz bin Türk Lirası olması gerekir. Hatay ilinin içinde bulunduğu 4'üncü bölgede yapılacak yatırımlar, yatırım teşviklerinden yararlanma açısından 5. ve 6. Bölgeye göre dezavantajlı, diğer bölgelere göre ise avantajlı durumdadır. Bunun yanında herhangi bir ilde OSB'de yapılan yatırımlar üst bölge teşvikinden yararlanmaktadır. Dolayısıyla ilde bulunan organize sanayi bölgelerinde yapılan yatırımlar 5. Bölge teşviklerinden yararlanabilecek ve dezavantajlı durumu ortadan kalkacaktır. Bu açıdan bakıldığında, Hatay'da yapılacak yeni bir yatırım OSB'de yapılması halinde oldukça cazip ve geniş destek imkânlarının sunulduğu 6'ncı bölge teşviklerinden yararlanacaktır.

Tablo 167: Teşvik Sistemine Göre Bölgeler

1.Bölge	2.Bölge	3.Bölge	4.Bölge	5.Bölge	6.Bölge
Ankara	Adana	Balıkesir	Afyonkarahisar	Adıyaman	Ağrı
Antalya	Aydın	Bilecik	Amasya	Aksaray	Ardahan
Bursa	Bolu	Burdur	Artvin	Bayburt	Batman
Eskişehir	Çanakkale	Gaziantep	Bartın	Çankırı	Bingöl
İstanbul	Denizli	Karabük	Çorum	Erzurum	Bitlis
İzmir	Edirne	Karaman	Düzce	Giresun	Diyarbakır
Kocaeli	Isparta	Manisa	Elazığ	Gümüşhane	Hakkari
Muğla	Kayseri	Mersin	Erzincan	Kahramanmaraş	Iğdır
	Kırklareli	Samsun	Hatay	Kilis	Kars
	Konya	Trabzon	Kastamonu	Niğde	Mardin
	Sakarya	Uşak	Kırıkkale	Ordu	Muş
	Tekirdağ	Zonguldak	Kırşehir	Osmaniye	Siirt
	Yalova		Kütahya	Sinop	Şanlıurfa
			Malatya	Tokat	Şırnak
			Nevşehir	Tunceli	Van
			Rize	Yozgat	
			Sivas		

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

İller itibarıyla belirlenen sektörler, asgari yatırım tutarı şartını yerine getirmek üzere, aşağıdaki desteklerden yararlandırılmaktadır.

a) Gümrük vergisi muafiyeti,

b) KDV istisnası,

c) Vergi indirimi,

ç) Sigorta primi işveren hissesi desteği.

d) Yatırım yeri tahsisi,

e) Faiz desteği (3'üncü, 4'üncü, 5'inci ve 6'ncı bölgelerdeki yatırımlar için).

f) Gelir vergisi stopajı desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için).

g) Sigorta primi işçi hissesi desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için).

Hatay'da mevcut teşvik sistemine göre bölgesel teşviklerden faydalanabilecek sektörler ve sağlamaları gerekli asgari yatırım tutarları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 168: Hatay'da Bölgesel Teşviklerden Yararlanabilen Sektörler ve Asgari Yatırım Tutarları

Sektör Kodu	US-97 Kodu	Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	Asgari Yatırım Tutarı
1	0121, 0122.2 (Değişik: RG-13.10.2012-28440)	Entegre damızlık hayvancılık yatırımları dahil olmak üzere entegre hayvancılık yatırımları (dipnot 1'de belirtilen asgari kapasite şartlarına uymayan yat. hariç)	500 Bin TL
2	0500.0.04	Su ürünleri yetiştiriciliği (balık yavrusu ve yumurtası üretimi dahil)	500 Bin TL
3	15	Gıda ürünleri ve içecek imalatı (dipnot 2'de belirtilen yatırım konuları hariç)	1 Milyon TL
4	17	Tekstil ürünleri im. (dipnot 3'te belirtilen şartları sağlamayan iplik ve dokuma yatırımları hariç)	Tekstilin aprelenmesi yatırımları için 10 Mil. TL, diğer yatırım konularında 1 Mil. TL
5	18	Giyim eşyası imalatı	1 Milyon TL'nin üzerindeki tevsi ve modernizasyon yatırımları
8	1912 ve 1920	Bavul, el çantası, saraciye, ayakkabı vb. imalatı	500 Bin TL
9	20	Ağaç ve mantar ürünleri imalatı (mobilya hariç), hasır ve buna benzer örülerek yapılan maddelerin imalatı	1 Milyon TL
10	21	Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	10 Milyon TL
11	24	Kimyasal madde ve ürünlerin imalatı	1 Milyon TL
27	2720, 273	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi, metal döküm sanayi	1 Milyon TL
28	28	Metal eşya	1 Milyon TL
30	29	Makine ve teçhizat imalatı	1 Milyon TL
32	30 (Değişik: RG-8/4/2015-29320)	Büro, muhasebe ve bilgi işlem makineleri imalatı	500 Bin TL
33	31	Elektrikli makine ve cihazları imalatı	1 Milyon TL
34	32 (Değişik: RG-8/4/2015-29320)	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı	500 Bin TL
35	33	Tıbbi aletler hassas ve optik aletler imalatı	500 Bin TL
36	34	Motorlu kara taşıtı ve yan sanayi	Motorlu kara taşıtlarında 50 Milyon TL; motorlu kara taşıtları yan sanayinde 1 Milyon TL
40	361	Mobilya imalatı (sadece plastikten imal edilenler hariç)	1 Milyon TL

Sektör Kodu	US-97 Kodu	Bölgesel Teşviklerden Yararlanacak Sektörler	Asgari Yatırım Tutarı
41	5510.1.01, 5510.2.01,5510.3.02, 5510.5.02, 5510.5.04	Oteller	3 yıldız ve üzeri
42	5510.3.01	Öğrenci yurtları	100 öğrenci
43	6302.0.01	Soğuk hava deposu hizmetleri	500 metrekare
44	6302.0.03	Lisanslı depoculuk	1 Milyon TL
45	80 (809 hariç)	Eğitim hizmetleri (okul öncesi eğitim hizmetleri dahil, yetişkinlerin eğitilmesi ve diğer eğitim faaliyetleri hariç)	500 Bin TL
46	8511.0.01-05, 8511.0.99, 8531.0.01-03	Hastane yatırımı, huzurevi	Hastane: 500 Bin TL Huzurevi: 100 kişi
47		Akıllı çok fonksiyonlu teknik tekstil	500 Bin TL
48		Atık geri kazanım veya bertaraf tesisleri	500 Bin TL
50		Seracılık	10 dekar

DİPNOTLAR:

1- Entegre hayvancılık yatırımlarında:

- 1 inci ve 2 nci bölgede: süt yönlü büyükbaş entegre yatırımlarında 500 büyükbaş, et yönlü büyükbaş entegre yatırımlarında 700 büyükbaş/dönem, damızlık büyükbaş entegre yatırımlarında 500 büyükbaş, damızlık küçükbaş hayvan entegre yatırımlarında 2.000 küçükbaş, süt ve et yönlü küçükbaş entegre yatırımlarında 2.000 küçükbaş/dönem ve kanatlı entegre yatırımlarında 200.000 adet/dönem asgari kapasite şartı aranır (damızlık kanatlı entegre yatırımlarında 500 büyükbaş/dönem, damızlık

- 3 üncü, 4 üncü ve 5 inci bölgede: süt yönlü büyükbaş entegre yatırımlarında 300 büyükbaş, et yönlü büyükbaş, et yönlü büyükbaş entegre yatırımlarında 1.000 küçükbaş, süt ve et yönlü küçükbaş entegre yatırımlarında 1.000 küçükbaş/dönem ve kanatlı entegre yatırımlarında 200.000 adet/dönem asgari kapasite şartı aranır (damızlık kanatlı entegre yatırımlarında kapasite şartı aranmaz).

2- 6 ncı bölge hariç olmak üzere, gıda ürünleri ve içecek imalatı yatırımlarından "makarna, makarna ile entegre irmik yatırımları, şehriye, kuskus, yufka, kadayıf, pirinç, ev hayvanları için hazır yem, balık unu, balık yağı, balık yemi, ekmek, rakı, bira, kuruyemiş, turşu, linter pamuğu, çay, fındık kırma/kavurma, hazır çorba ve et suları ve müstahzarları üretimleri ile tahıl ve baklagil tasnif ve ambalajlanması" yatırımları bölgesel desteklerden yararlanamaz.

3- Altıncı Bölge hariç olmak üzere, iplik ve dokuma (yün ipliği, akıllı ve çok fonksiyonlu teknik tekstil, hali, tafting, dokunmamış-örülmemiş kumaş, çuval hariç) konularında sadece modernizasyon cinsindeki yatırımlar bölgesel desteklerden yararlanır.

Kaynak: 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Ve 2012/1 Sayılı Tebliğ

Not: 2012/3305 sayılı Karar ve bu Karar'ın uygulanmasına ilişkin Tebliğ'de, 25/06/2016 tarihine kadar gerçekleştirilen değişiklikler, bilgi amaçlı olmak üzere, anılan metinlere derecelendirilmiştir.

7.2.3. Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki

Teknoloji ve Ar-Ge kapasitesini artıracak ve uluslararası alanda rekabet üstünlüğü sağlayacak büyük ölçekli yatırımlar;

- KDV İstisnası,
- Gümrük Vergisi Muafiyeti,
- Vergi İndirimi,
- Sigorta Primi İşveren Hissesi desteği,
- Yatırım Yeri tahsisi
- Gelir vergisi stopajı desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için)
- Sigorta primi desteği (6'ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için)

şeklindeki teşvik unsurları ile desteklenecektir. Büyük ölçekli yatırım konuları aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 169: Teşvik Sistemine Göre Büyük Ölçekli Yatırım Konuları

Yatırım Konuları	Asgari Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)
Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	1,000
Kimyasal Madde ve Ürünlerin İmalatı	200
(Değişik:RG-8/4/2016-29678) Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları ile Havalimanı Yatırımları Liman ve Liman Hizmetleri Yatırımları	200
Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı Yatırımları: a) Motorlu Kara Taşıtları Ana Sanayi Yatırımları b) Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi Yatırımları	 200 50
Motorlu Kara Taşıtları Yan Sanayi Yatırımları	50
Transit Boru Hattıyla Taşımacılık Hizmetleri Yatırımları	50
Demiryolu ve Tramvay Lokomotifleri ve/veya Vagon İmalatı Yatırımları	50
Elektronik Sanayi Yatırımları	50
Tıbbi Alet, Hassas ve Optik Aletler İmalatı Yatırımları	50
İlaç Üretimi Yatırımları	50
Hava ve Uzay Taşıtları ve/veya Parçaları İmalatı Yatırımları	50
Makine (Elektrikli Makine ve Cihazlar Dahil) İmalatı Yatırımları	50
Metal Üretimine Yönelik Yatırımlar: Maden Kanunu'nda belirtilen IV/c grubu metalik madenlerin cevher ve/veya konsantresinden nihai metal üretimine yönelik yatırımlar (bu tesislere entegre madencilik yatırımları dahil)	50

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2012/3305 Sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar Ve 2012/1 Sayılı Tebliğ

Not: 2012/3305 sayılı Karar ve bu Karar'ın uygulanmasına ilişkin Tebliğ'de, 25/06/2016 tarihine kadar gerçekleştirilen değişiklikler, bilgi amaçlı olmak üzere, anılan metinlere dercedilmiştir.

Büyük Ölçekli ve Bölgesel Teşvik Uygulamalarında Destek Unsurları

Bölgesel teşvik ve büyük ölçekli yatırımların teşviki uygulamalarında, vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi desteği ve faiz desteği unsurlarında destek süre ve oranlarında değişiklikler (Değişik: RG-8/4/2016-29678) yapılmıştır. Ancak, bu karara istinaden düzenlenecek teşvik belgeleri kapsamında 31/12/2016 tarihine kadar (bu tarih dahil) yatırıma başlanılmış olması halinde aşağıdaki tabloda belirtilen indirim oranları ile yatırıma katkı oranları uygulanır. Stratejik yatırımlar için tüm bölgelerde uygulanacak vergi indirimi oranı yüzde doksan ve yatırıma katkı oranı yüzde ellidir.

Tablo 170: Teşvik Sisteminde Yatırıma Katkı Oranı

BÖLGELER	Uygulanacak Süre*		YATIRIMA KATKI ORANI (%)			
			Bölgesel Teşvik Uygulamaları		Büyük Ölçekli Yatırımların Teşviki	
	31/12/2016'ya Kadar Başlanan Yatırımlar	1/1/2017'den İtibaren Başlanan Yatırımlar	Yatırıma Katkı Oranı (%)	Kurumlar Vergisi Veya Gelir Vergisi İndirim Oranı (%)	Yatırıma Katkı Oranı (%)	Kurumlar Vergisi Veya Gelir Vergisi İndirim Oranı (%)
1. Bölge	2 Yıl	-	15	50	25	50
2. Bölge	3 Yıl	-	20	55	30	55
3. Bölge	5 Yıl	3 Yıl	25	60	35	60
4. Bölge	6 Yıl	5 Yıl	30	70	40	70
5. Bölge	7 Yıl	6 Yıl	40	80	50	80
6. Bölge	10 Yıl	7 Yıl	50	90	60	90

Not (*): Stratejik yatırımlar için bu destek 6 ncı bölgede on yıl, diğer bölgelerde yedi yıl süreyle uygulanır.

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

Buna göre Hatay'da 31.12.2016 tarihine kadar başlanacak yatırımlarda 6 yıl boyunca kurumlar vergisi ve gelir vergisini bölgesel teşvik kapsamındaki yatırımlarda hem de büyük ölçekli yatırımlarda %70 indirim uygulanacaktır. 01.01.2017 tarihinden itibaren başlanacak yatırımlarda indirim süresi 5 yıla düşmektedir.

Büyük ölçekli yatırımlar veya bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında teşvik belgesi düzenlenen yatırımlar, aşağıda belirtilen koşullardan en az birini sağlamaları halinde vergi indirimi ve sigorta primi işveren hissesi desteği açısından bulundukları bölgenin bir alt bölgesinde sağlanan oran ve sürelerde bu desteklerden yararlanabilir.

a) Yatırımın organize sanayi bölgesinde (OSB) gerçekleştirilmesi.

b) Yatırımın, aynı sektörde faaliyet gösteren en az beş gerçek veya tüzel kişinin ortağı olduğu yatırımcı tarafından gerçekleştirilmesi ve ortak faaliyet gösterilen alanda entegrasyonu sağlayacak bir yatırım olması.

Hatay'da OSB'de yapılan yatırımlar ve kümelenme özelliği taşıyan yatırımlar 5. Bölge teşviklerinden yararlanacaktır. Bu durumda 31.12.2016 tarihine kadar başlanan yatırımlarda 7 yıl, 01.01.2017 tarihinden sonra başlanan yatırımlarda 6 yıl boyunca kurumlar ve gelir vergisinde %80 indirim uygulanacaktır.

Vergi İndirimi ve Yatırıma Katkı Oranı

Büyük ölçekli yatırımlar ve bölgesel teşvik uygulamaları kapsamındaki yatırımlarda; 2'nci bölgede yüzde onunu, 3'üncü bölgede yüzde yirmisini, 4'üncü bölgede yüzde otuzunu, 5'inci bölgede yüzde ellisini ve 6 ncı bölgede yüzde seksenini, Stratejik yatırımlarda; 6'ncı bölgede yüzde seksenini, diğer bölgelerde yüzde ellisini, geçmemek üzere yatırım döneminde yatırımcının diğer faaliyetlerinden elde edilen kazançlarına indirimli gelir veya kurumlar vergisi uygulanabilir.

Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği:

Büyük ölçekli yatırımlar, stratejik yatırımlar ve bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında desteklenen yatırımlardan, tamamlama vizesi yapılmış teşvik belgesinde kayıtlı istihdamı aşmamak kaydıyla;

a) Komple yeni yatırımlarda, teşvik belgesi kapsamında gerçekleşen yatırımla sağlanan,

b) Diğer yatırım cinslerinde, yatırımın tamamlanmasını müteakip, yatırıma

başlama tarihinden önceki son altı aylık dönemde (mevsimsel özellik taşıyan yatırımlarda bir önceki yıla ait mevsimsel istihdam ortalamaları dikkate alınır) Sosyal Güvenlik Kurumuna verilen aylık prim ve hizmet belgesinde bildirilen ortalama işçi sayısına teşvik belgesi kapsamında gerçekleşen yatırımla ilave edilen, istihdam için ödenmesi gereken sigorta primi işveren hissesinin asgari ücrete tekabül eden kısmı Bakanlık bütçesinden karşılanır.

(Değişik: RG-8/4/2016-29678) Büyük ölçekli yatırımlar ile bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında desteklenen yatırımlarda söz konusu destek aşağıda belirtilen sürelerde ve oranlarda uygulanır.

Tablo 171: Teşvik Sisteminde Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği

Yararlanılacak Süre		
Bölgeler	31/12/2016 tarihine kadar (Bu Tarih Dahil) Başlanılan Yatırımlar	1/1/2017 tarihinden itibaren Başlanılan Yatırımlar
1	2 yıl	-
2	3 yıl	-
3	5 yıl	3 yıl
4	6 yıl	5 yıl
5	7 yıl	6 yıl
6	10 yıl	7 yıl
Yararlanılacak Oran		
Bölgeler	Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteğinin Sabit Yatırım Tutarına Oranı (%)	
	Bölgesel Teşvik Uygulamaları	Büyük Ölçekli Yatırımlar
1	10	3
2	15	5
3	20	8
4	25	10
5	35	11

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

Hatay, sigorta primi işveren hissesi desteğinden, 31.12.2016 tarihine kadar başlanacak yatırımlarda 6 yıl, 01.01.2017 tarihinden sonra başlanacak yatırımlarda 5 yıl boyunca yararlanabilmektedir. Sigorta primi işveren hissesi desteğinden yaralanmanın üst sınırı bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında %25, Büyük ölçekli yatırımlarda %10'dur. İldeki Organize Sanayi Bölgelerinde yapılan yatırımlar ile kümelenme özelliği gösteren yatırımlar Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği açısından 5'inci Bölge teşviğinden yararlanacaktır.

KDV İstisnası ve İadesi

25/10/1984 tarihli ve 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu gereğince, teşvik belgesini haiz yatırımcılara teşvik belgesi kapsamında yapılacak makine ve teçhizat ithal ve yerli teslimleri KDV'den istisna edilebilir. Aynı hüküm, teşvik belgesinin veya teşvik belgesi kapsamı makine ve teçhizatın devir işlemleri ile makine ve teçhizat listelerinde set, ünite, takım vb. olarak belirtilen malların kısmi teslimlerinde de uygulanır. Sabit yatırım tutarı beşyüzmilyon Türk Lirasının üzerindeki stratejik yatırımlar kapsamında yapılacak bina-inşaat harcamaları KDV iadesinden yararlandırılabilir.

Faiz Desteği

Talep edilmesi halinde, bölgesel teşvik uygulamaları ve stratejik yatırımlar ile AR-GE ve çevre yatırımları kapsamında desteklerden yararlanacak yatırımlar için bankalardan kullanılacak en az bir yıl vadeli yatırım kredilerinin teşvik belgesinde kayıtlı sabit yatırım tutarının yüzde yetmişine kadar olan kısmı için ödenecek faizin veya kâr payının; Hatay'ın da içinde bulunduğu 4'üncü bölgede yapılacak bölgesel yatırımlar için Türk Lirası cinsi kredilerde dört puanı, döviz kredileri ve dövize endeksli kredilerde bir puanı faiz desteğinden yararlanacaktır (destek tavanı Hatay için proje bazında 600 bin TL'dir).

Hatay'da yapılacak büyük ölçekli yatırımların ve bölgesel teşviklerden yararlanacak yatırımların yararlandırılacağı destek unsurları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir:

Tablo 172: Büyük Ölçekli ve Bölgesel Yatırımların Teşviki Özet Tablosu

Destek Unsurları*	Büyük Ölçekli Yatırımlar	Bölgesel Yatırımlar
KDV İstisnası	Var	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Var	Var
Yatırıma Katkı Oranı (%)	40	30
Yatırıma Katkı Oranı (%) [OSB/Kümelenme]	50	40
Vergi İndirimi (%)	70	70
Vergi İndirimi (%) [OSB/Kümelenme]	80	80
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği	6 Yıl	6 Yıl
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği [OSB/Kümelenme]	7 Yıl	7 Yıl
Yatırım Yeri Tahsisi	Var	Var
Faiz Desteği	Var	Var
Gelir Vergisi Stopajı Desteği	Yok	Yok
Sigorta Primi İşçi Hissesi Desteği	Yok	Yok

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

7.2.4. Kümelenme Yatırımları

Büyük ölçekli yatırımlar veya bölgesel teşvik uygulamaları kapsamında teşvik belgesi düzenlenen yatırımlar, aşağıda belirtilen koşullardan en az birini sağlamaları halinde vergi indirimi ve sigorta primi işveren hissesi desteği açısından bulundukları bölgenin bir alt bölgesinde sağlanan oran ve sürelerde bu desteklerden yararlanabilir.

- Organize Sanayi Bölgeleri'nde yapılacak yatırımlar,
- Sektörel işbirliğine/kümelenmeye dayalı yatırımlar.

7.2.5. Stratejik Yatırımların Teşviki

Stratejik yatırım konuları, %50'den fazlası ithalatla karşılanan ara malları veya ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar olarak tanımlanmıştır. Münhasıran bu yatırımların enerji ihtiyacını karşılamak üzere gerçekleştirilecek enerji yatırımları da stratejik yatırım konularına dâhildir. Stratejik yatırımların teşviki ile Girdi Tedarik Stratejisi ve İthalat Haritası çerçevesinde, cari açığın azaltılması amacıyla ithalat bağımlılığı yüksek ara malları ve ürünlerin üretimine yönelik, uluslararası rekabet gücünü artırma potansiyeline sahip, yüksek teknolojili ve yüksek katma değerli yatırımları teşvik etmek amaçlanmıştır.

Stratejik yatırımları değerlendirme kriterleri de şöyledir:

- İthalat bağımlılığı yüksek ara malı veya ürünlerin üretimine yönelik yatırımlar,
- Asgari yatırım tutarı 50 milyon TL olan yatırımlar,
- Yatırım konusu ürünün yurtiçi toplam üretim kapasitesinin ithalattan az olduğu yatırımlar,
- Asgari %40 katma değer oranına sahip yatırımlar (rafineri ve petrokimya yatırımlarında aranmaz),
- Üretilecek ürünle ilgili toplam ithalat değeri son 1 yıl itibarıyla en az 50 milyon USD olan (yurt içi üretimi olmayan mallarda bu şart aranmayacaktır) yatırımlar.
- Asgari sabit yatırım tutarı 3 milyar Türk Lirasının üzerinde olan öncelikli yatırımlar stratejik yatırım olarak kabul edilir. Ancak, bu yatırımlar için sağlanacak faiz desteği tutarı 7 yüz bin Türk Lirasını geçemez.

Hatay ilinde yapılacak stratejik yatırımların yararlanacağı destek unsurları aşağıdaki gibidir:

- KDV istisnası,
- Gümrük Vergisi Muafiyeti,
- Vergi İndirimi,
- Sigorta Primi İşveren Hissesi desteği,
- Yatırım Yeri tahsisi,
- Faiz Desteği

Tablo 173: Stratejik Yatırımlara Sağlanan Destekler

Destek Unsurları	
KDV İstisnası	Var
Gümrük Vergisi Muafiyeti	Var
Vergi İndirimi	%90
Yatırıma Katkı Oranı	%50
Yatırım Döneminde Uygulanabilecek Vergi İndirimi Oranı	%50
Sigorta Primi İşveren Hissesi Desteği Destek Süresi	7 yıl
Yatırım Yeri Tahsisi	Var
KDV İadesi	Sabit yatırım tutarı 500 Milyon TL'nin üzerindeki yatırımların bina-inşaat harcamaları için
Faiz Desteği	TL kredilerde 5 puan, döviz kredilerinde 2 puan (Yatırım tutarının %5'ini geçmemek kaydıyla, azami 50 Milyon TL'ye kadar)

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı

Yukarıdaki tablodan görüldüğü gibi, ilde yapılacak stratejik yatırımlar, KDV istisnası ve gümrük vergisi muafiyetinden yararlanmaktadırlar. Bu tip yatırımlarda, vergi indirimi %90, yatırıma katkı oranı %50, sigorta primi işveren hissesi desteği destek süresi 7 yıl olup yatırım yeri tahsisi yapılacaktır. Faiz desteği de yatırım tutarının %5'ini geçmemek kaydıyla azami 50 Milyon TL'ye kadar uygulanacaktır. Stratejik yatırımlarda yatırım döneminde yatırımcının diğer faaliyetlerinden elde edilen kazançlarına %50 indirimli gelir veya kurumlar vergisi uygulanabilmektedir.

7.3. HATAY İLİNİN YATIRIM TEŞVİKLERİNDEN YARARLANMA DÜZEYİ

2007 yılından 2017 yılı Ekim sonuna kadarki yaklaşık 11 yıllık dönemde teşvik sistemi kapsamında Hatay'daki yatırımlar için toplam 537 adet yatırım teşvik belgesi düzenlenmiş olup, bu belgeler kapsamındaki projelerin sabit yatırım tutarı 11,4 milyar TL, bu yatırımlarla hedeflenen yeni istihdam da 9.875 kişidir. 2007–2017 döneminde Türkiye genelinde düzenlenmiş olan yatırım teşvik belgelerinden yaklaşık %1,3 oranında pay alan Hatay, sabit yatırım tutarından %1,7 ve istihdamdan da %0,7 pay almıştır.

Tablo 174: Hatay ve Türkiye Yatırım Teşvik İstatistikleri

Yıl	Hatay			Türkiye			Hatay'ın Aldığı Pay (%)		
	Belge Adedi	Sabit Yatırım	İstihdam	Belge Adedi	Sabit Yatırım	İstihdam	Belge	Sab. Yat	İstihdam
2007	28	210	707	2.242	19.941	100.377	1,2	1,1	0,7
2008	23	285	678	2.446	20.825	90.998	0,9	1,4	0,7
2009	40	460	1250	2.072	23.606	78.282	1,9	1,9	1,6
2010	48	1.511	1489	3.556	67.723	131.885	1,3	2,2	1,1
2011	58	302	1146	3.958	48.842	120.290	1,5	0,6	1,0
2012	61	1.970	2136	3.972	62.405	152.591	1,5	3,2	1,4
2013	45	465	2027	4.589	94.438	188.217	1,0	0,5	1,1
2014	63	514	236	3.884	64.468	143.477	1,6	0,8	0,2
2015	60	948	63	4.508	98.935	144.713	1,3	1,0	0,0
2016	61	3.774	71	5.122	97.961	138.833	1,2	3,9	0,1
2017	50	1.026	72	6.266	84.137	176.148	0,8	1,2	0,0
Toplam	**537**	**11.465**	**9.875**	**42.615**	**683.281**	**1.465.811**	**1,3**	**1,7**	**0,7**

Kaynak: T.C. Ekonomi Bakanlığı, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü
Not (*) :2017 yılı verisi 31.10.2017 itibarıyla verilmiştir.
(**): Sabit Yatırım Tutarı Milyon TL olarak verilmiştir.

2001-2017 Ekim sonu itibari ile Hatay'da bulunan firmalar için hazırlanmış olan yatırım teşvik belgeleri incelendiğinde, teşvik belgesi sayısında İmalat sektörü, sabit yatırım tutarında enerji sektörü ve yaratılan istihdamda hizmetler sektörü en büyük payı almaktadır. Bu dönemde ilde alınan yatırım teşvik belgelerinin sayı olarak yaklaşık %46'sı, toplam sabit yatırım tutarının %23'ü ve öngörülen istihdamın da yaklaşık %40,7'si imalat sanayi sektörüne aittir. 2001-2017 dönemi itibarıyla, Türkiye genelinde verilen yatırım teşvik belgelerinin ise sayı olarak %53'ü, sabit sermaye tutarının %36,9'ü ve istihdamın da %54,3'ü imalat sanayi sektörüne ait bulunmaktadır.

Hatay'da alınan yatırım teşvikleri ana sektörler itibarıyla incelendiğinde, yatırım tutarı açısından ilk sırada enerji sektörü gelmektedir. İlde enerji sektörü, alınan teşvik belgesi bakımından %5,6 paya sahipken, sabit yatırım tutarından %43,4, istihdamdan %3,5 pay almaktadır. Hizmetler sektörü alınan teşvik belgelerinin %45,3'ünü oluştururken, bu kapsamdaki istihdamın ise %53,5'i hizmetler sektörüne aittir.

Tablo 175: Yatırım Teşviklerinin Ana Sektörler İtibariyle Dağılımı

Sektör	Değer			Yüzde (%)		
	Belge Adedi	Sabit Yatırım Tutarı (Milyon TL)	İstihdam	Belge Adedi	Sabit Yatırım	İstihdam
HATAY						
Enerji	43	5.792	779	5,6	43,4	3,5
Hizmetler	349	4.446	11.911	45,3	33,3	53,5
İmalat	355	3.066	9.055	46,0	23,0	40,7
Madencilik	17	20	264	2,2	0,1	1,2
Tarım	7	23	241	0,9	0,2	1,1
Genel Toplam	**771**	**13.346**	**22.250**	**100**	**100**	**100**
TÜRKİYE						
Enerji	6.360	183.635	41.158	10,6	24,0	1,8
Hizmetler	17.713	261.556	855.072	29,5	34,2	37,9
İmalat	31.764	281.898	1.223.580	53,0	36,9	54,3
Madencilik	2.403	28.593	79.824	4,0	3,7	3,5
Tarım	1.740	8.541	54.562	2,9	1,1	2,4
Genel Toplam	**59.980**	**764.223**	**2.254.196**	**100**	**100**	**100**

Kaynak: T.C. Ekonomi, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü

2001-2017 Ekim sonu dönemi için ilde alınan yatırım teşvik belgelerinin alt sektörlere göre dağılımını görebilmek amacıyla aşağıdaki tablo hazırlanmıştır. Alt sektörlerin toplam yatırım teşvikleri içinden aldıkları yüzde payları gösteren tablo verileri incelendiğinde, 2001-2017 döneminde sabit yatırım tutarının büyüklüğü açısından Hatay'da toplam yatırımların %43,4'ünü oluşturan enerji sektörü dikkati çekmektedir. İkinci sırada ticaret-depolama yatırımları (%22,4) gelirken onu sırasıyla demir-çelik (%13,5) sektörü izlemektedir. Belge adeti bakımından ise ilk sırada gıda ve içki (%13,1) gelirken onu ulaştırma (%11,5) ve ticaret depolama ile eğitim (%7,4) takip etmektedir. Toplam istihdam açısından ise ilk sırada %16,1 ile eğitim, ticaret ve depolama (%11,6) ve turizm (%10) gelmektedir.

Tablo 176: Yatırım Teşviklerinin Alt Sektörler İtibariyle Dağılımı

	Hatay						Türkiye					
	Belge Adedi		Toplam Sab. Yat.Tutarı		Toplam İstihdam		Belge Adedi		Toplam Sab. Yat.Tutarı		Toplam İstihdam	
	Adet	(%)	Değ.	(%)	Kişi	(%)	Adet	(%)	Değ.	(%)	Kişi	(%)
Altyapı – Belediye Hizmetleri	55	7,1	130	1,0	317	1,4	4.120	6,9	23.797	3,1	35.485	1,6
Bitkisel Üretim	4	0,5	10	0,1	161	0,7	780	1,3	2.684	0,4	21.949	1,0
Cam	5	0,6	7	0,1	50	0,2	476	0,8	6.791	0,9	15.648	0,7
Çimento	1	0,1	15	0,1	60	0,3	161	0,3	9.683	1,3	7.500	0,3
Demir Çelik	32	4,2	1.799	13,5	2.073	9,3	455	0,8	5.422	0,7	15.656	0,7
Demir Dışı Metaller	2	0,3	3	0,0	50	0,2	361	0,6	5.870	0,8	8.655	0,4
Deri ve Kösele	5	0,6	8	0,1	81	0,4	321	0,5	880	0,1	13.453	0,6
Diğerleri	19	2,5	97	0,7	417	1,9	2.733	4,6	28.206	3,7	95.032	4,3
Dokuma ve Giyim	19	2,5	40	0,3	804	3,6	8.033	13,5	45.568	6,0	409.491	18,4
Eğitim	57	7,4	355	2,7	3.584	16,1	2.314	3,9	17.959	2,4	174.406	7,8
Elektrikli Makinalar	2	0,3	3	0,0	21	0,1	621	1,0	4.800	0,6	20.555	0,9
Elektronik	2	0,3	11	0,1	27	0,1	205	0,3	4.029	0,5	14.823	0,7
Enerji	43	5,6	5.792	43,4	779	3,5	6.360	10,7	183.635	24,1	41.158	1,8
Gıda ve İçki	101	13,1	158	1,2	1.496	6,7	4.479	7,5	26.336	3,5	150.905	6,8
Hayvancılık	3	0,4	13	0,1	80	0,4	824	1,4	5.492	0,7	30.340	1,4
İstihraç ve İşleme	17	2,2	20	0,1	264	1,2	2.401	4,0	28.589	3,8	79.744	3,6
Kağıt	3	0,4	3	0,0	38	0,2	771	1,3	9.949	1,3	20.927	0,9
Kimya	16	2,1	342	2,6	299	1,3	1.083	1,8	51.406	6,8	48.334	2,2
Lastik-Plastik	38	4,9	81	0,6	501	2,3	2.851	4,8	17.562	2,3	66.653	3,0
Madeni Eşya	28	3,6	244	1,8	960	4,3	2.615	4,4	10.194	1,3	66.491	3,0
Makina İmalat	28	3,6	127	1,0	591	2,7	2.975	5,0	20.766	2,7	90.587	4,1
Mesl.Bil.Ölç.Opt.Do.	1	0,1	2	0,0	10	0,0	294	0,5	1.373	0,2	7.068	0,3
Orman Ürünleri	7	0,9	11	0,1	125	0,6	1.369	2,3	8.673	1,1	51.829	2,3
Pişmiş Kil ve Çim. Ger.	31	4,0	107	0,8	730	3,3	1.815	3,0	8.968	1,2	48.839	2,2
Sağlık	32	4,2	295	2,2	2.129	9,6	1.418	2,4	29.958	3,9	142.878	6,4
Taşıt Araçları	28	3,6	93	0,7	1.095	4,9	2.059	3,5	38.994	5,1	129.298	5,8
Ticaret - Depolama	57	7,4	2.996	22,4	2.581	11,6	1.670	2,8	41.446	5,4	59.810	2,7
Turizm	46	6,0	403	3,0	2.218	10,0	3.790	6,4	51.228	6,7	254.764	11,4
Ulaştırma	89	11,5	183	1,4	709	3,2	2.184	3,7	71.255	9,4	103.783	4,7
Genel Toplam	771	100,0	13.346	100,0	22.250	100,0	59.538	100,0	761.513	100,0	2.226.061	100,0

Kaynak: T.C. Ekonomi, Teşvik Uygulama ve Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü
Not (*) : Sabit Yatırım Tutarı Milyon TL olarak verilmiştir.

Hatay'da teşvik belgeli yatırımların büyük bir kısmının yerli yatırımcı tarafından yapıldığı gözlenmektedir. 2001-2017 ekim sonu döneminde teşvik belgesi düzenlenen toplam yatırım tutarının %81,8'i yerli firmalar tarafından karşılanırken, yabancı sermayeli işletmelerin payı %18,1'dir. Teşvikli yatırımlar kapsamında öngörülen yeni istihdamın ise %88,9'u yerli, %11,1'i de yabancı sermeyeli işletmelerce karşılanmaktadır. Hatay'da alınan yatırım teşvik belgelerinin %62,9'u komple yeni yatırım iken, %19,1'i tevsi ve %17,8'i diğer yatırımdır. Teşvik belgesi kapsamında yapılan sabit yatırımların %78,3'ü komple yeni yatırımlar, %9,5'i tevsi ve %12,1'i diğer yatırımlardan oluşmaktadır. Hedeflenen yeni istihdamın %72'si komple yeni yatırımlar, %17,9'u tevsi ve %10'u diğer yatırımlardan oluşmaktadır.

Özet olarak;

- Hatay, yatırım teşvik sistemine göre 4. bölgede yer almaktadır. Bununla birlikte herhangi bir ilde OSB'de yapılan yatırımlar üst bölge teşviklerinden yararlanmaktadır. Bu nedenle, Hatay'da yapılacak yeni bir yatırımın OSB'de yapılması halinde 5. bölge teşviklerinden faydalanılır.
- Hatay için verilen destekler KDV istisnası, gümrük vergisi muafiyeti vergi indirimi, sigorta primi işveren hissesi, yatırım yeri tahsisi, faiz desteği ve OSB içi yatırımlarda bunlara ek olarak sigorta primi işçi desteği ve gelir vergisi stopajı desteğidir.
- 2007-2017 döneminde (2017 yılı verileri Ekim ayına kadardır) teşvik sistemi kapsamında Hatay'daki yatırımlar için toplam 537 adet yatırım teşvik belgesi alınmıştır. Aynı dönemde yatırım teşvik belgelerindeki sabit sermaye yatırım tutarı 11,4 milyar TL, bu yatırımların öngördüğü istihdam ise 9.875 kişidir.
- 2007-2017 yılı Ekim ayı itibariyle Türkiye'de alınan toplam teşvik belgesinin %1,3'ü, bu teşvik belgelerinde öngörülen sabit yatırım tutarının %1,7'si istihdam sayısının ise %0,7'si Hatay iline aittir.
- Hatay'da yatırım teşvik belgelerinin sektörlere göre dağılımında teşvik belgesi sayısı açısından imalat sanayi öne çıkmaktadır (%46). Bunu ise hizmetler (%45,3), enerji (%5,6), madencilik (%2,2) ve tarım (%0,9) sektörleri izlemektedir.
- Teşvik belgelerindeki sabit yatırım tutarı açısından %43,4 ile enerji önde gelirken, bunu hizmetler (%33,3), imalat (%23), tarım (%0,2) ve madencilik (%0,1) sektörleri izlemektedir.
- Teşvik belgelerindeki İstihdam açısından %53,5 ile hizmetler öne çıkarken %40,7 ile imalat ve %3,5 ile enerji diğer önemli sektörler olmaktadır.

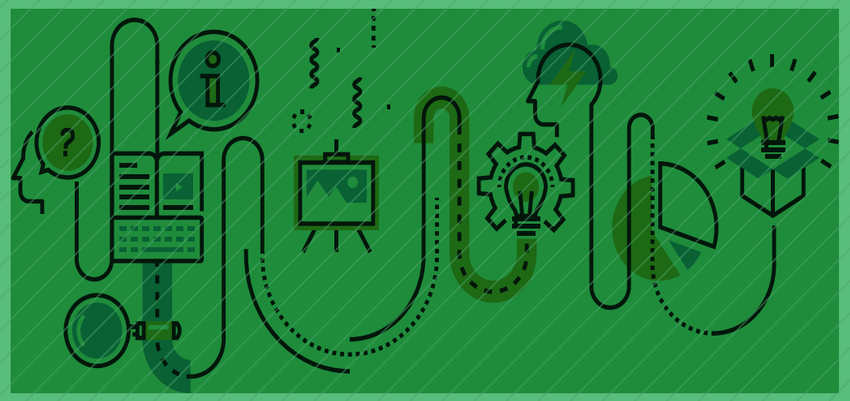

8. SWOT ANALİZİ ve GELİŞİM BİLEŞENLERİ

8. SWOT ANALİZİ VE GELİŞİM BİLEŞENLERİ

Bu bölümde, Hatay ilinin güçlü ve zayıf yönlerini, il için fırsat ve tehdit yaratan koşulları irdeleyen genel bir analiz (GZFT veya SWOT Analizi) yer almaktadır.

Bölge veya ilin içinde yer alabileceği veya rekabet edebileceği faaliyetlerdeki veya piyasalardaki kritik başarı faktörlerinin belirlenmesi, güçlü ve zayıf yanların tespit edilmesi için kaynak profilinin kritik başarı faktörleriyle karşılaştırılması ve güçlü ve zayıf yanların, kaynakların ya da becerilerin yeterli bir rekabet avantajı yaratıp yaratmayacağının görülebilmesi açısından GZFT analizi, uygun yatırım alanları araştırmasında önemli bir adım oluşturmaktadır.

Çalışma kapsamında, Hatay ilindeki ilgili kamu ve özel kurumlarla, kişilerle yapılan görüşmeler ve Hatay iline ilişkin araştırma, analiz ve değerlendirmeler sonucunda ilin ilgili sektörlerdeki güçlü ve zayıf yönleri ortaya konulmuş, il için fırsat ve tehdit yaratan koşullar irdelenmiştir.

8.1. GÜÇLÜ YÖNLER

GZFT analizinin bileşenlerinden **güçlü yönler**, esas itibarıyla sahip olunan beşerî ve fizikî kaynaklardan ve rekabetçilik özelliğinden kaynaklanmaktadır. Ön plana çıkartılacak ve korunacak içsel unsurları içeren bu başlık altında ele alınabilecek hususlar, Hatay ili için aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

GÜÇLÜ YÖNLER

- İlde hava, deniz demir ve kara yolu ağlarının varlığı,
- Sulanabilir arazi varlığının toplam tarım arazisinin yaklaşık %50'sini oluşturması ve yeni projeler ile sulanan tarım arazisinin artması,
- İl genelinde Akdeniz ikliminin hâkim olmasından ötürü birçok üründe Türkiye üretiminde lider olması,
- Antalya'dan sonra en çok yaş meyve üretimi yapılması ve Türkiye yaş meyve ve sebze ihracatının yaklaşık %25'inin Hatay ilinden gerçekleştirilmesi,
- Zengin aromatik bitki varlığı ve tarımsal ürün çeşitliliği,
- Ortadoğu pazarına yakınlık,
- Tarımsal üretimde ortalama verimliliğin Türkiye ortalamasının üstünde olması,
- Organik tarım için uygun alanların varlığı ve örtüartı tarımda ısıtma girdilerinin genel anlamda düşük olması,
- Üniversitelerde tarımla ilgili AR-GE çalışmalarının yapılıyor olması,
- Yılda 3 ekim yapılabiliyor olması ve ekolojik koşulların erkenci meyve yetiştiriciliği için güçlü imkanlar sunması,
- Güçlü tarım ticaret kültürünün oluşması,
- Okul öncesi eğitimde Türkiye ortalamalarının üzerinde okullaşma oranı,
- İlin genç nüfus bakımından zengin olması,
- Sağlık ve eğitim tesislerinin yatırımlarına devam edilmesi,
- Farklı kültürlerde insanların uyum içinde yaşıyor olması,
- Dünyada önemi gittikçe artan kültür, inanç ve termal turizme yönelik zengin kaynakların olması,
- Zengin doğal, tarihi, kültürel ve inanç turizm varlıkları,
- Zengin mutfak kültürü ve ilin bu kimliğinin yurtiçinde bilinmesi,
- Bölgenin iklim açısından 4 mevsim turizme elverişli olması
- Türkiye'de en fazla demir-çelik üretiminin yapıldığı il olması,
- Demir-çelik yan sanayinin gelişmiş olması,
- Otomativ filtre, metal eşya, gıda ve tekstil sektörlerinin gelişmiş olması,
- Özelleştirmeler ile beraber İskenderun limanında yatırımların artması,
- İSO 500 listesine giren firma sayısının artışı,
- İlde OSB sayısının ve alanının artıyor olması ve doluluk oranlarının yüksek olması,
- Yoğun sanayi bölgelerinde demiryolu altyapısının olması,
- Yapılan yatırımlar neticesinde termik santral enerji gücünün Türkiye'deki ağırlığının artıyor olması,
- Hatay ilinin Türkiye'nin en büyük kara taşımacılığı filolarından birine sahip olması,
- Yayladağı ve cilvegözü sınır kapısına sahip olunması,
- İskenderun limanından Ro-Ro taşımacılığının başlamış olması,
- Ulusal ve bölgesel destek mekanizmaların varlığı.

8.2. ZAYIF YÖNLER

Mevcut yapı içerisinde ve içsel unsurlar altında yer alan zayıf yanlar, tedbir alınması, geliştirilmesi ve giderilmesi gereken özellikleri içermektedir. Hatay ilinin bu anlamda belirlenen zayıf yanları aşağıda verilmektedir.

ZAYIF YÖNLER

- İlde hayvancılığın çok gelişmemiş olması sebebiyle büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısının az olması,
- Amik ovasında sulama suyunun yetersizliği,
- Yem bitkileri ekiliş alanının az olması,
- Arazi parsellerinin küçük olması nedeniyle çok sayıda çiftçiden ürün toplama zorunluluğunun olması,
- Tarımsal faaliyetlerde geleneksel yöntemlerin kullanılması,
- Pamuğun el ile toplanması nedeniyle işçiden kaynaklanan kayıpların yüksek olması,
- Soğuk hava depolarının yetersizliği,
- Tarım sektörüne büyük yatırım yapacak girişimci yetersizliği,
- Meyve kurutma ve meyve işleme tesislerinin olmaması nedeniyle fazla ürünün tarlada kalması,
- Tarımsal eğitim eksikliği,
- Tarıma dayalı sanayinin yetersizliği,
- Katma değeri yüksek ürün üretiminin azlığı,
- İlde zeytin önemli oranda yetiştirilmesine rağmen bir zeytincilik markasının olmayışı ve tarımsal pazarlama sorunu,
- İl genelinde sofralık zeytin yetiştiriciliğinin gelişmemiş olması,
- Üretilen hayvansal ürünleri işleyecek entegre tesis yetersizliği,
- Bitkisel üretim ve hayvancılığı bir arada yapacak işletme oranlarının düşük olması,
- Güncel tarım envanterinin çıkartılmaması,
- Üretici örgütlenmelerinin gelişmemiş olması,
- Turunçgil paketleme tesislerinin yetersiz olması,
- Suriye sıkıntısı nedeniyle Yayladağı ve Cilvegözü sınır kapılarının eskisi gibi aktif olmaması,
- Suriye iç savaşı nedeniyle eskiden önemli boyutlarda olan sınır ticaretinin düşmüş olması,
- Eğitimde altyapı ve donanım eksikliği nedeniyle derslik başına düşen öğrenci sayısının fazlalığı,
- Yeşil alan ve spor tesislerinin alan ve sayı olarak yetersiz olması,
- Zengin balık çeşitliliğine rağmen balık çifliklerinin az olması,
- Deniz taşımacılığı tesis altyapısının yeterli seviyede olamaması,
- Turizm tesis altyapısının zayıf olması ve mevcut tesislerin standartlarının düşük olması,
- Düzensiz kentleşme ve turizme yönelik yaklaşım eksikliği,
- Toplam ziyaretçi sayısı içinde yabancı ziyaretçi sayısının az olması,
- Tesislerin düşük doluluk oranları ve konaklama sürelerinin az olması,
- Deniz yolu ile yolcu taşımacılığının yapılmaması,
- Sanayi yatırımlarına yönelik arsa üretiminde güçlükler ile karşılaşılması,
- Sanayide lojistik alan olarak kullanılabilecek alanın az olması ve olan arazinin de çok kıymetli olması sebebiyle yatırım yapacak alan bulmakta sıkıntı yaşanması,
- Bölgede faaliyet gösteren sektörlerin çoğunda orta ve düşük düzeyli teknoloji kullanımı,
- İşletmelerde ortak iş yapma kültürünün az olması,
- Rekabetçi sektörlerin nitelikli işgücüne sahip olmaması,
- Kayıt dışı istihdamın yaygın olması,
- Üniversite sanayi işbirliğinin yetersiz olması,
- Üretilen ürünlerin markalaşamaması ve fason üretim yoluna başvurulması ve bu yüzden sektörlerde katma değer yüksek ürün çeşitliliğinin olmaması,
- Bazı sektörlerin şehrin içinde dağınık atölyelerde faaliyet göstermesi nedeniyle büyüme imkanı bulamaması,
- Bölgenin güneş enerjisi potansiyelinin henüz ekonomiye kazandırılamaması,
- Jeotermal kaynakların enerji üretimine elverişsiz olması,
- Elektirik iletim ve dağıtım hatlarının modernizasyona ihtiyaç duyması,
- Akarsulardan elektirik üretme imkanının az olması,
- Mevcut demiryolu ağının bölge için yetersiz olması. Özellikle demiryolunun sadece İskenderuna gelebilmesi ve merkez'e bağlanamaması.
- Bazı OSB'lerin demir yolu ağına sahip olmaması,
- Amanosların şehri ikiye bölmesinden dolayı dağın iki yanı ile ulaşımın zor olması,

8.3. FIRSATLAR

Hatay ilinin ekonomik ve sosyal yönden gelişmesi için fırsat yaratan unsurlar aşağıda yer almaktadır:

FIRSATLAR

- Reyhanlı barajı ile Amik ovasının sulamaya açılacak olması ve arazinin taşkınlardan korunabilmesi,
- Tarım yapısının kümelenme için uygun fırsat sunması,
- Yaş sebze ve meyve ambalajlama konusunda yeni işletmelerin kurulması,
- Kültür balıkçılığı için uygun alanların olması,
- Tarıma dayalı ihtisas OSB'lerinin kurulacak olması,
- Modern tarım tekniklerinin uygulanmasına yönelik eğitim ve programların düzenlencek olması,
- Hayvancılık organize sanayi bölgesi için planlama çalışmalarının olması,
- Lisanslı depoculuk için fizibilite çalışmalarının başlatılmış olması,
- Amanos dağları'nda bulunan çok zengin endemik bitki türü ve püren bitkisinin arıcılığın gelişmesi için fırsat oluşturması,
- İlde ipek böcekçiliği kültürünün bulunması,
- Narenciye tarımında biyolojik mücadele yöntemlerinin kullanılmaya başlanması,
- Tarım arazilerinin dengeli dağılımı,
- Ortadoğu ve Arap ülkelerine zeytin ve zeytinyağı ihracatı yapma potansiyeli,
- Türkiye genelinde en kaliteli pamuk lifinin ilde yetişmesi,
- Yayladağı ilçesi ekolojik koşullarının ihracat nitelikli meyve yetiştiriciliği için uygun olması
- İlin rüzgar ve güneş enerjisi potansiyeline sahip olması,
- Termik santrallerde üretilecek enerji miktarının artacak olması,
- Enerji üretim ve depolama alanlarına yönelik yatırımlara il çevre düzeni planında yer verilmiş olması,
- OSB ve KOBİ'lerin yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanarak ihtiyaç duydukları enerjiyi üretebilmelerine yönelik destek programlarının olması,
- Karayolu altyapısı iyileştirme çalışmaları,
- Akdeniz'e en kolay erişimin İskenderun limanı üzerinden sağlanıyor olması,
- Dörtyol- Hassa projesi ile ulaşım ağının güçlenmesi,
- İnşaat halindeki baraj, gölet ve sulama tesisleri ile bölgenin su kaynak varlığının artacak olması,
- Seracılık için uygun tarım alanlarının olması ve seracılık için jeotermal kaynaklarının kullanılma potansiyeli,
- Tarım ve kırsal kalkınmayı destekleme kurumu kapsamında olması,
- Ortadoğuda yaşanan siyasi belirsizliğin son bulması ile birçok alanda ihracatın artacak olması,
- Ortadoğu'ya yakın konum ve akrabalık bağları,
- Turizm sektörüne yönelik çeşitli destekler,
- Bölgede inşası sürmekte olan 4 yada 5 yıldızlı otel inşaatları,
- İnanç ve gastronomi turizimi açısından çok büyük potansiyele sahip olması,
- Turizm için deniz yolunu kullanabilme potansiyeli,
- Arsuz, Samandağı ve Yayladağının dalış turizmi için elverişli olması,
- Termal kaynakların varlığı,
- Ayakkabıcılık, demir-çelik ve tekstil sektörlerinde yüksek kümelenme potansiyelinin olması,
- İhtisas OSB'lerin yapılması için ön çalışmaların yapılması,
- Mobilyacılık ve ayakkabıcılık ihtisas küçük sanayi sitelerinin kurulacak olması,
- OSB'lerde sanayi yatırmı için yer talebinin fazla olması,
- Teknopark gibi yatırımların gerçekleşiyor olması,
- Demir-çelik sektörünün beyaz eşya ve otomativ sanayi için altyapı sağlaması,
- Ortadoğu'da ki siyasi belirsizliğin son bulması ile iş hacminin artacak olması,
- OSB ve sanayi yoğun bölgelerde lojistik bağlantılarının iyileştirilecek olması,
- Marka, patent, faydalı model gibi faaliyetlerin desteklenecek olması,
- Üniversitelerin bünyesinde tematik araştırma merkezlerinin kurulması,
- EXPO 2021 Fuarının Hatay'da düzenlenecek olması.

8.4. TEHDİTLER

Hatay ilinin ekonomik ve sosyal açıdan gelişmesi önündeki engeller ve zarar verici faktörleri kapsayan tehdit unsurları aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

TEHDİTLER

- Ortadoğu'da yaşanan siyasi belirsizliğin artarak bölgenin ürün ihracatını düşürmesi,
- Tarım arazilerin amaç dışı kullanımı,
- Yüksek girdi fiyatları,
- Tarımsal üretimin geleneksel yöntemler ile sürdürülmesi,
- İskenderun körfezi'nde artan sanayileşme ile artan deniz kirliliği,
- Amik ovasında sulama suyu yetersizliği,
- Zeytin ağaçlarının envanter tutulmadan dikilmesi,
- Tarıma dayalı sanayinin gelişememesi,
- Dörtyol'da turunçgil işleyen fabrikaların batması,
- İnşa edilecek termik santrallerin çevreye olumsuz etkisi,
- İpekböcekçiliği tarımının yok olma ile karşı karşıya gelmesi,
- Mera alanlarının az olması,
- Bilinçsiz tarım ilaç ve gübre kullanımı nedeniyle toprak ve su kaynaklarının kirlenmesi,
- Genç nüfusun tarımsal istihdam sürecinden ayrılması ile işgücü eksikliği,
- Suriye krizinden sonra meydana gelen Hatay ilinde güvenlik sorunu olduğu imajı,
- Hızlı ve plansız kentleşme,
- Kaytı dışı istihdam ve üretimin devam etmesi,
- Demir- çelik sektörünün üretim için ithalata bağımlı olması,
- Sınır ticaretinin ciddi seviyede düşmesi,
- Enerji iletim hatlarındaki altyapı eksikliği,
- Suriyelilerin ucuz işgücü olması nedeniyle ilin işsizliğini artırabilecek olması,
- Güneş enerjisi ile ilgili yatırımların tam olarak başlayamaması,
- Ortadoğu'daki iç karışıklığın ilin taşımacılık sektörü kapasitesini zayıflatması,
- Yayladağı ve Cilvegözü sınır kapılarındaki teknolojik ve fiziki altyapıların yetersizliği,
- Beyin göçü nedeniyle ildeki yetişmiş elemanların il dışına gitmeleri,
- Ortadoğu'da yaşanan siyasi belirsizliğin sosyal yapıyı olumsuz etkilemesi,
- Sanayi merkezlerinin yerleşim merkezlerine yakın mesafede olması,

8.5. GELİŞİM BİLEŞENLERİNİN BULUNABİLİRLİĞİ

Ekonomik gelişmeyi doğrudan etkileyen ve bu sebeple de **"Gelişim Bileşenleri"** olarak adlandırılabilecek olan coğrafi yapı, teknik ve sosyal alt yapı ile turizm sektörünün yeterlilikleri, sermayenin, ham maddenin, teknolojinin ve iş gücünün vb. bulunabilirlikleri açısından Hatay alt bölgesinde mevcut durum aşağıda verilmiştir.

Hatay alt bölgesi için belirlenen 22 gelişim bileşeninin 16'sının yeterli, 6'sı kısmen yeterli olduğu değerlendirilmektedir.

BİLEŞENLER Yeterli		BULUNABİLİRLİK DÜZEYİ		
		Yeterli	Kısmen Yetersiz	Yetersiz
Coğrafi Yapı		✓		
Pazara Yakınlık		✓		
Teknik Alt Yapı	Kara Yolu Ulaşımı	✓		
	Demir Yolu Ulaşımı		✓	
	Hava Yolu Ulaşımı	✓		
	Deniz Yolu Ulaşımı	✓		
	Liman	✓		
	İletişim	✓		
	Enerji	✓		
Sosyal Alt Yapı	Eğitim	✓		
	Sağlık	✓		
Turizm Kaynaklarının Bulunabilirliği		✓		
Turizm Altyapı Yatırımları			✓	
Teknoloji			✓	
Girişimci Potansiyelinin Varlığı			✓	
İşgücü		✓		
Üst Düzey Yönetici ve Teknik Personel		✓		
Sermaye			✓	
Ham Madde		✓		
Organize Sanayi Bölgeleri		✓		
Küçük Sanayi Siteleri		✓		
Üniversite-Sanayi İşbirliği			✓	

9. HATAY İLİNİN GELİŞİM POTANSİYELİ VE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARI

9. HATAY İLİNİN GELİŞİM POTANSİYELİ VE ÖNERİLEN YATIRIM KONULARI

9.1. İLİN SEKTÖREL GELİŞME EKSENLERI

Hatay ilinin sahip olduğu kaynaklar ve bu kaynakların kullanılabilme potansiyelleri ve ayrıca teşvik sisteminde ilin içinde bulunduğu bölgeye uygulanan sektörel teşvikler dikkate alındığında, ilin temel olarak 5 ana sektör çerçevesinde gelişme potansiyelinin bulunduğu tespit edilmiştir. Bu sektörel gelişme eksenleri, bölgenin tarım, hayvancılık, tarıma dayalı sanayi gibi geleneksel yapı arz eden sektörlerini kapsadığı gibi, aynı zamanda yenilenebilir enerji kaynaklarının değerlendirilmesi yeni gelişim alanlarını içeren sektörleri de kapsamaktadır. Ayrıca ilin Suriye sınırında yer alması ve Akdenize açılan önemli bir kapı olması taşımacılık sektörünü de cazip hale getirmektedir.

Hatay için sektörel gelişme eksenleri tespit edilirken; yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanmasına özen gösterilmiş ve bölgede rekabet gücünün artırılması, istihdamın artırılması, sosyal kalkınmanın sağlanması ve bölgesel gelişmenin sağlanması gibi temel gelişme stratejileri dikkate alınmıştır.

Bu kapsamda, tarımsal yapının etkinleştirilmesi, sanayi ve hizmetler sektöründe yüksek katma değerli üretim yapısına geçişin sağlanması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının değerlendirilmesi ilin gelişme eksenleri olarak belirlenmiştir.

İlin Sektörel Geişme Eksenleri Grafik 38'de verilmiştir.

Grafik 38: Hatay İli Sektörel Gelişme Eksenleri

9.2. HATAY İLİ İÇİN ÖNERILEN YATIRIM KONULARININ TESPITI

Hatay için önerilen yatırım konularının tespitinde öncelikle ilin sahip olduğu kaynaklar ve bu kaynakların kullanılabilme potansiyelleri dikkate alınmakla birlikte, özellikle imalat sanayine yönelik yatırım önerilerinin belirlenmesinde çeşitli teknikler kullanılmıştır. Bu tekniklerin başında ***kümelenme analizleri*** sonucunda öne çıkan (olgun, potansiyel ve aday küme özelliği gösteren) ve yükselme potansiyeli gösteren imalat sanayi sektörleri, 2'li digitte 23 sektör, 3'lü digitte ise 91 sektör için yapılan ***sektörel performans değerlendirmesi***, sektörlerin üretim yapısı ve sektörlerarası etkileşim kriterlerini dikkate alan ***girdi-çıktı analizleri*** gelmektedir. Ayrıca sektörel bazda ***ihracat ve ithalat düzeylerinin büyüklüğü***, dış ticarette ***rekabet gücü***ne sahip sektörler, ilde ***ihracatta uzmanlaşılan*** sektörler, ildeki ***yatırım eğilimi*** ve ***yatırım teşvik uygulamaları***ndan yararlanıp yararlanmadığı da yatırım konuları önerilirken dikkate alınmıştır.

Hatay için öne çıkan ve gelişme potansiyeli gösteren imalat sanayi sektörlerinin belirlenmesinde daha önceki bölümde gerçekleştirilen kümelenme analizi sonuçlarından yararlanılmıştır. Gerek literatürde gerçekleştirilen çalışmalar, gerekse de kriterlerin özellikleri dikkate alındığında; kümelenmede önem verilmesi gereken kriterlerin istihdam ve ciro olduğu düşünülmektedir. Ancak bu çalışmada kümelenme analizi, il için bulunabilen işyeri sayısı ve istihdam verilerinden hareketle yapılmıştır. Çok sayıda işyerine sahip olan sektörlerle, yüksek istihdam gösteren sektörlerin temsil gücü düşünüldüğünde, bu iki kriterin anlamlı sonuç vereceği açıktır.

Bu değerlendirmelerin yanı sıra, bir sektörün bölge, ülke ve hatta dünya bazında rekabetçi olabilmesinin yalnızca bu sektörün belirli bir bölgede yoğunlaşması ile ilgili olmadığı da unutulmamalıdır. Genel olarak, ülke genelinde rekabetçilik özelliği gösteren bir sektör için bölgede/ilde de bu sektörün gelişmesine elverişli imkânların bulunmuş olması/bulunması önemli bir pozitif katkı sağlayacaktır. Ayrıca, imalat sanayinde bir sektörün kendisine girdi tedarik eden (buradaki girdi geniş anlamda tüm üretim girdileri olarak kullanılmaktadır) sektörlerin ürünlerine ve üretim faktörlerine kolayca erişim imkânına sahip olmasının da bu sektörlerin rekabetçiliğini artıracağı kesindir. Diğer yandan, nihai ürünü ara malı niteliğinde olan sektörlerde de (ana metal ve kauçuk/plastik ürünleri sektörleri gibi) bu sektör ürünlerini girdi olarak talep edecek sektörlerin varlığı ya da gelişme imkânının olması da önemli bir diğer noktadır.

Sektörel performans değerlendirmesinde Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü tarafından yapılan performans analiz bulguları kullanılmıştır. Çalışmada performans ölçümü, NACE Rev. 2 bazında ikili düzeyde imalat sanayinin 23 ana sektörü için ve 3'lü düzeyde (verisi bulunan) 91 alt faaliyet kolu için ayrı ayrı yapılmıştır.

İkili performans sıralamasında sektörler; Üretim Endeksi, Kapasite Kullanım Oranları, Dış Ticarette Rekabet Gücü (RCA), İhracat, İstihdam Endeksi, Çalışan Kişi Başına Verimlilik Endeksi, Ciro ve Fiyat Artışları (ÜFE) kriterleri bazında 2011-2016 dönemi için analiz edilerek, her bir sektörün bu kriterler bazında gösterdiği yıllık değişimlerinden hareketle, dönem genelindeki performans sıralaması hesap edilerek, en yüksek performans gösterenden en düşük performans gösterene göre sektörler sıralanmıştır.

Üçlü performans sıralamasında ise sektörler; Üretim Endeksi, KKO, İstihdam Endeksi, İhracat, Dış Ticarette Rekabet Gücü (RCA) ve Verimlilik endeksleri kullanılarak aynı dönem için sektörel performans sıralaması gerçekleştirilmiştir. Üçlü düzey bazında yapılan bu performans sıralaması, ildeki sektörel bazda potansiyel imalat sanayi yatırım konularının belirlenmesinde ana referans noktasını oluşturmaktadır.

Sektörlerarası etkileşim için Girdi-Çıktı Analizi kullanılarak elde edilecek imalat sanayi alt sektörlerinin yapısal analizinin bulgularından yararlanılacaktır. Bu noktada bilhassa sektörlerin bağlantı etkilerinin analizi (doğrudan geri ve doğrudan ileri bağlantı, doğrudan toplam geri bağlantı ve toplam ileri bağlantı) önem taşımaktadır.

9.2.1. İmalat Sanayi Rekabet ve Performans Analizi

Türkiye genelinde imalat sanayi alt sektörlerinin NACE Revize 2 (2'nci ve 3'üncü düzey) sınıflamasına göre ih*racat, dış ticarette rekabet gücü (RCA), kapasite kullanım oranı (KKO)*, üretim endeksi, *istihdam endeksi, verimlilik endeksi* ve üretici fiyat endeksi *(ÜFE)* kriterlerinden oluşan geniş bir veri setiyle analiz edilerek karşılaştırmalı bir performans değerlendirmesi yapılmıştır. Bunun için aşağıda belirtilen kriterler ve ölçü birimleri kullanılmıştır.

Tablo 177: Performans Analizinde Kullanılan Kriterler

Kriterler	Ölçü Birimi
Üretim Endeksi	Endeks (2010=100)
Kapasite Kullanım Oranı (KKO)	Yüzde Değer (Düzey)
İhracat	Milyon USD
Verimlilik Endeksi	Endeks (2010=100)
Dış Ticarette Rekabet Gücü (RCA)	RCA Skorları
İstihdam (Üretimde Çalışanlar) Endeksi	Endeks (2010=100)
Üretici Fiyat Endeksi (ÜFE)	Yüzde Değişim (2003=100)

Kaynak: RCA skorları tarafımızca hesaplanmış, diğer veriler TÜİK'ten elde edilmiştir.

Çalışmada, NACE Rev. 2 sınıflamasına göre imalat sanayiinin 23 alt sektörü ve 3'lü düzeyde de verisi bulunan 91 faaliyet, inceleme dönemi olarak da 2011-2016 dönemi seçilmiş ve yıllık veriler kullanılmıştır. Sektörler/faaliyetler 7 kriter bazında en yüksek düzey değeri (RCA ve KKO için) ve en yüksek yüzde değişim (üretim endeksi, istihdam endeksi, verimlilik endeksi, ihracat ve ÜFE için) ilk sırada olacak şekilde sıralanmıştır. Bu analiz her kriter için her yıl için ayrı ayrı yapılarak, kriterlerin her birine göre sektörlerin sıra değerleri elde edilmiştir. Bu sıra değerleri sektörlerin o kriterden aldığı "skor" olarak kabul edilmiştir. Son yıllara daha fazla ağırlık vermek için, inceleme dönemi 6 yıl olduğu için 2016 yılı skoru*6, 2015 yılı skoru*5, ...2011 yılı skoru*1 olacak şekilde skorlar ağırlıklandırılmıştır. 2011-2016 yılları için 6 yıl boyunca aldıkları bu ağırlıklandırılmış skorlar yatay olarak toplanarak *kriter skoru,* 7 kriter skorunun toplanmasıyla da *toplam skor* elde edilmiştir. Sayısal değeri büyük olan skor, sektörün kriterlerin çoğunda alt sıralarda kaldığını göstereceği için o sektörün zayıf performans gösterdiğinin, küçük olan skor ise o sektörün genellikle üst sıralarda yer aldığının göstergesi olacaktır. Kriter skoru değerinin hesaplanmasında 6 yıl olduğundan 2'nci düzeyde en iyi skor 1*6+1*5+..+1*1=21, en kötü skor ise 23*6+23*5+...+23*1=483 olacaktır. Toplam skor değerinde ise 7 kriter olduğu için en iyi toplam skor, 7*21=147, en kötü toplam skor 7*483=3.381 olacaktır. 3'üncü düzey faaliyetlerinin kriter skorunda en iyi skor 21, en kötü skor 91*6+91*5+...+91*1=1.911, toplam skorda ise en iyi skor 7*21=147, en kötü skor 7*1.911=13.777 olacaktır.

İkili Düzeyde Performans Analizi

İkili düzeyde her bir kriterin yıllar itibariyle performans sıralamasına örnek olarak sektörel KKO'lar için yapılan çalışma izleyen tablolarda verilmiştir.

Tablo 178: İmalat Sanayi Sektörel KKO'ları, 2011-2016 (%)

Sektörler	2011	2012	2013	2014	2015	2016
10-Gıda ürünlerinin imalatı	71,3	72,2	73,5	72,6	72,4	72,8
11-İçeceklerin imalatı	66,0	68,0	66,9	64,9	65,1	63,1
12-Tütün ürünleri imalatı	67,6	66,1	69,0	73,3	75,7	78,3
13-Tekstil ürünlerinin imalatı	77,0	78,8	79,7	79,9	77,4	77,7
14-Giyim eşyalarının imalatı	77,9	79,6	79,0	79,4	78,7	78,5
15-Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	70,4	70,3	65,9	62,4	57,6	57,4
16-Ağaç, ağaç ürünleri	83,9	81,7	80,5	82,2	84,1	83,9
17-Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	79,9	81,2	82,4	83,6	84,4	85,3
18-Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	76,9	75,6	77,3	75,2	72,5	71,3
19-Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol	79,0	82,3	77,6	71,5	86,6	87,3
20-Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	82,7	80,5	79,0	77,3	78,7	76,0
21-Temel eczacılık	73,9	68,2	67,2	69,4	72,9	72,9
22-Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	78,6	74,4	73,7	74,4	73,8	73,0
23-Diğer metalik olmayan mineral ürünler	79,3	77,2	77,4	78,2	77,0	78,0
24-Ana metal sanayii	78,6	79,2	79,0	76,0	75,7	76,6
25-Fabrikasyon metal ürünleri imalatı	73,7	74,0	74,3	73,6	73,0	72,9
26-Bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünler	79,8	78,3	82,5	87,9	81,3	80,0
27-Elektrikli teçhizat imalatı	78,9	77,7	76,9	73,3	76,6	77,7
28-Makine ve ekipman imalatı	75,0	75,2	76,6	78,9	78,8	76,3
29-Motorlu kara taşıtı	79,5	72,9	77,3	71,2	79,8	83,9
30-Diğer ulaşım araçlarının imalatı	72,4	74,8	70,5	70,9	72,6	74,9
31-Mobilya imalatı	72,2	70,4	71,9	72,1	72,2	71,4
32-Diğer imalatlar	77,1	69,9	67,7	64,0	61,8	63,1

Her yıl için KKO'ların sıralaması ise aşağıdaki tablodaki gibidir. 19-Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol ürünleri sektörü 2016 yılında en yüksek KKO değeri ile 1'inci sıradayken, 15-Deri ve ilgili ürünlerin imalatı sektörü en düşük KKO değeri ile 23'üncü sırada yer almıştır.

Tablo 179: İmalat Sanayi Sektörel KKO'larının Sıra Değerleri, 2011-2016

Kod	2011	2012	2013	2014	2015	2016
10-Gıda ürünlerinin imalatı	20	17	16	15	19	18
11-İçeceklerin imalatı	23	22	22	21	21	21
12-Tütün ürünleri imalatı	22	23	19	14	12	7
13-Tekstil ürünlerinin imalatı	13	7	4	4	9	10
14-Giyim eşyalarının imalatı	11	5	5	5	7	6
15-Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	21	19	23	23	23	23
16-Ağaç, ağaç ürünleri	1	2	3	3	3	4
17-Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	3	3	2	2	2	2
18-Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	14	11	10	10	18	20
19-Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol	7	1	8	17	1	1
20-Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	2	4	7	8	8	13
21-Temel eczacılık	16	21	21	20	16	16
22-Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	9	14	15	11	14	15
23-Diğer metalik olmayan mineral ürünler	6	10	9	7	10	8
24-Ana metal sanayii	10	6	6	9	13	11
25-Fabrikasyon metal ürünleri imalatı	17	15	14	12	15	17
26-Bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünler	4	8	1	1	4	5

Kod	2011	2012	2013	2014	2015	2016
27-Elektrikli teçhizat imalatı	8	9	12	13	11	9
28-Makine ve ekipman imalatı	15	12	13	6	6	12
29-Motorlu kara taşıtı	5	16	11	18	5	3
30-Diğer ulaşım araçlarının imalatı	18	13	18	19	17	14
31-Mobilya imalatı	19	18	17	16	20	19
32-Diğer imalatlar	12	20	20	22	22	22

Yukarıda her sektör için yıllara göre verilen sıra değerlerinin son yıllardaki değerlerine daha fazla ağırlık verildiğinde sektörlerin *yıl skorları* ve yıl skorlarının yatay olarak toplanması ile elde edilen *kriter skorları* aşağıdaki gibidir.

Tablo 180: İmalat Sanayi Sektörel KKO'larının Ağırlıklandırılmış Sıra Değerleri ve Kriter Skorları, 2011-2016

Kod	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Kriter Skoru
10-Gıda ürünlerinin imalatı	20	34	48	60	95	108	365
11-İçeceklerin imalatı	23	44	66	84	105	126	448
12-Tütün ürünleri imalatı	22	46	57	56	60	42	283
13-Tekstil ürünlerinin imalatı	13	14	12	16	45	60	160
14-Giyim eşyalarının imalatı	11	10	15	20	35	36	127
15-Deri ve ilgili ürünlerin imalatı	21	38	69	92	115	138	473
16-Ağaç, ağaç ürünleri	1	4	9	12	15	24	65
17-Kağıt ve kağıt ürünlerinin imalatı	3	6	6	8	10	12	45
18-Kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması	14	22	30	40	90	120	316
19-Kok kömürü ve rafine edilmiş petrol	7	2	24	68	5	6	112
20-Kimyasalların ve kimyasal ürünlerin imalatı	2	8	21	32	40	78	181
21-Temel eczacılık	16	42	63	80	80	96	377
22-Kauçuk ve plastik ürünlerin imalatı	9	28	45	44	70	90	286
23-Diğer metalik olmayan mineral ürünler	6	20	27	28	50	48	179
24-Ana metal sanayii	10	12	18	36	65	66	207
25-Fabrikasyon metal ürünleri imalatı	17	30	42	48	75	102	314
26-Bilgisayarlar, elektronik ve optik ürünler	4	16	3	4	20	30	77
27-Elektrikli teçhizat imalatı	8	18	36	52	55	54	223
28-Makine ve ekipman imalatı	15	24	39	24	30	72	204
29-Motorlu kara taşıtı	5	32	33	72	25	18	185
30-Diğer ulaşım araçlarının imalatı	18	26	54	76	85	84	343
31-Mobilya imalatı	19	36	51	64	100	114	384
32-Diğer imalatlar	12	40	60	88	110	132	442

Kaynak: TÜİK ve TCMB verilerinden hareketle kendi hesaplamamız.

Her bir kriter için aynı yöntem izlenerek yapılan çalışma sonucunda; aşağıdaki tabloda 2011-2016 döneminde imalat sanayi sektörlerinin ikili düzeyde, 7 performans kriteri bazında aldıkları skorlara göre 23 sektör içindeki sıra değerleri ve tüm kriterlerde aldıkları skorların toplamıyla elde edilen genel sıraları gösterilmektedir. Tablonun okunmasına dair "gıda" sektörü ele alındığında; sektörün 23 imalat sanayi sektörü içinde üretim endeksinde 12'inci, istihdam endeksinde 16'ıncı, verimlilik endeksinde 6'ıncı, ihracatta 10'uncu, RCA endeksinde 6'ıncı, KKO'da 18'inci, ÜFE'de 9'uncu, sırada olduğu görülmektedir. Gıda sektörü bu sıra değerleriyle genel sıralamada ise 11'inci sırada yer almaktadır. Sektör sıra numaralarına göre alfabetik olarak sıralama yapılan tabloya göre 23 sektörlü imalat sanayi analizinde toplam skor açısından en başarılı sektör (1.251 skor değeriyle) 12 kodlu "tütün" sektörüdür. Onu (1.383 skor değeriyle) 17 kodlu "kağıt ve kağıt ürünleri" sektörü ve (1.421 skora sahip olan) 29 kodlu "motorlu kara taşıtları imalatı", sektörü izlemektedir. En kötü performans sergileyen sektörler ise (2.445 skor değeriyle) 15 kodlu "deri ve deri ürünleri", (2.204 skor değeriyle) 18 kodlu "kayıtlı medyanın basılması ve çoğaltılması" ve (2.056 skor değeriyle) 32 kodlu "diğer imalatlar" sektörleridir.

Tablo 181: 2011-2016 Dönemi Kriterler Bazında Sektörlerin Sıra Değerleri

Sektör	Üretim Endeksi	İstihdam Endeksi	Verimlilik Endeksi	İhracat	RCA	KKO	ÜFE	Genel Sıra	Toplam Skor
10-Gıda	12	16	6	10	6	18	9	11	1716
11-Içecek	18	4	22	8	11	22	17	19	1993
12-Tütün	5	**1**	13	**1**	**2**	13	12	**1**	1251
13-Tekstil	20	13	20	14	4	6	4	6	1588
14-Giyim Eşyaları	10	22	**2**	9	**1**	5	20	4	1509
15-Deri ve Ürünleri	23	18	23	12	13	23	11	23	2445
16-Ağaç, Ağaç ve Mantar Ür.	19	15	11	17	15	**2**	19	16	1824
17-Kâğıt ve Kâğıt Ürünleri	**3**	5	4	5	16	**1**	21	**2**	1383
18-Kayıtlı Medya Basım-Çoğ.	15	21	10	15	18	16	22	22	2204
19-Kok Kömürü, Petrol Ürünler	8	12	7	23	20	4	14	18	1891
20-Kimyasal Ürünlerin İmalatı	6	10	9	19	21	8	8	13	1773
21-Eczacılık Ürünleri ve Malzemeleri	**1**	19	**1**	11	23	19	23	20	2040
22-Kauçuk ve Plastik Ürünleri	17	7	18	16	8	14	6	10	1696
23-Mineral Ürünlerin İmalatı	22	17	15	22	5	7	18	17	1879
24-Ana Metal Sanayii	16	14	14	7	14	11	15	15	1816
25-Fabrikasyon Metal Ürünleri	14	6	16	18	7	15	5	9	1683
26-Bilgisayar, Elektronik, Optik	**2**	8	**3**	21	22	**3**	10	5	1581
27-Elektrikli Teçhizat İmalatı	13	9	19	20	9	12	**2**	8	1673

Sektör	Üretim Endeksi	İstihdam Endeksi	Verimlilik Endeksi	İhracat	RCA	KKO	ÜFE	Genel Sıra	Toplam Skor
28-Makine Ve Teçhizat İmalatı	11	2	21	13	19	10	7	12	1737
29-Motorlu Kara Taşıtı	4	3	12	4	12	9	13	3	1421
30-Diğer Ulaşım Araçları	7	11	5	6	17	17	16	14	1811
31-Mobilya İmalatı	9	20	8	3	3	20	1	7	1602
32-Diğer İmalatlar	21	23	17	2	10	21	3	21	2056

Kaynak: TÜİK ve TCMB verilerinden hareketle hesaplamamız.

Sektörler her bir performans kriterine göre en iyi performanstan en düşük performansa göre sıralandığında; üretim endeksinde 21 kodlu eczacılık ürünleri sektörünün, istihdam endeksinde 12 kodlu tütün ürünleri sektörünün, verimlilik endeksinde 21 kodlu eczacılık ürünleri sektörünün, ihracatta 12 kodlu tütün ürünleri sektörünün, RCA endeksinde 14 kodlu giyim eşyası sektörünün, KKO'nda 17 kodlu kâğıt ve kâğıt ürünleri sektörünün, ÜFE endeksinde ise 31 kodlu mobilya sektörünün, en iyi sıra değeri alarak, en iyi performans gösteren sektör olduğu belirlenmiştir.

Üçlü Düzeyde Performans Analizi

İmalat sanayi sektörleri (NACE 2, 2'inci düzey) için yapılan performans değerlendirmesi analizi bu bölümde aynı yöntem kullanılarak imalat sanayi faaliyetleri (NACE 2, 3'üncü düzey) için yapılmıştır. 3'lü düzeyde, 2'li düzeyde olduğu gibi, aynı kriterler (üretim endeksi, istihdam endeksi, verimlilik endeksi, ihracat, RCA, KKO ve ÜFE) ve aynı dönem (2011-2016) verileri baz alınmıştır.

İmalat sanayi faaliyetlerinin toplam skorlarına göre sıralandığı aşağıdaki tabloya göre 265-Ölçme, Test ve Seyrüsefer Amaçlı Alet Ve Cihazlar ile Saat, 120-Tütün ürünleri imalatı, 275-Ev aletleri imalatı en iyi performans gösteren faaliyetler olarak ilk üç sırayı alırken, 151-Derinin Tabaklanması Ve İşlenmesi, 161-Ağaçların Biçilmesi Ve Planyalanması, ve 309-Başka Yerde Sınıflandırılmamış Ulaşım Araçlarının İmalatı faaliyetleri en kötü performans gösteren faaliyetler olarak son üç sırada yer almışlardır.

Tablo 182: Üçlü Düzeyde Faaliyetlerin Kriter Skoru Sıraları ve Toplam Skorları

Faaliyet NACE 2 Kodu ve Sektör Adı	Üretim	İstihdam	Verimlilik	İhracat	RCA	KKO	ÜFE	Genel Sıra	Skor
101-Etin İşlenmesi ve Saklanması ile Et Ürünlerinin İmalatı	60	69	34	70	28	5	10	17	5733
102-Balık, Kabuklu Deniz Hayvanları ve Yumuşakçaların İşl...	13	2	62	4	32	68	31	4	5164
103-Sebze ve Meyvelerin İşlenmesi ve Saklanması	76	31	83	50	3	85	69	62	7265
104-Bitkisel ve Hayvansal Sıvı ve Katı Yağların İmalatı	73	56	65	48	58	81	11	77	7809
105-Süt Ürünleri İmalatı	14	22	29	11	23	59	65	13	5554
106-Öğütülmüş Tahıl Ürünleri, Nişasta ve Nişastalı Ürünler	32	44	32	9	21	75	35	33	6160
107-Fırın ve Unlu Mamuller İmalatı	29	72	4	8	2	60	85	22	5868
108-Diğer Gıda Maddelerinin İmalatı	36	81	12	66	27	70	42	54	7005
109-Hazır Hayvan Yemleri İmalatı	11	18	19	25	48	26	41	8	5243
110-İçeceklerin İmalatı	62	24	77	27	42	87	66	75	7646
120-Tütün Ürünleri İmalatı	17	9	50	3	15	45	51	2	4912
131-Tekstil Elyafının Hazırlanması ve Bükülmesi	79	64	68	46	38	15	12	36	6331
132-Dokuma)	77	51	70	68	26	14	14	31	6118
133-Tekstil Ürünlerinin Bitirilmesi	63	66	42	89	89	49	49	88	9053
139-Diğer Tekstil Ürünlerinin İmalatı	42	42	47	36	12	38	52	19	5781
141-Kürk Hariç, Giyim Eşyası İmalatı	40	87	5	37	9	32	74	27	5935
142-Kürkten Eşya İmalatı	90	89	41	79	5	29	80	68	7452
143-Örme (Trikotaj) ve Tığ İşi (Kroşe) Ürünlerin İmalatı	51	49	37	28	6	4	86	11	5438
151-Derinin Tabaklanması ve İşlenmesi	91	90	88	72	49	88	56	91	9889
152-Ayakkabı, Bot, Terlik Vb. İmalatı	83	52	84	7	44	71	25	71	7495
161-Ağaçların Biçilmesi ve Planyalanması	65	53	45	86	84	73	78	90	9140
162-Ağaç, Mantar, Kamış ve Örgü Malzeme Ürünü İmalatı	53	68	16	49	40	23	67	40	6416
171-Kağıt Hamuru, Kağıt ve Mukavva İmalatı	21	59	11	1	75	9	63	18	5739
172-Kağıt ve Mukavva Ürünleri İmalatı	15	29	13	54	17	12	87	6	5236
181-Basım ve Basım ile İlgili Hizmet Faaliyetleri	56	85	21	52	61	76	83	82	8375
191-Kok Fırını Ürünlerinin İmalatı	86	57	86	55	68	27	79	81	8247
192-Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	30	45	26	87	64	28	46	56	7133
201-Temel Kimyasal Maddelerin, Kimyasal Gübre ve Azot...	38	30	55	69	77	11	34	46	6595
202-Haşere İlaçları ve Diğer Zirai-Kimyasal Ürünlerin İmalatı	4	32	17	24	66	35	88	41	6455
203-Boya, Vernik ve Benzeri Kaplayıcı Maddeler ile Matbaa Mür.	19	23	24	71	54	77	75	60	7183
204-Sabun ve Deterjan, Temizlik ve Parlatıcı Maddeleri;Parfüm vb.	18	47	14	62	35	72	82	51	6939
205-Diğer Kimyasal Ürünlerin İmalatı	41	27	54	10	67	41	23	38	6372
206-Suni Veya Sentetik Elyaf İmalatı	46	77	8	76	70	37	57	65	7328
211-Temel Eczacılık Ürünleri İmalatı	64	84	40	38	80	46	89	84	8562
212-Eczacılığa İlişkin İlaçların İmalatı	3	82	2	39	74	47	90	55	7131
221-Kauçuk Ürünlerin İmalatı	57	17	87	58	34	44	71	49	6859
222-Plastik Ürünlerin İmalatı	49	40	46	41	30	57	17	37	6344
231-Cam ve Cam Ürünleri İmalatı	54	43	60	61	31	6	38	25	5897
232-Ateşe Dayanıklı (Refrakter) Ürünlerin İmalatı	81	10	90	75	46	79	1	64	7308
233-Kilden İnşaat Malzemeleri İmalatı	72	50	73	63	7	7	62	21	5847
234-Diğer Porselen ve Seramik Ürünlerin İmalatı	33	60	31	20	36	2	26	5	5216
235-Çimento, Kireç ve Alçı İmalatı	61	39	71	88	1	10	77	35	6328
236-Beton, Çimento ve Alçıdan Yapılmış Eşyaların İmalatı	55	46	57	15	20	78	61	50	6859
237-Taş ve Mermerin Kesilmesi, Şekil Verilmesi ve Bitirilmesi	84	86	56	57	10	61	55	67	7364
239-Aşındırıcı Ürünlerin ve B.Y.S. Metalik Olmayan Mineral Ür.	26	71	22	64	59	83	27	74	7641
241-Ana Demir ve Çelik Ürünleri ile Ferro Alaşımların İmalatı	67	83	28	84	43	30	59	70	7468
242-Çelikten Tüpler, Borular, İçi Boş Profiller ...	45	15	66	85	24	82	30	57	7156
243-Çeliğin İlk İşlenmesinde Elde Edilen Diğer Ürünlerin İmalatı	7	35	7	65	51	63	72	42	6493
244-Değerli Ana Metaller ve Diğer Demir Dışı Metallerin İmalatı	37	36	48	17	50	31	37	30	6115
245-Metal Döküm Sanayii	47	55	35	81	41	80	73	79	7918
251-Metal Yapı Malzemeleri İmalatı	58	48	58	80	11	62	9	44	6546

Faaliyet NACE 2 Kodu ve Sektör Adı	Üretim	İstihdam	Verimlilik	İhracat	RCA	KKO	ÜFE	Genel Sıra	Skor
252-Metal Tank, Rezervuar ve Muhafaza Kapları İmalatı	52	37	63	59	14	84	76	59	7179
253-Buhar Jeneratörü İmalatı	88	80	89	60	76	67	28	87	9040
254-Silah ve Mühimmat (Cephane) İmalatı	78	75	64	16	18	86	29	63	7274
255-Metallerin Dövülmesi, Preslenmesi, Baskılanması ...	16	34	10	90	90	58	84	83	8431
256-Metallerin İşlenmesi ve Kaplanması; Makinede İşleme	50	6	85	91	91	69	32	86	8893
257-Çatal-Bıçak Takımı ve Diğer Kesici Aletler ile El Aletleri...	68	54	72	29	52	39	13	48	6793
259-Diğer Fabrikasyon Metal Ürünlerin İmalatı	24	28	43	40	29	40	21	14	5557
261-Elektronik Bileşenlerin ve Devre Kartlarının İmalatı	70	67	52	67	88	13	8	58	7164
262-Bilgisayar ve Bilgisayar Çevre Birimleri İmalatı	59	79	38	51	86	16	2	52	6953
263-İletişim Ekipmanlarının İmalatı	74	26	80	13	87	17	3	43	6530
264-Tüketici Elektroniği Ürünlerinin İmalatı	35	20	74	77	33	18	81	34	6260
265-Ölçme, Test ve Seyrüsefer Amaçlı Alet ve Cihazlar ile Saat	1	11	3	26	79	1	44	1	4628
266-Işınlama, Elektro Medikal ve Elektro Terapi ile İlgili Cihazlar	6	62	9	42	85	19	43	39	6376
267-Optik Aletlerin ve Fotografik Ekipmanların İmalatı	8	19	33	33	82	20	48	28	6018
268-Manyetik ve Optik Kaset, Bant, Cd, Vb. Ortamların İmalatı	9	88	1	78	81	21	91	69	7465
271-Elektrik Motoru, Jeneratör, Transformatör ile Elektrik Dğt...	82	41	82	43	53	22	4	45	6593
272-Akümülatör ve Pil İmalatı	25	16	53	53	47	36	24	23	5868
273-Kablolamada Kullanılan Teller ve Kablolar ile Gereçleri	10	8	23	82	25	48	39	20	5804
274-Elektrikli Aydınlatma Ekipmanlarının İmalatı	43	61	30	23	55	53	53	53	6997
275-Ev Aletleri İmalatı	20	33	25	35	13	25	47	3	5084
279-Diğer Elektrikli Ekipmanların İmalatı	80	65	76	73	78	33	18	78	7858
281-Genel Amaçlı Makinelerin İmalatı	22	13	49	34	57	3	36	10	5332
282-Genel Amaçlı Diğer Makinelerin İmalatı	69	21	81	44	63	66	45	73	7581
283-Tarım ve Ormancılık Makinelerinin İmalatı	28	7	61	30	39	34	70	26	5916
284-Metal İşleme Makineleri ve Takım Tezgahları İmalatı	34	12	51	45	62	43	6	29	6092
289-Diğer Özel Amaçlı Makinelerin İmalatı	66	38	67	74	65	74	20	80	7977
291-Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı	27	25	39	12	37	42	33	16	5655
292-Motorlu Kara Taşıtları Karoseri (Kaporta) İmalatı; Treyler	31	4	69	22	22	52	15	12	5475
293-Motorlu Kara Taşıtları İçin Parça ve Aksesuar İmalatı	12	14	20	21	45	24	68	9	5255
301-Gemi ve Tekne Yapımı	85	63	78	47	19	50	50	61	7234
302-Demir Yolu Lokomotifleri ve Vagonlarının İmalatı	75	74	59	83	73	51	54	85	8581
303-Hava Taşıtları ve Uzay Araçları ile Bunlarla İlgili Makineler	5	3	18	5	69	54	58	24	5892
304-Askeri Savaş Araçlarının İmalatı	23	1	75	31	4	55	60	7	5238
309-Başka Yerde Sınıflandırılmamış Ulaşım Araçlarının İmalatı	89	76	91	56	71	56	64	89	9138
310-Mobilya İmalatı	48	73	27	14	16	64	19	32	6146
321-Mücevherat, Bijuteri Eşyaları ve İlgili Ürünlerin İmalatı	87	91	79	6	8	91	5	76	7724
323-Spor Malzemeleri İmalatı	44	58	6	32	60	89	16	66	7349
324-Oyun ve Oyuncak İmalatı	2	5	36	19	83	90	22	47	6725
325-Tıbbi ve Dişçilik ile İlgili Araç ve Gereçlerin İmalatı	39	70	15	2	72	8	7	15	5627
329-Başka Yerde Sınıflandırılmamış İmalatlar	71	78	44	18	56	65	40	72	7579

Kaynak: TÜİK ve TCMB verilerinden hareketle hesaplamamız.

Alfabetik sıralama yapılan tablodan herhangi bir faaliyetin 7 kriterin her birinden kaçıncı olduğu da görülebilmektedir. Örneğin 101 kodlu "Etin İşlenmesi ve Saklanması İle Et Ürünlerinin İmalatı" faaliyeti 91 faaliyetli imalat sanayi analizinde 17'inci sırada yer alırken, üretim endeksinde 60'ıncı, istihdam endeksinde 69'uncu, verimlilik endeksinde 34'üncü, ihracatta 70'inci, RCA endeksinde 28'inci, KKO sıralamasında 5'inci, ÜFE endeksinde ise 10'uncu sırada yer almaktadır. Dönem genelinde en düşük performansa sahip faaliyet ise 329-başka yerde sınıflandırılmamış imalatlar faaliyetidir.

İmalat sanayi faaliyetleri genel performans değerlendirmesi sonucunda toplam skoruna göre 3 gruba ayrılmıştır. İlk 31 faaliyet A Grubu yani yüksek performans, ikinci 30 faaliyet B Grubu orta performans ve son 30 faaliyet de en düşük performans grubunu simgeleyen C Grubu altında yer almıştır.

Aşağıdaki tabloda NACE Revize 2'ye göre 3'üncü düzeyde, 2011-2016 döneminde imalat sanayi faaliyetlerinin yer aldıkları performans grupları ve toplam skor değerlerine göre sıralaması verilmektedir.

Tablo 183: Performans Gruplarına Göre İmalat Sanayi Faaliyetleri

Grubu	Sıra	Faaliyetler	Toplam Skor
A GRUBU	1	265-Ölçme, Test Ve Seyrüsefer Amaçlı Alet Ve Cihazlar İle Saat İmalatı	4628
	2	120-Tütün Ürünleri İmalatı	4912
	3	275-Ev Aletleri İmalatı	5084
	4	102-Balık, Kabuklu Deniz Hayvanları Ve Yumuşakçaların İşlenmesi Ve Saklanması	5164
	5	234-Diğer Porselen Ve Seramik Ürünlerin İmalatı	5216
	6	172-Kağıt Ve Mukavva Ürünleri İmalatı	5236
	7	304-Askeri Savaş Araçlarının İmalatı	5238
	8	109-Hazır Hayvan Yemleri İmalatı	5243
	9	293-Motorlu Kara Taşıtları İçin Parça Ve Aksesuar İmalatı	5255
	10	281-Genel Amaçlı Makinelerin İmalatı	5332
	11	143-Örme (Trikotaj) Ve Tığ İşi (Kroşe) Ürünlerin İmalatı	5438
	12	292-Motorlu Kara Taşıtları Karoseri (Kaporta) İmalatı; Treyler (Römork)	5475
	13	105-Süt Ürünleri İmalatı	5554
	14	259-Diğer Fabrikasyon Metal Ürünlerin İmalatı	5557
	15	325-Tıbbi Ve Dişçilik İle İlgili Araç Ve Gereçlerin İmalatı	5627
	16	291-Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı	5655
	17	101-Etin İşlenmesi Ve Saklanması İle Et Ürünlerinin İmalatı	5733
	18	171-Kağıt Hamuru, Kağıt Ve Mukavva İmalatı	5739
	19	139-Diğer Tekstil Ürünlerinin İmalatı	5781
	20	273-Kablolamada Kullanılan Teller Ve Kablolar İle Gereçlerin İmalatı	5804
	21	233-Kilden İnşaat Malzemeleri İmalatı	5847
	22	107-Fırın Ve Unlu Mamuller İmalatı	5868
	23	272-Akümülatör Ve Pil İmalatı	5868
	24	303-Hava Taşıtları Ve Uzay Araçları İle Bunlarla İlgili Makinelerin İmalatı	5892
	25	231-Cam Ve Cam Ürünleri İmalatı	5897
	26	283-Tarım Ve Ormancılık Makinelerinin İmalatı	5916
	27	141-Kürk Hariç, Giyim Eşyası İmalatı	5935
	28	267-Optik Aletlerin Ve Fotografik Ekipmanların İmalatı	6018
	29	284-Metal İşleme Makineleri Ve Takım Tezgahları İmalatı	6092
	30	244-Değerli Ana Metaller Ve Diğer Demir Dışı Metallerin İmalatı	6115
	31	132-Dokuma)	6118

Grubu	Sıra	Faaliyetler	Toplam Skor
B GRUBU	32	310-Mobilya İmalatı	6146
	33	106-Öğütülmüş Tahıl Ürünleri, Nişasta Ve Nişastalı Ürünlerin İmalatı	6160
	34	264-Tüketici Elektroniği Ürünlerinin İmalatı	6260
	35	235-Çimento, Kireç Ve Alçı İmalatı	6328
	36	131-Tekstil Elyafının Hazırlanması Ve Bükülmesi	6331
	37	222-Plastik Ürünlerin İmalatı	6344
	38	205-Diğer Kimyasal Ürünlerin İmalatı	6372
	39	266-Işınlama, Elektro Medikal Ve Elektro Terapi İle İlgili Cihazların İmalatı	6376
	40	162-Ağaç, Mantar, Kamış Ve Örgü Malzeme Ürünü İmalatı	6416
	41	202-Haşere İlaçları Ve Diğer Zirai-Kimyasal Ürünlerin İmalatı	6455
	42	243-Çeliğin İlk İşlenmesinde Elde Edilen Diğer Ürünlerin İmalatı	6493
	43	263-İletişim Ekipmanlarının İmalatı	6530
	44	251-Metal Yapı Malzemeleri İmalatı	6546
	45	271-Elektrik Motoru, Jeneratör, Transformatör İle Elektrik Dağıtım Ve Kontrol Cihazlarılatı	6593
	46	201-Temel Kimyasal Mad., Kimyasal Gübre Ve Azot Bil., Birincil Formda Plastik Ve Sentetik Kauçuk İm.	6595
	47	324-Oyun Ve Oyuncak İmalatı	6725
	48	257-Çatal-Bıçak Takımı Ve Diğer Kesici Aletler İle El Aletleri Ve Genel Hırdavat	6793
	49	221-Kauçuk Ürünlerin İmalatı	6859
	50	236-Beton, Çimento Ve Alçıdan Yapılmış Eşyaların İmalatı	6859
	51	204-Sabun Ve Deterjan, Temizlik Ve Parlatıcı Maddeleri; Parfüm; Kozmetik Ve Tuvalet Malzemeleri İmalatı	6939
	52	262-Bilgisayar Ve Bilgisayar Çevre Birimleri İmalatı	6953
	53	274-Elektrikli Aydınlatma Ekipmanlarının İmalatı	6997
	54	108-Diğer Gıda Maddelerinin İmalatı	7005
	55	212-Eczacılığa İlişkin İlaçların İmalatı	7131
	56	192-Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı	7133
	57	242-Çelikten Tüpler, Borular, İçi Boş Profiller Ve Benzeri Bağlantı Parçaları	7156
	58	261-Elektronik Bileşenlerin Ve Devre Kartlarının İmalatı	7164
	59	252-Metal Tank, Rezervuar Ve Muhafaza Kapları İmalatı	7179
	60	203-Boya, Vernik Ve Benzeri Kaplayıcı Maddeler İle Matbaa Mürekkebi Ve Macun	7183
	61	301-Gemi Ve Tekne Yapımı	7234

Grubu	Sıra	Faaliyetler	Toplam Skor
C GRUBU	62	103-Sebze Ve Meyvelerin İşlenmesi Ve Saklanması	7265
	63	254-Silah Ve Mühimmat (Cephane) İmalatı	7274
	64	232-Ateşe Dayanıklı (Refrakter) Ürünlerin İmalatı	7308
	65	206-Suni Veya Sentetik Elyaf İmalatı	7328
	66	323-Spor Malzemeleri İmalatı	7349
	67	237-Taş Ve Mermerin Kesilmesi, Şekil Verilmesi Ve Bitirilmesi	7364
	68	142-Kürkten Eşya İmalatı	7452
	69	268-Manyetik Ve Optik Kaset, Bant, Cd, Vb. Ortamların İmalatı	7465
	70	241-Ana Demir Ve Çelik Ürünleri İle Ferro Alaşımların İmalatı	7468
	71	152-Ayakkabı, Bot, Terlik Vb. İmalatı	7495
	72	329-Başka Yerde Sınıflandırılmamış İmalatlar	7579
	73	282-Genel Amaçlı Diğer Makinelerin İmalatı	7581
	74	239-Aşındırıcı Ürünlerin Ve b.y.s. Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı	7641
	75	110-İçeceklerin İmalatı	7646
	76	321-Mücevherat, Bijuteri Eşyaları Ve İlgili Ürünlerin İmalatı	7724
	77	104-Bitkisel Ve Hayvansal Sıvı Ve Katı Yağların İmalatı	7809
	78	279-Diğer Elektrikli Ekipmanların İmalatı	7858
	79	245-Metal Döküm Sanayii	7918
	80	289-Diğer Özel Amaçlı Makinelerin İmalatı	7977
	81	191-Kok Fırını Ürünlerinin İmalatı	8247
	82	181-Basım Ve Basım İle İlgili Hizmet Faaliyetleri	8375
	83	255-Metallerin Dövülmesi, Preslenmesi, Baskılanması, Yuvarlanması; Toz Metalürjisi	8431
	84	211-Temel Eczacılık Ürünleri İmalatı	8562
	85	302-Demir Yolu Lokomotifleri Ve Vagonlarının İmalatı	8581
	86	256-Metallerin İşlenmesi Ve Kaplanması; Makinede İşleme	8893
	87	253-Buhar Jeneratörü İmalatı, Merkezi Isıtma Sıcak Su Kazanları (Boylerleri) Hariç	9040
	88	133-Tekstil Ürünlerinin Bitirilmesi	9053
	89	309-Başka Yerde Sınıflandırılmamış Ulaşım Araçlarının İmalatı	9138
	90	161-Ağaçların Biçilmesi Ve Planyalanması	9140
	91	151-Derinin Tabaklanması Ve İşlenmesi; Bavul, El Çantası, Saraçlık Ve Koşum Takımı İmalatı; Kürkün İşlenmesi Ve Boyanması	9889

9.2.2. İldeki Sektörel Yatırım Eğilimleri

Hatay'ın iktisadi yapısı ile Türkiye'nin iktisadi yapısı arasındaki benzeşme ve/veya farklılıkların tespit edilmesi ve ilde öne çıkan ve üretimde ağırlık kazanan sektörlerin belirlenmesi açısından yatırım teşviklerinin sektörler itibarıyla analiz edilmesi önem arz etmektedir. Bu sayede ilde üretim gücünün nerelere kaydığını ve nerelerde yoğunlaştığını (eğilim olarak da) gözlemlemek mümkün olacaktır. Bu amaçla hazırlanan aşağıdaki tabloda Ekonomi Bakanlığı Teşvik Uygulama Genel Müdürlüğü tarafından her il için alınan teşvik belgelerinden yola çıkılarak Hatay ile Türkiye geneli karşılaştırmalı olarak 2001–2017(Ekim Sonu) dönemi için yatırım teşviklerine göre sabit sermaye yatırımlarının genel iktisadi faaliyetler bazında dağılımı verilmektedir.

Tablo 184: İktisadi Faaliyet Kolları Bazında Sabit Sermaye Yatırımları (% Pay)

Ana Faaliyet Kolu	Değer (Milyon TL)		Pay (%)		Hatay/Türkiye
	Türkiye	Hatay	Türkiye	Hatay	
Enerji	183.635	5.792	24,0	43,4	3,2
Hizmetler	261.556	4.446	34,2	33,3	1,7
İmalat	281.898	3.066	36,9	23,0	1,1
Madencilik	28.593	20	3,7	0,1	0,1
Tarım	8.541	23	1,1	0,2	0,3
Toplam Sektörler	**764.223**	**13.346**	**100**	**100**	**1,7**

Kaynak: Yatırım teşvik verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Hatay ile Türkiye genelinde yatırım teşviklerinin dağılımı açısından farklılıklar olduğu gözlenmektedir. Türkiye'de yatırım teşviklerindeki sabit yatırım tutarları açısından hizmetler birbirine yakın oranlarda iken Hatay'da enerji sektörü sabit yatırımlarının oranı Türkiye'deki değerinden yüksektir. Türkiye genelinde sabit yatırım tutarı açısından yaklaşık imalat sanayi %37, hizmetler sektörü %34, enerji sektörü de %24 oranında pay alırken, Hatay'da enerji sektörü sabit yatırımları, ildeki tüm sabit yatırımların %43,4'ü gibi yüksek bir kısmını oluşturarak diğer sektörlerin önünde yer almaktadır. Hatay'da imalat sanayi, teşvik kapsamındaki sabit yatırımların %23'ünü oluştururken, hizmetler sektörü ise %33,3'ünü oluşturmaktadır. Madencilikte ise Türkiye'de %3,7 olan oran Hatay'da %0,1'dir. Tarım sektörünün teşvikli sabit yatırım oranının Türkiye geneline göre geride olduğu ilde, bu sektörün teşvikli yatırımlardan aldığı payın sadece %0,2 olması dikkat çekmektedir.

Aşağıdaki tabloda ise sabit sermaye yatırımları açısından imalat sanayi alt sektörlerinin dağılımı verilmektedir.

Tablo 185: İmalat Sanayi Alt Sektörlerinin Teşviklerden Aldığı Pay (%)

Sektör	Değer (Milyon TL)		Pay (%)	
	Sabit Yatırım	İstihdam	Sabit Yatırım	İstihdam
Cam	7	50	0,2	0,6
Çimento	15	60	0,5	0,7
Demir Çelik	1.799	2.073	58,7	24,9
Demir Dışı Metaller	3	50	0,1	0,6
Deri ve Kösele	8	81	0,3	1,0
Diğerleri	97	417	3,2	5,0
Dokuma ve Giyim	40	804	1,3	9,7
Elektrikli Makinalar	3	21	0,1	0,3
Elektronik	24	27	0,8	0,3
Gıda ve İçki	158	1.496	5,2	18,0
Kağıt	3	38	0,1	0,5
Kimya	342	299	11,2	3,6
Lastik-Plastik	78	501	2,5	6,0
Madeni Eşya	244	960	8,0	11,5
Makina İmalat	127	591	4,1	7,1
Orman Ürünleri	11	125	0,4	1,5
Pişmiş Kil ve Çim.Ger.	107	730	3,5	8,8
İmalat Sanayi Toplamı	**3.066**	**8.323**	**100**	**100**

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Yukarıdaki tablodan yola çıkılarak Türkiye ve Hatay imalat sanayi sabit sermaye yatırımlarının ne ölçüde farklılaştığı belirlenmiş, böylece ilin hangi sektörlerde Türkiye'ye göre daha fazla yatırım eğilimi olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bunun hesaplanabilmesi için sektörlerin payları bulunarak birbirinden çıkarılmıştır. Bu hesaplamaya göre ilde; demir çelik, madeni eşya ve pişmiş kil alınan yatırım teşviklerindeki sabit sermaye yatırımları açısından öne çıkmaktadır.

Tablo 186: Yatırım Teşvikleri Hatay-Türkiye Farklılaşması

Sektör	Hatay	Türkiye	Hatay-Türkiye
Demir Çelik	58,7	2,0	56,6
Madeni Eşya	8,0	3,8	4,1
Pişmiş Kil ve Çim.Ger.	3,5	3,4	0,1
Deri ve Kösele	0,3	0,3	-0,1
Elektronik	0,8	1,5	-0,7
Elektrikli Makinalar	0,1	1,8	-1,7
Demir Dışı Metaller	0,1	2,2	-2,1
Cam	0,2	2,6	-2,3
Orman Ürünleri	0,4	3,3	-2,9
Çimento	0,5	3,7	-3,2
Kağıt	0,1	3,8	-3,7
Makina İmalat	4,1	7,8	-3,7
Lastik-Plastik	2,5	6,6	-4,1
Gıda ve İçki	5,2	9,9	-4,8
Diğerleri	3,2	10,6	-7,5
Kimya	11,2	19,4	-8,2
Dokuma ve Giyim	1,3	17,2	-15,9

Kaynak: Ekonomi Bakanlığı verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

9.2.3. Girdi-Çıktı Analizi[22,23]

Bu bölümde sektörlerin üretim yapısı ve sektörlerin birbirlerini etkileme düzeyleri Girdi/Çıktı Analizi kullanılarak incelenmiştir. Girdi/Çıktı (I/O) Analizi sektörlerin üretim yapılarını, diğer sektörlerle olan etkileşimlerini gösteren ve ekonomideki sektörel bazda hızlandıran ve çarpan etkilerini hesaplamaya olanak veren bir tekniktir.

2012 yılı Girdi/Çıktı Tablosu, sektörler toplulaştırılarak aşağıda özetlenmiştir.

22 Bu bölümde Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Mersin İli Potansiyel Yatırım Konuları Araştırması, Raporundan yararlanılmıştır.
23 Girdi/Çıktı Analizi ile ilgili açıklayıcı bilgiler EK 2'de verilmiştir.

Tablo 187: 2012 Türkiye Girdi/Çıktı Tablosu Özeti, Cari Fiyatlarla Milyon TL

Girdi \ Çıktı	Tarım	Madencilik	İmalat	Enerji	İnşaat	Hizmetler	Ara Kullanım	Nihai Kullanımlar	Toplam Kullanım
Tarım	29.438	133	65.116	0	114	5.522	100.324	92.454	192.778
Madencilik	452	1.946	55.259	28.157	4.902	4.019	94.735	14.131	108.866
İmalat	21.052	4.391	330.590	1.321	92.166	135.812	585.333	642.081	1.227.414
Enerji	903	980	17.294	60.460	428	18.306	98.370	23.921	122.291
İnşaat	364	93	1.857	410	47.242	16.777	66.744	231.713	298.456
Hizmetler*	9.691	4.960	151.360	5.281	35.686	338.365	545.342	909.939	1.455.281
Toplam Girdiler	61.900	12.503	621.477	95.628	180.539	518.801	1.490.848	1.914.239	3.405.087
Katma Değer	116.844	20.235	282.465	26.201	117.300	902.868	1.465.914		
Toplam Üretim	178.745	32.739	903.942	121.829	297.839	1.421.669	2.956.762		
İthalat**	14.034	76.127	323.472	462	617	33.613	448.325		
Toplam Arz	192.778	108.866	1.227.414	122.291	298.456	1.455.281	3.405.087		

Kaynak: TÜİK 2012 I/O tablosundan özetlenmiştir.
(*) İnşaat dışında kalan hizmetlerdir.
(**) Nihai kullanım için yapılan ithalattır. Ara malı ithalatı kullanılan girdiler içindedir.

2012 için yayınlanan Türkiye I/O tablosunda 64 sektör (verisi bulunan sektör sayısı 62'dir) bulunmaktadır. Bu noktada, I/O tablosundan hareketle hesaplanacak bağlantı katsayıları hakkında bilgi vermek gerekirse;

Doğrudan Geri Bağlantı: Herhangi bir sektörün üretimi içinde diğer sektörlerden kullandığı ara girdilerin toplamından hareketle hesaplanmaktadır. "Teknoloji Matrisi (Girdi Katsayıları Matrisi)"nden hareketle hesaplanan doğrudan geri bağlantı katsayısı ise, sektörün toplam üretim değeri "1" olarak kabul edildiğinde, kullanılan ara girdilerin toplam üretime oranlarının toplamından oluşmaktadır. Doğrudan geri bağlantı katsayısının yüksekliği, o sektörün üretim için diğer sektörlerin çıktılarını yüksek oranda kullanmak durumunda olduğunu (sektörün kendisini besleyen gerideki sektörlere yüksek oranda bağımlı olduğunu) ifade etmektedir. Bir başka ifade ile yüksek geri bağlantı katsayısı, o sektörün üretimi ile gerisindeki diğer sektörlerin üretimi arasında kuvvetli bir bağlantı olduğunu göstermektedir.

Doğrudan İleri Bağlantı: Belli bir sektör üretiminin diğer sektörler tarafından girdi olarak kullanılan kısmının (toplam ara tüketim) o sektörün ürünlerine olan toplam talebe=tüketime (ara tüketim + nihai tüketim) oranını göstermektedir. Bu anlamda, sektörün toplam üretiminin ne kadarının diğer sektörler tarafından girdi olarak kullanıldığını (ya da sektör üretiminin ne kadarının nihai tüketime gittiğini) ifade etmektedir.

Toplam Geri Bağlantı: "Leontief Ters Matrisi"nden hesaplanmaktadır. Belli bir sektördeki bir birimlik nihai talep artışının yol açtığı toplam üretim artışı, o sektörün toplam geri bağlantı etkisini göstermektedir. Doğrudan geri bağlantıda yalnızca belli bir sektörün üretimindeki diğer sektör girdilerinin payları ifade edilirken; toplam geri bağlantıda belli bir sektöre nihai talep artışı (nihai tüketiciler tarafından yalnızca o sektör ürününe bir birimlik talep artışı) olması neticesinde, hem bu talep artışını, hem de bu talep artışını karşılamak için gerçekleşen üretim artışı nedeniyle diğer sektörlerden tedarik edilen girdi artışı neticesinde ilgili (bağlantılı) tüm sektörlerde ortaya çıkan toplam üretim artışı ifade edilmektedir. Bu anlamda toplam geri bağlantı katsayısı, o sektör ürününe olan talep değişiminin tetiklediği ekonomideki toplam üretim artışını ifade etmektedir.

Toplam İleri Bağlantı: "Leontief Ters Matrisi"nden hesaplanmaktadır. Tüm sektörlerdeki birer birimlik nihai talep artışlarının belli bir sektörün üretiminde yol açtığı artış, o sektörün toplam ileri bağlantı etkisi olarak tanımlanmaktadır. Toplam ileri bağlantıda, ekonomideki tüm sektörlerin nihai ürünlerine birer birimlik bir talep artışı olduğundan hareketle üretici sektörlerin üretiminin ne kadar arttığı görülmektedir.

Yukarıda belirtilen tanımlamalar doğrultusunda, 64 sektörün I/O tablosundan hareketle hesaplanan bağlantı katsayıları ve karakteristik değerleri Tablo 188'de verilmektedir.

Tablo 188: Sektörlerin Bağlantı Katsayıları

NACE-2 Kod	Sektör Adı	DGB	TGB	DİB	TİB
1	Tarım ve avcılık	0,354	1,713	0,527	2,375
2	Orman ürünleri	0,149	1,296	0,515	1,304
3	Balık ve diğer balıkçılık	0,235	1,497	0,237	1,041
5-9	Madencilik	0,382	1,81	0,87	6,595
10-12	Gıda, içecekler ve tütün	0,7	2,373	0,292	2,086
13-15	Tekstil, giyim eşyası, deri	0,654	2,532	0,38	2,381
16	Kereste, ağaç	0,637	2,337	0,876	1,648
17	Kağıt ve kağıt	0,672	2,561	0,706	2,612
18	Basım ve kayıt hizmetleri	0,605	2,384	1,034	1,801
19	Kok ve rafine petrol	0,814	2,489	0,751	3,527
20	Kimyasallar ve kimyasal	0,674	2,577	0,813	5,9
21	Temel eczacılık	0,603	2,313	0,284	1,341
22	Kauçuk ve plastik	0,701	2,704	0,64	2,237
23	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	0,611	2,316	0,81	1,867
24	Ana metaller	0,794	2,8	0,662	4,498
25	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	0,595	2,492	0,496	1,841
26	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik	0,605	2,417	0,252	1,787
27	Elektrikli teçhizat	0,763	2,909	0,372	1,874
28	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	0,649	2,606	0,201	1,63
29	Motorlu kara taşıtları	0,768	2,998	0,229	1,675
30	Diğer ulaşım araçları	0,555	2,316	0,115	1,206
31-32	Mobilya	0,618	2,436	0,195	1,27
33	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	0,464	2,09	0,626	1,567
35	Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme	0,785	3,028	0,804	5,503
36	Doğal su	0,33	1,811	0,382	1,173
37-39	Kanalizasyon hizmetleri	0,491	2	0,828	2,954
41-43	İnşaatlar	0,606	2,419	0,224	2,325
45	Toptan ve perakende ticaret	0,422	1,937	0,49	1,654
46	Toptan ticaret	0,397	1,777	0,599	3,701
47	Perakende ticaret	0,352	1,675	0,171	1,88
49	Kara taşımacılığı	0,45	1,927	0,469	4,522
50	Su yolu taşımacılığı	0,498	1,966	0,534	1,627
51	Hava yolu taşımacılığı	0,599	2,279	0,203	1,28
52	Depolama ve destek	0,416	1,78	0,851	2,501
53	Posta ve kurye	0,456	1,864	0,711	1,295
55-56	Konaklama ve yiyecek	0,47	1,992	0,165	1,796
58	Yayıncılık	0,456	1,994	0,468	1,326
59-60	Sinema, Radyo ve Televizyon	0,586	2,238	0,777	2,367
61	Telekomünikasyon	0,399	1,743	0,366	1,626

NACE-2 Kod	Sektör Adı	DGB	TGB	DİB	TİB
62-63	Bilgisayar programlama, danışmanlık ve ilgili hizmetler; bilgi hizmetleri	0,187	1,346	0,63	1,627
64	Finansal hizmetler	0,301	1,516	0,579	2,559
65	Sigorta, reasürans ve emeklilik fonları	0,699	2,257	0,568	1,526
66	Finansal hizmetler ile sigorta hizmetlerine yardımcı hizmetler	0,297	1,531	0,733	1,575
68	Gayrimenkul	0,179	1,386	0,265	2,932
69-70	Hukuk ve muhasebe	0,239	1,446	0,863	2,151
71	Mimarlık ve mühendislik	0,397	1,773	0,795	1,434
72	Bilimsel araştırma ve geliştirme	0,151	1,308	0	1
73	Reklamcılık ve pazar araştırması	0,699	2,544	0,996	2,246
74-75	Diğer mesleki, bilimsel ve teknik hizmetler	0,51	2,057	0,732	1,329
77	Kiralama ve leasing	0,221	1,441	0,846	1,571
78	İstihdam hizmetleri	0,194	1,359	0,997	1,11
79	Seyahat acentesi, tur operatörü	0,671	2,363	0,128	1,142
80-82	Güvenlik ve soruşturma hizmetleri	0,237	1,472	0,889	2,57
84	Kamu yönetimi ve savunma	0,347	1,705	0,026	1,131
85	Eğitim	0,155	1,311	0,048	1,134
86	İnsan sağlığı	0,416	1,822	0,067	1,079
87-88	Yatılı bakım	0,358	1,722	0	1
90-92	Yaratıcı sanatlar, gösteri sanatları ve eğlence hizmetleri	0,298	1,56	0,132	1,18
93	Spor hizmetleri	0,558	2,129	0,192	1,18
94	Üye olunan kuruluşlar tarafından verilen hizmetler	0,419	1,793	0,259	1,171
95	Bilgisayarların, kişisel eşyaların ve ev eşyalarının onarımına ilişkin hizmetler	0,431	1,957	0,165	1,078
96	Diğer kişisel hizmetler	0,542	2,146	0,022	1,021

DGB: Doğrudan Geri Bağlantı, TGB: Toplam Geri Bağlantı, DİB: Doğrudan İleri Bağlantı, TİB: Toplam İleri Bağlantı
Not: Tabloda her bir kriter bazında en yüksek değerler kutu içinde belirtilmiştir.

Buna göre, en yüksek *doğrudan geri bağlantı katsayısına* sahip olan sektör 19 Nace-2 kod numaralı Kok ve rafine petrol ürünleri sektörüdür. Bu sektörde üretim girdileri içinde ara girdilerin paylarının toplamı 0,814'tür. Sektör 100 birim üretim yaparken diğer sektörlerden 81,4 birim girdi kullanmaktadır.

35 Nace-2 kod numaralı Elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme sektörü en yüksek *toplam geri bağlantı katsayısına* sahiptir. Sektör ürünlerine olan talepte bir birim değişme olduğunda toplam üretim 3,028 birimlik artış göstermektedir.

18 Nace-2 kod numaralı Basım ve kayıt hizmetleri sektörü ise en yüksek *doğrudan ileri bağlantı katsayısına* sahiptir. Sektörün 1 birimlik üretiminin 1,034'ünün diğer sektörler tarafından girdi olarak kullanıldığını (ya da sektör üretiminin ne kadarının nihai tüketime gittiğini) ifade etmektedir. Ancak burada değerin 1'den yüksek çıkması beklenen bir durum değildir. Bunun sebebi sektör stoklarındaki negatif değişmenin nihai tüketim harcamasından daha büyük, toplam kullanımın ara kullanımdan daha düşük olmasındandır. Sonuçta DİB değerinin pay kısmı daha büyük olduğundan oran 1'den büyük çıkmaktadır.

05-09 Nace-2 kod numaralı Madencilik sektörü 6,595'lik değeri ile en yüksek *toplam ileri bağlantı katsayısına* sahiptir. Toplam ileri bağlantı katsayısının, tüm sektör ürünlerine bir birim talep artışı olduğunda ilgili sektörün toplam üretimin ne kadar artacağını gösterdiği dikkate alındığında; Madencilik sektörünün önemli bir tedarikçi sektör olduğu ve diğer sektörlerin talebinin artışından en fazla etkilenen sektör olduğu görülmektedir.

9.2.3.1. Sektörlerarası Etkileşim ve "Kısmî Bağlantı Katsayıları"

Tablo 189'da verilen bağlantı katsayıları, kısmî katsayılar olarak ifade edildiğinde daha detaylı bilgiler sağlayacaktır. Bu sayede her bir sektörün en fazla bağlantıya sahip olduğu veya en fazla tetiklediği sektörler de belirlenebilecektir. Bu anlamda, sadece İmalat Sanayii alt sektörlerine yönelik olarak, doğrudan geri, toplam geri ve toplam ileri kısmî bağlantı katsayıları "en önemli ilk 10 sektör" için hesaplanmış olup izleyen tablolarda verilmiştir.

Tablo 189: İmalat Sanayi Kısmî Doğrudan Geri Bağlantı Katsayıları

Sektör		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Toplam
10-12	NACE Kodu	01	10-12	46	49	22	47	17	20	35	64	0,7002
	Katsayı	0,3249	0,1376	0,0531	0,0387	0,0178	0,0169	0,0140	0,0131	0,0106	0,0074	
13-15	NACE Kodu	13-15	20	46	01	35	49	68	47	64	22	0,6542
	Katsayı	0,3606	0,0708	0,0398	0,0391	0,0204	0,0180	0,0144	0,0132	0,0086	0,0078	
16	NACE Kodu	16	02	20	46	35	49	47	17	22	64	0,6366
	Katsayı	0,2041	0,1142	0,0811	0,0408	0,0337	0,0268	0,0140	0,0135	0,0107	0,0082	
17	NACE Kodu	17	20	49	37-39	46	22	13-15	35	02	5	0,6721
	Katsayı	0,2551	0,0956	0,0414	0,0336	0,0308	0,0299	0,0234	0,0183	0,0170	0,0141	
18	NACE Kodu	17	18	20	68	46	49	69-70	35	22	80-82	0,6047
	Katsayı	0,2182	0,0920	0,0570	0,0393	0,0265	0,0253	0,0204	0,0202	0,0143	0,0099	
19	NACE Kodu	05-09	19	46	49	64	47	50	69-70	68	52	0,8138
	Katsayı	0,7312	0,0205	0,0152	0,0146	0,0053	0,0052	0,0052	0,0029	0,0023	0,0021	
20	NACE Kodu	20	05-09	46	49	22	52	35	19	47	69-70	0,6735
	Katsayı	0,3859	0,0538	0,0299	0,0270	0,0154	0,0153	0,0148	0,0138	0,0101	0,0089	
21	NACE Kodu	21	20	80-82	46	49	22	35	77	13-15	17	0,6025
	Katsayı	0,1761	0,1064	0,0537	0,0397	0,0233	0,0222	0,0178	0,0156	0,0154	0,0137	
22	NACE Kodu	20	22	46	35	49	24	47	33	23	01	0,7014
	Katsayı	0,3396	0,1119	0,0333	0,0282	0,0267	0,0124	0,0111	0,0107	0,0107	0,0098	
23	NACE Kodu	05-09	23	35	20	19	46	49	47	33	17	0,6105
	Katsayı	0,1606	0,1350	0,0500	0,0363	0,0353	0,0351	0,0340	0,0119	0,0114	0,0101	
24	NACE Kodu	37-39	24	05-09	35	49	46	20	47	64	25	0,7938
	Katsayı	0,2658	0,2282	0,1011	0,0454	0,0410	0,0235	0,0220	0,0085	0,0079	0,0068	
25	NACE Kodu	24	25	49	46	20	35	47	22	68	64	0,5955
	Katsayı	0,3179	0,0637	0,0338	0,0307	0,0144	0,0137	0,0108	0,0091	0,0086	0,0072	

Sektör		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Toplam
26	NACE Kodu	26	46	27	24	47	20	49	25	28	22	0,6045
	Katsayı	0,2587	0,0638	0,0598	0,0244	0,0211	0,0206	0,0205	0,0185	0,0184	0,0178	
27	NACE Kodu	24	27	46	22	20	49	25	28	47	26	0,7634
	Katsayı	0,2357	0,1155	0,0540	0,0496	0,0432	0,0332	0,0287	0,0272	0,0189	0,0183	
28	NACE Kodu	24	28	46	25	49	29	27	22	47	35	0,6487
	Katsayı	0,2122	0,1037	0,0433	0,0421	0,0388	0,0257	0,0245	0,0186	0,0145	0,0133	
29	NACE Kodu	29	24	28	45	46	22	49	27	25	26	0,7684
	Katsayı	0,2585	0,1347	0,0542	0,0453	0,0417	0,0367	0,0337	0,0266	0,0262	0,0156	
30	NACE Kodu	24	30	25	28	46	22	49	27	20	64	0,5549
	Katsayı	0,1136	0,1083	0,0380	0,0352	0,0297	0,0236	0,0223	0,0177	0,0145	0,0109	
31-32	NACE Kodu	24	16	31-32	46	13-15	20	22	49	25	47	0,6180
	Katsayı	0,0935	0,0934	0,0746	0,0617	0,0524	0,0401	0,0304	0,0251	0,0228	0,0209	
33	NACE Kodu	24	25	27	46	30	28	49	16	26	20	0,4645
	Katsayı	0,0751	0,0386	0,0374	0,0355	0,0273	0,0264	0,0255	0,0250	0,0190	0,0159	

Tablo 189'da kısmî bağlantı katsayıları anlamında, sanayi alt sektörlerinin bir birim üretim için en fazla girdi kullandıkları sektörler (sektörlerarası bağımlılık) ve bu sektörlerden kullandıkları girdilerin oranları görülmektedir. Tabloda ilk sırada sektörlerin NACE kodları yer almakta ("Sektör" sütunu), daha sonrasında ise büyüklük sırasına göre diğer sektörlerden aldıkları girdi oranları ve bu sektörlerin hangileri olduğu (NACE kodlarına göre) görülmektedir.

Buna göre örneğin 10-12 no'lu Gıda, İçecek ve Tütün sektörüne bakılırsa, bu sektörün toplam üretimi içindeki tüm ara girdiler toplamının 0,7002 olduğu (Tablonun "Toplam" sütunu) ve girdi kullanımında ilk sırada da 01 kod numarası ile belirtilen Tarım ve Avcılık ürünleri sektörünün 0,3249'luk bir payla yer aldığı görülmektedir (Tablonun 1 nolu sütunu). Buradan yola çıkarak Türkiye'deki Gıda, İçecek ve Tütün Üretiminin tarımsal faaliyetlere dayandığı ve en önemli girdinin tarımsal faaliyetlerden sağlandığı görülmektedir. Bölgesel planlama ve sektörel gelişme patikalarının belirlenmesinde, bölge coğrafyasının sağladığı hammadde temin koşullarının önemli bir parametre olduğu düşünüldüğünde, belirlenecek üretim deseninin hangi sektörlere ne kadar bağımlı olduğu ve sektörün gerisinde girdi sağlayacak faaliyetlerin yeterli olup olmadığı sorusunun cevabı bu katsayılardan hareketle görülebilmektedir. Diğer bir deyişle, yine örneğin Gıda İçecek ve Tütün Üretimi için gerekli ürünler yöreden temin edilebiliyorsa (yörede yeterli tarımsal faaliyet bulunuyorsa) o yörede kurulacak Gıda İçecek sektörü yatırımları önemli bir avantaj sağlayacak ve hammadde desenine uygun bir yatırım profili belirlenebilecektir. 10-12 no'lu sektörün girdi kullanımında ikinci sırada sektörün kendisi 0,1376 girdi katsayısı ile yer almaktadır. Buradan, sektörün kendi üretiminde en fazla ağırlığa sahip olan tarımsal girdilerden sonra, kendi girdilerini "ara mamul" olarak kullandığını söylemek mümkün görülmektedir. Üçüncü sırada ise görece çok daha düşük olan 0,0531 katsayısı ile 46 kod numaralı Toptan ticaret sektörü gelmektedir.

Aşağıdaki tabloda verilen imalat sanayii sektörleri toplam geri bağlantıları, bu sektör ürünlerinin marjinal gelir (talep) etkisini ifade etmektedir. Diğer bir ifade ile her bir sektör ürününe yönelik olarak talep bir birim arttığında bu talep artışının tetiklediği ilgili sektör üretimindeki değişmenin ve bu gelişme neticesinde de kendisinin ve diğer sektörlerin üretimlerini ne kadar tetikleyeceği görülebilmektedir. Burada tablonun ilk kolonundaki tüm kısmî toplam geri bağlantı katsayılarının birden büyük olduğu göze çarpmaktadır. Bunun nedeni, bağlantı katsayısının tanımı gereği, sektör ürününe olan bir birimlik talep artışı için başlangıçta bu talebi karşılamak amacıyla bir birim üretim artışı gerekeceğidir. Dolayısıyla katsayının "1" lik kısmı direkt olarak nihai talebi karşılamak için gereken üretimi ifade etmektedir.

Tablo 190: İmalat Sanayi Sektörlerinin Kısmî Toplam Geri Bağlantı Katsayıları

Sektör		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Toplam
10-12	NACE Kodu	10-12	01	20	46	49	5-9	35	19	22	47	2,3731
	Katsayı	1,1819	0,4645	0,0912	0,0871	0,0838	0,0572	0,0480	0,0364	0,0313	0,0276	
13-15	NACE Kodu	13-15	20	35	46	01	5-9	49	68	47	19	2,5321
	Katsayı	1,5691	0,2108	0,0864	0,0822	0,0802	0,0700	0,0609	0,0355	0,0271	0,0263	
16	NACE Kodu	16	20	02	35	5-9	46	49	19	17	22	2,3368
	Katsayı	1,2582	0,1942	0,1481	0,1088	0,0782	0,0720	0,0697	0,0313	0,0294	0,0244	
17	NACE Kodu	17	20	49	5-9	35	46	37-39	22	13-15	19	2,5609
	Katsayı	1,3516	0,2595	0,1002	0,0863	0,0825	0,0672	0,0651	0,0560	0,0544	0,0324	
18	NACE Kodu	18	17	20	35	49	5-9	68	46	22	69-70	2,3844
	Katsayı	1,1055	0,3294	0,1849	0,0805	0,0746	0,0627	0,0600	0,0581	0,0371	0,0330	
19	NACE Kodu	19	5-9	49	35	46	20	24	64	52	33	2,4888
	Katsayı	1,0876	0,8687	0,0834	0,0641	0,0460	0,0344	0,0245	0,0207	0,0188	0,0179	
20	NACE Kodu	20	5-9	49	35	46	19	52	22	64	17	2,5769
	Katsayı	1,6643	0,1582	0,0812	0,0741	0,0665	0,0502	0,0421	0,0350	0,0249	0,0247	
21	NACE Kodu	21	20	80-82	46	35	49	5-9	22	13-15	17	2,3131
	Katsayı	1,2140	0,2526	0,0761	0,0719	0,0705	0,0644	0,0601	0,0407	0,0354	0,0324	
22	NACE Kodu	22	20	5-9	35	49	46	19	24	52	68	2,7037
	Katsayı	1,1437	0,6518	0,1081	0,1066	0,0831	0,0739	0,0404	0,0377	0,0299	0,0275	
23	NACE Kodu	23	5-9	35	20	49	19	46	24	64	47	2,3160
	Katsayı	1,1621	0,3053	0,1489	0,0962	0,0848	0,0769	0,0629	0,0292	0,0248	0,0211	
24	NACE Kodu	24	37-39	5-9	35	49	20	46	41-43	19	80-82	2,8001
	Katsayı	1,3206	0,4393	0,2262	0,1519	0,1070	0,0829	0,0556	0,0485	0,0456	0,0336	
25	NACE Kodu	25	24	37-39	5-9	35	49	20	46	19	41-43	2,4919
	Katsayı	1,0767	0,4578	0,1534	0,1120	0,0925	0,0924	0,0692	0,0614	0,0343	0,0237	
26	NACE Kodu	26	46	24	27	20	49	5-9	35	37-39	22	2,4168
	Katsayı	1,3533	0,1108	0,1031	0,0961	0,0901	0,0688	0,0482	0,0451	0,0417	0,0399	

Sektör		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Toplam
27	NACE Kodu	27	24	20	37-39	5-9	49	46	35	22	19	2,9091
	Katsayı	1,1384	0,3881	0,1580	0,1375	0,1212	0,1052	0,0994	0,0897	0,0750	0,0476	
28	NACE Kodu	28	24	37-39	49	5-9	35	46	20	25	29	2,6063
	Katsayı	1,1228	0,3607	0,1232	0,1021	0,0966	0,0876	0,0807	0,0662	0,0603	0,0422	
29	NACE Kodu	29	24	49	37-39	5-9	46	20	28	35	45	2,9977
	Katsayı	1,3610	0,3078	0,1097	0,1076	0,0974	0,0950	0,0944	0,0882	0,0829	0,0717	
30	NACE Kodu	30	24	37-39	20	49	5-9	35	46	25	28	2,3156
	Katsayı	1,1221	0,2214	0,0750	0,0742	0,0690	0,0680	0,0619	0,0606	0,0551	0,0488	
31-32	NACE Kodu	31-32	24	20	16	46	13-15	49	5-9	35	37-39	2,4361
	Katsayı	1,0815	0,1571	0,1447	0,1288	0,0987	0,0935	0,0752	0,0704	0,0624	0,0545	
33	NACE Kodu	33	24	20	5-9	49	46	37-39	35	25	27	2,0905
	Katsayı	1,0099	0,1557	0,0667	0,0664	0,0660	0,0625	0,0552	0,0521	0,0511	0,0490	

Yine, 10-12 no'lu sektörün diğer sektörlerden sağlayacağı toplam girdi oranlarının ne olacağına kısmî katsayılar olarak bakıldığında bu kez ilk sırayı sektörün kendisi (10-12) 1,1819 katsayısı ile almaktadır. Ancak, önceki cümlede de ifade edildiği üzere, bu katsayının bir birimlik bölümü zaten nihai talep artışının karşılanması için gereken üretim artışını ifade ettiği için, en büyük etkilenmenin yine 01 kod numaralı tarım sektöründe olduğu görülmektedir (0,4645 katsayı ile). Burada ilişkinin şöyle düşünülmesi, anlaşılırlık açısından yararlı olacaktır:

İlgili sektörün nihai ürününe talep 1 birim arttı → talebi karşılamak için ilgili sektör üretimi 1 birim arttı → ilgili sektörün diğer sektörlerden girdi kullanımı arttı → doğrudan geri bağlantılı diğer tüm sektörlerin üretimi arttı → diğer sektörlerin kendi üretimleri için kullandıkları ilgili sektör de dahil olmak üzere doğrudan geri bağlantılı tüm sektörlerden girdi talebi arttı → ilgili sektör de dahil olmak üzere girdi tedarikçisi tüm sektörlerin üretimi artan girdi talebini karşılamak için arttı → ilgili sektör dahil olmak üzere tüm sektörlerin girdi kullanımı arttı → ..... → ...

Tabloda 190'da 10-12 no'lu sektör için verilen 2,3731 toplam geri bağlantı katsayısı, yukarıda açıklanan üretim döngüsü neticesinde ekonomideki toplam artışı göstermektedir. Kısmî katsayılar ise, yine bu döngü neticesinde geriye bağlantılı (girdi sağlanan) her sektördeki toplam üretim artışını ifade etmektedir. Bu anlamda, toplam geri bağlantı katsayılarını bir anlamda, *"katma değer yaratma zinciri"* olarak ifade etmek ve sektörlerin diğer sektörleri de tetikleyerek toplam yaratılacak üretimi gösterdiğini söylemek mümkündür.

Aşağıda yer alan tabloda ise tüm sektörlerin ürünlerine nihai talebin 1'er birim arttığı varsayımıyla bu sektörlerin üretimlerinin ne kadar artacağı toplam kısmî ileri bağlantı katsayıları olarak verilmektedir. Tablo 190 ve Tablo 191'in ilk sütunları aynı değerlerden oluşmuştur. Çünkü burada ilgili sektörün nihai talebindeki bir birimlik artışın etkisi görülmektedir (toplam geri bağlantı etkisi ile aynı etki). Ancak, burada toplam geri bağlantıdan farklı olarak tüm sektörlerin ürünlerine aynı anda ve eşit miktarda (bir birim) talep artışı söz konusu olduğundan, sektörlerin ikinci ve sonraki sütunlarında yer alan katsayılar değişmekte, bu kez sektörler sadece diğer sektörlerin üretim artışları neticesindeki talebi karşılamanın yanı sıra, kendi sektörlerinin nihai talep artışını da karşılayacak miktarda (oranda) üretimlerini arttırmak durumunda kalmaktadırlar.

Tablo 191: İmalat Sanayi Sektörlerinin Toplam Kısmî İleri Bağlantı Katsayıları

Sektör		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Toplam
10-12	NACE Kodu	10-12	01	20	46	49	5-9	35	19	22	47	2,3731
	Katsayı	1,1819	0,4645	0,0912	0,0871	0,0838	0,0572	0,0480	0,0364	0,0313	0,0276	
13-15	NACE Kodu	13-15	20	35	46	01	5-9	49	68	47	19	2,5321
	Katsayı	1,5691	0,2108	0,0864	0,0822	0,0802	0,0700	0,0609	0,0355	0,0271	0,0263	
16	NACE Kodu	16	20	02	35	5-9	46	49	19	17	22	2,3368
	Katsayı	1,2582	0,1942	0,1481	0,1088	0,0782	0,0720	0,0697	0,0313	0,0294	0,0244	
17	NACE Kodu	17	20	49	5-9	35	46	37-39	22	13-15	19	2,5609
	Katsayı	1,3516	0,2595	0,1002	0,0863	0,0825	0,0672	0,0651	0,0560	0,0544	0,0324	
18	NACE Kodu	18	17	20	35	49	5-9	68	46	22	69-70	2,3844
	Katsayı	1,1055	0,3294	0,1849	0,0805	0,0746	0,0627	0,0600	0,0581	0,0371	0,0330	
19	NACE Kodu	19	5-9	49	35	46	20	24	64	52	33	2,4888
	Katsayı	1,0876	0,8687	0,0834	0,0641	0,0460	0,0344	0,0245	0,0207	0,0188	0,0179	
20	NACE Kodu	20	5-9	49	35	46	19	52	22	64	17	2,5769
	Katsayı	1,6643	0,1582	0,0812	0,0741	0,0665	0,0502	0,0421	0,0350	0,0249	0,0247	
21	NACE Kodu	21	20	80-82	46	35	49	5-9	22	13-15	17	2,3131
	Katsayı	1,2140	0,2526	0,0761	0,0719	0,0705	0,0644	0,0601	0,0407	0,0354	0,0324	
22	NACE Kodu	22	20	5-9	35	49	46	19	24	52	68	2,7037
	Katsayı	1,1437	0,6518	0,1081	0,1066	0,0831	0,0739	0,0404	0,0377	0,0299	0,0275	
23	NACE Kodu	23	5-9	35	20	49	19	46	24	64	47	2,3160
	Katsayı	1,1621	0,3053	0,1489	0,0962	0,0848	0,0769	0,0629	0,0292	0,0248	0,0211	
24	NACE Kodu	24	37-39	5-9	35	49	20	46	41-43	19	80-82	2,8001
	Katsayı	1,3206	0,4393	0,2262	0,1519	0,1070	0,0829	0,0556	0,0485	0,0456	0,0336	
25	NACE Kodu	25	24	37-39	5-9	35	49	20	46	19	41-43	2,4919
	Katsayı	1,0767	0,4578	0,1534	0,1120	0,0925	0,0924	0,0692	0,0614	0,0343	0,0237	

Sektör		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	Toplam
26	NACE Kodu	26	46	24	27	20	49	5-9	35	37-39	22	2,4168
	Katsayı	1,3533	0,1108	0,1031	0,0961	0,0901	0,0688	0,0482	0,0451	0,0417	0,0399	
27	NACE Kodu	27	24	20	37-39	5-9	49	46	35	22	19	2,9091
	Katsayı	1,1384	0,3881	0,1580	0,1375	0,1212	0,1052	0,0994	0,0897	0,0750	0,0476	
28	NACE Kodu	28	24	37-39	49	5-9	35	46	20	25	29	2,6063
	Katsayı	1,1228	0,3607	0,1232	0,1021	0,0966	0,0876	0,0807	0,0662	0,0603	0,0422	
29	NACE Kodu	29	24	49	37-39	5-9	46	20	28	35	45	2,9977
	Katsayı	1,3610	0,3078	0,1097	0,1076	0,0974	0,0950	0,0944	0,0882	0,0829	0,0717	
30	NACE Kodu	30	24	37-39	20	49	5-9	35	46	25	28	2,3156
	Katsayı	1,1221	0,2214	0,0750	0,0742	0,0690	0,0680	0,0619	0,0606	0,0551	0,0488	
31-32	NACE Kodu	31-32	24	20	16	46	13-15	49	5-9	35	37-39	2,4361
	Katsayı	1,0815	0,1571	0,1447	0,1288	0,0987	0,0935	0,0752	0,0704	0,0624	0,0545	
33	NACE Kodu	33	24	20	5-9	49	46	37-39	35	25	27	2,0905
	Katsayı	1,0099	0,1557	0,0667	0,0664	0,0660	0,0625	0,0552	0,0521	0,0511	0,0490	

Yine 10-12 no'lu sektör için Tablo 191'i yorumlarsak, ilk satır değerinin yorumu, toplam kısmî geri bağlantı ile aynı olacaktır. Ancak, örneğin ikinci sırada yer alan sektöre bakıldığında (0.2445 katsayı ile 55-56 no'lu Konaklama ve yiyecek hizmetleri) talepteki bu sektörler bazında eşit (ama tüm sektörlere yönelik) toplam bir artış sonucunda Konaklama ve yiyecek sektörünün 10-12 no'lu sektörün ürünlerine girdi olarak kullanmak için en yüksek talep gösteren ikinci sektör olduğu anlaşılmaktadır. Gıda, İçecek üretiminin önemli bir bölümünün Otel ve Lokantalarda kullanıldığı ve bu sektörlere temel girdi temin eden sektörün de 10-12 no'lu sektör olduğu ve gelir artışı (tüm sektörlere olan bir birimlik talep artışı anlamında) neticesinde otel ve lokantaların gıda ve içecek satışı artışı düşünüldüğünde; bu sektörlerin de Gıda içecek sektörü için ne kadar önemli bir pazar olduğu da anlaşılmaktadır. İlişkinin daha iyi anlaşılması için bir sıralama yapmak gerekirse:

Tüm sektörlere talep 1 birim arttı → Tüm sektörler bu talebin karşılanması için öncelikle üretimlerini 1 birim arttırdılar → ilgili sektör bu kez sadece kendi sektörünün nihai talep artışından dolayı gerekli olan üretim artışı için değil, diğer sektörlerdeki üretim artışından da kaynaklanan ve bu sektörden sağlanan girdi ihtiyacını (ilgili sektör nihai mamulü, diğer sektörlerin üretimi için aynı zamanda bir ara girdidir) karşılamak için de gerekli miktarda (oranda) üretimini arttırdı → ilgili sektörün artan üretimi nedeniyle girdi ihtiyacı arttığından, kendisine girdi sağlayan diğer sektör üretimleri arttı → diğer sektörlerin uyarılmış bu üretim artışı nedeniyle ilgili sektöre ara talepleri arttı → ilgili sektör üretimi, artan bu ara talep ihtiyacını karşılamak için arttı → .... →...

şeklindeki bir döngü neticesinde sektörün toplam ileri bağlantı katsayısının ne olduğu belirlenmektedir.

Raporda I/O analizinin yer almasının temel nedeni, sektörlerin karşılıklı etkileşimlerini ve düzeylerini belirlemenin yansıra, nihai olarak Hatay için önerilecek yatırım konularında hesaplanacak bağlantı katsayılarının sıralamasının da bir değerlendirme ekseni olarak dikkate alınabilmesini sağlamaktır. Bu cümleden olmak üzere, Hatay ili için önerilecek yatırım konularında imalat sanayi alt sektörlerinin bağlantı katsayılarının büyüklüklerinin belirlenmesi ve bu değerlere göre sektörlerin kendi aralarında sıralanması, etkileşimde bulunma gücü yüksek olan sektörlerin ön planda incelenebilmesine olanak sağlayacaktır. Bu amaçla son olarak Tablo 192'de sadece imalat sanayi alt sektörleri için hesaplanan bağlantı katsayıları verilmektedir.

Tablo 192: İmalat Sanayi Sektörlerinin Bağlantı Katsayıları

NACE-2 Kod	Sektör Adı	DGB	TGB	DİB	TİB
10-12	Gıda, içecekler ve tütün	0,7002	2,3731	0,2919	2,0863
13-15	Tekstil, giyim eşyası, deri	0,6542	2,5321	0,3802	2,3811
16	Kereste, ağaç	0,6366	2,3368	0,8761	1,648
17	Kağıt ve kağıt	0,6721	2,5609	0,7062	2,6122
18	Basım ve kayıt hizmetleri	0,6047	2,3844	1,0339	1,8008
19	Kok ve rafine petrol	0,8138	2,4888	0,7511	3,5274
20	Kimyasallar ve kimyasal	0,6735	2,5769	0,8127	5,9004
21	Temel eczacılık	0,6025	2,3131	0,2841	1,3413
22	Kauçuk ve plastik	0,7014	2,7037	0,6398	2,2371
23	Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	0,6105	2,316	0,8096	1,867
24	Ana metaller	0,7938	2,8001	0,6623	4,4981
25	Fabrikasyon metal ürünler, makine ve ekipmanlar hariç	0,5955	2,4919	0,4964	1,841
26	Bilgisayarlar ile elektronik ve optik	0,6045	2,4168	0,2522	1,7866
27	Elektrikli teçhizat	0,7634	2,9091	0,3717	1,8739
28	Başka yerde sınıflandırılmamış makine ve ekipmanlar	0,6487	2,6063	0,2011	1,6297
29	Motorlu kara taşıtları	0,7684	2,9977	0,2294	1,6751
30	Diğer ulaşım araçları	0,5549	2,3156	0,1153	1,2061
31-32	Mobilya	0,618	2,4361	0,1947	1,2704
33	Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	0,4645	2,0905	0,626	1,5673

DGB: Doğrudan Geri Bağlantı, TGB: Toplam Geri Bağlantı, DİB: Doğrudan İleri Bağlantı, TİB: Toplam İleri Bağlantı
Not: Tabloda her bir kriter bazında en yüksek değerler kutu içinde belirtilmiştir.

Sonuç olarak, sektörlerin kümelenme özellikleri ve performansları yeni yatırımlar için çok önemli kriterler olduğu açıksa da, daha orta ve uzun vadede ve bölgesel kalkınma perspektifinden bakıldığında üretim yapısı ve sektörler arası etkileşim faktörlerinin de en az bu kriterler kadar belirleyici olduğu düşünülmektedir. İlde/bölgede katma değer yaratılması ya da mevcut katma değer yapısının yükseltilmesi düşünüldüğünde, "katma değer" kavramına daha geniş bir perspektifle bakılması kaçınılmaz olacaktır. Dar anlamda bakıldığında, üretim faktörlerine ödenen tutarı ifade eden katma değer kavramını, geniş anlamda sektördeki bir birim üretim neticesinde ekonomide yaratılan toplam ek hasıla olarak (başlangıçta var olmayan ancak belli bir sektörün üretimindeki artış neticesinde ortaya çıkan değer) olarak düşünürsek, sektörel katma değer yaratma kapasitesinin, ekonomik büyümeye ve üretim artışına hızlandıran mekanizması ile taşınmasını ifade edecek değişken, Toplam Geri Bağlantı Katsayısı (TGBK) olacaktır. Elbette, burada Toplam Geri Bağlantı Katsayısının ifade

ettiği büyüklüğün ulusal gelir hesaplarında kullanılan anlamda bir "katma değer" olmadığı, dolayısıyla da ortaya çıkan üretim artışının aynı miktarda bir ulusal hasıla yaratılması demek olmadığı belirtilmelidir. Ancak, TGBK yardımıyla ekonomide canlandırmanın hangi sektörlerde başlatılabileceği (hangi sektör üretimine öncelik verilirse hızlandıran mekanizmasının daha etkin çalışabileceği) ve yörenin demografik, lojistik, hammadde (geniş anlamda tüm üretim girdileri) temini, ekonomik gelişmişlik düzeyi gibi faktörler de dikkate alınarak hangi sektörlerin "öncü sektör" olabilme potansiyeline daha fazla sahip olduğu görülebilecektir. Bunun yanı sıra, herhangi bir sektörün "öncü sektör" olarak seçilmesi durumunda da (kısmî TGBK kullanılarak) bu sektöre girdi sağlayan sektörlerin mevcut olup olmadığı, mevcutsa etkin çalışması için gerekli tüm etkenlerin varlığı araştırılarak gelecek dönem üretim deseni hakkında karar vermek ve önlem almak mümkün olabilecektir.

Diğer önemli ve dikkate alınması gereken katsayı da Toplam İleri Bağlantı Katsayısı (TİBK)'dır. Bu katsayının yüksekliği de, sektörün önemli bir "tedarikçi" sektör olduğunu, diğer sektörlere önemli oranda girdi temin ettiğini göstermektedir. Kısmî TİBK'den çok sayıda sektöre girdi tedarik edildiğinin görülmesi halinde de, girdi temin eden sektörlerin üretimlerini devam ettirebilmesi açısından, ilgili sektörün bir anlamda "vazgeçilmez ve üretimini mutlaka devam ettirmesi gereken" sektör olduğu anlaşılacaktır.

Yöresel bazda üretim konularının belirlenmesi anlamında, bilhassa emek faktörüne doğrudan bir gelir transferi amaçlı düzenlenecek politikalarda sektörel katma değer paylarının, belli bir sektörün üretimi baz alınarak bu sektörün bağlantılı olduğu sektörlerin hangileri olduğunun ve mevcut/gelecek dönem kapasitelerinin ve üretim kalitesinin yeterli olup olmadığının belirlenmesi anlamında Doğrudan Geri Bağlantı Katsayılarının; bölgesel üretimi en çoklamak ve mümkün olduğunca daha fazla sektörü kapsayacak toptan bir ekonomik kalkınma tercihlerinde Toplam Geri Bağlantı Katsayılarının, sektörel üretimin ağırlıklı olarak kimler (nihai tüketici ya da diğer sektörler) tarafından kullanıldığını görebilmek ve buna göre satış, pazarlama ve dağıtım kanallarının geliştirilmesi, reklam ve tutundurma faaliyetlerinin tasarlanması anlamında Doğrudan İleri Bağlantı katsayılarının, ekonomik canlanma neticesinde toplam gelirde meydana gelecek bir birimlik artış neticesinde (ya da nihai tüketicilere yapılacak ek bir gelir transferi neticesinde) hangi sektörlerde ne büyüklükte bir üretim artışı olabileceğini kestirmek anlamında da Toplam İleri Bağlantı Katsayılarının kullanılması karar verme ve tercih belirtme anlamında yararlı olabilecektir.

9.2.3.2. Önerilen Yatırım Konularının Belirlenmesinde Girdi-Çıktı Analizi Yaklaşımı

Hatay ili için gerçekleştirilen bu çalışmada sektörlerin daha detaylı olarak incelenebilmesini sağlamak açısından TÜİK'ten elde edilen 64 sektörlü girdi-çıktı tablosu üzerinden hesaplamalar ve değerlendirmeler yapılacaktır. İmalat sanayii sektörlerinin geriye doğru bağlantılarının toplam üretime etkisini vurgulayan toplam geri bağlantı katsayıları ile ileri doğru bağlantılarının toplam üretime etkisini vurgulayan toplam ileri bağlantı katsayılarının büyüklüğüne göre imalat sanayi sektörleri sınıflandırılarak, en yüksek 1/3'lük gruba giren sektörler belirlenmiştir. Bu sektörler değerlendirmeye alınacak imalat sanayi yatırım konularının irdeleneceği tabloda "TGB" ve "TİB" rumuzu ile ifade edilerek, yatırım konusu seçiminde il ekonomisinde daha yüksek üretim artışı sağlama potansiyeli olan sektörler de belirlenmiş olacaktır. Raporun ileriki bölümlerinde Hatay ili için önerilen yatırım konularının bazıları örnek olarak seçilerek bu yatırım konularının kısmî bağlantı katsayıları sayesinde diğer sektörlerle etkileşimleri, bu yatırım konuları için önemli sektör analizi ve belirlenen senaryolar üzerinden bir etki analizi de gerçekleştirilmiştir.

İzleyen tabloda 2012 yılı Girdi/Çıktı tablosunda yer alan 19 adet imalat sanayi sektörü toplam geri bağlantı ve toplam ileri bağlantı katsayılarının büyüklüğüne göre (büyükten küçüğe) sıralanarak ilk 1/3'lük grupta 7 sektör ve ikinci ve üçüncü 1/3'lük grupta 6'şar sektör yer alacak şekilde üç gruba bölünmüştür.

Tablo 193: İmalat Sanayi Sektörlerinin Toplam Geri ve İleri Bağlantı Katsayıları ve Grupları

	Sektörler	TGB	Sektörler	TİB
1	29-Motorlu kara taşıtları	2,998	20-Kimyasallar ve kimyasal ürünler	5,900
2	27-Elektrikli teçhizat	2,909	24-Ana metaller	4,498
3	24-Ana metaller	2,800	19-Kok ve rafine petrol ürünleri	3,527
4	22-Kauçuk ve plastik ürünler	2,704	17-Kağıt ve kağıt ürünleri	2,612
5	28-Makina ve ekipmanlar	2,606	13-15-Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	2,381
6	20-Kimyasallar ve kimyasal ürünler	2,577	22-Kauçuk ve plastik ürünler	2,237
7	17-Kağıt ve kağıt ürünleri	2,561	10-12-Gıda, içecekler ve tütün ürünleri	2,086
8	13-15-Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler	2,532	27-Elektrikli teçhizat	1,874
9	25-Fabrikasyon metal ürünler	2,492	23-Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	1,867
10	19-Kok ve rafine petrol ürünleri	2,489	25-Fabrikasyon metal ürünler	1,841
11	31-32-Mobilya ve diğer mamul eşyalar	2,436	18-Basım ve kayıt hizmetleri	1,801
12	26-Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	2,417	26-Bilgisayarlar ile elektronik ve optik ürünler	1,787
13	18-Basım ve kayıt hizmetleri	2,384	29-Motorlu kara taşıtları	1,675
14	10-12-Gıda, içecekler ve tütün ürünleri	2,373	16-Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri	1,648
15	16-Kereste, ağaç ürünleri ve mantar ürünleri	2,337	28-Makina ve ekipmanlar	1,630
16	23-Diğer metalik olmayan mineral ürünleri	2,316	33-Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	1,567
17	30-Diğer ulaşım araçları	2,316	21-Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	1,341
18	21-Temel eczacılık ürünleri ve müstahzarları	2,313	31-32-Mobilya ve diğer mamul eşyalar	1,270
19	33-Makine ve ekipmanların kurulumu ve onarımı	2,090	30-Diğer ulaşım araçları	1,206

Değerlendirmeye alınacak imalat sanayi yatırım konularının belirlenmesinde kullanılmak üzere, *toplam geri bağlantı katsayısı en yüksek* (ilk 1/3'lük grupta yer alan) 29-motorlu kara taşıtları, 27-elektrikli teçhizat, 24-ana metaller, 22-kauçuk ve plastik, 28-makina ve ekipmanlar, 20-kimyasallar ve kimyasal ürünler ve 17-kağıt ve kağıt ürünleri sektörleri, *toplam ileri bağlantı katsayısı en yüksek* olanlar ise 20-Kimyasallar ve kimyasal ürünler, 24-Ana metaller, 19-Kok ve rafine petrol ürünleri, 17-Kağıt ve kağıt ürünleri, 13-15-Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler, 22-Kauçuk ve plastik ürünler ve 10-12-Gıda, içecekler ve tütün ürünleri sektörleri, toplam ileri bağlantısı en yüksek sektörler ise 20-Kimyasallar ve kimyasal ürünler, 24-Ana metaller, 19-Kok ve rafine petrol ürünleri, 17-Kağıt ve kağıt ürünleri, 13-15-Tekstil, giyim eşyası, deri ve ilgili ürünler, 22-Kauçuk ve plastik ürünler ve 10-12-Gıda, içecekler ve tütün ürünleri sektörleridir.

9.2.4. Kümelenme Analizi Neticesinde İmalat Sanayinde Öne Çıkan Sektörler

Çalışmanın *"Hatay İmalat Sanayi Yoğunlaşması ve Kümelenmesi"* başlıklı Sanayi Sektörü bölümünde NACE Rev. 2 sınıflamasına göre 3'lü digitte Hatay'da kümelenme özelliği gösteren sektörler, olgun küme, potansiyel küme ve aday küme olarak belirlenmişti. Buna göre Hatay için imalat sanayinde kümelenme gösteren sektörler aşağıda sıralanmaktadır.

Hatay ili için imalat sanayinde kümelenme gösteren sektörler;

İşyeri Kriterine Göre

Olgun küme

152 Ayakkabı, bot, terlik vb. imalatı

161 Ağaçların biçilmesi ve planyalanması

162 Ağaç, mantar, kamış ve örgü malzeme ürünü imalatı

236 Beton, çimento ve alçıdan yapılmış eşyaların imalatı

241 Ana demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatı

259 Diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı

310 Mobilya imalatı

Potansiyel küme

191 Kok fırını ürünlerinin imalatı

203 Boya, vernik ve benzeri kaplayıcı maddeler ile matbaa mürekkebi ve macun imalatı

204 Sabun ve deterjan, temizlik ve parlatıcı maddeleri; parfüm; kozmetik ve tuvalet malzemeleri imalatı

222 Plastik ürünlerin imalatı

233 Kilden inşaat malzemeleri imalatı

237 Taş ve mermerin kesilmesi, şekil verilmesi ve bitirilmesi

242 Çelikten tüpler, borular, içi boş profiller ve benzeri bağlantı parçalarının imalatı

251 Metal yapı malzemeleri imalatı

256 Metallerin işlenmesi ve kaplanması; makinede işleme

266 Işınlama, elektro medikal ve elektro terapi ile ilgili cihazların imalatı

282 Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı

292 Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı

302 Demir yolu lokomotifleri ve vagonlarının imalatı

309 Başka yerde sınıflandırılmamış ulaşım araçlarının imalatı

331 Fabrikasyon metal ürünlerin, makinelerin ve ekipmanların onarımı

Aday küme

110 İçeceklerin imalatı

141 Kürk hariç, giyim eşyası imalatı

181 Basım ve basım ile ilgili hizmet faaliyetleri

205 Diğer kimyasal ürünlerin imalatı

263 İletişim ekipmanlarının imalatı

264 Tüketici elektroniği ürünlerinin imalatı

332 Sanayi makine ve ekipmanlarının kurulumu

İstihdam Kriterine Göre

Olgun küme

162 Ağaç, mantar, kamış ve örgü malzeme ürünü imalatı

236 Beton, çimento ve alçıdan yapılmış eşyaların imalatı

241 Ana demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatı

242 Çelikten tüpler, borular, içi boş profiller ve benzeri bağlantı parçalarının imalatı

282 Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı

Potansiyel küme

161 Ağaçların biçilmesi ve planyalanması

191 Kok fırını ürünlerinin imalatı

243 Çeliğin ilk işlenmesinde elde edilen diğer ürünlerin imalatı

256 Metallerin işlenmesi ve kaplanması; makinede işleme

259 Diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı

266 Işınlama, elektro medikal ve elektro terapi ile ilgili cihazların imalatı

292 Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı

302 Demir yolu lokomotifleri ve vagonlarının imalatı

331 Fabrikasyon metal ürünlerin, makinelerin ve ekipmanların onarımı

Aday küme

132 Dokuma

141 Kürk hariç, giyim eşyası imalatı

192 Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı

222 Plastik ürünlerin imalatı

233 Kilden inşaat malzemeleri imalatı

251 Metal yapı malzemeleri imalatı

293 Motorlu kara taşıtları için parça ve aksesuar imalatı

310 Mobilya imalatı

9.2.5. Sektörel Bazda Potansiyel Yatırım Konuları

Hatay için potansiyel faaliyet alanları belirlenirken, yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişmenin sağlanmasına özen gösterilmiş, bölgedeki mevcut potansiyel göz önünde tutulmuştur. Tarım, hayvancılık, orman varlığı, turizm ve enerji kaynaklarından oluşan doğal kaynak potansiyeli, öncelikle ve kolaylıkla değerlendirilebilecek kaynakları oluşturur. Bölgedeki mevcut kaynakların öncelikle değerlendirilmesi, yaratılan katma değerin de önemli bir kısmının bölgede kalmasını sağlayacağı gibi, aynı zamanda sermaye birikiminin hızlı bir şekilde gelişmesini sağlayacaktır. Orta ve uzun dönemde sermaye birikiminde sağlanan bu gelişmeler sektörel bağlantılar da dikkate alınarak, yeni sanayilerin gelişmesi açısından bir kaynak transferinin gerçekleşmesini de sağlayacaktır. İl ekonomisinde tarım sektörü ile birlikte turizm sektörünün ağırlığı da dikkate alındığında, doğal kaynak potansiyeline öncelik verilmesinin gerekliliği çok açıktır.

Hatay doğal kaynak potansiyelinin değerlendirilmesi yanında özellikle yurtiçi talebi ve ihracatı karşılamaya yönelik olarak, gelecek vaat eden belli yatırımların yapılması da bölge sanayisi açısından önem arz etmektedir. Hatay'ın bir sınır şehri olduğu dikkate alınırsa dış ticaretin önemi daha da artmaktadır. İldeki organize sanayi bölgelerinde yer alması düşünülen bu yatırım konularının kümelenme çalışmaları kapsamında değerlendirilmesi, hem yatırımların verimliliği hem de teşvik uygulamalarından daha fazla yararlanılması bakımından önemlidir. Bu noktada "leçelik alanlarda"Hatay Enerji İhtisas OSB'nin kurulması, Hatay'ın ve bölgenin gelişmesine çok önemli bir katkı sağlayacaktır.

Üretim ve tüketim ağlarının buluşmasını sağlayan ve bu bağlamda gerek tarım ve hayvancılık sektörü gerekse imalat sanayi ve diğer sektörlerin hızlı ve sağlıklı gelişmesini sağlayan lojistik sektörü de TR63 Bölgesi için önem arz eden sektördür. Hatay'ın coğrafi konumu, iç ve dış ticaret sektöründeki canlılık dikkate alındığında, önemi daha çok artan lojistik sektörü, Bölge'nin mevcut durumu ve potansiyel durumu dikkate alındığında, yatırım yapılabilecek alanlardan birini oluşturmaktadır.

Hatay için yatırım konusu önerisinde bulunurken, ürün sınıflaması yerine faaliyet sınıflaması kullanılmıştır. Faaliyet sınıflamaları ekonomik alanda faaliyet gösteren tüm istatistiki birimler ile ilgili verileri mümkün olduğunca homojen kategorilere ayıran ve sunumunu sağlayan, birimlerin ana faaliyetlerini belirleyen ve uluslararası veri karşılaştırmasına imkan sağlayan sınıflamalardır. Bu çalışmada yatırım konusu önerilerinde, Avrupa Birliği ülkeleri tarafından ISIC sınıflamasından türetilen ve üye ülkelerde zorunlu olarak kullanılan ekonomik faaliyet sınıflaması NACE Revize 2 kullanılmıştır.

Hatay ili için önerilen yatırım konuları; üçlü düzeyde sektörlerin genel performansı, kümelenme, yatırım eğilimleri, sektörler arası etkileşim katsayılarının büyüklüğü, ikili düzeyde yapılan genel performans eğilimi ve sektörün ilde teşvik edilip edilmediğinden hareketle belirlenecektir. İmalat sanayi için değerlendirmeye alınacak yatırım konuları belirlenirken; öncelikle 3'lü düzeyde genel performans analizi sonuçlarından yararlanılmıştır. Bu amaçla, 2011-2016 dönemi kapsamında sektörler 6 kriter bazında (Üretim Endeksi, KKO, İhracat, RCA, İstihdam ve Verimlilik Endeksi) genel performanslarına göre sıralamaya tabi tutulmuştur. Değerlendirmeye alınan üçlü düzeydeki toplam 91 sektör 31, 30 ve 30'luk 3 gruba bölünmüştür. Birinci grup yüksek performans (A grubu); ikinci grup orta performans (B grubu); üçüncü grup ise düşük performansa (C grubu) sahip sektörleri ifade etmektedir. Gerek ilk 31'lik grupta yer alan sektörler gerekse diğer gruplarda yer alan sektörler, çalışmanın genelinde dikkate alınan tüm analizlerle (2'li düzeyde 8 kritere göre performans sıralaması, girdi çıktı tablolarından hesaplanan toplam geri bağlantı katsayıları, sektörel yoğunlaşma, kümelenme düzeyleri ve yatırım eğilimleri) birleştirmek/bağdaştırmak ve değerlendirmek amacıyla, yukarıda sayılan analizler ve sektörel değerlendirmeler kapsamında ayrıca tekrar irdelenmiştir.

İkili düzeyde 23 sektör için yapılan performans değerlemesi neticesinde sektörleri ilk sekizde yer alanlar, ikinci sekizde yer alanlar ve son yedi sektör olarak sıralandırarak, ilk grupta yer alan sektörlerin (ilk sekiz sektörün) genel performans nedeniyle rekabetçi avantaja sahip oldukları söylenebilir. Bu ilk sekiz sektörün genel performans bakımından sağladıkları bu avantaj, üçlü digitte alt sektörler bazında yapılacak değerlemede bir gösterge olarak kullanılacaktır. Bu yaklaşımın geliştirilmesinin temel nedeni de; "iyi sektörde kötü alt faaliyet alanı" (ya da tersi) durumunun her zaman karşılaşılabilecek bir durum olmasıdır. Bu kaygıdan hareketle iyi performans gösteren bir sektörün ana sektörünün durumu da belirlenerek, bu ana sektörün de iyi performansa sahip olup olmadığının belirlenmesi amacı güdülmüştür. Bu yaklaşımı şu şekilde özetlemek mümkündür: Genel olarak yörede önerilecek yatırım konularının belirlenmesinde önceliğin sektörel performansa ait olması gerektiği düşünülmektedir.

Sektörel yatırım konularının belirlenmesinde yalnızca performansın yeterli bir ölçüt olmayacağından hareketle, raporun çeşitli bölümlerinde sektörel bazda yapılan diğer analizlerle de bu belirlemenin daha sağlıklı olabilmesini teminen, sektörel karakteristikleri yansıtan diğer faktörler de dikkate alınmıştır. Bu anlamda 64 sektörlü Girdi-Çıktı tablosundan, imalat sanayi alt sektörleri için Toplam Geri Bağlantı katsayıları da büyükten küçüğe doğru sıralanarak, sektörlerin birbirlerini ve ekonominin tamamını etkileme güçleri de sınıflandırılmıştır. 2'li düzey bazında, 19 imalat sanayi alt sektörü için toplam geri bağlantı (TGB) katsayısının büyüklüğüne göre yapılan sıralamada ilk 7 sektör içinde yer alarak ekonomik faaliyetleri en fazla etkileme gücüne sahip olan sektörler belirlenmiştir. Bu sayede, sektörler arası etkileşimi temsil eden bu katsayı kullanılarak önerilecek yatırım konularının etkileşim derecesi de dikkate alınmıştır.

Bölgede mevcut yatırım eğilimleri ve bölgedeki imalat sanayi yatırımlarının kümelenme özellikleri de yatırım konularının belirlenmesinde bir kriter olarak dikkate alınmış olup; olgun küme, aday küme ya da potansiyel küme özelliği gösteren sektörler belirlenerek bu kümelenme durumları da analize dahil edilmiştir. Benzer şekilde, yöredeki yatırım trendlerini ve yatırımcı tercihlerini gösteren bölge imalat sanayindeki yatırımlar Türkiye ile karşılaştırılarak, mevcut durumdaki yatırımcı davranış kalıpları da incelenmiştir.

Üçlü düzeydeki sektörel performans analizine göre gruplandırılan sektörlerin, 2'li genel performansı, Input/Output analizinden hareketle toplam geri bağlantı katsayısı, yatırım eğilimi ve kümelenme analizi sonuçları aşağıdaki tablolarda topluaştırılmıştır.

Tablo gösteriminde kolaylık olması için tablolarda yer alan kısaltmalar ve ifadeler şöyle açıklanabilir: Üçlü bazda sıralanmış faaliyet konularının yanında yer alan "GP" ifadesi bu sektörün ikili ana sektörünün performans sıralamasında ilk sekiz sektör içinde yer aldığını, "TGB" ifadesi, yine üçlü ana sektörün toplam geri bağlantı katsayısı açısından yapılan sıralamada ilk 7 sektör içinde yer aldığını göstermektedir. İlin sektörel yatırım eğilimlerinin bulunmasında 2001-2017 (Ekim dahil) dönemi toplamı için alınan teşviklerin sabit yatırım tutarları üzerinden hesaplanan sektörel payların, aynı sektörün Türkiye payından farkı alınarak bulunan yatırım eğilimi sıralaması kullanılmıştır. Burada, ilde ilgili sektör payı, Türkiye'nin payından büyük ya da eşitse o sektörde İl için yatırım eğiliminin yüksek olduğu varsayılmış ve tablolara "I" ifadesi yazılmıştır. Üçlü sektörler bazında yapılan kümelenme analizi neticesinde; "OK" ifadesi ana sektörün olgun küme (üç yıldız), "PK" ifadesi potansiyel küme (iki yıldız), "AK" ifadesi ise aday küme (tek yıldız) özelliğini gösterdiğini belirtmektedir. Kümelenme analizi hem işyeri sayısı hem de istihdam verileri kullanılarak yapılmış olmasına karşın, tablolarda istihdam kriterine göre hesaplanan kümelenme nitelikleri, daha belirleyici olduğu varsayılarak dikkate alınmıştır. Son sütunda yer alan ifadeler ise bu faaliyet konusunun kuruluş yeri faktörleri açısından değerlendirilmeye alınıp alınmadığını, eğer alındıysa hangi kriterlere göre alındığını ifade etmektedir. Örneğin; "GP,TGB,OK,I" ifadesi, faaliyet konusunun sırasıyla ikili sektörün genel performansı, toplam geri bağlantısının yüksekliği, olgun küme olduğu ve yatırım eğilimi açısından da üst sıralarda yer aldığı için kuruluş yeri faktörleri açısından değerlendirmeye alınacağını ifade etmektedir. Sektör buradaki dört kriterden herhangi bir kombinasyon nedeniyle [genel performans, toplam geri bağlantı, yatırım eğilimi ve kümelenme düzeyi] değerlendirmeye alınacaksa bunun hangi kriter/kriterler nedeniyle yapıldığı da ["GP, I" ya da "OK" gibi] belirtilmiştir. Bunun yanısıra uzman görüşü tabloya yansıtılarak bazı sektörler seçme kriterleri bazında uygun görünse de değerlendirmeye alınmamış ya da kriterler bazında gerekli koşulları sağlamayan bazı faaliyet alanları da yöre için uygun olacağı düşünülerek kuruluş yeri faktörlerine göre potansiyel yatırım alanlarının değerlendirilmesi aşamasına alınmıştır.

Tablo 194: Hatay İli İçin İmalat Sanayi Kapsamında Analize Tabi Tutulan Sektörlerin (3'lü Düzey) Genel Performans Açısından Sıralanması ve Değerlendirmesi

Grubu	NACE Rev 2 Kodu ve Sektör Adı	İkili Düzey Performans Analizi	I/O Analizi	Kümelenme Analizi	Yatırım Eğilimi Analizi	Değerlendirmeye Alma Durumu
A GRUBU	265-Ölçme, Test ve Seyrüsefer Amaçlı Alet ve Cihazlar ile Saat İmalatı	GP				GP
	120-Tütün Ürünleri İmalatı	GP				Alınmadı
	275-Ev Aletleri İmalatı	GP	TGB			GP, TGB
	102-Balık, Kabuklu Deniz Hayvanları ve Yumuşakçaların İşlenmesi ve Saklanması					Uzman Görüşü
	234-Diğer Porselen ve Seramik Ürünlerin İmalatı					Uzman Görüşü
	172-Kâğıt ve Mukavva Ürünleri İmalatı	GP	TGB			Alınmadı
	304-Askeri Savaş Araçlarının İmalatı					Alınmadı
	109-Hazır Hayvan Yemleri İmalatı					Alınmadı
	293-Motorlu Kara Taşıtları İçin Parça ve Aksesuar İmalatı	GP	TGB	AK		Alınmadı
	281-Genel Amaçlı Makinelerin İmalatı		TGB			Alınmadı
	143-Örme (Trikotaj) ve Tığ İşi (Kroşe) Ürünlerin İmalatı	GP				GB
	292-Motorlu Kara Taşıtları Karoseri (Kaporta) İmalatı; Treyler (Römork)	GP	TGB			GP, TGB
	105-Süt Ürünleri İmalatı			PK		PK, Uzman Görüşü
	259-Diğer Fabrikasyon Metal Ürünlerin İmalatı			PK	I	PK, I
	325-Tıbbi ve Dişçilik ile İlgili Araç ve Gereçlerin İmalatı					Uzman Görüşü
	291-Motorlu Kara Taşıtlarının İmalatı	GP	TGB			GP, TGB
	101-Etin İşlenmesi ve Saklanması ile Et Ürünlerinin İmalatı					Uzman Görüşü
	171-Kâğıt Hamuru, Kâğıt ve Mukavva İmalatı	GP	TGB			Alınmadı
	139-Diğer Tekstil Ürünlerinin İmalatı	GP				GB
	273-Kablolamada Kullanılan Teller ve Kablolar ile Gereçlerin İmalatı	GP	TGB			Alınmadı
	233-Kilden İnşaat Malzemeleri İmalatı			AK	I	AK, I
	107-Fırın ve Unlu Mamuller İmalatı					Uzman Görüşü
	272-Akümülatör ve Pil İmalatı	GP	TGB			GP, TGB
	303-Hava Taşıtları ve Uzay Araçları ile Bunlarla İlgili Makinelerin İmalatı					Alınmadı
	231-Cam ve Cam Ürünleri İmalatı					Alınmadı
	283-Tarım ve Ormancılık Makinelerinin İmalatı		TGB			TGB
	141-Kürk Hariç, Giyim Eşyası İmalatı	GP		AK		GB, AK
	267-Optik Aletlerin ve Fotografik Ekipmanların İmalatı	GP				Alınmadı
	284-Metal İşleme Makineleri ve Takım Tezgâhları İmalatı		TGB			Alınmadı
	244-Değerli Ana Metaller ve Diğer Demir Dışı Metallerin İmalatı		TGB			TGB
	132-Dokuma	GP		AK		Alınmadı

Not: GP: Genel Performans; TGB: Toplam Geri Bağlantı; OK: Olgun Küme, AK: Aday Küme; PK: Potansiyel Küme; I: Yatırım

Grubu	NACE Rev 2 Kodu ve Sektör Adı	İkili Düzey Performans Analizi	I/O Analizi	Kümelenme Analizi	Yatırım Eğilimi Analizi	Değerlendirmeye Alma Durumu
B GRUBU	310-Mobilya İmalatı	GP		AK		GP, AK
	106-Öğütülmüş Tahıl Ürünleri, Nişasta ve Nişastalı Ürünlerin İmalatı					Alınmadı
	264-Tüketici Elektroniği Ürünlerinin İmalatı	GP				GP
	235-Çimento, Kireç ve Alçı İmalatı				I	Alınmadı
	131-Tekstil Elyafının Hazırlanması ve Bükülmesi	GP				GB
	222-Plastik Ürünlerin İmalatı		TGB	AK		TGB, AK
	205-Diğer Kimyasal Ürünlerin İmalatı		TGB			Alınmadı
	266-Işınlama, Elektro Medikal ve Elektro Terapi ile İlgili Cihazların İmalatı	GP		PK		GP, PK
	162-Ağaç, Mantar, Kamış ve Örgü Malzeme Ürünü İmalatı			OK		OK
	202-Haşere İlaçları ve Diğer Zirai-Kimyasal Ürünlerin İmalatı		TGB			Alınmadı
	243-Çeliğin İlk İşlenmesinde Elde Edilen Diğer Ürünlerin İmalatı		TGB	PK	I	Alınmadı
	263-İletişim Ekipmanlarının İmalatı	GP				Alınmadı
	251-Metal Yapı Malzemeleri İmalatı			AK	I	Alınmadı
	271-Elektrik Motoru, Jeneratör, Transformatör ile Elektrik Dağıtım ve Kontrol Cihazları	GP	TGB			Alınmadı
	201-Temel Kimyasal Mad., Kimyasal Gübre ve Azot Bileşikleri, Birincil Formda Plastik ve Sen. Kauçuk İm.		TGB			Alınmadı
	324-Oyun ve Oyuncak İmalatı					Uzman Görüşü
	257-Çatal-Bıçak Takımı ve Diğer Kesici Aletler ile El Aletleri ve Genel Hırdavat				I	I
	221-Kauçuk Ürünlerin İmalatı		TGB			TGB
	236-Beton, Çimento ve Alçıdan Yapılmış Eşyaların İmalatı			OK	I	OK,I
	204-Sabun ve Deterjan, Temizlik ve Parlatıcı Maddeleri; Parfüm; Kozmetik ve Tuvalet Malzemeleri İmalatı		TGB			TGB
	262-Bilgisayar ve Bilgisayar Çevre Birimleri İmalatı	GP				Alınmadı
	274-Elektrikli Aydınlatma Ekipmanlarının İmalatı	GP	TGB			Alınmadı
	108-Diğer Gıda Maddelerinin İmalatı					Uzman Görüşü
	212-Eczacılığa İlişkin İlaçların İmalatı					Uzman Görüşü
	192-Rafine Edilmiş Petrol Ürünleri İmalatı			AK		Alınmadı
	242-Çelikten Tüpler, Borular, İçi Boş Profiller ve Benzeri Bağlantı Parçaları		TGB	OK	I	Alınmadı
	261-Elektronik Bileşenlerin ve Devre Kartlarının İmalatı	GP				Alınmadı
	252-Metal Tank, Rezervuar ve Muhafaza Kapları İmalatı				I	I
	203-Boya, Vernik ve Benzeri Kaplayıcı Maddeler ile Matbaa Mürekkebi ve Macun		TGB			Alınmadı
	301-Gemi ve Tekne Yapımı					Uzman Görüşü

Not: GP: Genel Performans; TGB: Toplam Geri Bağlantı; OK: Olgun Küme, AK: Aday Küme; PK: Potansiyel Küme; I: Yatırım

Grubu	NACE Rev 2 Kodu ve Sektör Adı	İkili Düzey Performans Analizi	I/O Analizi	Kümelenme Analizi	Yatırım Eğilimi Analizi	Değerlendirmeye Alma Durumu
C GRUBU	103-Sebze ve Meyvelerin İşlenmesi ve Saklanması					Uzman Görüşü
	254-Silah ve Mühimmat (Cephane) İmalatı					Uzman Görüşü
	232-Ateşe Dayanıklı (Refrakter) Ürünlerin İmalatı					Uzman Görüşü
	206-Suni veya Sentetik Elyaf İmalatı		TGB			Alınmadı
	323-Spor Malzemeleri İmalatı					Alınmadı
	237-Taş ve Mermerin Kesilmesi, Şekil Verilmesi ve Bitirilmesi					Alınmadı
	142-Kürkten Eşya İmalatı	GP				Alınmadı
	268-Manyetik ve Optik Kaset, Bant, CD, vb. Ortamların İmalatı	GP				Alınmadı
	241-Ana Demir ve Çelik Ürünleri ile Ferro Alaşımların İmalatı		TGB	OK	I	TGB, OK, I
	152-Ayakkabı, Bot, Terlik Vb. İmalatı					Uzman Görüşü
	329-Başka Yerde Sınıflandırılmamış İmalatlar					Alınmadı
	282-Genel Amaçlı Diğer Makinelerin İmalatı		TGB	OK		TGB, OK
	239-Aşındırıcı Ürünlerin ve b.y.s. Metalik Olmayan Mineral Ürünlerin İmalatı					Alınmadı
	110-İçeceklerin İmalatı					Uzman Görüşü
	321-Mücevherat, Bijuteri Eşyaları ve İlgili Ürünlerin İmalatı					Uzman Görüşü
	104-Bitkisel ve Hayvansal Sıvı ve Katı Yağların İmalatı					Uzman Görüşü
	279-Diğer Elektrikli Ekipmanların İmalatı	GP	TGB			Alınmadı
	245-Metal Döküm Sanayii		TGB		I	Alınmadı
	289-Diğer Özel Amaçlı Makinelerin İmalatı		TGB			TGB
	191-Kok Fırını Ürünlerinin İmalatı			PK		Alınmadı
	181-Basım ve Basım ile İlgili Hizmet Faaliyetleri					Alınmadı
	255-Metallerin Dövülmesi, Preslenmesi, Baskılanması, Yuvarlanması; Toz Metalürjisi					Alınmadı
	211-Temel Eczacılık Ürünleri İmalatı					Alınmadı
	302-Demir Yolu Lokomotifleri ve Vagonlarının İmalatı			PK		PK
	256-Metallerin İşlenmesi ve Kaplanması; Makinede İşleme			PK	I	Alınmadı
	253-Buhar Jeneratörü İmalatı, Merkezi Isıtma Sıcak Su Kazanları Hariç					Alınmadı
	133-Tekstil Ürünlerinin Bitirilmesi	GP				Alınmadı
	309-Başka Yerde Sınıflandırılmamış Ulaşım Araçlarının İmalatı					Alınmadı
	161-Ağaçların Biçilmesi ve Planyalanması			PK		Alınmadı
	151-Derinin Tabaklanması ve İşlenmesi; Bavul, El Çantası, Saraçlık ve Koşum Takımı İmalatı					Alınmadı

Not: GP: Genel Performans; TGB: Toplam Geri Bağlantı; OK: Olgun Küme, AK: Aday Küme; PK: Potansiyel Küme; I: Yatırım

1. Tarım, hayvancılık ve balıkçılık sektörüne yönelik önerilen yatırım konuları:

NACE Revize 2 Kodu	Tanım
A	TARIM, ORMANCILIK VE BALIKÇILIK
01.1	**Tek yıllık (uzun ömürlü olmayan) bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi**
01.13	Sebze, kavun-karpuz, kök ve yumru sebzelerin yetiştirilmesi
01.13.20	Meyvesi yenen sebzelerin yetiştirilmesi (hıyar, kornişon, sivri ve dolmalık biber, kavun, karpuz, kabakgil türleri, domates, biber, patlıcan vb.)
01.16	Lifli bitkilerin yetiştirilmesi
01.16.02	Pamuk yetiştiriciliği
01.19	Tek yıllık (uzun ömürlü olmayan) diğer bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi
01.19.02	Çiçek yetiştiriciliği (lale, kasımpatı, zambak, gül vb. ile bunların tohumları)
01.2	**Çok yıllık (uzun ömürlü) bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi**
01.23	Turunçgillerin yetiştirilmesi
01.23.02	Turunçgillerin yetiştirilmesi (greyfurt, limon, misket limonu, portakal, mandalina vb.)
01.26	Yağlı meyvelerin yetiştirilmesi
01.26.02	Zeytin yetiştiriciliği
01.28	Baharatlık, aromatik (ıtırlı), uyuşturucu nitelikte ve eczacılıkla ilgili bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi
01.28.01	Baharatlık, aromatik (ıtırlı), uyuşturucu nitelikte ve eczacılıkla ilgili bitkisel ürünlerin (anason, muskat, tarçın, karanfil, zencefil, vanilya, beyaz veya kara biber, ıhlamur, adaçayı vb.) yetiştirilmesi
01.4	**Hayvansal üretim**
01.41	Sütü sağılan büyük baş hayvan yetiştiriciliği (Süt besiciliği)
01.41.31	Sütü sağılan büyük baş hayvan yetiştiriciliği (sütü için inek ve manda yetiştiriciliği)
01.42	Diğer sığır ve manda yetiştiriciliği (Et besiciliği)
01.42.09	Diğer sığır ve manda yetiştiriciliği (sütü için yetiştirilenler hariç)
01.45	Koyun ve keçi yetiştiriciliği
01.45.01	Koyun ve keçi (davar) yetiştiriciliği (işlenmemiş süt, kıl, tiftik, yapağı, yün vb. üretimi dahil)
01.49	Diğer hayvan yetiştiriciliği
01.49.01	Arıcılık, bal ve bal mumu üretilmesi (arı sütü dahil)
01.49.02	İpekböceği yetiştiriciliği ve koza üretimi
01.6	**Tarımı destekleyici faaliyetler ve hasat sonrası bitkisel ürünler ile ilgili faaliyetler**
01.63	Hasat sonrası bitkisel ürünler ile ilgili faaliyetler
01.63.01	Hasat sonrası diğer ürünlerin ayıklanması ve temizlenmesi ile ilgili faaliyetler (pamuğun çırçırlanması ve nişastalı kök ürünleri hariç)
01.63.07	Çırçırlama faaliyeti
02.1	**Orman yetiştirme (Silvikültür) ve diğer ormancılık faaliyetleri**
02.10	Orman yetiştirme (Silvikültür) ve diğer ormancılık faaliyetleri
02.10.01	Baltalık olarak işletilen ormanların yetiştirilmesi (kağıtlık ve yakacak odun üretimine yönelik olanlar dahil)
02.10.02	Orman yetiştirmek için fidan ve tohum üretimi
03.1	**Balıkçılık**
03.11	Deniz balıkçılığı
03.11.01	Deniz ve kıyı sularında yapılan balıkçılık (gırgır balıkçılığı, dalyancılık dahil)
03.2	**Su ürünleri yetiştiriciliği**
03.21	Deniz ürünleri yetiştiriciliği
03.21.01	Denizde yapılan balık yetiştiriciliği (çipura, karagöz, kefal vb. yetiştiriciliği ile kültür balığı, balık yumurtası ve yavrusu dahil)

2. Madencilik sektörüne yönelik önerilen yatırım konuları:

NACE Revize 2 Kodu	Tanım
B	MADENCİLİK VE TAŞ OCAKÇILIĞI
07.2	**Demir dışı metal cevherleri madenciliği**
07.29	Diğer demir dışı metal cevherleri madenciliği
07.29.01	Altın, gümüş, platin gibi değerli metal madenciliği
07.29.02	Alüminyum madenciliği
07.29.03	Bakır madenciliği
07.29.05	Kurşun, çinko ve kalay madenciliği
07.29.06	Krom madenciliği
07.29.07	Başka yerde sınıflandırılmamış demir dışı diğer metal cevherleri madenciliği (cıva, manganez, kobalt, molibden, tantal, vanadyum vb.) (değerli metaller, demir, bakır, kurşun, çinko, alüminyum, kalay, krom, nikel hariç)
08.1	**Kum, kil ve taş ocakçılığı**
08.11	Süsleme ve yapı taşları ile kireç taşı, alçı taşı, tebeşir ve kayağantaşı (arduvaz-kayraktaşı) ocakçılığı
08.11.05	Dolomit ve kayağan taşı (arduvaz / kayraktaşı) ocakçılığı
08.12	Çakıl ve kum ocaklarının faaliyetleri; kil ve kaolin çıkarımı
08.12.03	Kil, refrakter kil ve kaolin madenciliği ile bentonit, andaluzit, siyanit, silimanit, mulit, şamot veya dinas toprakları çıkarımı

3. İmalat sanayi sektörüne yönelik önerilen yatırım konuları:

C	İMALAT SANAYİ
10.1	**Etin işlenmesi ve saklanması ile et ürünlerinin imalatı**
10.11	Etin işlenmesi ve saklanması
10.11.01	Sığır, koyun, keçi vb. hayvanların kesimi ve kesim sırasındaki etin işlenmesi (mezbahacılık) (taze, soğutulmuş veya dondurulmuş olarak saklanması dahil)
10.13	Et ve kümes hayvanları etlerinden üretilen ürünlerin imalatı
10.13.02	Et ve kümes hayvanları etlerinden üretilen sosis, salam, sucuk, pastırma, kavurma et, konserve et, salamura et, jambon vb. tuzlanmış, kurutulmuş veya tütsülenmiş ürünlerin imalatı (yemek olanlar hariç)
10.2	**Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması**
10.20	Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması
10.20.03	Balıkların, kabuklu deniz hayvanlarının ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması (dondurulması, kurutulması, pişirilmesi, tütsülenmesi, tuzlanması, salamura edilmesi, konservelenmesi vb.
10.3	**Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması**
10.32	Sebze ve meyve suyu imalatı
10.32.01	Katkısız sebze ve meyve suları imalatı (şalgam suyu, domates suyu, havuç suyu, portakal suyu, elma suyu, kayısı suyu vb.)
10.32.02	Konsantre meyve ve sebze suyu imalatı
10.39	Başka yerde sınıflandırılmamış meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması
10.39.01	Sebze ve meyve konservesi imalatı (salça, domates püresi dahil, patatesten olanlar hariç)
10.39.04	Tuzlu su, sirke, sirkeli su, yağ veya diğer koruyucu çözeltilerle korunarak saklanan sebze ve meyvelerin imalatı (turşu, salamura yaprak, sofralık zeytin vb. dahil)
10.39.05	Dondurulmuş veya kurutulmuş meyve ve sebzelerin imalatı (kuru kayısı, kuru üzüm, kuru bamya, kuru biber vb.)

C	İMALAT SANAYİ
10.4	**Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı**
10.41	Sıvı ve katı yağ imalatı
10.41.02	Bitkisel sıvı yağ (yenilebilen) imalatı (soya, susam, haşhaş, pamuk, fındık, kolza, hardal vb. yağlar) (zeytin yağı, ayçiçeği yağı ve mısır yağı hariç)
10.41.07	Zeytinyağı imalatı (saf, sızma, rafine)
10.5	**Süt ürünleri imalatı**
10.51	Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı
10.51.02	Peynir, lor ve çökelek imalatı
10.51.05	Sütten yapılan diğer ürünlerin imalatı (tereyağı, yoğurt, ayran, kaymak, krema, vb.) (krem şanti dahil) (katı veya toz halde krema hariç)
10.7	**Fırın ve unlu mamuller imalatı**
10.72	Peksimet ve bisküvi imalatı; dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı
10.72.01	Peksimet, bisküvi, gofret, dondurma külahı, kağıt helva vb. ürünlerin imalatı (çikolata kaplı olanlar dahil)
10.8	**Diğer gıda maddelerinin imalatı**
10.82	Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı
10.83	Kahve ve çayın işlenmesi
10.83.03	Bitkisel çayların imalatı (nane, yaban otu, papatya, ıhlamur, kuşburnu vb. çaylar).
10.84	Baharat, sos, sirke ve diğer çeşni maddelerinin imalatı
10.84.01	Baharat imalatı (karabiber, kırmızı toz/pul biber, hardal unu, tarçın, yenibahar, damla sakızı, baharat karışımları vb.) (işlenmiş)
11.0	**İçeceklerin imalatı**
11.01	Alkollü içeceklerin damıtılması, arıtılması ve harmanlanması
11.01.01	Damıtılmış alkollü içeceklerin imalatı (viski, brendi, cin, likör, rakı, votka, kanyak vb.)
13.1	**Tekstil ürünlerinin imalatı**
13.10	Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi
13.10.03	Doğal pamuk elyafının imalatı (kardelenmesi, taraklanması, vb.)
13.10.12	Pamuk elyafının bükülmesi ve iplik haline getirilmesi
13.9	Diğer tekstil ürünlerinin imalatı
13.92	Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı
13.92.01	Yatak örtü takımları, yatak çarşafları, yastık kılıfları, masa örtüsü ile tuvalet ve mutfakta kullanılan örtülerin imalatı (el ve yüz havluları dahil)
13.94.02	Ağ ve ağ ürünleri imalatı, sicim, kınnap, halat veya urgandan (balık ağı, yük boşaltma ağları, vb.)
14.1	**Kürk hariç, giyim eşyası imalatı**
14.12	İş giysisi imalatı
14.12.07	Endüstriyel iş giysisi (iş önlükleri, iş elbiseleri, iş tulumları, vb.) imalatı (dikişsiz plastik olanlar ile ateşe dayanıklı ve koruyucu güvenlik kıyafetleri hariç)
14.13	Diğer dış giyim eşyaları imalatı
14.13.04	Dış giyim eşyası imalatı, dokuma, örme (trikotaj) ve tığ işi (kroşe), vb. kumaştan olanlar (kaban, palto, ceket, pantolon, takım elbise, döpiyes, anorak, yağmurluk, gece kıyafetleri vb.) (iş giysileri ve terzilerin faaliyetleri hariç)
14.13.07	Gelinlik imalatı
14.14	İç giyim eşyası imalatı
14.14.01	Gömlek, tişört, bluz, vb. ceket altına giyilebilen giyim eşyası imalatı (dokuma, örgü veya tığ işi kumaştan)

C	İMALAT SANAYİ
14.14.02	Gecelik, sabahlık, pijama, bornoz ve ropdöşambır imalatı (dokuma, örgü veya tığ işi kumaştan)
14.14.03	Atlet, fanila, külot, slip, iç etek, kombinezon, jüp, jüpon, sütyen, korse vb. iç çamaşırı imalatı (dokuma, örgü veya tığ işi kumaştan)
14.3	**Örme (trikotaj) ve tığ işi (kroşe) ürünlerin imalatı**
14.31	Örme (trikotaj) ve tığ işi (kroşe) çorap imalatı
14.31.01	Çorap imalatı (örme ve tığ işi olan külotlu çorap, tayt çorap, kısa kadın çorabı, erkek çorabı, patik ve diğer çoraplar)
14.39	Örme (trikotaj) ve tığ işi (kroşe) diğer giyim eşyası imalatı
14.39.01	Örgü (triko) ve tığ işi (kroşe) diğer giyim eşyası imalatı (doğrudan süveter, kazak, hırka, yelek, vb. şekillerde üretilenler)
15.2	**Ayakkabı, bot, terlik vb. imalatı**
15.20	Ayakkabı, bot, terlik vb. imalatı
15.20.15	Deriden ayakkabı, mes, bot, çizme, postal, terlik, vb. imalatı (tamamıyla tekstilden olanlar ile ortopedik ayakkabı ve kayak ayakkabısı hariç)
15.20.17	Plastik veya kauçuktan ayakkabı, bot, çizme, postal, terlik, vb. imalatı (tamamıyla tekstilden olanlar ile ortopedik ayakkabı ve kayak ayakkabısı hariç)
15.20.19	Ayakkabıların deri kısımlarının ve ayakkabı parçalarının (kauçuk, plastik ve ahşap parçalar hariç) imalatı (üst ve alt parçaları, topuklar, vb. imalatı ile sayacılık faaliyetleri dahil)
16.2	**Ağaç, mantar, kamış ve örgü malzeme ürünü imalatı**
16.21	Ahşap kaplama paneli ve ağaç esaslı panel imalatı
16.21.01	Ahşap, bambu ve diğer odunsu malzemelerden kaplamalık plaka, levha, vb. imalatı (yaprak halde) (preslenmemiş)
16.21.02	Sıkıştırılmış lif, tahta ve tabakalardan kontrplak, mdf, sunta, vb. levha imalatı
16.22	Birleştirilmiş parke yer döşemelerinin imalatı
16.22.01	Birleştirilebilir ahşap parke yer döşemelerinin imalatı (lamine ve laminat parkeler hariç)
16.24	Ahşap konteyner imalatı
16.24.01	Kutu, sandık, fıçı ve benzeri ahşap ambalaj malzeme imalatı
16.24.02	Palet, kutu palet ve diğer ahşap yükleme tablaları imalatı
20.4	**Sabun ve deterjan, temizlik ve parlatıcı maddeleri; parfüm; kozmetik ve tuvalet malzemeleri imalatı**
20.41	Sabun ve deterjan ile temizlik ve parlatıcı maddeler imalatı
20.41.04	Sabun, yıkama ve temizleme müstahzarları (deterjanlar) ile sabun olarak kullanılan müstahzarlar imalatı (kişisel bakım için olanlar ile ovalama toz ve kremleri hariç)
21.2	**Eczacılığa ilişkin ilaçların imalatı**
21.20	Eczacılığa ilişkin ilaçların imalatı
21.20.02	Yapışkanlı bandajlar, katkütler ve benzeri tıbbi malzemelerin üretimi (steril cerrahi katgütler, eczacılık maddeleri ile birlikte kullanılan tamponlar, hidrofil pamuk, gazlı bez, sargı bezi vb.)
22.1	**Kauçuk ürünlerin imalatı**
22.19	Diğer kauçuk ürünleri imalatı
22.19.05	Kauçuk ayakkabı/bot tabanları ve ayakkabı/botların diğer kauçuk parçalarının imalatı
22.2	**Plastik ürünlerin imalatı**
22.22	Plastik torba, çanta, poşet, çuval, kutu, damacana, şişe, makara vb. paketleme malzemelerinin imalatı
22.22.43	Plastik poşet, çöp torbası, çanta, torba, çuval, file, sandık, kutu, kasa, damacana, şişe, bidon, makara, masura, bobin, tıpa, kapak, kapsül vb. paketleme malzemelerinin imalatı (idrar torbası dahil)
22.23	Plastik inşaat malzemesi imalatı

C	İMALAT SANAYİ
22.23.08	Plastikten/PVC'den kapı, pencere, bunların kasaları, pervazları, kapı eşikleri, vb. imalatı
23.2	**Ateşe dayanıklı ürünlerin imalatı**
23.20	Ateşe dayanıklı (refrakter) ürünlerin imalatı
23.20.16	Silisli süzme topraktan (kizelgur) ısı yalıtımlı seramik ürünler ile ateşe dayanıklı briket, blok, tuğla, ateş tuğlası, vb. ateşe dayanıklı seramik yapı ürünleri imalatı
23.3	**Kilden inşaat malzemeleri imalatı**
23.31	Seramik karo ve kaldırım taşları imalatı
23.31.01	Seramik karo ve kaldırım taşı imalatı (mozaik taşı ve mozaik küpleri dahil) (ateşe dayanıklı olanlar hariç)
23.4	**Diğer porselen ve seramik ürünlerin imalatı**
23.41	Seramik ev ve süs eşyaları imalatı
23.41.01	Seramik veya porselenden sofra takımları (tabak, bardak, fincan, vb.) ve diğer ev ve tuvalet eşyasının imalatı (çiniden olanlar ve sıhhi ürünler hariç)
23.41.02	Topraktan güveç, çanak, çömlek, küp, vazo, vb. eşyalar ile topraktan heykel vb. süs ve dekoratif eşya imalatı (porselen ve çiniden olanlar ile malların ambalajlanması ve taşınması için olanlar hariç)
23.42	Seramik sıhhi ürünlerin imalatı
23.6	**Beton, çimento ve alçıdan yapılmış eşyaların imalatı**
23.61	İnşaat amaçlı beton ürünlerin imalatı
23.61.01	Çimentodan, betondan veya suni taştan prefabrik yapı elemanları imalatı (gaz betondan ve kireç taşından olanlar dahil)
23.61.02	Çimentodan, betondan veya suni taştan karo, döşeme taşı, kiremit, tuğla, boru, vb. inşaat amaçlı ürünlerin imalatı
23.61.03	Betondan yapılmış prefabrik yapıların imalatı
24.1	**Ana demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatı**
24.10	Ana demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatı
24.10.01	Ham çelik üretilmesi (kütük veya diğer birincil formlarda ya da yarı mamul çelik ürünler halinde)
24.10.03	Demir ve çelikten sıcak veya soğuk çekilmiş yassı hadde ürünleri imalatı (demir veya çelik alaşımlı levha, şerit, sac, teneke sac, vb. dahil)
24.10.07	Demir ya da çelik hurdaların yeniden eritilmesi
24.10.08	Demir cevherinin doğrudan indirgenmesiyle elde edilen demirli ürünler ve diğer sünger demir ürünlerinin imalatı ile elektroliz veya diğer kimyasal yöntemlerle istisnai saflıkta demir üretilmesi
24.10.09	Çelikten demir yolu ve tramvay yolu yapım malzemesi (birleştirilmemiş raylar ile ray donanımı, aksamı, vb.) ile levha kazıkları (palplanş) ve kaynaklı açık profil imalatı
24.4	**Değerli ana metaller ve diğer demir dışı metallerin imalatı**
24.41	Değerli metal üretimi
24.41.16	İşlenmemiş, yarı işlenmiş, toz halde altın imalatı ile gümüş veya adi metallerin altınla preslenerek kaplanması (Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı hariç)
24.42	Alüminyum üretimi
24.42.16	Alüminyum folyo imalatı (alaşımdan olanlar dahil)
24.42.17	Alüminyum imalatı (işlenmemiş halde)
24.42.18	Alüminyum sac, levha, tabaka, şerit imalatı (alaşımdan olanlar dahil)
25.2	**Metal tank, rezervuar ve muhafaza kapları imalatı**
25.29	Metalden diğer tank, rezervuar ve konteynerler imalatı
25.29.01	Sıkıştırılmış veya sıvılaştırılmış gaz için kullanılan metal konteynerlerin imalatı

C	İMALAT SANAYİ
25.4	**Silah ve mühimmat (cephane) imalatı**
25.40	Silah ve mühimmat (cephane) imalatı
25.40.02	Askeri silah ve bunların parçalarının imalatı (büyük toplar, savaş araçları, füzeatarlar, torpil kovanları, ağır makineli tüfekler, vb.)
25.40.03	Bomba, füze ve benzeri savaş gereçleri, fişekler, diğer mermi ve mühimmatlar ile bunların parçalarının imalatı
25.7	**Çatal-bıçak takımı ve diğer kesici aletler ile el aletleri ve genel hırdavat malzemeleri imalatı**
25.71	Çatal-bıçak takımları ve diğer kesici aletlerin imalatı
25.71.01	Kaşık, çatal, kepçe, kevgir, servis spatulası, şeker maşası ve benzeri mutfak gereçleri, sofra takımları, çatal bıçak takımları imalatı (balık bıçakları, kahvaltı ve meyve bıçakları dahil fakat, sofra bıçakları hariç)
25.71.02	Sofra bıçakları (balık bıçakları, kahvaltı ve meyve bıçakları hariç), budama bıçakları, sustalı bıçaklar, satır, vb. bıçaklar (makineler için olanlar hariç) ile terzi makasları, vb. makaslar ve bunların ağızlarının imalatı
25.9	**Diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı**
25.99	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı
25.99.01	Demir, çelik ve alüminyumdan sofra ve mutfak eşyalarının imalatı (tencere, tava, çaydanlık, cezve, yemek kapları, bulaşık telleri vb.) (teflon, emaye vb. ile kaplanmışlar dahil, bakırdan olanlar hariç)
25.99.08	Metalden gemi ve tekne pervaneleri ve bunların aksamları ile çıpalar, filika demirleri vb. imalatı
25.99.19	Demir yolu veya tramvay hatlarında kullanılan adi metalden sabit malzemeler ve bağlantı parçaları ile bunların parçalarının imalatı
26.4	**Tüketici elektroniği ürünlerinin imalatı**
26.40	Tüketici elektroniği ürünlerinin imalatı
26.40.09	Radyo ve televizyon imalatı (taşıtlarda kullanılanlar dahil)
26.5	**Ölçme, test ve seyrüsefer amaçlı alet ve cihazlar ile saat imalatı**
26.52	Kol saatlerinin, masa ve duvar saatlerinin ve benzerlerinin imalatı
26.52.03	Devam kayıt cihazları, zaman kayıt cihazları, parkmetreler; duvar ve kol saati makineli zaman ayarlı anahtarların imalatı (vardiya saati vb.)
26.52.04	Kol, masa, duvar ve cep saatlerinin, bunların makinelerinin, kasalarının ve diğer parçalarının imalatı (kronometreler ve taşıtlar için gösterge panellerinde bulunan saatler ve benzeri tipteki saatler dahil)
26.6	Işınlama, elektro medikal ve elektro terapi ile ilgili cihazların imalatı
26.60	Işınlama, elektro medikal ve elektro terapi ile ilgili cihazların imalatı
27.2	**Akümülatör ve pil imalatı**
27.20	Akümülatör ve pil imalatı
27.20.01	Elektrik akümülatör parçalarının imalatı (akümülatör plakaları, separatörler, kurşun ızgaralar) (akümülatör kutu ve kapaklarının imalatı hariç)
27.20.02	Şarj edilemeyen (birincil) pil ve bataryalar ile bunların aksam ve parçalarının imalatı (manganez dioksitli, cıva oksitli, gümüş oksitli, lityum oksitli, çinko-hava reaksiyonlu pil ve bataryalar)
27.20.03	Akümülatör imalatı (kurşun asitli, nikel kadmiyum, nikel metal hidrit, lityum-iyon, lityum polimer, nikel demir ve diğer elektrik akümülatörleri)
27.20.04	Şarj edilebilir pil ve batarya ile bunların parçalarının imalatı
27.20.05	Akümülatör kutu ve kapaklarının imalatı
27.5	**Ev aletleri imalatı**
27.51	Elektrikli ev aletlerinin imalatı
27.51.08	Ev tipi buzdolabı, dondurucu, çamaşır makinesi, çamaşır kurutma makinesi, bulaşık makinesi, vantilatör, aspiratör, fan, aspiratörlü davlumbaz, fırın, ocak, mikrodalga fırın, elektrikli pişirme sacı vb. imalatı
28.2	**Genel amaçlı diğer makinelerin imalatı**
28.25	Soğutma ve havalandırma donanımlarının imalatı, evde kullanılanlar hariç

C	İMALAT SANAYİ
28.25.03	İklimlendirme cihazlarının (klimalar) imalatı (motorlu taşıtlarda kullanılanlar dahil)
28.29.18	İçten yanmalı motorlar için yağ filtresi, yakıt filtresi, hava filtresi, gres nipelleri, yağ keçesi ve benzerlerinin imalatı
28.3	**Tarım ve ormancılık makinelerinin imalatı**
28.30	Tarım ve ormancılık makinelerinin imalatı
28.30.08	Tarımsal amaçlı römork veya yarı-römork imalatı
28.30.13	Hasat ve harman makinelerinin imalatı (biçer-döver, saman yapma makinesi, ot ve saman balyalama makinesi, kök ve yumru hasat makinesi, vb.)
28.9	**Diğer özel amaçlı makinelerin imalatı**
28.93	Gıda, içecek ve tütün işleme makineleri imalatı
28.93.01	Gıda ve içeceklerin endüstriyel olarak hazırlanması veya imalatı için bys. makinelerin imalatı (ekmek, bisküvi, makarna, şekerleme, çikolata, şeker, et, meyve, sebze, sıvı ve katı yağlar vb.nin hazırlanması veya imalatı için sanayi makineleri)
29.1	**Motorlu kara taşıtlarının imalatı**
29.10	Motorlu kara taşıtlarının imalatı
29.10.01	Kamyonet, kamyon, yarı römorklar için çekiciler, tankerler, vb. karayolu taşıtlarının imalatı
29.10.02	Otomobil ve benzeri araçların imalatı
29.2	**Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı**
29.20	Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı
29.20.01	Treyler (römork), yarı treyler (yarı römork) ve mekanik hareket ettirici tertibatı bulunmayan diğer araçların parçalarının imalatı (bu araçların karoserleri, kasaları, aksları ve diğer parçaları)
29.20.02	Motorlu kara taşıtları için karoser, kabin, kupa, dorse ve damper imalatı (otomobil, kamyon, kamyonet, otobüs, minibüs, traktör, damperli kamyon ve özel amaçlı motorlu kara taşıtlarının karoserleri)
30.1	**Gemi ve tekne yapımı**
30.11	Gemilerin ve yüzen yapıların inşası
30.11.08	Gemilerin, yüzer platformların ve yüzer yapıların büyük çapta değiştirilmesi ve yeniden inşası
30.2	**Demir yolu lokomotifleri ve vagonlarının imalatı**
30.20	Demir yolu lokomotifleri ve vagonlarının imalatı
30.20.01	Demir yolu ve tramvay lokomotifleri, vagonları, bagaj vagonları, lokomotif tenderleri, demir yolu veya tramvay bakım veya servis araçları imalatı (lokomotiflere ve vagonlara ait parçalar ile koltuklarının imalatı hariç)
30.20.02	Demir yolu ve tramvay lokomotif veya vagonlarının parçalarının imalatı
30.20.05	Demir yolu veya tramvay lokomotiflerinin ve vagonlarının büyük çapta yenilenmesi ve donanım hizmetleri (tamamlama)
31.0	**Mobilya imalatı**
31.01	Büro ve mağaza mobilyaları imalatı
31.01.01	Büro, okul, ibadethane, otel, lokanta, sinema, tiyatro vb. kapalı alanlar için mobilya imalatı (taş, beton, seramikten olanlar hariç) (vestiyer, dosya dolapları, mihraplar, minberler, kürsüler, öğrenci sıraları, büro tipi sandalye ve koltuklar, vb.)
31.01.02	Laboratuvarlar ve teknik bürolar için tezgahların ve mobilyaların imalatı (mikroskop masaları, laboratuvar masaları (vitrinli, gaz memeli, musluk tertibatlı, vb. olsun olmasın), çeker ocaklar, teçhizatsız çizim masaları, vb.)
31.02	Mutfak mobilyalarının imalatı
31.02.01	Mutfak mobilyalarının imalatı
31.09	Diğer mobilyaların imalatı

C	İMALAT SANAYİ
31.09.04	Yatak odası, yemek odası, banyo dolabı, genç ve çocuk odası takımı, gardırop, vestiyer, vb. imalatı (gömme dolap, masa, zigon, vb. dahil)
31.09.06	Park ve bahçelerde kullanılan bank, masa, tabure, sandalye, koltuk, vb. mobilyaların imalatı (plastik olanlar hariç)
31.09.07	Sandalye, koltuk, kanepe, oturma takımı, çekyat, divan, markiz, vb. imalatı (plastik olanlar ile bürolarda ve park ve bahçelerde kullanılanlar hariç)
32.4	**Oyun ve oyuncak imalatı**
32.40	Oyun ve oyuncak imalatı
32.40.04	İçi doldurulmuş oyuncak bebeklerin ve oyuncak hayvanların imalatı
32.40.05	Oyuncak bebek, kukla ve hayvanlar ile bunların giysi, parça ve aksesuarlarının imalatı (içi doldurulmuş olanlar hariç)
32.40.09	Oyun tahtaları (satranç, dama, dart, tavla tahtaları, okey istekası, go vb.) ve tabu, monopol vb. oyunların imalatı
32.40.10	Tekerlekli oyuncaklar, oyuncak bebek arabaları, oyuncak trenler ve diğer küçültülmüş boyutlu modeller/ maketler veya inşaat oyun takımları, yarış setleri imalatı (motorlu olanlar, pres döküm oyuncaklar ve plastik diğer oyuncaklar dahil)
32.5	**Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı**
32.50	Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı
32.50.04	Tıbbi, cerrahi, dişçilik veya veterinerlikle ilgili mobilyaların, berber koltukları ve benzeri sandalyeler ile bunların parçalarının imalatı (ameliyat ve tetkik masası, ayarlanabilir hastane yatağı, dişçi koltuğu, vb.) (X ışını masa ve koltukları hariç)
32.50.07	Tıpta, cerrahide, dişçilikte veya veterinerlikte kullanılan şırınga, iğne, katater, kanül ve benzerlerinin imalatı
32.1	**Mücevherat, bijuteri eşyaları ve ilgili ürünlerin imalatı**
32.12	Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı
32.12.01	Değerli metallerden takı ve mücevherlerin imalatı (değerli metallerle baskı, yapıştırma vb. yöntemlerle giydirilmiş adi metallerden olanlar dahil)
32.12.04	İnci ve değerli doğal taşların işlenmesi ve değerli taşlardan takı ve mücevher ile bunların parçalarının imalatı (sentetik veya yeniden oluşturulmuş olanlar dahil)
32.13	İmitasyon (taklit) mücevherler ve benzeri ürünlerin imalatı
32.13.01	İmitasyon takılar ve ilgili eşyaların imalatı
33.1	**Fabrikasyon metal ürünlerin, makinelerin ve ekipmanların onarımı**
33.15	Gemilerin ve teknelerin bakım ve onarımı
33.15.01	Gemilerin ve teknelerin bakım ve onarımı (yüzen yapılar, sandal, kayık, vb. bakım ve onarımı ile bunların kalafatlanması dahil)

4. Enerji sektörüne yönelik önerilen yatırım konuları:

NACE Revize 2 Kodu	Tanım
D	ELEKTRİK, GAZ, BUHAR VE İKLİMLENDİRME ÜRETİMİ VE DAĞITIMI
35.1	**Elektrik enerjisinin üretimi, iletimi ve dağıtımı**
35.11	Elektrik enerjisi üretimi (Güneş ve Rüzgara Dayalı Elektrik Üretimi)

5. Lojistik sektörüne yönelik önerilen yatırım konuları:

NACE Revize 2 Kodu	Tanım
H	ULAŞTIRMA VE DEPOLAMA
52.1	**Depolama ve ambarlama**
52.10	Depolama ve ambarlama
52.2	**Taşımacılık için destekleyici faaliyetler**
52.21	Kara taşımacılığını destekleyici hizmet faaliyetleri
52.22	Su yolu taşımacılığını destekleyici hizmet faaliyetleri
52.24	Kargo yükleme boşaltma hizmetleri
52.24.08	Su yolu taşımacılığıyla ilgili kargo ve bagaj yükleme boşaltma hizmetleri (konteyner yükleme boşaltma hizmetleri dahil)
52.24.09	Hava yolu taşımacılığıyla ilgili kargo ve bagaj yükleme boşaltma hizmetleri
52.24.10	Kara yolu taşımacılığıyla ilgili kargo yükleme boşaltma hizmetleri
52.24.11	Demir yolu taşımacılığıyla ilgili kargo yükleme boşaltma hizmetleri

6. Turizm ve Sağlık Sektörüne yönelik önerilen yatırım konuları:

NACE Revize 2 Kodu	Tanım
I	KONAKLAMA VE YİYECEK HİZMETİ FAALİYETLERİ
55.1	**Oteller ve benzeri konaklama yerleri**
55.10	Oteller ve benzeri konaklama yerleri
55.2	**Tatil ve diğer kısa süreli konaklama yerleri**
55.20	Tatil ve diğer kısa süreli konaklama yerleri
86.1	**Hastane hizmetleri**
86.10	Hastane hizmetleri
86.10.12	Özel sağlık kurumları tarafından verilen insan sağlığına yönelik özel ihtisas gerektiren yataklı hastane hizmetleri (kadın doğum, onkoloji, kemik, ruh ve sinir hastalıkları hastaneleri, vb.)
86.10.13	Özel sağlık kurumları tarafından verilen insan sağlığına yönelik yataklı hastane hizmetleri (özel veya vakıf üniversite hastaneleri dahil, dişçilik, ambulansla taşıma, tıbbi laboratuvar testleri faaliyetleri hariç)

9.2.6. Yatırım Önerilerinin Değerlendirme Kriterlerine Göre Sınıflandırılması

Yukarıda verilen yatırım konuları için "Kuruluş Yeri Faktörleri" analizi kullanılarak değerlendirme yapılmış kuruluş yeri faktörleri açısından bölgeye uygunluğu irdelenmiştir. Kuruluş yeri kriterleri, belirli bir üretim biriminin belirli bir coğrafi konuma yerleştirilmesi halinde, söz konusu üretim biriminin maliyeti, satış hasılatı ve sermaye yapısı üzerinde etkili olan tüm konumsal özellikleri kapsar. Başka bir ifadeyle kuruluş yerinin seçimi genellikle işletme giderlerinin en düşük, işletme gelirlerinin en yüksek olduğu yerin belirlenmesi sürecini içermektedir. Yatırım konuları önerilirken ikili veya üçlü digit yerine mümkün olduğu kadar ürün bazına yaklaşmak hedeflenmiştir. Bu nedenle NACE Revize 2 sınıflamasına göre üçlü digitte belirlenen 60 sektörden seçilen dörtlü digitteki 86 yatırım konusu önerilmiştir ve puanlamaya tabi tutulmuştur.

Hatay ili için yatırım konularının değerlendirilmesinde tarım, imalat sanayi-madencilik-enerji ve turizm-lojistik-sağlık sektörlerine yönelik olmak üzere üç ayrı değerlendirme kriteri uygulanmıştır.

Tarım sektörü için önerilen yatırım konuları; İklim Koşulları, Pazar Olanakları, Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık, Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları, Direkt İşgücü Temini, Enerji ve Su Olanakları, Tarımsal Fiziki Alt Yapı, Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu, Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları, Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları, Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı, Diğer [Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.] olmak üzere 12 kriter açısından değerlendirilmiştir. Her bir yatırım konusu için toplam faktör puanı; 1-3 arası faktör ağırlıkları ile söz konusu yatırım göz önünde bulundurularak 1-10 arası verilen puanların çarpılması sonucu oluşan rakamların toplamından oluşmaktadır.

İmalat sanayi-*madencilik-enerji sektörleri* için önerilen yatırım konuları ise; *Pazara Yakınlık, Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık, Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları, Direkt İşgücü Temini, Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması, Enerji ve Su Olanakları, Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu, İklim Koşulları, Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü, Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları, Yan Sanayiye Yakınlık, Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları, İletişim Alt Yapısı, Sanayi ve Hizmetler Sektörü Alt Yapısı, Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları, Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı, Diğer [Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk, vs] gibi 17 faktör üzerinden değerlendirilmiştir. Yine her bir yatırım konusu için toplam faktör puanı; 1-3 arası faktör ağırlıkları ile söz konusu yatırım göz önünde bulundurularak 1-10 arası verilen puanların çarpılması sonucu oluşan rakamların toplamından oluşmaktadır.*

Lojistik-turizm-sağlık sektörleri için önerilen yatırım konuları ise; Coğrafi Konum, İklim Koşulları, Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu, Pazar Olanakları, Nitelikli İşgücü Temini, Üst Düzey Yöneticilerin Sağlanması, Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları, Enerji ve Su Olanakları, İletişim Alt Yapısı, Turizm ve Hizmetler Sektörü Alt Yapısı, Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık, Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı, Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları, Diğer [Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.] gibi 14 faktör üzerinden değerlendirilmiştir. Yine her bir yatırım konusu için toplam faktör puanı; 1-3 arası faktör ağırlıkları ile söz konusu yatırım göz önünde bulundurularak 1-10 arası verilen puanların çarpılması sonucu oluşan rakamların toplamından oluşmaktadır.

Ayrıca önerilen yatırım konuları kendi içlerindeki göreli üstünlüklerini yansıtmak üzere üç grupta değerlendirilmiştir;

A Grubu: Kuruluş yeri faktörleri açısından bakıldığında, yöre için en fazla uygunluk gösteren yatırım konuları grubunu ifade etmektedir.

B Grubu: A grubu kadar olmamakla birlikte, kuruluş yeri faktörleri açısından yöreye uygun olabilecek yatırım konularının grubunu temsil etmektedir.

C Grubu: Kuruluş yeri faktörleri açısından yöreye uygun olmadığı, gerçekleştirilmesi halinde fazla sayıda faktör nedeniyle risk içerdiği düşünülen yatırım konularını ifade etmektedir.

Buna göre, sektörler itibarıyla belirlenen yatırım konularının grup puan aralıkları aşağıda gösterilmektedir:

Sektörler	C Grubu Puan Aralığı	B Grubu Puan Aralığı	A Grubu Puan Aralığı
Tarım, Hayvancılık ve Balıkçılık	0 – 149	150 – 199	200 +
Turizm, Lojistik, Eğitim	0 – 179	180 – 239	240 +
İmalat Sanayi, Madencilik ve Enerji	0 – 179	180 – 239	240 +

Yatırımın yer aldığı göreli üstünlük grubu değerlendirmesinde imalat sanayi faaliyet alt dalları değerlendirilirken, ikili notasyon kullanılmıştır. Buna göre ilk harf yatırımın genel performans üstünlüğünü gösterirken, ikinci harf kuruluş yeri faktörleri analizine göre yer aldığı grubu göstermektedir. Örnek ifadeyle, CA notunu almış olan ***10.32-Sebze ve meyve suyu imalatı*** *faaliyet konusu, genel performans sıralamasında C grubu, kuruluş yeri faktörleri analizine göre ise A grubunda yer almaktadır. Bu nedenle bu sektör için CA notasyonu kullanılmıştır. İkili notasyonda değerlendirilen faaliyet konularının göreli üstünlükleri şu şekilde sıralanmaktadır:*

AA, AB, AC

BA, BB, BC,

CA, CB, CC

Tarım, Madencilik, Enerji, Lojistik, Sağlık ve Turizm sektörleri için ise, bu sektörlerin etkinliği ve faaliyetlerinin sürdürülebilirliği tamamen kuruluş yeri özelliklerinin ve kuruluş yeri faktörlerinin etkisinde olacağından yalnızca kuruluş yeri faktörlerinden aldıkları notlar belirleyici olmaktadır. Bu sektörlere ilişkin olarak da notasyon tek harfle (A, B ya da C gibi) ifade edilmiştir.

Hatay ili için önerilen gerek A, gerekse B ve C grubu yatırım konuları, ön değerlendirme niteliğinde olup uygulanabilirlikleri, teknik, ekonomik ve malî yapılabilirlik çalışmalarının sonucunda netleşecektir. Söz konusu yatırım önerilerinin gerçekleşme oranı ise şüphesiz ki, potansiyel yatırımcıların ilde yatırım yapmaya motive edilmesine bağlıdır.

Hatay ili için önerilen yatırım konularının göreli üstünlüklerine göre sınıflandırılması ve önerilen yatırım konularının kuruluş yeri faktörlerine göre değerlendirilmesi, tarım, hayvancılık ve balıkçılık, imalat sanayi, madencilik, lojistik, sağlık ve turizm sektörleri için aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 195: Tarım ve Hayvancılık Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	01.13 Sebze, kavun-karpuz, kök ve yumru sebzelerin yetiştirilmesi		01.16 Lifli bitkilerin yetiştirilmesi		01.19 Tek yıllık (uzun ömürlü olmayan) diğer bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi (Yem bitkileri, çiçek)		01.23 Turunçgillerin yetiştirilmesi		01.26 Yağlı meyvelerin yetiştirilmesi	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. İklim Koşulları	2	9	18	9	18	9	18	9	18	9	18
2 Pazar Olanakları	3	9	27	8	24	7	21	8	24	9	27
3. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18	9	18	9	18	9	18	9	18
4. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	9	18	9	18	9	18	9	18	9	18
5. Direkt İşgücü Temini	2	9	18	9	18	9	18	9	18	9	18
6. Enerji ve Su Olanakları	1	7	7	7	7	7	7	7	7	8	8
7. Tarımsal Fiziki Alt Yapı	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
8. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	9	18	7	14	7	14	9	18
10. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları*	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
12. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		213		214		207		210		218	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		A		A		A		A		A	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	01.28 Baharatlık, aromatik (ıtırlı), uyuşturucu nitelikte ve eczacılıkla ilgili bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi		01.41 Sütü sağılan büyük baş hayvan yetiştiriciliği (Süt besiciliği)		01.42 Diğer sığır ve manda yetiştiriciliği (Et besiciliği)		01.45 Koyun ve keçi yetiştiriciliği		01.49 Diğer hayvan yetiştiriciliği (Arıcılık, İpekböcekçiliği)		01.63 Hasat sonrası bitkisel ürünler ile ilgili faaliyetler	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. İklim Koşulları	2	9	18	9	18	9	18	9	18	8	16	9	18
2 Pazar Olanakları	3	6	18	8	24	8	24	8	24	7	21	8	24
3. Hammadde ve YardımcıMalzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18	7	14	7	14	7	14	7	14	9	18
4. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	9	18	9	18	9	18	8	16	9	18
5. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16	9	18
6. Enerji ve Su Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8	7	7
7. Tarımsal Fiziki Alt Yapı	3	7	21	8	24	8	24	8	24	8	24	9	27
8. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	9	9	8	8	8	8	8	8	8	8	9	9
9. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	8	16	8	16	8	16	8	16	9	18
10. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları*	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16	7	14
11. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16	7	14	7	14	7	14	8	16	8	16
12. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		197		203		203		203		198		214	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		B		A		A		A		B		A	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 195'in devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	02.10 Orman yetiştirme (Silvikültür) ve diğer ormancılık faaliyetleri		03.11 Deniz balıkçılığı		03.21 Deniz ürünleri yetiştiriciliği	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. İklim Koşulları	2	8	16	8	16	8	16
2 Pazar Olanakları	3	1	21	7	21	7	21
3. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14	8	16	7	14
4. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	7	14	8	16
5. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16
6. Enerji ve Su Olanakları	1	8	8	8	8	8	8
7. Tarımsal Fiziki Alt Yapı	3	7	21	8	24	7	21
8. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	9	9	8	8	9	9
9. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	8	16	8	16	8	16
10. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları*	2	8	16	7	14	7	14
11. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16	7	14	8	16
12. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		196		194		194	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		B		B		B	

Tablo 196: Madencilik Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	07.29-Diğer demir dışı metal cevherleri madenciliği		08.11-Süsleme ve yapı taşları ile kireç taşı, alçı taşı, tebeşir ve kayağantaşı (arduvaz-kayraktaşı) ocakçılığı		08.12-Çakıl ve kum ocaklarının faaliyetleri; kil ve kaolin çıkarımı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	6	18	7	21	7	21
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	5	10	5	10	5	10
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	5	10	5	10	6	12
4. Direkt İşgücü Temini	2	7	14	7	14	7	14
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	7	14	7	14	7	14
6. Enerji ve Su Olanakları	1	5	5	5	5	6	6
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	5	5	5	5	5	5
8. İklim Koşulları	1	6	6	6	6	6	6
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	4	8	6	12	4	8
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	4	8	5	5	7	7
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	6	6	7	7	7	7
13. İletişim Alt Yapısı	1	8	8	8	8	8	8
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	5	10	6	12	6	12
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	5	10	6	12	8	16
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	5	10	7	14	7	14
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	6	18	6	18	6	18
Toplam Faktör Puanı		174		187		192	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		C		B		B	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 197: İmalat Sanayi Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	10.11- Etin İşlenmesi, saklanması		10.13- Et ve kümes hayvanlarının etlerinden üretilen ürünlerin imalatı		10.20-Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması)		10.32-Sebze ve meyve suyu imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	8	24	8	24	7	21	8	24
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16	8	16	8	16	8	16
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	8	16	8	16	8	16
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	8	16	8	16	7	14	8	16
6. Enerji ve Su Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	8	8	8	8	9	9	9	9
8. İklim Koşulları	1	8	8	8	8	8	8	8	8
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	7	14	7	14	7	14	8	16
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	8	16	8	16	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	8	8	8	8	8	8	8	8
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	8	8	8	8	7	7	8	8
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	8	16	8	16	8	16	8	16
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	8	16	8	16	8	16	8	16
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16	7	14	8	16	7	14
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		242		240		235		241	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		AA		AA		AB		CA	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	10.39-Başka yerde sınıflandırılmamış meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması		10.41-Sıvı ve katı yağ imalatı (Zeytin yağı)		10.51-Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı		10.72-Peksimet ve bisküvi imalatı; dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı		10.82-Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	8	24	9	27	8	24	8	24	8	24
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18	9	18	7	14	8	16	8	16
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
6. Enerji ve Su Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
8. İklim Koşulları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16	8	16	8	16	7	14	7	14
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		245		248		241		241		241	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		CA		CA		AA		AA		BA	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 197'nin devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	10.83-Kahve ve çayın işlenmesi		10.84-Baharat, sos, sirke ve diğer çeşni maddelerinin imalatı		11.01-Alkollü içeceklerin damıtılması, arıtılması ve harmanlanması		13.10-Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi		13.92-Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	7	21	8	24	6	18	8	24	7	21
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16	8	16	8	16	8	16	7	14
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	8	16	8	16	7	14	7	14	7	14
6. Enerji ve Su Olanakları	1	9	9	9	9	8	8	7	7	8	8
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	8	8	8	8	7	7	8	8	8	8
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	8	8	8	8	8	8
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	8	16	8	16	7	14	7	14	8	16
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	6	12	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	8	8	8	8	7	7	7	7	7	7
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	8	8	8	8	7	7	8	8	7	7
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	8	16	8	16	7	14	6	12	7	14
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		239		242		223		230		229	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		BB		BA		CB		BB		AB	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	14.12-İş giysisi imalatı		14.13-Diğer dış giyim eşyaları imalatı		14.14-İç giyim eşyası imalatı		14.31-Örme (trikotaj) ve tığ işi (kroşe) çorap imalatı		14.39-Örme (trikotaj) ve tığ işi (kroşe) diğer giyim eşyası imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	6	18	6	18	6	18	6	18	6	18
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14	6	12	6	12	6	14	6	14
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	7	14	7	14	7	14	7	16	7	16
6. Enerji ve Su Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	7	7	6	6	6	6	6	6	6	6
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi ve Hizmetler Sektörü Alt Yapısı	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	7	14	5	10	5	10	5	10	5	10
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14	6	12	6	12	6	12	6	12
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		224		215		215		219		219	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		AB		AB		AB		AB		AB	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 197'nin devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	15.20-Ayakkabı, bot, terlik vb. imalatı		16.21-Ahşap kaplama paneli ve ağaç esaslı panel imalatı		16.22-Birleştirilmiş parke yer döşemelerinin imalatı		16.24-Ahşap konteyner imalatı		20.41-Sabun ve deterjan ile temizlik ve parlatıcı maddeler imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	8	24	6	18	6	18	6	18	8	24
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14	5	10	5	10	5	10	7	14
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	6	12	6	12	6	12	8	16
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	7	14	7	14	7	14	7	14	8	16
6. Enerji ve Su Olanakları	1	8	8	7	7	7	7	7	7	6	6
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	8	8	8	8	8	8	8	8	7	7
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	6	12	6	12	6	12	7	14	6	12
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	6	6	6	6	6	6	7	7
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	8	8	7	7	7	7	7	7	7	7
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi ve Hizmetler Sektörü Alt Yapısı	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	7	14	7	14	6	12	8	16	5	10
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14	5	10	5	10	6	12	6	12
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		228		207		205		213		220	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		CB		BB		BB		BB		BB	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	21.20-Eczacılığa ilişkin ilaçların imalatı		22.19-Diğer kauçuk ürünleri imalatı		22.22-Plastik torba, çanta, poşet, çuval, kutu, damacana, şişe, makara vb. paketleme malzemelerinin imalatı		22.23-Plastik inşaat malzemesi imalatı		23.20-Ateşe dayanıklı (refrakter) ürünlerin imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	7	21	8	24	7	21	7	21	7	21
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12	6	12	6	12	6	12	7	14
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
6. Enerji ve Su Olanakları	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	7	14	6	12	6	12	6	12	7	14
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	6	6	7	7	7	7	7	7	7	7
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	7	7	8	8	8	8	8	8	8	8
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi ve Hizmetler Sektörü Alt Yapısı	2	8	16	8	16	8	16	8	16	7	14
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	7	14	8	16	7	14	7	14	6	12
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14	6	12	7	14	7	14	5	10
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		221		224		221		221		217	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		BB		BB		BB		BB		CB	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 197'nin devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	23.31-Seramik karo ve kaldırım taşları imalatı		23.41-Seramik ev ve süs eşyaları imalatı		23.42-Seramik sıhhi ürünlerin imalatı		23.61-İnşaat amaçlı beton ürünlerin imalatı		24.10-Ana demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	6	18	6	18	6	18	6	18	7	21
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12	6	12	6	12	6	6	4	8
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	6	12	7	14	6	12	6	12	7	14
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
6. Enerji ve Su Olanakları	1	7	7	7	7	7	7	6	6	4	4
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	7	7	7	7	7	7	6	6	7	7
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	7	7	7	7
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	7	14	7	14	7	14	7	14	5	10
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14	7	14	6	12
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	7	7	7	7	6	6	4	4
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	7	7	7	7	7	7	7	7	5	5
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	7	14	7	14	7	14	7	14	6	12
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	5	10	5	10	5	10	5	10	6	12
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	5	10	5	10	5	10	6	12	3	6
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		209		211		209		200		190	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		AB		AB		AB		BB		CB	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	24.41-Değerli metal üretimi		24.42-Alüminyum üretimi		25.29-Metalden diğer tank, rezervuar ve konteynerler imalatı		25.40-Silah ve mühimmat (cephane) imalatı		25.71-Çatal-bıçak takımları ve diğer kesici aletlerin imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	7	21	7	21	7	21	7	21	7	21
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	2	4	2	4	7	14	3	6	6	12
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	4	8	4	8	6	12	5	10	8	16
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	5	10	5	10	7	14	5	10	6	12
6. Enerji ve Su Olanakları	1	3	3	3	3	6	6	5	5	8	8
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	4	4	4	4	7	7	7	7	8	8
8. İklim Koşulları	1	5	5	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	3	6	4	8	5	10	4	8	7	14
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	4	4	4	4	6	6	4	4	6	6
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	7	7	7	7	7	7	5	5	6	6
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	6	12	6	12	7	14	6	12	6	12
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	5	10	5	10	6	12	4	8	6	12
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	3	6	3	6	5	10	3	6	6	12
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		166		172		208		177		214	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		AC		AC		BB		CC		BB	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 197'nin devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	25.99-Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı		26.40-Tüketici elektroniği ürünlerinin imalatı		26.52-Kol saatlerinin, masa ve duvar saatlerinin ve benzerlerinin imalatı		26.60-Işınlama, elektro medikal ve elektro terapi ile ilgili cihazların imalatı		27.20-Akümülatör ve pil imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	7	21	5	15	7	21	6	18	5	15
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12	4	8	4	8	4	8	4	8
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	8	16	6	12	5	10	4	8	6	12
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	6	12	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	6	12	6	12	5	10	5	10	5	10
6. Enerji ve Su Olanakları	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	7	7	6	6	6	6	5	5	6	6
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	6	12	6	12	6	12	4	8	4	8
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	6	6	4	4	4	4	4	4	4	4
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	6	6	6	6	5	5	5	5	5	5
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	7	14	6	12	5	10	5	10	6	12
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	5	10	3	6	3	6	3	6	4	8
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	4	8	4	8	4	8	4	8	4	8
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		207		184		183		169		179	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		AB		BB		AB		BC		AC	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	27.51-Elektrikli ev aletlerinin imalatı		28.25-Soğutma ve havalandırma donanımlarının imalatı, evde kullanılanlar hariç		28.30-Tarım ve ormancılık makinelerinin imalatı		28.93-Gıda, içecek ve tütün işleme makineleri imalatl		29.10-Motorlu kara taşıtlarının imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	4	12	8	24	5	15	5	15	4	12
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12	7	14	7	14	6	12	4	8
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	6	12	8	16	6	12	6	12	5	10
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	6	12	8	16	6	12	6	12	5	10
6. Enerji ve Su Olanakları	1	6	6	8	8	6	6	6	6	6	6
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	7	7	8	8	5	5	5	5	5	5
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	6	12	7	14	6	12	6	12	5	10
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	4	4	8	8	4	4	4	4	4	4
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	6	6	8	8	5	5	5	5	5	5
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	6	12	8	16	5	10	5	10	5	10
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	4	8	6	12	4	8	4	8	2	4
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	4	8	7	14	4	8	4	8	1	2
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		186		233		186		184		161	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		AB		CB		AB		CB		AC	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 197'nin devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	29.20- Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı		30.11- Gemilerin ve yüzen yapıların inşası		30.20- Demir yolu lokomotifleri ve vagonlarının imalatı		31.01- Büro ve mağaza mobilyaları imalatı		31.02- Mutfak mobilyalarının imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	6	18	4	12	5	15	6	18	7	21
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12	4	8	4	8	7	14	7	14
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	6	12	4	8	4	8	6	12	7	14
4. Direkt İşgücü Temini	2	8	16	6	12	6	12	8	16	8	16
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	6	12	5	10	5	10	7	14	7	14
6. Enerji ve Su Olanakları	1	6	6	5	5	5	5	7	7	7	7
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	6	6	5	5	5	5	7	7	8	8
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	6	12	5	10	5	10	7	14	7	14
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	6	6	4	4	3	3	7	7	7	7
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	6	6	4	4	4	4	7	7	8	8
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	7	14	5	10	5	10	7	14	7	14
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	5	10	3	6	2	4	7	14	7	14
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	4	8	3	6	1	2	6	12	7	14
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		197		159		155		215		224	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		AB		BC		CC		BB		BB	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	31.09- Diğer mobilyaların imalatı		32.12- Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı		32.13- İmitasyon (taklit) mücevherler ve benzeri ürünlerin imalatı		32.40- Oyun ve oyuncak imalatı		32.50- Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	7	21	7	21	7	21	5	15	6	18
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	7	14	7	14	7	14	7	14	4	8
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	7	14	8	16	8	16	7	14	7	14
4. Direkt İşgücü Temini	2	7	14	6	12	6	12	8	16	7	14
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	7	14	6	12	6	12	7	14	6	12
6. Enerji ve Su Olanakları	1	7	7	8	8	8	8	8	8	8	8
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	8	8	8	8	8	8	8	8	8	8
8. İklim Koşulları	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	7	14	8	16	8	16	8	16	7	14
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14	7	14	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	7	7	7	7	7	7	7	7	4	4
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	7	7	7	7	7	7	7	7	6	6
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	7	14	8	16	8	16	8	16	7	14
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	6	12	6	12	6	12	5	10	5	10
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	6	12	7	14	7	14	5	10	5	10
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27	9	27	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		217		222		222		214		199	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		BB		CB		CB		BB		AB	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 197'nin devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	33.15-Gemilerin ve teknelerin bakım ve onarımı	
		Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	6	18
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	7	14
4. Direkt İşgücü Temini	2	6	12
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	6	12
6. Enerji ve Su Olanakları	1	6	6
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	7	7
8. İklim Koşulları	1	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	7	14
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	6	6
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	6	6
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	6	12
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	5	10
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	5	10
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27
Toplam Faktör Puanı		**198**	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		**B**	

***Tablo 198:** Enerji Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi*

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	35.11. Elektrik enerjisi üretimi (GES)		35.11- Elektrik enerjisi üretimi (RES)	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Pazara Yakınlık	3	9	27	9	27
2. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	6	12	6	12
3. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	2	7	14	7	14
4. Direkt İşgücü Temini	2	9	18	9	18
5. Üst Düzey Yöneticilerin ve Teknik Pers. Sağlanması	2	8	16	8	16
6. Enerji ve Su Olanakları	1	9	9	9	9
7. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	9	9	9	9
8. İklim Koşulları	1	8	8	9	9
9. Atıkların Çevresel Etkisinin Düşüklüğü	2	9	18	9	18
10. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	8	16	8	16
11. Yan Sanayiye Yakınlık	1	5	5	5	5
12. Yatay ve Dikey Entegrasyon Olanakları	1	7	7	7	7
13. İletişim Alt Yapısı	1	9	9	9	9
14. Sanayi Sektörü Alt Yapısı	2	4	8	5	10
15. Sürdürülebilir Yenilikçilik Olanakları *	2	5	10	5	10
16. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	5	10	6	12
17. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	3	9	27	9	27
Toplam Faktör Puanı		**223**		**228**	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		**B**		**B**	

(*): Yöredeki AR-GE olanakları, patent, faydalı model, endüstriyel tasarım ve marka başvuru sayıları, Üniversite-Sanayi İşbirliği, İnovasyon Destek birimleri (Üniversiteler, Meslek Okullarının varlığı ve kursları, İş geliştirme kursları, Teknokentler vs),

Tablo 199: Lojistik, Turizm ve Sağlık Sektöründe Önerilen Yatırım Konularının Kuruluş Yeri Faktörlerine Göre Değerlendirilmesi

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	52.10-Depolama ve Ambarlama		52.21-Kara taşımacılığını destekleyici hizmet faaliyetleri		52.22-Su yolu taşımacılığını destekleyici hizmet faaliyetleri		52.24-Kargo yükleme boşaltma hizmetleri		55.10-Oteller ve benzeri konaklama yerleri	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Coğrafi Konum	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
2. İklim Koşulları	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
3. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	8	8	8	8	8	8	8	8	9	9
4. Pazar Olanakları	3	7	21	7	21	7	21	7	21	7	21
5. Nitelikli İşgücü Temini	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
6. Üst Düzey Yöneticilerin Sağlanması	2	7	14	7	14	7	14	8	16	7	14
7. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	3	8	24	8	24	8	24	8	24	8	24
8. Enerji ve Su Olanakları	2	8	16	8	16	8	16	8	16	8	16
9. İletişim Alt Yapısı	2	9	18	9	18	9	18	9	18	9	18
10. Turizm ve Hizmetler Sektörü Alt Yapısı	3	8	24	8	24	8	24	8	24	8	24
11. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	9	18	9	18	9	18	9	18	9	18
12. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14	7	14	7	14	8	16	8	16
13. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	7	14	7	14	7	14	8	16	8	16
14. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	9	18	9	18	9	18	9	18	8	16
Toplam Faktör Puanı		237		237		237		243		240	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		B		B		B		A		A	

Tablo 199'un devamı

Kuruluş Yeri Faktörleri	Faktör Ağırlığı	55.20-Tatil ve diğer kısa süreli konaklama yerleri		86.10-Hastane hizmetleri	
		Puan	Faktör Puanı	Puan	Faktör Puanı
1. Coğrafi Konum	2	8	16	8	16
2. İklim Koşulları	2	8	16	8	16
3. Yatırımın Yöredeki Sosyal ve Kültürel Çevreye Uygunluğu	1	8	8	8	8
4. Pazar Olanakları	3	7	21	4	12
5. Nitelikli İşgücü Temini	2	8	16	5	10
6. Üst Düzey Yöneticilerin Sağlanması	2	7	14	6	12
7. Ulaşım Alt Yapısı ve Taşıma Olanakları	3	8	24	5	15
8. Enerji ve Su Olanakları	2	8	16	8	16
9. İletişim Alt Yapısı	2	8	16	8	16
10. Turizm ve Hizmetler Sektörü Alt Yapısı	3	8	24	8	24
11. Hammadde ve Yardımcı Malzeme Kaynaklarına Yakınlık	2	8	16	6	12
12. Sabit Yatırım Tutarı ve İşletme Sermayesi İhtiyacı	2	7	14	5	10
13. Yatırım Teşvik Tedbirleri ve Destek Unsurları	2	8	16	8	16
14. Diğer (Güvenlik ve Milli Savunmaya Uygunluk vs.)	2	9	18	9	18
Toplam Faktör Puanı		235		201	
Yatırımın Yer Aldığı Göreli Üstünlük Grubu		B		B	

9.2.7. Kuruluş Yeri Faktörleri Açısından Önerilen Yatırım Konularının Değerlendirilmesi

Yörenin doğal, sosyal ve ekonomik koşulları ve potansiyel gelişme eksenleri dikkate alınarak NACE Revize 2 faaliyet sınıflaması bazında üçlü digite göre belirlenen 59 sektörden seçilen dörtlü digitteki 86 yatırım konusunun kuruluş yeri faktörlerine göre değerlendirilmesi sonucunda şu bulgulara ulaşılmıştır. Faaliyet alanlarının 20'si A grubunda, 57'si B grubunda 9'u ise C grubunda yer almaktadır. (buradaki "A" grubu; "AA", "BA", "CA" ve ilgili faaliyet konusunun performans değerlendirmesi olmadığı için yalnızca kuruluş yeri faktörlerine göre belirlenen "A" grubunun toplamını, "B" grubu "AB", "BB", "CB" ve yine ilgili faaliyet konusunun performans değerlendirmesi olmadığı için yalnızca kuruluş yeri faktörlerine göre belirlenen "B" grubunun toplamını, "C" grubu "AC", "BC", "CC" ve yine ilgili faaliyet konusunun performans değerlendirmesi olmadığı için yalnızca kuruluş yeri faktörlerine göre belirlenen "C" *grubunun toplamını ifade etmektedir).*

A grubu içerisinde bulunan yatırım konularına bakıldığında;

- *Hem performans değerlemesinden hem de kuruluş yeri faktörlerinden de A notunu alan (AA notuna sahip faaliyet alanları) 4 yatırım konusu, (imalat sanayi)*
- *Performans değerlemesinden B, kuruluş faktörleri açısından A notunu alan (BA notuna sahip faaliyet alanları) 2 yatırım konusu,*

Performans değerlemesinden C, kuruluş faktörleri açısından A notunu alan (CA notuna sahip faaliyet alanları) 3 yatırım konusu

- *İmalat sanayi dışında yer aldığı için performans değerlemesi yapılamadığından performans notu bulunmayan, ancak kuruluş faktörleri açısından A notunu alan (A notuna sahip faaliyet alanları) 11 yatırım konusu bulunmaktadır.*

B grubu içerisinde bulunan yatırım konularına bakıldığında;

- *Performans değerlemesinden A, kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (AB notuna sahip faaliyet alanları) 16 yatırım konusu,*
- *Hem performans değerlemesinden hem de kuruluş yeri faktörlerinden de B notunu alan (BB notuna sahip faaliyet alanları) 19 yatırım konusu,*
- *Performans değerlemesinden C, kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (CB notuna sahip faaliyet alanları) 8 yatırım konusu,*
- *İmalat sanayi dışında yer aldığı için performans değerlemesi yapılamadığından performans notu bulunmayan, ancak kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (B notuna sahip faaliyet alanları) 14 yatırım konusu bulunmaktadır.*

C grubu içerisinde bulunan yatırım konularına bakıldığında;

- *Performans değerlemesinden A, kuruluş faktörleri açısından C notunu alan (AC notuna sahip faaliyet alanları) 4 yatırım konusu Performans değerlemesinden B, kuruluş faktörleri açısından C notunu alan (BC notuna sahip faaliyet alanları) 2 yatırım konusu Performans değerlemesinden C, kuruluş faktörleri açısından C notunu alan (CC notuna sahip faaliyet alanları) 2 yatırım konusu bulunmaktadır.*

İmalat sanayi dışında yer aldığı için performans değerlemesi yapılamadığından performans notu bulunmayan, ancak kuruluş faktörleri açısından C notunu alan (C notuna sahip faaliyet alanları) 1 yatırım konusu bulunmaktadır

Önerilen yatırım konularının değerlendirme neticesinde aldıkları notlar, ana ve alt faaliyet dallarına göre aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 200: Önerilen Yatırım Konularının Özet Değerlendirmesi

Ana Faaliyet Alanı	Notu	Sayısı	Faaliyet Adı (NACE Rev. 2)
TARIM	A	9	**01.13**-Sebze, kavun-karpuz, kök ve yumru sebzelerin yetiştirilmesi, **01.16**-Lifli bitkilerin yetiştirilmesi, **01.19**-Tek yıllık (uzun ömürlü olmayan) diğer bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi, **01.23**-Turunçgillerin yetiştirilmesi, **01.26**-Yağlı meyvelerin yetiştirilmesi, **01.41**-Sütü sağılan büyük baş hayvan yetiştiriciliği (Süt besiciliği), **01.42**-Diğer sığır ve manda yetiştiriciliği (Et besiciliği), **01.45**-Koyun ve keçi yetiştiriciliği, **01.63**-Hasat sonrası bitkisel ürünler ile ilgili faaliyetler
TARIM	B	5	**01.28**-Baharatlık, aromatik (ıtırlı), uyuşturucu nitelikte ve eczacılıkla ilgili bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi, **01.49**-Diğer hayvan yetiştiriciliği, **02.10**-Orman yetiştirme (Silvikültür) ve diğer ormancılık faaliyetleri, **03.11**-Deniz balıkçılığı, **03.21**-Deniz ürünleri yetiştiriciliği
İmalat Sanayi / SANAYİ	AA	4	**10.11**-Etin işlenmesi ve saklanması, **10.13**-Et ve kümes hayvanları etlerinden üretilen ürünlerin imalatı, **10.51**-Sütthane işletmeciliği ve peynir imalatı, **10.72**-Peksimet ve bisküvi imalatı; dayanıklı pastane ürünleri ve dayanıklı kek imalatı
İmalat Sanayi / SANAYİ	BA	2	**10.82**-Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı, **10.84**-Baharat, sos, sirke ve diğer çeşni maddelerinin imalatı
İmalat Sanayi / SANAYİ	CA	3	**10.32**-Sebze ve meyve suyu imalatı, **10.39**-Başka yerde sınıflandırılmamış meyve ve sebzelerin işlenmesi ve saklanması, **10.41**-Sıvı ve katı yağ imalatı
İmalat Sanayi / SANAYİ	AB	16	**10.20**-Balık, kabuklu deniz hayvanları ve yumuşakçaların işlenmesi ve saklanması, **13.92**-Giyim eşyası dışındaki tamamlanmış tekstil ürünlerinin imalatı, **14.12**-İş giysisi imalatı, **14.13**-Diğer dış giyim eşyaları imalatı **14.31**-Örme (trikotaj) ve tığ işi (kroşe) çorap imalatı, **14.39**-Örme (trikotaj) ve tığ işi (kroşe) diğer giyim eşyası imalatı, **23.31**-Seramik karo ve kaldırım taşları imalatı, **23.41**-Seramik ev ve süs eşyaları imalatı, **23.42**-Seramik sıhhi ürünlerin imalatı, **25.99**-Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin imalatı, **26.52**-Kol saatlerinin, masa ve duvar saatlerinin ve benzerlerinin imalatı, **27.51**-Elektrikli ev aletlerinin imalatı, **28.30**-Tarım ve ormancılık makinelerinin imalatı, **29.20**-Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı, **32.50**-Tıbbi ve dişçilik ile ilgili araç ve gereçlerin imalatı,
İmalat Sanayi / SANAYİ	BB	19	**10.83**-Kahve ve çayın işlenmesi, **13.10**-Tekstil elyafının hazırlanması ve bükülmesi, **16.21**-Ahşap kaplama paneli ve ağaç esaslı panel imalatı, **16.22**-Birleştirilmiş parke yer döşemelerinin imalatı, **16.24**-Ahşap konteyner imalatı, **20.41**-Sabun ve deterjan ile temizlik ve parlatıcı maddeler imalatı, **21.20**-Eczacılığa ilişkin ilaçların imalatı, **22.22**-Plastik torba, çanta, poşet, çuval, kutu, damacana, şişe, makara vb. paketleme malzemelerinin imalatı, **22.19**-Diğer kauçuk ürünleri imalatı, **22.23**-Plastik inşaat malzemesi imalatı, **23.61**-İnşaat amaçlı beton ürünlerin imalatı, **25.29**-Metalden diğer tank, rezervuar ve konteynerler imalatı, **25.71**-Çatal-bıçak takımları ve diğer kesici aletlerin imalatı, **26.40**-Tüketici elektroniği ürünlerinin imalatı, **31.01**-Büro ve mağaza mobilyaları imalatı, **31.02**-Mutfak mobilyalarının imalatı, **31.09**-Diğer mobilyaların imalatı, **32.40**-Oyun ve oyuncak imalatı, **33.15**-Gemilerin ve teknelerin bakım ve onarımı*
İmalat Sanayi / SANAYİ	CB	8	**11.01**-Alkolü içeceklerin damıtılması, arıtılması ve harmanlanması, **15.20**-Ayakkabı, bot, terlik vb. imalatı, **23.20**-Ateşe dayanıklı (refrakter) ürünlerin imalatı, **24.10**-Ana demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatı, **28.25**-Soğutma ve havalandırma donanımlarının imalatı, evde kullanılanlar hariç, **28.93**-Gıda, içecek ve tütün işleme makineleri imalatı, **32.12**-Mücevher ve benzeri eşyaların imalatı, **32.13**-İmitasyon (taklit) mücevherler ve benzeri ürünlerin imalatı,
İmalat Sanayi / SANAYİ	AC	4	**24.41**-Değerli metal üretimi, **24.42**-Alüminyum üretimi, **27.20**-Akümülatör ve pil imalatı, **29.10**-Motorlu kara taşıtlarının imalatı
İmalat Sanayi / SANAYİ	BC	2	**26.60**-Işınlama, elektro medikal ve elektro terapi ile ilgili cihazların imalatı, **30.11**-Gemilerin ve yüzen yapıların inşası
İmalat Sanayi / SANAYİ	CC	2	**25.40**-Silah ve mühimmat (cephane) imalatı, **30.20**-Demir yolu lokomotifleri ve vagonlarının imalatı

Not (*): Performans değerlendirmesi olmadığından kuruluş yeri kriterlerine göre aldığı (B) puanı üzerinden tabloya konmuştur.

Tablo 200'un (Devam): Önerilen Yatırım Konularının Özet Değerlendirmesi (Devam)

Ana Faaliyet Alanı		Notu	Faaliyet Sayısı	Faaliyet Adı (NACE Rev. 2)
SANAYİ	MADENCİLİK	B	2	08.11-Süsleme ve yapı taşları ile kireç taşı, alçı taşı, tebeşir ve kayağantaşı (arduvaz-kayraktaşı) ocakçılığı, 08.12-Çakıl ve kum ocaklarının faaliyetleri; kil ve kaolin çıkarımı
		C	1	07.29-Diğer demir dışı metal cevherleri madenciliği
	ENERJİ	B	2	35.11. Elektrik enerjisi üretimi (GES), 35.11- Elektrik enerjisi üretimi (RES)
HİZMETLER	LOJİSTİK	A	1	52.24-Kargo yükleme boşaltma hizmetleri
		B	3	52.10-Depolama ve ambarlama, 52.21-Kara taşımacılığını destekleyici hizmet faaliyetleri, 52.22-Su yolu taşımacılığını destekleyici hizmet faaliyetleri
	TURİZM	A	1	55.10-Oteller ve benzeri konaklama yerleri
		B	1	55.20-Tatil ve diğer kısa süreli konaklama yerleri
	SAĞLIK	B	1	86.10-Hastane hizmetleri

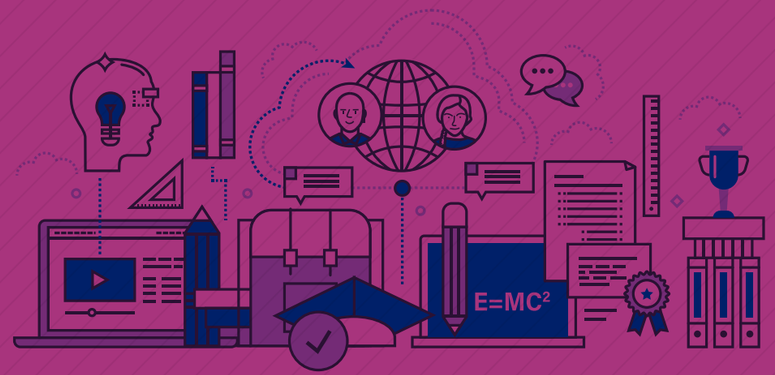

10. SEÇİLMİŞ BAZI YATIRIM KONULARININ SEKTÖRLERARASI ETKİLEŞİMİ VE ETKİ ANALİZİ

10. SEÇİLMİŞ BAZI YATIRIM KONULARININ SEKTÖRLERARASI ETKİŞELİMİ ve ETKİ ANALİZİ

Bu bölümde Hatay için önerilen yatırım konuları içinde yer alan ve mevcut durumda öne çıkan veya gelecek dönemde potansiyel taşıdığı düşünülen sektörler, I/O analizinin kısmî bağlantı katsayıları tekniği kullanılarak analiz edilmiştir. Ayrıca, etki analizi yaklaşımı çerçevesinde gelecek dönem için bazı sektörleri için belirlenen hedeflerin Hatay'ın mevcut üretim yapısına nasıl etki yaptığı, ilin kendi sınırları içinde bu hedeflerin ne kadarını gerçekleştirebildiği ve ne miktarda diğer illere/ülkelere bağımlı olduğu araştırılmıştır.

10.1. SEÇİLMİŞ BAZI YATIRIM KONULARI İÇİN SEKTÖRLERARASI ETKİLEŞİM

Kısmî bağlantı katsayıları, bir önceki bölümde toplam olarak verilen bağlantı katsayılarının (doğrudan geri, toplam geri ve toplam ileri bağlantı katsayıları) sektörlerin etkileşimde bulunduğu sektörler detayını incelememize olanak sağlamaktadır. Ancak bu çalışmada bundan önceki bölümde incelenen girdi-çıktı analizi bölümünde 3'lü digitte sektörler incelenemediği için (TÜİK 3'lü digitte 2012 yılı için girdi-çıktı tablosu yayınlamadığından) daha önceki çalışmalarımızda kullanılan 2002 yılına ait ve 3 digit Girdi-Çıktı tablosundan yararlanılmıştır. Buradaki analizde kullanılacak olan Girdi-Çıktı tablosu, 90 sektörlü 2002 yılına ait tablodur. Bu tablodaki sektörlerin NACE Rev. 1.1. sektör sınıflandırması ile uyumlulaştırılması tarafımızca yapılmış ve sektörlerin tam adları ve bu sektörlerin hangi NACE Rev. 1.1. kodlarını kapsadığını belirten tablo da Ek 3'de verilmiştir. Ek 3'den de görüleceği gibi, bazı sektörlerin içerdiği NACE Rev. 1.1. kodlarının fazlalığı ve sektör adlarının uzunluğu, tabloların hazırlanmasını sektörlerin Girdi-Çıktı tablosunda yer alan sıra numaraları ile ifade edilmesini zorunlu kılmıştır. Bu nedenle, bundan sonraki tablolarda sektörleri temsilen Girdi-Çıktı tablosundaki sıra numaraları ve kısaltılmış isimleri kullanılmıştır. (örneğin; 9 sıra nolu sektör, 132, 141, 142, 143, 144 ve 145 NACE Rev. 1.1. kodlu altı alt sektörün toplamını ifade eden Taşocakçılığı ve diğer madencilik sektörünü temsil etmektedir).

Hatay için detaylı bir analiz yapabilmek amacıyla Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı'ndan fikir alınmış, daha önceden hazırlanmış rapor ve araştırmalardan yararlanılmıştır. Bu doğrultuda belirlenen sektörler öncelikle NACE Rev. 2 kapsamında ve 4'lü digit halinde Tablo 201'de verilmiştir.

Tablo 201: Nace Rev. 2. Kapsamında Seçilmiş Sektörler

Sektör NACE Rev. 2 Kodları	Sektör Adı
01.19	Tek yıllık (uzun ömürlü olmayan) diğer bitkisel ürünler
01.28	Baharatlık, aromatik (ıtırlı), uyuşturucu nitelikte ve eczacılıkla ilgili bitkisel ürünler
01.49	Diğer hayvan yetiştiriciliği
10.32	Sebze ve meyve suyu imalatı
10.39	Başka yerde sınıflandırılmamış meyve ve sebzelerin işlenmesi
10.41	Sıvı ve katı yağ imalatı
10.51	Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı
15.20	Ayakkabı, bot, terlik vb. imalatı
20.41	Sabun ve deterjan ile temizlik ve parlatıcı maddeler imalatı
24.10	Ana demir ve çelik ürünleri ile ferro alaşımların imalatı
25.99	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer fabrikasyon metal ürünlerin
28.29	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer genel amaçlı makinelerin imalatı
29.20	Motorlu kara taşıtları karoseri (kaporta) imalatı; treyler (römork) ve yarı treyler (yarı römork) imalatı
30.20	Demir yolu lokomotifleri ve vagonlarının imalatı
31.09	Diğer mobilyaların imalatı
35.11	Elektrik enerjisi üretimi (Güneş ve Rüzgara Dayalı Elektrik Üretimi)
55.10	Oteller ve benzeri konaklama yerleri
55.20	Tatil ve diğer kısa süreli konaklama yerleri
52.24	Kargo yükleme boşaltma hizmetleri
52.21	Kara taşımacılığını destekleyici hizmet faaliyetleri
86.10	Hastane hizmetleri

Belirlenen bu sektörlerin NACE Rev. 1.1 karşılığı ve NACE Rev. 1.1. sektör sınıflandırması ile uyumlulaştırılması sonucu aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 202: Hatay İli İçin Girdi-Çıktı Analizi Yardımıyla İncelenecek Sektörler

Nace Rev. 2.	Nace Rev. 1.1 Karşılığı	Nace Rev. 1.1. Sınıflandırması	Sektör I/O Sıra No	Sektör Adı
01.19	01.11	011	1	Bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi; bostan, meyve ve sebze yetiştirilmesi
01.28	01.12	011	1	Bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi; bostan, meyve ve sebze yetiştirilmesi
01.49	01.22	012+013	2	Hayvancılık ve hayvancılıkla birlikte bitkisel ürünlerin yetiştiriciliği (karma çiftçilik
10.32	15.32	153	12	Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması
10.39	15.33	153	12	Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması
10.41	15.41	154	13	Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı
10.51	15.51	155	14	Süt ürünleri imalatı
15.20	19.30	193	26	Ayakkabı, terlik vb. imalatı
20.41	24.51	245+246+247	36	Sabun ve deterjan, temizlik ve cilalama mad.; parfüm; kozmetik ve tuvalet malz. imalatı; diğer kimyasal ürünlerin imalatı; suni elyaf imalatı
24.10	27.10	271+272+273	43	Demir-çelik-ana sanayii
25.99	27.43	274	44	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayii
28.29	29.24	291+292	48	Genel amaçlı makine imalatı
29.20	34.20	341+342+343	55	Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı
30.20	35.20	352	57	Demiryolu ve tramvay lokomotifleri ile vagonlarının imalatı
31.09	36.11	361	60	Mobilya imalatı
35.11	40.11	401	62	Elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımı
55.10	55.10	551+552	69	Oteller
55.20	55.21	551+552	69	Oteller
52.24	63.11	631+632+633+634	75	Destekleyici ve yardımcı ulaştırma faaliyetleri; seyahat acentelerinin faaliyetleri
52.21	63.21	631+632+633+634	75	Destekleyici ve yardımcı ulaştırma faaliyetleri; seyahat acentelerinin faaliyetleri
86.10	85.11	851+852+853+900	86	Sağlık işleri ve sosyal hizmetler

Önerilen yatırım konularının dağılımı da dikkate alınarak, incelenecek sektörlerin 2 tanesi tarım ve hayvancılık, 11 tanesi imalat sanayi, 1'i lojistik, 1'i sağlık, 1'i elektrik üretimi, iletimi, dağıtımı ve 1'i de turizm sektöründe yer almaktadır. Bu sektörlerin I/O tablosu kullanılarak elde edilen karakteristik değerleri özet olarak Tablo 203'de verilmektedir.

Tablo 203: Seçilmiş Sektörlerin Bağlantı Katsayıları ve Katma Değer Oranları

	Doğrudan Geri		Toplam Geri		Doğrudan İleri		Toplam İleri		Katma Değer Oranı	
Sektör I/O Sıra No ve Adı	Katsayı	Sıra	Katsayı	Sıra	Katsayı	Sıra	Katsayı	Sıra	Değer	Sıra
1- Meyve&Sebze	0,273	82	1,565	82	0,497	45	6,119	5	0,727	9
2- Hayvancılık	0,469	60	1,867	69	0,610	36	3,577	15	0,531	31
12- Sebze&Meyve İşleme	0,808	3	2,574	31	0,234	66	1,310	61	0,192	88
13- Sıvı&Katı Yağ	0,759	15	2,597	30	0,470	47	1,782	36	0,241	76
14- Süt Ürünleri	0,751	16	2,471	35	0,121	82	1,056	87	0,249	75
26- Ayakkabı&Terlik	0,721	24	2,869	9	0,178	75	1,199	70	0,279	67
36- Temizlik Maddeleri	0,733	21	2,768	17	0,727	24	3,398	17	0,267	70
43- Demir-Çelik	0,767	11	3,009	5	0,824	14	7,386	3	0,233	80
44- Demir Dışı Metaller	0,764	12	3,028	4	0,894	9	5,716	6	0,236	79
48- Genel Amaçlı Makine	0,649	38	2,664	23	0,374	53	2,062	29	0,351	53
55- Motorlu Kara Taşıtı	0,760	14	2,986	6	0,351	56	2,493	23	0,240	77
57- Demiryolu Taşıtları	0,408	70	2,015	58	0,331	58	1,266	66	0,592	21
60- Mobilya	0,735	20	2,841	13	0,190	74	1,192	72	0,265	71
62- Elektrik	0,698	30	2,653	25	0,815	18	7,394	2	0,302	61
69- Oteller	0,462	61	1,934	64	0,162	77	1,311	60	0,538	30
75- Diğer Ulaştırma&Acente.	0,530	56	2,073	56	0,690	28	3,352	18	0,470	35
86- Sağlık&Sosyal Hizmetler	0,482	59	2,009	59	0,110	83	1,262	67	0,518	32

Tablo 203'teki sektörel karakteristiklere göz atıldığında;

12-Sebze ve Meyve İşleme sektörünün en yüksek doğrudan geri bağlantı (en düşük katma değer oranı) katsayısına sahip sektör olduğu görülmektedir. Bu haliyle sektörün üretiminde kullanılan ara girdiler (hammadde, yardımcı madde, enerji, işletme malzemesi vb) toplam üretim değerinin yüzde 80,8'ini oluşturmaktadır. Bu nedenle de sektör incelenen 17 sektör içinde en düşük katma değer oranına sahiptir (toplam üretim değerinin yüzde 19,2'si). 1-Meyve ve sebze sektörü ise en düşük doğrudan geri bağlantı katsayısına (toplam üretim değerinin yüzde 27,3'ü) sahip olup bu sektörün katma değer oranı toplam üretim değerinin yüzde 72,7'sini oluşturmaktadır.

İlgili sektörün ürününe olan talepteki bir birim artış neticesinde ekonominin bütününde üretimin kaç birim artış olacağını ifade eden toplam geri bağlantı katsayıları açısından bakıldığında, incelenen 17 sektör arasında ilk sırayı 3.028'lik katsayı ile 44- Demir Dışı Metaller sektörü almaktadır. Sektör, bu katsayısı ile 90 sektör içinde 4'üncü sıradadır. Ekonomideki sektörel hızlandıran mekanizmasını ifade eden toplam geri bağlantı katsayısı, sadece ilgili sektör talebi artması durumunda ekonomideki tüm sektörel etkileşimleri dikkate almakta ve bu sektörün diğer sektörleri de etkileyerek ekonominin tamamında kaç birim üretim artışı olacağını göstermektedir. Yüksek toplam geri bağlantı katsayısı ekonomik yapıdaki hızlandıran mekanizmasının büyüklüğünü de göstermektedir.

Bir sektörün üretiminin ne kadarının diğer sektörlerin üretimlerinde girdi olarak kullanıldığını (dolayısıyla ne kadarının da nihai tüketici tarafından talep edildiğini) ifade eden doğrudan ileri bağlantı katsayıları açısından sektörlere bakıldığında, ilk sırayı 0.894'lük katsayısı ile 44- Demir Dışı Metaller sektörü almaktadır (90 sektör içinde de 9'uncu sıradadır). Bu sektörün üretiminin büyük bir çoğunluğu diğer sektörler tarafından girdi olarak kullanılmaktadır. Doğrudan ileri bağlantı katsayısı, her bir sektör ürününün niteliği hakkında (hammadde, ara malı ya da nihai tüketim malı) önemli ipuçları vermektedir. Örneğin; 86-Sağlıkve Sosyal Hizmetler sektörünün 0,110'luk katsayısı bu sektör üretiminin yüzde 89'unun nihai tüketici tarafından talep edildiğini ve üretilen ürünün tam bir nihai tüketim malı olduğunu göstermektedir. Yalnızca doğrudan ileri bağlantı katsayılarına bakılarak da sektörel pazarlama ve tutundurma stratejilerinin muhataplarının başka sektörler mi yoksa nihai tüketici mi olması gerektiği konusunda da bir yargıya ulaşmak mümkün olmaktadır.

Tüm sektörlerin nihai talebinde aynı anda bir birim artış olduğunda her bir sektörün üretiminde kaç birim artış olacağını gösteren toplam ileri bağlantı katsayılarına bakıldığında, incelenen 17 sektör içinde ilk sırayı 7.394'lük katsayısı ile 62- Elektrik sektörü almaktadır (90 sektör içinde ise 2. sıradadır). Sektörel üretimin gelir (talep anlamında) değişimlerine duyarlılığını gösteren bu katsayıya göre bir değerlendirme yapıldığında, örneğin; 14-Süt Ürünleri İmalatı sektörünün katsayısının 1.056 olması süt ürünleri üreten bir tesisin üretiminin toplam gelirdeki artış nedeniyle ortaya çıkan dolaylı talebe (diğer sektörlerin ürünlerine olan talep artışı durumunda, diğer sektörlerin üretimlerinde kullanmak üzere girdi olarak süt ürünleri talep etmesi neticesinde süt ürünleri üretiminin artması) çok da duyarlı olmadığını göstermektedir. Sektörün üretimi zaten kendi nihai talebindeki bir birim artışı karşılamak için her durumda bir birim artacaktır. Bu sektör için dolaylı talep nedeniyle ortaya çıkan üretim artışı yalnızca 0.056 birimdir.

10.1.1 Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Bağlantı Katsayıları

Bağlantı katsayıları (ister doğrudan isterse toplam katsayılar olsun) herhangi bir sektörle ilgili sonuçları tek bir katsayı ile ifade etmektedir. Bu katsayının alt sektörler itibarıyla dağılımı ve ilgilenilen sektörün ilişkide bulunduğu sektörlerin detaylarını görebilmek için kısmî bağlantı katsayılarının bilinmesi gereklidir. Kısmî bağlantı katsayıları; doğrudan geri bağlantı için teknoloji (A) matrisinin ilgili elemanlarının ve buna karşılık gelen sektörlerin, kısmî toplam geri ve kısmî toplam ileri bağlantı katsayıları için ise Leontief Ters Matrisinin $[(I-A)^{-1}]$ elemanlarının ve buna karşılık gelen sektörlerin belirtilmesi ile oluşturulmaktadır. Çalışmamızda Hatay için incelenen sektörlerin bağlantı katsayısının değeri ile bu sektörlerin her birisi için en büyük kısmî bağlantı katsayısına sahip ilk beş sektörü, tablolaştırılarak verilmiştir.

10.1.1.1. Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Doğrudan Geri Bağlantı Katsayıları

Hatay için incelenen 17 sektörün kısmî doğrudan geri bağlantı katsayıları Tablo 204'te en yüksek değere sahip ilk beş sektörü içerecek şekilde verilmiştir.

Tablo 204: İlgili Sektörlerin Kısmî Doğrudan Geri Bağlantı Katsayıları ile En Yüksek Katsayıya Sahip İlk 5 Sektör

Sektör I/O Sıra No ve Adı		1. Sıradaki Sektör	2. Sıradaki Sektör	3. Sıradaki Sektör	4. Sıradaki Sektör	5. Sıradaki Sektör	İlk Beş Toplamı	İlk Beş Payı (%)	Toplam
1-Meyve&Sebze	Katsayı	0,0466	0,0318	0,0310	0,0268	0,0252	0,1614	59,1	0,2734
	Sektör	1-Meyve&Sebze	77-Mali Aracılık	3-Tarım Hizm.	33-Ana Kimyasallar	32-Rafine Petrol&Kok			
2-Hayvancılık	Katsayı	0,2697	0,0678	0,0342	0,0205	0,0159	0,4081	87,0	0,4690
	Sektör	1-Meyve&Sebze	16-Hayvan Yemi İm.	2-Hayvancılık	67-Toptan Ticaret	72-Karayolu Taşımacılık			
12-Sebze&Meyve İşleme	Katsayı	0,3651	0,1175	0,0474	0,0446	0,0357	0,6101	75,5	0,8083
	Sektör	1-Meyve&Sebze	12-Sebze&Meyve İşleme	72-Karayolu Taşım.	67-Toptan Ticaret	68-Perakende Ticaret			
13-Sıvı&Katı Yağ	Katsayı	0,2452	0,2311	0,0389	0,0349	0,0294	0,5795	76,3	0,7592
	Sektör	1-Meyve&Sebze	13-Sıvı&Katı Yağ	72-Karayolu Taşım.	67-Toptan Ticaret	15-Tahıl Ürünleri&Nişasta			
14-Süt Ürünleri	Katsayı	0,4706	0,0435	0,0344	0,0286	0,0259	0,6030	80,3	0,7513
	Sektör	2-Hayvancılık	72-Karayolu Taşımacılık	68-Perakende Ticaret	67-Toptan Ticaret	83-Diğer İş Faaliyetleri			
26-Ayakkabı&Terlik	Katsayı	0,2819	0,1269	0,0315	0,0305	0,0299	0,5007	69,5	0,7208
	Sektör	25-Deri Ürünler&İşleme	26-Ayakkabı&Terlik	67-Toptan Ticaret	33-Ana Kimyasallar	68-Perakende Ticaret			
36-Temizlik Maddeleri	Katsayı	0,1484	0,1433	0,0400	0,0392	0,0378	0,4087	55,7	0,7333
	Sektör	36-Temizlik Maddeleri	33-Ana Kimyasallar	72-Karayolu Taşım.	67-Toptan Ticaret	38-Plastik			
43-Demir-Çelik	Katsayı	0,3675	0,0581	0,0380	0,0373	0,0371	0,5381	70,2	0,7667
	Sektör	43-Demir-Çelik	62-Elektrik	72-Karayolu Taşım.	67-Toptan Ticaret	40-Seramik			
44-Demir Dışı Metaller	Katsayı	0,4018	0,0610	0,0420	0,0384	0,0376	0,5807	76,0	0,7642
	Sektör	44-Demir Dışı Metaller	8-Cevher Madenciliği	67-Toptan Ticaret	43-Demir-Çelik	72-Karayolu Taşımacılık			
48-Genel Amaçlı Makine	Katsayı	0,1395	0,1120	0,0728	0,0428	0,0317	0,3988	61,4	0,6490
	Sektör	43-Demir-Çelik	48-Genel Amaçlı Makine	44-Demir Dışı Metaller	67-Toptan Ticaret	72-Karayolu Taşımacılık			
55-Motorlu Kara Taşıtı	Katsayı	0,2297	0,0749	0,0607	0,0532	0,0450	0,4634	61,0	0,7600
	Sektör	55-Motorlu Kara Taşıtı	43-Demir-Çelik	47-Diğer Metal Eşya	66-Taşıt Satış&Bakım	45-Döküm			
57-Demiryolu Taşıtları	Katsayı	0,0834	0,0531	0,0446	0,0245	0,0201	0,2256	55,3	0,4081
	Sektör	43-Demir-Çelik	57-Demiryolu Taşıtları	47-Diğer Metal Eşya	20-Tekstil&Dokuma	72-Karayolu Taşımacılık			
60-Mobilya	Katsayı	0,0920	0,0726	0,0656	0,0565	0,0563	0,3430	46,7	0,7347
	Sektör	28-Ağaç Ürünleri	21-Diğer Tekstil Ür.	38-Plastik	43-Demir-Çelik	47-Diğer Metal Eşya			
62-Elektrik	Katsayı	0,4484	0,1220	0,0297	0,0197	0,0105	0,6303	90,4	0,6976
	Sektör	62-Elektrik	7-Petrol&Gaz Çıkarma	6-Kömür Madenciliği	52-Elektrikli Makine	72-Karayolu Taşımacılık			
69-Oteller	Katsayı	0,0752	0,0305	0,0301	0,0299	0,0241	0,1898	41,1	0,4619
	Sektör	1-Meyve&Sebze	18-İçecek	62-Elektrik	77-Mali Aracılık	72-Karayolu Taşımacılık			
75-Diğer Ulaştırma	Katsayı	0,1931	0,1340	0,0411	0,0220	0,0166	0,4068	76,7	0,5303
	Sektör	75-Diğer Ulaştırma	72-Karayolu Taşımacılık	70-Lokantalar	83-Diğer İş Faaliyetleri	77-Mali Aracılık			
86-Sağlık&Sosyal Hiz.	Katsayı	0,0462	0,0429	0,0372	0,0271	0,0268	0,1802	37,4	0,4816
	Sektör	35-Eczacılık Ürünleri	83-Diğer İş Faaliyetleri	86-Sağlık&Sosyal Hiz.	79-Gayrimenkul	67-Toptan Ticaret			

Tablo 204, örneğin 12 nolu Sebze ve Meyve İşlenmesi sektörü için yorumlanırsa;

12 nolu sektörün doğrudan geri bağlantı katsayısı 0,8083'tür. Buna göre, sektörün birim üretim değeri içinde diğer sektörlerden kullandığı girdilerin payı 0,8083 birimdir. Bu sektörün üretimi için en büyük oranda girdi kullandığı sektör 0,3651'lik katsayısı ile 1 nolu Meyve ve Sebze sektörüdür. Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi sektörü için temel tedarikçi niteliğinde olan Meyve ve Sebze sektörü, tek başına ara girdilerin yüzde 45,1'ini [0,3651/0,8083] oluşturmaktadır[24].

İkinci sıradaki önemli tedarikçi sektör ise 0,1175'lik kısmî doğrudan geri bağlantı katsayısı ile yine kendi sektörü olan 12 sıra nolu Meyve ve Sebze İşlenmesi sektörüdür. 12 nolu sektör, üretimini gerçekleştirirken toplam üretim değerinin 0,1175'lik kısmına karşılık gelen tutarda yine kendi 12 nolu sektör ürünlerini girdi olarak kullanmaktadır. Üçüncü sırada yer alan sektör ise, 0,0474'lük katsayısı ile 72 nolu Karayolu Taşımacılığı sektörüdür.

12 nolu Sebze ve Meyve İşlenmesi sektörünün en yüksek kısmî doğrudan geri bağlantı gösterdiği [üretiminde en yüksek tutarda girdisini kullandığı] ilk beş sektörden aldığı ara girdilerin sektörün toplam ara girdilerine oranı %75,5'dir. Çalışmada 90 sektör olduğu için söz konusu hesaplamanın bu 90 sektörün tamamı için yapıldığı dikkate alındığında, ilk beş sektörün ara girdilerin çoğunu temsil ettiği anlaşılmaktadır.

Doğrudan geri bağlantı katsayıları, herhangi bir sektörün temel girdi tedarikçilerini bu tedarikçilerin toplam üretim girdileri içinde ne kadar önemli olduğunu da belirtecek şekilde gösterdiği için, önemli bilgi sağlamaktadır. Hatay ilinde önerilen yatırım konuları için tedarikçi sektörlerin mevcudiyeti ya da gelişme olasılıkları; ana sektörün sorunsuz girdi tedariki sağlaması, üretimdeki dikey entegrasyonun bölge bazında gerçekleştirilerek yaratılacak katma değerin bölgede kalmasını sağlaması açısından önem taşımaktadır. Bölgesel planlama ve sektörel gelişme patikalarının belirlenmesinde, bölge coğrafyasının sağladığı hammadde temin koşullarının önemli bir parametre olduğu düşünüldüğünde, belirlenecek üretim deseninin hangi sektörlere ne kadar bağımlı olduğu ve sektörün gerisinde girdi sağlayacak faaliyetlerin yeterli olup olmadığı sorusunun cevabı bu katsayılardan hareketle görülebilmektedir. Diğer bir deyişle, yine örneğin Meyve ve Sebze Ürünlerinin işlenmesi için gerekli ürünler yöreden temin edilebiliyorsa [yörede yeterli meyve, sebze varlığı bulunuyorsa] o yörede kurulacak Meyve ve Sebze Ürünleri işlenmesi sektörü yatırımları önemli bir avantaj sağlayacak ve hammadde desenine uygun bir yatırım profili belirlenebilecektir.

24 Girdi-Çıktı tabloları değer olarak ifade edildiği için bu pay, fiziki üretim girdisi oranı olarak değil, toplam ara girdi maliyeti içindeki oranı olarak yorumlanmalıdır.

10.1.1.2. Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Toplam Geri Bağlantı Katsayıları

Toplam geri bağlantı katsayısı, herhangi bir sektörün nihai talebindeki bir birim artış neticesinde ekonomideki [tüm sektörlerin toplamı anlamında] toplam üretim artışını gösterdiğinden, kısmî toplam geri bağlantı katsayısı da ilgili sektörün talebi bir birim arttığında bu sektörün girdi tedarikçisi niteliğinde olan sektörlerin her birinin üretiminin ne kadar arttığını ifade edecektir. Doğaldır ki, toplam katsayı, kısmî katsayıların toplamından oluşmaktadır. Bu sayede herhangi bir sektörün nihai talep artışı neticesinde, bu sektöre girdi tedarik ettikleri için üretimini en fazla artıran sektörleri analiz etmek mümkün olmaktadır. Toplam geri bağlantı katsayılarında [toplam ileri bağlantı katsayılarında da olduğu gibi] ilgili sektörün nihai talebinin artışıyla ilk önce bu talep artışını sağlamak için üretim yapılacağından, her zaman ilk sırada en büyük [ve birden büyük] kısmî bağlantı katsayısı ile sektörün kendisi yer alacaktır. Sektörün katsayısının tamsayı [1'lik] kısmı bir birim nihai talep artışı için yapılacak üretimi, ondalık kısmı ise sektörlerin zincirleme olarak tetiklenen üretim artışı neticesinde oluşan üretim artışını ifade etmektedir.

Hatay için seçilen sektörlerin kısmî toplam geri bağlantı katsayıları Tablo 205'te verilmektedir.

Tablo 205: Seçilen Sektörlerin Kısmî Toplam Geri Bağlantı Katsayıları

Sektör I/O Sıra No ve Adı		1. Sıradaki Sektör	2. Sıradaki Sektör	3. Sıradaki Sektör	4. Sıradaki Sektör	5. Sıradaki Sektör	İlk Beş Toplamı	İlk Beş Payı (%)	Toplam
1-Meyve&Sebze	Katsayı	1,0552	0,0493	0,0397	0,0397	0,0328	1,2154	77,7	1,5651
	Sektör	1-Meyve&Sebze	77-Mali Aracılık	33-Ana Kimyasallar	32-Rafine Petrol&Kok	3-Tarım Hizm.			
2-Hayvancılık	Katsayı	1,0430	0,3435	0,0718	0,0384	0,0381	1,5348	82,2	1,8670
	Sektör	2-Hayvancılık	1-Meyve&Sebze	16-Hayvan Yemi İm.	67-Toptan Ticaret	72-Karayolu Taşımacılık			
12-Sebze&Meyve İşleme	Katsayı	1,1337	0,4558	0,0961	0,0801	0,0555	1,8213	70,7	2,5744
	Sektör	12-Sebze&Meyve İşleme	1-Meyve&Sebze	72-Karayolu Taşımacılık	67-Toptan Ticaret	68-Perakende Ticaret			
13-Sıvı&Katı Yağ	Katsayı	1,3028	0,3789	0,0890	0,0725	0,0502	1,8935	72,9	2,5971
	Sektör	13-Sıvı&Katı Yağ	1-Meyve&Sebze	72-Karayolu Taşımacılık	67-Toptan Ticaret	68-Perakende Ticaret			
14-Süt Ürünleri	Katsayı	1,0071	0,4987	0,1774	0,0838	0,0598	1,8269	73,9	2,4711
	Sektör	14-Süt Ürünleri	2-Hayvancılık	1-Meyve&Sebze	72-Karayolu Taşımacılık	67-Toptan Ticaret			
26-Ayakkabı&Terlik	Katsayı	1,1476	0,3873	0,0952	0,0926	0,0854	1,8080	63,0	2,8689
	Sektör	26-Ayakkabı&Terlik	25-Deri Ürünler&İşleme	10-Et Ürün İşleme	72-Karayolu Taşımacılık	67-Toptan Ticaret			
36-Temizlik Maddeleri	Katsayı	1,1983	0,2133	0,1067	0,0862	0,0711	1,6756	60,5	2,7681
	Sektör	36-Temizlik Maddeleri	33-Ana Kimyasallar	72-Karayolu Taşım.	67-Toptan Ticaret	83-Diğer İş Faaliyetleri			
43-Demir-Çelik	Katsayı	1,6245	0,2093	0,1105	0,1083	0,0910	2,1436	71,2	3,0088
	Sektör	43-Demir-Çelik	62-Elektrik	72-Karayolu Taşımacılık	44-Demir Dışı Metaller	67-Toptan Ticaret			
44-Demir Dışı Metaller	Katsayı	1,6968	0,1397	0,1257	0,1137	0,1094	2,1853	72,2	3,0277
	Sektör	44-Demir Dışı Metaller	43-Demir-Çelik	62-Elektrik	72-Karayolu Taşımacılık	8-Cevher Madenciliği			
48-Genel Amaçlı Makine	Katsayı	1,1336	0,3046	0,1774	0,1078	0,0919	1,8153	68,1	2,6640
	Sektör	48-Genel Amaçlı Makine	43-Demir-Çelik	44-Demir Dışı Metaller	62-Elektrik	72-Karayolu Taşımacılık			
55-Motorlu Kara Taşıtı	Katsayı	1,3111	0,2398	0,1125	0,0965	0,0900	1,8499	61,9	2,9865
	Sektör	55-Motorlu Kara Taşıtı	43-Demir-Çelik	72-Karayolu Taşımacılık	47-Diğer Metal Eşya	44-Demir Dışı Metaller			
57-Demiryolu Taşıtları	Katsayı	1,0570	0,1783	0,0656	0,0576	0,0561	1,4146	70,2	2,0150
	Sektör	57-Demiryolu Taşıtları	43-Demir-Çelik	62-Elektrik	47-Diğer Metal Eşya	72-Karayolu Taşımacılık			
60-Mobilya	Katsayı	1,0213	0,1462	0,1188	0,1178	0,1051	1,5092	53,1	2,8415
	Sektör	60-Mobilya	43-Demir-Çelik	20-Tekstil&Dokuma	72-Karayolu Taşımacılık	28-Ağaç Ürünleri			
62-Elektrik	Katsayı	1,8470	0,2402	0,0565	0,0470	0,0428	2,2335	84,2	2,6526
	Sektör	62-Elektrik	7-Petrol&Gaz Çıkarma	6-Kömür Madenciliği	52-Elektrikli Makine	72-Karayolu Taşımacılık			
69-Oteller	Katsayı	1,0025	0,1053	0,0729	0,0537	0,0521	1,2864	66,5	1,9338
	Sektör	69-Oteller	1-Meyve&Sebze	62-Elektrik	72-Karayolu Taşımacılık	77-Mali Aracılık			
75-Diğer Ulaştırma	Katsayı	1,2603	0,2044	0,0537	0,0458	0,0443	1,6085	77,6	2,0731
	Sektör	75-Diğer Ulaştırma	72-Karayolu Taşımacılık	70-Lokantalar	83-Diğer İş Faaliyetleri	77-Mali Aracılık			
86-Sağlık&Sosyal Hiz.	Katsayı	1,0399	0,0679	0,0586	0,0534	0,0520	1,2718	63,3	2,0086
	Sektör	86-Sağlık&Sosyal Hizm.	83-Diğer İş Faaliyetleri	72-Karayolu Taşımacılık	62-Elektrik	35-Eczacılık Ürünleri			

Tablo 205'te, örneğin yine 12 Sebze ve Meyve işleme sektörüne bakıldığında; bu sektörün nihai talebinin bir birim artması durumunda kendi üretimi 1,1337 birim artmaktadır [daha önce de ifade edildiği gibi bu artışın 1 birimlik kısmı nihai talebi karşılamak için gerçekleşmiştir]. İkinci sırada yer alan sektör 1 nolu Meyve ve Sebze sektörüdür. Sebze ve Meyve işleme sektörünün talebi bir birim arttığında bu sektörün üretimi 0,4558 birim artış göstermektedir. Üçüncü sırada ise 0,0961 birimlik üretim artışı ile 72 nolu Karayolu Taşımacılığı sektörü yer almaktadır. 12 nolu sektörün nihai talebi bir birim arttığında ekonomideki toplam üretim artışı 2,5744 birim olmaktadır.

Tablo, sadece ekonomideki hızlandıran etkisini vermemekte, ayrıca bölgesel olarak bakıldığında geriye doğru üretim artışı tetiklenecek sektörlerin bu üretim artışını karşılayacak mevcut kapasitesinin karşılaştırılması gerğini de göstermektedir. Yine 12 nolu sektör örneğinden gidersek; eğer bu sektörün bölgede desteklenerek üretiminin arttırılması, sektör ürünlerine olan talepte artış olacağı beklentisi/hedeflemesi ile gelecek dönemde oluşacak bölgesel üretim kapasitesinin [hizmetler sektörü de dahil] bu artışa yetip yetmeyeceği araştırılacaksa, Tablo 205 sonuçları bu senaryoyu şimdiden değerlendirme olanağı vermektedir. 12 nolu sektörün desteklenmesi [ya da talebinde artış beklenmesi] durumunda bu sektörün tedarikçisi sektörlerin mevcut kapasitelerinin de gelecek dönem hedefleri ile birlikte düşünülmesi, gerekirse tedarikçi sektör kapasitelerinde de bir desteklemenin yapılması gerekecektir. Aksi taktirde, bölgedeki tedarikçi sektörler yetersizse [yetersiz kalacaksa], üretim artışı neticesinde yaratılacak olan ve bölgede kalması beklenen katma değer, ya ithalat yoluyla yurtdışına ya da diğer bölgelerdeki sektörlere kayacaktır.

Tabloda örneğin Meyve ve Sebze işleme sektörü için verilen 2,5744'lük toplam geri bağlantı katsayısı, bu sektörün talebinin bir birim artması neticesinde ekonomideki toplam artışı, kısmî katsayılar ise geriye bağlantılı [girdi sağlanan] her sektördeki toplam üretim artışını ifade etmektedir. Bu anlamda, toplam geri bağlantı katsayılarını bir anlamda, ***"katma değer yaratma zinciri"*** olarak ifade etmek ve sektörlerin diğer sektörleri de tetikleyerek toplam yaratılacak üretimi gösterdiğini söylemek mümkündür.

10.1.1.3. Seçilmiş Sektörlerin Kısmî Toplam İleri Bağlantı Katsayıları

Toplam ileri bağlantı katsayısı, ekonomideki tüm sektörlere nihai talep bir birim arttığında her bir sektörün üretiminin ne kadar arttığını göstermektedir. Kısmî katsayılar ise sektörün bu üretim artışının hangi sektörler tarafından sağlandığını, diğer sektörlerin bu üretim artışı içindeki paylarını göstermektedir. Her sektörün nihai talebi artınca, bu sektörler kendisine girdi sağlayan sektörleri tetiklemektedirler. İncelenen sektör de tedarikçi bir sektör olarak diğer sektörlerin artan üretimlerini karşılamak için kendisinden talep edilen ürünü kadar üretimini arttırmaktadır. Elbette, toplam geri bağlantıda olduğu gibi burada da, incelenen sektörün üretim artışının bir birimlik kısmı kendi nihai talebini karşılamak için yapılacağından, bu sektörün kısmî toplam ileri bağlantı katsayısı da 1'den büyük olacaktır.

Hatay için seçilmiş sektörlerin kısmî toplam ileri bağlantı katsayıları Tablo 206'da verilmektedir.

Tablo 206: Seçilen Sektörlerin Kısmî Toplam İleri Bağlantı Katsayıları

Sektör I/O Sıra No ve Adı		1. Sıradaki Sektör	2. Sıradaki Sektör	3. Sıradaki Sektör	4. Sıradaki Sektör	5. Sıradaki Sektör	İlk Beş Toplamı	İlk Beş Payı (%)	Toplam
1-Meyve&Sebze	Katsayı	1,0552	0,7495	0,4920	0,4558	0,3789	3,1314	51,2	6,1188
	Sektör	1-Meyve&Sebze	15-Tahıl Ürünleri	16-Hayvan Yemi İm.	12-Sebze&Meyve İşleme	13-Sıvı&Katı Yağ			
2-Hayvancılık	Katsayı	1,0430	0,6701	0,4987	0,2442	0,1980	2,6540	74,2	3,5767
	Sektör	2-Hayvancılık	10-Et Ürün İşleme	14-Süt Ürünleri	24-Kürk Mamulleri	25-Deri Ürünler&İşleme			
12-Sebze&Meyve İşleme	Katsayı	1,1337	0,0351	0,0215	0,0093	0,0078	1,2075	92,2	1,3095
	Sektör	12-Sebze&Meyve İşlm.	70-Lokantalar	18-İçecek	69-Oteller	17-Diğer Gıda Maddeleri			
13-Sıvı&Katı Yağ	Katsayı	1,3028	0,1479	0,0315	0,0276	0,0274	1,5372	86,3	1,7818
	Sektör	13-Sıvı&Katı Yağ	16-Hayvan Yemi İm.	10-Et Ürün İşleme	17-Diğer Gıda Maddeleri	2-Hayvancılık			
14-Süt Ürünleri	Katsayı	1,0071	0,0105	0,0042	0,0033	0,0028	1,0279	97,4	1,0557
	Sektör	14-Süt Ürünleri	70-Lokantalar	69-Oteller	17-Diğer Gıda Maddeleri	12-Sebze&Meyve İşleme			
26-Ayakkabı&Terlik	Katsayı	1,1476	0,0064	0,0056	0,0042	0,0022	1,1659	97,2	1,1994
	Sektör	26-Ayakkabı&Terlik	25-Deri Ürünler&İşleme	53-Radyo&TV&Haberleş	24-Kürk Mamulleri	88-Eğlence&Kültür&Spor			
36-Temizlik Maddeleri	Katsayı	1,1983	0,1154	0,0815	0,0717	0,0694	1,5363	45,2	3,3977
	Sektör	36-Temizlik Maddeleri	20-Tekstil&Dokuma	22-Örme	25-Deri Ürünler&İşleme	23-Deri Giyim Eşyası			
43-Demir-Çelik	Katsayı	1,6245	0,4769	0,4470	0,3643	0,3500	3,2628	44,2	7,3855
	Sektör	43-Demir-Çelik	47-Diğer Metal Eşya	46-Metal Yapı Malz.	50-Ev Aletleri	45-Döküm			
44-Demir Dışı Metaller	Katsayı	1,6968	0,8029	0,3212	0,2202	0,2148	3,2558	57,0	5,7155
	Sektör	44-Demir Dışı Metaller	61-Diğer İmalat	45-Döküm	46-Metal Yapı Malz.	52-Elektrikli Makine			
48-Genel Amaçlı Makine	Katsayı	1,1336	0,0653	0,0484	0,0467	0,0361	1,3301	64,5	2,0623
	Sektör	48-Genel Amaçlı Mak.	56-Deniz Taşıtları	54-Tıbbi&Optik Aletler	50-Ev Aletleri	49-Özel Amaçlı Makine			
55-Motorlu Kara Taşıtı	Katsayı	1,3111	0,1643	0,0568	0,0396	0,0354	1,6071	64,5	2,4933
	Sektör	55-Motorlu Kara Taşıtı	59-Diğer Ulaşım Araçları	66-Taşıt Satış&Bakım	72-Karayolu Taşımacılık	80-Makine&Eşya Kira.			
57-Demiryolu Taşıtları	Katsayı	1,0570	0,1619	0,0181	0,0039	0,0012	1,2422	98,1	1,2661
	Sektör	57-Demiryolu Taşıtları	71-Demiryolu Taşım.	59-Diğer Ulaşım Araçları	6-Kömür Madenciliği	42-Yapı Taşları&Diğer			
60-Mobilya	Katsayı	1,0213	0,0133	0,0049	0,0049	0,0041	1,0486	88,0	1,1919
	Sektör	60-Mobilya	69-Oteller	70-Lokantalar	72-Karayolu Taşımacılık	28-Ağaç Ürünleri			
62-Elektrik	Katsayı	1,8470	0,2093	0,1722	0,1676	0,1596	2,5557	34,6	7,3940
	Sektör	62-Elektrik	43-Demir-Çelik	89-Diğer Hizmet	45-Döküm	8-Cevher Madenciliği			
69-Oteller	Katsayı	1,0025	0,0126	0,0086	0,0073	0,0073	1,0384	79,2	1,3106
	Sektör	69-Oteller	7-Petrol&Gaz Çıkarma	32-Rafine Petrol&Kok Kôm.	75-Diğer Ulaştırma&Acente.	74-Havayolu Taşımacılık			
75-Diğer Ulaştırma	Katsayı	1,2603	0,1322	0,1118	0,0886	0,0448	1,6377	48,9	3,3516
	Sektör	75-Diğer Ulaştırma	74-Havayolu Taşımacılık	73-Su Yolu Taşımacılık	72-Karayolu Taşımacılık	86-Sağlık&Sosyal Hizmt.			
86-Sağlık&Sosyal Hiz.	Katsayı	1,0399	0,0074	0,0068	0,0068	0,0064	1,0674	84,6	1,2616
	Sektör	86-Sağlık&Sosyal Hizm.	87-Dernek Faaliyetleri	79-Gayrimenkul	51-Büro Mak&Bilgisayar	8-Cevher Madenciliği			

Tablo 206, yine 12 nolu Sebze ve Meyve işleme sektörü için yorumlanırsa;

Tüm sektörlere olan nihai talep bir birim arttığında sektörün üretimi 1,3095 birim artmaktadır. Bu üretim artışının 1,1337'lik kısmı sektörün kendisinden kaynaklanmaktadır (1 birimlik kısmı nihai talep artışını karşılamak için, 0.1337'lik kısmı ise diğer sektörlerin bu sektörden girdi talep etmeleri nedeniyle). Sektörün üretim artışında, ikinci sıradaki etkiyi 70 nolu Lokanta sektörünün girdi talebi gerçekleştirmektedir. 12 nolu sektörün üretimini üçüncü büyüklükte tetikleyen sektör ise 18 nolu içecek sektörüdür (12 nolu sektörün üretim artışının 0,0215'lik kısmı).

Tüm sektörlerin ürününe bir birim talep artışı olduğunda Meyve ve Sebze işlenmesi sektöründeki üretim artışının %92,2'si ilk beş sıradaki sektör tarafından sağlanmaktadır. Bu anlamda bu beş sektör Meyve ve Sebze İşlenmesi sektörünün en önemli talep birimlerini oluşturmaktadır. Meyve ve Sebze işlenmesi ürünleri nihai tüketicinin talebini birincil talep olarak düşünürsek, bu beş sektörün Meyve ve Sebze işlenmesi ürünlerine olan talebi de sektörün üretiminin artışını sağlayan ikincil talep birimleri olmaktadırlar.

10.1.1.4. Önemli Katsayılar Analizi

Genel olarak, I/O tablosu kullanılarak hesaplanan katsayıların yüksekliği o sektörün diğer sektörlerle ilişkisinin düzeyini vermektedir. Yüksek doğrudan geri bağlantı katsayısı, sektörün üretim değeri içinde diğer sektörlerden kullandığı girdilerin önemli bir pay tuttuğunu, yüksek doğrudan ileri bağlantı katsayısı, sektörün üretiminin diğer sektörler tarafından ara girdi olarak kullanılma oranının yüksekliğini (bu anlamda da sektörün nihai malının ara mal ya da hammadde niteliğinde olduğunu), yüksek toplam geri bağlantı sektörün ekonomideki toplam üretimi arttırma kabiliyetini, yüksek toplam ileri bağlantı ise sektör üretiminin toplam talep değişiminden etkilenme düzeyinin yüksekliğini ifade etmektedir. Buna karşın, katsayıların tümü için bu etkilenme ya da diğer sektörlerle bağlantıların kaç tane sektörle ilgili olduğu anlamında bir bilgi sağlandığı söylenemez. Bir sektör yüksek doğrudan (ya da toplam) geri bağlantıya sahip olabilir, ancak bunu sadece 3 ya da 4 sektörle gerçekleştiriyor olabilir. Bu durumda sektörün katsayısı yüksek olsa da, bu sektörün ekonomi üzerinde yapacağı büyük etki yalnızca birkaç sektör vasıtasıyla gerçekleşecek, ekonomideki diğer sektörlere yansımayacaktır.

Bu konuya açıklık getirmek için kullanılan tekniklerden bir tanesi, her bir sektörün (ve bilhassa toplam geri ve toplam ileri bağlantı katsayıları için) bağlantı katsayılarının Değişim Katsayısını (Coefficient of Variance –CV) hesaplanmasıdır. Bu konu ilk önce Hazari tarafından öne sürülerek, sektörlerin CV'lerinin hesaplanmasını ve yalnızca yüksek toplam bağlantı katsayısının değil, aynı zamanda düşük CV'ye sahip sektörlerin de belirlenmesinin ekonomiye yayılacak etkiyi daha iyi ölçeceğini iddia etmiştir (Hazari, 1970). Bu yöntemle, sektörleri yalnızca bağlantı katsayılarının yüksekliği ya da düşüklüğüne göre sınıflandırmakla kalınmamakta, aynı zamanda her bir sektörün CV si de hesaplandığından, sektörler dörtlü bir ayrıma tabi tutulabilmektedirler (yüksek bağlantı katsayılı ve yüksek CV'li sektörler, yüksek bağlantı katsayılı ve düşük CV'li sektörler, düşük bağlantı katsayılı ve yüksek CV'li sektörler ve düşük bağlantı katsayılı ve düşük CV'li sektörler olarak). Burada önerilen, yüksek bağlantı katsayılı ve düşük CV'li sektörlerin ekonomi üzerinde daha yüksek ve daha iyi yayılan bir etki yapacaklarından hareketle, bu sektörlerin ön plana çıkarılmasıdır.

Her ne kadar bağlantı katsayılarının CV'lerinin hesaplanması, sektörlerin kısmî katsayılarının dağılımı ve yayılımı hakkında fikir veriyor olsa da, yine de "ilgilenilen sektörün daha önemli olarak ilişkili olduğu sektörler hangileridir" sorusuna yanıt vermemektedir. Buradaki "daha önemli" ifadesini, "ortalamadan yüksek" olarak düşündüğümüzde, o zaman her bir sektör için hesaplanacak kısmî bağlantı katsayılarının ortalamasını alıp, ortalamanın üzerinde kalan sektörleri "önemli" olarak belirleyebiliriz. Ekonominin karmaşıklığı arttıkça, sektörler arasındaki dolaylı ilişki miktarı da artmakta, diğer yandan da bu ilişkiler artan sektör sayısını da içinde barındırmaktadır. Bu nedenle, önemli katsayıların ekonomide birbirleri ile yüksek doğrudan bağlantılı iki sektör olduğunda görünmesi, aynı anda da bu sektörlerin daha fazla sayıda dolaylı bağlantıyla da birbirlerine bağlandığı beklenir (Reyes, 2002).

"Önemli katsayılar" (Important Coefficients – IC) yaklaşımı konusunda literatürde farklı uygulama örnekleri olmasına karşın, gerek hesaplanma kolaylığı gerekse de verdiği bilgi nedeniyle yukarıda özetlediğimiz çerçeve kullanılarak Hatay için önerilen sektörlerin önemli katsayıları ve bu sektörlerle ilişkili önemli katsayıya sahip diğer sektörler belirlenmiştir. Tablo 207'de Sebze ve Meyve işleme sektörü için önemli katsayılar verilmektedir.

Tablo 207: Sebze ve Meyve İşleme Sektörünün Önemli Katsayı Analizi

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
1-Meyve&Sebze	12-Sebze&Meyve İşleme	1-Meyve&Sebze	7-Petrol&Gaz Çıkarma
12-Sebze&Meyve İşleme	18-İçecek	7-Petrol&Gaz Çıkarma	11-Balık Ürün İşleme
17-Diğer Gıda Maddeleri	69-Oteller	17-Diğer Gıda Maddeleri	13-Sıvı&Katı Yağ
29-Kâğıt Ürünleri		29-Kâğıt Ürünleri	14-Süt Ürünleri
33-Ana Kimyasallar		32-Rafine Petrol&Kok	16-Hayvan Yemi İm.
38-Plastik		33-Ana Kimyasallar	17-Diğer Gıda Maddeleri
39-Cam Ürünleri		38-Plastik	18-İçecek
47-Diğer Metal Eşya		39-Cam Ürünleri	53-Radyo&TV&Haber Cihz.
67-Toptan Ticaret		43-Demir-Çelik	69-Oteller
68-Perakende Ticaret		44-Demir Dışı Metaller	70-Lokantalar
72-Karayolu Taşımacılık		47-Diğer Metal Eşya	74-Havayolu Taşımacılık
83-Diğer İş Faaliyetleri		62-Elektrik	75-Diğer Ulaştırma
		66-Taşıt Satış,Bakım	82-ARGE
		67-Toptan Ticaret	
		68-Perakende Ticaret	
		72-Karayolu Taşımacılık	
		75-Diğer Ulaştırma	
		77-Mali Aracılık	
		83-Diğer İş Faaliyetleri	

Not: Sektörler I/O tablosundaki kodlarına göre sıralanmıştır.

Tablo 207'den 12 nolu Sebze ve Meyve işleme Sektörü için önemli katsayıya sahip sektörler görülmektedir[25]. Bu sektör için tablo bulgularını yorumlarsak;

12 nolu Sebze ve Meyve işleme Sektörünün doğrudan geri bağlantılı olduğu sektör sayısı 12'dir. Bu sektörlerin kısmî doğrudan geri bağlantı katsayıları, 12 nolu sektörün doğrudan geri bağlantı katsayısının ortalamasından daha büyüktür. Bu önemli sektörler (tabloda "Girdi Kullandığı Sektörler" olarak ifade edilmiştir); 1 nolu Bitkisel Ürünlerin Yetiştirilmesi; Bostan, Meyve ve Sebze Yetiştirilmesi sektörü, 12 nolu Sebze ve Meyve işleme Sektörü, 17 nolu Diğer Gıda Maddeleri sektörü, 29 nolu Kâğıt Ürünleri sektörü, 33-Ana Kimyasallar, 38-Plastik, 39-Cam Ürünleri, 47-Diğer Metal Eşya, 67-Toptan Ticaret, 68-Perakende Ticaret, 72-Karayolu Taşımacılık ve 83-Diğer İş Faaliyetleri sektörleridir.

Tabloda *"Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler"* ifadesi ise, 12 nolu Sebze ve Meyve işleme sektörünün hangi sektörlerde önemli bir girdi tedarikçisi olduğunu göstermektedir. Burada, 12 nolu Sebze ve Meyve işleme sektörünün ilgili sektörün doğrudan geri bağlantı katsayısının ortalamasının üzerinde bir kısmî doğrudan geri bağlantısına sahip olması şartı aranmaktadır. Tablo'dan 12 nolu Sebze ve Meyve işleme sektörünün 3 adet sektörde ortalamanın üzerinde bir kısmî bağlantı katsayısı ile önemli girdi tedarikçisi olduğu görülmektedir. Bu sektörler ise 12-Sebze&Meyve İşleme, 18-İçecek ve 69-Oteller sektörleridir.

Tablo 207'deki *"Üretimini Etkilediği Sektörler"* ifadesi 12 nolu Sebze ve Meyve işleme sektörüne nihai talep bir birim arttığında bu sektörün toplam kısmî geri bağlantı kanalıyla üretimlerini ortalamanın üzerinde tetiklediği sektörleri göstermektedir. Bu niteliğe sahip (12 nolu Sebze ve Meyve işleme sektörünün ortalama toplam geri bağlantı katsayısından daha büyük değere sahip toplam kısmî geri bağlantı katsayılı sektörler) 19 sektör bulunmaktadır.

Tablodaki *"Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor"* kolonunda yer alan sektörler, kendi talepleri bir birim arttığında Sebze ve Meyve işleme sektörü ürünlerine olan talepleri aratan ve bu sayede de Sebze ve Meyve işleme sektörünün üretiminin artışını tetikleyen sektörlerdir. Bu kategoride 13 sektör yer almaktadır.

25 Diğer 16 sektör için belirlenen önemli katsayıya sahip sektörler, Ek 4'de izleyen tablolar halinde verilmiştir.

10.2. HATAY İÇIN 2023 İHRACAT TALEP TAHMİNİ ÇERÇEVESINDE ETKi ANALiZi

Hatay ili içi önerilen yatırım konularının her birinin belirlenecek talep artışı neticesinde bölgede yaratacağı toplam üretim artışı etkisini ve bu üretim artışının hangi sektörlerden kaynaklanacağını görebilmek amacıyla, bu yatırım konuları için etki analizi gerçekleştirmek mümkündür. Bu sayede seçilecek sektörlere ilişkin bir hedef talep belirlendiğinde ilde gerçekleştirilecek toplam üretimin benzetim modelini (simülasyonunu) ve bu sayede de bölgesel etki modelini (regional impact analysis) oluşturmak mümkün olacaktır.Bölgesel Girdi-Çıktı analizinde, uluslararası literatürde (değişik versiyonları mevcut olsa da)[26] uygulanan yöntem, istihdam üzerinden hesaplanan bölgenin sektörler bazındaki uzmanlaşma katsayılarını (LQ, Location Quotient) ulusal Girdi-Çıktı tablolarından hesaplanan doğrudan girdi katsayıları matrisi (A matrisi) elemanları ile çarpmaktır. Burada,

$LQ_i = (e_{ij}/e_{nj}) / (E_i/E_n)$ (1)

LQ_i : i sektörünün uzmanlaşma katsayısı,

e_{ij} : j ilinde i sektörü istihdamı,

e_{nj} : j ilinin toplam istihdamı,

E_i : i sektörünün toplam (Türkiye) istihdamı,

E_n : Türkiye toplam istihdamı,

olmak üzere; doğrudan girdi katsayıları aşağıdaki gibi hesaplanmıştır.

$$a_{ij}^R = \begin{cases} a_{ij}^C & LQ_i \geq 1 \text{ ise} \\ LQ_i \cdot a_{ij}^C & LQ_i < 1 \text{ ise} \end{cases} \quad (2)$$

burada,

a_{ij}^R : Bölge için hesaplanacak doğrudan girdi katsayıları matrisi elemanlarını,

a_{ij}^C : Ülke girdi katsayıları matrisi (A) elemanlarını,

ifade etmektedir. Yukarıdaki (2) nolu eşitlikten de anlaşılacağı gibi, bölge için sektörler bazında hesaplanan uzmanlaşma katsayısının birden büyük ya da eşit olduğu sektörler için, bu sektörün ülke doğrudan girdi katsayıları satırı aynen alınmakta; uzmanlaşma katsayısının birden küçük olduğu sektörler için de doğrudan girdi katsayıları sektörün uzmanlaşma katsayısı ile çarpılmaktadır. Sonrasında elde edilen yeni (uzmanlaşma katsayıları ile düzeltilmiş) doğrudan girdi katsayıları matrisi, bölgenin doğrudan girdi katsayıları matrisi kabul edilerek, Leontief Ters Matrisi ve dolayısıyla da toplam ileri ve toplam geri bağlantı katsayıları elde edilmekte ve etki analizleri bu matris kullanılarak gerçekleştirilmektedir.

Tarafımızca yukarıda özetlenen yaklaşım, yaklaşımda ülke girdi katsayıları matrisi yerine uzmanlaşma katsayıları yardımıyla elde edilen girdi katsayıları matrisinin kullanılmasının ve buradan hareketle Leontief Ters matrisinin elde edilmesinin hatalı olduğu gerekçesi ile aynen uygulanmamıştır[27]. Hatay ili için yapılacak etki analizi çalışmasında istihdam verileri kullanılarak sektörel bazda uzmanlaşma katsayıları hesaplanmış, elde edilen bu katsayılar ise doğrudan girdi katsayıları matrisi elemanları ile değil, Leontief Ters Matrisi elemanları ile çarpılarak, ilin Leontief Ters Matrisi elde edilmiştir. Dolayısıyla (1) nolu eşitlikte verilen LQ_i katsayıları hesaplanmış, ancak (2) nolu dönüştürme/uyarlama işlemi yerine aşağıda verilen yöntem izlenmiştir.

$$b_{ij}^R = \begin{cases} b_{ij}^C & LQ_i \geq 1 \text{ ise} \\ LQ_i \cdot b_{ij}^C & LQ_i < 1 \text{ ise} \end{cases}$$

burada,

b_{ij}^R : Bölge için hesaplanacak Leontief Ters Matrisi $[(I-A)^{-1}]$ elemanlarını,

b_{ij}^C : Ülke Leontief Ters Matrisi matrisi elemanlarını,

ifade etmektedir. Leontief Ters Matrisi kullanılarak ve bu matrisin elemanları ilin sektörel uzmanlaşma katsayıları ile çarpılarak, herhangi bir sektörün nihai talebinin tahmin edilmesi/planlanması/hedeflenmesi durumunda bu talebin karşılanabilmesi için sektörlerin ne düzeyde üretim yapması gerekeceği ve bu üretimin ne kadarının ilden ne kadarının da il dışından karşılanması gerekeceği ortaya çıkacaktır. Burada nihai talep olarak örneğin hedeflenecek ihracat rakamları kullanıldığında, il için sektör bazında belirlenecek ihracat hedefleri için gerekli üretim düzeyinin ne olacağı görülebilecektir.

Yukarıda yöntemi özetlenen etki analizi çalışması için öncelikle Hatay ilinin sektörel istihdam verilerinin Girdi-Çıktı tablosundaki 90 sektöre göre uyumlaştırılması gerekmiştir. Çalışmada Hatay ili için güncel ve kapsamlı bir veri setiyle çalışılmıştır. 2016 yıl sonu itibarıyla Nace Revize 2 bazında üçlü digitteki 272 sektör için hem il hem de Türkiye geneli istihdam rakamları kullanılmıştır. Bu veriler, I/O tablosunda yer alan 90 sektörle uyumlaştırılarak, (1) nolu eşitlikte verilen formül yardımıyla Hatay ili için sektörel bazda uzmanlaşma katsayıları (LQ_i)'ler hesaplanmış ve aşağıdaki tabloda verilmiştir[28]. Tablo düzenlenirken Hatay ilinde istihdam verisi olmayan sektörlerin uzmanlaşma katsayıları sıfır kabul edilerek, bu sektörler için mevcut durumda da ihtiyacın il dışından karşılandığı kabul edilmiştir.

26 Bu konudaki değişik uygulamalar için (Miller ve Blair, 2009), (Flegg ve Tohmo, 2013), (Kowalewski, 2012)'ye bakılabilir.
27 Rapor kapsamı ile doğrudan ilgili olmadığı için bu konuda detaylı teknik açıklamalara girilmemiştir. Konuyla ilgili yaklaşımın detayları için (Küçükkiremitçi, 2013; s. 42-44)'e bakılabilir.
28 Uzmanlaşma katsayıları hesaplanmasında kullanılan veriler SGK Hizmet Sunumu Genel Müdürlüğünden temin edilen 2016 yılsonu istihdam verileridir.

Tablo 208: Hatay İli İçin Hesaplanan Uzmanlaşma Katsayıları (LQi)

I/O Kod	Sektör Adı	İstihdam		LQi
		Hatay	Türkiye	
1	Meyve&Sebze	406	32.889	1,081
2	Hayvancılık	252	46.434	0,475
3	Tarım Hizm.	576	23.232	2,172
4	Ormancılık	226	27.124	0,730
5	Balıkçılık	99	8.375	1,035
6	Kömür Madenciliği	48	37.499	0,112
7	Petrol&Gaz Çıkarma	25	5.271	0,415
8	Cevher Madenciliği	91	22.793	0,350
9	Taşocakçılığı	712	66.574	0,937
10	Et Ürün İşleme	118	36.302	0,285
12	Sebze&Meyve İşleme	176	44.106	0,350
13	Sıvı&Katı Yağ	455	14.382	2,771
14	Süt Ürünleri	225	33.164	0,594
15	Tahıl Ürünleri&Nişasta	1.831	194.960	0,823
16	Hayvan Yemi İm.	5	10.707	0,041
17	Diğer Gıda Maddeleri	113	83.842	0,118
18	İçecek	79	14.698	0,471
20	Tekstil&Dokuma	759	195.721	0,340
21	Diğer Tekstil Ür.	174	211.778	0,072
22	Örme	8	43.543	0,016
23	Deri Giyim Eşyası	461	419.976	0,096
25	Deri Ürünler&İşleme	19	17.916	0,093
26	Ayakkabı&Terlik	303	41.712	0,636
27	Kereste&Parke	248	16.860	1,288
28	Ağaç Ürünleri	785	46.358	1,483
29	Kâğıt Ürünleri	97	53.119	0,160
31	Plak&Kaset vb	255	54.330	0,411
32	Rafine Petrol&Kok Köm.	160	7.989	1,754
33	Ana Kimyasallar	213	25.531	0,731
34	Zirai İlaç%Boya&Vernik	41	12.918	0,278
36	Temizlik Maddeleri	187	36.270	0,452

I/O Kod	Sektör Adı	İstihdam		LQi
		Hatay	Türkiye	
37	Kauçuk	218	40.377	0,473
38	Plastik	1.027	157.359	0,572
39	Cam Ürünleri	82	32.826	0,219
40	Seramik	271	52.193	0,455
41	Çimento&Kireç&Alçı	1.002	76.875	1,142
42	Yapı Taşları&Diğer	314	55.630	0,494
43	Demir-Çelik	11.475	80.120	12,545
44	Demir Dışı Metaller	6	25.709	0,020
45	Döküm	247	36.174	0,598
46	Metal Yapı Malz.&Kazanlar	558	92.315	0,529
47	Diğer Metal Eşya	2.757	272.737	0,885
48	Genel Amaçlı Makine	1.248	83.855	1,304
49	Özel Amaçlı Makine	224	67.870	0,289
50	Ev Aletleri	46	51.695	0,078
51	Büro Mak&Bilgisayar	19	17.226	0,097
52	Elektrikli Makine&Cihaz	118	81.648	0,127
53	Radyo&TV&Haberleş. Cih.	4	9.646	0,036
54	Tıbbi&Optik Aletler	101	25.534	0,346
55	Motorlu Kara Taşıtı	1.133	191.130	0,519
57	Demiryolu Taşıtları	111	8.093	1,201
59	Diğer Ulaşım Araçları	5	5.558	0,079
60	Mobilya	1.393	156.296	0,781
61	Diğer İmalat	2.593	267.036	0,851
62	Elektrik	1.099	64.188	1,500
63	Gaz&Buhar	142	32.239	0,386
64	Su	786	31.145	2,210
65	İnşaat	23.599	1.880.918	1,099
66	Taşıt Satış&Bakım&Onar.	2.544	199.555	1,117
67	Toptan Ticaret	5.952	671.029	0,777
68	Perakende Ticaret	15.108	1.249.739	1,059
69	Oteller	1.467	191.886	0,670
70	Lokantalar	4.910	601.983	0,714

I/O Kod	Sektör Adı	İstihdam		LQi
		Hatay	Türkiye	
71	Demiryolu Taşımacılık	147	3.380	3,809
72	Karayolu Taşımacılık	14.460	542.800	2,333
73	Su Yolu Taşımacılık	37	14.515	0,223
75	Diğer Ulaştırma&Acente.	4.298	281.786	1,336
76	İletişim	529	107.180	0,432
77	Mali Aracılık	531	90.798	0,512
78	Sigorta&Emeklilik Fonları	668	75.584	0,774
79	Gayrimenkul	781	109.542	0,624
80	Makine&Eşya Kiralama	326	28.841	0,990
81	Bilgisayar Faaliyetleri	1.091	125.340	0,762
82	ARGE	1.592	221.149	0,631
83	Diğer İş Faaliyetleri	7.399	823.111	0,787
85	Eğitim	7.475	581.466	1,126
86	Sağlık&Sosyal Hizmetler	6.188	347.176	1,561
87	Dernek Faaliyetleri	4.246	108.110	3,440
88	Eğlence&Kültür&Spor	620	97.261	0,558
89	Diğer Hizmet	13.802	1.115.236	1,084
90	Ev İçi Çalışan Personel	141	30.158	0,410
	TOPLAM	**154.037**	**13.400.390**	

Kaynak: SGK istihdam (2016) verilerinden hareketle hesaplanmıştır.

Girdi-Çıktı analizi kullanarak gerçekleştirilecek etki analizinin ikinci aşamasında senaryoda kullanılacak sektörün ya da sektörlerin belirlenmesi gerekmektedir. Belirlenecek bu sektör(ler) için gelecek döneme yönelik bir nihai talep tahmini yapılarak, talep(ler)in bu düzeyde gerçekleşmesi halinde ekonomik yapıda meydana gelecek değişimler, her bir sektörün bu talep(leri) karşılaması için gerçekleştirmesi gereken üretim tutarı ve bu üretimin ne kadarının il içinden ne kadarının ise il dışından karşılanacağı görülebilecektir.

Hatay ili için etki analizinde kullanılacak sektörlerin belirlenmesinde nihai talep göstergesi olarak ihracat seçilmiştir. Bu kapsamda bir değerlendirmeyi yapabilmek için öncelikle ilin uzun dönemli ihracat yapısının dikkate alınmasının daha belirleyeceği olacağı düşüncesinden hareketle, son yıl ihracat verilerini kullanarak sektörel ihracat paylarını bulmak yerine, ilin 2006-2016 dönemi (10 yıl) sektörel ihracat verilerinin dönem ortalamaları kullanılarak sektörlerin dönem ortalama ihracatı hesaplanmıştır. Bu sayede, sektörel bazda Hatay ilindeki ihracatçı sektörlerin toplam ihracat içindeki payları elde edilmiştir. Daha sonra bu 10 yıllık dönem için Hatay'ın yıllık ortalama toplam ihracat artışı bulunmuştur (yıllık ortalama artış %6,45). Bu artış oranı ile toplam ihracat büyütülerek 2023 yılı için tahmin edilen toplam ihracat rakamı bulunmuştur (2.702 Milyon $). Son olarak 10 yıllık ortalama ihracat verileri ile bulunan sektör paylarının 2023 yılı içinde sabit kalacağı varsayımı ile her bir sektörün 2023 ihracat tahmin rakamları bulunmuştur. İl bazında ihracat verileri ISIC Rev. 3.1. sınıflandırmasına göre yayınlanmaktadır.

Bu sınıflandırmaya göre yukarıda özetlenen aşamalar sonucu elde edilen ihracatçı sektörlerin 2023 yılı için tahmin edilen ihracat tutarları Tablo 209'da verilmektedir[29].

29 Tablonun gereksiz yere büyümesini önlemek ve önemli sektörleri görebilmek amacıyla tahmin edilen ihracat tutarı 100.000 USD'nin altında olan sektörler dikkate alınmamıştır. Ancak, toplam ihracat rakamı, tabloda yer almayan sektörlerin ihracat değerlerini de kapsamaktadır. Ayrıca EK 1'de üçlü dijite göre Hatay'da ihracat verisi bulunan sektörler belirtilmiştir.

Tablo 209: Hatay İli 2023 Yılı Sektörlere Göre İhracat Tahmini (USD)

ISIC Rev. 3.1.	Sektör Adı	Hatay
011	Bitkisel ürünler; bostan, meyve ve sebze	776.023.036
012	Hayvancılık	1.738.785
020	Ormancılık ve tomrukçuluk	123.070
050	Balıkçılık	21.591.718
101	Maden kömürü	2.214.577
102	Linyit	119.966
131	Demir cevheri	2.504.163
132	Demir dışı metal cevherleri	29.766.178
141	Kum, kil ve taşocakçılığı	4.155.661
142	Başka yerde sınıflandırılmamış madencilik ve taş ocakçılığı	509.212
151	Et, balık, sebze, meyve, katı ve sıvı yağlar	100.140.678
152	Süt ürünleri	1.127.557
153	Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta, nişastalı ürünler ve hazır hayvan yemleri	30.524.144
154	Diğer gıda maddeleri	14.604.613
155	İçecekler	4.540.889
171	Tekstil iplikçiliği ve dokumacılığı	15.501.293
172	Diğer tekstil ürünleri	52.658.092
173	Trikotaj (örme) ürünleri	1.582.263
181	Giyim eşyası (kürk hariç)	16.244.760
191	Dabaklanmış deri, bavul, el çantası ve saraciye	245.233
192	Ayakkabı	3.215.627
201	Kereste ve parke	507.846
202	Ağaç ve mantar ürünleri; hasır vb.örülerek yapılan maddeler	20.725.006
210	Kağıt ve kağıt ürünleri	3.441.965
231	Kok fırını ürünleri	21.381.532
232	Rafine edilmiş petrol ürünleri	2.377.077
241	Ana kimyasal maddeler	21.220.042
242	Diğer kimyasal ürünler	14.504.610
243	Suni ve sentetik elyaf	346.293
251	Kauçuk ürünleri	5.507.877
252	Plastik ürünleri	17.916.128
261	Cam ve cam ürünleri	2.010.665
269	Başka yerde sınıflandırılmamış metalik olmayan mineraller	38.396.152
271	Demir-çelik ana sanayi	1.133.943.466
272	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayi	4.710.307
281	Metal yapı malzemeleri, tanklar, sarnıçlar ve buhar kazanları	12.196.406
289	Diğer metal eşyalar	24.477.991
291	Genel amaçlı makinalar	93.352.392
292	Özel amaçlı makineler	39.189.094
293	Başka yerde sınıflandırılmamış ev aletleri	6.005.960
311	Elektrik mororu, jeneratör, trasformatörler	3.674.448
312	Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları	870.817
313	İzole edilmiş tel ve kablolar	572.854
314	Akümülatör, pil ve batarya	4.028.033
315	Elektrik ampulü ve lambaları ile aydınlatma teçhizatı	266.329
319	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli teçhizat	1.457.741
321	Elektronik valf ve elektron tüpleri ile diğer elektronik parçalar	492.900
322	Radyo ve televizyon vericileri ile telefon, telgraf teçhizatı	397.866
323	Televizyon ve radyo alıcıları; ses ve görüntü kaydeden veya üreten teçhizat vb. ilgili araçlar	326.753
331	Tıbbi araç ve gereçler, ölçme, kontrol, test, seyrüsefer vb. amaçllı alet ve cihazlar	1.393.428
341	Motorlu kara taşıtları ve motorları	46.119.811
342	Motorlu kara taşıtlarının karasörleri ve römorkları	34.662.307
343	Motorlu kara taşıtlarının motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarları	15.487.359
361	Mobilya	44.134.070
369	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer ürünler	2.706.957
514	Atık ve hurdalar	4.418.853
	Diğer (100,000 USD'nin altında kalan sektörler toplamı)	365.768
	Toplam	**2.702.718.618**

Tablo 209'da elde edilen sonuçlar ISIC. Rev. 3.1. sınıflandırmasına, I/O tablosunda yer alan sektörler ise NACE Rev. 1.1. sınıflandırmasına göre verildiği için, bu aşamadan sonra Tablo 210 sektörleri ile I/O sektörlerinin uyumlaştırılması tarafımızca yapılmıştır. Dönüştürme işlemi de tamamlandıktan sonra seçilen bir baz senaryo bazında etki analizinin yapılması aşamasına geçilmiştir. Bundan sonraki bölümde senaryo açıklanacak ve bu senaryonun gerçekleşmesi durumunda Hatay ili sektörlerinin ulaşabileceği ve il dışından tedarik edilmesi gerekecek sektörel üretim değerleri belirlenecektir.

10.2.1. Seçilen Senaryo Bazında Hatay İli İçin Etki Analizi

Bu bölümde seçilen bir baz senaryoda belirlenen talebin karşılanabilmesi için Hatay ili sektörlerinin üretim düzeyinin ne olacağı ve il dışından karşılanması gereken üretim değerleri ayrı ayrı belirlenmiştir. Senaryonun hedef yılı olarak 2023 alınmıştır. Ayrıca, etki analizinde belirlenen taleplerin sadece ihracat hedefi olduğuna, iç talebi dikkate almadığı için de sektörlerin 2023 yılındaki toplam üretim değerlerinin tahminini değil, ***sadece ek ihracat talebini karşılamak için gerekli ek üretim değerini*** ifade ettiğine dikkat edilmelidir. Bu nedenle, bu senaryo sonucunda bulunan sektörel üretim değerlerinin sektörlerin o dönemdeki mevcut üretimlerine ek olarak senaryodaki ihracat hedeflerine göre yapmaları gereken ek üretimleri ifade ettiği unutulmamalıdır.

Senaryo: Hatay 2006-2016 dönemi 10 yıllık ortalama ihracat büyümesi oranında büyümeye devam ediyor ve 2023 yılında 2.702 Milyon USD'lik ihracat tahmini gerçekleşiyor. Bu ihracat hedefi durumunda Hatay ili sektörlerinin ulaşacağı üretim düzeyi kaç milyon USD olacaktır ve gereken toplam üretimin ne kadarlık kısmı il dışından karşılanacaktır?

Etki Analizi Sonucu: Hatay ilinin toplam ihracatının 2.702.718.618 USD olması durumunda, bu ihracatın karşılanabilmesi için tüm sektörlerin yapması gereken üretim değeri toplamı 6.696.401.119 USD olmalıdır. Bu üretimin 5.324.707.302 USD'lik kısmı Hatay ilindeki sektörler tarafından gerçekleştirilebilecekken, kalan 1.371.693.817 USD'lik kısım ise il dışından karşılanmak durumunda kalınacaktır.

Yukarıda özeti verilen etki analizinin sektörel bazdaki detayları ise Tablo 211'de verilmektedir.

Tablonun sütun başlıkları olan;

Hedef Talep: Senaryoda sektörler bazında belirlenen ihracat hedeflerini,

Bölge Üretim: Senaryoda belirlenen hedef talepleri karşılamak için Hatay ilinde ilgili sektörde gerçekleşecek üretimi,

Dış Üretim: Senaryoda belirlenen hedef talepleri karşılamak için Hatay ili dışında gerçekleşecek üretimi,

Toplam Üretim: Senaryoda belirlenen hedef talepleri karşılamak için gerçekleştirilmesi gereken Hatay ili içi ve Hatay ili dışı toplam üretimi (Bölge Üretim + Dış Üretim),

ifade etmektedir.

Tablo 210: Hatay İli 2023 Senaryosunun Sektörel Etki Analizi Sonuçları (USD)

I/O Kod	Sektörler	Hedef Talep	Bölge Üretim	Dış Üretim	Toplam Üretim
1	Tahıllar, Meyve, Sebze	776.023.036	910.449.085	0	910.449.085
2	Hayvancılık	1.738.785	13.749.434	15.175.490	28.924.924
3	Tarım Hizm.	0	28.321.747	0	28.321.747
4	Ormancılık	123.070	6.668.355	2.468.902	9.137.258
5	Balıkçılık	21.591.718	22.757.862	0	22.757.862
6	Kömür Madenciliği	2.341.325	2.917.997	23.108.468	26.026.465
7	Petrol&Gaz Çıkarma	0	50.193.924	70.630.852	120.824.776
8	Cevher Madenciliği	2.504.163	30.400.269	56.533.671	86.933.940
9	Taşocakçılığı	34.431.051	101.354.938	6.843.605	108.198.543
10	Et Ürün İşleme	7.070.486	2.937.568	7.380.262	10.317.830
11	Balık Ürün İşleme	1.033.328	0	1.127.665	1.127.665
12	Sebze&Meyve İşleme	58.708.181	24.102.491	44.857.751	68.960.242
13	Sıvı&Katı Yağ	33.328.683	48.481.919	0	48.481.919
14	Süt Ürünleri	1.127.557	1.257.746	858.807	2.116.554
15	Tahıl Ürünleri&Nişasta	30.474.866	31.844.500	6.867.307	38.711.807
16	Hayvan Yemi İm.	49.278	147.884	3.467.627	3.615.511
17	Diğer Gıda Maddeleri	14.604.613	2.979.037	22.256.406	25.235.443
18	İçecek	4.540.889	2.895.836	3.255.323	6.151.159
19	Tütün Ürünleri	72	0	39.310	39.310
20	Tekstil&Dokuma	15.501.293	34.486.416	67.043.858	101.530.274
21	Diğer Tekstil Ür.	52.658.092	5.224.019	67.367.879	72.591.898
22	Örme	1.582.263	87.447	5.346.648	5.434.095
23	Deri Giyim Eşyası	16.244.760	3.371.105	31.691.785	35.062.890
24	Kürk Mamulleri	1.684	0	106.482	106.482
25	Deri Ürünler&İşleme	245.233	367.685	3.590.674	3.958.359
26	Ayakkabı&Terlik	3.215.627	2.957.414	1.690.760	4.648.175
27	Kereste&Parke	507.846	6.766.080	0	6.766.080
28	Ağaç Ürünleri	20.725.006	39.674.982	0	39.674.982
29	Kâğıt Ürünleri	3.441.965	8.348.825	43.849.357	52.198.182
30	Yayım	85.141	0	1.466.069	1.466.069
31	Plak&Kaset vb	69.952	6.916.248	9.907.468	16.823.715
32	Rafine Petrol&Kok Köm.	23.758.609	129.795.302	0	129.795.302
33	Ana Kimyasallar	21.220.042	92.957.799	34.253.561	127.211.361
34	Zirai İlaç%Boya&Vernik	9.583.208	10.087.114	26.198.143	36.285.257
35	Eczacılık Ürünleri	281.613	0	8.067.601	8.067.601
36	Temizlik Maddeleri	4.986.082	25.944.559	31.507.299	57.451.858
37	Kauçuk	5.507.877	12.292.070	13.700.812	25.992.882
38	Plastik	17.916.128	38.552.377	28.888.645	67.441.022
39	Cam Ürünleri	2.010.665	4.762.827	17.005.285	21.768.112
40	Seramik	1.446.380	36.371.592	43.603.937	79.975.529
41	Çimento&Kireç&Alçı	22.419.522	38.569.586	0	38.569.586
42	Yapı Taşları&Diğer	14.530.250	12.951.479	13.245.464	26.196.943
43	Demir-Çelik	1.133.943.466	1.956.294.796	0	1.956.294.796
44	Demir Dışı Metaller	4.710.307	3.882.765	186.061.802	189.944.566
45	Döküm	0	7.798.344	5.240.942	13.039.286
46	Metal Yapı Malz.&Kazanlar	12.196.406	15.085.282	13.408.057	28.493.339
47	Diğer Metal Eşya	24.477.991	77.662.197	10.051.781	87.713.977
48	Genel Amaçlı Makine	93.352.392	137.489.055	0	137.489.055
49	Özel Amaçlı Makine	39.189.094	27.779.261	68.316.087	96.095.349
50	Ev Aletleri	6.005.960	1.046.387	12.379.252	13.425.639
51	Büro Mak&Bilgisayar	42.349	119.116	1.113.851	1.232.966
52	Elektrikli Makine&Cihaz	10.870.223	5.267.702	36.346.021	41.613.723
53	Radyo&TV&Haberleş. Cih.	1.217.519	536.231	14.227.340	14.763.571
54	Tıbbi&Optik Aletler	1.414.862	1.951.462	3.681.144	5.632.606
55	Motorlu Kara Taşıtı	96.269.477	80.634.936	74.665.987	155.300.923
56	Deniz Taşıtları	67.479	0	3.039.135	3.039.135
57	Demiryolu Taşıtları	5.278	1.072.159	0	1.072.159
58	Hava&Uzay Taşıtları	6.566	0	454.131	454.131
59	Diğer Ulaşım Araçları	54.729	13.849	161.914	175.763
60	Mobilya	44.134.070	38.960.154	10.947.741	49.907.896
61	Diğer İmalat	2.706.957	11.820.686	2.077.618	13.898.305
62	Elektrik	0	315.799.068	0	315.799.068
63	Gaz&Buhar	0	972.564	1.548.381	2.520.945
64	Su	0	10.244.831	0	10.244.831
65	İnşaat	0	10.950.193	0	10.950.193
66	Taşıt Satış&Bakım&Onar.	0	70.243.400	0	70.243.400
67	Toptan Ticaret	4.418.853	147.855.669	42.457.214	190.312.884
68	Perakende Ticaret	0	110.142.721	0	110.142.721
69	Oteller	0	5.006.137	2.469.837	7.475.974
70	Lokantalar	0	6.162.117	2.463.388	8.625.505
71	Demiryolu Taşımacılık	0	4.513.153	0	4.513.153
72	Karayolu Taşımacılık	0	221.390.215	0	221.390.215
73	Su Yolu Taşımacılık	0	11.498.886	40.002.975	51.501.861
74	Havayolu Taşımacılık	0	0	8.468.202	8.468.202
75	Diğer Ulaştırma&Acente.	0	55.505.894	0	55.505.894
76	İletişim	0	11.995.407	15.752.160	27.747.567
77	Mali Aracılık	0	69.227.819	65.921.622	135.149.441
78	Sigorta&Emeklilik Fonları	0	9.246.026	2.698.265	11.944.291
79	Gayrimenkul	0	16.980.935	10.211.185	27.192.120
80	Makine&Eşya Kiralama	0	2.107.857	21.192	2.129.049
81	Bilgisayar Faaliyetleri	0	2.859.431	891.131	3.750.563
82	ARGE	0	115.728	67.813	183.540
83	Diğer İş Faaliyetleri	0	61.932.301	16.727.788	78.660.089
84	Devlet Hizmetleri	0	0	2.008.999	2.008.999
85	Eğitim	0	2.807.039	0	2.807.039
86	Sağlık&Sosyal Hizmetler	0	6.152.101	0	6.152.101
87	Dernek Faaliyetleri	0	5.634.892	0	5.634.892
88	Eğlence&Kültür&Spor	4.301	5.572.203	4.407.688	9.979.891
89	Diğer Hizmet	0	430.812	0	430.812
90	Ev İçi Çalışan Personel	0	0	0	0
Toplam		**2.702.718.618**	**5.324.707.302**	**1.371.693.817**	**6.696.401.119**

Bazı örnek sektörler için etki analizi sonuçlarının açıklanmasının, Tablo 210'un anlaşılmasını daha kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Bu noktada, hedef taleplerin aynı anda gerçekleşeceğinin varsayıldığı, bireysel sektör bazında yapılan değerlendirmelerde, ifade edilmese de, sektörün toplam üretim artışının sadece kendi ürününe olan ihracat talebini karşılamak için değil, bunun yanında diğer sektörlerin üretim artışlarının yaratacağı ilgili sektör girdi talebini de karşılamak için gerçekleşeceği hatırda tutulmalıdır. Şöyle ki; I/O tablosundaki 26- Ayakkabı ve Terlik sektörünün ihracatının 2023 yılında 3.215.627 USD'ye ulaşacağını, ama diğer sektörlerin ***hiçbirisinin*** ihracat gerçekleştirmeyeceğini varsayalım. Bunun anlamı; diğer sektörlerden ayakkabı sektörüne ***herhangi bir ek talep gelmediği*** (diğer sektörlerin talebinde artış olmadığı için, girdi talepleri artmamıştır, dolayısıyla da girdi olarak kullanmak için ayakkabı üretim sektörü ürünlerine ek talepte bulunmamışlardır), ayakkabı sektörünün ***yalnızca*** kendi sektör ürünlerindeki ihracatı karşılamak için üretim artışı gerçekleştireceğidir. Bu durumda, diğer sektörlerin ihracat talepleri (hedef talep) sıfır kabul edilerek, I/O analizinde yalnızca 26- Ayakkabı ve Terlik sektörünün hedef talebine 3.215.627 USD yazılacak ve hesaplama buna göre yapılacaktır (bilgi için; bu hesaplama sonucunda bu sektörün kendisinin üretimi 5.163.102 USD, ekonomide yaratacağı toplam üretim (kendi sektörü dâhil) 9.225.353 USD olacaktır). Oysa, yalnızca bu sektörün değil, Tablo 209'da verilen baz senaryodaki ilgili sektörlerin ihracat hedeflerinin de ***eş anlı*** gerçekleştiği düşünüldüğünde, Ayakkabı ve Terlik sektörü üretimi 4.648.175 USD olmaktadır. Burada, 4.648.175 USD'lik kısmı nihai talep artışı neticesinde ve ***dolaysız olarak***, 4.577.178 USD'lik kısmı ise (9.225.353 – 4.648.175) diğer sektörlerin Ayakkabı ve Terlik sektörüne talebi neticesinde ***dolaylı olarak*** gerçekleşmiştir. Hatay ili için 26- Ayakkabı ve Terlik sektörünün uzmanlaşma katsayısı birden küçük olduğundan, bu sektörde gerçekleşmesi beklenen üretim artışının bir kısmı il dışından karşılanacaktır.

Tabloda kendilerine ilişkin bir hedef rakamı belirlenmemesine rağmen örneğin,

72- Karayolu Taşımacılık sektöründe 221,3 milyon USD'lik, 62- Elektrik üretimi sektöründe de 315,7 milyon USD'lik bir üretim (hizmet) olacağı görülmektedir. Bu sektörler diğer sektörlerin önemli bir girdi tedarikçisi olduklarından, kendilerine münhasır bir talep artışı önerilmemesine rağmen, diğer sektörlerin girdi talebi nedeniyle bu üretimi gerçekleştireceklerdir. 72-Karayolu Taşımacılık sektörünün uzmanlaşma katsayısı birden büyük (2,33) olduğundan bu sektör üretiminin tamamı il içinden karşılanabilecektir.62-Elektrik sektörünün uzmanlaşma katsayısı da birden büyük olduğundan (1,50) bu üretim artışının il imkânları ile karşılanması mümkün olacaktır. Kendisi için bir talep artışı öngörülmemesine karşın, üretimi artması beklenen bir diğer sektör de 68- Perakende Ticaret sektörüdür. Bu sektörün uzmanlaşma katsayısı da birden büyük olduğundan; gerçekleşecek 110,1 milyon USD'lik üretimin tamamı il içinden karşılanacaktır.

Diğer yandan, tahıllar, meyve, sebze, tarım hizmetleri, balıkçılık, sıvı-katı yağ, kereste-parke, ağaç ürünleri, rafine petrol-kok kömürü, çimento-kireç-alçı, demir-çelik, genel amaçlı makine, demiryolu taşıtları, su, inşaat, taşı satış-bakım-onarım, perakende ticaret, demir ve karayolu taşımacılık, eğitim, sağlık-sosyal hizmetler, dernek faaliyetleri, diğer hizmetler sektörlerinin tamamı da il içinden karşılanabilecektir.

Tablo 210'da sektörel detayları verilen 2023 yılı Hatay ili ihracat bazlı senaryosuna göre 60 sektörde hedef ihracat rakamları oluşturulmuştur. Buna karşın, sektörlerarası etkileşimler neticesinde, 90 sektörün 81 tanesinde bölgesel üretim artışı, dış üretim artışı da dikkate alındığı taktirde 89 sektörde üretim artışı gerçekleşmiştir.

Tablo 210'daki etki analizinin sektörlerin verilen ihracat hedeflerine ulaşabilmesi için gerçekleştirmesi gereken üretim değerleri olduğunu bir kez daha belirtmekte yarar görülmektedir. Bu anlamıyla, etki analizi, sektörlerin üretimde kullandıkları girdiler üzerinden (bu girdiler diğer sektörlerin ürünleri olarak hammadde, yardımcı madde, işletme malzemesi ile katma değeri oluşturan temel üretim girdileri toplamıdır) giderek üretimin ulaşması gereken toplam değerini göstermektedir. Analizin yapısı gereği sonuçlar, yatırımlar ve sektörel yatırım ihtiyacını göstermemektedir. Sektörel bazdaki ek yatırım ihtiyaçları (ve/veya sektörel atıl kapasiteler) ulaşılacak üretim hedefleri ile sektörlerin mevcut üretim kapasitesinin karşılaştırılması ile elde edilmelidir. Buradan hareketle, ilde yapılması planlanan yatırım konuları, desteklenmesi gereken yatırım konuları, atıl kapasite olan/oluşacak yatırım konuları gibi unsurların, gelecek dönemde ulaşılacak hedef üretim rakamları ile mevcut üretim kapasitesinin karşılaştırılması ile belirlenmesi gerekmektedir. Bu noktada, temel senaryonun baz alınarak gerçekleştirilen etki analizinin sektörlerin toplam üretim değerini değil, yalnızca ihracat hedeflerine göre gerçekleştirilmesi gereken ek üretim değerlerini ifade ettiğinin bir kez daha vurgulanmasında yarar görülmektedir. İç talep ve mevcut durumda ithal edilen bazı ürünlerin de il içinde üretilmesinin hedeflenmesi durumunda yeni bir talep unsuru olarak dikkate alınması gereken ithalatın (hem sektörlerin kullandıkları ara girdiler hem de nihai tüketim için gerçekleştirilen ithalat) sektörel talep hedeflerini daha da büyüteceği, sektörlerin daha fazla üretim yapmaları gerekeceği açıktır.

11. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

11. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bir yörenin yatırımcılar için çekim merkezi olması, ülke ve bölgenin gelişmişliği yanında, kendi özel konum ve koşullarına da bağlıdır. Yerleşim yerlerinin gelişmişlik düzeyi, kendi iç dinamikleri ve/veya kamunun desteği ile şekillenmektedir. Bir yörenin, gelişme dinamiklerini oluşturan unsurlar, genel olarak doğal altyapı, maddi altyapı, kurumsal altyapı ve beşeri altyapıdan oluşmaktadır. Söz konusu altyapılar birbirlerini tamamlayarak geliştiği ölçüde yörenin/bölgenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi de artmaktadır.

Sosyoekonomik gelişmenin büyüklük, yoğunluk ve nitelikleri bir yandan illerin sahip olduğu nüfus, altyapı ve üstyapı donatılarına, diğer yandan da bunlar arasındaki bileşim-etkileşim ağı, firmalar arası ileri ve geri bağlantılar ile yerleşim yeri faktörlerine bağlı bulunmaktadır. Dolayısıyla, devlet yatırımlarının dışsal etkileri, belediyelerin kent planlaması, meslek kuruluşlarının uyarıcı ve yönlendirici faaliyetleri bir bütün olarak şehirlerin sosyoekonomik düzeyini şekillendirmektedir.

Bölgesel/ulusal gelişmenin sağlanabilmesi, ancak rasyonel kararlarla, üretim faktörlerinin etkin kullanılmasıyla, verimli alanlara, uygun zamanda gerekli yatırımların yapılmasıyla mümkün olmaktadır. Bu noktada "kalkınmanın" temel faktörlerinden birini de, tasarrufların yani finansal kaynakların kârlı ve verimli alanlara tahsis edilmesi oluşturmaktadır. Bu amaca hizmet edecek olan, Hatay ilinin beşerî ve fiziki kaynaklarının dikkate alınması suretiyle tespit edilen yatırım konularının gerçekleşmesinde, kamu otoritesinin ilgi ve desteğinin özel sektör girişimciliğiyle buluşturulması büyük önem arz etmektedir.

Finansal kaynakların kârlı ve verimli alanlara yönlendirilmesinde ve yörenin sosyoekonomik gelişmişlik düzeyini artırıcı yatırım projelerinin değerlendirilmesinde, ilk adım olan uygun yatırım alanları araştırması önem kazanmaktadır. Uygun yatırım alanları araştırmasında temel amaç, yörenin kısa ve uzun dönemde beklenen gelişmeleri de dikkate alınarak, yöre kalkınmasına katkıda bulunacak, yöre kaynakları ile uyumlu, iç ve dış talebe yönelik uygun yatırım konularını önermektir.

Uygun yatırım konuları önerilerinin tespitinde yöresel kaynakların yansıra, sektörel düzeyde performans analizi, yatırım eğilimi, sektörel yoğunlaşma, kümelenme analizi, dış ticarette uzmanlaşma (LQ) ve rekabet gücü (RCA) gibi farklı teknikler de kullanılmış, tespit edilen yatırım konuları kuruluş yeri faktörleri analizine göre değerlendirilmiştir. Kuruluş yeri faktörleri, belirlenen üretim konusunun belli bir coğrafi konuma yerleştirilmesi durumunda, söz konusu üretim konusunun yatırım ve işletme maliyetleri, satış hasılatı ve sermaye yapısı üzerinde etkili olan tüm konumsal özellikleri kapsamaktadır. Bir yatırım projesinde kuruluş yeri, işletmenin amaçlarına ulaşması için gerekli koşulları yerine getirebilecek özellikleri taşımalıdır. Bu amaca yönelik olarak, kuruluş yerinin belirlenme sürecinde verimlilik, ekonomiklik ve kârlılık şeklinde üç temel ekonomik unsur dikkate alınmalıdır.

Hatay ili genelinde yapılan inceleme ve değerlendirmeler sonucunda ekonomisinin ve sosyal yapısının büyük oranda tarım potansiyeli tarafından belirlendiği ilde imalat sanayiinde son yıllarda yapılan yatırımlar ile birlikte ilin sanayileşmesi de artan hızla devam etmektedir. Özellikle imalat sanayi alt yapısı önemli ölçüde gelişmekte ve bununla ilgili birçok proje yapım aşamasında bulunmaktadır. Hatay'ında içinde yer aldığı TR63 Bölgesinde istihdamın %53,1'i hizmetler sektöründe, %25,3'ü imalat sanayinde, %21,5'i tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Ancak kayıt dışılığın tarım sektöründe yüksek olması sebebiyle il içinde tarım sektörü daha yüksek orana sahip olmaktadır.

Aynı zamanda Hatay ili; zengin tarım alanları ve verimli topraklarıyla yüksek tarımsal üretim potansiyeli, ticaret ve geçiş yolları üzerinde olması, tarihi, doğal ve kültürel turizm potansiyeli, sanayi alt yapısı ve birikimiyle Türkiye'den ve dünyadan bugünkü konumunun üstünde bir yer alabilecek potansiyele sahiptir. Dolayısıyla Hatay'ın, kaynaklarını etkin bir şekilde ve itici gücünü oluşturacak öncü sektörler doğrultusunda kullanması çok önemli görünmektedir.

Özellikle, ilde büyüyen ve gelişen ancak daha sonra diğer illerde/bölgelerde yatırımlara yönelen sermaye sahibi girişimcilerin tekrar ile yönlendirilmesi önemlidir. Hatay ilinin sanayiisinin gelişmesinde önemli engellerden bir tanesi ildeki mevcut müteşebbis potansiyelinin büyük ölçüde ticaret sektörüne yönelik yatırımlarda bulunması ve ticaretten kazanılan gelirlerin yaterince sanayiye kanalize edilememesindendir. Hatay, Ekonomi Bakanlığı tarafından uygulanan devlet yardımları-destek unsurları bakımından avantajlı bir konuma sahiptir ve teşvik tedbirleri açısından en çok destek verilen bölgelerden olan dördüncü bölgede yer alması, yatırımcılar açısından çok önemli fırsatlar sunmaktadır. Hatay bu avantajını kullandığı takdirde ve sahip olduğu doğal kaynaklar, ulaşım avantajı, pazara yakınlık, enerji ve su imkanları, işgücü imkanları gibi kuruluş yeri faktörleri açısından sahip olduğu potansiyel değerlendirildiğinde, önümüzdeki yıllarda sanayi sektörünün daha da gelişeceği muhtemeldir. Bilindiği üzere sanayi alt yapısının oluşturulmasında ve sanayi sektörünün sağlıklı ve dengeli bir şekilde gelişmesinde, organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri önemli bir fonksiyon icra etmektedir. İlde program ve inşaat aşamasında olan Organize Sanayi Bölgelerinin tamamlanmasıyla birlikte sanayileşme süreci il geneline yayılacak ve hızlanacaktır. Ayrıca ilde üzerinde odaklanılması ve teşvik edilmesi gereken en önemli konulardan biri de Ar-Ge çalışmalarıdır.

Bölge, turizm açısından farklı kesimlere hitap edebilecek zengin turizm varlıklarına sahip bulunmaktadır. Hâlihazırda yapılan turizm yatırımlarının gelecek dönemlerde daha fazla yerli ve yabancı turist çekeceği tahmin edilmektedir. İlin turizm kaynaklarının tanıtımına ağırlık verilmelidir. Büyük bir turizm potansiyeli bulunan il, daha fazla ve etkili tanıtımla turizm değerlerini daha iyi kullanabilecektir.

İl için yapılan SWOT analizinin ortaya koyduğu, güçlü yönleri oluşturan unsurların, gelecek beş veya on yıllık dönem içinde hazırlanacak stratejik planlamanın yol göstericiliğinde bölgeyi ulaştıracağı noktaya gelinmesinde, potansiyelin ortaya çıkartılması için atılacak adımların rolü büyük olacaktır. Çalışmanın ilgili bölümlerinde ayrıntılı bir şekilde verildiği üzere Hatay orta vadede arzulanan gelişme atılımını gerçekleştirecek ve bölgede cazibe merkezi olabilecek kaynaklara ve potansiyele sahiptir. Bu kaynakların harekete geçirilmesi, ortaya çıkacak fırsatların etkili bir şekilde değerlendirilmesi, olası tehditlerin bertaraf edilmesi ve zayıf yönlerin ortaya çıkardığı dezavantajları aşmakla yakından ilgilidir. Var olan fırsatların etkin bir şekilde kullanılması, belirlenen hedefe ulaşmada önemli bir unsur olmakla birlikte, aynı zamanda, bölgenin zayıf yönlerinin sayıca azaltılmasına yardımcı olabilecek, güçlü yönlerinin artmasına ve daha da kuvvetlenmesine katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada Hatay ili ve yöresinin mevcut ekonomik ve sosyal dengesizliklerine çözüm getirme çalışmaları kapsamında kısa ve orta dönemde yapılabilirliği olası olan, yeni istihdam alanları yaratabilecek yatırım konusu önerileri geliştirilmiştir. Hatay ili ve yöresinin ekonomik ve soyal koşulları dikkate alınarak yapılan araştırmalar ve değerlendirmeler sonucunda belirlenen yatırım konuları öneri niteliğinde olup, uygulanabilirlikleri teknik, ekonomik ve mali yapılabilirlik çalışmaları sonucunda netleşecektir. Söz konusu yatırım önerilerinin gerçekleşme oranı ise şüphesiz potansiyel yatırımcıların Hatay ili ve yöresinde yatırım yapmaya motive edilebilmesine bağlıdır.

Yapılan değerlendirmeler neticesinde 86 yatırım konusu önerilmiştir. Yörenin doğal, sosyal ve ekonomik koşulları ve potansiyel gelişme eksenleri dikkate alınarak NACE Revize 2 faaliyet sınıflaması bazında üçlü digite göre belirlenen 60 sektörden seçilen dörtlü digitteki 86 yatırım konusu kuruluş yeri faktörlerine göre değerlendirilmiştir.

Hatay için kuruluş yerinin uygunluğu açısından önerilen yatırım konularının 20'si A grubunda, 57'si B grubunda, 9'u C grubundadır.

A grubu içerisinde bulunan yatırım konularına bakıldığında;

- Hem performans değerlemesinden hem de kuruluş yeri faktörlerinden de A notunu alan (AA notuna sahip faaliyet alanları) 4 yatırım konusu,
- Performans değerlemesinden B, kuruluş faktörleri açısından A notunu alan (BA notuna sahip faaliyet alanları) 2 yatırım konusu,
- Gerek imalat sanayi dışında yer aldığı gerekse de performans değerlemesi yapılamadığı için performans notu bulunmayan, ancak kuruluş faktörleri açısından A notunu alan (A notuna sahip faaliyet alanları) 14 yatırım konusu bulunmaktadır.

B grubu içerisinde bulunan yatırım konularına bakıldığında;

- Performans değerlemesinden A, kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (AB notuna sahip faaliyet alanları) 16 yatırım konusu,
- Hem performans değerlemesinden hem de kuruluş yeri faktörlerinden de B notunu alan (BB notuna sahip faaliyet alanları) 19 yatırım konusu,
- Performans değerlemesinden C, kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (CB notuna sahip faaliyet alanları) 8 yatırım konusu,
- Gerek imalat sanayi dışında yer aldığı gerekse de performans değerlemesi yapılamadığı için performans notu bulunmayan, ancak kuruluş faktörleri açısından B notunu alan (B notuna sahip faaliyet alanları) 14 yatırım konusu bulunmaktadır.

C grubu içerisinde bulunan yatırım konularına bakıldığında;

- Performans değerlemesinden A, kuruluş faktörleri açısından C notunu alan (AC notuna sahip faaliyet alanları) 4, performans değerlemesinden B, kuruluş faktörleri açısından C notunu alan (BC notuna sahip faaliyet alanları) 2, Performans değerlemesinden C, kuruluş faktörleri açısından C notunu alan (CC notuna sahip faaliyet alanları) 2 yatırım konusu bulunmaktadır.
- Gerek imalat sanayi dışında yer aldığı gerekse de performans değerlemesi yapılamadığı için performans notu bulunmayan, ancak kuruluş faktörleri açısından C notunu alan (C notuna sahip faaliyet alanları) 1 yatırım konusu bulunmaktadır.

EKLER

EK 1-A: ISIC REVİZE 3 - ÜÇLÜ DİJİTE GÖRE Hatay'DA İHRACAT VERİSİ BULUNAN SEKTÖRLER TABLOSU

Kod	Sektör Adı	Kod	Sektör Adı
011	Bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi; bostan, meyve ve sebze yetiştirilmesi	251	Kauçuk ürünleri imalatı
012	Hayvancılık	269	Başka yerde sınıflandırılmamış metalik olmayan mineral ürünlerin imalatı
020	Ormancılık, ağaç fidanı yetiştiriciliği ve ilgili hizmet faaliyetleri	271	Demir-çelik ana sanayii
050	Balıkçılık, Balık üretme ve yetiştirme çiftliklerinin işletilmesi ve balıkçılıkla ilgili hizmetler	272	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayii
101	Maden kömürü çıkarımı ve madenciliği	281	Metal yapı malzemeleri, tanklar, sarnıç ve buhar kazanı imalatı
102	Linyit madenciliği	289	Diğer metal eşyaların imalatı; metal işleri ile ilgili hizmet faaliyetleri
103	Turba (turp kömürü) madenciliği	291	Genel amaçlı makine imalatı
131	Demir cevheri madenciliği	292	Tarım ve orman makineleri imalatı
132	Uranyum ve toryum cevherleri hariç, demir dışında kalan metal cevherlerin madenciliği	293	Başka yerde sınıflandırılmamış ev aletleri imalatı
141	Kum, kil ve taş ocakçılığı	300	Büro, muhasebe ve bilgi işleme makineleri imalatı
142	Başka yerde sınıflandırılmamış madencilik ve taşocakçılığı	311	Elektrik motoru, jeneratör ve transformatörlerin imalatı
151	Sıvı ve katı yağlar, sebze, meyve, balık ve et üretimi, işlenmesi ve saklanması	312	Elektrik dağıtım ve kontrol cihazları imalatı
152	Süt ürünleri imalatı	313	İzole edilmiş tel ve kablo imalatı
153	Öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta, nişastalı ürünler ve hazır hayvan yemleri imalatı.	314	Akümülatör, pil ve batarya imalatı
154	Diğer gıda maddeleri imalatı	315	Elektrik ampulü ve lambaları ile aydınlatma teçhizatı imalatı
155	İçecek imalatı	319	Başka yerde sınıflandırılmamış elektrikli teçhizat imalatı
171	Tekstil iplikçiliği, dokumacılığı ve aprelenmesi	321	Elektronik valf ve elektron tüpleri ile diğer elektronik parçaların imalatı
172	Diğer tekstil ürünleri imalatı	322	Radyo ve televizyon vericileri ile telefon ve telgraf hattı teçhizatı imalatı
173	Trikotaj (örme) ürünleri imalatı	323	Televizyon ve radyo alıcıları; ses ve görüntü kaydeden veya üreten teçhizat ve bunlarla ilgili araçların imalatı
181	Kürk hariç, giyim eşyası imalatı	331	Tıbbi araç ve gereçler, ölçme, kontrol, test, seyrüsefer ve benzer amaçlı alet ve cihazların imalatı
182	Kürkün işlenmesi ve boyanması; kürk mamülleri imalatı	332	Optik aletler ve fotoğrafçılık teçhizatı imalatı
191	Derinin tabaklanması ve işlenmesi; bavul, el çantası, saraçlık, koşum takımı	333	Saat imalatı
192	Ayakkabı imalatı	341	Motorlu kara taşıtlarının imalatı
201	Kereste ve parke sanayii	342	Motorlu kara taşıtları karoseri imalatı; römork ve yarı-römork imalatı
202	Ağaç ve mantar ürünleri imalatı; hasır ve buna benzer, örülerek yapılan maddelerin imalatı	343	Motorlu kara taşıtları ve bunların motorlarıyla ilgili parça ve aksesuarların imalatı.
210	Kağıt ve kağıt ürünleri imalatı	351	Kauçuk ürünleri imalatı
221	Yayım	352	Demiryolu ve tramvay lokomotifleri ile vagonlarının imalatı
222	Basım ve basımla ilgili hizmet faaliyetleri	353	Hava ve uzay taşıtları imalatı
231	Kok fırını ürünleri imalatı	359	Başka yerde sınıflandırılmamış ulaşım araçları imalatı
232	Rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı	361	Mobilya imalatı
241	Ana kimyasal maddelerin imalatı	369	Başka yerde sınıflandırılmamış diğer imalatlar
242	Diğer kimyasal ürünlerin imalatı	514	Tarımsal olmayan ara mallar, artık ve hurda toptan ticareti
243	Suni elyaf imalatı	749	Başka yerde sınıflandırılmamış, işle ilgili diğer faaliyetler
252	Plastik ürünleri imalatı	921	Sinema, radyo, televizyon ve diğer eğlence faaliyetleri
261	Cam ve cam ürünleri imalatı		

EK 2: GİRDİ-ÇIKTI (INPUT-OUTPUT) TABLOLARI[30]

Input-Output tabloları sayesinde belirli bir zaman kesiti için de olsa üretici sektörlerin kullandıkları girdiler, bu girdilerin hangi sektörlerden ve ne oranlarda temin edildiği, sektörlerin ekonomi içindeki payı, sektör üretiminin hangi sektörlerce (nihai tüketim de dahil olmak üzere) ve ne oranda kullanıldığı, sektörlerin ekonomide yaratabilecekleri çarpan etkisi, üretim içinde ithal girdilerin oranı gibi ekonomik yapıya ilişkin tüm bilgiler detaylı bir şekilde elde edilebilmektedir.

Input-Output (I/O) tablosu (matrisi), bir ekonomideki sektörlerin her birinin bir birim üretim yapabilmek için diğer sektörlerden kullanmak durumunda olduğu girdileri ve bu sektörlerin her birinin çıktılarının hangi sektörlerde ne miktarda girdi olarak kullanıldığını gösteren bir tablodur. I/O tekniği, ekonomideki tek bir sektörü inceleyebilmek, sektörlerarası etkileşimi görebilmek, Keynesyen genel denge modelinde gerekli olan "toplam üretim düzeyi", "fiyatlar genel düzeyi", "toplam ihracat", "toplam istihdam" ya da "ortalama verimlilik" gibi bazı kavramların hem genel olarak ülke ekonomisi bazında hem de alt sektörler bazında elde edilebileceğini ifade etmektedir (Leontief, 1949:274). I/O yaklaşımı ile herhangi bir sektörün üretim yapısı belirlenirken aynı zamanda, bu sektörün bağlantılı olduğu diğer sektörlerle olan ilişkisi de incelenebilmektedir. Örneğin; ayrıştırma (decomposition) yöntemi kullanılarak bir sektörün geriye doğru bağlantılı olduğu sektörlerle olan ilişkileri belirlenebilmektedir (Roman ve Weil, 1968).

I/O tablosunda sütunlarda ve satırlarda sektörler yer almaktadır. Sütunlar itibarıyla bakıldığında, bir sektörün üretiminin bileşenleri (diğer sektörlerden aldığı girdiler ve temel üretim girdileri), sektörün üretim değerinin toplamı ve o sektör nihai mamulü ithalatından oluşan toplam arz görülmektedir.

Satırlar itibarıyla bakıldığında ise, bir sektörün üretiminin diğer sektörler tarafından kullanılan kısmı (ara tüketim) ile o sektör ürününe olan nihai talepten (iç tüketim, stok değişmeleri, ihracat dahil olmak üzere) oluşan toplam kullanım yer almaktadır.

I/O tablosu aynı zamanda bir kare matristir (satır sayısı sütun sayısına eşittir).

Leontief'in temel statik I/O modeli, iki tür ilişkiden oluşmaktadır: denge denklemleri ve yapısal denklemler. Bir sektörün üretimi ya kendisi ve diğer sektörler tarafından ya da üretici sektörler dışında (tüketiciler tarafından) kullanılmaktadır. Nihai tüketiciler dışındaki j sektörlerinin sayısı n ise, i. sektörün denge denklemi aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Hurwicz, 1955) :

$$X_i = x_{i1} + x_{i2} + \ldots + x_{in} + y_i$$ (i = 1,2,...,n ve j = 1,2,...,n)

burada,

X_i : i. sektörün toplam üretimini,

x_{ij} : i. sektörün üretiminin j. sektör tarafından girdi olarak kullanılan kısmını,

y_i : i. sektörün üretiminin nihai tüketiciler tarafından kullanılan kısmını

ifade etmektedir.

j sektörünün bir birim üretim için kullandığı i sektörü üretimi a_{ij} olarak gösterilmekte ve j sektöründe kullanılan i sektörü ürününün girdi katsayısı bu katsayılardan oluşan matrise de girdi (teknoloji) katsayıları matrisi adı verilmektedir (Leontief, 1985:22-23).

$$a_{ij} = \frac{x_j}{X_j}$$

Tüm sektörler için ülkenin I/O tablosuna karşı gelecek şekilde girdi katsayılarından (a_{ij}'ler) oluşturulacak matrise ekonominin yapısal matrisi (A matrisi) adı verilmektedir. Yapı matrisi, ekonomide farklı sektörlerin girdi yapısı hakkında sayısal bilgiler vermektedir. Her durumda yapısal matris elemanları bir oran olarak yorumlanmalı ve matrisi oluşturan bu oranların da iki fiziksel değerin birbirine oranlanması ile elde edildiği unutulmamalıdır.

Girdi katsayıları matrisinde satırların toplanmasının ise bir iktisadi anlamı bulunmamaktadır. Ancak yukarıdaki girdi katsayıları matrisini A, elemanlarını a_{ij} olarak adlandırırsak ve her bir sektörün çıktı düzeylerini de x_i olarak gösterirsek, bu değer, (ve ihracatı da nihai talebin bir bileşeni olarak düşünürsek), her sektörün kendisi de dahil olmak üzere diğer sektörlerin girdisini ($a_{11}x_1 + a_{12}x_{1+ \ldots} + a_{1n}x_1$) ve nihai talebi (nihai tüketim+ihracat) karşılamak için gerekli üretim miktarının toplamını ifade edecektir.

Yukarıda genel biçimi verilen ekonominin genel üretim ve talep yapısını gösteren matriste bir sektörün üretimini gösteren X_i ler, bağımsız malların talep fonksiyonu olarak ifade edilmiş ve A matrisi de sabit teknoloji katsayıları olarak gösterildiği için bu matris Leontief tarafından ekonominin yapısal matrisi olarak adlandırılmıştır (Leontief, 1949:278). Genel biçimi verilen I/O modelinden, her bir sektörün denge üretim değerini bulmak mümkündür. Bunun için n tane üretici sektör ve n tane nihai talep vektörü için üretici sektörler açısından gerekli üretim değerlerini yazarsak (x'ler sektörlerin üretim değerlerini, a'lar teknik katsayıları ve y'ler de nihai talep vektörünü ifade etmek üzere);

$x_1 = a_{11}x_1 + a_{12}x_2 + \ldots + a_{1n}x_n + y_1$

$x_2 = a_{21}x_1 + a_{22}x_2 + \ldots + a_{2n}x_n + y_2$

...

$x_n = a_{n1}x_1 + a_{n2}x_2 + \ldots + a_{nn}x_n + y_n$

şeklini alacaktır. Burada nihai talep vektörü olan y'yi yalnız bırakarak denklemi düzenlersek;

$[1 - a_{11}x_1] - a_{12}x_2 - \ldots - a_{1n}x_n = y_1$

$- a_{21}x_1 + [1 - a_{22}x_2] - \ldots - a_{2n}x_n = y_2$

...

$- a_{n1}x_1 - a_{n2}x_2 - \ldots + [1 - a_{nn}x_n] = y_n$

olacaktır. Yukarıdaki denklem sistemi matris notasyonu ile gösterilirse;

$$\begin{bmatrix} (1-a_{11}) & -a_{12} & \ldots & -a_{1n} \\ -a_{21} & (1-a_{22}) & \ldots & -a_{2n} \\ . & . & \ldots & . \\ . & . & \ldots & . \\ . & . & \ldots & . \\ -a_{n1} & -a_{n2} & \ldots & (1-a_{nn}) \end{bmatrix} \begin{bmatrix} x_1 \\ x_2 \\ . \\ . \\ . \\ x_n \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} y_1 \\ y_2 \\ . \\ . \\ . \\ y_n \end{bmatrix}$$

Yukarıda sol tarafta yer alan matris birim matristen (I) temel girdi katsayıları matrisi (A) nın farkına eşittir ve (I-A) olarak ifade edilebilir. X, sektörlerin üretim vektörünü ($x_1, x_2, \ldots, x_n$), Y de nihai talep (iç talep ve ihracat toplamı) vektörünü ($y_1, y_2, \ldots, y_n$) göstermek üzere, yukarıdaki ifade;

$[I-A]\ X = Y$

olarak yazılabilir.

Nihai talebin bilindiği (ya da planlandığı) durumda yapılacak iş, yukarıdaki denklem sistemindeki X vektörünü çözmektir. Matris cebrine göre eşitliğin her iki yanını da $[I-A]^{-1}$ [(I-A) matrisinin tersi)] matrisi ile önden çarparsak;

$[I-A]^{-1}[I-A]\ X = [I-A]^{-1}\ Y$

haline gelecektir. Bir matrisin tersi ile çarpımı birim matrisi (I) vereceğine göre,

$[I-A]^{-1}[I-A] = I$ matrisi olacaktır.

Yine bir matrisin birim matrisle çarpımı da kendisini vereceğinden,

$I\ X = X$

olacaktır. O halde, denge üretim miktarını gösteren x vektörünün çözüm değeri,

$X = [I-A]^{-1}\ Y$

olacaktır.

Burada $[I-A]^{-1}$ matrisi, Teknoloji Ters Matrisi (Leontief Ters Matrisi) olarak adlandırılmakta ve tipik elemanları, j sektörü ürününe olan 1 birimlik nihai talep artışının, i sektörü üretiminde kaç birimlik artış meydana getireceğini göstermektedir. Buraya kadarki anlatımda girdiler toplam (yurtiçi + ithal) olarak ifade edilmiştir. Oysa sektörler bir kısım girdiyi yurt içinden temin ederken bir bölümünü de ithal etmektedir. Bu durumda A teknoloji katsayıları matrisini yerli (A^d) ve ithal (A^m) olarak bileşenlerine ayırabiliriz.

$A = A^d + A^m$ olacaktır.

Bir malın üretimi için ara malı ithalatı katsayısının girdi katsayıları gibi üretim düzeyinin sabit bir oranı şeklinde gösterilebileceği varsayılacaktır. Ara malı ithalat katsayıları matrisi (ithalat matrisi) A^m ile gösterildiğinde; bu matrisin her bir elemanı j; sektörünün bir birimlik üretimi için i yabancı sektöründen ne kadar ithalat yapacağını göstermektedir.

I/O tablosu, değinildiği gibi, ekonomideki üretici ve üretici olmayan sektörlerden oluşan bir tablodur. Dolayısıyla n tane üretici sektör olduğunda, bu tablo sektörler arasındaki ürün akışını ifade etmektedir. I/O tablosu daha da genişletilerek ulusal hesaplar sistemi olarak da kullanılmaktadır. Burada, nihai talep vektörü kişisel tüketimler, özel yatırımlar ve diğer kalemleri içerecek şekilde brüt harcamaları, maaş ve ücretler, kurumsal karlar ve bunun benzeri faktör gelirleri ise brüt geliri (diğer bir deyişle katma değer ya da birincil üretim girdilerini) göstermektedir (Leontief vd, 1985:228).

I/O matrisine bir satır ve sütun eklenmesi ile üretici sektörlerin birbirleri ile/üretici olmayan sektörlerle olan işlemleri yanı sıra üretici olmayan sektörlerin ilişkileri de irdelenebilir. Bölümlenmiş bir matris gösterimi ile bunu ifade edersek (Ohiorhenuan, 1975:69);

30 Bu bölümün yazımında Oktay KÜÇÜKKİREMİTÇİ, "Türkiye ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Üretim Yapılarının Girdi-Çıktı Analizi ve Benzeşme Testleri Yöntemiyle Karşılaştırılması", Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık 2013' den yararlanılmıştır.

$$\begin{bmatrix} x_{11} & x_{12} & \cdots & x_{1n} & \vdots & y_1 \\ x_{21} & x_{22} & \cdots & x_{2n} & \vdots & y_2 \\ \cdot & \cdot & & \cdot & \vdots & \cdot \\ \cdot & \cdot & & \cdot & \vdots & \cdot \\ \cdot & \cdot & & \cdot & \vdots & \cdot \\ x_{n1} & x_{n2} & \cdots & x_{nn} & \vdots & y_n \\ w_1 & w_2 & \cdots & w_n & \vdots & s \end{bmatrix}$$

olacaktır. Burada, x_{ij}'ler sektörlerarası dağıtımı, y_i yurtiçi ve yurtdışı nihai talep toplamını, w_j ise üretim sistemi içinde üretilmeyen girdileri [birincil üretim girdisi-katma değer] göstermektedir. s ise w_j'lerin toplamı olarak gelir yönünden GSYH'yı, y_i'lerin toplamı olarak da harcamalar cinsinden GSYH'yı ifade edecektir [bu anlamda gelir ve harcama yönünden ifade edilen GSYH birbirine eşit olmak durumundadır]. Eğer bir ekonomide i sektörünün brüt üretim düzeyi X_i ise,

$$X_i = \sum_{j=1}^{n} X_{ij} + y_i$$

, i = 1, 2, ..., n olarak ifade edilebilmekte ve herhangi bir ürünün talebinin ara tüketim ve nihai tüketim toplamından oluştuğunu göstermektedir. Buna ilaveten, herhangi bir j sektörünün toplam üretimi de ;

$$X_j = \sum_{i=1}^{n} X_{ij} + w_j$$

, j = 1, 2, ..., n olarak üretilen girdilerin [temel girdiler] ve birincil girdilerin [katma değer] toplamı olarak ifade edilebilmektedir. Bu toplamlar ekonomideki doğrudan karşılıklı bağımlılıkların bir göstergesidir. Her bir sektör için ileri bağlantı ilgili satırdaki sektörlerin sayısı ve büyüklüğü tarafından belirlenmektedir. Benzer şekilde, geri bağlantılar da ilgili sütundaki sektörlerin sayısı ve büyüklüğü ile gösterilmektedir. İleri bağlantılar bir sektörün üretimine yardımcı olduğu farklı malların sayısını gösterirken, geri bağlantılar da herhangi bir malın üretilmesi için gerekli olan malların çeşitliliğini yansıtmaktadır [Ohiorhenuan, 1975:70].

EK 3: 90 SEKTÖRLÜ GİRDİ-ÇIKTI TABLOSUNDA YER ALAN SEKTÖRLERİN NACE REV. 1.1. KARŞILIKLARI

Sektör No	NACE Rev. 1.1. Karşılığı	Sektör Adı
1	011	Bitkisel ürünlerin yetiştirilmesi; bostan, meyve ve sebze yetiştirilmesi
2	012+013	Hayvancılık ve hayvancılıkla birlikte bitkisel ürünlerin yetiştiriciliği [karma çiftçilik]
3	014	Tarım ve hayvancılıkla ilgili hizmetler [veterinerlik hariç]
4	015+020	Ormancılık ve avcılık
5	050	Balıkçılık
6	101+102+103	Maden kömürü, linyit ve turba madenciliği ve çıkarımı
7	111+112+120	Tetkik ve araştırma hariç, petrol ve gaz çıkarımı ve bunlarla ilgili hizmet faaliyetleri ile uranyum ve toryum cevheri madenciliği
8	131	Metal cevheri madenciliği
9	132+141+142+143+144+145	Taşocakçılığı ve diğer madencilik
10	151	Et ve et ürünleri imalatı, işlenmesi ve saklanması
11	152	Balık ve balık ürünlerinin işlenmesi ve saklanması
12	153	Sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması
13	154	Bitkisel ve hayvansal sıvı ve katı yağların imalatı
14	155	Süt ürünleri imalatı
15	156	Öğütülmüş tahıl ürünleri; nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı
16	157	Hazır hayvan yemleri imalatı
17	158	Diğer gıda maddeleri imalatı
18	159	İçecek imalatı
19	160	Tütün ürünleri imalatı
20	171+172+173	Tekstil elyafının hazırlanması ve eğrilmesi; tekstil dokumacılığı; dokumanın aprelenmesi
21	174+175	Giyim eşyası dışındaki hazır tekstil ürünleri imalatı; diğer tekstil ürünleri imalat
22	176+177	Trikotaj [örme] ve tığ-işi kumaş imalatı
23	181+182	Deri giyim eşyası imalatı; diğer giyim eşyası ve aksesuarların imalatı
24	183	Kürkün işlenmesi ve boyanması; kürk mamulleri imalatı
25	191+192	Derinin tabaklanması ve işlenmesi; bavul, el çantası ve benzerleri ile saraçlık ve koşum takımı imalatı
26	193	Ayakkabı, terlik vb. imalatı
27	201	Ağacın hızarlanması, planyalanması ve emprenye edilmesi (kereste ve parke sanayi)
28	202+203+204+205	Ağaç ürünleri imalatı
29	211+212	Kağıt hamuru, kağıt ve kağıt ürünleri imalatı
30	221	Yayım
31	222+223	Basım ve hizmet faaliyetleri; plak, kaset vb. kayıtlı medyanın çoğaltılması

EK 3 (DEVAM): 90 SEKTÖRLÜ GİRDİ-ÇIKTI TABLOSUNDA YER ALAN SEKTÖRLERİN NACE REV. 1.1. KARŞILIKLARI

Sektör No	NACE Rev. 1.1. Karşılığı	Sektör Adı
32	231+232+233	Kok kömürü, rafine edilmiş petrol ürünleri ve nükleer yakıt imalatı
33	241	Ana kimyasal maddelerin imalatı
34	242+243	Pestisid (haşarat ilacı) ve diğer zirai-kimyasal ürünlerin imalatı; boya, vernik benzeri kaplayıcı maddeler ile mürekkebi ve macun im.
35	244	Eczacılık ürünlerinin, tıbbi kimyasalların ve botanik ürünlerinin imalatı
36	245+246+247	Sabun ve det., temizlik ve cilalama mad.; parfüm; kozmetik ve tuvalet malz. imalatı; diğer kim. ürünlerin imalatı; suni elyaf im.
37	251	Kauçuk ürünleri imalatı
38	252	Plastik ürünlerin imalatı
39	261	Cam ve cam ürünleri imalatı
40	262+263	Seramik ürünleri imalatı
41	265+266	Çimento, kireç ve alçı imalatı; beton, çimento ve alçıdan yapılmış maddelerin imalatı
42	267+268	Süsleme ve yapı taşının kesilmesi, şekil verilmesi ve kullanılabilir hale getirilmesi; metalik olmayan diğer mineral ürünlerin imalatı
43	271+272+273	Demir-çelik-ana sanayii
44	274	Demir-çelik dışındaki ana metal sanayii
45	275	Döküm sanayii
46	281+282+283	Metal yapı malz. im.; tank, sarnıç, metal muhafaza ile kal. kazanı ve radyatör im.; buhar kazanı im., merkezi kal. kazanları hariç
47	284+285+286+287	Diğer metal eşyaların imalatı, metal işleri ile ilgili hizmet faaliyetleri
48	291+292	Genel amaçlı makine imalatı
49	293+294+295+296	Özel amaçlı makinelerin imalatı
50	297	B.y.s. ev aletleri imalatı
51	300	Büro makineleri ve bilgisayar imalatı
52	311+312+313+314+315+316	B.y.s. elektrikli makine ve cihazların imalatı
53	321+322+323	Radyo, televizyon, haberleşme teçhizatı ve cihazları imalatı
54	331+332+333+334+335	Tıbbi aletler; hassas ve optik aletler ve saat imalatı
55	341+342+343	Motorlu kara taşıtı, römork ve yarı-römork imalatı
56	351	Deniz taşıtlarının yapımı ve onarımı
57	352	Demiryolu ve tramvay lokomotifleri ile vagonlarının imalatı
58	353	Hava ve uzay taşıtları imalatı
59	354+355	B.y.s. ulaşım araçları imalatı
60	361	Mobilya imalatı

Sektör No	NACE Rev. 1.1. Karşılığı	Sektör Adı
61	362+363+364+365+366+371+372	B.y.s. diğer imalat; geri dönüşüm
62	401	Elektrik üretimi, iletimi ve dağıtımı
63	402+403	Gaz üretimi; ana borularla gazlı yakıtların dağıtımı; Buhar ve sıcak su üretimi ve dağıtımı
64	410	Suyun toplanması, arıtılması ve dağıtımı
65	451+452+453+454+455	İnşaat
66	501+502+503+504+505	Motorlu taşıtların satışı, bakımı ve onarımı; yakıtının perakende satışı
67	511+512+513+514+515+518+519	Toptan ticaret ve ticaret komisyonculuğu (motorlu taşıtlar hariç)
68	521+522+523+524+525+526+527	Perakende ticaret, kişisel ve ev eşyalarının tamiri (motorlu taşıtlar hariç)
69	551+552	Oteller
70	553+554+555	Lokantalar
71	601	Demiryolu taşımacılığı
72	602+603	Diğer kara taşımacılığı ve boru hattı taşımacılığı
73	611+612	Su yolu taşımacılığı
74	621+622+623	Havayolu taşımacılığı
75	631+632+633+634	Destekleyici ve yardımcı ulaştırma faaliyetleri; seyahat acentelerinin faaliyetleri
76	641+642	Posta ve telekomünikasyon
77	651+652	Mali aracı kuruluşlar ve bunlara yardımcı faaliyetler
78	660+671+672	Sigorta ve emeklilik fonları ile ilgili faaliyet (zorunlu sosyal güvenlik hariç) ve bunlara yardımcı faaliyetler
79	701+702+703	Gayrimenkul faaliyetleri
80	711+712+713+714	Operatörsüz makine ve teçhizat ile kişisel eşya ve ev eşyalarının kiralanması
81	721+722+723+724+725+726	Bilgisayar ve ilgili faaliyetler
82	731+732+741+742+743+744+745+746	Araştırma ve geliştirme faaliyetleri
83	747+748	Diğer iş faaliyetleri
84	751+752+753	Devlet hizmetleri
85	801+802+803+804	Eğitim hizmetleri
86	851+852+853+900	Sağlık işleri ve sosyal hizmetler
87	911+912+913	B.y.s. üye olunan kuruluşların faaliyetleri
88	921+922+923+924+925+926+927	Eğlence, dinlenme, kültür ve sporla ilgili faaliyetler
89	930	Diğer hizmet faaliyetleri
90	950+960+970+990	Ev içi çalışan personelin hanehalklarındaki hizmetleri

EK 4: SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

1- Bitkisel Ürünlerin Yetiştirilmesi; Bostan, Meyve ve Sebze Yetiştirilmesi Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
1-Meyve&Sebze	1-Meyve&Sebze	2-Hayvancılık	2-Hayvancılık
2-Hayvancılık	2-Hayvancılık	3-Tarım Hizm.	10-Et Ürün İşleme
3-Tarım Hizm.	10-Et Ürün İşleme	7-Petrol&Gaz Çıkarma	12-Sebze&Meyve İşleme
32-Rafine Petrol&Kok Köm.	12-Sebze&Meyve İşleme	9-Taşocakçılığı	13-Sıvı&Katı Yağ
33-Ana Kimyasallar	13-Sıvı&Katı Yağ	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	14-Süt Ürünleri
34-Zirai İlaç&Boya&Vernik	15-Tahıl Ürün.&Nişasta	33-Ana Kimyasallar	15-Tahıl Ürünleri&Nişasta
37-Kauçuk	16-Hayvan Yemi İm.	34-Zirai İlaç Boya&Vernik	16-Hayvan Yemi İm.
38-Plastik	17-Diğer Gıda Maddeleri	36-Temizlik Maddeleri	17-Diğer Gıda Maddeleri
48-Genel Amaçlı Makine	18-İçecek	37-Kauçuk	18-İçecek
49-Özel Amaçlı Makine	19-Tütün Ürünleri	38-Plastik	19-Tütün Ürünleri
55-Motorlu Kara Taşıtı	20-Tekstil&Dokuma	43-Demir-Çelik	20-Tekstil&Dokuma
62-Elektrik	33-Ana Kimyasallar	44-Demir Dışı Metaller	24-Kürk Mamulleri
64-Su	69-Oteller	48-Genel Amaçlı Makine	25-Deri Ürünler&İşleme
66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	70-Lokantalar	49-Özel Amaçlı Makine	33-Ana Kimyasallar
67-Toptan Ticaret	84-Devlet Hizmetleri	55-Motorlu Kara Taşıtı	69-Oteller
68-Perakende Ticaret		62-Elektrik	70-Lokantalar
72-Karayolu Taşımacılık		65-İnşaat	
77-Mali Aracılık		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	
		67-Toptan Ticaret	
		68-Perakende Ticaret	
		72-Karayolu Taşımacılık	
		73-Su Yolu Taşımacılık	
		75-Diğer Ulaştırma&Acente.	
		77-Mali Aracılık	
		83-Diğer İş Faaliyetleri	

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

2- Hayvancılık Ve Hayvancılıkla Birlikte Bitkisel Ürünlerin Yetiştiriciliği (Karma Çiftçilik)

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
1-Meyve&Sebze	1-Meyve&Sebze	1-Meyve&Sebze	10-Et Ürün İşleme
2-Hayvancılık	2-Hayvancılık	3-Tarım Hizm.	14-Süt Ürünleri
10-Et Ürün İşleme	10-Et Ürün İşleme	7-Petrol&Gaz Çıkarma	18-İçecek
13-Sıvı&Katı Yağ	14-Süt Ürünleri	13-Sıvı&Katı Yağ	24-Kürk Mamulleri
15-Tahıl Ürünleri&Nişasta	17-Diğer Gıda Maddeleri	15-Tahıl Ürünleri&Nişasta	25-Deri Ürünler&İşleme
16-Hayvan Yemi İm.	18-İçecek	16-Hayvan Yemi İm.	26-Ayakkabı&Terlik
67-Toptan Ticaret	20-Tekstil&Dokuma	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik
68-Perakende Ticaret	28-Ağaç Ürünleri	33-Ana Kimyasallar	35-Eczacılık Ürünleri
72-Karayolu Taşımacılık	33-Ana Kimyasallar	62-Elektrik	36-Temizlik Maddeleri
	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	37-Kauçuk
	35-Eczacılık Ürünleri	67-Toptan Ticaret	38-Plastik
	36-Temizlik Maddeleri	68-Perakende Ticaret	70-Lokantalar
	37-Kauçuk	72-Karayolu Taşımacılık	
	38-Plastik	77-Mali Aracılık	
	64-Su	83-Diğer İş Faaliyetleri	
	69-Oteller		
	70-Lokantalar		

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

12- Sebze ve Meyve İşleme Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
1-Meyve&Sebze	12-Sebze&Meyve İşleme	1-Meyve&Sebze	7-Petrol&Gaz Çıkarma
12-Sebze&Meyve İşleme	18-İçecek	7-Petrol&Gaz Çıkarma	11-Balık Ürün İşleme
17-Diğer Gıda Maddeleri	69-Oteller	17-Diğer Gıda Maddeleri	13-Sıvı&Katı Yağ
29-Kâğıt Ürünleri		29-Kâğıt Ürünleri	14-Süt Ürünleri
33-Ana Kimyasallar		32-Rafine Petrol&Kok	16-Hayvan Yemi İm.
38-Plastik		33-Ana Kimyasallar	17-Diğer Gıda Maddeleri
39-Cam Ürünleri		38-Plastik	18-İçecek
47-Diğer Metal Eşya		39-Cam Ürünleri	53-Radyo&TV&Haber Cihz.
67-Toptan Ticaret		43-Demir-Çelik	69-Oteller
68-Perakende Ticaret		44-Demir Dışı Metaller	70-Lokantalar
72-Karayolu Taşımacılık		47-Diğer Metal Eşya	74-Havayolu Taşımacılık
83-Diğer İş Faaliyetleri		62-Elektrik	75-Diğer Ulaştırma
		66-Taşıt Satış,Bakım	82-ARGE
		67-Toptan Ticaret	
		68-Perakende Ticaret	
		72-Karayolu Taşımacılık	
		75-Diğer Ulaştırma	
		77-Mali Aracılık	
		83-Diğer İş Faaliyetleri	

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

13- Bitkisel Ve Hayvansal Sıvı Ve Katı Yağların İmalatı Sektörünün Önemli Katsayı İle İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
1-Meyve&Sebze	2-Hayvancılık	1-Meyve&Sebze	2-Hayvancılık
13-Sıvı&Katı Yağ	13-Sıvı&Katı Yağ	7-Petrol&Gaz Çıkarma	5-Balıkçılık
15-Tahıl Ürünleri&Nişasta	16-Hayvan Yemi İm.	9-Taşocakçılığı	10-Et Ürün İşleme
20-Tekstil&Dokuma	17-Diğer Gıda Maddeleri	15-Tahıl Ürünleri&Nişasta	12-Sebze&Meyve İşleme
29-Kâğıt Ürünleri	70-Lokantalar	20-Tekstil&Dokuma	14-Süt Ürünleri
38-Plastik	82-ARGE	29-Kâğıt Ürünleri	16-Hayvan Yemi İm.
47-Diğer Metal Eşya		32-Rafine Petrol&Kok Köm.	17-Diğer Gıda Maddeleri
62-Elektrik		33-Ana Kimyasallar	24-Kürk Mamulleri
67-Toptan Ticaret		36-Temizlik Maddeleri	25-Deri Ürünler&İşleme
68-Perakende Ticaret		38-Plastik	36-Temizlik Maddeleri
72-Karayolu Taşımacılık		43-Demir-Çelik	70-Lokantalar
83-Diğer İş Faaliyetleri		47-Diğer Metal Eşya	82-ARGE
		62-Elektrik	
		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	
		67-Toptan Ticaret	
		68-Perakende Ticaret	
		72-Karayolu Taşımacılık	
		73-Su Yolu Taşımacılık	
		75-Diğer Ulaştırma&Acente	
		77-Mali Aracılık	
		83-Diğer İş Faaliyetleri	

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

14- Süt Ürünleri İmalatı Sektörünün Önemli Katsayı İle İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
2-Hayvancılık	70-Lokantalar	1-Meyve&Sebze	12-Sebze&Meyve İşleme
29-Kâğıt Ürünleri		2-Hayvancılık	17-Diğer Gıda Maddeleri
33-Ana Kimyasallar		7-Petrol&Gaz Çıkarma	18-İçecek
38-Plastik		13-Sıvı&Katı Yağ	24-Kürk Mamulleri
62-Elektrik		16-Hayvan Yemi İm.	25-Deri Ürünler&İşleme
67-Toptan Ticaret		29-Kâğıt Ürünleri	33-Ana Kimyasallar
68-Perakende Ticaret		32-Rafine Petrol&Kok Köm.	53-Radyo&TV&Haberleş. Cih.
72-Karayolu Taşımacılık		33-Ana Kimyasallar	69-Oteller
83-Diğer İş Faaliyetleri		38-Plastik	70-Lokantalar
		43-Demir-Çelik	73-Su Yolu Taşımacılık
		62-Elektrik	74-Havayolu Taşımacılık
		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	75-Diğer Ulaştırma&Acente.
		67-Toptan Ticaret	84-Devlet Hizmetleri
		68-Perakende Ticaret	86-Sağlık&Sosyal Hizmetler
		72-Karayolu Taşımacılık	
		77-Mali Aracılık	
		83-Diğer İş Faaliyetleri	

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

26- Ayakkabı, Terlik İmlatı Önemli Katsayı İle İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
20-Tekstil&Dokuma	26-Ayakkabı&Terlik	1-Meyve&Sebze	20-Tekstil&Dokuma
23-Deri Giyim Eşyası		2-Hayvancılık	22-Örme
25-Deri Ürünler&İşleme		7-Petrol&Gaz Çıkarma	23-Deri Giyim Eşyası
26-Ayakkabı&Terlik		9-Taşocakçılığı	24-Kürk Mamulleri
29-Kâğıt Ürünleri		10-Et Ürün İşleme	25-Deri Ürünler&İşleme
33-Ana Kimyasallar		20-Tekstil&Dokuma	28-Ağaç Ürünleri
36-Temizlik Maddeleri		23-Deri Giyim Eşyası	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik
38-Plastik		25-Deri Ürünler&İşleme	36-Temizlik Maddeleri
62-Elektrik		29-Kâğıt Ürünleri	38-Plastik
67-Toptan Ticaret		32-Rafine Petrol&Kok Köm.	50-Ev Aletleri
68-Perakende Ticaret		33-Ana Kimyasallar	51-Büro Mak&Bilgisayar
72-Karayolu Taşımacılık		36-Temizlik Maddeleri	52-Elektrikli Makine&Cihaz
77-Mali Aracılık		38-Plastik	53-Radyo&TV&Haberleş.
83-Diğer İş Faaliyetleri		43-Demir-Çelik	54-Tıbbi&Optik Aletler
		62-Elektrik	60-Mobilya
		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	82-ARGE
		67-Toptan Ticaret	88-Eğlence&Kültür&Spor
		68-Perakende Ticaret	
		72-Karayolu Taşımacılık	
		75-Diğer Ulaştırma&Acente.	
		77-Mali Aracılık	
		83-Diğer İş Faaliyetleri	

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

36- Temizlik Maddeleri Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
2-Hayvancılık	6-Kömür Madenciliği	1-Meyve&Sebze	8-Cevher Madenciliği
10-Et Ürün İşleme	8-Cevher Madenciliği	2-Hayvancılık	9-Taşocakçılığı
20-Tekstil&Dokuma	9-Taşocakçılığı	7-Petrol&Gaz Çıkarma	16-Hayvan Yemi İm.
29-Kâğıt Ürünleri	16-Hayvan Yemi İm.	9-Taşocakçılığı	19-Tütün Ürünleri
32-Rafine Petrol&Kok	19-Tütün Ürünleri	10-Et Ürün İşleme	20-Tekstil&Dokuma
33-Ana Kimyasallar	20-Tekstil&Dokuma	20-Tekstil&Dokuma	21-Diğer Tekstil Ür.
34-Zirai İlaç Boya&Vernik	21-Diğer Tekstil Ür.	29-Kâğıt Ürünleri	22-Örme
36-Temizlik Maddeleri	22-Örme	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	23-Deri Giyim Eşyası
38-Plastik	23-Deri Giyim Eşyası	33-Ana Kimyasallar	24-Kürk Mamulleri
47-Diğer Metal Eşya	24-Kürk Mamulleri	34-Zirai İlaç Boya&Vernik	25-Deri Ürünler&İşleme
48-Genel Amaçlı Makine	25-Deri Ürünler&İşleme	38-Plastik	26-Ayakkabı&Terlik
62-Elektrik	26-Ayakkabı&Terlik	43-Demir-Çelik	28-Ağaç Ürünleri
67-Toptan Ticaret	28-Ağaç Ürünleri	44-Demir Dışı Metaller	29-Kâğıt Ürünleri
68-Perakende Ticaret	29-Kâğıt Ürünleri	47-Diğer Metal Eşya	30-Yayım
72-Karayolu Taşımacılık	30-Yayım	62-Elektrik	31-Plak&Kaset vb
77-Mali Aracılık	31-Plak&Kaset vb	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	33-Ana Kimyasallar
83-Diğer İş Faaliyetleri	33-Ana Kimyasallar	67-Toptan Ticaret	34-Zirai İlaç Boya&Vernik
	34-Zirai İlaç Boya&Vernik	68-Perakende Ticaret	35-Eczacılık Ürünleri
	35-Eczacılık Ürünleri	72-Karayolu Taşımacılık	37-Kauçuk
	36-Temizlik Maddeleri	73-Su Yolu Taşımacılık	38-Plastik
	37-Kauçuk	75-Diğer Ulaştırma&Acente.	39-Cam Ürünleri
	38-Plastik	77-Mali Aracılık	40-Seramik
	39-Cam Ürünleri	83-Diğer İş Faaliyetleri	41-Çimento&Kireç&Alçı
	40-Seramik		52-Elektrikli Makine&Cihaz
	41-Çimento&Kireç&Alçı		54-Tıbbi&Optik Aletler
	52-Elektrikli Makine&Cih.		60-Mobilya
	60-Mobilya		83-Diğer İş Faaliyetleri
	69-Oteller		89-Diğer Hizmet
	70-Lokantalar		
	81-Bilgisayar Faaliyetleri		
	82-ARGE		
	83-Diğer İş Faaliyetleri		
	86-Sağlık&Sosyal Hizm.		
	88-Eğlence&Kültür&Spor		
	89-Diğer Hizmet		

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

43-Demir Çelik Ana Sanayii Sektörünün Önemli Katsayı İle İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
8-Cevher Madenciliği	6-Kömür Madenciliği	7-Petrol&Gaz Çıkarma	44-Demir Dışı Metaller
40-Seramik	7-Petrol&Gaz Çıkarma	8-Cevher Madenciliği	45-Döküm
43-Demir-Çelik	28-Ağaç Ürünleri	9-Taşocakçılığı	46-Metal Yapı Malz.&Kazanlar
44-Demir Dışı Metaller	37-Kauçuk	20-Tekstil&Dokuma	47-Diğer Metal Eşya
47-Diğer Metal Eşya	38-Plastik	29-Kâğıt Ürünleri	48-Genel Amaçlı Makine
49-Özel Amaçlı Makine	43-Demir-Çelik	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	49-Özel Amaçlı Makine
62-Elektrik	44-Demir Dışı Metaller	33-Ana Kimyasallar	50-Ev Aletleri
67-Toptan Ticaret	45-Döküm	36-Temizlik Maddeleri	51-Büro Mak&Bilgisayar
68-Perakende Ticaret	46-Metal Yapı Malz.	40-Seramik	52-Elektrikli Makine&Cihaz
72-Karayolu Taşımacılık	47-Diğer Metal Eşya	44-Demir Dışı Metaller	53-Radyo&TV&Haberleş. Cih.
73-Su Yolu Taşımacılık	48-Genel Amaçlı Makine	47-Diğer Metal Eşya	54-Tıbbi&Optik Aletler
77-Mali Aracılık	49-Özel Amaçlı Makine	49-Özel Amaçlı Makine	55-Motorlu Kara Taşıtı
	50-Ev Aletleri	62-Elektrik	56-Deniz Taşıtları
	51-Büro Mak&Bilgisayar	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	57-Demiryolu Taşıtları
	52-Elektrikli Makine&Cihaz	67-Toptan Ticaret	58-Hava&Uzay Taşıtları
	53-Radyo&TV&Haberleş.	68-Perakende Ticaret	59-Diğer Ulaşım Araçları
	54-Tıbbi&Optik Aletler	72-Karayolu Taşımacılık	60-Mobilya
	55-Motorlu Kara Taşıtı	73-Su Yolu Taşımacılık	61-Diğer İmalat
	56-Deniz Taşıtları	75-Diğer Ulaştırma&Acente.	65-İnşaat
	57-Demiryolu Taşıtları	77-Mali Aracılık	
	58-Hava&Uzay Taşıtları	83-Diğer İş Faaliyetleri	
	59-Diğer Ulaşım Araçları		
	60-Mobilya		
	61-Diğer İmalat		
	64-Su		
	65-İnşaat		
	72-Karayolu Taşımacılık		
	82-ARGE		
	83-Diğer İş Faaliyetleri		

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

44- Demir Dışı Metaller Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
8-Cevher Madenciliği	19-Tütün Ürünleri	7-Petrol&Gaz Çıkarma	37-Kauçuk
28-Ağaç Ürünleri	33-Ana Kimyasallar	8-Cevher Madenciliği	38-Plastik
32-Rafine Petrol&Kok Köm.	34-Zirai İlaç Boya&Vernik	9-Taşocakçılığı	43-Demir-Çelik
33-Ana Kimyasallar	35-Eczacılık Ürünleri	20-Tekstil&Dokuma	45-Döküm
43-Demir-Çelik	37-Kauçuk	28-Ağaç Ürünleri	46-Metal Yapı Malz.&Kazanlar
44-Demir Dışı Metaller	38-Plastik	29-Kâğıt Ürünleri	47-Diğer Metal Eşya
47-Diğer Metal Eşya	43-Demir-Çelik	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	48-Genel Amaçlı Makine
62-Elektrik	44-Demir Dışı Metaller	33-Ana Kimyasallar	49-Özel Amaçlı Makine
67-Toptan Ticaret	45-Döküm	36-Temizlik Maddeleri	50-Ev Aletleri
68-Perakende Ticaret	46-Metal Yapı Malz.	43-Demir-Çelik	52-Elektrikli Makine&Cihaz
72-Karayolu Taşımacılık	47-Diğer Metal Eşya	47-Diğer Metal Eşya	53-Radyo&TV&Haberleş. Cih.
	48-Genel Amaçlı Makine	49-Özel Amaçlı Makine	54-Tıbbi&Optik Aletler
	49-Özel Amaçlı Makine	62-Elektrik	55-Motorlu Kara Taşıtı
	50-Ev Aletleri	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	56-Deniz Taşıtları
	52-Elektrikli Makine&Cihaz	67-Toptan Ticaret	57-Demiryolu Taşıtları
	53-Radyo&TV&Haberleş.	68-Perakende Ticaret	58-Hava&Uzay Taşıtları
	54-Tıbbi&Optik Aletler	72-Karayolu Taşımacılık	60-Mobilya
	55-Motorlu Kara Taşıtı	73-Su Yolu Taşımacılık	61-Diğer İmalat
	57-Demiryolu Taşıtları	75-Diğer Ulaştırma&Acente.	
	58-Hava&Uzay Taşıtları	77-Mali Aracılık	
	60-Mobilya	83-Diğer İş Faaliyetleri	
	61-Diğer İmalat		
	83-Diğer İş Faaliyetleri		

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

48- Genel Amaçlı Makine Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
29-Kâğıt Ürünleri	1-Meyve&Sebze	7-Petrol&Gaz Çıkarma	6-Kömür Madenciliği
43-Demir-Çelik	6-Kömür Madenciliği	8-Cevher Madenciliği	8-Cevher Madenciliği
44-Demir Dışı Metaller	8-Cevher Madenciliği	29-Kâğıt Ürünleri	9-Taşocakçılığı
47-Diğer Metal Eşya	9-Taşocakçılığı	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	33-Ana Kimyasallar
48-Genel Amaçlı Makine	36-Temizlik Maddeleri	33-Ana Kimyasallar	34-Zirai İlaç Boya&Vernik
49-Özel Amaçlı Makine	42-Yapı Taşları&Diğer	38-Plastik	36-Temizlik Maddeleri
50-Ev Aletleri	47-Diğer Metal Eşya	43-Demir-Çelik	38-Plastik
52-Elektrikli Makine&Cihaz	48-Genel Amaçlı Makine	44-Demir Dışı Metaller	41-Çimento&Kireç&Alçı
62-Elektrik	49-Özel Amaçlı Makine	47-Diğer Metal Eşya	42-Yapı Taşları&Diğer
67-Toptan Ticaret	50-Ev Aletleri	49-Özel Amaçlı Makine	43-Demir-Çelik
68-Perakende Ticaret	51-Büro Mak&Bilgisayar	52-Elektrikli Makine&Cihaz	46-Metal Yapı Malz.
72-Karayolu Taşımacılık	52-Elektrikli Makine&Cihaz	55-Motorlu Kara Taşıtı	47-Diğer Metal Eşya
83-Diğer İş Faaliyetleri	54-Tıbbi&Optik Aletler	62-Elektrik	49-Özel Amaçlı Makine
	56-Deniz Taşıtları	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	50-Ev Aletleri
	58-Hava&Uzay Taşıtları	67-Toptan Ticaret	51-Büro Mak&Bilgisayar
	62-Elektrik	68-Perakende Ticaret	52-Elektrikli Makine&Cihaz
	64-Su	72-Karayolu Taşımacılık	54-Tıbbi&Optik Aletler
	65-İnşaat	73-Su Yolu Taşımacılık	55-Motorlu Kara Taşıtı
	71-Demiryolu Taşımacılık	75-Diğer Ulaştırma&Acente.	56-Deniz Taşıtları
	73-Su Yolu Taşımacılık	77-Mali Aracılık	58-Hava&Uzay Taşıtları
	79-Gayrimenkul	83-Diğer İş Faaliyetleri	60-Mobilya
	80-Makine&Eşya Kiralama		62-Elektrik
			64-Su
			65-İnşaat
			71-Demiryolu Taşımacılık
			73-Su Yolu Taşımacılık
			80-Makine&Eşya Kiralama

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

55- Motorlu Kara Taşıtı, Römork ve Yarı Römork İmalatı Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
37-Kauçuk	1-Meyve&Sebze	7-Petrol&Gaz Çıkarma	3-Tarım Hizm.
38-Plastik	3-Tarım Hizm.	9-Taşocakçılığı	7-Petrol&Gaz Çıkarma
39-Cam Ürünleri	7-Petrol&Gaz Çıkarma	20-Tekstil&Dokuma	9-Taşocakçılığı
43-Demir-Çelik	9-Taşocakçılığı	29-Kâğıt Ürünleri	32-Rafine Petrol&Kok Köm.
44-Demir Dışı Metaller	55-Motorlu Kara Taşıtı	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	33-Ana Kimyasallar
45-Döküm	59-Diğer Ulaşım Araçları	33-Ana Kimyasallar	38-Plastik
47-Diğer Metal Eşya	66-Taşıt Satış&Bakım	36-Temizlik Maddeleri	41-Çimento&Kireç&Alçı
52-Elektrikli Makine&Cihaz	67-Toptan Ticaret	37-Kauçuk	47-Diğer Metal Eşya
55-Motorlu Kara Taşıtı	68-Perakende Ticaret	38-Plastik	48-Genel Amaçlı Makine
66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	72-Karayolu Taşımacılık	39-Cam Ürünleri	49-Özel Amaçlı Makine
67-Toptan Ticaret	73-Su Yolu Taşımacılık	43-Demir-Çelik	50-Ev Aletleri
68-Perakende Ticaret	80-Makine&Eşya Kiralama	44-Demir Dışı Metaller	52-Elektrikli Makine&Cihaz
72-Karayolu Taşımacılık	81-Bilgisayar Faaliyetleri	45-Döküm	53-Radyo&TV&Haberleş. Cih.
83-Diğer İş Faaliyetleri	82-ARGE	47-Diğer Metal Eşya	54-Tıbbi&Optik Aletler
		52-Elektrikli Makine&Cihaz	59-Diğer Ulaşım Araçları
		62-Elektrik	60-Mobilya
		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	63-Gaz&Buhar
		67-Toptan Ticaret	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.
		68-Perakende Ticaret	67-Toptan Ticaret
		72-Karayolu Taşımacılık	72-Karayolu Taşımacılık
		73-Su Yolu Taşımacılık	73-Su Yolu Taşımacılık
		75-Diğer Ulaştırma&Acente.	75-Diğer Ulaştırma&Acente.
		77-Mali Aracılık	80-Makine&Eşya Kiralama
		83-Diğer İş Faaliyetleri	82-ARGE

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

57- Demiryolu Ve Tramvay Lokomotifleri İle Vagonlarının İmalatı Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
20-Tekstil&Dokuma	57-Demiryolu Taşıtları	7-Petrol&Gaz Çıkarma	6-Kömür Madenciliği
28-Ağaç Ürünleri	59-Diğer Ulaşım Araçları	9-Taşocakçılığı	59-Diğer Ulaşım Araçları
32-Rafine Petrol&Kok Köm.	71-Demiryolu Taşımacılık	20-Tekstil&Dokuma	71-Demiryolu Taşımacılık
34-Zirai İlaç Boya&Vernik		28-Ağaç Ürünleri	
38-Plastik		32-Rafine Petrol&Kok Köm.	
39-Cam Ürünleri		33-Ana Kimyasallar	
42-Yapı Taşları&Diğer		34-Zirai İlaç%Boya&Vernik	
43-Demir-Çelik		36-Temizlik Maddeleri	
44-Demir Dışı Metaller		38-Plastik	
47-Diğer Metal Eşya		39-Cam Ürünleri	
49-Özel Amaçlı Makine		43-Demir-Çelik	
52-Elektrikli Makine&Cihaz		44-Demir Dışı Metaller	
57-Demiryolu Taşıtları		47-Diğer Metal Eşya	
62-Elektrik		49-Özel Amaçlı Makine	
66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.		52-Elektrikli Makine&Cihaz	
67-Toptan Ticaret		62-Elektrik	
68-Perakende Ticaret		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	
72-Karayolu Taşımacılık		67-Toptan Ticaret	
73-Su Yolu Taşımacılık		68-Perakende Ticaret	
77-Mali Aracılık		72-Karayolu Taşımacılık	
		73-Su Yolu Taşımacılık	
		75-Diğer Ulaştırma&Acente.	
		77-Mali Aracılık	
		83-Diğer İş Faaliyetleri	

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

60- Mobilya İmalatı Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
20-Tekstil&Dokuma	60-Mobilya	7-Petrol&Gaz Çıkarma	12-Sebze&Meyve İşleme
21-Diğer Tekstil Ür.	69-Oteller	9-Taşocakçılığı	13-Sıvı&Katı Yağ
27-Kereste&Parke		20-Tekstil&Dokuma	20-Tekstil&Dokuma
28-Ağaç Ürünleri		21-Diğer Tekstil Ür.	21-Diğer Tekstil Ür.
29-Kâğıt Ürünleri		27-Kereste&Parke	22-Örme
33-Ana Kimyasallar		28-Ağaç Ürünleri	23-Deri Giyim Eşyası
36-Temizlik Maddeleri		29-Kâğıt Ürünleri	24-Kürk Mamulleri
37-Kauçuk		32-Rafine Petrol&Kok Köm.	27-Kereste&Parke
38-Plastik		33-Ana Kimyasallar	28-Ağaç Ürünleri
43-Demir-Çelik		36-Temizlik Maddeleri	31-Plak&Kaset vb
44-Demir Dışı Metaller		37-Kauçuk	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik
47-Diğer Metal Eşya		38-Plastik	36-Temizlik Maddeleri
60-Mobilya		43-Demir-Çelik	38-Plastik
67-Toptan Ticaret		44-Demir Dışı Metaller	39-Cam Ürünleri
68-Perakende Ticaret		47-Diğer Metal Eşya	43-Demir-Çelik
72-Karayolu Taşımacılık		62-Elektrik	44-Demir Dışı Metaller
77-Mali Aracılık		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	46-Metal Yapı Malz.&Kazanlar
83-Diğer İş Faaliyetleri		67-Toptan Ticaret	47-Diğer Metal Eşya
		68-Perakende Ticaret	51-Büro Mak&Bilgisayar
		72-Karayolu Taşımacılık	52-Elektrikli Makine&Cihaz
		75-Diğer Ulaştırma&Acente.	53-Radyo&TV&Haberleş. Cih.
		77-Mali Aracılık	55-Motorlu Kara Taşıtı
		83-Diğer İş Faaliyetleri	56-Deniz Taşıtları
			59-Diğer Ulaşım Araçları
			61-Diğer İmalat
			65-İnşaat
			69-Oteller
			70-Lokantalar
			72-Karayolu Taşımacılık
			80-Makine&Eşya Kiralama
			82-ARGE
			83-Diğer İş Faaliyetleri
			86-Sağlık&Sosyal Hizmetler

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

62- Elektrik Üretimi, İletimi Ve Dağıtımı Sektörünün Önemli Katsayı İle İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
6-Kömür Madenciliği	1-Meyve&Sebze	6-Kömür Madenciliği	6-Kömür Madenciliği
7-Petrol&Gaz Çıkarma	3-Tarım Hizm.	7-Petrol&Gaz Çıkarma	7-Petrol&Gaz Çıkarma
32-Rafine Petrol&Kok Köm.	6-Kömür Madenciliği	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	8-Cevher Madenciliği
48-Genel Amaçlı Makine	7-Petrol&Gaz Çıkarma	33-Ana Kimyasallar	9-Taşocakçılığı
52-Elektrikli Makine&Cihaz	8-Cevher Madenciliği	43-Demir-Çelik	20-Tekstil&Dokuma
62-Elektrik	9-Taşocakçılığı	44-Demir Dışı Metaller	21-Diğer Tekstil Ür.
72-Karayolu Taşımacılık	11-Balık Ürün İşleme	48-Genel Amaçlı Makine	22-Örme
	13-Sıvı&Katı Yağ	52-Elektrikli Makine&Cihaz	28-Ağaç Ürünleri
	14-Süt Ürünleri	55-Motorlu Kara Taşıtı	29-Kâğıt Ürünleri
	18-İçecek	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	30-Yayım
	20-Tekstil&Dokuma	67-Toptan Ticaret	31-Plak&Kaset vb
	21-Diğer Tekstil Ür.	68-Perakende Ticaret	32-Rafine Petrol&Kok Köm.
	22-Örme	72-Karayolu Taşımacılık	33-Ana Kimyasallar
	24-Kürk Mamulleri	73-Su Yolu Taşımacılık	38-Plastik
	25-Deri Ürünler&İşleme	75-Diğer Ulaştırma&Acente.	39-Cam Ürünleri
	26-Ayakkabı&Terlik	77-Mali Aracılık	40-Seramik
	27-Kereste&Parke	78-Sigorta&Emeklilik Fonları	41-Çimento&Kireç&Alçı
	28-Ağaç Ürünleri	83-Diğer İş Faaliyetleri	42-Yapı Taşları&Diğer
	29-Kâğıt Ürünleri		43-Demir-Çelik
	30-Yayım		44-Demir Dışı Metaller
	31-Plak&Kaset vb		45-Döküm
	33-Ana Kimyasallar		46-Metal Yapı Malz.&Kazanlar
	36-Temizlik Maddeleri		47-Diğer Metal Eşya
	37-Kauçuk		48-Genel Amaçlı Makine
	38-Plastik		49-Özel Amaçlı Makine
	39-Cam Ürünleri		50-Ev Aletleri
	40-Seramik		52-Elektrikli Makine&Cihaz
	41-Çimento&Kireç&Alçı		54-Tıbbi&Optik Aletler
	42-Yapı Taşları&Diğer		55-Motorlu Kara Taşıtı

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

69- Oteller Sektörünün Önemli Katsayı ile İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
1-Meyve&Sebze	4-Ormancılık	1-Meyve&Sebze	7-Petrol&Gaz Çıkarma
2-Hayvancılık	7-Petrol&Gaz Çıkarma	2-Hayvancılık	8-Cevher Madenciliği
5-Balıkçılık	9-Taşocakçılığı	7-Petrol&Gaz Çıkarma	9-Taşocakçılığı
12-Sebze&Meyve İşleme	67-Toptan Ticaret	15-Tahıl Ürünleri&Nişasta	24-Kürk Mamulleri
15-Tahıl Ürünleri&Nişasta	77-Mali Aracılık	17-Diğer Gıda Maddeleri	28-Ağaç Ürünleri
17-Diğer Gıda Maddeleri		18-İçecek	32-Rafine Petrol&Kok Köm.
18-İçecek		20-Tekstil&Dokuma	33-Ana Kimyasallar
32-Rafine Petrol&Kok Köm.		29-Kâğıt Ürünleri	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik
36-Temizlik Maddeleri		32-Rafine Petrol&Kok Köm.	35-Eczacılık Ürünleri
60-Mobilya		33-Ana Kimyasallar	38-Plastik
62-Elektrik		36-Temizlik Maddeleri	40-Seramik
63-Gaz&Buhar		38-Plastik	41-Çimento&Kireç&Alçı
64-Su		43-Demir-Çelik	42-Yapı Taşları&Diğer
67-Toptan Ticaret		60-Mobilya	45-Döküm
68-Perakende Ticaret		62-Elektrik	54-Tıbbi&Optik Aletler
72-Karayolu Taşımacılık		64-Su	55-Motorlu Kara Taşıtı
75-Diğer Ulaştırma&Acente.		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	56-Deniz Taşıtları
76-İletişim		67-Toptan Ticaret	62-Elektrik
77-Mali Aracılık		68-Perakende Ticaret	63-Gaz&Buhar
79-Gayrimenkul		72-Karayolu Taşımacılık	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.
83-Diğer İş Faaliyetleri		75-Diğer Ulaştırma&Acente.	67-Toptan Ticaret
		76-İletişim	72-Karayolu Taşımacılık
		77-Mali Aracılık	73-Su Yolu Taşımacılık
		79-Gayrimenkul	74-Havayolu Taşımacılık
		83-Diğer İş Faaliyetleri	75-Diğer Ulaştırma&Acente.
			77-Mali Aracılık
			78-Sigorta&Emeklilik Fonları
			80-Makine&Eşya Kiralama
			86-Sağlık&Sosyal Hizmetler
			87-Dernek Faaliyetleri
			88-Eğlence&Kültür&Spor

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

75- Destekleyici Ve Yardımcı Ulaştırma Faaliyetleri; Seyahat Acentelerinin Faaliyetleri Sektörünün Önemli Katsayı İle İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
32-Rafine Petrol&Kok Köm.	4-Ormancılık	1-Meyve&Sebze	8-Cevher Madenciliği
37-Kauçuk	5-Balıkçılık	7-Petrol&Gaz Çıkarma	9-Taşocakçılığı
66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	8-Cevher Madenciliği	29-Kâğıt Ürünleri	20-Tekstil&Dokuma
70-Lokantalar	9-Taşocakçılığı	31-Plak&Kaset vb	21-Diğer Tekstil Ür.
72-Karayolu Taşımacılık	27-Kereste&Parke	32-Rafine Petrol&Kok Köm.	23-Deri Giyim Eşyası
74-Havayolu Taşımacılık	30-Yayım	33-Ana Kimyasallar	26-Ayakkabı&Terlik
75-Diğer Ulaştırma&Acente.	31-Plak&Kaset vb	36-Temizlik Maddeleri	27-Kereste&Parke
76-İletişim	33-Ana Kimyasallar	37-Kauçuk	28-Ağaç Ürünleri
77-Mali Aracılık	39-Cam Ürünleri	43-Demir-Çelik	29-Kâğıt Ürünleri
79-Gayrimenkul	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	44-Demir Dışı Metaller	30-Yayım
83-Diğer İş Faaliyetleri	67-Toptan Ticaret	55-Motorlu Kara Taşıtı	31-Plak&Kaset vb
	68-Perakende Ticaret	62-Elektrik	33-Ana Kimyasallar
	69-Oteller	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	34-Zirai İlaç%Boya&Vernik
	70-Lokantalar	67-Toptan Ticaret	35-Eczacılık Ürünleri
	72-Karayolu Taşımacılık	68-Perakende Ticaret	36-Temizlik Maddeleri
	73-Su Yolu Taşımacılık	70-Lokantalar	38-Plastik
	74-Havayolu Taşımacılık	72-Karayolu Taşımacılık	40-Seramik
	75-Diğer Ulaştırma&Acente.	74-Havayolu Taşımacılık	41-Çimento&Kireç&Alçı
	76-İletişim	76-İletişim	43-Demir-Çelik
	80-Makine&Eşya Kiralama	77-Mali Aracılık	44-Demir Dışı Metaller
	81-Bilgisayar Faaliyetleri	79-Gayrimenkul	45-Döküm
	82-ARGE	83-Diğer İş Faaliyetleri	46-Metal Yapı Malz.&Kazanlar
	83-Diğer İş Faaliyetleri		47-Diğer Metal Eşya
	84-Devlet Hizmetleri		60-Mobilya
	85-Eğitim		61-Diğer İmalat
	86-Sağlık&Sosyal Hizmetler		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.
	88-Eğlence&Kültür&Spor		67-Toptan Ticaret
	89-Diğer Hizmet		69-Oteller
			72-Karayolu Taşımacılık
			73-Su Yolu Taşımacılık
			74-Havayolu Taşımacılık
			80-Makine&Eşya Kiralama
			81-Bilgisayar Faaliyetleri
			82-ARGE
			86-Sağlık&Sosyal Hizmetler
			88-Eğlence&Kültür&Spor

EK 4 (DEVAM): SEÇİLMİŞ SEKTÖRLERİN ÖNEMLİ KATSAYILAR ANALİZİ

86- Sağlık İşleri Ve Sosyal Hizmetler Sektörünün Önemli Katsayı İle İlişkide Olduğu Sektörler

Girdi Kullandığı Sektörler	Sektör Ürününü Girdi Olarak Kullanan Sektörler	Üretimini Etkilediği Sektörler	Hangi Sektörler Sayesinde Üretimi Artıyor
29-Kâğıt Ürünleri	79-Gayrimenkul	1-Meyve&Sebze	2-Hayvancılık
31-Plak&Kaset vb	82-ARGE	7-Petrol&Gaz Çıkarma	8-Cevher Madenciliği
34-Zirai İlaç Boya&Vernik	86-Sağlık&Sosyal Hizmetler	9-Taşocakçılığı	9-Taşocakçılığı
35-Eczacılık Ürünleri	87-Dernek Faaliyetleri	20-Tekstil&Dokuma	10-Et Ürün İşleme
36-Temizlik Maddeleri		29-Kâğıt Ürünleri	14-Süt Ürünleri
39-Cam Ürünleri		31-Plak&Kaset vb	26-Ayakkabı&Terlik
40-Seramik		32-Rafine Petrol&Kok Köm.	29-Kâğıt Ürünleri
54-Tıbbi&Optik Aletler		33-Ana Kimyasallar	30-Yayım
62-Elektrik		34-Zirai İlaç Boya&Vernik	33-Ana Kimyasallar
63-Gaz&Buhar		35-Eczacılık Ürünleri	34-Zirai İlaç Boya&Vernik
64-Su		36-Temizlik Maddeleri	35-Eczacılık Ürünleri
65-İnşaat		38-Plastik	36-Temizlik Maddeleri
67-Toptan Ticaret		39-Cam Ürünleri	38-Plastik
68-Perakende Ticaret		40-Seramik	39-Cam Ürünleri
72-Karayolu Taşımacılık		43-Demir-Çelik	41-Çimento&Kireç&Alçı
75-Diğer Ulaştırma&Acente.		44-Demir Dışı Metaller	43-Demir-Çelik
76-İletişim		54-Tıbbi&Optik Aletler	44-Demir Dışı Metaller
77-Mali Aracılık		62-Elektrik	46-Metal Yapı Malz.&Kazanlar
79-Gayrimenkul		65-İnşaat	47-Diğer Metal Eşya
83-Diğer İş Faaliyetleri		66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.	48-Genel Amaçlı Makine
85-Eğitim		67-Toptan Ticaret	49-Özel Amaçlı Makine
86-Sağlık&Sosyal Hizmetler		68-Perakende Ticaret	50-Ev Aletleri
		72-Karayolu Taşımacılık	51-Büro Mak&Bilgisayar
		75-Diğer Ulaştırma&Acente.	52-Elektrikli Makine&Cihaz
		76-İletişim	53-Radyo&TV&Haberleş. Cih.
		77-Mali Aracılık	55-Motorlu Kara Taşıtı
		79-Gayrimenkul	59-Diğer Ulaşım Araçları
		83-Diğer İş Faaliyetleri	66-Taşıt Satış&Bakım&Onar.
		85-Eğitim	67-Toptan Ticaret
			76-İletişim
			77-Mali Aracılık
			78-Sigorta&Emeklilik Fonları
			79-Gayrimenkul
			81-Bilgisayar Faaliyetleri
			82-ARGE
			87-Dernek Faaliyetleri
			88-Eğlence&Kültür&Spor
			89-Diğer Hizmet

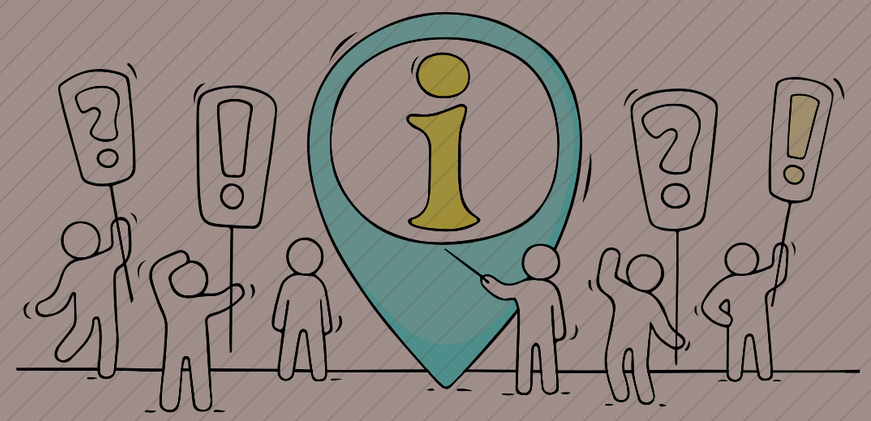

KAYNAKÇA

KAYNAKÇA

Görüşmeler

- Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı
- Hatay İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü
- Hatay Sağlık İl Müdürlüğü
- Hatay İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
- Antakya Organize Sanayi Bölgesi Müdürlüğü
- Antakya Ticaret ve Sanayi Odası
- İskenderun Ticaret ve Sanayi Odası
- İskenderun Deniz Ticaret Odası
- Hatay İl Bilim, Sanayi ve Teknoloji Müdürlüğü
- T.C. Hatay Valiliği
- T.C. Hatay Valiliği, İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü
- T.C. Hatay Valiliği, Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü
- T.C. Hatay Valiliği, İl Milli Eğitim Müdürlüğü
- Hatay Valiliği, İl Göç İdaresi Müdürlüğü

Basılı Kaynaklar

- Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, **Elektrik Piyasası Sektör Raporu**, Eylül, 2017
- FLEGG, Anthony T., TOHMO, Timo.; " Estimating Regional Input Coefficients and Multipliers: The Use of the FLQ is Not a Gamble" , **Economics Working Paper Series**, No. 1302, University of West England, November 2013
- HAZARI, Bharat R.; "Empirical Identification of Key Sectors in the Indian Economy", **The Review of Economics and Statistics**, Vol. 52, No. 3, Aug. 1970, s. 301-305
- HURWICZ, Leonid.; "Reviewed Work(s): Studies in the Structure of the American Economy: Theoretical and Empirical Explorations in Input-Output Analysis by Wassily Leontief", **The American Economic Review**, Vol. 45, No. 4, 1955, s. 627-628
- KODAY, Saliha (1998). İskenderun Limanı, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı:33, s.211-235, İstanbul.
- KOWALEWSKI, Julia.; "Regionalization of National Input-Output Tables: Empirical Evidence on the use of the FLQ Formula", **Hamburg Institute of International Economics (HWWI) Research Paper**, June 2012
- KÜÇÜKKİREMİTÇİ, Oktay.; **Türkiye ve Avrupa Birliği Üyesi Ülkelerin Üretim Yapılarının Girdi-Çıktı Analizi ve Benzeşme Testleri Yöntemiyle Karşılaştırılması**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aralık 2013
- LEONTIEF, Wassily.; "Structural Matrices of National Economics", **Econometrica**, Vol.17, Supplement Report of the Washington Meeting, (Jul. 1949), s. 274
- LEONTIEF, Wassily.; "Input-Output Analysis", **Input-Output Economics** içinde, Oxford University Press, New York, 2nd Edition, 1985, s. 22-23
- LEONTIEF, Wassily, vd.; "New Approaches in Economic Analysis", **Science**, New Series, Vol. 228, No. 4698, 1985, s. 228
- MILLER, Ronald, E., BLAIR, Peter, D.; **Input-Output Analysis Foundations and Extensions**, Second Edition, Cambridge University Press, New York, 2009
- MTA, İl Maden Potansiyelleri, Hatay İli Maden ve Enerji Kaynakları, 2012
- OECD, Directorate For Science, Technology And Industry, **STAN Indicators (2005 edition) 1980-2003**, s. 25
- OHIORHENUAN, John F. E.; **"Structural Factors in the Macro-Economic Planning Process : A Study of Planning in Nigeria"**, Open Access Dissertations and Theses, Paper 3040, 1975, s. 69
- Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, **Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri**, Rapor no: 195, Ocak 2015
- REYES, Fidel Aroche.; "Structural Transformations and Important Coefficients in the North American Economies", **Economic Systems Research**, Vol.14., 2002, No. 2
- Seymen, Dilek; **Türkiye'nin Dış Ticaret Yapısı ve Rekabet Gücü**; DEÜ Yayınları, İzmir, 2009
- T.C. Antakya Belediyesi, **2015-2019 Stratejik Planı**
- T.C. Başbakanlık Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, **Geçici Barınma Merkezleri**, 2017
- T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003), Mayıs 2003.
- T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Sanayi Genel Müdürlüğü, **81 İl Durum Raporu**, 2015
- T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Orman Genel Müdürlüğü, **Orman Varlığımız**, 2016
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralama Araştırması (SEGE 2011), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara 2013.
- T.C. Hatay Valiliği İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü, **Rakamlarla Hatay Tarım Kimliği 2016**
- T.C. Hatay Valiliği, **Hatay İl Tarım ve Kırsal Kalkınma Stratejik Planı (2011-2015)**
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, **Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim (2012-2013 ve 2016-2017)**
- T.C. Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığl, **Deniz Ticareti 2015 İstatistikleri** Deniz Ticareti Genel Müdürlüğü, 2015
- Türkiye Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, **TR63 Bölge Planı (2014-2023) Analiz Çalışmaları**
- Türkiye Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, **TR63 Bölge Planı 2014-2023**
- Türkiye Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, **Yatırımcılar İçin Hatay Rehberi**
- TOSUN, Mustafa (2004). **Hatay İli Uygun Yatırım Alanları Çalışması**, Türkiye Kalkınma Bankası.
- Türkiye Bankalar Birliği, **Türkiye Bankacılık Sistemi Banka, Şube, Mevduat ve Kredilerin İllere ve Bölgelere Göre Dağılımı**, 2016
- Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., **Türkiye İmalat Sanayiinin Analizi (2005-2010 Dönemi, 22 Ana Sektör İtibariyle)**, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Müdürlüğü, 2012, Ankara
- Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Erzurum İli Potansiyel Yatırım Konuları Araştırması, Şubat 2017, Ankara
- Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş., Mersin İli Potansiyel Yatırım Konuları Araştırması, Mayıs 2014, Ankara
- UNDP, Türkiye, İnsani Gelişme Raporu: Bilişim ve İletişim Teknolojileri, 2004
- WEIL Jr. ve ROMAN L.; "The Decomposition of Economic Production Systems", **Econometrica**, Vol. 36, No. 2, Apr., 1968, s. 260-278

Web Siteleri

www.hataykulturturizm.gov.tr
www. hatay.ism.saglik.gov.tr
www.antakyatso.org.tr
www.deprem.gov.tr
www.dsi.gov.tr
www.eie.gov.tr
www.ekonomi.gov.tr
www.emo.org.tr
www.enerji.gov.tr
www.epdk.gov.tr
www.iskur.gov.tr
www.kalkinma.gov.tr
www.kgm.gov.tr
www.kultur.gov.tr
www.meb.gov.tr
www.mta.gov.tr
www.ogm.gov.tr
www.orman.gov.tr
www.osym.gov.tr
www.saglik.gov.tr
www.sanayi.gov.tr
www.sgk.gov.tr
www.tarim.gov.tr
www.tbb.org.tr
www.tcdd.gov.tr
www.tedas.gov.tr
www.teias.gov.tr
www.tim.org.tr
www.tobb.org.tr
www.tüik.gov.tr
www.turkiye.gov.tr
www.turkpatent.gov.tr
www.ubak.gov.tr
www.yok.gov.tr

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR

NOTLAR

Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı

Adres : Haraparası Mah. Yavuz Sultan Selim Cad. Birinci Tabakhane Sk. No:20 Antakya / HATAY 31060

Telefon : +90 (326) 225 14 15

Faks : +90 (326) 225 14 52

E-Posta : bilgi@dogaka.gov.tr

Web Adresi : www.dogaka.gov.tr

Hatay Yatırım Destek Ofisi

Adres : Haraparası Mah. Yavuz Sultan Selim Cad. 1. Tabakhane Sk. No:20 Antakya / HATAY 31060

Telefon : +90 (326) 212 25 76

Faks : +90 (326) 225 14 52

E-Posta : hydo@dogaka.gov.tr

Web Adresi : www.hataydayatirim.com

Kahramanmaraş Yatırım Destek Ofisi

Adres : Yenişehir Mahallesi 74.002 Sokak No:3 Dulkadiroğlu / KAHRAMANMARAŞ

Telefon : +90 (344) 231 14 17 - 18

Faks : +90 (344) 231 14 18

E-Posta : kydo@dogaka.gov.tr

Web Adresi : www.kahramanmarastayatirim.com

Osmaniye Yatırım Destek Ofisi

Adres : Rauf Bey Mh. 9545. Sk. Lider Plaza İş Merkezi Kat: 4 Daire: 14 Merkez/Osmaniye

Telefon : +90 (328) 888 00 00

Faks : +90 (328) 888 00 01

E-Posta : oydo@dogaka.gov.tr

Web Adresi : www.osmaniyedeyatirim.com